

શ્રી બૃહદ્ જૈન થોડ સંગ્રહ

જૈન સૂત્રોના સારરૂપ ૧૦૧ થોડડાનો સંગ્રહ

સંગ્રહક-સંપાદક :

કાન્તિલાલ જગજીવનદાસ ગાંધી

જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ

પ્રકાશક : સુધર્મ પ્રચાર મંડળ (ગુજરાત)

ભાગ્યશાળી શ્રુતજ્ઞાન અનુમોદક

ભાગ્યશાળી શ્રુત સહયોગી તરફથી સુંદર સહયોગ મળતાં આ પુસ્તક પડતર કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે ઉપલબ્ધ કરી શક્યા છીએ તે બદલ મંડળ તેઓશ્રીનો ખરા અંતઃકરણ પૂર્વક આભાર માને છે.

- (૧) ધર્મપ્રેમી શ્રી નવનીતભાઈ ચુનીભાઈ પટેલ તરફથી સપ્રેમ ભેટ
પાર્શ્વનાથ કોર્પોરેશન - અમદાવાદ
- (૨) એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી સપ્રેમ ભેટ.
- (૩) એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી સપ્રેમ ભેટ.
- (૪) એક સદ્ગૃહસ્થ તરફથી સપ્રેમ ભેટ.
- (૫) માતૃશ્રી કોકિલાબેન મુગટલાલ ચુડગર તરફથી સપ્રેમ ભેટ - અંધેરી - મુંબઈ
- (૬) શ્રી સજ્જનરાજજી નવરત્નરાજજી જૈન તરફથી સપ્રેમ ભેટ મુ. પીપાદ સિટી,
હાલ સાબરમતી - અમદાવાદ
- (૭) શ્રી મોહનલાલજી પારસમલજી ભંડારી તરફથી સપ્રેમ ભેટ મુ. ભિલાડા
હાલ સાબરમતી - અમદાવાદ
- (૮) સ્વ. શ્રી જવાહરમલજી શેષમલજી કોઠારી તરફથી સપ્રેમ ભેટ મુ. રણસી ગાંવ
હાલ પાલડી - અમદાવાદ
- (૯) શ્રી દેવીચંદજી ભંવરલાલજી પુષ્પરાજજી ભંડારી તરફથી સપ્રેમ ભેટ મુ. પાલી
હાલ બહીનગર - અમદાવાદ

શ્રી વીતરાગાય નમઃ

શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહ

જૈન સૂત્રોના સારરૂપ ૧૦૧ થોકડાનો સંગ્રહ

સંગ્રહક-સંપાદક

કાન્તિલાલ જગજીવનદાસ ગાંધી
જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ

ચોથી સુધારેલી આવૃત્તિ
પ્રત : ૨૦૦૦

પ્રથમ ત્રણ આવૃત્તિની કુલ પ્રત : ૮૦૦૦

વીર સંવત ૨૫૨૫
વિક્રમ સંવત ૨૦૫૫
જાન્યુઆરી ૨૦૦૦

પડતર કિંમત રૂ. ૫૫
જ્ઞાન પ્રચારાર્થે રૂ. ૩૫

: પ્રકાશક :

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ (ગુજરાત)

C/o. બાયોકેમ ફાર્માસ્યુટીકલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, એદુન બિલ્ડીંગ,
પેલલી ધોબી તળાવ, મુંબઈ-૪૦૦ ૦૦૨.

ફોન : ૨૦૮૫૫૩૪, ૨૦૮૬૩૮૫

શ્રી કાન્તિલાલ જગજીવનદાસ ગાંધી
 ૭, નારાયણ નિવાસ,
 ૫૨૦ - બી, આર. પી. મસાની રોડ,
 માટુંગા (સે. રે.), મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૧૯.
 ☎ : (૦૨૨) ૪૧૨ ૬૧ ૩૭

શ્રી જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ
 ૫/૮, અવંતિ એપાર્ટમેન્ટ્સ,
 ફ્લેન્ક રોડ, મુંબઈ - ૪૦૦ ૦૨૨.
 ☎ : (૦૨૨) ૪૦૧ ૪૨ ૨૩, ૪૦૧ ૫૯ ૪૭.

શ્રી ભદ્રેશભાઈ ડી. શાહ - સંયોજક, સુધર્મ પ્રચાર મંડળ,
 C/o જૈન ઉપકરણ ભંડાર, ૧૬, પ્રકાશ પાર્ક સોસાયટી,
 મેવાડા છાત્રાલયની સામે, કોમર્સ કોલેજ છ રસ્તા પાસે,
 નવરંગપુરા, અમદાવાદ - ૩૮૦ ૦૦૯.
 ☎ : (૦૭૯) ૬૫૬ ૫૪ ૧૬

મુદ્રણ વ્યવસ્થાપક :

સરતું પુસ્તક ભંડાર

પુસ્તક પ્રકાશક અને વિકેતા

● લક્ષ્મી સિનેમાની ગલીમાં, સ્ટેશન રોડ, ● બહીની બારીમાં, ગાંધી રોડ પુલ નીચે,
 નડિયાદ. ફોન: (ઓ) ૬૬૨૫૮ (ઘર) ૬૪૭૪૩ | અમદાવાદ-૧. ફોન: ૨૧૧૦૦૬૨, ૨૧૪૭૧૦૧

CAN COMPUTERS

D. T. P. Guj./Eng.

Mumbai. ☎ : (022) 628 23 41

પ્રકાશકનું નિવેદન

(ચતુર્થ આવૃત્તિ)

આગમનું દોહન અને મંથન કરી આચાર્યોએ મેળવેલું અમૃત એટલે થોક સંગ્રહ (થોકડા). આ થોકડાનો સ્વાધ્યાય અને તેની સમજણ પ્રાપ્તિ કરવી એ જ આપણા સ્થાનકવાસી જૈન ધર્મનાં શ્રાવકો માટે સુંદર સમયનો સદુપયોગ અને મહાન કર્મનિર્જરાનું કારણ છે. આથી જ શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહની ત્રણ આવૃત્તિ છપાઈ ગઈ હોવા છતાં ખૂબ જ ટૂંક સમયમાં અલભ્ય થઈ ગઈ. અભ્યાસીઓને પથદર્શક એવા આ પુસ્તકની નવી સુધારેલી આવૃત્તિ છપાવવાનું કાર્ય સુધર્મ પ્રચાર મંડળે હાથ ધર્યું.

ખૂબ જ ટૂંકા સમયમાં પુસ્તકમાં રહેલી ત્રુટિઓને સિદ્ધાંતનો આધાર લઈ સુધારી આ નવી આવૃત્તિ પ્રસ્તુત કરતા સુધર્મ પ્રચાર મંડળ આનંદ અનુભવે છે. આજ સુધીમાં ત્રણ આવૃત્તિ રૂપે છપાયેલ આ પુસ્તકની આઠ હજાર પ્રતો અભ્યાસીઓને સ્વાધ્યાય, મનન, ચિંતનમાં સહાયતા કરી રહેલ છે તે એક આનંદનો અને ગૌરવનો વિષય છે. આજના સમયને અનુરૂપ સાદું ગુજરાતી, અઘરાં શબ્દોનાં અર્થો, કંઠસ્થ કરવા માટે મદદરૂપ તેવા કોઠાઓ વિ. થી ખૂબ સહેલાઈથી સમજી શકાય તેવી શૈલીનાં આધારે તૈયાર કરાયેલ આ પુસ્તક

અભ્યાસીઓને ઘણું જ અનુકુળ પડશે તથા થોકડાના ભાવો સમજવામાં સુગમતા રહેશે તેવી આશા અને સંપૂર્ણ વિશ્વાસ છે. આ પુસ્તક સહુના જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરનારું, કર્મ નિર્જરાનો રાહ બતાવનારું અને ઘટ્ટી રહેલા શ્રુતજ્ઞાનને વધારનારું બને તેવી અંતરની ભાવના છે.

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ (ગુજરાત) સમગ્ર ગુજરાત તથા મહારાષ્ટ્રમાં ઘણી સુંદર શાસન પ્રભાવનાની પ્રવૃત્તિ કરી રહેલ છે. મંડળનો પ્રવૃત્તિ પરિચય આ પુસ્તકમાં અન્યત્ર આપેલ છે.

પૂ. સાધુ સાધ્વીજીઓ તથા વિદ્વાન શ્રાવકો દ્વારા પુસ્તકમાં રહેલી ક્ષતિઓ માટે આગમિક સુધારા તરફ દોરેલ ધ્યાન માટે તથા તેમણે આપેલ સહકાર બદલ તેમના અમે ઋણી છીએ. આ સંપૂર્ણ પુસ્તકનું પુસ્ક વાંચવામાં તથા સમગ્ર પુસ્તકને તૈયાર કરવામાં શ્રી અતુલભાઈ એમ. ચુડગર તથા શ્રીમતિ નીતિબેન ચુડગરે સતત પરિશ્રમ લીધો છે તેમને ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ. શ્રુતજ્ઞાન માટે અનુમોદના આપનાર ભાગ્યશાળી દાતાઓને હૃદયના ભાવપૂર્વકના આભિનંદન. પુસ્તકનાં સુંદર મુદ્રણ માટે શ્રી વિજયભાઈ, સસ્તું પુસ્તક ભંડારવાળાનો આભાર માનીએ છીએ. આ સર્વ કાર્યનું સંચાલન કરનાર સુધર્મ પ્રચાર મંડળના સંયોજક શ્રી ભદ્રેશભાઈ શાહની સેવા અને લગની પ્રશંસનીય છે.

પુસ્તક તૈયાર કરવામાં શક્ય તેટલો ઉપયોગ રાખવા છતાં સ્ખલના થઈ જવા સંભવ છે. પુસ્તકનો અભ્યાસ કરતાં ભૂલો ધ્યાનમાં આવે તો તરત અમોને લખી જણાવવા વિનંતી છે જેથી નવી આવૃત્તિમાં સુધારો થઈ શકે. સમગ્ર પુસ્તકમાં અજાણતા સ્ખલાના રહી જતા જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીની આશાતના થઈ હોય તો અંતઃકરણપૂર્વક ક્ષમા ચાહીએ છીએ.

લિ. શ્રી જશવંતલાલ શાંતિલાલ શાહ

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ, પ્રમુખ.

તા. ૧૫/૧/૨૦૦૦.

અનુક્રમણિકા

ક્રમાંક	થોકડાનું નામ	પૃષ્ઠ
૦૧	શ્રી નવ તત્ત્વ	૦૧
૦૨	૨૫ ક્રિયા	૩૯
૦૩	છકાયના બોલ	૪૪
૦૪-અ	શ્રી પચ્ચીસ બોલ - મોટા —	૬૬
૦૪	પાંત્રીસ બોલ	૮૦
૦૫	સિદ્ધ દ્વાર	૯૦
૦૬	ચોવીસ દંડક	૯૪
૦૭	આઠ કર્મની પ્રકૃતિ	૧૨૬
૦૮	ગતાગતિ	૧૩૯
૦૯	છ આરાના ભાવ	૧૫૧
૧૦	દશ દ્વારના જીવસ્થાનક	૧૬૫
૧૦-અ	શ્રી ગુણસ્થાન દ્વાર	૧૮૦
૧૧	તેત્રીસ બોલ	૨૦૬
૧૨	નંદી સૂત્રમાંથી પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન	૨૨૯
૧૩	ત્રેવીસ પદવી	૨૫૨
૧૪	પાંચ શરીર	૨૬૨
૧૫	પાંચ ઈન્દ્રિય	૨૬૭
૧૬	રૂપી અરૂપીના બોલ —	૨૭૨
૧૭	શ્રી મોટો બાસઠીયો	૨૭૪
૧૮	બાવન બોલ	૨૯૦

ક્રમાંક	થોકડાનું નામ	પૃષ્ઠ
૧૯	શ્રોતા અધિકાર	૩૦૦
૨૦	અઠાણું બોલનો અલ્પબહુત્વ	૩૦૭
૨૧	પુદ્ગલ પરાવર્ત	૩૧૫
૨૨	જીવોની માર્ગજ્ઞાના પદ્મ પ્રશ્નો	૩૨૩
૨૩	ચાર કષાય	૩૫૨
૨૪	શ્વાસોચ્છ્વાસ	૩૫૩
૨૫	અસજ્જાઓ	૩૫૫
૨૬	બત્રીસ સૂત્રોના નામ	૩૫૮
૨૭	અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર	૩૬૦
૨૮	ગર્ભ વિચાર	૩૬૪
૨૯	નક્ષત્ર પરિચય	૩૭૭
૩૦	પાંચ દેવ	૩૮૦
૩૧	આરાધક વિરાધક / દેવોત્પાદના ૧૪ બોલ	૩૮૫
૩૨	ત્રણ જાગરિકા	૩૮૬
૩૩	છકાયના ભવ	૩૯૦
૩૪	અવધિ પદ	૩૯૧
૩૫	ધર્મધ્યાન	૩૯૩
૩૬	છ લેશ્યા	૪૦૨
૩૭	યોનિ પદ	૪૦૭
૩૮	આઠ આત્માનો વિચાર	૪૧૦
૩૯	વ્યવહાર સમકિતના ૬૭ બોલ	૪૧૩

ક્રમાંક	થોકડાનું નામ	પૃષ્ઠ
૪૦	કાય સ્થિતિ	૪૧૭
૪૧	યોગોનો અલ્પબહુત્વ	૪૨૭
૪૨	પુદ્ગલોનો અલ્પબહુત્વ	૪૨૯
૪૩	આકાશ શ્રેણી	૪૩૩
૪૪	બળનો અલ્પબહુત્વ	૪૩૫
૪૫	સમકિતના ૧૨ દ્વાર	૪૩૭
૪૬	ખંડાજોયણ	૪૪૦
૪૭	ધર્મની સન્મુખ થવાના ૧૫ કારણ	૪૫૩
૪૮	માર્ગાનુસારીનાં ૩૫ ગુણ	૪૫૪
૪૯	શ્રાવકના ૨૧ ગુણ	૪૫૫
૫૦	લેલા મોક્ષ જવાનાં ૨૩ બોલ	૪૫૬
૫૧	તીર્થંકરનામ બાંધવાના ૨૦ કારણો	૪૫૭
૫૨	પરમ કલ્યાણના ૪૦ બોલ	૪૫૯
૫૩	તીર્થંકરના ૩૪ અતિશય	૪૬૧
૫૪	બ્રહ્મચર્યની ૩૨ ઉપમા	૪૬૨
૫૫	શ્રમણ નિર્ગથના સુખની તુલ્યતા	૪૬૪
૫૬	ષટ્દ્રવ્ય ૫૨ ૩૧ દ્વાર	૪૬૫
૫૭	ચાર ધ્યાન	૪૭૪
૫૮	આરાધના ૫૬	૪૭૮
૫૯	સંજ્ઞા ૫૬	૪૮૦
૬૦	વેદના ૫૬	૪૮૨
૬૧	સમુદ્ધાત ૫૬	૪૮૪

ક્રમાંક	થોકડાનું નામ	પૃષ્ઠ
૬૨	ઉપયોગ પદ	૪૯૦
૬૩	ઉપયોગ - અધિકાર	૪૯૩
૬૪	નિયંત્ર	૪૯૪
૬૫	સંજયા (સંજતિ)	૫૦૬
૬૬	અષ્ટપ્રવચન	૫૧૬
૬૭	ભાવન અનાચાર	૫૧૯
૬૮	આહારનાં ૧૦૬ દોષ	૫૨૨
૬૯	સાધુ સમાચારી	૫૨૯
૭૦	અહોરાત્રિની ઘડીઓનો યંત્ર	૫૩૧
૭૧	દિન પહોર માપનો યંત્ર	૫૩૨
૭૨	રાત્રિ પહોર જોવાની રીત	૫૩૩
૭૩	૧૪ પૂર્વનો યંત્ર	૫૩૪
૭૪	સમ્યક્ પરાક્રમનાં ૭૩ બોલ	૫૩૬
૭૫	૧૪ રાજલોક	૫૩૯
૭૬	નારકી	૫૪૨
૭૭	ભવનપતિ દેવ	૫૪૬
૭૮	વાણવ્યંતર દેવ	૫૫૦
૭૯	જ્યોતિષી દેવ	૫૫૪
૮૦	વૈમાનિક દેવ	૫૫૯
૮૧	સંખ્યાદિ ૨૧ બોલ અર્થાત્ ડાલાપાલા	૫૬૫
૮૨	પ્રમાણ - નય	૫૬૮
૮૩	ભાષા પદ	૫૭૯

ક્રમાંક	થોકડાનું નામ	પૃષ્ઠ
૮૪	આયુષ્યનાં ૧૮૦૦ ભાંગા	૫૮૪
૮૫	સોપકમ નિરૂપકમ	૫૮૫
૮૬	હિયમાણ વદ્ધમાણ	૫૮૭
૮૭	સોવચય સાવચય	૫૮૬
૮૮	કત સંચય	૫૮૮
૮૯	દ્રવ્ય (જીવાજીવ)	૫૮૯
૯૦	સંસ્થાન દ્વાર	૫૯૧
૯૧	સંસ્થાનના ભાંગા	૫૯૨
૯૨	ખેતાણુવાઈ	૫૯૩
૯૩	અવધેણાનો અલ્પબહુત્વ	૫૯૮
૯૪	ચરમ પદ	૬૦૦
૯૫	ચરમાચરમ	૬૦૩
૯૬	જીવ પરિણામ પદ	૬૦૪
૯૭	અજીવ પરિણામ પદ	૬૦૫
૯૮	બાર પ્રકારના તપ	૬૦૭
૯૯	રોહા મુનિનાં પ્રશ્નોત્તર	૬૧૮
૧૦૦	દશ પચ્ચક્ષુખાણ	૬૨૨
૧૦૧	કર્મ પ્રકૃતિઓની સ્થિતિ તથા આબાધાકાળ	૬૨૬
	ચૌભંગી	૬૩૬

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ (ગુજરાત)

પ્રવૃત્તિ પરિચય

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ (ગુજરાત શાખા) ની સ્થાપના તા. ૨-૭-૧૯૭૮ ના રોજ અમદાવાદ મુકામે કરવામાં આવી હતી. જૈન શાસનના અર્કને પામી જીવનને સાર્થક બનાવવાનો પ્રયત્ન આ મંડળ કરે છે. મંડળને પ્રેરણા અને માર્ગદર્શન આપ્યા છે આગમપ્રેમી સુશ્રાવકરત્ન શ્રી જશવંતભાઈએ, મંડળની વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને સાકાર કરવા સહકાર મળ્યો છે સમસ્ત જૈન સમાજ અને શ્રી સંઘોનો. મંડળમાં પ્રાણ પૂર્યા છે પૂ. ગુરુભગવંતો અને સતીવૃદ્ધે, મંડળને વેગ આપ્યો છે ધર્મપ્રેમી, દાનવીર શ્રેષ્ઠિઓએ. મંડળને સફળતાના સોપાન સર કરાવ્યા છે સંચાલકોએ, મંડળને ગતિશીલ રાખ્યું છે તેમના નિષ્ઠાવાન કાર્યકરો અને સભ્યોએ. પરિણામે શાસનસેવાના કાર્યની મહેક ચારે તરફ પ્રસરી છે. આ મહેકથી ખેંચાઈને સોનામાં સુગંધ ભળે તેમ રાજકોટ શ્રી શામજી વેલજી વીરાણી ટ્રસ્ટ અને પ્રેમ જીનાગમ સમિતિ - ઘાટકોપર, મુંબઈએ પોતાનું કાર્ય મંડળને સોંપેલ. કાર્યકરોમાં નવી શ્રદ્ધા જન્મી અને કાર્ય કરવાની નવી ક્ષિતિજો ખૂલી.

સુધર્મ પ્રચાર મંડળના મુખ્ય હેતુઓ

(૧) સંસ્કાર, જ્ઞાન અને પ્રશિક્ષણ શિબિરો યોજવી. (૨) ચાતુર્માસ દરમ્યાન પૂ. સાધુ / સાધ્વીજીથી વંચિત ક્ષેત્રોમાં પર્યુષણપર્વ દરમ્યાન વ્યાખ્યાતા ભાઈ/બહેનોને મોકલવા તથા તેમને તૈયાર કરવા, વ્યાખ્યાતા સંમેલનો યોજવા. (૩) સમગ્ર ભારતમાં જૈનશાળા તથા મહિલા

મંડળોની શ્રેણી ૧ થી ૧૬ની પરીક્ષાઓ યોજવી. તેના પેપરો કાઢવાથી માંડી ચકાસણી આદિની તમામ વ્યવસ્થા મંડળે સંભાળવી. શ્રેણીમાં પ્રથમ, દ્વિતીય, તૃતીય ક્રમાંક મેળવનારને પારિતોષિક અર્પણ કરવું. (૪) જૈનશાળાના શિક્ષકોના સંમેલનો યોજવા. (૫) જૈનશાળાઓની પ્રગતિ માટે પ્રયત્નો કરવા અને ચેતનવંતી કરવા ઉપાયો યોજવા. (૬) સમાજના ઉત્કર્ષ માટે જીવન ઉપયોગી આગમિક સાહિત્યનું પ્રકાશન કરવું.

સુધર્મ પ્રચાર મંડળની છેલ્લા ૨૦ વર્ષની સિદ્ધિઓ

(૧) ત્રીસ જેટલી જ્ઞાનશિબિરોનું સફળતાપૂર્વક સંચાલન કરવામાં આવ્યું. (૨) દશ પ્રશિક્ષણ શિબિરો યોજીને વ્યાખ્યાતાઓ તૈયાર કર્યા. (૩) દશ સંસ્કાર શિબિરોમાં નાના બાળકોને સંસ્કાર સિંચન કરવામાં આવ્યું. (૪) દર વર્ષે ૩૦ થી ૩૪ ક્ષેત્રોમાં પર્યુષણપર્વ દરમ્યાન ૮૦ થી ૯૦ જેટલા વ્યાખ્યાતાઓ મોકલી શાસન પ્રભાવના કરાય છે. (૫) જૈનશાળાઓની "સુધર્મશ્રેણી" પરીક્ષાનું આયોજન અને વિદ્યાર્થીઓને ઈનામ વિતરણ. (૬) છેલ્લા દસ વર્ષથી જૈનશાળાઓના શિક્ષકોનું સંમેલન, તેમનું બહુમાન તથા યોગ્ય પુરસ્કાર દ્વારા પ્રોત્સાહન. (૭) છેલ્લા ચૌદ વર્ષથી ધાર્મિક સાહિત્યનું પ્રકાશન અને જ્ઞાન પ્રચારાર્થે ઓછા દરે વેચાણ.

સુધર્મ પ્રચાર મંડળની વર્તમાન પ્રવૃત્તિઓનો

પરિચય

(૧) પર્યુષણપર્વ આરાધના : જૈનોનાં મહાન પર્વ પર્યુષણ દરમ્યાન સાધુ સાધ્વીજીઓથી વંચિત ક્ષેત્રોમાં ધર્મ આરાધના કરાવવા માટે સ્વાધ્યાયી ભાઈ બહેનોને તૈયાર કરી ભારતભરમાં આ મંડળ મોકલે છે. આ સ્વાધ્યાયીઓ પર્વના આઠ દિવસ સુધી પ્રાર્થના, વ્યાખ્યાન, આગમ વાંચન, બપોરની શિબિર, પ્રતિક્રમણ, ધાર્મિક ચર્ચા તથા વિવિધ

ધાર્મિક સ્પર્ધાઓનું આયોજન કરે છે. આ ભવ્ય કાર્ય માટે અનંત ઉપકારી પૂ. સાધુ સાધ્વીજીઓ પણ તેમની પાસે ભણતાં વૈરાગી ભાઈ બહેનોને પ્રોત્સાહિત કરી અજોડ સહકાર આપે છે. દરેક સ્વાધ્યાયી નિઃસ્વાર્થ સેવાનો લાભ લે છે. તેમનું યોગ્ય બહુમાન તથા તેમના આવવા જવાનો ખર્ચ મંડળ કરે છે.

(૨) ધાર્મિક જ્ઞાન સુસંસ્કાર શિબિર : શિબિરના માધ્યમથી ૧૨ વર્ષથી ઉપરના બાળકોને દિવાળી તથા ઉનાળાની રજાઓમાં ધર્મનાં સુસંસ્કારોનું સિંચન કરવા છકાય, ૩૫ બોલ, નવ તત્ત્વ, કર્મ પ્રકૃતિ અને સાથેસાથે વિનય, વૈયાવચ્ચ, વિવેક વગેરેનું જ્ઞાન આપવામાં આવે છે. તેમને ભાડું તથા પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે તથા જીવન સુધારણા માટે ફરીથી શિબિર ભરવા પ્રેરણા આપવામાં આવે છે.

(૩) પ્રશિક્ષણ શિબિર - વ્યાખ્યાતા સંમેલન : આ બન્ને આયોજન વર્ષમાં એક કે બે વાર વ્યાખ્યાન વાંચવા જનાર સ્વાધ્યાયીઓને આગમના મુખ્ય થોકડાઓનું જ્ઞાન તથા વ્યાખ્યાન વાંચવાનો અભ્યાસ કરાવવા માટે થાય છે. આયોજન, ભાડા તથા ઈનામોનો સંપૂર્ણ ખર્ચ મંડળવતી અથવા સંઘોના સહકારથી કરવામાં આવે છે.

(૪) જૈનશાળા પ્રવૃત્તિ - ઉત્તેજન તથા પ્રોત્સાહન : સમગ્ર ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર તથા કચ્છની જૈનશાળાઓ માટે શ્રેણી ૧ થી ૧૬ ની પરીક્ષાનું આયોજન કરવામાં આવે છે. આશરે ૮૦ ક્ષેત્રોમાંથી ૨૨૦૦ જેટલા વિદ્યાર્થી ભાઈ બહેનો અને મહિલા મંડળના બહેનો પરીક્ષા વ્યવસ્થાનો લાભ લઈ જીવનને ઉન્નત બનાવવા સઘન પુરુષાર્થ કરે છે. તેમાં દરેક શ્રેણીમાં પ્રથમ, દ્વિતીય અને તૃતીય આવનારને યોગ્ય ઈનામો તથા પ્રમાણપત્ર થી પુરસ્કૃત કરાય છે.

(૫) જૈનશાળાના શિક્ષકોનું સંમેલન : ધાર્મિક શિક્ષણ આપતા

અને જૈનશાળાના વિદ્યાર્થીઓને તૈયાર કરતા શિક્ષકોનું ત્રણ દિવસનું એક સંમેલન યોજવામાં આવે છે. જેમાં શિક્ષકોને જ્ઞાનાભ્યાસ કરાવવામાં આવે છે જે તેમની જૈનશાળાઓના ઉત્કર્ષ માટે સહાયક થાય છે. જૈનશાળાઓની પ્રગતિ માટે સૂચનો આપી યોગ્ય બહુમાન કરાય છે.

(૬) આગમિક ધાર્મિક સાહિત્યનું પ્રકાશન : આગમનો આધાર લઈ સ્વ પર પ્રકાશક અને શાસનની શાન વધારે તેવા સાહિત્યનું પ્રકાશન કરી મૂળ કિંમત કરતાં ઓછી કિંમતે વેચવામાં આવે છે. પ્રેમ જિનાગમ સમિતિના પ્રાપ્ય પુસ્તકોનું વિના મૂલ્યે વેચાણ કરવામાં આવે છે.

મંડળનાં દરેક ભગીરથ કાર્યમાં સેવા આપવા બદલ મંડળના દરેક સ્વાધ્યાયીઓનો, સહકાર્યકર્તાઓનો, તેમના માતા-પિતા તથા વડિલોનો, પરમ ઉપકારી દરેક પૂ. સાધુ-સાધ્વીજીઓનો, સંવના કાર્યકર્તાઓનો તેમ જ શિક્ષક ભાઈ બહેનોનો અમે આભાર માનીએ છીએ. અમે સમસ્ત સમાજને આ સાથે આગ્રહભરી વિનંતી કરીએ છીએ કે **સુધર્મ પ્રચાર મંડળ**ના શાસન પ્રભાવનાના આ મહાન કાર્યમાં આપ પણ સાથ સહકાર આપી શાસનની પ્રવૃત્તિને વેગ આપવા મંડળ ના સક્રિય કાર્યકર બની શકો છો. આપના યોગ્ય સૂચન તથા માર્ગદર્શન આપવા આપને નમ્ર વિનંતી છે.

લિ. સુધર્મ પ્રચાર મંડળ વતી,

શ્રી જશવંતભાઈ એસ. શાહ - પ્રમુખ

શ્રી ભોગીલાલ બગડીયા - ઉપપ્રમુખ

શ્રી અરવિંદભાઈ લુખી - મંત્રી

શ્રી લાલભાઈ કાયવાલા - મંત્રી

શ્રી ભદ્રેશભાઈ ડી. શાહ - સંયોજક.

નોંધ :-

मंगल स्तोत्रम्

अर्हतो लगवंत ईन्द्र महिता, सिद्धाश्च सिद्धि स्थिता,
 आचार्या जिनशासनोन्नतिकरा, पूज्या उपाध्यायका,
 श्री सिद्धांत सुपाठका मुनिवरा, रत्नत्रयाराधका,
 पंचैते परमेष्ठिनः प्रतिदिनं, कुर्वन्तु वो मंगलं ॥ १ ॥
 ब्राह्मी, यंदनबालिका, लगवती, राजेमती द्रौपदी,
 कौशल्या य मृगावती य सुलसा, सीता, सुभद्रा, शिवा,
 कुंती, शीलवती, नलस्यद्यिता, यूल्ला, प्रभावत्यपि,
 पद्मावत्यपि, सुंदरी प्रतिदिनं, कुर्वन्तु वो मंगलं ॥ २ ॥
 वीराः सर्व सुरासुरेन्द्र महितो, वीरं बुधा संश्रीता,
 वीरेष्वाभिहतः स्वकर्म निययो, वीराय नित्यं नमः,
 वीरात्तीर्थमिदं प्रवृत्तमतुलं, वीरस्य घोरं तपो,
 वीरे श्री धृति कीर्तिकांति नियय, श्री वीरभद्रं दिश ॥ ३ ॥
 मंगलं लगवान वीरो, मंगलं गौतम प्रभु
 मंगल सुधर्म जंबु, जैनं धर्मोस्तु मंगलं ॥
 सर्व मंगल मांगल्यं, सर्व कल्याण कारणं
 प्रधानं सर्व धर्माणं, जैनं जयति शासनम् ॥

શ્રી નમસ્કાર મૂત્ર

નમો અરિહંતાણં, નમો સિદ્ધાણં,
નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્જાયાણં, નમો લોએસવ્વસાહુણં ।

શ્રી નવ તત્ત્વ

વિવેકી સમદૃષ્ટિ જીવોએ નવ તત્ત્વ જેવા છે તેવાં તથારૂપ બુદ્ધિ પ્રમાણે ગુરુ આમન્યાથી ધારવા. તે નવ તત્ત્વનાં નામ કહે છે.

૧. જીવતત્ત્વ,	૨. અજીવતત્ત્વ,	૩. પુણ્યતત્ત્વ,
૪. પાપતત્ત્વ,	૫. આશ્રવતત્ત્વ,	૬. સંવરતત્ત્વ,
૭. નિર્જરાતત્ત્વ,	૮. બંધતત્ત્વ,	૯. મોક્ષતત્ત્વ.

૧. જીવતત્ત્વ : વ્યવહારનયે કરી જે શુભાશુભ કર્મોનો કર્તા^૧, હર્તા^૨ તથા ભોક્તા^૩ છે અને નિશ્ચયનયે કરી જ્ઞાન, દર્શન (તથા ચારિત્ર) રૂપ નિજગુણોનો જ ભોક્તા છે અથવા જ્ઞાનોપયોગ લક્ષણવંત, ચેતના સહિત હોય તે.

૨. અજીવતત્ત્વ : જે ચેતનારહિત, જડસ્વભાવવાળું હોય તે.

૩. પુણ્યતત્ત્વ : જેણે કરી શુભ કર્મનાં પુણ્યનો સંચય તથા ઉદય થવાથી સુખનો અનુભવ થાય છે તે.

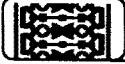
૪. પાપતત્ત્વ : જેણે કરી અશુભ કર્મનાં પાપનો સંચય તથા ઉદય થવાથી દુઃખનો અનુભવ થાય છે તે.

૫. આશ્રવતત્ત્વ : જેણે કરી નવાં કર્મની આવક થાય છે, શુભા-શુભ કર્મ ઉપાદાનનાં હેતુ હિંસા આદિ તે.

૬. સંવરતત્ત્વ : પાંચ સમિતિ અને ત્રણ ગુપ્તિથી જે આશ્રવ

૧ કરવાવાળો, ૨ નાશ કરવાવાળો, ૩ ભોગવવાવાળો,

નિરોધ કરવો તે.

૭. નિર્જરાતત્વ : જેણે કરી આત્મપ્રદેશમાંથી દેશથકી કર્મ જુદાં થાય છે અથવા પૂર્વે કરેલાં કર્મો જે ક્ષય થાય છે, તપ પ્રમુખે કરી દેશ થકી કર્મનું નિર્જરવું તે.

૮. બંધતત્વ : જે નવાં કર્મોનું ગ્રહણ કરીને તેની સાથે જીવનું બંધન થવું, ક્ષીરનીરની^૧ પેઠે મળી જવું તે.

૯. મોક્ષતત્વ : જે આત્મપ્રદેશથકી સર્વથા કર્મોનો ક્ષય થવો તે. આ નવતત્વરૂપ વસ્તુનું યથાસ્થિત સ્વરૂપ જે પ્રમાણે સિદ્ધાંતોને વિષે કહ્યું છે. સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવોને એ નવતત્વ તે 'જ્ઞ પરિજ્ઞાએ^૨ કરી જાણવા યોગ્ય છે અને કેટલાંક 'પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાએ' કરી છાંડવા યોગ્ય છે.

એ નવતત્વ માંહેલા જીવ અને અજીવ એ બે તત્વ માત્ર **જ્ઞેય** = જાણવા યોગ્ય છે. પુણ્ય, સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ એ ચાર તત્વ **ઉપાદેય** = ગ્રહણ કરવા યોગ્ય છે; પાપ, આશ્રવ અને બંધ એ ત્રણ તત્વ તો સર્વથા સર્વને **હેય** = ત્યાગ કરવા યોગ્ય જ છે.

એ નવતત્વનાં નામ કહ્યાં. અન્યથા સંક્ષેપથી તો જીવ, અજીવ એ બે તત્વ જ શ્રી ઠાણાંગમાંહે બીજા ઠાણે કહ્યાં છે, કેમકે જીવને પુણ્ય તથા પાપનો સંભવ છે તથા કર્મનો બંધ પણ તાદાત્મિક^૩ છે અને કર્મ જે છે તે પુદ્ગલ પરિણામ છે અને પુદ્ગલ તે અજીવ છે તથા આશ્રવ જે છે તે પણ મિથ્યાદર્શન આદિ રૂપ ઉપાધિએ કરી જીવનો મલિન સ્વભાવ છે. એ પણ આત્માના પ્રદેશ અને પુદ્ગલ વિના બીજો કોઈ નથી તથા સંવર જે છે તે પણ આશ્રવ નિરોધ લક્ષણ દેશ સર્વ

૧ દૂધમાં પાણીની જેમ એકમેક થઈ જવું.

૨ જ્ઞાનથી જાણવું. ૩ એકરૂપ જેવો.

ભેદ આત્માનો નિવૃત્તિરૂપ સ્વભાવ પરિણામ જ્ઞાનાત્મક છે તથા નિર્જરા જે છે તે પણ જીવ અને કર્મને પૃથક ઉપજાવવાને કારણે દધિમંથન ન્યાયે કરી કર્મનો પરિપાક છે તથા સર્વ શક્તિએ કરી સકલ કર્મ દુઃખનો ક્ષય નવનીતગત દગ્ધ જલ નિર્મળ ધૃત † પ્રગટરૂપ દૃષ્ટાંતે ચિદાનંદમય આત્માનું પ્રગટ થવું તે મોક્ષ તત્ત્વ છે, તે માટે જીવ અને અજીવ બે તત્ત્વ જ કહીએ તથા અન્યત્ર મતાંતરે સાત તત્ત્વ પણ છે. કેમકે પુણ્ય અને પાપ એ બે તત્ત્વનો અંતરભાવ આશ્રવ તત્ત્વમાં જ થાય છે. કારણ કે જે શુભ પ્રકૃતિ કર્મ બંધ તે પુણ્ય અને અશુભ પ્રકૃતિ કર્મ બંધ તે પાપતત્ત્વ છે. માટે પુણ્ય પાપ રહિત સાત તત્ત્વ કહીએ. તેમ જ વળી પાંચ તત્ત્વ પણ કહ્યાં છે. ઇત્યાદિક ઘણો વિસ્તાર વિશેષાવશ્યક, તત્ત્વાર્થ સૂત્ર અને લોક પ્રકાશાદિ ગ્રંથો થકી જાણવો.

નવતત્ત્વના રૂપી, અરૂપી ભેદોની સંખ્યાનો તથા હેય, જ્ઞેય અને ઉપાદેયનો કોઠો નીચે પ્રમાણે છે. જ્ઞેય તો નવે તત્ત્વ છે.

ક્રમ	તત્ત્વ	રૂપી ભેદ	અરૂપી ભેદ	હેય, જ્ઞેય, ઉપાદેય
૧	જીવ	૧૪	સિદ્ધ	જ્ઞેય
૨	અજીવ	૪	૧૦	જ્ઞેય
૩	પુણ્ય	૪૨	૦	ઉપાદેય, હેય
૪	પાપ	૮૨	૦	હેય
૫	આશ્રવ	૪૨	૦	હેય
૬	સંવર	૦	૫૭	ઉપાદેય
૭	નિર્જરા	૦	૧૨	ઉપાદેય
૮	બંધ	૪	૦	હેય
૯	મોક્ષ	૦	૯	ઉપાદેય

† નવનીત ... ધૃત = માખણમાં રહેલ પાણીનો અંશ બાળી નિર્મળ ઘી પ્રગટ કરવારૂપ.

૧ જીવ તત્ત્વ

ચૈતન્ય લક્ષણ ક્ર, સદા સુઉપયોગી, અસંખ્યાત પ્રદેશી, સુખદુઃખનો જાણ, સુખદુઃખનો વેદક, અરૂપી હોય તેને જીવ તત્ત્વ કહીએ.

જીવના ભેદો વિસ્તારથી કહે છે.

જીવનો એક ભેદ છે, સકળ જીવોનું ચૈતન્ય લક્ષણ એક જ પ્રકારે છે તે માટે સંગ્રહનયે કરીને એક ભેદે જીવ કહીએ.

બે ભેદે જીવ ૧ ત્રસ, ૨ સ્થાવર તથા ૧ સિદ્ધ, ૨ સંસારી.

ત્રણ ભેદે જીવ ૧ સ્ત્રીવેદ, ૨ પુરુષવેદ, ૩ નપુંસકવેદ તથા ૧ ભવ સિદ્ધિયા^૧, ૨ અભવસિદ્ધિયા^૨, ૩ નોભવસિદ્ધિયા નોઅભવસિદ્ધિયા^૩.

ચાર ભેદે જીવ ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ ૩ મનુષ્ય, ૪ દેવ તથા ૧ ચક્ષુદર્શની, ૨ અચક્ષુદર્શની, ૩ અવધિદર્શની, ૪ કેવળદર્શની.

પાંચ ભેદે જીવ ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેઈન્દ્રિય, ૩ તેઈન્દ્રિય, ૪ ચૌરેન્દ્રિય, ૫ પંચેન્દ્રિય તથા ૧ સજોગી, ૨ મનજોગી, ૩ વચનજોગી, ૪ કાયજોગી, ૫ અજોગી.

છ ભેદે જીવ ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાઉકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય તથા ૧ સકષાયી, ૨ કોષકષાયી, ૩ માનકષાયી, ૪ માયાકષાયી, ૫ લોભકષાયી, ૬ અકષાયી.

સાત ભેદે જીવ ૧ નારકી, ૨ તિર્યંચ, ૩ તિર્યંચાણી, ૪ મનુષ્ય, ૫ મનુષ્યાણી, ૬ દેવ, ૭ દેવી.

આઠ ભેદે જીવ ૧ સલેશી, ૨ કૃષ્ણલેશી, ૩ નીલલેશી,

ક્ર જેમ ગોળનો ગુણ મીઠાશ તેમ જીવનો ગુણ ચૈતન્ય. જેમ ગોળ અને મીઠાશ એક તેમ જીવ અને ચૈતન્ય એક. ૧ મોક્ષ પામવાની લાયકાતવાળા. ૨ મોક્ષ પામવાની લાયકાત વગરના. ૩ સિદ્ધ ભગવાન.

૪ કાપોતલેશી, ૫ તેજોલેશી, ૬ પદ્મલેશી, ૭ શુક્લલેશી, ૮ અલેશી.

નવ ભેદે જીવ ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાઉકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ બેઈન્દ્રિય, ૭ તેઈન્દ્રિય, ૮ ચૌરેન્દ્રિય, ૯ પંચેન્દ્રિય.

દશ ભેદે જીવ ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેઈન્દ્રિય, ૩ તેઈન્દ્રિય, ૪ ચૌરેન્દ્રિય, ૫ પંચેન્દ્રિય, એ પાંચનાં અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી દશ.

અગિયાર ભેદે જીવ ૧ એકેન્દ્રિય, ૨ બેઈન્દ્રિય, ૩ તેઈન્દ્રિય, ૪ ચૌરેન્દ્રિય, ૫ નારકી, ૬ તિર્યચ, ૭ મનુષ્ય, ૮ ભવનપતિ, ૯ વાણવ્યંતર, ૧૦ જ્યોતિષી, ૧૧ વૈમાનિક.

બાર ભેદે જીવ ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાઉકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય, એ છના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા.

તેર ભેદે જીવ ૧ કૃષ્ણલેશી, ૨ નીલલેશી, ૩ કાપોતલેશી, ૪ તેજોલેશી, ૫ પદ્મલેશી, ૬ શુક્લલેશી, એ છના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી બાર ને એક અલેશી મળી કુલ તેર.

✓ **જીવના ચૌદ ભેદ :-** ૧ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૨ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૩ બાદર એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૪ બાદર એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૫ બેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૬ બેઈન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૭ તેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૮ તેઈન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૯ ચૌરેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૦ ચૌરેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૧૧ અસંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૨, અસંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૧૩, સંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૪, સંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો.

વ્યવહાર વિસ્તારનયે કરીને જીવના **૫૬૩** ભેદ છે. નારકીના ૧૪, તિર્યચના ૪૮, મનુષ્યના ૩૦૩ અને દેવના ૧૯૮ ભેદ છે.

નારકીના ૧૪ ભેદ કહે છે

સાત નરકનાં નામ - ૧ ઘમા, ૨ વંશા, ૩ શિલા ૪ અંજણા,

૫ રિક્ષા, ૬ મઘા, ૭ માઘવર્ષ.

હવે તેના ગોત્ર કહે છે. ૧ રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરાપ્રભા, ૩ વાલુપ્રભા, ૪ પંકપ્રભા, ૫ ધૂમ્રપ્રભા, ૬ તમસૂપ્રભા ૭ તમસ્તમસૂપ્રભા. એ સાતના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી ૧૪ ભેદ નારકીના કહ્યાં.

નરકનો વિસ્તાર કહે છે

પહેલી નરકનો પિંડ ૧,૮૦,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૭૮,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૧૩ પાથડા^૧ અને ૧૨ આંતરા^૨ છે. તે આંતરામાં ઉપરના બે છોડી નીચેના ૧૦ આંતરામાં ભવનપતિ દેવો રહે છે. ૧૩ પાથડા મધ્યે ૩૦ લાખ નરકાવાસા છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ચાર બોલ છે. (૧) ૨૦,૦૦૦ જોજનનો ઘનોદધિ^૩ છે, (૨) અસંખ્યાતા જોજનનો ઘનવા^૪ છે, (૩) અસંખ્યાતા જોજનનો તનવા^૫ છે. (૪) અસંખ્યાતા જોજનનો આકાશ છે. તેની નીચે બીજી નરક છે.

બીજી નરકનો પિંડ ૧,૩૨,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૩૦,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૧૧ પાથડા અને ૧૦ આંતરા છે. તે પાથડા મધ્યે ૨૫ લાખ નરકાવાસા છે. ૧૦ આંતરા ખાલી છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે પહેલી નરકમાં કહ્યા તે જ ચાર

૧ તે બીલીંગમાંના માળના પોલા સ્લેબ સમાન, ભાગ કરનારા.

૨ વચ્ચેની ખાલી જગ્યા. ૩ નક્કર પાણી, બરફ જેવું.

૪ નક્કર થઈ ગયેલો વાયુ. ૫ પાતળો થઈ ગયેલો વાયુ.

બોલ છે. તેની નીચે ત્રીજી નરક છે.

ત્રીજી નરકનો પિંડ ૧,૨૮,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૨૬,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૮ પાથડા અને ૮ આંતરા છે. તે પાથડા મધ્યે ૧૫ લાખ નરકાવાસા છે. ૮ આંતરા ખાલી છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ઉપર કહેલા ચાર બોલ છે. તેની નીચે ચોથી નરક છે.

ચોથી નરકનો પિંડ ૧,૨૦,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૧૮,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૭ પાથડા અને ૬ આંતરા છે. તે પાથડા મધ્યે ૧૦ લાખ નરકાવાસા છે. ૬ આંતરા ખાલી છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ઉપર કહેલા ચાર બોલ છે. તેની નીચે પાંચમી નરક છે.

પાંચમી નરકનો પિંડ ૧,૧૮,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૧૬,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૫ પાથડા અને ૪ આંતરા છે. તે પાથડા મધ્યે ૩ લાખ નરકાવાસા છે. ૪ આંતરા ખાલી છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ઉપર કહેલા ચાર બોલ છે. તેની નીચે છઠ્ઠી નરક છે.

છઠ્ઠી નરકનો પિંડ ૧,૧૬,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી એક હજાર જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને એક હજાર જોજનનો દળ નીચે

મૂકીએ તેની વચ્ચે ૧,૧૪,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૩ પાથડા અને ૨ આંતરા છે. તે પાથડા મધ્યે ૧ લાખમાં પાંચ ઓછા (૯૯,૯૯૫) નરકાવાસા છે. ૨ આંતરા ખાલી છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ઉપર કહેલા ચાર બોલ છે. તેની નીચે સાતમી નરક છે.

સાતમી નરકનો પિંડ ૧,૦૮,૦૦૦ જોજનનો છે. તેમાંથી ૫૨,૫૦૦ જોજનનો દળ ઉપર મૂકીએ ને ૫૨,૫૦૦ જોજનનો દળ નીચે મૂકીએ તેની વચ્ચે ૩,૦૦૦ જોજનની પોલાણ છે. તે પોલાણમાં ૧ પાથડો છે , આંતરું નથી. તે પાથડા મધ્યે પાંચ નરકાવાસા છે. અસંખ્યાતી નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ છે. અસંખ્યાતા નારકી છે. તેની નીચે ઉપર કહેલા ચાર બોલ છે. તેની નીચે અનંતો અલોક છે.

૪૮ ભેદ તિર્યચના કહે છે.

એકેન્દ્રિય (સ્થાવર) તિર્યચના ૨૨ ભેદ

૧. પૃથ્વીકાયના સૂક્ષ્મ, બાદર, તેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	૪
૨. અપકાયના સૂક્ષ્મ, બાદર, તેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	+ ૪
૩. તેઉકાયના સૂક્ષ્મ, બાદર, તેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	+ ૪
૪. વાઉકાયના સૂક્ષ્મ, બાદર, તેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	+ ૪
૫. વનસ્પતિકાયના સૂક્ષ્મ, પ્રત્યેક અને સાધારણ એ ત્રણેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	+ ૬

૧. બેઈન્દ્રિય, ૨. તેઈન્દ્રિય, ૩. ચૌરેન્દ્રિય એ ત્રણના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા મળીને **વિકલેન્દ્રિય તિર્યચના ૩×૨ ભેદ → ૬**

તિર્યચ પંચેન્દ્રિયના ૨૦ ભેદ

૧. જળચરના ગર્ભજ, સંમૂર્ચ્છિમ તેના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા	૪
૨. સ્થળચરના ગર્ભજ, સંમૂર્ચ્છિમ તેના અપર્યા., પર્યાપ્તા	+ ૪

૩. ઉરપરિસર્પના ગર્ભજ, સંમૂર્ચ્છિમ તેના અપર્યા., પર્યા.	+ ૪
૪. ભુજપરિસર્પના ગર્ભજ, સંમૂર્ચ્છિમ તેના અપર્યા., પર્યા.	+ ૪
૫. ખેચરના ગર્ભજ, સંમૂર્ચ્છિમ તેના અપર્યામા, પર્યામા	+ ૪
તિર્યચના કુલ ભેદ ૨૨ + ૬ + ૨૦ = ૪૮	

મનુષ્યના ૩૦૩ ભેદનો વિસ્તાર કહે છે.

૧૫ કર્મભૂમિના મનુષ્ય, ૩૦ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, ૫૬ અંતરદ્વીપનાં મનુષ્ય એમ ૧૦૧ થાય. તે ક્ષેત્રના ગર્ભજ મનુષ્યના અપર્યામા તથા પર્યામા એમ ૨૦૨ અને ૧૦૧ ક્ષેત્રના સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યના અપર્યામા એ સર્વ મળી કુલ ૩૦૩ ભેદ મનુષ્યના થાય.

કર્મભૂમિ તે કોને કહીએ ? ૧ અસિ (શસ્ત્ર ચલાવવા), ૨ મસિ (કલમ ચલાવવી, વ્યાપાર કરવો), ૩ કૃષિ (ખેતી કરવી), એ ત્રણ પ્રકારના વેપારે કરી જીવે તે. તે કર્મભૂમિના ક્ષેત્ર કેટલા અને ક્યાં છે ? તે કહે છે. ૫ ભરત, ૫ ઈરવત અને ૫ મહાવિદેહ એ ૧૫. તે એક લાખ જોજનનો જંબુદ્વીપ છે. (તે થાળીના આકારે છે તથા બાકીના દ્વીપ સમુદ્ર ચૂડીને આકારે છે.) તેમાં ૧ ભરત, ૧ ઈરવત અને ૧ મહાવિદેહ એ ત્રણ ક્ષેત્ર કર્મભૂમિનાં જંબુદ્વીપમાં છે તેને ફરતો બે લાખ જોજનનો લવણસમુદ્ર છે, તેને ફરતો ચાર લાખ જોજનનો ધાતકીખંડ દ્વીપ છે, તેમાં ૨ ભરત, ૨ ઈરવત અને ૨ મહાવિદેહ છે, તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો કાળોદધિ સમુદ્ર છે, તેને ફરતો આઠ લાખ જોજનનો અર્ધ પુષ્કર દ્વીપ છે, તેમાં ૨ ભરત, ૨ ઈરવત અને ૨ મહાવિદેહ છે. એમ સઘળાં મળીને કુલ પંદર કર્મભૂમિના મનુષ્ય છે..

અકર્મભૂમિ તે કોને કહીએ ? ત્રણ કર્મ - વ્યાપાર રહિત, દશ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષે કરી જીવે તે. કેટલાં અને ક્યાં છે ? તે કહે છે.

૫ હેમવય, ૫ હિરણ્યવય, ૫ હરિવાસ, ૫ રમ્યક્રવાસ, ૫ દેવકુરુ,
૫ ઉત્તરકુરુ, એ ત્રીશ અકર્મભૂમિનાં નામ કહ્યાં. ૧ હેમવય,
૧ હિરણ્યવય, ૧ હરિવાસ, ૧ રમ્યક્રવાસ, ૧ દેવકુરુ, ૧ ઉત્તરકુરુ, એ
છ ક્ષેત્ર જંબુદ્વીપમાં, ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હરિવાસ,
૨ રમ્યક્રવાસ, ૨ દેવકુરુ, ૨ ઉત્તરકુરુ, એ ૧૨ ક્ષેત્ર ધાતકીખંડ દ્વીપમાં
અને ૨ હેમવય, ૨ હિરણ્યવય, ૨ હરિવાસ, ૨ રમ્યક્રવાસ, ૨ દેવકુરુ,
૨ ઉત્તરકુરુ, એ ૧૨ ક્ષેત્ર અર્ધપુષ્કર દ્વીપમાં છે. એ સઘળાં મળી કુલ
૩૦ અકર્મભૂમિનાં મનુષ્ય કહ્યાં.

છપ્પન ભેદે અંતરદ્વીપનાં મનુષ્ય કહે છે.

જંબુદ્વીપમાં ભરતક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર યુલ હિમવંત
નામે પર્વત છે. તે સોના જેવો પીળો છે, સો જોજનનો ઊંચો છે, સો
ગાઉનો ઊંડો છે, એક હજાર બાવન જોજનને બાર કળાનો પહોળો છે,
ચોવીસ હજાર નવસો બત્રીસ જોજનનો લાંબો છે, તેને પૂર્વ પશ્ચિમને
છેડે યુલહિમવંત પર્વતની બન્ને બાજુએથી લવણસમુદ્રમાં આંતરે આંતરે
૭ દ્વીપો આવેલા છે. સાતમા અંતરદ્વીપનો છેડો યુલહિમવંત પર્વતના
છેડાથી ૮,૪૦૦ યોજન દૂર આવેલો છે. આ રીતે એક પર્વતના ચાર
છેડે સાત સાત આંતરે આંતરે દ્વીપો છે. કુલ ૨૮ દ્વીપો છે. બધા દ્વીપો
સ્વતંત્ર છે અને જોડાયેલા નથી. તે અંતરદ્વીપ ક્યાં છે ? તે કહે છે.

જગતીના કોટથકી ૩૦૦ જોજન લવણસમુદ્રમાં જઈએ ત્યારે
પહેલો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૩૦૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે.
ત્યાંથી ૪૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે બીજો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૪૦૦
જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. ત્યાંથી ૫૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે
ત્રીજો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૫૦૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે.
ત્યાંથી ૬૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે ચોથો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૬૦૦

જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. ત્યાંથી ૭૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે પાંચમો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૭૦૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. ત્યાંથી ૮૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે છઠ્ઠો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૮૦૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. ત્યાંથી ૯૦૦ જોજન જઈએ ત્યારે સાતમો અંતરદ્વીપ આવે; તે ૯૦૦ જોજનનો લાંબો ને પહોળો છે. એમ બન્ને બાજુ સાત સાત અંતરદ્વીપ આવે, કુલ ચાર તરફ મળી ૨૮ અંતરદ્વીપ જાણવા.

આવી જ રીતે ઈરવત ક્ષેત્રની મર્યાદાનો કરણહાર શિખરી નામે પર્વત છે, તે ચુલ હિમવંત સરખો જ જાણવો. ત્યાં પણ ૨૮ અંતરદ્વીપ છે એમ સઘળા મળી કુલ ૫૬ અંતરદ્વીપ જાણવા. તેને અંતરદ્વીપનાં મનુષ્ય શા માટે કહીએ ? સમુદ્રની મધ્યમાં દ્વીપોમાં રહેનારા છે માટે અંતરદ્વીપનાં મનુષ્ય કહીએ. સુખ અકર્મભૂમિના જેવું જાણવું.

૧૦૧ ક્ષેત્રનાં સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય, ૧૦૧ ગર્ભજ મનુષ્યોની અશુચિના ૧૪ સ્થાનમાં ઉપજે છે. (તે સ્થાન પ્રતિક્રમણના ૧૪ સંમૂર્ચિમના પાઠ પ્રમાણે જાણવા.)

દેવના ૧૯૮ ભેદ કહે છે.

૧૦ ભવનપતિનાં નામ :- ૧ અસુરકુમાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુતકુમાર, ૫ અગ્નિકુમાર, ૬ દ્વીપકુમાર, ૭ ઉદધિકુમાર, ૮ દિશાકુમાર, ૯ વાયુ (પવન) કુમાર, ૧૦ સ્તનિતકુમાર.

૧૫ પરમાધામીનાં નામ :- ૧ અંબ, ૨ અંબરિસ, ૩ સામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ વૈરૂદ્ર, ૭ કાળ, ૮ મહાકાળ, ૯ અસિપત્રાં, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુ, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર,

૧૫ મહાઘોષ.

૧૬ વાણવ્યંતરનાં નામ :- ૧ પિશાય, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિંપુરુષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગંધર્વ, ૯ આણપત્રી, ૧૦ પાણપત્રી, ૧૧ ઇસીવાઈ, ૧૨ ભુઈવાઈ, ૧૩ કંદીય, ૧૪ મહાકંદિય, ૧૫ કોહંડ, ૧૬ પયંગદેવ.

૧૦ જૃંભકાના નામ :- ૧. આણજૃંભકા, ૨ પાણજૃંભકા, ૩ લયણજૃંભકા, ૪ સયણજૃંભકા, ૫ વત્યજૃંભકા, ૬ પુષ્પજૃંભકા, ૭ ફળજૃંભકા, ૮ બીયજૃંભકા, ૯ વિષ્ણુજૃંભકા, ૧૦ અવિયતજૃંભકા.

૧૦ જ્યોતિષીનાં નામ :- ૧ ચંદ્ર, ૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર, ૫ તારા, એ પાંચ ચર (ફરતાં) તે અઢીઢીપમાં છે અને એ જ નામના બીજા પાંચ સ્થિર તે અઢીઢીપ બહાર છે, એમ કુલ ૧૦ ભેદ.

૧૬ કિલ્વિષીનાં નામ :- ૧ ત્રણ પલીયા, ૨ ત્રણ સાગરીયા, ૩ તેર સાગરીયા.

૯ લોકાંતિકનાં નામ :- ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વન્દિ, ૪ વરૂણ, ૫ ગર્દતોયા, ૬ તોષિયા, ૭ અવ્યાબાધા, ૮ અગિચ્યા, ૯ રિકા.

૧૨ દેવલોકનાં નામ :- ૧ સુધર્મા, ૨ ઈશાન, ૩ સનત્કુમાર, ૪ માહેંદ્ર, ૫ બ્રહ્મલોક, ૬ લાંતક, ૭ મહાશુક, ૮ સહસ્ત્રાર, ૯ આણત, ૧૦ પ્રાણત, ૧૧ આરણ, ૧૨ અચ્યુત.

૯ શૈવેયકનાં નામ :- ૧ ભદ્રે, ૨ સુભદ્રે, ૩ સુજાએ, ૪ સુમાણસે, ૫ પ્રિયદંસણે, ૬ સુદંસણે, ૭ આમોહે, ૮ સુપડિબદ્ધે, ૯ જશોધરે.

૫ અનુત્તર વિમાનનાં નામ :- ૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ.

આમ ૧૦+૧૫+૧૬+૧૦+૧૦+૩+૯+૧૨+૯+૫ = ૯૯ દેવના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા કુલ મળીને ૧૯૯ ભેદ કલાં.

જવનું લક્ષણ કહે છે.

જ્ઞાન તે મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન તથા કેવળજ્ઞાન એ પાંચ જ્ઞાન સમ્યક્ત્વ આશ્રી કહ્યા છે. તેની સાથે મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન તથા વિભંગજ્ઞાન એ ત્રણ અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ આશ્રી છે. તે લેતાં આઠની સંખ્યા થાય છે. એમાનું ગમે તે એક અથવા અધિક જ્ઞાન અથવા અજ્ઞાન જેમાં હોય. વળી દર્શન તે ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ તથા કેવળ, એ ચાર પ્રકારનાં દર્શનમાંનું ગમે તે એક અથવા અધિક દર્શન જેમાં હોય, તથા ચારિત્ર તે સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધ, સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત, દેશવિરતિ તથા અવિરતિ એ સાત પ્રકારના ચારિત્ર કે અચારિત્રમાંથી એક હોય તથા તપ બે પ્રકારનું કહ્યું છે એક બાહ્ય તેના ૬ ભેદ, બીજું આત્મ્યંતર તેના ૬ ભેદ, એમાંનું ગમે તે એક અથવા અધિક તપ જેમાં હોય, તેમ જ કરણ તથા લબ્ધિરૂપ અથવા બળ પરાકમરૂપ એ બે પ્રકારના વીર્યમાંનું ગમે તે એક અથવા વધારે જેમાં હોય તથા ઉપયોગ તે પાંચ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન તથા ચાર દર્શન એ બાર પ્રકારના સાકાર તથા નિરાકારરૂપ ઉપયોગમાંનો ગમે તે એક અથવા વધારે ઉપયોગ જેમાં હોય, તેને સંસારી જીવ કહીએ. માત્ર જ્ઞાન, દર્શન ગુણ હોય તેને સિદ્ધ જીવ કહીએ. એ ગુણ જીવ વિના બીજા કોઈમાં હોય નહિ. એ જીવનું લક્ષણ જાણવું. ઈતિ જીવતત્વ.

૨ અજીવ તત્વ

જડ લક્ષણ, ચૈતન્ય રહિત હોય તેને અજીવ તત્વ કહીએ.

અજીવતત્વના ૧૪ ભેદ કહે છે :- ૧ ધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૨ દેશ, ૩ પ્રદેશ, ૪ અધર્માસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૫ દેશ, ૬ પ્રદેશ, ૭ આકાશાસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૮ દેશ, ૯ પ્રદેશ, ૧૦ અદ્વાસમયકાળ. એ ૧૦ અરૂપી અજીવના ભેદ કહ્યાં. ચાર ભેદ રૂપી અજીવના તે

૧૧ પુદ્ગલાસ્તિકાયનો સ્કંધ, ૧૨ દેશ, ૧૩ પ્રદેશ ૧૪ પરમાણુ પુદ્ગલ. (ભગવતી શતક ૨, ઉ. ૧૦)

વ્યવહાર વિસ્તાર નયે કરી ૫૬૦ ભેદ

અજીવ તત્વના કહે છે.

ધર્માસ્તિકાયના પાંચ : ૧ ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ૨ ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, ૩ કાળથકી અનાદિઅનંત, ૪ ભાવથકી અવર્ણે,

સ્કંધ, દેશ — પ્રદેશની સમજણ

પ્રદેશના સમૂહને **અસ્તિકાય** કહે છે. ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાય લોક વ્યાપક અને આકાશાસ્તિકાય લોકાલોક વ્યાપક છે. એ ત્રણે સંપૂર્ણ દ્રવ્યોને **સ્કંધ** કહેવાય છે. તેથી કાંઈક ઓછો હોય તેને **દેશ** કહે છે. તેનો નિર્વિભાજ્ય, અવિભાજ્ય ભાગ હોય તે **પ્રદેશ** કહેવાય છે.

ચાર દ્રવ્યોની દૃષ્ટાંતથી સમજણ

૧. જેમ માછલાંને ગતિ કરતાં પાણીનો આધાર અને પાંગળાને લાકડીનો આધાર તેમ જીવ પુદ્ગલને ગતિ પરિણમ્યાને **ધર્માસ્તિકાય**નો આધાર. ૨. જેમ ઉષ્ણકાળે તૃષાએ પીડિત પંખીને વૃક્ષની છાયાનો આધાર તેમ સ્થિત પરિણમ્યા જીવ, પુદ્ગલને **અધર્માસ્તિકાય**નો આધાર. ૩. જેમ ઓરડામાં એક દીવાની જ્યોતની પ્રત્તા પણ સમાય છે અને હજાર દીવાની પ્રત્તા પણ સમાય. અથવા ભીંતમાં ખીલો પેસે તેનું કારણ **આકાશ**ની અવગાહના (જગ્યા) દાન શક્તિ છે. ૪. જેમ કોઈક બાળક જન્મ્યો હોય, તે બાલ્યાવસ્થાવાળો થાય, પછી યુવાન થાય. પછી વૃદ્ધ થાય. જો કે જીવ તો સદાય સરખો છે, પણ બાળ, યુવાન તથા વૃદ્ધાવસ્થાનો કરનાર **કાળ** છે.

પુદ્ગલદ્રવ્યનું ઔપાધિક લક્ષણ કહે છે

સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર એ ત્રણ પ્રકારમાં ગમે તે પ્રકારનો શુબ્દ. અંધકાર તથા રત્ન પ્રમુખનો પ્રકાશ તથા ચંદ્રમા પ્રમુખની જ્યોતિ તથા છાયા અને સૂર્ય પ્રમુખનો આતાપ, વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ એવા ગુણોવાળો

અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ (અરૂપી), ૫ ગુણથકી ચલણસહાય.
અધર્માસ્તિકાયના પાંચ : ૬ અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ૭ ક્ષેત્રથકી
 આખા લોક પ્રમાણે, ૮ કાળથકી અનાદિઅનંત, ૯ ભાવથકી અવર્ણ,

હોય અને જે ચૌદ રાજલોકમાં વ્યાપક, સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી
 તથા અનંત પ્રદેશીનો પૂરણ, ગલન સ્વભાવવાન એવા પુદ્ગલના અખંડ
 દ્રવ્યરૂપ આખા પદાર્થને અથવા અનંતાદિ પરમાણુના મળેલા સમૂહને **સ્કંધ**
 કહે છે. સ્કંધનો કેટલોક ભાગ જેનો સ્કંધની સાથે સંબંધ હોય તેને **દેશ** કહે
 છે. જેની સ્કંધની સાથે નિર્વિભાજ્ય કલ્પના કરવા છતાં જેનો સ્કંધની સાથે
 અભિન્ન સંબંધ હોય તેને **પ્રદેશ** કહે છે. અને તે જ પ્રદેશ જો સ્કંધથી ભિન્ન થાય
 એવો નિર્વિભાજ્ય ભાગ એટલે જેના કેવળીની દ્રષ્ટિએ એક ભાગના બે ભાગ
 થઈ શકે નહિ તેને **પરમાણુ** કહે છે. એ પુદ્ગલોનું નિશ્ચયપણે લક્ષણ છે.

કાળદ્રવ્યના ભેદ દર્શાવે છે.

એક કોડ સડસઠ લાખ, સત્યોતેર હજાર, બસો સોળ
 (૧,૬૭,૭૭,૨૧૬) આવલિકા એક મુહૂર્તમાં થાય છે. એનો ભાવાર્થ કહે
 છે. આંખના એક સ્ફૂરણમાં અથવા એક ચપટી વગાડવામાં યા જીર્ણ વસ્ત્ર
 ફાડવાના વખતે એક તંતુથી બીજા તંતુએ જાય, તથા કમળના પાંદડાંના
 સમૂહને યુવાન પુરુષ ભાલા વડે વીધતાં એક પાંદડેથી બીજા પાંદડે ભાલો
 પહોંચે એટલા વખતમાં અસંખ્યાતા સમય થઈ જાય. એટલે વસ્ત્ર અથવા
 પત્ર ફાડવાના આરંભમાં સૂક્ષ્માત્ સૂક્ષ્મ ક્ષણરૂપ જે કાળ હોય છે, જેનો
 વિભાગ થઈ શકે નહિ, જેનો ભૂત અને ભવિષ્ય વિષે વિચાર થાય નહિ,
 એટલે વસ્ત્ર અથવા પત્ર ફાડતાં પ્રથમ વર્તમાન કાળરૂપે અતિ સૂક્ષ્મ કાળનું
 ઉલ્લંઘન થઈને તે ક્યારે ભૂતકાળ થયો ? ક્યો વર્તમાન કાળ છે ? અને ક્યો
 ભવિષ્યકાળ થવા યોગ્ય છે ? તેનું અનુમાન થઈ શકે નહિ. તેને સર્વ
 લઘુકાળરૂપ સમય કહે છે. એવા અસંખ્યાતા સમયને **આવલિકા** કહે છે.
 એવી ૨૫૬ આવલિકાનો એક **શુક્લક ભવ** હોય છે. એ કરતાં બીજા કોઈપણ
 નાના ભવની કલ્પના થઈ શકે નહિ. એવા કાંઈક અધિક સત્તર (૧૭)

અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ (અરૂપી), ૧૦ ગુણથકી સ્થિરસહાય.

આકાશાસ્તિકાયના પાંચ : ૧૧ આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ૧૨ ક્ષેત્રથકી લોકાલોક પ્રમાણે, ૧૩ કાળથકી અનાદિઅનંત, ૧૪ ભાવથકી અવર્ણો, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ (અરૂપી), ૧૫ ગુણથકી અવગાહનાદાન. **કાળના પાંચ :** ૧૬ કાળ દ્રવ્યથકી અનંત, ૧૭ ક્ષેત્રથકી

ક્ષુદ્ધકભવમાં એક શ્વાસોશ્વાસરૂપ પ્રાણની ઉત્પત્તિ હોય છે. એવા સાત પ્રાણોત્પત્તિ કાળને એક સ્તોક કહે છે. એવા સાત સ્તોક સમયે એક લવ થાય છે. સત્યોતેર (૭૭) લવે બે ઘડીરૂપ એક મુહૂર્ત થાય છે.

ત્રીશ મુહૂર્ત એક અહોરાત્રરૂપ દિવસ થાય છે, પંદર અહોરાત્રિએ પખવાડિયું થાય છે, બે પખવાડિયે એક મહિનો થાય છે, બાર મહિને એક વર્ષ થાય છે, તેમજ અસંખ્યાતા વર્ષે એક પલ્યોપમ થાય છે. તેવા દશ કોડાકોડી પલ્યોપમે ૧ સાગરોપમ થાય છે. તેવા દશ કોડાકોડી સાગરોપમે ૧ ઉત્સર્પિણી અને બીજા દશ કોડાકોડી સાગરોપમે ૧ અવસર્પિણી થાય. એવા અનંત કાળચક્રે એક પુદ્ગલ પરાવર્તન થાય. એ સર્વ મનુષ્યલોકમાં વ્યવહારથી કાળ જાણવો.

પૂર્વોક્ત કાળના જે ભેદ કહ્યાં તેથી વળી બીજા પણ કાળના ભેદ ઘણા છે. જેમકે બે માસે એક ઋતુ થાય છે. ત્રણ ઋતુએ એક અયન, બે અયને એક વર્ષ, પાંચ વર્ષે એક યુગ, ચોરાશી લાખ વર્ષે એક પૂર્વાંગ, તે એક પૂર્વાંગને ચોરાશી લાખે ગુણતાં એક પૂર્વ થાય છે.

૧ પૂર્વ = ૭૦,૫૬૦ અબજ વર્ષ.

વ્યવહાર કાળ તો અઢીઢીપમાં ચંદ્ર સૂર્ય ચાલે છે તેથી સમય, ઘડી, પ્રહર યાવત્+સાગરોપમ સુધી ગણાય છે. અઢીઢીપની બહાર ચંદ્ર, સૂર્ય સ્થિર છે. તેથી ત્યાં રાત્રી, દિવસ વિ. કાંઈ નથી. નરક અને દેવલોકમાં પણ રાત દિવસ નથી. માટે અઢીઢીપની બહાર સર્વ સ્થળે કાળનું પરિમાણ નથી. છતાં અઢીઢીપનાં કાળની ગણતરી પ્રમાણે જીવ વિ. ની દરેક જગ્યાએ સ્થિતિ બતાવી છે.

અઢીઢીપ પ્રમાણે, ૧૮ કાળથકી અનાદિઅનંત, ૧૯ ભાવથકી અવર્ણ, અગંધે, અરસે, અફાસે, અમૂર્તિ (અરૂપી), ૨૦ ગુણથકી વર્તના લક્ષણ. એ ૨૦ અને ઉપર જે અરૂપી અજીવના ૧૦ ભેદ કહ્યા તે મળી કુલ ૩૦ ભેદ અરૂપી અજીવના જાણવા.

૫૩૦ ભેદ રૂપી અજીવના કહે છે.

તેમાં વર્ણ પાંચ - ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ધોળો. એકેકા વર્ણમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે, તે ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૫ સંઠાણ, ૮ સ્પર્શ. તેથી $૫ \times ૨૦ = ૧૦૦$ ભેદ.

ગંધ બે - ૧ સુરભિગંધ, ૨ દુરભિગંધ. એકેકી ગંધમાં ૨૩, ૨૩ ભેદ લાભે, તે ૫ વર્ણ, ૫ રસ, ૫ સંઠાણ, ૮ સ્પર્શ. તેથી $૨ \times ૨૩ = ૪૬$ ભેદ.

રસ પાંચ - ૧ તીખો, ૨ કડવો, ૩ કસાયેલો, ૪ ખાટો, ૫ મીઠો. એકેકા રસમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે, તે ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ સંઠાણ, ૮ સ્પર્શ. તેથી $૫ \times ૨૦ = ૧૦૦$ ભેદ.

સંઠાણ (આકાર) પાંચ - ૧ પરિમંડળ સંઠાણ (ચૂડીના આકારે), ૨ વક્ર સંઠાણ (વર્તુળ લાડવા જેવું), ૩ ત્રંસ (ત્રિકોણ), ૪ ચઉરંસ (ચોરસ), ૫ આયાત સંઠાણ (લાકડી જેવું). એકેકા સંઠાણમાં વીશ વીશ ભેદ લાભે, તે ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૮ સ્પર્શ. તેથી $૫ \times ૨૦ = ૧૦૦$ ભેદ.

સ્પર્શ આઠ - ૧ ખરખરો, ૨ સુંવાળો, ૩ ભારે, ૪ હળવો, ૫ ટાઢો, ૬ ઉન્હો, ૭ ચોપડયો, ૮ લૂખો. એકેકા સ્પર્શમાં ૨૩ ભેદ લાભે, તે ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૫ સંઠાણ, ૬ સ્પર્શ. ખરખરામાં ખરખરોને સુંવાળો બે વર્જવા. એમ બબ્બે સ્પર્શ વર્જવા. તેથી $૨૩ \times ૮ = ૧૮૪$ ભેદ. (જેમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ હોય તે રૂપી)

આમ, ૧૦૦+૪૬+૧૦૦+૧૦૦+૧૮૪ સર્વ મળીને રૂપી અજીવના ૫૩૦ ભેદ થયા. તેમાં ૩૦ ભેદ અરૂપી અજીવના ઉમેરતાં ૫૬૦ ભેદ અજીવના જાણવા. ઇતિ અજીવતત્ત્વ.

૩ પુણ્યતત્ત્વ

શુભ ક્રમાણીએ કરી, શુભ કર્મના ઉદયે કરી, જેનાં ફળ આત્માને ભોગવતાં મીઠાં લાગે તેને પુણ્યતત્ત્વ કહીએ.

નવ ભેદે પુણ્ય ઉપરાજે તે કહે છે. ૧ અન્નપુત્રે, ૨. પાણપુત્રે, ૩ લયણપુત્રે^૧, ૪ સયણપુત્રે^૨, ૫ વત્યપુત્રે^૩, ૬ મનપુત્રે, ૭ વચનપુત્રે, ૮ કાયપુત્રે, ૯ નમસ્કારપુત્રે.

પુણ્યતત્ત્વના શુભ ફળ ૪૨ ભેદે ભોગવે તે કહે છે.

(વેદનીય કર્મનાં ઉદયે ૧ ભેદ) ૧ શાતા વેદનીય — શાતાનો અનુભવ કરાવે. (આયુષ્યકર્મના ઉદયે ૩ ભેદ) ૨ દેવનું આયુષ્ય. ૩ મનુષ્યનું આયુષ્ય. ૪ તિર્યચનું આયુષ્ય. (નામકર્મના ઉદયે ૩૭ ભેદ) ૫ દેવની ગતિ. ૬. મનુષ્યની ગતિ. ૭ પંચેન્દ્રિયની જાતિ. ૮ ઔદારિક શરીર — તે સડી જાય, પડી જાય, વિણસી જાય, કોહી જાય, બગડી જાય, મુવા પછી કલેવર પડી રહે તેને ઔદારિક શરીર કહીએ. ૯ વૈક્રિય શરીર — બે પ્રકારનું છે. અ. ભવ પ્રત્યયિક — તે દેવતા તથા નારકીને ઉત્પન્ન થતાં જ હોય. બ. લબ્ધિ પ્રત્યયિક — તે તિર્યચ તથા મનુષ્ય લબ્ધિવંતને હોય છે. ૧૦ આહારક શરીર — ચૌદપૂર્વધારી મુનિરાજ તીર્થંકરની ઋદ્ધિ પ્રમુખ જોવાને અર્થે એક હાથ પ્રમાણ દેહ કરે છે તે. ૧૧ તૈજસ શરીર — જેના કારણે શરીરમાં ઉષ્ણતા રહે અને આહારને પચાવે તે. સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે. ૧૨ કાર્મણ શરીર — જેમાં બધાં કર્મોના સ્કંધ સંગ્રહિત રહે

૧ સ્થાનક આદિ. ૨ શય્યા, પાટ, પાટલા આદિ. ૩ વસ્ત્ર.

છે તે. સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે. ૧૩ ઔદારિક શરીર અંગોપાંગ
 – ઔદારિક શરીરના સઘળા અવયવો પામવા. ૧૪ વૈક્રિય શરીર
 અંગોપાંગ. ૧૫ આહારક શરીર અંગોપાંગ. ૧૬ વજ્રઋષભનારાય
 સંઘયણ – જેને વિષે બે હાડકાંઓને બે પડખેથી મર્કટબંધે કરીને બાંધ્યા
 અને પાટા જેવા હાડકાંએ કરી વીંટ્યા તે ત્રણે હાડકાંને ખીલી જેવા
 હાડકાંએ કરી સજ્જડ કર્યા હોય તેવા મજબૂત હાડકાંનો સંચય તે.
 ૧૭ સમયઉરંસ (સમયતુરંસ) સંઠાણ – પલાંઠી વાળી બેસતાં
 ચારે બાજુ સરખી આકૃતિ થાય અને પોતાના અંગુલ પ્રમાણે ૧૦૮
 અંગુલ પ્રમાણ શરીર ભરાય તે. ૧૮ શુભ વર્ણ. ૧૯ શુભ ગંધ.
 ૨૦ શુભ રસ. ૨૧ શુભ સ્પર્શ. ૨૨ શુભ વિહાયગતિ. ૨૩
 દેવાનુપૂર્વી – દેવતાની ગતિમાં દોરી જનાર કર્મ. ૨૪ મનુષ્યાનુપૂર્વી
 – મનુષ્યની ગતિમાં દોરી જનાર કર્મ. ૨૫ અગુરૂલઘુનામ – મધ્યમ
 વજનદાર શરીરની પ્રાપ્તિ થાય એટલે લોઢાની પેઠે અતિ ભારે નહિ
 અને કપાસની પેઠે અતિ હલકું નહિ અને મધ્યમ પરિણામી હોય.
 ૨૬ પરાઘાત નામ – બીજા બળવાન જે અતિ દુઃસહનીય છતાં પોતે
 ગમે તેવા બળીયાને જીતવા સમર્થ થાય એવા બળની પ્રાપ્તિ થાય.
 ૨૭ ઉચ્ચવાસ નામ – શ્વાસોચ્ચવાસ લઈ શકવાની શક્તિ વિશેષ.
 ૨૮ આતાપ નામ – સૂર્યના બિંબની જેમ પરને તાપ ઉત્પન્ન કરવાના
 હેતુરૂપ તેજયુક્ત શરીરની પ્રાપ્તિ થાય. ૨૯ ઉદ્યોત નામ – ચંદ્રબિંબની
 માફક શીતળ પ્રકાશ આપે. ૩૦ તીર્થંકર નામ. ૩૧ નિર્માણ નામ –
 પોતાના શરીરના સર્વ અવયવો યોગ્ય સ્થળે ગોઠવાયેલાં મળે.
 ૩૨ ત્રસ નામ. ૩૩ બાદર નામ. ૩૪ પર્યાપ્તા નામ. ૩૫ પ્રત્યેક
 નામ. ૩૬ સ્થિર નામ. ૩૭ શુભ નામ. ૩૮ સૌભાગ્ય નામ.
 ૩૯ સુસ્વર નામ. ૪૦ આદેય નામ. ૪૧ જશોકીર્તિ નામ.

(ગોત્ર કર્મના ઉદયે ૧ ભેદ) ૪૨ ઊંચ ગોત્ર.

ઈતિ પુણ્યતત્ત્વ

૪ પાપતત્ત્વ

અશુભ કરણીએ કરી, અશુભ કર્મના ઉદયે કરી, જેનાં ફળ આત્માને ભોગવતાં કડવાં લાગે તેને પાપતત્ત્વ કહીએ.

અઠાર (૧૮) પ્રકારે પાપ ઉપજે તે કહે છે.

૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ૬ કોષ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ, ૧૨ કલહ, ૧૩ અભ્યાખ્યાન, ૧૪ પૈશુન્ય, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિઅરતિ, ૧૭ માયામોસો, ૧૮ મિચ્છા દંસણસદ્ધ.

પાપના ફળ બ્યાસી (૮૨) પ્રકારે ભોગવે તે કહે છે.

(જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઉદયે ૫) ૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય – પાંચ ઈન્દ્રિય તથા મન દ્વારા જે નિયત વસ્તુનું જ્ઞાન થાય તેવા જ્ઞાનનું આચ્છાદન, એટલે બુદ્ધિ નિર્મળ ન હોય. ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય – શ્રુતજ્ઞાન પામે નહિ. ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણીય – ઈન્દ્રિયાદિકની અપેક્ષા વિના આત્મદ્રવ્ય દ્વારા સાક્ષાત્ રૂપી દ્રવ્યોને જણાવનારું જે જ્ઞાન તે પામે નહિ. ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાનાવરણીય – સંજી પંચેન્દ્રિયના મનોગત ભાવ જણાવનારું જ્ઞાન પામે નહિ. ૫ કેવળજ્ઞાનાવરણીય – પૂર્વોક્ત ચાર જ્ઞાન રહિત જે એકલું નિરાવરણ જ્ઞાન હોય એવું કેવળજ્ઞાન પામે નહિ.

(દર્શનાવરણીયકર્મના ઉદયે ૯) ૬ અચક્ષુદર્શનાવરણીય. ૭ અચક્ષુદર્શનાવરણીય. ૮ અવધિદર્શનાવરણીય. ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય. ૧૦ નિદ્રા – સુખેથી જાગૃત થાય તેવી ઉંઘ. ૧૧ નિદ્રાનિદ્રા – દુઃખથી જાગૃત થાય તેવી ઉંઘ. ૧૨ પ્રચલા – ઊઠતાં

બેસતાં નિદ્રા આવે. ૧૩ પ્રયલાપ્રયલા – હરતાં ફરતાં નિદ્રા આવે.
૧૪ થીણદ્વિ નિદ્રા – દિવસનું ચિંતવેલું કાર્ય રાત્રે ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં કરી આવે તે. આ નિદ્રાવાળો વાસુદેવના અર્ધ બળયુક્ત હોય છે.

(વેદનીય કર્મનાં ઉદયે ૧) ૧૫ અશાતાવેદનીય.

(મોહનીયકર્મના ઉદયે ૨૬) ૧૬ અનંતાનુબંધી ક્રોધ – જે સમ્યક્ શ્રદ્ધા ન થવા દે, અનંતો સંસાર બંધાવે, જીવન પર્યંત રહે તે.
૧૭ અનંતાનુબંધી માન. ૧૮ અનંતાનુબંધી માયા. ૧૯ અનંતાનુબંધી લોભ. ૨૦ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ – જેનાથી શ્રાવકપણાની પ્રાપ્તિ ન થાય તેવો ક્રોધ, એક વર્ષ રહે. ૨૧ અપ્રત્યાખ્યાની માન. ૨૨ અપ્રત્યાખ્યાની માયા. ૨૩ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ. ૨૪ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ – જેનાથી સાધુપણાની પ્રાપ્તિ ન થાય, ચાર માસ રહે તે. ૨૫ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માન. ૨૬ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માયા. ૨૭ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય લોભ. ૨૮ સંજ્વલન ક્રોધ – જેનાથી વીતરાગપણાની પ્રાપ્તિ ન થાય, પંદર દિવસ રહે તે. ૨૯ સંજ્વલન માન. ૩૦ સંજ્વલન માયા. ૩૧ સંજ્વલન લોભ. ૩૨ હાસ્ય. ૩૩ રતિ. ૩૪ અરતિ. ૩૫ ભય. ૩૬ શોક. ૩૭ દુર્ગૌણા – અણગમો. ૩૮ સ્ત્રીવેદ. ૩૯ પુરુષવેદ. ૪૦ નપુંસકવેદ. ૪૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય.

(આયુષ્યકર્મના ઉદયે ૧) ૪૨ નારકીનું આયુષ્ય.

(નામકર્મના ઉદયે ૩૪) ૪૩ નરક ગતિ. ૪૪ તિર્યંચ ગતિ. ૪૫ એકેન્દ્રિયની જાતિ. ૪૬ બેઠન્દ્રિયની જાતિ. ૪૭ તેઠન્દ્રિયની જાતિ. ૪૮ ચૌરેન્દ્રિયની જાતિ. ૪૯ ઋષભનારાય સંઘયણ – બે પડખે મર્કટબંધ અને ઉપર પાટો એ બે હોય તે. ૫૦ નારાય સંઘયણ – મર્કટબંધ હોય તે. ૫૧ અર્ધનારાય સંઘયણ – એક પડખે મર્કટબંધ

હોય તે. ૫૨. કીલકુ સંઘયણ – માંહોમાંહે હાડકાં અને ખીલીનો બંધ હોય તે. ૫૩ છેવટુ સંઘયણ – ખીલી ન હોય અને હાડકાં એકબીજાને અડીને રહેલા હોય તે. ૫૪ ન્યગ્રોધ પરિમંડળ સંઠાણ – વટ વૃક્ષની જેમ નાભિની ઉપર સુલક્ષણયુક્ત. ૫૫ સાદિ સંઠાણ – નાભિની નીચેનું અંગ સાડું અને ઉપરનું અંગ નરસું હોય તે. ૫૬ વામન સંઠાણ – ઉદર લક્ષણવિહીન અને હાથ, પગ, માથું, કટિ પ્રમાણ રહિત હોય (ઠીંગણું) તે. ૫૭ કુબ્જ સંઠાણ – હાથ, પગ, માથું, કટિ પ્રમાણ રહિત અને ઉદર પ્રમુખ હીન હોય તે. ૫૮ હુંડ સંઠાણ – સર્વ અવયવ અશુભ હોય તે. ૫૯ અશુભ વર્ણ. ૬૦ અશુભ ગંધ. ૬૧ અશુભ રસ. ૬૨ અશુભ સ્પર્શ. ૬૩ અશુભ વિહાયગતિ. ૬૪ નરકાનુપૂર્વી. ૬૫ તિર્યયાનુપૂર્વી. ૬૬ ઉપઘાત નામ – પોતાના અંગોપાંગ પોતાને વાગે. ૬૭ સ્થાવર નામ. ૬૮ સૂક્ષ્મ નામ. ૬૯ અપર્યાપ્ત નામ. ૭૦ સાધારણ નામ. ૭૧ અસ્થિર નામ – જેના દ્વારા શરીરના જીભ, ચામડી, ચરબી આદિ અવયવો અસ્થિર હોય તેવા મળે. ૭૨ અશુભ નામ. ૭૩ દુર્ભાગ્ય નામ. ૭૪ દુઃસ્વર નામ. ૭૫ અનાદેય નામ – જે કર્મના ઉદયથી જીવના વચન અનાદરણીય હોય તે. ૭૬ અજશોકીર્તિ નામ.

(ગોત્રકર્મના ઉદયે ૧) ૭૭ નીચ ગોત્ર.

(અંતરાયકર્મના ઉદયે ૫) ૭૮ દાનાંતરાય – છતી શક્તિ એ દાન આપી શકે નહિ. ૭૯ લાભાંતરાય – લાભ મેળવી શકે નહિ. ૮૦ ભોગાંતરાય – ભોગ ભોગવી શકે નહિ. ૮૧ ઉપભોગાંતરાય – વારંવાર ભોગવવાની વસ્તુ ભોગવી શકે નહિ. ૮૨ વીર્યાંતરાય – પોતાનું બળ ફોરવી શકે નહિ.

ઈતિ પાપતત્વ.

૫ આશ્રવતત્ત્વ

અવત ને અપચ્ચક્ષ્માણે કરી, વિપય કષાયને સેવવે કરી આત્મારૂપ તળાવને વિષે, ઈન્દ્રિયાદિક ગળનાળે છિદ્રે કરી, કર્મ (પુણ્ય-પાપ) રૂપ જળનો પ્રવાહ આવે, તેને આશ્રવતત્ત્વ કહીએ.

આશ્રવતત્ત્વના સામાન્ય પ્રકારે વીશ ભેદ કહે છે.

૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવત, ૩ પ્રમાદ, ૪ કષાય, ૫ અશુભજોગ, ૬ પ્રાણાતિપાત, ૭ મૃષાવાદ, ૮ અદત્તાદાન, ૯ મૈથુન, ૧૦ પરિગ્રહ, ૧૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય અસંવરે, ૧૨ ચક્ષુઈન્દ્રિય અસંવરે, ૧૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય અસંવરે, ૧૪ રસેન્દ્રિય અસંવરે, ૧૫ સ્પર્શેન્દ્રિય અસંવરે, ૧૬ મન અસંવરે, ૧૭ વચન અસંવરે, ૧૮ કાય અસંવરે, ૧૯ ભંડ ઉપકરણ જેમ તેમ લે મૂકે, ૨૦ શુચિ કુસંગ કરે. (ડાભની, ઘાસની અણી ઉપર પાણી રહે તેટલું પાપ કરે તે.)

વિશેષે ૪૨ ભેદ કહે છે.

(પાંચ અવતના) પાંચ આશ્રવ, ૫ ઈન્દ્રિય મોકળી મૂકે, ૪ કષાય અને ૩ અશુભજોગ એ મળીને ૧૭ તથા ૨૫ ક્રિયા મળી ૪૨ ભેદ.

૨૫ ક્રિયા :- ૧ કાઈયા ક્રિયા - કાયાને અજત્નાએ પ્રવર્તાવે.

૨ અહિગરણિયા - હથિયારોથી જીવનું દમન કરે તે. ૩ પાઉસિયા - જીવ અજીવ ઉપર દ્વેષ રાખવાથી. ૪ પારિતાવણીયા - પોતાને તથા પરને પરિતાપ ઉપજાવવો તે. ૫ પાણાઈવાઈયા - પોતાનાં તથા પરનાં પ્રાણ હરે તે. ૬ આરંભિયા - જીવ તથા અજીવનાં નિમિત્તે છકાયનો આરંભ કરે તે. ૭ પરિગ્ગહિયા - જીવ તથા અજીવનો પરિગ્રહ મેળવી મોહ કરવો તે. ૮ માયાવત્તિયા - છળ કપટ તથા કષાયના ઉદયથી લાગે. ૯ અપચ્ચક્ષ્માણવત્તિયા - કોઈપણ જાતનાં પચ્ચક્ષ્માણ ન કરવાથી લાગે તે. ૧૦ મિચ્છાદંસણ

વત્તિયા – જિન વચનથી ઓછી, અધિક તથા વિપરીત પ્રરૂપણા કરતાં લાગે તે. ૧૧ દિટ્ટિયા – કુતુહલતાથી જીવ તથા અજીવને જોવું તે. ૧૨ પુટ્ટિયા – રાગ વશ જીવ તથા અજીવને સ્પર્શ કરવાથી લાગે તે. ૧૩ પાડુચ્ચિયા – જીવ તથા અજીવના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતા રાગદ્વેષથી લાગે તે. ૧૪ સામંતોવણિવાઈયા – જીવ તથા અજીવનો સંગ્રહ કરે, પ્રશંસા સાંભળી આનંદ પામે. તથા દૂધ, દહીં, ઘી, તેલનાં વાસણ ઉઘાડાં મૂકવાથી જીવહિંસાથી લાગે તે. ૧૫ સાહત્તિયા – પોતાના હાથે જીવને અંદરોઅંદર લડાવે તથા અજીવને સામસામે અફાળીને તોડે તે. ૧૬ નેસત્તિયા – જીવ તથા અજીવને અયત્નાથી ફેંકવાથી, શસ્ત્ર કરાવવા, વાવ, કૂવા ખોદાવવાથી લાગે તે. ૧૭ આણવણિયા – જીવ તથા અજીવને આજ્ઞા વગર ગ્રહણ કરવાથી લાગે તે. ૧૮ વેદારણિયા – જીવ તથા અજીવને કષાયવશ થઈ કટકાં કરતાં લાગે તે. ૧૯ અજ્ઞાભોગવત્તિયા – ઉપયોગ વિના કે પૂંજ્યા વગર વસ્તુ લેવા મૂકવાથી લાગે તે. ૨૦ અણવકંભવત્તિયા – પોતાનાં તથા બીજાનાં હિતની ઉપેક્ષા કરીને હાનિ પહોંચાડવાથી લાગે તે. ૨૧ પેજ્જવત્તિયા – રાગવશ માયા તથા લોભ કરવાથી લાગે તે. ૨૨ દોસવત્તિયા – દ્વેષવશ ક્રોધ, માન કરવાથી લાગે તે. ૨૩ પ્પઉગ્ગ – મન, વચન, કાયાનાં યોગ અશુભ કરવાથી લાગે તે. ૨૪ સામુદાણિયા – આરંભજન્ય કાર્યો ઘણાં જણ સાથે મળીને કરતાં લાગે તે. ૨૫ ઈરિયાવહિયા ક્રિયા – વીતરાગીને યોગનાં પ્રવર્તનથી લાગે તે.

ઈતિ આશ્રવ તત્ત્વ.

૬ સંવર તત્ત્વ

જીવરૂપ તળાવને વિષે, કર્મરૂપ જળ આવતાં, વ્રત પચ્ચક્રખાણ આદિ દ્વારે કરી રોકીએ તેને સંવર તત્ત્વ કહીએ.

સંવર તત્ત્વના સામાન્ય પ્રકારે વીશ ભેદ કહે છે.

૧ સમકિત તે સંવર, ૨ વત પચ્ચક્ષ્માણ, ૩ અપ્રમાદ, ૪ અકષાય, ૫ શુભજોગ, ૬ જીવદયા પાળવી, ૭ સત્ય વચન બોલવું, ૮ દત્તવ્રત ગ્રહણ કરવું. ૯ શિયળ પાળવું, ૧૦ અપરિગ્રહ, ૧૧ થી ૧૮ પાંચ ઈન્દ્રિય અને ૩ જોગનું સંવરવું, ૧૯ ભંડ ઉપકરણ ઉપધિ જતનાએ લે મૂકે, ૨૦ શુચિ કુસગ્ગ ન કરે.

સંવર તત્ત્વના વિશેષે ૫૭ ભેદ કહે છે.

આઠ પ્રવચન માતા (૮), બાવીસ પરિષદ (૨૨), દશ યતિધર્મ (૧૦), બાર ભાવના (૧૨), પાંચ ચારિત્ર (૫), કુલ ૫૭ ભેદ થાય.

આઠ પ્રવચન માતા :- ૧ ઈરિયા સમિતિ - જયણા રાખી, ઉપયોગ સહિત ધુંસરા (સાડાત્રણ હાથ જેટલું) પ્રમાણ જમીન નજરે જોઈ ચાલવું તે. ૨ ભાષા સમિતિ - સમ્યક્ પ્રકારે નિરવદ્ય ભાષા બોલવી. ૩ એષણા સમિતિ - સમ્યક્ પ્રકારે નિર્દોષ આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર વગેરે ભિક્ષાની ગવેષણા કરવી. ૪ આયાણભંડમત્તનિક્ષેવણયા સમિતિ - ભંડ, ઉપકરણ જતનાએ લેવા મૂકવા તે. ૫ ઉચ્ચાર પાસવણ ખેલ જહ્ન સિંધાણ પારિઠાવણિયા સમિતિ - પરઠવાની વસ્તુ જતનાથી પરઠવી તે. ૬ મનગુપ્તિ - મન ગોપવવું. ૭ વચનગુપ્તિ - વચન ગોપવવું. ૮ કાયગુપ્તિ - કાયાને ગોપવવી.

૨૨ પરિષદ :- ૧ ક્ષુધાનો - ભૂખનો. ૨ તૃષ્ણાનો - તરસનો. ૩ શીતનો - ટાઢનો. ૪ ઉષ્ણનો - તડકાનો. ૫ દંસમસનો - ડાંસ, મચ્છર કરડવાનો. ૬ અચેલનો - ફાટેલાં તૂટેલાં વસ્ત્રનો. ૭ અરતિનો - દુઃખનો, કંટાળાનો. ૮ સ્ત્રીનો - સ્ત્રીથી થવાવાળો. ૯ ચર્યાનો - ચાલવાનો. ૧૦ બેસવાનો - ભયજનક સ્થાનમાં બેસવું પડે. ૧૧ સેજાનો - રહેવાના સ્થાનકનો. ૧૨ આક્રોશવચનનો - આકરાં વચનો

સાંભળવા પડે તેનો. ૧૩ વધનો – માર ખાવો પડે. ૧૪ જાયવાનો – માગવાનો. ૧૫ અલાભનો – કોઈ વસ્તુની ઈચ્છા થતાં તે વસ્તુ ન મળે. ૧૬ રોગનો – રોગ, રોગનાં કારણથી થવાવાળો. ૧૭ તૃણસ્પર્શનો – તણખલાં વગેરેનાં સ્પર્શથી દુઃખ થાય તે. ૧૮ મેલનો – મેલને દૂર કરવાની ઈચ્છાથી ન્હાવાનો. ૧૯ સત્કાર પુરસ્કારનો – આદર સત્કાર મળવાનો. ૨૦ પ્રજ્ઞાનો – અન્ય કોઈ પ્રશ્ન પૂછે અને જ્ઞાનની અસ્પષ્ટતાના કારણે સમાધાન આપી ન શકવાથી હીણપતતા લાગે તે. ૨૧ અજ્ઞાનનો – જ્ઞાન ન ચડે તેનો. ૨૨ દંસણનો – સમકિત સૂક્ષ્મ વિચાર સાંભળીને ધર્મને વિષે અસદ્દેહણા કરવાનો.

દશ પ્રકારનો યતિધર્મ આરાધવો :- ૧ ખંતિ – ક્ષમા (કોપનો અભાવ). ૨ મુત્તિ – નિર્લોભતા, લઘુતા, હળવાપણું, અલ્પઉપધિ. ૩ અજ્ઞવે – સરળતા, કપટ રહિતપણું. ૪ મદવે – માનનો ત્યાગ. ૫ લાઘવે – લઘુતા. ૬ સચ્ચે – સત્ય ભાષણ કરવું. ૭ સંજમે – સત્તર ભેદે સંયમ પાળવો. ૮ તવે – ઈચ્છા નિરોધ, બાર પ્રકારે તપ કરવો. ૯ ચિયાએ અથવા અક્રિયણે – સમસ્ત પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ મૂર્છા રહિત થવું. ૧૦ બંભચેરવાસે – મૈથુનનો ત્યાગ, એ દશ.

બાર ભાવના ભાવવી તે કહે છે. ૧ અનિત્યભાવના – સંસારના સર્વ પદાર્થને અનિત્ય, અસ્થિર જાણવા. ૨ અશરણભાવના – કોઈ કોઈને શરણ નથી, એક ધર્મનું જ શરણ છે. ૩ સંસારભાવના – સંસારમાં ઘણો કાળ થયો છતાં જીવ રજળે છે – મા તે સ્ત્રી થાય, સ્ત્રી તે મા થાય, પિતા તે પુત્ર થાય, પુત્ર તે પિતા થાય ઈત્યાદિ ભાવનો અનુભવ કરવો. ૪ એકત્વભાવના – આ જીવ એકલો આવ્યો, એકલો જશે અને એકલો સુખદુઃખ ભોગવે છે પણ તેનું કોઈ સાથી નથી એવી ભાવના. ૫ અન્યત્વભાવના – જીવ કાયાથી જુદો છે અને કર્મ કરી

જુદી જુદી કાયા ધારણ કરે છે. તેમજ ધન તથા સ્વજન આદિ પણ અન્ય છે એવી ભાવના. **૬ અશુચિભાવના** – રસ, રૂધિર, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજ્જા, વીર્ય, પરૂ તથા આંતરડાં પ્રમુખે કરી આ શરીર બનેલું છે અને જેના નવ દ્વાર સદા વહેતાં રહે છે. એ શરીર કોઈ કાળે પણ પવિત્ર થવાનું નથી એવી ભાવના ભાવવી. **૭ આશ્રવભાવના** – પાંચ આશ્રવે કરી પાપ બંધાય છે અને તેથી જીવ દુઃખ ભોગવે છે તેનો વિચાર. **૮ સંવરભાવના** – વ્રત પચ્ચક્ષ્પાણોથી આશ્રવ રોકવો અને સંવર આદરવો. **૯ નિર્જરાભાવના** – બાર પ્રકારના તપે કરી કર્મને ખપાવવું અર્થાત્ પૂર્વનાં સંચેલ કર્મને તોડવું તે. **૧૦ લોકભાવના** – લોકનું સ્વરૂપ ચિંતવવું જેમકે આ જીવે સર્વ લોક સ્પર્શી મૂક્યો છે. **૧૧ બોધિભાવના** – યથાપ્રવૃત્તિ કરણને યોગે કરી, અકામનિર્જરા વડે, પુણ્યના પ્રયોગે મનુષ્યભવ, આર્યદેશ, નિરોગીપણું તથા ધર્મશ્રવણ આદિ પ્રાપ્ત થાય પણ સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થવું દુર્લભ છે તેવી ભાવના કરવી તે. **૧૨ ધર્મભાવના** – દુસ્તર સંસારસમુદ્રમાંથી પ્રવહણ સમાન તે શ્રી જિનપ્રણીત દશવિધ ક્ષમાદિક શુદ્ધ ધર્મ તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર એ રત્નત્રયાત્મક ધર્મ પામવો તે દુર્લભ છે તેમજ તે ધર્મના સાધક અરિહંત આદિ દેવો પામવા તે પણ દુર્લભ છે એવી ભાવના કરવી.

પાંચ પ્રકારના ચારિત્ર :- ૧. સામાયિક, ૨ છેદોપસ્થાપનીય, ૩ પરિહાર વિશુદ્ધ, ૪ સૂક્ષ્મસંપરાય, ૫ યથાખ્યાત ચારિત્ર.

૧ સામાયિક ચારિત્ર – સમ અને આયિક એ બે શબ્દ મળી એક સામાયિક શબ્દ થાય છે. સમ એટલે રાગદ્વેષ રહિતપણાને માટે, આય એટલે ગમન પ્રાપ્ત થાય છે જ્યાં તે સમ કહિએ. તે જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે તેને સામાયિક કહેવાય છે. વળી સમ તે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર તેનો આયિક તે લાભ જ્યાં થાય છે, એટલે જેને કરી જ્ઞાન, દર્શન,

ચારિત્ર એ ત્રણેની પ્રાપ્તિ થાય તેને સર્વ સાવધયોગ ત્યાગરૂપ અને નિરવધ યોગ સેવનરૂપ સામાયિક કહીએ. તેને સમ્યક્ ચારિત્ર પણ કહે છે. એ સામાયિક ચારિત્ર જીવને પ્રાપ્ત થયા વિના બીજા ચારિત્રોનો લાભ થાય નહિ માટે એને આદિમાં કહ્યું છે.

૨ છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર – પૂર્વોક્ત સર્વવિરતિ સામાયિક ચારિત્રને જે છેદાદિ વિશેષપણે વિશેષીએ તે વારે છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર થાય, છેદ એટલે પૂર્વ પર્યાયનો છેદ કરવો અને ઉપસ્થાપન એટલે ગણનાયકે આપેલું પંચમહાવ્રતરૂપપણું જે મહાવ્રતને વિષે હોય તેને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર કહીએ. જ્યાં નવા પર્યાયોનું સ્થાપન કરવું તથા પાંચ મહાવ્રતનો ઉચ્ચાર કરાવવો. તેના બે ભેદ, ૧ **સાતિચાર** – તે મૂળ ઘાતિને પ્રાયશ્ચિતરૂપ અને ૨ **નિરતિચાર** – તે ઈત્વર સામાયિકવંત નવદીક્ષિત શિષ્યને છજ્જવણિયા (છકાય જીવનું વર્ણન તે દશવૈકાલિકસૂત્રનું અધ્યયન ચોથું) અધ્યયન ભણ્યા પછી હોય તથા બીજા તીર્થ આશ્રયી તે જેમ પાર્શ્વનાથના તીર્થથી વર્ધમાન સ્વામીના તીર્થે આવી ચાર મહાવ્રતરૂપ ધર્મ ત્યાગીને પંચમહાવ્રતરૂપ ધર્મ આદરે તેને હોય.

૩ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર – તપ વિશેષે કરી વિશુદ્ધિ એટલે કર્મની નિર્જરા જે ચારિત્રને વિષે હોય તેને પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર કહીએ. તેના બે ભેદ છે. તેમાં પહેલું જે ચાર જણ વિવક્ષિત (અમુક કહેલ તે) ચારિત્રના આસેવક એ કલ્પમાં પ્રવર્તતા હોય તેનું ચારિત્ર તે **નિર્વિશમાનક** પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર. બીજું જે ચાર જણ તેના અનુચારી હોય તે **નિર્વિષ્કાયિક** પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર. તે આ રીતે – નવ જણાનો ગચ્છ જુદો નીકળે તે તીર્થકર પાસે અથવા પૂર્વ જેણે તીર્થકર પાસેથી એ ચારિત્ર પડિવજ્યું હોય, તેની પાસે એ ચારિત્ર

પરિવર્જ. હવે તે નવ સાધુમાં ચાર જણ પરિહારિક એટલે તપના કરનારા થાય તે નિર્વિશમાન જાણવા અને ચાર તેના વૈયાવચ્ચના કરનારા થાય તે નિર્વિષ્ટકાયિક જાણવા તથા એકને વાયનાચાર્ય ગુરુસ્થાનકે ઠરાવે. પછી તે ચાર પરિહારક છ માસ સુધી તપ કરે, તેમાં ઉષ્ણકાળે જઘન્યથી એક ઉપવાસ, મધ્યમથી છઠ્ઠ અને ઉત્કૃષ્ટથી અઠ્ઠમ તપ કરે. શીતકાળે જઘન્યથી છઠ્ઠ ઉપવાસ, મધ્યમથી અઠ્ઠમ અને ઉત્કૃષ્ટથી ચાર તથા વર્ષાકાળે જઘન્યથી અઠ્ઠમ, મધ્યમથી ચાર અને ઉત્કૃષ્ટથી પાંચ ઉપવાસ કરે. પારણે આયંબિલ કલ્પસ્થિતપણે નિત્ય કરે. એમ છ મહિના તપ કરે, તે પછી ફરી ચાર તપસ્થાના કરનાર તે વૈયાવચ્ચીયા થાય અને વૈયાવચ્ચ કરનાર તપસ્વી થાય. તે પણ છમાસ સુધી તપ કરે. ત્યાર પછી ગુરુ વાયનાચાર્ય છમાસ સુધી તપ કરે. આમ અઠાર મહિના સુધી તપ સંપૂર્ણ કરી જિનકલ્પ આદરે, ગચ્છમાં પાછા ફરે અથવા ફરી તે જ ચારિત્ર આદરે. આ તપ પ્રથમ સંઘપણી, પૂર્વધર લબ્ધિવંત હોય તે પ્રચુર કર્મની નિર્જરા અર્થે અંગીકાર કરે. એ ચારિત્ર પાંચ ભરત, પાંચ ઐરવતમાં અને પહેલા તથા છેલ્લા તીર્થકરના તીર્થમાં હોય. પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર સંક્ષેપથી કહ્યું.

૪ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર — સૂક્ષ્મ છે કપાય જ્યાં તેને સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર કહીએ. તે ઉપશમશ્રેણીએ કર્મ ઉપશમાવતાં અથવા ક્ષપકશ્રેણીએ કર્મ ખપાવતાં હોય ત્યાં નવમે ગુણઠાણે લોભના સંખ્યાતા ખંડ કરી તેને જે ઉપશમશ્રેણીવાળો હોય તે ઉપશમાવે તથા જે ક્ષપકશ્રેણીવાળો હોય તે ખપાવે. તે સંખ્યાતા ખંડ માંહેલો જ્યારે છેલ્લો એક ખંડ રહે તેના અસંખ્યાતા સૂક્ષ્મ ખંડ કરીને દશમે ગુણઠાણે ઉપશમાવે અથવા ક્ષય કરે. તે દશમા ગુણઠાણાનું અને ચારિત્રનું બ્રહેનું નામ સૂક્ષ્મસંપરાય જાણવું. એ ચારિત્ર બે ભેદ છે. એક શ્રેણી

ચઢતાને વિશુદ્ધ માનસિક હોય. બીજું ઉપશમ શ્રેણીથી પડતાને સંકલિષ્ટ માનસિક જાણવું. એ ચારિત્ર એક જીવને આખા સંસારમાં વધુમાં વધુ નવ વાર અને એક ભવમાં વધુમાં વધુ ચાર વાર આવે.

૫ યથાપ્યાત ચારિત્ર – જ્યાં તથાવિધે કરીને અકષાયપણું અર્થાત્ જ્યાં સંજ્વલન આદિ કષાયે કરી સર્વથા રહિતપણું હોય તેને યથાપ્યાત ચારિત્ર જાણવું. તેના બે ભેદ છે. એક **છન્નસ્થિક** અને બીજો **કેવળિક**. ૧. છન્નસ્થિક તે છન્નસ્થ ઉપશમિકને અગિયારમે ગુણઠાણે હોય અને ક્ષપકને બારમે ગુણઠાણે હોય. ૨. કેવળીક તે તેરમે અને ચૌદમે ગુણઠાણે હોય. આ ચારિત્ર સમસ્ત જીવલોકને વિષે પ્રસિદ્ધ છે. આ ચારિત્ર આચરીને સુવિહિત સાધુ અજરામર સ્થાન પામે એટલે જન્મ, જરા અને મરણ રહિત એવું જે મોક્ષરૂપ સ્થાન છે તે પામે.

ઈતિ સંવરતત્ત્વ.

૭ નિર્જરાતત્ત્વ

આત્માના પ્રદેશથી, બાર ભેદે તપસ્યાએ કરી, દેશથકી કર્મનું નિર્જરવું, ઝરીને દૂર થવું તેને નિર્જરાતત્ત્વ કહીએ.

નિર્જરા બે પ્રકારે છે. ૧ **દ્રવ્ય નિર્જરા**, ૨ **ભાવ નિર્જરા**. તથા **અકામ** અને **સકામ** એવા બે ભેદ પણ છે. પુદ્ગલ કર્મનું છૂટા પડવું તે **દ્રવ્ય નિર્જરા** અને આત્માના શુદ્ધ પરિણામે કરી જે કર્મની સ્થિતિ પોતાની મેળે પાકે અથવા બાર પ્રકારનાં તપે કરી જે કર્મ પરમાણુને નીરસ કર્યા તે છૂટા પડે ત્યારે આત્માના જે પરિણામ થાય તે **ભાવ નિર્જરા**. તિર્ય્યાદિકની માફક ઈચ્છા વિના કષ્ટ સહન કરતાં કર્મ પુદ્ગલનું જે ક્ષપન થાય છે, તે **દ્રવ્ય અથવા અકામ નિર્જરા**^૧. બાર પ્રકારના તપે કરી સંયમી થકા કષ્ટ સહન કર્યાથી જે કર્મ પરમાણુ

નું ક્ષયન કરવું અથવા છૂટા પાડવું તે ભાવ / સકામ નિર્જરા^૨. આ બન્ને નિર્જરામાં ભાવ / સકામ નિર્જરા શ્રેષ્ઠ છે.

આ નિર્જરાતત્ત્વ, બાર પ્રકારના તપના ભેદે કરી કહે છે. એટલે બાર પ્રકારના તપ કરવાથી અનાદિ સંબંધવાળા સર્વ કર્મો છૂટા પડે છે તેને નિર્જરાતત્ત્વ કહે છે.

બાર પ્રકારના તપથી કર્મોની નિર્જરા થાય છે. તે તપના બે ભેદ છે. (૧) બાહ્ય તપ, (૨) આભ્યંતર તપ.

છ બાહ્ય તપ કહે છે.

૧ અનશન – આહારનો ત્યાગ. ૨ ઉણોદરી – ન્યૂનતા કરવી, ઉપકરણ અથવા આહાર પાણી જરૂરતથી ઓછાં વાપરવા. ૩ વૃત્તિસંક્ષેપ – દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી આજીવિકાનો સંક્ષેપ કરવો એટલે અભિગ્રહ તથા નિયમ આદિ ધારવા. ૪ રસપરિત્યાગ – વિગય આદિ સારા સારા રસનો ત્યાગ કરવો. ૫ કાયકલેશ – તપ, લોચ આદિ શારીરિક કષ્ટનું સહન કરવું. ૬ પ્રતિસંલીનતા – યોગ, કષાય કે ઈન્દ્રિયો આદિનો નિગ્રહ કરે.

આ ૬ પ્રકારના બાહ્ય તપ છે. જે તપમાં બાહ્ય કષ્ટો હોય તેને બાહ્ય તપ કહે છે. જે તપમાં બાહ્ય પરિષહો ગૌણરૂપે હોય તથા અંતરંગ શુદ્ધિથી થાય તેને આભ્યંતર તપ કહે છે.

છ આભ્યંતર તપ કહે છે.

૧ પ્રાયશ્ચિત – કરેલા અપરાધની શુદ્ધિ કરવી, કપટરહિતપણે

૧ આત્મશુદ્ધિનાં લક્ષ્ય વિના, સમજ વિના, બાવા જોગી, બાલ તપસ્વી કે એકેન્દ્રિય આદિમાં, સમકિતની હાજરી વિના સહન કરવાથી થતી કર્મ નિર્જરા.

૨ આત્મશુદ્ધિનાં આશય પૂર્વક તપ દ્વારાં સમજ અને સમભાવ પૂર્વકની સમકિતની હાજરીમાં કષ્ટ સહન કરવાથી થતી કર્મ નિર્જરા સકામ નિર્જરા.

લાગેલા દોષ ગુરુ આગળ પ્રગટ કરી તેની આલોચણા લેવી.
૨ વિનય – ગુરુ આદિની ભક્તિ કરવી તથા આશાતના ટાળવી.
૩ વૈયાવચ્ચ – અન્ન, પાણી, વસ્ત્ર તથા ઔષધ પ્રમુખે કરી યથાયોગ્ય સેવા ભક્તિ કરવી. **૪ સ્વાધ્યાય** – તેના પાંચ ભેદ. ૧ પોતે ભણવું, શિષ્યાદિકને ભણાવવું તથા વાંચવું. ૨ સંદેહ પડવાથી ગુરુ આદિને પૂછવું. ૩ શીખેલું ફરી સંભારવું. ૪ ધારેલું ચિંતવન કરવું. ૫ ધર્મ સંબંધી કથા કહેવી તથા ઉપદેશ કરવો. **૫ ધ્યાન** – આર્ત, રૌદ્ર એ બે ધ્યાન ટાળી ધર્મ અને શુક્લ એ બે ધ્યાન (મનની એકાગ્રતા) ધ્યાવવા. **૬ કાઉસ્સગ્ગ** – કાયા હલાવવી નહિ, દેહના મમત્વનો ત્યાગ કરવો. તે કાઉસ્સગ્ગ દ્રવ્યે તથા ભાવે એ બે ભેદ છે. એ છ ભેદને સમ્યક્ દૃષ્ટિ જીવ તપ કરી માને. એમ બાર પ્રકારના તપે કરી નિર્જરા તત્ત્વ કહ્યું.
ઈતિ નિર્જરાતત્ત્વ.

૮ બંધતત્ત્વ

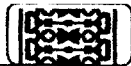
આત્માના પ્રદેશોને કર્મ પુદ્ગલનાં દળ ખીર નીરની પેઠે, લોહપિંડ અગ્નિની પેઠે, લોલીભૂત થઈ બંધાય તેને બંધતત્ત્વ કહીએ.

બંધતત્ત્વના ચાર ભેદ કહે છે.

૧ પ્રકૃતિબંધ – કર્મનો સ્વભાવ તથા પરિણામ. **૨ સ્થિતિબંધ** કર્મની સ્થિતિ. **૩ અનુભાગબંધ** – કર્મનો તીવ્ર મંદાદિ રસ પરિણામરૂપ. **૪ પ્રદેશબંધ** – કર્મ પુદ્ગલના પ્રદેશ.

ચાર પ્રકારના બંધ લાડવાના દષ્ટાંતે કહે છે.

૧ પ્રકૃતિ બંધ – સુંઠ, પ્રમુખ પદાર્થ નાખી લાડવો કર્યો હોય તે વાયુ રોગનો નાશ કરે છે. જીરૂ પ્રમુખ ઠંડી વસ્તુ નાખી લાડવો કર્યો હોય તે પિત્તરોગનો નાશ કરે છે, ઈત્યાદિક જે દ્રવ્યના સંયોગે કરી તે લાડવો નીપજ્યો હોય તે દ્રવ્યના ગુણાનુસાર તે લાડવો વાત, પિત્ત

તથા ક્ષાદિક રોગનો નાશ કરે છે તે તેનો સ્વભાવ જાણવો. તેમ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો અનંત જ્ઞાન ટાળવાનો સ્વભાવ છે. અનંત દર્શન ટાળવાનો દર્શનાવરણીય કર્મનો સ્વભાવ છે. અનંત અવ્યાબાધ સુખને ટાળવાનો વેદનીય કર્મનો સ્વભાવ છે. સમ્યક્ત્વ તથા ચારિત્રને ટાળવાનો મોહનીય કર્મનો સ્વભાવ છે. અક્ષય સ્થિતિને ટાળવાનો આયુ કર્મનો સ્વભાવ છે. અમૂર્તતાને ટાળવાનો નામ કર્મનો સ્વભાવ છે. અગુરુ લઘુ ગુણને ટાળવાનો ગોત્ર કર્મનો સ્વભાવ છે. અનંત દાન, અનંત લાભ, અનંત ભોગ, અનંત ઉપભોગ તથા અનંત વીર્યને એટલે કે અનંતરાય ગુણ ટાળવાનો અંતરાય કર્મનો સ્વભાવ છે.

૨ સ્થિતિ બંધ – જેમ તે જ લાડવો પક્ષ, માસ, બે માસ, ત્રણ માસ કે ચાર માસ સ્થિતિ સુધી રહી શકે છે, તેમ કોઈ કર્મ અંતર્મુહૂર્ત સુધી, કોઈ કર્મ વરસ સુધી, તો કોઈ કર્મ ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમ સુધી રહે છે. સ્વભાવ બંધાવાની સાથે જ, તે સ્વભાવથી અમુક સમય સુધી જુદા ન પડવાની મર્યાદા કર્મ પુદ્ગલોમાં નિર્મિત થાય છે તે કાળને સ્થિતિ બંધ કહે છે.

૩ અનુભાગ બંધ – જેમ લાડવો કોઈ મીઠો હોય, કડવો હોય, કોઈ તીખો હોય તેમજ કોઈક લાડવાનો એકઠાણીઓ રસ હોય, કોઈનો બેઠાણીઓ રસ હોય, ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારે અલ્પવિશેષ રસ હોય છે. તેમ કોઈ કર્મનો શુભ, તીવ્ર, મંદ વિપાક હોય છે અને કોઈ કર્મનો અશુભ, તીવ્ર, મંદ વિપાક હોય છે. જેમ શાતાવેદનીયાદિકમાં કોઈકનો અશુભ રસ અલ્પ હોય અને કોઈકનો અશુભ રસ ઘણો હોય, તેને ત્રીજો અનુભાગ બંધ કહીયે.

૪ પ્રદેશ બંધ – તે જ લાડવો અલ્પ દળથી થયો હોય, તો કોઈ

બહુદળથી થયો હોય અને કોઈ બહુતર દળથી થયો હોય તેમ કોઈ કર્મ પુદ્ગલનાં દળ થોડાં હોય છે તો કોઈના વધારે હોય છે. તેનું પરિમાણ (માપ) તે પ્રદેશ બંધ.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ તથા સ્થિતિ

૧. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ – આંખના પાટા સમાન, તેની પાંચ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૨. દર્શનાવરણીય કર્મ – રાજાના પોળીઆ સમાન, તેની નવ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૩. વેદનીય કર્મ – મધે ખરડયા ખડગ સમાન, તેની બે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. ૨ સમયની, ઉ. ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૪. મોહનીય કર્મ – મદિરાના નશા સમાન, તેની અઢાવીશ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૫. આયુષ્ય કર્મ – હેડ (બેડી) સમાન, તેની ચાર પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. ૩૩ સાગરોપમની.

૬. નામ કર્મ – ચિતારા સમાન, તેની એકસો ત્રણ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. આઠ મુહૂર્તની, ઉ. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૭. ગોત્ર કર્મ – કુંભારના ચાકડા સમાન, તેની બે પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. આઠ મુહૂર્તની, ઉ. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૮. અંતરાય કર્મ – રાજાના ભંડારી સમાન, તેની પાંચ પ્રકૃતિ, સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની.

૩. અનુભાગબંધ સંક્ષેપથી બતાવે છે – રાગાદિકચસ્ત જીવ, અભવ્ય જીવની રાશિથી અનંત ગુણા અને સિદ્ધના જીવોની રાશિને અનંતમા ભાગ જેટલા પરમાણુ નિષ્પન્ન કર્મસ્કંધ સમય સમય પ્રત્યે ગ્રહણ કરે છે તે દળીઆને વિષે પરમાણુ દીઠ કષાયના વશથી સર્વ

જીવની રાશિથી અનંત ગુણા રસ વિભાગના પરિચ્છેદ હોય, તે રસ તીવ્ર, તીવ્રતર, તીવ્રતમ તથા મંદ, મંદતર, મંદતમાદિ અનેક પ્રકારે હોય. ત્યાં અશુભ બ્યાશી પાપ પ્રકૃતિનો તીવ્ર રસ સંકલેશ પરિણામે કરી બંધાય અને શુભ બેંતાલીસ પુણ્ય પ્રકૃતિનો તીવ્રરસ વિશુદ્ધિએ કરી બંધાય તથા મંદ રસાનુબંધ તેથી વિપર્યવ હોય તે આવી રીતે — શુભ પ્રકૃતિનો મંદરસ સંકલેશ પરિણામે કરી બંધાય અને અશુભ પ્રકૃતિનો મંદરસ વિશુદ્ધિએ કરી બંધાય.

૪. પ્રદેશબંધ સંક્ષેપથી કહે છે. — તે લોકને વિષે ૧. ઔદારિક, ૨. વૈક્રિય, ૩. આહારક, ૪. તૈજસ, ૫. ભાષા, ૬. શ્વાસોશ્વાસ, ૭ મન અને ૮ કર્મણ. એ આઠ જાતની પુદ્ગલની વર્ગણા છે. તે એકેકી વર્ગણા જીવને ગ્રહણ યોગ્ય તથા અગ્રહણ યોગ્ય એવા બે પ્રકારે છે. પ્રથમ બે પ્રદેશથી માંડીને અભવ્યથી અનંત ગુણા અધિક ઔદારિક વર્ગણા તે થોડો પ્રદેશ અને સ્થૂળ માટે જીવને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી. બીજી ઔદારિક ગ્રહણ કરવા યોગ્ય તે પણ અનંતી વર્ગણા જાણવી. ત્યારપછી ઘણા પ્રદેશ અને સૂક્ષ્મ પરિણામ માટે ઔદારિકને અગ્રહણ યોગ્ય તથા વૈક્રિયની પણ અગ્રહણ યોગ્ય એમ બેઉને અગ્રહણ યોગ્ય તે પણ અભવ્યથી અનંત ગુણાધિક વર્ગણા જાણવી. ત્યાર પછી વૈક્રિયને ગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી. એમ સર્વ આઠ જાતની વર્ગણા તે વિષે ગ્રહણ યોગ્ય અને અગ્રહણ યોગ્ય વર્ગણા જાણવી.

ઈતિ બંધતત્ત્વ.

૯. મોક્ષતત્ત્વ

સકળ આત્માના પ્રદેશથી, સકળ કર્મનું છૂટવું, સકળ બંધનથી મૂકાવું, સકળ કાર્યની સિદ્ધિ થાય તેને મોક્ષતત્ત્વ કહીએ.

૧૫ ભેદે સિદ્ધ થાય તે કહે છે.

૧. તીર્થ સિદ્ધા – તીર્થકરે તીર્થ સ્થાપ્યા પછી જે મોક્ષે જાય તે, ગણધર પ્રમુખ.

૨. અતીર્થ સિદ્ધા – તીર્થકરે તીર્થ સ્થાપ્યા પહેલાં તથા તીર્થ વિચ્છેદ થયા બાદ જે મોક્ષે જાય તે, મરુદેવી માતા પ્રમુખ.

૩. તીર્થકર સિદ્ધા – તીર્થકર પદવી પામીને મોક્ષે જાય તે, ઋષભદેવ ભગવાન આદિ અરિહંત ભગવાન.

૪. અતીર્થકર સિદ્ધા – તીર્થકર પદ પામ્યા વિના સામાન્ય કેવળી થઈ મોક્ષે જાય તે. ૧-૨૧૩

૫. ગૃહસ્થલિંગ સિદ્ધા – ગૃહસ્થના વેષે રહ્યા થકા મોક્ષે જાય તે, મરુદેવી માતા પ્રમુખ.

૬. અન્યલિંગ સિદ્ધા – યોગી, સંન્યાસી પ્રમુખ તાપસના વેષે મોક્ષે જાય તે, વલ્લભચીરી આદિ.

૭. સ્વલિંગ સિદ્ધા – સાધુના વેષે મોક્ષે જાય તે, શ્રી જંબુસ્વામી વગેરે સાધુ મુનિરાજો.

૮. સ્ત્રીલિંગ સિદ્ધા – સ્ત્રી લિંગે મોક્ષે જાય તે, ચંદનબાળા આદિ.

૯. પુરુષલિંગ સિદ્ધા – પુરુષ લિંગે મોક્ષે જાય તે, ગૌતમાદિક.

૧૦. નપુંસકલિંગ સિદ્ધા – નપુંસક લિંગે મોક્ષે જાય તે, ગાંગેય અણગાર પ્રમુખ.

૧૧. પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધા – કોઈ પદાર્થ દેખીને પ્રતિબોધ પામવાથી પોતાની મેળે ચારિત્ર લઈ મોક્ષે જાય તે, કરકંડુ પ્રમુખ.

૧૨. સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધા – ગુરુના ઉપદેશ વિના પોતાની મેળે જાતિસ્મરણ આદિ જ્ઞાનથી પ્રતિબોધ પામી મોક્ષે જાય તે, કપિલ આદિ.

૧૩. બુદ્ધબોહી સિદ્ધા— ગુરુનો ઉપદેશ સાંભળી વૈરાગ્ય પામી મોક્ષે જાય તે.

૧૪. એક સિદ્ધા — એક સમયમાં એક જીવ મોક્ષે જાય તે.

૧૫. અનેક સિદ્ધા — એક સમયમાં ઘણા જીવ મોક્ષે જાય તે, ઋષભદેવ સ્વામી પ્રમુખ.

એ પંદર ભેદ સિદ્ધના જાણવા. યદ્યપિ તીર્થસિદ્ધ અને અતીર્થસિદ્ધ એ બે ભેદમાં બીજા તેર ભેદ આવી જાય છે, છતાં વિશેષ સમજાવવા માટે પંદર ભેદ કહ્યા છે.

ચાર કારણે જીવ મોક્ષે જાય તે કહે છે.

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને તપના સંયોજનથી જીવ મોક્ષે જાય.

મોક્ષના નવ દ્વાર કહે છે.

સત્ત, દલ્લ, ખેત્ત, ફાસ, કાલ, ભાગ, ભાવ ચેવ ।

અંતર, અપ્પ, બહુત્ત, એ નવ મોખ્ખ દારાણી ॥

૧ સત્યદ્રુપણાદ્વાર, ૨ દ્રવ્યદ્વાર, ૩ ક્ષેત્રદ્વાર, ૪ સ્પર્શના દ્વાર, ૫ કાળદ્વાર, ૬ અંતરદ્વાર, ૭ ભાગદ્વાર, ૮ ભાવદ્વાર, ૯ અલ્પબહુત્વદ્વાર.

(૧) સત્યદ્રુપણાદ્વાર — મોક્ષ ગતિ પૂર્વ કાળે હતી, હમણાં પણ છે, આવતા કાળે હશે, તેની અસ્તિ છે, પણ આકાશના ફૂલની પેરે નાસ્તિ નથી. (૨) દ્રવ્યદ્વાર — સિદ્ધ અનંતા છે, અભવ્ય જીવથી અનંતગુણા અધિક છે, વનસ્પતિ વર્ષને ૨૩ દંડકથી સિદ્ધના જીવ અનંતગુણા અધિક છે. (૩) ક્ષેત્રદ્વાર — તે સિદ્ધશિલા પ્રમાણે છે, સિદ્ધશિલા ૪૫ લાખ જોજનની લાંબી પહોળી છે અને ત્રિગુણી ઝાઝેરી પરિધિ છે. ત્યાંથી એક જોજન ઊંચપણે છેલ્લા ગાઉના છઠ્ઠા ભાગને વિષે (૩૩૩ ધનુષ્યને ૩૨ આંગળ પ્રમાણ ક્ષેત્રમાં) સિદ્ધ રહ્યા છે. (૪) સ્પર્શનાદ્વાર — સિદ્ધક્ષેત્રથી કાંઈક અધિકી સિદ્ધની સ્પર્શના છે.

(૫) કાળદ્વાર – તે એક સિદ્ધ આશ્રી સાદિઅનંત, સર્વ સિદ્ધ આશ્રી અનાદિ અનંત. (૬) અંતરદ્વાર – તે ફરી સિદ્ધને સંસારમાં આવવું નથી અને એક સિદ્ધ ત્યાં અનંતા સિદ્ધ છે. અનંતા સિદ્ધ ત્યાં એક સિદ્ધ છે એટલે બે સિદ્ધમાં અંતર નથી. (૭) ભાગદ્વાર – તે સિદ્ધના જીવ સઘળા જીવને અનંતમે ભાગે છે, લોકને અસંખ્યાતમે ભાગે છે. (૮) ભાવદ્વાર – તે સિદ્ધમાં ક્ષાયિકભાવ, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ક્ષાયિક સમકિત છે અને પૂરિણામિક ભાવ તે સિદ્ધપણું જાણવું. (૯) અલ્પબહુત્વદ્વાર – તે સર્વથી થોડા નપુંસક સિદ્ધ, તેથી સ્ત્રી સંખ્યાતગુણી સિદ્ધ, તેથી પુરૂષ સંખ્યાતગુણા સિદ્ધ. એક સમયે નપુંસક ૧૦ સિદ્ધ થાય, સ્ત્રી ૨૦ સિદ્ધ થાય, પુરૂષ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય.

૧૯ બોલનો ધણી મોક્ષે જાય તે કહે છે.

૧ ત્રસપણે, ૨ બાદરપણે, ૩ સંજીપણે ૪ વજ્રઋષભનારાય સંઘયાણપણે, ૫ શુક્લધ્યાનપણે, ૬ મનુષ્યગતિ, ૭ ક્ષાયિકસમકિત, ૮ યથાખ્યાતચારિત્ર, ૯ પંડિતવીર્ય, ૧૦ કેવળજ્ઞાન, ૧૧ કેવળદર્શન, ૧૨ ભવ્યસિદ્ધિક, ૧૩ પરમશુક્લલેશી, ૧૪ ચરમ શરીરી, ૧૫ પર્યાપ્તા, ૧૬ અવેદી, ૧૭ અપ્રમાદી, ૧૮ અકષાયી, ૧૯ સ્નાતક.

જઘન્ય બે હાથની અવગાહનાવાળો, ઉત્કૃષ્ટ પાંચસો ધનુષ્યની અવગાહનાવાળો, જઘન્ય નવ વરસનો, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વકોડ વર્ષના આયુષ્યવાળો, કર્મભૂમિનો મનુષ્ય હોય તે મોક્ષમાં જાય.

ઈતિ મોક્ષતત્ત્વ.

ઈતિ નંવતત્ત્વ સંપૂર્ણ.

૨ પરચીસ ક્રિયા

(દાણાંગસૂત્ર શ. ૨, ઉ. ૧, શ. ૫ ઉ. ૨)

કર્મબંધની કારણભૂત ચેષ્ટા તે ક્રિયા. જેનાથી કર્મ આવે તે ક્રિયા.

૧. કાઈયા ક્રિયા – તેના બે ભેદ. ૧. અણુવરચકાઈયા તે વ્રત પરચક્રખાણ દ્વારા જેમણે આગ્રવનો નિરોધ કર્યો નથી તેને લાગે.
૨. દુપઉત્તકાઈયા તે વ્રત પરચક્રખાણ કર્યા બાદ પણ અયત્નાએ શરીર પ્રવર્તાવે તેને લાગે.

૨. અહિગરણિયા ક્રિયા – ૧. સંજોજનાહિગરણિયા તે જે શસ્ત્રો (ચાકૂ, છરી, તલવાર ઈ.) અધૂરાં હોય તે પૂરાં કરવાં અથવા તૂટેલાં હોય તેને સરખાં કરીને આરંભનાં કાર્યમાં લેવા.

૨. નિવ્વત્તણાહિગરણિયા – તે નવાં શસ્ત્રો બનાવી એકઠા કરે અને વેચે તેની ક્રિયા લાગે.

૩. પાઉસિયા ક્રિયા – ૧. જીવ પાઉસિયા તે મનુષ્ય, પશુ આદિ કોઈ પણ જીવ પર ઈર્ષ્યા, દ્વેષ-ક્રોધ આદિ રૂપ અશુભ પરિણામ કરવાં. ૨ અજીવ પાઉસિયા તે વસ્ત્ર, વરેણાં, મકાન આદિ અજીવ વસ્તુ પર દ્વેષ કરવો.

૪. પારિતાવણિયા ક્રિયા – ૧. સહથ્ય પારિતાવણિયા તે પોતાને હાથે પોતાને તથા પરને મારપીટ કરે. કઠોર વચન કહીને દુઃખી કરે, કષ્ટ આપે. ૨. પરહથ્ય પારિતાવણિયા તે પરના હાથે પોતાને તથા પરને મારપીટ કરી કષ્ટ આપતાં લાગે તે.

૫. પાણાઈવાઈયા ક્રિયા – ૧ સહથ્ય પાણાઈવાઈયા તે પોતાનાં હાથે પોતાનાં (આપઘાત) તથા પરનાં પ્રાણ હરણ કરે (શિકાર ખેલે). ૨. પરહથ્ય પાણાઈવાઈયા તે પરનાં હાથે પોતાનાં

તથા પરનાં પાણ હરણ કરે.

દ. આરંભિયા ક્રિયા – ૧ જીવ આરંભિયા તે જીવનાં નિમિત્તે છકાયનાં જીવનો આરંભ, હિંસા કરે. ૨. અજીવ આરંભિયા તે કપડાં, મૃત શરીરાદિ અજીવને નષ્ટ કરવા નિમિત્તે આરંભ કરે.

૭. પરિગ્ગહિયા ક્રિયા– ૧. જીવ પરિગ્ગહિયા તે કુટુંબ, નોકર, ગાય, ભેંસાદિ ત્રસ અને અનાજ, ફળાદિ સ્થાવર જીવોનો પરિગ્રહ મમત્વભાવથી રાખે તેની ક્રિયા લાગે. ૨. અજીવ પરિગ્ગહિયા તે વસ્ત્ર, આભૂષણ, મકાન આદિ અજીવનો પરિગ્રહ મમત્વથી રાખે તેની ક્રિયા લાગે તે.

૮. માયાવત્તિયા ક્રિયા – ૧ આયભાવ વંકણયા તે પોતે માયાયુક્ત વિચાર કરે, દગાબાજી કરે અને પોતાનાં આત્માને જ છેતરે તેની ક્રિયા લાગે. ૨. પરભાવ વંકણયા – બીજાનાં ભાવોને જાણી જોઈને વિકૃતરૂપે રજૂ કરે તે.

૯. અપચ્ચક્ષ્માણ વત્તિયા ક્રિયા – ૧ જીવ અપચ્ચક્ષ્માણ ક્રિયા તે જીવ જેમ કે મનુષ્ય, પશુ આદિની માલિકીની મર્યાદાનાં કે સર્વથા પચ્ચક્ષ્માણ ન કરે. ૨. અજીવ અપચ્ચક્ષ્માણ ક્રિયા તે સોનું, ચાંદી, મદિરા આદિ અજીવનાં પચ્ચક્ષ્માણ ન કરે તેની ક્રિયા લાગે તે.

૧૦. મિચ્છાદંસણ વત્તિયા ક્રિયા – ૧ ઉણાઈરિત મિચ્છાદંસણ વત્તિયા તે જિનેશ્વર દેવનાં જ્ઞાનથી ઓછી, અધિક શ્રદ્ધા તથા પ્રરૂપણા કરે. જેમકે જીવ અંગુઠા માત્ર છે કે એક જીવ સર્વ લોક બ્રહ્માંડ માત્રમાં વ્યાપી રહ્યો છે. ૨. તવાઈરિત મિચ્છાદંસણ વત્તિયા તે જિનેશ્વર દેવનાં જ્ઞાનથી વિપરીત પ્રરૂપણા કરે જેમકે આત્મા છે જ નહિ અથવા જીવને અજીવ, અજીવને જીવ માને.

૧૧. દિઢિયા ક્રિયા — ૧. જીવ દિઢિયા તે હાથી, ઘોડા, સરકસ, બગીચા વિ. જોવા જવાથી લાગે. ૨. અજીવ દિઢિયા તે મહેલ, ચિત્રામણ આદિને (કુતૂહલપૂર્વક) જોવા જવાથી તેની ક્રિયા લાગે તે.

૧૨. પુઢિયા ક્રિયા — ૧. જીવ પુઢિયા તે સ્ત્રી, પુરુષ, પશુ આદિ જીવોનાં અંગોપાંગનાં સ્પર્શથી ઉદ્ભવતી રાગદ્વેષની પરિણતિથી ક્રિયા લાગે. ૨. અજીવ પુઢિયા તે વસ્ત્ર, આભૂષણ આદિ અજીવનાં સ્પર્શથી થતી રાગદ્વેષની પરિણતિથી ક્રિયા લાગે.

૧૩. પાડુચ્ચિયા ક્રિયા — ૧. જીવ પાડુચ્ચિયા તે કુટુંબીજનો, શિષ્ય, ગુરૂ આદિ જીવના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતા રાગ-દ્વેષ કરવાથી લાગે તે. ૨. અજીવ પાડુચ્ચિયા તે મકાન, વસ્ત્ર આદિ અજીવ ચીજોના નિમિત્તથી ઉત્પન્ન થતા રાગ-દ્વેષ કરવાથી લાગે તે.

૧૪. સામંતોવણિવાઈયા ક્રિયા — ૧ જીવ સામંતોવણિવાઈયા તે નોકર, ઘોડા, હાથી વિ. જીવનો સંગ્રહ કરે, તેની પ્રશંસા સાંભળી આનંદ પામે. ૨. અજીવ સામંતોવણિવાઈયા તે મહેલ, વસ્ત્ર, આભૂષણાદિ અજીવનો સંગ્રહ કરે તેની પ્રશંસા સાંભળી આનંદ પામે. (અથવા દૂધ, દહીં, ઘી, તેલ વિ. ના વાસણ ઉઘાડાં રહી જતાં જીવહિંસા થાય તેની ક્રિયા લાગે તેવો અર્થ પણ કરવામાં આવે છે.)

૧૫. સાહત્થિયા ક્રિયા — ૧. જીવ સાહત્થિયા તે કૂકડાં, સર્પ, હાથી વિ. જીવોને પોતાના હાથે હણે અથવા પરસ્પર લડાવે તથા મનુષ્યોને કુસ્તી કરાવે, ચાડી ચૂગલી કરી ઝઘડાં કરાવે તેની ક્રિયા લાગે તે. ૨. અજીવ સાહત્થિયા તે અજીવ વસ્તુને સામસામે અઠાગીને તોડે (તલવારથી લાકડી તોડે વિ.) તેની ક્રિયા લાગે તે.

૧૬. નેસત્થિયા ક્રિયા — ૧. જીવ નેસત્થિયા તે જૂ, લીંમ,

માંકડ જેવા નાના અથવા મોટાં જીવોને ફેંકે તેમ જ ફૂવારામાંથી પાણી છોડવાથી, વાવ કૂવા ખોદાવવાથી તેની ક્રિયા લાગે તે.

૨. અજીવ નેસત્થિયા તે તલવાર, બાણ, લાકડી, પુસ્તક, પેન આદિ અજીવ વસ્તુ અયત્નાથી ફેંકે તેની ક્રિયા લાગે તે.

૧૭. આણવણિયા ક્રિયા - ૧. જીવ આણવણિયા તે સજીવ વસ્તુ મંગાવે અથવા આજ્ઞા વગર ગ્રહણ કરે.

૨. અજીવ આણવણિયા તે અજીવ વસ્તુ મંગાવે અથવા આજ્ઞા વગર ગ્રહણ કરે.

૧૮. વેદારણિયા ક્રિયા - ૧. જીવ વેદારણિયા તે શાક, અનાજ, પશુ આદિ સજીવનાં ટૂંકા કરવાથી લાગે તે.

૨. અજીવ વેદારણિયા તે મકાન, લાકડાં, વસ્ત્ર, કાગળ આદિ તોડે અથવા કપાયવશ કટકા કરે તેની ક્રિયા લાગે. (જીવ અજીવનાં વ્યવહારમાં બે વ્યક્તિ ને સમજાવી સોદા કરવાથી અથવા કોઈને ઠગવા માટે કોઈ વસ્તુની પ્રશંસા કરવાથી લાગે.)

૧૯. અણાભોગવત્તિયા ક્રિયા - ૧ અણાઉત્ત આયણતા તે વસ્ત્ર, પાત્ર આદિને ઉપયોગ રહિત, અસાવધાનપણે, અયત્નાએ ગ્રહણ કરવાથી અને પ્રતિલેખન ન કરવાથી, રાખી મૂકવાથી ક્રિયા લાગે. ૨. અણાઉત્ત પમજ્ઞણતા તે ઉપયોગ વિના વસ્ત્ર, પાત્રાદિને પૂંજે, અસાવધાનીથી પ્રતિલેખન કરવાથી લાગે.

૨૦. અણવકંખવત્તિયા ક્રિયા - ૧. આય શરીર અણવકંખવત્તિયા તે પોતાનાં હિતની ઉપેક્ષા કરી શરીર આદિને હાનિ પહોંચાડવાથી લાગે. ૨. પર શરીર અણવકંખવત્તિયા તે બીજાને હાનિ પહોંચાડવાથી લાગે. (આલોક-પરલોકની પરવા ન કરી બન્ને લોક બગડે તેવા કાર્ય કરવાથી ક્રિયા લાગે.)

૨૧. પેજ્જવત્તિયા ક્રિયા — ૧. માયાવત્તિયા તે રાગવશ માયા કપટ કરવાથી લાગે. ૨. લોભવત્તિયા તે રાગવશ લોભ કરવાથી લાગે તે.

૨૨. દોસવત્તિયા ક્રિયા — ૧. ક્કોહે તે દ્વેષ વશ ક્રોધ કરવાથી લાગે. ૨. માણે તે દ્વેષવશ માન કરવાથી લાગે તે.

૨૩. પ્પઉગ ક્રિયા — ૧ મણ્ણપ્પઉગ ક્રિયા તે મનનાં યોગ અશુભ કરવાથી. ૨. વયપ્પઉગ ક્રિયા તે વચનનાં યોગ અશુભ કરવાથી. ૩. કાયપ્પઉગ ક્રિયા તે કાયનાં યોગ અશુભ કરવાથી.

૨૪. સામુદાણિયા ક્રિયા — એક કામ વાણાં જણ ભેગાં મળીને કરે જેમકે વેપાર, જાત્રા, મહોત્સવ. નાટક, સિનેમા જોવું વિ. પ્રસંગોમાં આ ક્રિયા લાગે. ૧ અનંતર સામુદાણિયા તે અંતર રહિત ક્રિયા લાગે. ૨. પરંપર સામુદાણિયા તે અંતર સહિત ક્રિયા લાગે. ૩. તદુભય સામુદાણિયા તે અંતર સહિત અને અંતર રહિત ક્રિયા લાગે તે.

૨૫. ઇરિયાવહિયા ક્રિયા — કપાય રહિત જીવોને (વીતરાગીને) માત્ર યોગનાં પ્રવર્તનથી લાગતી ક્રિયા. તેનાં ત્રણ ભેદ. ૧ ઉપશાંત મોહ વીતરાગ, ૨. ક્ષીણ મોહ વીતરાગ. ૩. સયોગી કેવલી.

ઈતિ પચ્ચીસ ક્રિયા સંપૂર્ણ.

૩. છ કાયના બોલ

શ્રી પન્નવણા સૂત્ર પદ - ૧

છકાયના નામ, ૧. ઈંદ્ર સ્થાવર કાય. ૨. બ્રહ્મ સ્થાવર કાય.
૩. શિલ્પ સ્થાવર કાય. ૪. સુમતિ સ્થાવર કાય.
૫. પ્રજાપતિ સ્થાવર કાય. ૬. જંગમ કાય.

છકાયના ગોત્ર, ૧. પૃથ્વીકાય. ૨. અપકાય. ૩. તેઉકાય.
૪. વાઉકાય. ૫. વનસ્પતિકાય. ૬. ત્રસકાય.

પ્રથમ પૃથ્વીકાયનો વિસ્તાર

પૃથ્વીકાયના બે ભેદ:- ૧. સૂક્ષ્મ, ૨. બાદર. તે બન્નેના
૧. અપર્યાપ્તા અને ૨. પર્યાપ્તા એમ કુલ ચાર ભેદ.

સૂક્ષ્મ તે આખા લોકમાં ભર્યા છે. હણ્યા હણાય નહિ, માર્યા મરે
નહિ, અગ્નિમાં બળે નહિ, પાણીમાં ડૂબે નહિ, નજરે દેખાય નહિ, બે
ભાગ થાય નહિ, ફક્ત જ્ઞાની જ જાણે અને દેખે તેને સૂક્ષ્મ કહીએ.

બાદર પૃથ્વીકાય લોકના દેશ (અમુક) ભાગમાં ભર્યા છે. હણ્યા
હણાય, માર્યા મરે, અગ્નિમાં બળે, પાણીમાં ડૂબે, નજરે દેખાય અથવા
ન પણ દેખાય, બે ભાગ થાય, તેને બાદર કહીએ. તે બાદર પૃથ્વીના
બે ભેદ. ૧. સુંવાળી ૨. ખરખરી.

૧. સુંવાળીના સાત ભેદ - ૧ કાળી માટી, ૨ નીલી માટી,
૩ રાતી માટી, ૪ પીળી માટી, ૫ ઘોળી માટી, ૬ ગોપીચંદનની
માટી, ૭ પરપટ્ટી માટી.

૨. ખરખરીના બાવીસ ભેદ - ૧ ખાણની માટી, ૨ મરડીયા
(વળાંકવાળા) પાપાણની માટી, ૩ મોટી વેળુની માટી, ૪ પથ્થરના
કટકાની માટી, ૫ મોટી શિલાઓની માટી, ૬ ખારાની માટી,

૭ લૂણની માટી, ૮ જસતની માટી, ૯ લોઢાની માટી, ૧૦ સીસાની માટી, ૧૧ ત્રાંબાની માટી, ૧૨ રૂપાની માટી, ૧૩ સોનાની માટી, ૧૪ વજ્ર હીરાની માટી, ૧૫ હરિયાલની માટી, ૧૬ હીંગળોકની માટી, ૧૭ મગ્ગસીલની માટી ૧૮ પારાની માટી, ૧૯ સરમાની માટી, ૨૦ પ્રવાહાની માટી, ૨૧ અબરખની માટી, ૨૨ અબરખના રજની માટી.

અઢાર જાતિનાં રત્ન - ૧ ગોમીય રત્ન, ૨ રૂચક રત્ન, ૩ અંક રત્ન, ૪ સ્ફટિક રત્ન, ૫ લોહિતાક્ષ રત્ન, ૬ મરકત રત્ન, ૭ મસારગલ રત્ન, ૮ ભૂઈમૂચક રત્ન, ૯ ઈન્દ્રનીલ રત્ન, ૧૦ ચંદ્રનીલ રત્ન, ૧૧ ગેરૂડી રત્ન, ૧૨ હંસગર્ભ રત્ન, ૧૩ પોલાક રત્ન, ૧૪ સૌગંધિક રત્ન, ૧૫ ચંદ્રપ્રભ રત્ન, ૧૬ વૈદુર્ય રત્ન, ૧૭ જલકાન્ત રત્ન, ૧૮ સૂર્યકાન્ત રત્ન. એ ૭ સુંવાળી + ૨૨ ખરખરી (કાંકરા) + ૧૮ રત્ન એમ ૪૭ જાતની પૃથ્વીકાય સિદ્ધાંતમાં કહી છે.

એ ઉપરાંત ઘણી જાતની પૃથ્વીકાય છે. તે પૃથ્વીકાયના એક કટકામાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યાં છે. તે પૃથ્વીકાયમાંથી જુવાર તથા પીલુ જેટલી પૃથ્વીકાય લઈએ અને તેમાંથી એક એક જીવ નીકળી પારેવા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ યોજનનો જંબુદ્વીપ છે તેમાં તે જીવો સમાય નહિ. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાયે અસંખ્યાત ૬ અપર્યાપ્ત છે. પૃથ્વીકાયનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું અને ઉત્કૃષ્ટ જુદું જુદું છે તેની વિગત :

સુકુમાળ માટીનું આયુષ્ય ૩. એક હજાર વર્ષનું,
શુદ્ધ માટીનું આયુષ્ય ૩. બાર હજાર વર્ષનું,

૬ એક જીવ પર્યાપ્તો થાય ત્યારે ત્યાં જ બીજા સાથે ઉત્પન્ન થયેલા અસંખ્યાતા જીવ અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ મરે.

વેળુ રેતીનું આયુષ્ય ૩. ચૌદ હજાર વર્ષનું,
મણસીલનું આયુષ્ય ૩. સોળ હજાર વર્ષનું,
કાંકરાનું આયુષ્ય ૩. અઢાર હજાર વર્ષનું,

વજ્ર હીરા તથા ધાતુનું આયુષ્ય ૩. બાવીસ હજાર વર્ષનું છે.

કુળ ૧૨ લાખ કોડ છે. તેનું સંસ્થાન (આકાર) મસરની દાળ જેવું છે.
વર્ણ પીળો છે. તેની દયા પાળીએ તો મોક્ષના અનંતા સુખ પામીએ.

ઇતિ પૃથ્વીકાયના ભેદ.

બીજો અપકાયનો વિસ્તાર

અપકાય (પાણી) ના બે ભેદ -- સૂક્ષ્મ અને બાદર. તે બન્નેનાં
૧. અપર્યાપ્તા અને ૨. પર્યાપ્તા એમ કુલ ચાર ભેદ.

બાદર પાણીનાં ૧૭ ભેદ છે તેના નામ :- ૧ ઠારનું પાણી, ૨
હિમનું પાણી, ૩ ધૂયરનું પાણી, ૪ મેઘરવાનું પાણી, ૫ તૃણ ઉપર
જામે તે પાણી, ૬ કરાનું પાણી, ૭ આકાશનું પાણી, ૮ ટાઢું પાણી,
૯ ઉનું પાણી, ૧૦ ખાડું પાણી, ૧૧ ખાટું પાણી, ૧૨ લવણ
સમુદ્રનું પાણી, ૧૩ મધુર રસ સરખું પાણી, ૧૪ દૂધ સરખું પાણી,
૧૫ ઘી સરખું પાણી, ૧૬ શેરડીના રસ સરખું પાણી, ૧૭ સર્વ
રસદ સરખું પાણી. એ ઉપરાંત અપકાયના ઘણા ભેદ છે. તે પાણીના
એક બિંદુમાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યાં છે. તેમાંથી એક
એક જીવ નીકળીને સરસવના દાણા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ
યોજનનો જંબુદ્વીપ છે તેમાં તે જીવો સમાય નહિ. એક પર્યાપ્તની
નેશ્રાપ્ત અસંખ્યાતા અપર્યાપ્તા છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું,
ઉત્કૃષ્ટ ૭૦૦૦ વર્ષનું છે. તેનાં કુળ ૭ લાખ કોડ છે. તેનું સંસ્થાન
પાણીનાં પરપોટા જેવું છે. વર્ણ સફેદ છે. તેની દયા પાળીએ તો
મોક્ષના અનંતા સુખ પામીએ. ઇતિ અપકાયનો વિસ્તાર.

ત્રીજો તેઉકાયનો વિસ્તાર

તેઉકાય (અગ્નિ) ના બે ભેદ -- સૂક્ષ્મ અને બાદર. તે બન્નેનાં ૧. અપર્યાપ્તા અને ૨. પર્યાપ્તા એમ કુલ ચાર ભેદ. બાદર તેઉકાય ફક્ત અદ્વીદ્વીપમાં છે.

તે બાદર અગ્નિકાયનાં ૧૪ ભેદ છે તેના નામ :- ૧ અંગારાની અગ્નિ, ૨ ભરહાડની અગ્નિ, ૩ તૂટતી જ્વાલાની અગ્નિ, ૪ અખંડ જ્વાલાની અગ્નિ, ૫ ઉંબાડાનો અગ્નિ^૧, ૬ ચક્રમકની અગ્નિ, ૭ વિજળીનો અગ્નિ, ૮ તારાની અગ્નિ, ૯ અરણીનો^૨ અગ્નિ, ૧૦ વાંસની અગ્નિ, ૧૧ કાટકાની અગ્નિ, ૧૨ સૂર્ય સામાં ચશ્મા ધરે તેમાંથી ઝરે તે અગ્નિ, ૧૩ દાવાનળની અગ્નિ^૩, ૧૪ નીંભાડાનો અગ્નિ^૪.

એ ઉપરાંત અગ્નિનાં ઘણાં ભેદ છે. તે એક અગ્નિના તણખામાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યાં છે. તેમાંથી એકેકો જીવ નીકળીને ખસખસના દાણા જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ યોજનનો જંબુદ્વીપ છે તેમાં તે જીવો સમાય નહિ. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાયે અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું , ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ અહોરાત્રિનું છે. તેનાં કુળ ૩ લાખ કોડ છે. તેનું સંસ્થાન (આકાર) સોયના ભારા જેવું છે. વર્ણ લાલ છે. તેની દયા પાળીએ તો મોક્ષના અનંતા સુખ પામીએ.

ઈતિ તેઉકાયનો વિસ્તાર.

ચોથો વાઉકાયનો વિસ્તાર

વાઉકાયના બે ભેદ -- સૂક્ષ્મ અને બાદર. તે બન્નેનાં ૧. અપર્યાપ્તા અને ૨. પર્યાપ્તા એમ કુલ ચાર ભેદ.

૧ એવી અગ્નિ કે જેની જ્વાળાઓ એક સરખી લંબાઈની નહોય પણ વચમાં તૂટી પડતી હોય. ૨ લુહારની ભઠ્ઠી. ૩ જંગલમાં ઝાડઘસાવાથી ઉત્પન્ન થાય તે. ૪ જ્યાં કુંભાર માટલાંને પકાવવા અગ્નિ કરે તે.

બાદર વાયરાના ૧૭ ભેદ, તેના નામ :- ૧ પૂર્વ દિશાનો વાયરો, ૨ પશ્ચિમ દિશાનો વાયરો, ૩ ઉત્તર દિશાનો વાયરો, ૪ દક્ષિણ દિશાનો વાયરો. ૫ ઉર્ધ્વ દિશાનો વાયરો, ૬ અધોદિશાનો વાયરો, ૭ તિર્યક્ દિશાનો વાયરો, ૮ વિદિશાનો વાયરો, ૯ વાયુ ઝામી વાયરો, ૧૦ ઉકલીયો વાયરો, ૧૧ મંડલીયો વાયરો, ૧૨ ગુંજ વાયરો, ૧૩ ઝુંજ વાયરો, ૧૪ સંવર્તક વાયરો, ૧૫ ઘન વાયરો, ૧૬ તનુ (પાતળો) વાયરો, ૧૭ શુદ્ધ વાયરો.

એ ઉપરાંત વાયુકાયના ઘણા ભેદ છે. તે વાયુકાયના એક વખત ફરકવામાં અસંખ્યાતા જીવ શ્રી ભગવંતે કહ્યાં છે. તેમાંથી એક એક જીવ નીકળીને વડના બીજ જેવડી કાયા કરે તો એક લાખ યોજનનો જંબુદ્વીપ છે તેમાં તે જીવો સમાય નહિ. એક પર્યાપ્તની નેશ્રાયે અસંખ્યાત અપર્યાપ્ત છે.

તે બાદર વાયરો શા થકી હણાય છે ? ઉઘાડે મોઢે બોલતાં, ચપટી વગાડતાં, અયત્નાથી ટાંચકાં વગાડતાં, વિંઝણે (હાથ પંખો) વીંઝતા, રેંટિયો કાંતતા, ફાળકો ફૂંકારતાં, સૂપડું કે કપડું ઝાટકવાથી, ખાંડણિયે ખાંડતાં, ઘંટીએ દળતાં, ફલબલીયાં વગાડતાં, ઢોલકું વગાડતાં, પીપુડું વગાડતાં. તાળી વગાડવાથી, હિંચકે હિંચકવાથી, એ આદિ લઈને ઘણી જાતનાં શસ્ત્રે કરી વાયરાના અસંખ્યાતા જીવ હણાય છે. તેનું આયુષ્ય જીવન્ય અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ૩૦૦૦ વર્ષનું છે. તેનાં કુળ ૭ લાખ કોડ છે. તેનું સંસ્થાન ધ્યજ પતાકા જેવું છે. વર્ણ નીલો છે. તેની દયા પાળીએ તો મોક્ષના અનંતા સુખ પામીએ. ઈતિ વાઉકાય.

પાંચમો વનસ્પતિકાયનો વિસ્તાર

વનસ્પતિકાયના બે ભેદ સૂક્ષ્મ અને બાદર.

તેમાં બાદર વનસ્પતિના બે ભેદ પ્રત્યેક (એક શરીરે એક

જીવ હોય તે) અને સાધારણ (એક શરીરે અનંત જીવ હોય તે). આમ સૂક્ષ્મ, પ્રત્યેક અને સાધારણ એ ત્રણેનાં અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી વનસ્પતિકાયના ૬ ભેદ.

પ્રત્યેક વનસ્પતિના બાર ભેદ :- ૧ વૃક્ષ, ૨ ગુચ્છ, ૩ ગુલ્મ, ૪ લતા, ૫ વેલા, ૬ પાવગ, ૭ તૃણ, ૮ તળીયા, ૯ હરીતકાય, ૧૦ ઔષધિ, ૧૧ જલવૃક્ષ, ૧૨ કોસંડ.

૧ વૃક્ષ - વૃક્ષના બે ભેદ. ૧ એકઅદ્ધિ તે એક ફળમાં એક બીજ હોય. તે ૧ હરડાં, ૨ બેડાં, ૩ આંબળાં, ૪ અરીઠાં, ૫ ભીલામાં, ૬ આસોપાલવ, ૭ આંબો, ૮ મઉડો, ૯ રાયણ, ૧૦ જાંબુ, ૧૧ બોર, ૧૨ લીંબોળી, એ આદિ એકઅદ્ધિના ઘણાં ભેદ છે.

૨ બહુઅદ્ધિ તે એક ફળમાં વધારે બીજ હોય. તે ૧ જામફળ, ૨ સીતાફળ, ૩ દાડમ, ૪ બીલાં, ૫ કોઠાં, ૬ કેરાં, ૭ લીંબુ, ૮ વડના ટેટા, ૯ પીપળનાં ટેટા એ આદિ બહુઅદ્ધિના ઘણા ભેદ છે.

૨ ગુચ્છ - તે જે નીચાં ને ગોળ ઝાડ હોય તેને ગુચ્છ કહીએ. તે ૧ રીંગણી, ૨ ભોરીંગણી, ૩ જવાસા, ૪ તુળસી, ૫ આવચીબાવચી, ઈત્યાદિ ગુચ્છના ઘણા ભેદ છે.

૩ ગુલ્મ - તે ફૂલની જાતને ગુલ્મ કહીએ. તે ૧ જાઈ, ૨ જુઈ, ૩ ડમરો, ૪ મરવો, ૫ કેતકી, ૬ કેવડો, એ આદિ ગુલ્મના ઘણા ભેદ છે.

૪ લતા - ૧ નાગલતા, ૨ અશોકલતા, ૩ ચંપકલતા, ૪ ભોંઈલતા, ૫ પદ્મલતા એ આદિ લતાના ઘણા ભેદ છે.

૫ વેલા - જે વનસ્પતિના વેલા ચાલે તેને વેલા કહીએ. તે ૧ આરિયાના વેલા, ૨ તૂરીયાના વેલા, ૩ કારેલાના વેલા, ૪ કંકોડાના વેલા, ૫ કોળાનાં વેલા, ૬ કોઠીબડાના વેલા, ૭ તૂંબડાના વેલા, ૮ દૂધીના વેલા, ૯ ચણક ચીભડીના વેલા, ૧૦ ચણોઠીના વેલા, એ

આદિ વેલાના ઘણા ભેદ છે.

૬ પાવગ — તે ગાંઠાળા ઝાડ હોય તેને પાવગ કહીએ. તે ૧ શેરડી, ૨ એરડી, ૩ સરકડ, ૪ સાંઠો, ૫ નેતર, ૬ વાંસ, એ આદિ પાવગના ઘણા ભેદ છે.

૭ તૃણ — તૃણ તે ઘાસ. ૧ ડાભડાના તૃણ, ૨ આરાતારાનાં તૃણ, ૩ કડવાળીનાં તૃણ, ૪ ઝેઝવાનાં તૃણ, ૫ ધરોનાં તૃણ, ૬ કાલીયાનાં તૃણ, એ આદિ તૃણના ઘણા ભેદ છે.

૮ વલીયા — તે ઊંચા ને ગોળ ઝાડ હોય તેને વલીયા કહીએ. તે ૧ સોપારીનાં ઝાડ, ૨ ખારેકનાં ઝાડ, ૩ ખજુરનાં ઝાડ, ૪ કેળનાં ઝાડ, ૫ તજનાં ઝાડ, ૬ એલાયચીનાં ઝાડ, ૭ લવીંગના ઝાડ, ૮ તાડનાં ઝાડ, ૯ તમાલનાં ઝાડ, ૧૦ નાળિયેરીનાં ઝાડ, એ આદિ વલીયાનાં ઘણા ભેદ છે.

૯ હરિતકાય — તે ભાજીની જાતિને કહે છે. તે ૧ મૂળાની ભાજી, ૨ મેથીની ભાજી, ૩ તાંદળજાની ભાજી, ૪ સુવાની ભાજી, ૫ લુણીની ભાજી, ૬ અફીણની ભાજી, એ આદિ હરિતકાયના ઘણા ભેદ છે.

૧૦ ઔષધિ † — તે ચોવીસ જાતિનાં ધાન્યને ઔષધિ કહીએ. તે ધાન્યના બે ભેદ. ૧ લાસા, ૨ કઠોળ. તેમાં લાસા તે ૧ ઘઉં, ૨ જવ, ૩ જુવાંર, ૪ બાજરી, ૫ ડાંગર, ૬ વરી, ૭ બંટી, ૮ બાવટો, ૯ કાંગ, ૧૦ ચિણ્યોઝિણો, ૧૧ કોદરા, ૧૨ મકાઈ, એ આદિ લાસાના ઘણા ભેદ છે. બીજે કઠોળ તે ૧ મગ, ૨ મદ, ૩ અડદ, ૪ તુવેર, ૫ ઝાલર, ૬ વટાણા, ૭ ચોળા, ૮ ચણા ૯ લાંગ, ૧૦ કળથી, ૧૧ મસુર, ૧૨ અળસી એ આદિ કઠોળના ઘણા ભેદ છે. ૧૨ લાસા

† રોગ મટાડે, ભૂખ મટાડે, તે ધાન્યને ઔષધિ કહે છે.

અને ૧૨ કઠોળ મળીને કુલ ૨૪ જાતિનાં ધાન્ય તેને ઔષધિ કહીએ.

૧૧ જલવૃક્ષ — તે ૧ પોયણા, ૨ કમલ પોયણા, ૩ ઘીતેલા, ૪ સિંધોડા, ૫ સેવાળ, ૬ કમળકાકડી, એ આદિ જલવૃક્ષના ઘણા ભેદ છે.

૧૨ કોસંડા — ૧ બિલાડીની બલી, ૨ બિલાડીના ટોપ એ આદિ ભૂમિ ભેદી બહાર નીકળે તેવા કોસંડાના ઘણા ભેદ છે.

દરેક વનસ્પતિના વૃક્ષ ૧૦ બોલે કરી શોભે છે. ૧. મૂળ, ૨. કંદ, ૩. સ્કંધ (થડ), ૪. ત્વચા (છાલ), ૫. શાખા (ડાળી), ૬. પ્રવાલ (ફૂલું પાંદડું — કુંપળ), ૭. પત્ર (પાંદડાં), ૮. ફૂલ, ૯. ફળ, ૧૦. બીજ. તે દશેમાં પોતપોતાનો એક જીવ હોય છે અને તેને આશ્રયે ત્રણ પ્રકારના જીવ ભગવાને કહ્યાં છે. સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતા. તે પ્રત્યેક વનસ્પતિ^૧ના ઊગતા, કૂણાં અંકુરામાં, ચક્ર પડે (જેનું શરીર ભાંગતાં સમાન ભંગ થાય તે) તેમાં અનંત જીવ હોય છે. કાચું, જ્યાં જ્યાં લીલાશ છે તેવા અધકચરામાં (કોથમરીનાં પાન, ફણસી આદિ શાકની છાલ) અસંખ્યાતા જીવ હોય છે. પ્રત્યેક પાકામાં સંખ્યાતા જીવ હોય છે.

સાધારણ વનસ્પતિના ભેદ

કંદમૂળની જાતિને સાધારણ વનસ્પતિ^૨ કહીએ. તે ૧ લસણ, ૨ ડુંગળી, ૩ આદૂ, ૪ સૂરણ, ૫ રતાળુ, ૬ પેંડાલુ, ૭ બટેટા, ૮ થેક, ૯ સકરકંદ, ૧૦ મૂળાના કંદ, ૧૧ નીલી હળદર, ૧૨ નીલી ગળી, ૧૩ ગાજર, ૧૪ અંકુરા, ૧૫ ખુરસાણી, ૧૬ કુંવર, ૧૭ મોથ્ય,

૧ જેનું શરીર ભાંગતાં સમાન ભંગ ન થાય તથા જેમાં તાંતણાં કે રેસા હોય તે પ્રત્યેક વનસ્પતિ છે તેમાં સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા જીવ હોય છે. ૨ જેમાં ભાંગતાં સમાન ભંગ થાય તથા તાંતણાં કે રેસા ન હોય તે સાધારણ વનસ્પતિ છે તેમાં અનંતા જીવો હોય છે.

૧૮ અમૃતવેલ, ૧૯ થોહર, ૨૦ બ્રીડ, ૨૧ અડવીના ગાંઠીયા, ૨૨ ગરમર, એ આદિ કંદમૂળના ઘણાં ભેદ છે. તેને સાધારણ વનસ્પતિ કહીએ.

કંદમૂળ એક સોયની અગ્ર ઉપર રહે એટલામાં અસંખ્યાતા પ્રતર છે. એકેકા પ્રતરમાં અસંખ્યાતી શ્રેણી છે. એકેકી શ્રેણીમાં અસંખ્યાતા ગોળા છે. એકેકા ગોળામાં અસંખ્યાતા શરીર છે. એકેકા શરીરમાં અનંત અનંત જીવ છે એ સાધારણ વનસ્પતિનું (નિગોદનું) આયુષ્ય જ. અંતર્મૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મૂર્તનું છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ૧૦,૦૦૦ વર્ષનું છે. વનસ્પતિકાયનાં કુળ ૨૮ લાખ કોડ છે. તેનું સંસ્થાન વિવિધ પ્રકારનું છે. વર્ણ વિવિધ છે. તેની દયા પાળીએ તો મોક્ષના અનંતા સુખ પામીએ.

ઈતિ વનસ્પતિકાયનો વિસ્તાર.

છઠ્ઠો ત્રસકાયનો વિસ્તાર

ત્રસકાય :- તે જે જીવ પોતાની મેળે હાલીચાલી શકે, તડકેથી છાંયે જાય ને છાંયેથી તડકે જાય તેને ત્રસકાય કહીએ. તેના ચાર ભેદ છે. ૧. બેઈન્દ્રિય, ૨. તેઈન્દ્રિય, ૩. ચૌરેન્દ્રિય, ૪. પંચેન્દ્રિય.

૧. બેઈન્દ્રિય : તેના બે ભેદ - અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. બેઈન્દ્રિય કોને કહીએ ? જેને સ્પર્શેન્દ્રિય (કાયા) અને રસેન્દ્રિય (જીભ) હોય તેને બેઈન્દ્રિય કહીએ. તેના જીવ તે : ૧ શંખ, ૨ કોડી, ૩ છીપ, ૪ જળો, ૫ કીડા, ૬ પોરા, ૭ વાળા, ૮ અળસીયાં, ૯ કરમીયાં, ૧૦ ચરમિયાં, ૧૧ કાતરા, ૧૨ ચુડેલ, ૧૩ જળો, ૧૪ એળ, ૧૫ વાંતરા, ૧૬ લાળીયા, એ આદિ બેઈન્દ્રિયના ઘણા ભેદ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ બાર વર્ષનું. તેનાં કુળ સાત લાખ કોડ છે.

૨. તેઈન્દ્રિય : તેના બે ભેદ – અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. તેઈન્દ્રિય કોને કહીએ ? જેને સ્પર્શન્દ્રિય (કાયા), રસેન્દ્રિય (જીભ), ઘાણેન્દ્રિય (નાક) હોય તેને તેઈન્દ્રિય કહીએ. તેના નામ : ૧. જૂ, ૨. લીંખ, ૩. ચાંચડ, ૪. માંકડ, ૫. કીડી, ૬. કંથવા, ૭. મમોલા, ૮. ધનેડાં, ૯. જુવા, ૧૦. સવા, ૧૧. કાનખજૂરા, ૧૨. ઘીમેલ, ૧૩. ગર્ધયા, ૧૪. મંકોડા, ૧૫. ઊધઈ ૧૬ ભુંડ, ૧૭ જીંવોડા, એ આદિ ઘણી જાતના તેઈન્દ્રિય જીવ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ ૪૯ દિવસનું છે. તેનાં કુળ આઠ લાખ કોડ છે.

૩. ચૌરેન્દ્રિય : તેના બે ભેદ – અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા. ચૌરેન્દ્રિય કોને કહીએ ? જેને સ્પર્શન્દ્રિય (કાયા), રસેન્દ્રિય (જીભ), ઘાણેન્દ્રિય (નાક), ચક્ષુઈન્દ્રિય (આંખ) હોય તેને ચૌરેન્દ્રિય કહીએ. તેના નામ : ૧. વાંદા, ૨ ભમરા, ૩ ભમરી, ૪ વીંછી, ૫ માખી, ૬ તીડ, ૭ પતંગ, ૮ મચ્છર, ૯ મસલાં, ૧૦ ડાંસ, ૧૧ મંસ, ૧૨ તમરાં, ૧૩ કરોળિયાં, ૧૪ કંસારી, ૧૫ તીડ, ૧૬ ફૂદાં ૧૭ ખપેડી ૧૮ બગાઈ, ૧૯ રૂપેલી, એ આદિ ઘણી જાતના ચૌરેન્દ્રિય જીવ છે. તેનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તનું, ઉત્કૃષ્ટ છ માસનું. તેનાં કુળ નવ લાખ કોડ છે.

૪. પંચેન્દ્રિય : પંચેન્દ્રિય કોને કહીએ ? જેને સ્પર્શન્દ્રિય (કાયા), રસેન્દ્રિય (જીભ), ઘાણેન્દ્રિય (નાક), ચક્ષુઈન્દ્રિય (આંખ), શ્રોત્રેન્દ્રિય (કાન) હોય તેને પંચેન્દ્રિય કહીએ. તેના ચાર ભેદ – ૧. નારકી, ૨. તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૩. મનુષ્ય, ૪. દેવ.

૧. નારકી

નારકીના સાત ભેદ. તે સાત નરેકના નામ. ૧. ઘમા, ૨. વંશા, ૩. શિલા, ૪. અંજના. ૫. રિષ્ટા, ૬. મઘા, ૭. માઘવતી.

આ સાત નરકના ગોત્ર. ૧. રત્નપ્રભા, ૨. શર્કરાપ્રભા, ૩. વાલુકાપ્રભા, ૪. પંક્રપ્રભા, ૫. ધૂમ્રપ્રભા, ૬. તમસ્ પ્રભા, ૭. તમ:તમસ્ પ્રભા. એ સાત નરકનાં ગોત્ર ગુણ નિઘ્યન્ત્રી છે તે શું શું ગુણ છે ? તે કહે છે.

૧ રત્નપ્રભામાં રત્નના કુંડ છે.

૨ શર્કરાપ્રભામાં મરડીયા પાણા છે.

૩ વાલુકાપ્રભામાં વેળુ છે.

૪ પંક્રપ્રભામાં લોહી માંસના કાઠવ જેવા પુદ્ગલો છે.

૫ ધૂમ્રપ્રભામાં ધૂમાડો છે.

૬ તમસ્ પ્રભામાં અંધકાર છે.

૭ તમ:તમસ્ પ્રભામાં અંધકારમાંહિ અંધકાર છે.

એ સાત નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળીને નારકીના કુલ ૧૪ ભેદ થાય. નારકીની સ્થિતિ જઘન્ય ૧૦,૦૦૦ વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની. તેનાં કુળ પચ્ચીશ લાખ કોડ છે.

૨. તિર્યચ

તિર્યચ પંચેન્દ્રિયના કુલ ૨૦ ભેદ. ૧. જળચર, ૨. સ્થળચર, ૩. ઉરપરિસર્પ, ૪. ભુજપરિસર્પ, ૫. ખેચર. તે પાંચેના બે બે ભેદ છે ૧. ગર્ભજ, ૨. સંમૂર્ચ્છિમ, એમ ૧૦ ભેદ. તે ૧૦ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી કુલ ૨૦ ભેદ.

૧. જળચર : જે જળમાં (પાણીમાં) ચાલે તેને જળચર કહે છે. તે છલ, ૧ મચ્છ, ૨ કચ્છ, ૩ મગરમચ્છ, ૪ કાયબા, ૫ ગ્રાહ, ૬ દેડકા, ૭ સુસુમાલ, વિ. જળચરના ઘણા ભેદ છે. તેના કુળ સાડાબાર લાખ કોડ છે.

૨. સ્થળચર : જમીન (સ્થળ) પર ચાલે તેને સ્થળચર કહે છે. તે સ્થળચરના ચાર ભેદ. ૧ એક ખુર, ૨ બે ખુર, ૩ ગંડીપદ.

૪ શ્વાનપદ. તેમાં એક ખુર તે જેના પગે એક ખરી હોય તે જીવ ૧ ઘોડાં, ૨ ગધેડાં, ૩ ખચ્ચર ગધેડાં ઇત્યાદિ એક ખુરના ઘણા ભેદ છે.

બે ખુર તે જેના પગે બે ખરી હોય તેવા જીવ ૧ ગાય, ૨ ભેંસ, ૩ બળદ, ૪ બકરાં, ૫ હરણ, ૬ રોઝ, ૭ સસલાં, ઇત્યાદિ બે ખુરના ઘણા ભેદ છે.

ગંડીપદ તે જેનાં પગ ગોળ હોય તેવા જીવ ૧ હાથી, ૨ ગેંડા, ઇત્યાદિ ગંડીપદના ઘણા ભેદ છે.

શ્વાનપદ તે જેના પગ નહોરવાળા હોય તેવા જીવ. ૧ વાઘ, ૨ સિંહ ૩ ચિત્તા, ૪ દીપડા, ૫ કૂતરા, ૬ બિલાડી, ૭ લાલી, ૮ શિયાળ, ૯ જરખ, ૧૦ રીંછ, ૧૧ વાંદરા, ઇત્યાદિ શ્વાનપદના ઘણા ભેદ છે. સ્થળચરના કુળ દશ લાખ કોડ છે.

૩. ઉરપરિસર્પ : જે હૈયાભર ચાલે (સર્પની જાત), પેટે ચાલે તેને ઉરપરિસર્પ કહે છે. તેના ચાર ભેદ ૧ અહિ, ૨ અજગર, ૩ અશાલિયો, ૪ મહુરગ. પ્રથમ અહિ તે પાંચ વર્ણા સર્પ ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ઘોળો. બીજે અજગર તે મનુષ્યને ગળી જાય તે. ત્રીજે અશાલિયો તે બે ઘડીમાં ૪૮ ગાઉ લાંબો થાય ચક્રવર્તીની રાજધાની તળે, અથવા નગરની ખાળ નીચે ઉપજે. તેને ભસ્મ નામે દાહ થાય, તે ૪૮ ગાઉની માટી ગળી જાય, તેટલામાં કૂવો પાડે તેને અશાલિયો કહીએ. નિયમથી સંમૂર્ચ્છિમ, મિથ્યાત્વી હોય. ચોથે મહુરગ તે, એક હજાર જોજનનો લાંબો સર્પ અદ્વીદીપ બહાર રહે તેને મહુરગ કહીએ. ઉરપરિસર્પના કુળ દશ લાખ કોડ છે.

૪. ભુજપરિસર્પ : જે ભુજાએ કરી ચાલે તેને ભુજપરિસર્પ કહે છે. તે જીવ ૧ કોળ, ૨ નોળ, ૩ ઉંદર, ૪ ખીસકોલી, ૫ બ્રાહ્મણી, ૬ ગરોળી, ૭ કાકીડો, ૮ ચંદન ઘો, ૯ પાટલા ઘો, ઇત્યાદિ ઘણા

ભેદ છે. ભુજપરિસર્પના કુળ નવ લાખ કોડ છે. /

૫. ખેચર : જે જીવ આકાશે ઊડે તેને ખેચર કહે છે. તે ખેચરના ૪ ભેદ ૧ ચર્મપંખી, ૨ રોમ પંખી, ૩ સમુદ્ગ પંખી, ૪ વીતત પંખી.

૧. ચર્મ પંખી - તે ચામડા સરાખી પાંખ હોય તેવા જીવ ૧ વાગોલો, ૨ ચામાચીડિયાં (કાનકડીયાં) ઈત્યાદિક ચર્મ પંખીના ઘણા ભેદ છે.

૨. રોમ પંખી - તે સુંવાળી પાંખના પંખી હોય તેને રોમ પંખી કહીએ. તે જીવ ૧ મોર, ૨ કબૂતર, ૩ ચક્લાં, ૪ કાગડા, ૫ કાબર, ૬ મેના, ૭ પોપટ, ૮ સમળી, ૯ બગલાં, ૧૦ કોયલ, ૧૧ ઢેલ, ૧૨ શકરા, ૧૩ હાલા, ૧૪ શુડા, ૧૫ તેતર, ૧૬ બાજ, ઈત્યાદિ રોમ પંખીના ઘણા ભેદ છે. એ ચર્મ અને રોમ પંખી અઢીદ્વીપની અંદર છે અને બહાર પણ છે.

૩. સમુદ્ગ પંખી - તે ડાબલાની પેઠે જેની પાંખ બીડેલ રહે તેવા જીવ.

૪. વીતત પંખી - તે જેની પાંખ પહોળી જ રહે, તેવા પંખી. છેલ્લા બે પંખી અઢીદ્વીપ બહાર છે. ખેચરના કુળ બાર લાખ કોડ છે. /

ગર્ભજ તિર્યચ પંચેની સ્થિતિ જથન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની. સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ પંચેની સ્થિતિ જથન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ પૂર્વ કોડ વર્ષની◆. વિસ્તાર દંડકથી જાણવો. તિર્યચનાં કુળ ૫૩૥ (સાડા ત્રેપન) લાખ કોડ છે. ઈતિ તિર્યચના ભેદ સંપૂર્ણ

૩. મનુષ્ય

તેના બે ભેદ. ૧. ગર્ભજ, ૨. સંમૂર્ચ્છિમ.

૧. ગર્ભજ મનુષ્યના ૩ ભેદ તે ૧. ૧૫ કર્મભૂમિના મનુષ્ય,

◆ કોડપૂર્વથી અધિક સ્થિતિવાળાં તિર્યચ પંચે. અને મનુષ્યને જુગલીયા કહે છે.

૨. ૩૦ અકર્મભૂમિના મનુષ્ય, ૩. ૫૬ અંતરદ્વીપના મનુષ્ય. તે ૧૦૧ ક્ષેત્રના મનુષ્યના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળીને ૨૦૨ ભેદ.

૨. સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય -- ગર્ભજ મનુષ્યના ૧૦૧ ક્ષેત્રમાં ૧૪ અશુચિમાં ઉત્પન્ન થાય તેના અપર્યાપ્તાના ૧૦૧ ભેદ + ૨૦૨ ગર્ભજનાં મળી કુલ ૩૦૩ ભેદ. (સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ મૃત્યુ પામે છે.)

ગર્ભજ મનુષ્યની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમની. સંમૂર્ચિમ મનુષ્યની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્તની. મનુષ્યના કુળ બાર લાખ કોડ.

૪. દેવ

દેવના મુખ્ય ચાર ભેદ. ૧. ભવનપતિ, ૨. વાણવ્યંતર, ૩. જ્યોતિષી, ૪. વૈમાનિક.

૧. પ્રથમ ભવનપતિના ૨૫ ભેદ. તે ૧. ૧૦ અસુરકુમારાદિ અને ૨. ૧૫ પરમાધામી.

૧ દશ અસુરકુમારના નામ : ૧ અસુર કુમાર, ૨ નાગ કુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુત કુમાર, ૫ અગ્નિ કુમાર, ૬ દ્વીપ કુમાર, ૭ ઉદધિકુમાર, ૮ દિશા કુમાર, ૯ વાયુ કુમાર, ૧૦ સ્તનિત કુમાર.

૨ પંદર પરમાધામીના નામ : ૧ અંબ, ૨ અંબરિસ, ૩ શામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ વૈરૂદ્ર, ૭ કાલ, ૮ મહાકાલ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુ, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર, ૧૫ મહાધોષ.

એવં કુલ પચ્ચીસ જાતિના ભવનપતિ ક્યાં રહે છે ? પહેલી નરક એક લાખ ને અઠોતેર હજાર જોજનની પોલાર છે, તે મધ્યે

બાર આંતરા છે, તેમાંના નીચેના દશ આંતરામાં ભવનપતિને રહેવાનાં ભવન છે.

૨. બીજે વાણવ્યંતરના ૨૬ ભેદ, તે ૧. ૧૬ વ્યંતર દેવ, ૨. ૧૦ જાંભકા દેવ.

૧. સોળ જાતિના વ્યંતર દેવ, તેના નામ ૧ પિશાચ, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિંપુરૂષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગંધર્વ, ૯ આણપત્રી, ૧૦ પાણપત્રી, ૧૧ ઈસીવાઈ, ૧૨ ભૂઈવાઈ, ૧૩ કંદીય, ૧૪ મહાકંદીય, ૧૫ કોહંડ, ૧૬ પયંગદેવ.

૨. દશ જાતિના જાંભકા, તે ૧ આણ જાંભકા, ૨ પાણ જાંભકા, ૩ લયન જાંભકા, ૪ શયન જાંભકા, ૫ વસ્ત્ર જાંભકા, ૬ ફૂલ જાંભકા, ૭ ફલ જાંભકા, ૮ બીય જાંભકા, ૯ વિદ્યુત જાંભકા, ૧૦ અવિયત (ઘરવખરીનાં) જાંભકા.

એ ૨૬ જાતિના વાણવ્યંતર ક્યાં રહે છે ? પૃથ્વીનું દળ એક હજાર જોજનનું છે. તે મધ્યેથી સો જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ, સો જોજન દળ ઉપર મૂકીએ, વચ્ચે આઠસેં જોજનની પોલાર છે. તે મધ્યે સોળ જાતિના વ્યંતરના નગર છે. તે નાના ભરતક્ષેત્ર જેવડાં છે. તેથી મોટા મહાવિદેહ ક્ષેત્ર જેવડાં છે. તેથી મોટા જંબુદ્વીપ જેવડાં છે. તે વ્યંતરના નગર જાણવા. જે દશ જાતિનાં જાંભકા દેવ છે તે પૃથ્વીનું સો જોજનનું દળ ઉપરનું છે, તેમાં દશ જોજનનું દળ નીચે મૂકીએ દશ જોજન ઉપર મૂકીએ વચ્ચે એંશી જોજનની પોલાર છે તેમાં દશ જાતિનાં જાંભકા દેવ રહે છે. તે જાંભકા સંધ્યાવેળાએ, મધ્ય રાત્રિએ સવારે, બપોરે, અસ્તુ, અસ્તુ કરતા ફરે છે. (જે હસતું હોય તે હસતું રહેજો, રોતું હોય તે રોતું રહેજો, એમ કહે છે) માટે તેવા વખતે જેમતેમ ન બોલવું. પહાડ, પર્વત, ઝાડ ઉપર તથા ઝાડ નીચે

એ આદિ ઘણી સારી મનને ગમે તેવી જગ્યાએ વાણવ્યંતર દેવો આવે છે તથા વસે છે.

૩. ત્રીજે જ્યોતિષીના ૧૦ ભેદ, તેના નામ ૧ ચંદ્ર, ૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર, ૫ તારા, એ પાંચ જ્યોતિષી અઢીદ્વીપ માંહી ચર છે. અઢીદ્વીપ બહાર પાંચે સ્થિર છે. તે જ્યોતિષીની ગાથા :-

તારા, રવિ, ચંદ, રિખ્ખા, બુહ, સુકા, જૂવ, મંગલ, સણીઆ ।
સગ સય નેઉઆ, દસ, અસિય ચઉ, ચઉ કમસો તીયા ચઉસો. ।

અર્થ :- પૃથ્વીથી સાતસો નેવું (૭૮૦) જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે તારાઓનાં વિમાન આવે. પૃથ્વીથી આઠસો જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે સૂર્યનું વિમાન આવે. પૃથ્વીથી આઠસો એંશી જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે ચંદ્રનું વિમાન આવે. પૃથ્વીથી આઠસો ચોરાશી જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે નક્ષત્રના વિમાન આવે. પૃથ્વીથી આઠસો અઠ્યાશી જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે બુધનો તારો આવે. પૃથ્વીથી આઠસો એકાણું જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે શુક્રનો તારો આવે. પૃથ્વીથી આઠસો ચોરાણું જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે બૃહસ્પતિનો તારો આવે. પૃથ્વીથી આઠસો સત્તાણું જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે મંગળનો તારો આવે. પૃથ્વીથી નવસો જોજન ઉંચે જઈએ ત્યારે શનિશ્વરનો તારો આવે. એ રીતે ૧૧૦ જોજન સુધી જ્યોતિષ ચક્ર જાડપણે છે. પાંચ ચર છે. પાંચ સ્થિર છે. પાંચ ચર તે કોને કહીએ ? અઢીદ્વીપ માંહી છે તે ફરે છે. તેને પાંચ ચર કહીએ. પાંચ સ્થિર તે કોને કહીએ ? અઢીદ્વીપ બહાર છે તે ફરતા નથી, સ્થિર છે. જ્યાં સૂર્ય ત્યાં સૂર્ય છે. જ્યાં ચંદ્ર ત્યાં ચંદ્ર છે. તેને પાંચ સ્થિર કહીએ.

૪. વૈમાનિકના ૩૮ ભેદ : ૧ ત્રણ કિલ્લિષી, ૨ બાર દેવલોક, ૩ નવ લોકાંતિક, ૪ નવ ગ્રૈવેયક, ૫ પાંચ અનુત્તર વિમાન. એવં ૩૮.

૧. કિલ્વિષીના ત્રણ ભેદ. ૧. પહેલાં કિલ્વિષી ત્રણ પલ્લની સ્થિતિવાળા, પહેલા બીજા દેવલોકમાં નીચે રહે છે. ૨. બીજા કિલ્વિષી ત્રણ સાગરની સ્થિતિવાળા, ત્રીજા ચોથા દેવલોકમાં નીચે રહે છે. ૩. ત્રીજા કિલ્વિષી તેર સાગરની સ્થિતિવાળા છઠ્ઠા દેવલોકમાં નીચે રહે છે. જે દેવ, ગુરૂ, ધર્મની નિંદા કરનાર અને તપ, સંયમની ચોરી કરનારાં હોય તે મરીને કિલ્વિષી દેવ થાય છે. જેમ મનુષ્યમાં નીચ, ચાંડાલ જાતિ હોય છે તેમ દેવોમાં તેઓ કુરૂપ, અશુભ, મિથ્યાત્વી અને અજ્ઞાની હોય છે.

૨. બાર દેવલોક, ૧ સુધર્મા દેવલોક, ૨ ઈશાન દેવલોક, ૩ સનત્કુમાર દેવલોક, ૪ માહેન્દ્ર દેવલોક, ૫ બ્રહ્મ દેવલોક, ૬ લાંતક દેવલોક, ૭ મહાશુક્રદેવલોક, ૮ સહસ્ત્રાર દેવલોક, ૯ આણત દેવલોક, ૧૦ પ્રાણત દેવલોક, ૧૧ આરણ દેવલોક, ૧૨ અચ્યુત દેવલોક.

બાર દેવલોક કેટલા ઊંચા, કેવા આકારે ને કેટલાં વિમાન, તેનો વિસ્તાર : જ્યોતિષ ચક્ર ઉપર અસંખ્યાતા જોજનની કોડાકોડી પ્રમાણે ઊંચે જઈએ ત્યારે પહેલું સુધર્મા ને બીજું ઈશાન એ બે દેવલોક આવે. તે બે છાલકાના આકારે છે. એકેકું અર્ધ ચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળી પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે. પહેલામાં બત્રીસ લાખ અને બીજામાં અઠાવીસ લાખ વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે ત્રીજું સનત્કુમાર અને ચોથું માહેન્દ્ર નામે દેવલોક છે, બે લગડાને આકારે છે, એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળીને પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, ત્રીજામાં બાર લાખ અને ચોથામાં આઠ લાખ વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે પાંચમું બ્રહ્મલોક નામે દેવલોક છે, તે એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ચાર લાખ વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે

છટ્ટું લાંતક નામે દેવલોક છે, તે એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં પચાસ હજાર વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે સાતમું મહાશુક નામે દેવલોક છે, તે એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં ચાલીસ હજાર વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે આઠમું સહસ્ત્રાર નામે દેવલોક છે, તે એકલું પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, તેમાં છ હજાર વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે નવમું આણત અને દશમું પ્રાણત નામે દેવલોક છે, તે લગડાને આકારે છે. એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળીને પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, બેમાં મળીને ચારસો વિમાન છે. ત્યાંથી અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડ ઊંચપણે અગિયારમું આરણ અને બારમું અચ્યુત નામે દેવલોક છે, તે લગડાને આકારે છે. એકેકું અર્ધચંદ્રમાને આકારે છે, બન્ને મળીને પૂર્ણ ચંદ્રમાને આકારે છે, બેમાં મળીને ત્રણસો વિમાન છે. એવં બાર દેવલોકના સર્વ થઈને ૮૪,૯૬,૭૦૦ વિમાન છે.

૩. **નવ લોકાંતિક દેવ :** [તેઓ લોક (ત્રસનાળ)નાં કિનારા (અંત) પર રહેતાં હોવાથી લોકાંતિક કહેવાય છે]. પાંચમા દેવલોકનાં ત્રીજા અરિષ્ટ નામે પ્રતરની પાસે દક્ષિણ દિશામાં પૃથ્વી પરિણામરૂપ કાંળા રંગની અખાડાને આકારે નવ કૃષ્ણરાજિ છે. તેમાં ૪ દિશાએ ૪, ૪ વિદિશાએ ૪ અને એક મધ્યમાં એમ નવ વિમાન છે તેમાં નવ લોકાંતિક દેવ રહે છે. તેના નામ ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વન્દિ, ૪ વરૂણ, ૫ ગર્દતોયા, ૬ તોષિયા, ૭ અવ્યાબાધા, ૮ અગીચ્યા, ૯ રિક્ષા. એ નવ લોકાંતિક દેવતા જ્યારે તીર્થકર દેવ દીક્ષા લેનાર હોય, ત્યારે આવીને એમ કહે, અહો ! ત્રિલોકનાથ ! તીર્થમાર્ગ પ્રવર્તાવો, મોક્ષ માર્ગ ચાલતો કરો. એવી રીતે કહેવાનો નવ

લોકાંતિકનો જીત (પરંપરા) વ્યવહાર છે. તેની સ્થિતિ જ્ઞાન્ય ઉત્કૃષ્ટ આઠ સાગરની છે; તેઓ સમકિતિ હોય છે.

૪. નવ ગ્રૈવેયક :

ગાથા :- ભદ્રે, સુભદ્રે, સુજાએ, સુમાણસે, પીયદંસણે ।
સુંદસણે, આમોહે, સુપડિબદ્રે, જશોધરે ।

અર્થ - બારમા દેવલોક ઉપર અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડી ઊંચપણે નવ ગ્રૈવેયકની પહેલી ત્રીક આવે. તે ગાગર બેડાનાં આકારે છે. તેના નામ ૧ ભદ્રે, ૨ સુભદ્રે, ૩ સુજાએ, તે પહેલી ત્રિકમાં ૧૧૧ વિમાન છે. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડી ઊંચપણે બીજી ત્રીક આવે. તે ગાગર બેડાનાં આકારે છે. તેના નામ ૪ સુમાણસે, ૫ સુંદસણે, ૬ પિયદંસણે, તે બીજી ત્રીકે ૧૦૭ વિમાન છે. તે ઉપર અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડી ઊંચપણે ત્રીજી ત્રીક આવે. તે ગાગર બેડાનાં આકારે છે. તેના નામ ૭ આમોહે, ૮ સુપડિબદ્રે, ૯ જશોધરે. ત્રીજી ત્રિકમાં ૧૦૦ વિમાન છે.

૫. પાંચ અનુત્તર વિમાન : નવમી ગ્રૈવેયક ઉપર અસંખ્યાતા જોજન કોડાકોડી ઊંચે જઈએ ત્યારે પાંચ અનુત્તર વિમાન છે, તેનાં નામ ૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત અને ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ. એ સર્વ થઈને ૮૪,૯૭,૦૨૩ વિમાન થયાં.

એમ દેવતાના ૯૯ ભેદ છે. તે ૯૯ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એમ કુલ દેવના ૧૯૮ ભેદ થાય. દેવની સ્થિતિ જ્ઞાન્ય ૧૦,૦૦૦ વર્ષની, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમની. દેવનાં કુળ ૨૬ લાખ કોડ છે.

સિદ્ધશિલાનું વર્ણન

તે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનની ધ્વજા પતાકાધકી ૧૨ જોજન ઊંચે જઈએ ત્યારે સિદ્ધશિલા આવે. તે ૪૫ લાખ જોજનની ઝાંબી પહોળી

છે. વચ્ચે આઠ જોજન જાડી છે. ઊતરતા છેડે માખીની પાંખ કરતાં પાતળી છે, સાફ સોનાના પતરાથી અધિક ઉજળી, ગોઠીર સરખી, શંખ, ચંદ્ર, અંકરત્ન, રૂપાના પટ, મોતીના હાર, ક્ષીરસાગરના પાણી થકી ઘણી ઉજળી છે. તે સિદ્ધશિલાનાં બાર નામ. ૧ ઈષત્, ૨ ઈષત્ પ્રાગૂભાર, ૩ તનુ, ૪ તનુ તનુ, ૫ સિદ્ધિ, ૬ સિદ્ધાલય, ૭ મુક્તિ, ૮ મુક્તાલય, ૯ લોકાગ્ર, ૧૦ લોકસ્તુભિકા, ૧૧ લોકપ્રતિબોધિકા, ૧૨ સર્વ પ્રાણીભૂત જીવસત્ત્વ સૌખ્યાવહિકા. તે સિદ્ધશિલાની ફરતી પરિધિ ૧,૪૨,૩૦,૨૪૯ જોજન, (એક કરોડ, બેતાલીસ લાખ, ત્રીસ હજાર, બસો ઓગણપચાસ) છે. ત્યાંથી એક ગાઉ સત્તરસો ઘાસઠ ધનુષ્ય ઊંચે જઈએ ત્યારે તેના એક છેલ્લા જોજનના (માઠેરે, સીડીનાં આકારે) એક ગાઉના છ ભાગ કરીએ તેમાં પાંચ ભાગ નીચે મૂકીએ, બાકી એક ભાગ રહ્યો, તેમાં સિદ્ધ ભગવંત બિરાજે છે.

✓ પાંચસે ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તે ૩૩૩ ધનુષ્ય ને ૩૨ આંગળા ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. ૭ હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે ૪ હાથને ૧૬ આંગુલ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. ૨ હાથના સિદ્ધ થયા હોય તે ૧ હાથને ૮ આંગુલ ક્ષેત્ર અવગાહીને રહ્યા છે. તે સિદ્ધ ભગવંત કેવા છે ? અવર્ણો, અગંધ, અરસે, અફાસે, જન્મ મરણ રહિત, આત્મિક ગુણે કરી સહિત છે. તેવા સિદ્ધ ભગવંતને મારી સમય સમયની વંદણા હોજો.

ઈતિ સિદ્ધશિલાનું વર્ણન.

ઈતિ છકાયના બોલ.

છકાય સ્વરૂપ

નામ	કુળ કોડ	જથ. અંતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ આયુષ્ય	વર્ષ	સંઠાણ (આકાર)	જીવાયોની	એક અંતર્મુહૂર્તમાં જથન્ય ૧ લવ ઉત્કૃષ્ટ જન્મ મરણ
પૃથ્વીકાય	૧૨ લાખ કોડ	૨૨,૦૦૦ વર્ષ	પીળો	મસુરની દાળ	૭ લાખ	૧૨,૮૨૪
અપકાય	૭ લાખ કોડ	૭,૦૦૦ વર્ષ	સફેદ	પાણીનો પરપોટો	૭ લાખ	૧૨,૮૨૪
તેલિકાય	૩ લાખ કોડ	૩ અહોરાત્ર	લાલ	સોયની ભારી	૭ લાખ	૧૨,૮૨૪
વાઉકાય	૭ લાખ કોડ	૩,૦૦૦ વર્ષ	નીલો	ધજા પતાકા	૭ લાખ	૧૨,૮૨૪
વનસ્પતિકાય	૨૮ લાખ કોડ					
પત્યેક વન.		૧૦,૦૦૦ વર્ષ	વિવિધ	વિવિધ	૧૦ લાખ	૩૨,૦૦૦
સાધારણ વન.		જ.ઉ. અંતર્મુહૂર્ત	વિવિધ	વિવિધ	૧૪ લાખ	૬૫,૫૩૬
ત્રસકાય :						
લેઈન્દ્રિય	૭ લાખ કોડ	૧૨ વર્ષ	વિવિધ	વિવિધ	૨ લાખ	૮૦
તેઈન્દ્રિય	૮ લાખ કોડ	૪૮ દિવસ	વિવિધ	વિવિધ	૨ લાખ	૬૦
ચૌરેન્દ્રિય	૯ લાખ કોડ	૬ માસ	વિવિધ	વિવિધ	૨ લાખ	૪૦

નારકી	૨૫ લાખ કોડ	જ. ૧૦,૦૦૦ વર્ષ ઉ. ૩૩ સાગરોપમ	વિવિધ	વિવિધ	૪ લાખ	---
તિર્યચ		ગર્ભજની જ. અંત. ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	વર્ષ / સંઘાસ	સંમૂર્ચિમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	૪ લાખ	ગર્ભજ સંમૂર્ચિમ તિર્યચ
જળચર	૧૨૧ લાખ કોડ	પૂર્વ કોડ વર્ષ	વિવિધ	પૂર્વકોડ વર્ષ	૧	૨૪
સ્થળચર	૧૦ લાખ કોડ	ત્રણ પલ્લ	વિવિધ	૮૪,૦૦૦ વર્ષ	૧	૨૪
ઉરપર	૧૦ લાખ કોડ	પૂર્વ કોડ વર્ષ	વિવિધ	૫૩,૦૦૦ વર્ષ	૧	૨૪
ભુજપર	૮ લાખ કોડ	પૂર્વ કોડ વર્ષ	વિવિધ	૪૨,૦૦૦ વર્ષ	૧	૨૪
ખેચર	૧૨ લાખ કોડ	પલ્લનો અસં. ભાગ	વિવિધ	૭૨,૦૦૦ વર્ષ	૧	૨૪
મનુષ્ય	૧૨ લાખ કોડ	ત્રણ પલ્લ	વિવિધ	અંતર્મુદૂર્તની	૧૪ લાખ	૧
દેવતા	૨૬ લાખ કોડ	જ. ૧૦,૦૦૦ વર્ષ ઉ. ૩૩ સાગરોપમ	વિવિધ	વિવિધ	૪ લાખ	---
	૧૯૭૧ લાખ કોડ કુળ છે.				૮૪ લાખ જવાયોનિ છે.	

ઈતિ છકાયના બોલ

૪ અ. શ્રી પચ્ચીસ બોલ

૧. પહેલે બોલે – મહાવીર પ્રભુએ એકાકી દીક્ષા લીધી અને મોક્ષ પણ એકલા જ ગયા.

ઉર્ધ્વલોકે સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન એક લાખ જોજનનું છે.

તીર્થ્ણ લોકે જંબુદ્વીપ એક લાખ જોજનનો છે.

અધોલોકે સાતમી નરકનો અપર્ષઠાણ નરકાવાસો એક લાખ જોજનનો છે.

ચિત્રા નક્ષત્ર, સ્વાતિ નક્ષત્ર અને આર્દ્રા નક્ષત્ર એ ત્રણ નક્ષત્રનો એકેકો તારો કહ્યો છે.

૨. બીજે બોલે – ધર્મકરણી કરતી વખતે બે દિશા સન્મુખ બેસી કરવી તે પૂર્વ અને ઉત્તર.

બે પ્રકારે ધર્મ કહ્યો છે. ગૃહસ્થ ધર્મ અને સાધુ ધર્મ.

બે પ્રકારે જીવ કહ્યા છે. સિદ્ધ અને સંસારી.

બે પ્રકારે દુઃખ કહ્યું છે. શારીરિક અને માનસિક દુઃખ.

ચાર નક્ષત્રોના દરેકના બે બે તારા છે, પૂર્વા ફાલ્ગુની, ઉત્તરાફાલ્ગુની, પૂર્વા ભાદ્રપદ અને ઉત્તરાભાદ્રપદ.

૩. ત્રીજે બોલે – શ્રાવક ત્રણ મનોરથ ચિંતવે તે એવી રીતે કે હે ભગવાન ! હું આરંભ અને પરિગ્રહ ક્યારે છાંડીશ ? હે ભગવાન ! હું પંચમહાવ્રતધારી ક્યારે થઈશ ? હે ભગવાન ! હું આલોચણા કરી સંથારો ક્યારે કરીશ ? તે વખતને ધન્ય છે.

ત્રણ પ્રકારના જિન કહ્યા ૧. અવધિજ્ઞાની જિન, ૨. મનઃપર્યવજ્ઞાની જિન, ૩. કેવળજ્ઞાની જિન.

ત્રણ પ્રકારના પાત્ર સાધુને ખપે તે ૧ માટીનું, ૨ તુંબડાનું, ૩ કાષ્ઠનું.

સાત નક્ષત્રના ત્રણ ત્રણ તારા કહ્યા છે. મૃગશીર્ષ, પુષ્ય, જ્યેષ્ઠા, અભિજીત, શ્રવણ, અશ્વિની, ભરણી, એ સાત.

૪. ચોથે બોલે — શ્રાવકને ચાર વિસામા કહ્યા છે. ભાર વહેનારને દૃષ્ટાંતે. ૧ એવી રીતે કે ભાર એક ખભેથી બીજે ખભે લે તે એક વિસામો. ૨ કોઈ જગ્યાએ ઓટલે કે ચોતરે બોજો મૂકીને લઘુનીત કરવા જાય કે વડીનીત કરવા જાય તે બીજો વિસામો. ૩ ગામ દૂર હોય, રસ્તામાં ધર્મશાળા કે યજ્ઞનું દેવળ આવે ત્યારે ત્યાં રાતવાસો કરે તે ત્રીજો વિસામો. ૪ પોતાને કે ઘણીને ત્યાં ભાર મૂકે તે ચોથો વિસામો. હવે એ દૃષ્ટાંત શ્રાવકના ઉપર ઉતારે છે. તે જેમ ભાર લીધો તેમ શ્રાવકને બોજો તે અઢાર પાપ રૂપ. તેના ચાર વિસામા નીચે પ્રમાણે, ૧ શ્રાવક આઠમ, પાખી, ઉપવાસ, એકાસણું કરે તે પાપરૂપ બોજો, એક ખાંધેથી બીજે ખાંધે લેવારૂપ તે પહેલો વિસામો. કેમકે ઉપવાસ કર્યો તે પોતાની જાતને માટે ખાવાનું બંધ કર્યું અથવા પાપ બંધ કર્યું પણ બીજાને માટે કરવું પડે છે, તેથી પહેલો વિસામો જાણવો. ૨ શ્રાવક એક સામાયિક, બે સામાયિક અથવા દેસાવગાસિક કરે તે બીજો વિસામો જાણવો. કેમકે એટલો વખત પાપમાંથી રોકાયો. ૩ શ્રાવક આઠમ, પાખીના પૌષધ કરે તે રાત રહેવારૂપ ત્રીજો વિસામો. ૪ શ્રાવક આલોચણા કરી સંથારો કરે ત્ય ઠારે સર્વ પાપથી નિવર્ત્યો એ ભાર ઘેર મૂકવારૂપ ચોથો વિસામો.

શ્રાવકને ચાર પ્રકારનું ભોજન કહ્યું છે તે ૧ અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળે ખાય તે અશુદ્ધ, ૨ અજવાળામાં રાંધે અને અંધારી

જગ્યામાં ખાય તે અશુદ્ધ, ૩ અંધારી જગ્યાએ રાંધે અને અંધારી જગ્યાએ ખાય તે અશુદ્ધ, ૪ અજવાળી જગ્યાએ રાંધે અને અજવાળી જગ્યાએ ખાય તે શુદ્ધ.

અનુરાધા નક્ષત્ર, પૂર્વાષાઢા નક્ષત્ર, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્ર, એ ત્રણ નક્ષત્રના ચાર ચાર તારા કહ્યા છે.

૫. પાંચમે બોલે - સમકિતના લક્ષણ પાંચ

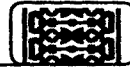
૧ સમ, ૨ સંવેગ, ૩ નિર્વેદ, ૪ અનુકંપા, ૫ આસ્થા.

સમકિતના પાંચ દૂષણ કહ્યા છે, ૧) શંકા - જિનવચનમાં શંકા કરે. ૨) કંખા - બીજા મતોના આડંબર દેખી તેની વાંછા કરે. ૩) વિતિગિચ્છા - ધર્મકરણીના ફળમાં સંદેહ રાખે. ૪) પરપાખંડીઓની પ્રશંસા કરે. ૫) પરપાખંડીનો હંમેશાં પરિચય કરે.

સમકિતના પાંચ ભૂષણ કહે છે, ૧) જૈનશાસનમાં ધૈર્યવાન હોય ને શાસનનાં દરેક કાર્યો ધૈર્યતાથી કરે. ૨) જૈનશાસનમાં ભક્તિવાન હોય. ૩) શાસનમાં ક્રિયાવાન હોય. ૪) શાસનમાં ચતુર હોય. શાસનના દરેકે કાર્ય એવી ચતુરાઈથી (બુદ્ધિબળથી) કરે કે જેથી નિર્વિઘ્નતાથી પાર પડી જાય. ૫) શાસનમાં ચતુર્વિધ સંઘની ભક્તિ તથા બહુમાન કરવાવાળો હોય.

શરીરમાંથી પાંચ ઠેકાણે થી જીવ નીકળે તે કહે છે. ૧ પગેથી નીકળે તો જીવ નરકગતિમાં જાય છે, ૨ સાથળેથી નીકળે તો જીવ તિર્યચગતિમાં જાય છે, ૩ છાતીએથી નીકળે તો જીવ મનુષ્યગતિમાં જાય છે, ૪ મસ્તકેથી નીકળે તો જીવ દેવગતિમાં જાય છે, ૫ સર્વાંગેથી નીકળે તો જીવ મોક્ષમાં જાય છે.

પાંચ પ્રકારે જીવ ધર્મ ન પામે તે કહે છે, ૧ અહંકારી, ૨ ક્રોધી, ૩ રોગી, ૪ પ્રમાદી અને ૫ આળસુ.

પાંચ નક્ષત્રના પાંચ પાંચ તારા કહ્યા છે. ૧ રોહિણી, ૨ પુનર્વસુ, ૩ હસ્ત, ૪ વિશાખા, ૫ ધનિષ્ઠા.

૬. છઠ્ઠે બોલે - સાધુ છ કારણે આહાર કરે તે કહે છે.

૧ ક્ષુધાવેદનીય શમાવવા માટે, ૨ વૈયાવચ્ચ કરવાને માટે, ૩ ઈર્યાસમિતિ શોધવાને માટે, ૪ સંયમના નિર્વાહને માટે, ૫ આયુષ્ય નિભાવવાને માટે, ૬ રાત્રીએ ધર્મ જાગરણ કરવાને માટે.

છ ધર્મના દેવ, ગુરુના નામ કહે છે. ૧ જૈન ધર્મમાં દેવ અરિહંત, ગુરુ નિર્ગંથ, ૨ બૌદ્ધ મતમાં દેવ બુદ્ધ, ગુરુ કૂંગી, ૩ શીવ મતમાં દેવ રૂદ્ર, ગુરુ યોગી, ૪ દેવી મતમાં દેવી ધર્મ, ગુરુ વૈરાગી, ૫ ન્યાય મતમાં દેવ જગતકર્તા, ગુરુ સંન્યાસી, ૬ મીમાંસક મતમાં દેવ અલખ, ગુરુ દરવેશ.

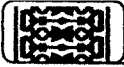
સમકિતની છ જન્મા કહે છે. ૧ આલાપ - સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે એકવાર બોલે, ૨ સંલાપ - સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે વારંવાર બોલે, ૩ મુનિને દાન દેવું અથવા સ્વધર્મી ભાઈઓની વાત્સલ્યતા કરવી, ૪ આવું વારંવાર પ્રતિદિન કરવું, ૫ ગુણીજનોના ગુણ પ્રગટ કરવા, ૬ તથા વંદન નમસ્કાર બહુમાન કરે.

છ લેશ્યાનો વિચાર કહે છે. ૧ કૃષ્ણ લેશ્યાવાળાને જીવહિંસા કરવાની ઈચ્છા હોય, ૨ નીલ લેશ્યાવાળાને ચોરીની ઈચ્છા હોય, ૩ કાપોત લેશ્યાવાળાને મૈથુનની ઈચ્છા હોય, ૪ તેજો લેશ્યાવાળાને તપશ્ચર્યા કરવાની ઈચ્છા હોય, ૫ પદ્મ લેશ્યાવાળાને દાન દેવાની ઈચ્છા હોય, ૬ શુક્લ લેશ્યાવાળાને મોક્ષની ઈચ્છા હોય.

કૃતિકા, અશ્લેષા એ બે નક્ષત્રના છ છ તારા છે.

૭. સાતમે બોલે - સાત કારણે છબસ્થ જાણવો.

૧ પ્રાણાતિપાત લગાડે, ૨ મૃષાવાદ લગાડે, ૩ અદત્તાદાન લગાડે,

૪ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ તેનો સ્વાદ લે, ૫ પૂજા સત્કાર વાંછે, ૬ નિર્વઘ પ્રરૂપે પણ સાવધ લાગે, ૭ જેવું પ્રરૂપે તેવું કરી શકે નહિ. એ સાત વાનાં (વસ્તુ) જેનામાં હોય તેને છન્નસ્થ જાણવો.

આયુષ્ય સાત કારણથી તૂટે છે. ૧ અધ્યવસાય – અતિ હર્ષ, શોક કે ભયથી, ૨ નિમિત્ત – શસ્ત્ર, દંડ આદિથી, ૩ આહાર – વધારે કે પ્રતિકૂળ આહારથી, ૪ વેદના – જ્વર, રોગ આદિની પ્રાણનાશક પીડાથી, ૫ પરાઘાત – વીજળી પડવી, ખાડામાં પડવું, વૃક્ષ કે મકાન પડવાથી, ૬ સ્પર્શ – સર્પ વિ. ઝેરી પ્રાણીના કરડવાથી, ૭ શ્વાસોશ્વવાસ – તેના રૂંધાવાથી મરે.

સાત નય કહે છે. ૧ નૈગમ નય, ૨ સંગ્રહ નય, ૩ વ્યવહાર નય, ૪ ઋજુસૂત્ર નય, ૫ શબ્દ નય, ૬ સમભિરૂઢ નય, ૭ એવંભૂત નય.

મઘા નક્ષત્રના સાત સાત તારા કહ્યા છે.

૮. આઠમે બોલે – આચાર્યની આઠ સંપદા. ૧ આચાર સંપદા, ૨ શરીર સંપદા, ૩ સૂત્ર સંપદા, ૪ વચન સંપદા, ૫ પ્રયોગ સંપદા, ૬ મતિ સંપદા, ૭ સંગ્રહ સંપદા, ૮ વાચના સંપદા.

એકલ વિહારી સાધુ સાધ્વીના અવગુણ ૮ છે. ૧ ક્રોધી, ૨ અહંકારી, ૩ કપટી, ૪ લોભી, ૫ પાપ કરવામાં આસક્ત, ૬ કુતૂહલી મશ્કરી કરનાર, ૭ પૂતારો અને ૮ નબળા આચારવાળો હોય તે એકલો રહે.

આઠ ગુણનો ધણી એકલો રહે. ૧ સંયમના દૃઢ પરિણામનો ધણી ગુરુની આજ્ઞા લઈને એકલો રહે, ૨ ઘણા સૂત્રનો જાણ એકલો રહે, ૩ જઘન્ય દશ પૂર્વનો ભણેલો, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ પૂર્વનો ભણેલો એકલો રહે, ૪ ચાર જ્ઞાનનો ધણી એકલો રહે, ૫ મહાબળનો ધણી એકલો રહે, ૬ કલેશ રહિત હોય તે એકલો રહે, ૭ સંતોષી એકલો

રહે, ૮ ધૈર્યવંત હોય તે એકલો રહે.

મનુષ્યને ઘેલાપણું આઠ પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે. ૧ નર નારી પરસ્પર વાતો કરે ત્યારે ઘેલા. ૨ બાળકને રમાડતી સમયે ઘેલા. ૩ કલેશ / કજિયા કરતી વખતે ઘેલા. ૪ દાડુ, ભાંગ ઈત્યાદિ નશાકારક પદાર્થોનું સેવન કર્યું હોય ત્યારે ઘેલા. ૫ પેચબંધ પાઘડી બાંધીને વટથી ફરે ત્યારે ઘેલા. ૬ અરીસામાં મુખ જોતી વખતે ઘેલા. ૭ શયન સમયે ઘેલા. ૮ હોળીમાં રમતા પુરૂષો ઘેલા, અષાઢી પૂનમે રમતી સ્ત્રીઓ ઘેલી.

દેખતા છતાં અંધના નામ તે આઠ છે. ૧ કામાંધ, ૨ કોધાંધ, ૩ કૃપણાંધ, ૪ માનાંધ, ૫ મદાંધ, ૬ ચોરાંધ, ૭ જુગટાંધ, ૮ યુગલ્યાંધ.

આઠ મહાપાપી કહે છે. ૧ આત્મઘાતી, ૨ વિશ્વાસઘાતી, ૩ સુરુ ઓળવનાર ૪ ગુરુ દ્રોહી, ૫ કૂડીસાક્ષી પૂરે, ૬ ખોટી સલાહ આપે, ૭ પચ્ચક્રપાણ વારંવાર ભાંગે, ૮ હિંસામય ધર્મ પ્રરૂપે તે મહાપાપી.

૯. નવમે બોલે – નવ પ્રકારે શરીરમાં રોગ ઉપજે તે કહે છે. ૧ ઘણું ખાય, ૨ અજીર્ણમાં ખાય તથા ઘણું બેસી રહે, ૩ ઘણું ઉંઘે, ૪ ઘણું જાગે, ૫ દિશા રોકે ૬ પેશાબ રોકે, ૭ ઘણું ચાલે, ૮ અજ્ઞગમતી વસ્તુ ભોગવે, ૯ વારંવાર વિષય સેવે તો રોગ ઉપજે.

નવ બોલ સમજવાના કહ્યા છે તે કહે છે. ૧ રજપૂતને કોષ ઘણો, ૨ ક્ષત્રિયને માન ઘણું, ૩ ગણિકાને માયા ઘણી, ૪ બ્રાહ્મણને લોભ ઘણો, ૫ મિત્રને રાગ ઘણો, ૬ શોકને દ્વેષ ઘણો, ૭ જુગારીને શોય ઘણો, ૮ ચોરની માતાને ચિંતા ઘણી, ૯ કાયરને ભય ઘણો.

૧૦ દશમે બોલે – નારકીના જીવને દશ પ્રકારની વેદના કહે છે. ૧ અનંતી ભૂખ, ૨ અનંતી તરસ, ૩ અનંતી ઠાઠ, ૪ અનંતી

ગરમી, ૫ અનંતો દાહ, ૬ અનંતો ભય, ૭ અનંતો જ્વર, ૮ અનંતી ખરજ, ૯ અનંતું પરવશપણું, ૧૦ અનંતો શોક.

દશ પ્રકારે શ્રાવકને પસ્તાવું પડે તે કહે છે. ૧ સાધુની જોગવાઈ હોય અને પ્રશ્નાદિક પૂછે નહિ તો સાધુ વિહાર કરે પછી પસ્તાવું પડે, ૨ વખાણવાણી સાંભળે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૩ સામાયિક પ્રતિક્રમણ કરે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૪ આહાર પાણી અસૂઝતો હોય તો પસ્તાવું પડે, ૫ ભણવાની જોગવાઈ હોય અને ભણે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૬ સ્વધર્મીની ખબર લે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૭ ધર્મ જાગરણ જાગે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૮ સાધુની વિનયભક્તિ કરે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૯ સાધુની સારસંભાળ લે નહિ તો પસ્તાવું પડે, ૧૦ સાધુ વિહાર કરી જાય અને ખબર ન પડે તો પસ્તાવું પડે.

દશ પ્રકારે દેવતાનું આયુષ્ય બંધાય. ૧ અલ્પકષાયી હોય. ૨ નિર્મળ સમકિત પાળે. ૩ શ્રાવકનાં વ્રત શુદ્ધ પાળે. ૪ ગત વસ્તુ, ઈષ્ટ વિયોગની ચિંતા કરે. ૫ ધર્માત્માની ભક્તિ કરે. ૬ દયા દાનની વૃદ્ધિ કરે. ૭ જૈન ધર્માનુરાગી હોય. ૮ બાલતપ કરે. ૯ અકામ નિર્જરા કરે. ૧૦ સાધુનાં વ્રત શુદ્ધ પાળે.

જ્ઞાનમાં વૃદ્ધિ કરાવનાર નક્ષત્ર ૧૦ છે. ૧ મૃગશીર્ષ, ૨ આર્દ્રા, ૩ પુષ્ય, ૪ પૂર્વા ફાલ્ગુની, ૫ પૂર્વાષાઢા, ૬ પૂર્વાભાદ્રપદ, ૭ મૂળ, ૮ અશ્લેષા, ૯ હસ્ત અને ૧૦ ચિત્રા. એ દશ નક્ષત્રમાં ભણે તો જ્ઞાન વૃદ્ધિ થાય.

૧૧. અગિયારમે બોલે – શ્રી મહાવીર સ્વામીના ૧૧ ગણધરોના નામ. ૧. ઈંદ્રભૂતિ. ૨. અગ્નિભૂતિ. ૩. વાયુભૂતિ. ૪. વ્યક્તજી. ૫. સુધર્મા સ્વામી. ૬. મૌર્યપુત્ર. ૭. અકંપિતજી. ૮. મંડિતજી. ૯. અચલભ્રાતા. ૧૦. મેતાર્ય. ૧૧. પ્રભાસ.

અગિયાર બોલે જ્ઞાન વધે તે કહે છે. ૧ જ્ઞાન શીખવા માટે ઉદ્યમ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૨ ઊંઘ ઘટાડીને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૩ ભૂખ કરતાં ઓછું ખાઈને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૪ મૌન રાખીને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૫ જ્ઞાની પાસે અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૬ ગુરુનો વિનય કરીને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૭ સંસારમાં વૈરાગ્ય સાથે જ્ઞાન શીખવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૮ શીખેલું જ્ઞાન વારંવાર ફેરવવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૯ પાંચ ઈન્દ્રિયોને વશ કરીને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૧૦ બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરીને અભ્યાસ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે. ૧૧ કપટરહિત તપ કરવાથી જ્ઞાન વધે છે.

મૂળ નક્ષત્રના ૧૧ તારા છે.

૧૨ બારમે બોલે — બાર કારણે આત્માનું પરમ કલ્યાણ થાય તે કહે છે. ૧ સમકિત નિર્મળ પાળે તો આત્માનું પરમ કલ્યાણ થાય, શ્રેણિક મહારાજાની જેમ, ૨ નિયાણારહિત કરણી કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય, તામલી તાપસની પેરે, ૩ મન વચન કાયાના જોગ કબજે રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય, ગજસુકુમાર મુનિની પેરે. ૫ છતી શક્તિ એ ક્ષમા કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય, પરદેશી રાજાની પેરે, ૫ પાંચ ઈન્દ્રિયનું દમન કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય, ધર્મરૂચિ અણગારની પેરે, ૬ સાધુનો શુદ્ધ આચાર પાળે તો પરમ કલ્યાણ થાય, ધત્તા અણગારની પેરે, ૭ ધર્મ ઉપર શ્રદ્ધા પ્રતીતિ રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય, વરૂણ નાગ નટુઆના મિત્રની પેરે, ૮ માયા કપટ છાંડે તો પરમ કલ્યાણ થાય, મહિનાથના છ મિત્રની પેરે, ૯ આશ્રવમાં સંવર નીપજાવે તો પરમ કલ્યાણ થાય, સંજતિ રાજાની પેરે, ૧૦ રોગ આવે હાયવોય ન કરે તો પરમ કલ્યાણ થાય, અનાથી

નિર્ગંધની પેરે, ૧૧ પરિષદ આવ્યે સમભાવ રાખે તો પરમ કલ્યાણ થાય, મેતારજ મુનિની પેરે, ૧૨ તૃષ્ણા ઉત્પન્ન થઈ એને પાછી વાળે તો પરમ કલ્યાણ થાય, કપિલ કેવળીની પેરે.

૧૩. તેરમે બોલે – તેર તણખા કહે છે. ૧ જન્મરૂપી રૂ અને મરણરૂપી તણખો, ૨ સંજોગરૂપી રૂ અને વિયોગરૂપી તણખો, ૩ શાતારૂપી રૂ અને અશાતારૂપી તણખો, ૪ સંપદારૂપી રૂ અને આપદારૂપી તણખો, ૫ હરખરૂપી રૂ અને શોકરૂપી તણખો, ૬ શીલરૂપી રૂ અને કુશીલરૂપી તણખો, ૭ જ્ઞાનરૂપી રૂ અને અજ્ઞાનરૂપી તણખો, ૮ સમકિતરૂપી રૂ અને મિથ્યાત્વરૂપી તણખો, ૯ સંજમરૂપી રૂ અને અસંજમરૂપી તણખો, ૧૦ તપસ્યારૂપી રૂ અને કોપરૂપી તણખો, ૧૧ વિવેકરૂપી રૂ અને અભિમાનરૂપી તણખો, ૧૨ સ્નેહરૂપી રૂ અને માયારૂપી તણખો, ૧૩ સંતોષરૂપી રૂ અને લોભરૂપી તણખો.

તેર કાઠીયા (અંતરાય ઉત્પન્ન કરે તે) કહે છે. ૧ જુગાર, ૨ આળસ, ૩ શોક, ૪ ભય, ૫ વિકથા, ૬ કૌતુક, ૭ ક્રોધ, ૮ કૃપણ બુદ્ધિ, ૯ અજ્ઞાન, ૧૦ વહેમ, ૧૧ નિદ્રા, ૧૨ મદ, ૧૩ મોહ.

૧૪. ચૌદમે બોલે – વ્યાખ્યાન સાંભળનારનાં ૧૪ ગુણ કહે છે. ૧ ભક્તિવંત હોય, ૨ મીઠા બોલો હોય, ૩ ગર્વરહિત હોય, ૪ સાંભળ્યા ઉપર રૂચિ હોય, ૫ ચપળતારહિત એકાગ્રચિત્તે સાંભળનાર હોય, ૬ જેવું સાંભળે તેવું પૂછનારને બરાબર કહે, ૭ વાણીને પ્રકાશમાં લાવનાર હોય, ૮ ઘણાં શાસ્ત્ર સાંભળીને તેના રહસ્યનો જાણ હોય, ૯ ધર્મકાર્યમાં આળસ ન કરનાર હોય, ૧૦ ધર્મ સાંભળતાં નિદ્રા ન કરનાર હોય, ૧૧ બુદ્ધિવંત હોય, ૧૨ દાતાર ગુણ હોય, ૧૩ જેની પાસે ધર્મ સાંભળે તેના ગુણનો ફેલાવો કરનાર

હોય, ૧૪ કોઈની નિંદા ન કરે તેમ જ તેમનો વાદવિવાદ ન કરે.

૧૫. પંદરમે બોલે – વિનીત શિષ્યના પંદર ગુણ કહે છે.

૧ ગુરુથી નીચા આસને બેસવાવાળો હોય, ૨ ચપળપણા રહિત હોય, ૩ માયારહિત હોય, ૪ કુતૂહલરહિત હોય, ૫ કર્કશ વચનરહિત હોય, ૬ લાંબો પહોંચે તેવો ક્રોધ ન કરનાર હોય, ૭ મિત્ર સાથે મિત્રતા રાખે. ૮ સૂત્ર ભણી મદ ન કરે. ૯ આચાર્યની નિંદા ન કરે, ૧૦ શિખામણ દેનાર ઉપર ક્રોધ ન કરે, ૧૧ પૂંઠ પાછળ વાલેસરીના ગુણ બોલે, ૧૨ કલેશ, મમતા રહિત હોય, ૧૩ તત્ત્વનો જાણ હોય, ૧૪ વિનયવંત હોય, ૧૫ લક્ષ્યાવંત તથા ઈન્દ્રિયોનો દમનાર હોય.

૧૬. સોળમે બોલે – સોળ પ્રકારનાં વચન જાણવા તે કહે

છે. ૧ એક વચન : ઘટ, પટ, વૃક્ષ. ૨ દ્વિવચન : ઘટૌ, પટૌ, વૃક્ષૌ. ૩ બહુવચન : ઘટાઃ, પટાઃ, વૃક્ષાઃ. ૪ સ્ત્રીલિંગે વચન : કુમારી, નગરી, નદી. ૫ પુરૂષ લિંગે વચન : દેવ, નર, અરિહંત, સાધુ. ૬ નપુંસકલિંગે વચન : કપટં, કમળં, નેત્રં. ૭ અતીતકાળ વચન (ગયો કાળ) : કરેલું, થયેલું. ૮ અનાગતકાળ વચન (આવતો કાળ) : કરશે, થશે, ભાંગશે. ૯ વર્તમાનકાળ વચન : કરે છે, થાય છે, ભણે છે. ૧૦ પરોક્ષ વચન : એ કાર્ય તેણે કર્યું. ૧૧ પ્રત્યક્ષ વચન : એમ જ છે. ૧૨ ઉપનીત વચન : એ પુરૂષ રૂપવંત છે. ૧૩ અપનીત વચન : જેમ એ પુરૂષ કુરૂપવંત છે. ૧૪ ઉપનીત અપનીત વચન : જેમ એ રૂપવંત પણ કુશીલીઓ છે. ૧૫ અપનીત ઉપનીત વચન : જેમ એ પુરૂષ કુશીલીઓ પણ રૂપવંત છે. ૧૬ અધ્યાત્મ વચન : ભગ્ન બોલે (તૂટેલું વચન), રૂ વાણીઆની પેરે રૂ પા.

૧૭. સત્તરમે બોલે – સત્તર પ્રકારનો સંયમ કહે છે.

૧ પૃથ્વીકાયની, ૨ અપકાયની, ૩ તેઉકાયની, ૪ વાઉકાયની,

૫ વનસ્પતિકાયની, ૬ બેઈન્દ્રિયની, ૭ તેઈન્દ્રિયની, ૮ ચૌરેન્દ્રિયની, ૯ પંચેન્દ્રિયની, એ નવની દયા પાળવી, ૧૦ અજીવકાય સંયમ, ૧૧ પેહા : જોઈને જમીન ઉપર બેસે, ૧૨ ઉપેહા : સંયમને વિષે જાગૃત હોય, માધ્યસ્થભાવ રાખે, ૧૩ પમજ્ઞણા : પાત્રાદિકને બરાબર પૂંજે, ૧૪ પારિઠાવણિયા : માતૃ આદિ અશુચિને વિધિએ પરઠે, ૧૫ મન સંયમ, ૧૬ વચન સંયમ, ૧૭ કાય સંયમ.

૧૮. અઠારમે બોલે - અઠાર દ્રવ્ય દિશા કહે છે. ૧ પૂર્વ, ૨ પશ્ચિમ, ૩ ઉત્તર, ૪ દક્ષિણ, ૫ ઈશાનખૂણો, ૬ અગ્નિખૂણો, ૭ નૈઋત્યખૂણો, ૮ વાયવ્યખૂણો, તે ૮ દિશા અને ૮ વિદિશાના આંતરા મળીને સોળ.

અઠાર ભાવ દિશા કહે છે. ૧ પૃથ્વી, ૨ અપ, ૩ તેઉ, ૪ વાયુ, ૫ અગ્રબીયા^૧, ૬ મૂળબીયા^૨, ૭ પોરબીયા^૩, ૮ ખંધબીયા^૪, ૯ બેઈન્દ્રિય, ૧૦ તેઈન્દ્રિય, ૧૧ ચૌરેન્દ્રિય, ૧૨ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૧૩ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય, ૧૪ કર્મભૂમિ, ૧૫ અકર્મભૂમિ, ૧૬ છપ્પન અંતરદ્વીપ, ૧૭ દેવતા, ૧૮ નારકી.

૧૯. ઓગણીસમે બોલે - કાઉસગગના ઓગણીસ દોષ કહે છે. ૧ ઢીંચણ ઉપર એક પગ રાખે તો દોષ, ૨ કાયા આઘીપાછી હલાવે, ૩ ઓઠીંગણ દે, ૪ માથું નમાવી ઊભો રહે, ૫ બે હાથ ઊંચા રાખે, ૬ મોઢે, માથે ઓઢે, ૭ પગ ઉપર પગ રાખે, ૮ શરીર વાંકું રાખે, ૯ સાધુની બરાબર રહે, ૧૦ ગાડાની ઉધની પેરે ઊભો રહે, ૧૧ કેડેથી વાંકો ઊભો રહે, ૧૨ રજોહરણ ઊંચો રાખે, ૧૩ એક

૧ જેના અગ્રભાગમાં બી છે તેવા કોરંટક, એરંડા વિ.

૨ જેના મૂળમાં બી છે તેવા કમળકાકડી વિ. ૩ જેના ગાંઠમાં

બી છે તેવા શેરડી વિ. ૪ જેના થડમાં બી છે તેવા વડ, પીપળો.

આસને ન રહે, ૧૪ આંખ ઠેકાણે ન રાખે, ૧૫ માથું હલાવે, ૧૬ ખોંખારો કરે, ૧૭ શરીર હલાવે, ૧૮ શરીર મરડે, ૧૯ શૂન્ય ચિત્ત રાખે તો દોષ.

૨૦. વીસમે બોલે – જીવ વીસ પ્રકારે તીર્થંકર નામ બાંધે તે કહે છે. ૧ અરિહંતના ગુણગ્રામ કરે તો કર્મની કોડો ખપાવે ઊ. રસ આવે તો તીર્થંકર નામ બાંધે, ૨ સિદ્ધનાં ગુણગ્રામ કરે, ૩ સિદ્ધાંતના ગુણગ્રામ કરે, ૪ ગુરુનાં ગુણગ્રામ કરે, ૫ સ્થવિરનાં ગુણગ્રામ કરે, ૬ બહુસૂત્રીના ગુણગ્રામ કરે, ૭ તપસ્વીનાં ગુણગ્રામ કરે, ૮ જ્ઞાન ઉપર ઉપયોગ વારંવાર રાખે, ૯ શુદ્ધ સમકિત પાળે, ૧૦ વિનય કરે, ૧૧ બે વખત પ્રતિક્રમણ કરે, ૧૨ વ્રત પચ્ચક્ષપાણ ચોખ્ખાં પાળે, ૧૩ ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન ધ્યાવે, ૧૪ બાર ભેદે તપ કરે, ૧૫ સુપાત્રને દાન દે, ૧૬ અપૂર્વ જ્ઞાન ભણે, ૧૭ સર્વ જીવને સુખ ઉપજાવે, ૧૮ વૈયાવચ્ચ કરે, ૧૯ સૂત્રની ભક્તિ કરે, ૨૦ તીર્થંકરનો માર્ગ દીપાવે.

૨૧. એકવીસમે બોલે – શ્રાવકના ગુણ ૨૧ : વિસ્તાર માટે જુઓ થોકડો નં. ૪૯ અથવા ૩૫ બોલમાં ૩૫ મો બોલ.

૨૨. બાવીસમે બોલે – બાવીસ જણ સાથે વાદ વિવાદ ન કરવો. ૧ ધનવંત સાથે, ૨ બળવંત સાથે, ૩ ઘણા પરિવાર સાથે, ૪ તપસ્વી સાથે, ૫ હલકા માણસ સાથે, ૬ અહંકારી સાથે, ૭ ગુરુ સાથે, ૮ સ્થવિર સાથે, ૯ ચોર સાથે, ૧૦ જુગારી સાથે, ૧૧ રોગી સાથે, ૧૨ ક્રોધી સાથે ૧૩ જૂઠા બોલા સાથે, ૧૪ કુસંગી સાથે, ૧૫ રાજા સાથે, ૧૬ શીત લેશ્યાવાળા સાથે, ૧૭ તેજો લેશ્યાવાળા સાથે, ૧૮ મોઢે મીઠાબોલા સાથે, ૧૯ દાનેશ્રી સાથે, ૨૦ જ્ઞાની સાથે, ૨૧ ગણિકા સાથે, ૨૨ બાળક સાથે.

૨૩ ત્રેવીસમે બોલે - પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષય ૨૩ છે. શ્રોત્રેન્દ્રિયના ૩ વિષય - જીવ શબ્દ, અજીવ શબ્દ, મિશ્ર શબ્દ. ચક્ષુઇન્દ્રિયના ૫ વિષય - કાળો, નીલો, લાલ, પીળો, ધોળો. ઘ્રાણેન્દ્રિયના ૨ વિષય - સુરભિ ગંધ, દુરભિગંધ. રસેન્દ્રિયના ૫ વિષય - તીખો, કડવો, કસાયેલો (તૂરો), ખાટો, મીઠો. સ્પર્શેન્દ્રિયના ૮ વિષય - સુંવાળો, ખરખરો, હલકો, ભારે, ઉષ્ણ, ઠાઠો, લૂખો (રૂક્ષ), ચોપડચો (સ્નિગ્ધ).

૨૪. ચોવીસમે બોલે - તોટાના પ્રકાર ૨૪ છે. ૧ ભણવા ગણવાની આળસ કરે તો જ્ઞાનનો તોટો (બહુસૂત્રીની સાખ), ૨ સાધુ સાધ્વીનાં દર્શન ન કરે તો સમકિતનો તોટો (સોમિલ બ્રાહ્મણની સાખ), ૩ સમયસર પ્રતિક્રમણ ન કરે તો વ્રત પ્રત્યાખ્યાનનો તોટો (ઉત્તરાધ્યન અધ્ય. ૨૫ની સાખ), ૪ સાધુ સાધ્વી પરસ્પર વૈયાવચ્ચ ન કરે તો તીર્થનો તોટો (ઠાણાંગ સૂત્રની સાખ), ૫ તપસ્યાની ને આચારની ચોરી કરે તો દેવતામાં ઊંચી પદવીનો તોટો (દશવૈકાલિક, ભગવતીની સાખ), ૬ કઠણ કલુષ ભાવ રાખે તો શીતળતાનો તોટો (સમવાયાંગની સાખ), ૭ અજતનાથી ચાલે તો જીવદયાનો તોટો (દશવૈકાલિકની સાખ), ૮ રૂપનો ને યૌવનનો મદ કરે તો શુભ કર્મનો તોટો (પત્રવણાની સાખ), ૯ મોટાનો વિનય ન કરે તો તીર્થકરની આજ્ઞાનો તોટો (વ્યવહારસૂત્રની સાખ), ૧૦ માયા કપટ કરે તો જશ, કીર્તિનો તોટો (આચારાંગની સાખ), ૧૧ પાછલી રાતે ધર્મ જાગરિકા ન જાગે તો ધર્મધ્યાનનો તોટો (નિશીથની સાખ), ૧૨ ક્રોધ, કલેશ કરે તો સ્નેહભાવનો તોટો (ચેડા કુણિકની સાખ), ૧૩ મન ઊંચું નીચું કરે તો અક્કલનો તોટો (ભૃગુ પુરોહિતની

સાખ), ૧૪ સ્ત્રીના લાલચુને બ્રહ્મચર્યનો તોટો (ઉત્તરાધ્યયનની સાખ), ૧૫ સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકા માંહોમાંહી હેત મેળાપ ન રાખે તો જૈન ધર્મનો તોટો (શંખ પોખલીજીની સાખ), ૧૬ સુપાત્રને ઉદ્ધાસભાવે દાન ન આપે તો પુણ્ય પ્રકૃતિનો તોટો (કપિલા દાસીની સાખ), ૧૭ સાધુ ગામ, નગર વિહાર ન કરે તો ધર્મકથાનો તોટો (શૈલક રાજઋષિની સાખ), ૧૮ ભણે નહિ તો જિનશાસનનો તોટો (સમાચારીની સાખ), ૧૯ વ્રત પચ્ચક્રખાણની આલોચણા કરે નહિ તો મોક્ષના સુખનો તોટો (પાર્શ્વનાથની રપદ સાધ્વીની સાખ), ૨૦ અરિહંત, ધર્મ અને ચારે તીર્થના અવર્ણવાદ બોલે તો સત્ ધર્મનો તોટો (ઠાણાંગની સાખ), ૨૧ સાધુનું વચન માને નહિ તો ઊંચી ગતિનો તોટો (બ્રહ્મદત્તની સાખ), ૨૨ સાધુ સાધ્વી ગુરુ ગુરુણીની આજ્ઞા ઉલ્લંઘે તો આરાધકપણાનો તોટો (સુકુમાલિકાની સાખ તથા ખંધકજીની સાખ), ૨૩ ભગવાનનાં વચન ઉપર શ્રદ્ધા ન રાખે તો શુદ્ધ માર્ગનો તોટો (જમાલીની સાખ), ૨૪ ભણેલું વારંવાર સંભારે નહિ તો મેળવેલી વિદ્યાનો તોટો (જવઋષિની સાખ).

૨૫. પચ્ચીસમે બોલે - સાડાપચ્ચીસ આર્ય દેશ તથા તેની નગરીના નામ કહે છે. ૧ મગધ દેશ-રાજગૃહી નગરી, ૨ અંગ દેશ-ચંપા નગરી, ૩ બંગ દેશ-તામ્રલિપ્તી નગરી, ૪ કલિંગ દેશ-કંચનપુર નગરી, ૫ કાશી દેશ-વારાણસી નગરી, ૬ કૌશલ દેશ - સાકેત નગર, ૭ કુરુ દેશ - ગજપુર નગરી, ૮ કુશાવર્ત દેશ - સૌરીપુર નગરી, ૯ પંચાલ દેશ - કંપિલપુર નગરી, ૧૦ જંગલ દેશ - અહિચ્છત્રા નગરી, ૧૧ સૌરઠ દેશ - દ્વારકા નગરી, ૧૨ વિદેહ દેશ - મિથિલા

નગરી, ૧૩ વત્સ દેશ – કૌશાંબી નગરી, ૧૪ સાંડીલ દેશ – નંદીપુર નગરી, ૧૫ માળવ દેશ – ભદિલપુર નગરી, ૧૬ મચ્છ દેશ – વૈરાટનગરી, ૧૭ વરણ દેશ – અચ્છાપુરી નગરી, ૧૮ દશારણ દેશ – મૃગાવતી નગરી, ૧૯ વિદેહ દેશ – શિવાવતી નગરી, ૨૦ સિંધ દેશ – વિત્તભય પાટણ નગરી, ૨૧ સુરસેન દેશ – મથુરા નગરી, ૨૨ ભંગદેશ – પાવાપુરી નગરી, ૨૩ પુરિવર્ત દેશ – માસાપુર નગરી, ૨૪ કુણાલ દેશ – સાવર્થી નગરી, ૨૫ લાઠ દેશ – કોટિવર્ષ નગરી, ૨૫ા કૈકાર્ધ દેશ – શ્વેતાંબિકા નગરી.

ઈતિ પચ્ચીસ બોલ સંપૂર્ણ.

૪. પાંત્રીસ બોલ

પહેલે બોલે : ગતિ ચાર : ૧. નારકી, ૨. તિર્યંચ, ૩. મનુષ્ય,
૪. દેવતા. (પત્રવણા પદ ૨૩, ઉ. ૨)

બીજે બોલે : જાતિ પાંચ : ૧. એકેન્દ્રિય. ૨. બેઈન્દ્રિય. ૩.
તેઈન્દ્રિય. ૪. ચૌરેન્દ્રિય. ૫. પંચેન્દ્રિય. (પત્રવણા પદ ૨૩, ઉ. ૨)

ત્રીજે બોલે : કાય છ : ૧. પૃથ્વીકાય. ૨. અપકાય.
૩. તેઉકાય. ૪. વાઉકાય. ૫. વનસ્પતિકાય. ૬. ત્રસકાય.

(ઠાણાંગ ૬, દશવૈકા. ૪)

ચોથે બોલે : ઈન્દ્રિય પાંચ : ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૨. ચક્ષુઈન્દ્રિય,
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪. રસેન્દ્રિય, ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય. (પત્રવણા પદ ૧૫, ઠાણાંગ)

પાંચમે બોલે : પર્યાપ્તિ છ : ૧. આહાર, ૨. શરીર, ૩. ઈન્દ્રિય, ૪. શ્વાસોચ્છ્વાસ, ૫. ભાષા અને ૬. મન.

(ભગવતી શ. ૩ ઉ.૧, પત્રવણા પદ ૨૮)

છઠ્ઠે બોલે : પ્રાણ દશ : ૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય બલપ્રાણ, ૨. ચક્ષુઈન્દ્રિય બલપ્રાણ, ૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય બલપ્રાણ, ૪. રસેન્દ્રિય બલપ્રાણ, ૫. સ્પર્શેન્દ્રિય બલપ્રાણ, ૬. મન બલપ્રાણ, ૭. વચન બલપ્રાણ, ૮. કાય બલપ્રાણ, ૯. શ્વાસોચ્છ્વાસ બલપ્રાણ, ૧૦. આયુષ્ય બલપ્રાણ.

(ઠાણાંગ સૂત્ર ૧)

સાતમે બોલે : શરીર પાંચ : ૧. ઔદારિક, ૨. વૈક્રિય, ૩. આહારક, ૪. તૈજસ, ૫. કાર્મણ.

(પત્રવણા પદ ૨૧, ઠાણાંગ સૂત્ર ૫)

આઠમે બોલે : યોગ પંદર : ૧. સત્ય મનયોગ, ૨. અસત્ય મનયોગ, ૩. મિશ્ર મનયોગ, ૪. વ્યવહાર મનયોગ, ૫. સત્ય વચનયોગ, ૬. અસત્ય વચનયોગ, ૭. મિશ્ર વચનયોગ, ૮. વ્યવહાર વચનયોગ, ૯. ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૧૦. ઔદારિક શરીર મિશ્ર કાયયોગ, ૧૧. વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૨. વૈક્રિય શરીર મિશ્ર કાયયોગ, ૧૩. આહારક શરીર કાયયોગ, ૧૪. આહારક શરીર મિશ્ર કાયયોગ, ૧૫. કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

(ભગવતી શ. ૨૫ ઉ. ૧, પત્રવણા પદ ૧૬)

નવમે બોલે : ઉપયોગ ૧૨ : ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મન:પર્યવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન, ૬ મતિઅજ્ઞાન, ૭ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૮ વિભંગજ્ઞાન, ૯ ચક્ષુદર્શન, ૧૦ અચક્ષુદર્શન, ૧૧ અવધિદર્શન, ૧૨ કેવળદર્શન.

(પત્રવણા પદ ૨૯)

દશમે બોલે : કર્મ આઠ : ૧. જ્ઞાનાવરણીય, ૨.

દર્શનાવરણીય, ૩. વેદનીય, ૪. મોહનીય, ૫. આયુષ્ય, ૬. નામ, ૭. ગોત્ર, ૮. અંતરાય. (પત્રવણા પદ ૨૩, ઉતરા. સૂત્ર અ. ૩૩)

અગિયારમે બોલે : ગુણસ્થાનક ૧૪ : ૧. મિથ્યાત્વ, ૨. સાસ્વાદન, ૩. મિશ્ર, ૪. અવિરતિ સમ્યગ્ દ્રષ્ટિ, ૫. દેશવિરતિ (શ્રાવક), ૬. પ્રમત્ત સંજતિ, ૭. અપ્રમત્ત સંજતિ, ૮. નિવર્તિ બાદર, ૯. અનિવર્તિ બાદર, ૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય, ૧૧. ઉપશાંત મોહનીય, ૧૨. ક્ષીણ મોહનીય, ૧૩. સયોગી કેવળી, ૧૪. અયોગી કેવળી.

(સમવાયાંગ સૂત્ર, ૧૪)

બારમે બોલે : પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષય ૨૩ :

શ્રોત્રેન્દ્રિયના ૩ વિષય – જીવ શબ્દ, અજીવ શબ્દ, મિશ્ર શબ્દ.

ચક્ષુ ઈન્દ્રિયના ૫ વિષય – કાળો, નીલો, લાલ, પીળો, ધોળો.

ઘ્રાણેન્દ્રિયના ૨ વિષય – સુરભિ ગંધ, દુરભિગંધ.

રસેન્દ્રિયના ૫ વિષય – તીખો, કડવો, કસાયેલો (તૂરો), ખાટો, મીઠો.

સ્પર્શેન્દ્રિયના ૮ વિષય – સુંવાળો, ખરખરો, હલકો, ભારે, ઉષ્ણ, ઠાઠો, લૂખો (રૂક્ષ), ચોપડ્યો (સ્નિગ્ધ). (પત્રવણા પદ ૧૫)

તેરમે બોલે : પચ્ચીસ પ્રકારનું મિથ્યાત્વ :

૧. અભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૨. અનાભિગ્રહિક મિથ્યાત્વ, ૩. અભિનિવેશિક મિથ્યાત્વ, ૪. સાંશયિક મિથ્યાત્વ, ૫. અણાભોગ મિથ્યાત્વ, ૬. લૌકિક મિથ્યાત્વ, ૭. લોકોત્તર મિથ્યાત્વ, ૮. કુપ્રાવચન મિથ્યાત્વ, ૯. જીવને અજીવ

પાંચ ઈન્દ્રિયનાં ૨૪૦ વિકાર : શ્રોત્રેન્દ્રિયના ૧૨ : ૩ શબ્દ × ૨ (શુભ, અશુભ) × ૨ (રાગ, દ્વેષ). ચક્ષુ ઈન્દ્રિયના ૬૦ : ૫ વર્ણ × ૩ (સચેત, અચેત, મિશ્ર) × ૨ (શુભ, અશુભ) × ૨ (રાગ, દ્વેષ). ઘ્રાણેન્દ્રિયના ૧૨ : ગંધ ૨ × ૩ (સચેત, અચેત, મિશ્ર) × ૨ (રાગ, દ્વેષ). રસેન્દ્રિયના ૬૦ : ૫ રસ × ૩ (સચેત, અચેત, મિશ્ર) × ૨ (શુભ, અશુભ) × ૨ (રાગ, દ્વેષ). સ્પર્શેન્દ્રિયના ૯૬ : સ્પર્શ ૮ × ૩ (સચેત, અચેત, મિશ્ર) × ૨ (શુભ, અશુભ) × ૨ (રાગ, દ્વેષ).

શ્રદ્ધે (કહે) તે મિથ્યાત્વ, ૧૦. અજીવને જીવ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૧. સાધુને કુસાધુ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૨. કુસાધુને સાધુ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૩. આઠ કર્મથી મૂકાણા તેને નથી મૂકાણા શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૪. આઠ કર્મથી નથી મૂકાણા તેને મૂકાણા શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૫. ધર્મને અધર્મ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૬. અધર્મને ધર્મ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૭. જિનમાર્ગને અન્ય માર્ગ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૮. અન્ય માર્ગને જિનમાર્ગ શ્રદ્ધે તે મિથ્યાત્વ, ૧૯. જિનમાર્ગથી ઓછું પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૨૦. જિનમાર્ગથી અધિક પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૨૧. જિનમાર્ગથી વિપરીત પ્રરૂપે તે મિથ્યાત્વ, ૨૨. અવિનય મિથ્યાત્વ, ૨૩. અકિરિયા મિથ્યાત્વ, ૨૪. અજ્ઞાન મિથ્યાત્વ, ૨૫. આશાતના મિથ્યાત્વ.

ચૌદમે બોલે : નવ તત્ત્વના જાણપણાના ૧૧૫ બોલ :

જીવના ૧૪ ભેદ – સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય, બાદર એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, અસંજી પંચેન્દ્રિય, સંજી પંચેન્દ્રિય. તે સાતના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી ૧૪. (સમવાયાંગ ૧૪, ભગ શ.૨૫ ઉ.૧)

અજીવના ૧૪ ભેદ – ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશાસ્તિકાય એ ત્રણેના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ એમ ૯ તથા ૧૦ મો ભેદ કાળ, પુદ્ગલાસ્તિકાયના સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ ને પરમાણુ એ ૪ મળીને ૧૪. (ઉત્તરાધ્યયન અ. ૩૬)

પુણ્યના ૯ ભેદ – ૧. અન્ન પુત્રે, ૨. પાણ પુત્રે, ૩. લયણ પુત્રે, ૪. શયણ પુત્રે, ૫. વત્થ પુત્રે, ૬. મન પુત્રે, ૭. વચન પુત્રે, ૮. કાય પુત્રે, ૯. નમસ્કાર પુત્રે. (ઠાણાંગ ૯).

પાપનાં ૧૮ ભેદ – તે અઢાર પાપ સ્થાનક. (ભગ. શ ૧ ઉ. ૯).

આશ્રવના ૨૦ ભેદ – ૧. મિથ્યાત્વ, ૨. અવત, ૩. પ્રમાદ, ૪. ક્ષાય, ૫. અશુભયોગ, ૬. પ્રાણાતિપાત, ૭. મૃયાવાદ, ૮. અદત્તાદાન, ૯. મૈથુન, ૧૦. પરિગ્રહ, ૧૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૧૨. ચક્ષુઈન્દ્રિય, ૧૩.

દ્રાણેન્દ્રિય, ૧૪. રસેન્દ્રિય, ૧૫. સ્પર્શેન્દ્રિય, ૧૬. મન, ૧૭. વચન, ૧૮. કાયા તે ૮ ને (૧૧ થી ૧૮) મોકળા મૂકવા, ૧૯. ભંડ ઉપકરણની અચલા કરે, ૨૦. શુચિ કુસગ્ગ કરે. (સમવાયાંગ ૫, ઠાણાંગ ૫).
સંવરના ૨૦ ભેદ – ૧. સમકિત, ૨. પ્રત્યાખ્યાન, ૩. અપ્રમાદ, ૪. અકષાય, ૫. શુભયોગ, ૬. જીવદયા, ૭. સત્ય વચન, ૮. અદત્તાદાન ત્યાગ, ૯. બ્રહ્મચર્ય, ૧૦. અપરિગ્રહ, ૧૧ થી ૧૮ પાંચ ઈન્દ્રિય અને ત્રણ યોગનું સંવરવું, ૧૯. ભંડ ઉપકરણની ચલા કરે, ૨૦. શુચિ કુસગ્ગ ન કરે. (પ્રશ્નવ્યાકરણ, ઠાણાંગ ૧૦).
નિર્જરાના ૧૨ ભેદ – ૧. અણસણ, ૨. ઉણોદરી, ૩. વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪. રસપરિત્યાગ, ૫. કાયકલેશ, ૬. પ્રતિસંલીનતા, ૭. પ્રાયશ્ચિત, ૮. વિનય, ૯. વૈયાવચ્ય, ૧૦. સજ્જાય, ૧૧. ધ્યાન, ૧૨. કાઉસ્સગ્ગ. (ભગવતી શતક ૨૫ ઉ. ૭, ઉત્તરા. ૩૦).
બંધના ૪ ભેદ – પ્રકૃતિ બંધ, સ્થિતિ બંધ, અનુભાગ બંધ, પ્રદેશ બંધ. (ઠાણાંગ ૪).
મોક્ષના ૪ ભેદ – જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ. (ઠાણાંગ ૯).

પંદરમે બોલે : આત્મા ૮ : દ્રવ્ય આત્મા, કષાય આત્મા, યોગ આત્મા, ઉપયોગ આત્મા, જ્ઞાન આત્મા, દર્શન આત્મા, ચારિત્ર આત્મા, વીર્ય આત્મા. (ભગવતી શ. ૧૨ ઉ. ૧૦)

સોળમે બોલે : દંડક ૨૪ : સાત નરકનો ૧; ૧૦ ભવનપતિના તે અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુતકુમાર, અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદધિકુમાર, દિશાકુમાર, વાયુકુમાર, સ્તનિતકુમાર; પાંચ સ્થાવરના તે પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય; ૩ વિકલેન્દ્રિયના તે બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય; ૧ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયનો, ૧ મનુષ્યનો, ૧ વાણવ્યંતર દેવનો; ૧ જ્યોતિષી દેવનો, ૧ વૈમાનિક દેવનો. (ઠાણાંગ ૧, ભગવતી શ. ૨૪)

સત્તરમે બોલે : લેશ્યા છ : ૧. કૃષ્ણ, ૨. નીલ, ૩. કાપોત, ૪. તેજો, ૫. પદ્મ, ૬. શુક્લ. (પત્રવણા ૫૬ ૧૭, ઉત્તરા. ૩૪)

અઠારમે બોલે : દૃષ્ટિ ત્રણ : ૧. સમકિત દૃષ્ટિ, ૨. મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, ૩. સમામિથ્યાત્વ (મિશ્ર) દૃષ્ટિ. (ઠાણાંગ ૩, પત્રવણા ૫૬ ૧૯)

ઓગણીસમે બોલે : ધ્યાન ચાર : આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન. (ભગવતી શ. ૨૫ ઉ. ૭, ઠાણાંગ ૪.)

વીસમે બોલે : છ દ્રવ્યના ત્રીશ બોલ : ધર્માસ્તિકાયના પાંચ : ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી ચલણસહાય.

અધર્માસ્તિકાયના પાંચ : અધર્માસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી સ્થિરસહાય.

આકાશાસ્તિકાયના પાંચ : આકાશાસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથકી લોકાલોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી અવગાહનાદાન.

કાળના પાંચ : કાળ દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી અઢીઢીપ પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી વર્તવાનો ગુણ.

પુદ્ગલના પાંચ : પુદ્ગલ દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી રૂપી, ગુણથકી ગળે ને મળે.

જીવના પાંચ : જીવ દ્રવ્યથકી અનંત, ક્ષેત્રથકી આખા લોક પ્રમાણે, કાળથકી અનાદિઅનંત, ભાવથકી અરૂપી, ગુણથકી ચૈતન્યગુણ. (ઠાણાંગ ૫, ઉત્તરા. ૨૮)

એકવીસમે બોલે : રાશિ બે : જીવરાશિ, અજીવરાશિ. (ઠાણાંગ ૨, સમવાયાંગ ૨, ઉત્તરાધ્યયન ૩૬)

બાવીસમે બોલે : શ્રાવકના વ્રત ૧૨. તેના ભાંગા ૪૯. (ભગવતી શ. ૮ ઉ. ૫, હરિભદ્રિય આવશ્યક અ. ૧)

આંક એક અગિયારનો, એટલે એક કરણ ને એક યોગે કરી એક કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૧ \times ૧ = ૧$)

તેના ભાંગા ૯ : અમુક દોષકારી સ્થાનક - જૈના પ્રત્યાખ્યાન કરું છું તે ૧ કરું નહિ મને કરી, ૨ કરું નહિ વચને કરી, ૩ કરું નહિ કાયાએ કરી, ૪ કરાવું નહિ મને કરી, ૫ કરાવું નહિ વચને કરી, ૬ કરાવું નહિ કાયાએ કરી, ૭ કરતાંને અનુમોદું નહિ મને કરી, ૮ કરતાંને અનુમોદું નહિ વચને કરી, ૯ કરતાંને અનુમોદું નહિ કાયાએ કરી. એવં ૯ ભાંગા થયા.

આંક એક બારનો, એટલે એક કરણ ને બે યોગે કરી બે કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૧ \times ૨ = ૨$)

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરું નહિ મને કરી, વચને કરી, ૨ કરું નહિ મને કરી, કાયાએ કરી, ૩ કરું નહિ વચને કરી, કાયાએ કરી, ૪ કરાવું નહિ મને કરી, વચને કરી, ૫ કરાવું નહિ મને કરી કાયાએ કરી, ૬ કરાવું નહિ વચને કરી, કાયાએ કરી, ૭ કરતાંને અનુમોદું નહિ મને કરી, વચને કરી, ૮ કરતાંને અનુમોદું નહિ મને કરી, કાયાએ કરી, ૯ કરતાંને અનુમોદું નહિ વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૧૮ ભાંગા થયા.

આંક એક તેરનો, એટલે એક કરણ ને ત્રણ યોગે કરી ત્રણ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૧ \times ૩ = ૩$)

તેના ભાંગા ૩, ૧ કરું નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૨ કરાવું નહિ મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૩ કરતાં પ્રત્યે અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૨૧ ભાંગા.

આંક એક એકવીસનો, એટલે બે કરણ ને એક યોગે કરી, બે કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૨ \times ૧ = ૨$)

તેના ભાંગા ૯ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, વચને કરી, ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, કાયાએ કરી, ૪ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, ૫ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, ૬ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયાએ કરી, ૭ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, ૮ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, ૯ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયાએ કરી.

આંક એક બાવીસનો એટલે બે કરણ, ને બે યોગે કરી ચાર કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. (૨×૨ = ૪)

તેના ભાંગા નવ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, વચને કરી, ૨ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, કાયાએ કરી, ૩ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૪ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, ૫ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયાએ કરી, ૬ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૭ કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, ૮ કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયાએ કરી, ૯ કરાવું નહિ અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૩૯ ભાંગા.

આંક એક ત્રેવીસનો એટલે બે કરણ, ને ત્રણ યોગે કરી, ૯ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. (૨×૩ = ૬)

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરૂં નહિ, કરાવું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૨ કરૂં નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી, ૩ કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૪૨ ભાંગા.

આંક એક એકત્રીસનો એટલે ત્રણ કરણ ને એક યોગે કરી ત્રણ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. (૩×૧ = ૩)

તેના ભાંગા ત્રણ તે, ૧ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, ૨ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, ૩ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, કાયાએ કરી. એવં ૪૫ ભાંગા.

આંક એક બત્રીસનો એટલે ત્રણ કરણ અને બે યોગે કરી છ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૩ \times ૨ = ૬$)

તેના ભાંગા ત્રણ ૧ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, ૨ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, કાયાએ કરી, ૩ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૪૮ ભાંગા.

આંક એક તેત્રીસનો, એટલે ત્રણ કરણ ને ત્રણ યોગે કરી નવ કોટિએ પ્રત્યાખ્યાન કરે. ($૩ \times ૩ = ૯$)

તેનો ભાંગો એક તે, ૧ કરું નહિ, કરાવું નહિ, અનુમોદું નહિ, મને કરી, વચને કરી, કાયાએ કરી. એવં ૪૯ ભાંગા સંપૂર્ણ.

ત્રેવીસમે બોલે : સાધુના પાંચ મહાવ્રત. તેના ભાંગા ૨૫૨. ♦
(દશવૈકાલિક અધ્યયન ૪, ઠાણાંગ ૫)

ચોવીસમે બોલે : પ્રમાણ ચાર : પ્રત્યક્ષ, અનુમાન, આગમ, ઉપમાન. (અનુયોગદ્વાર સૂત્ર)

♦ પ્રથમ મહાવ્રતનાં ભાંગા ૮૧ : પૃથ્વી, અપ, તેઉ, વાઉ, વનસ્પતિકાય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય એ નવની નવકોટિએ દયા પાળવી તે $૯ \times ૯ = ૮૧$. બીજા મહાવ્રતના ભાંગા ૩૬ : કોષે, લોભે, ભયે, હાસ્યે, એ ૪ મૃષાવાદ નવ કોટિએ ન બોલે તે $૪ \times ૯ = ૩૬$. ત્રીજા મહાવ્રતના ભાંગા ૫૪ : અલ્પ, બહુ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂલ, સચેત, અચેત એ ૬ અદત્તાદાન ન લે. ૯ કોટિએ તે $૬ \times ૯ = ૫૪$. ચોથા મહાવ્રતના ભાંગા ૨૭ : દેવતા, મનુષ્ય, તિર્યંચ સાથે નવકોટિએ મૈથુન ન સેવે તે $૩ \times ૯ = ૨૭$. પાંચમા મહાવ્રતના ભાંગા ૫૪ : અલ્પ, બહુ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂલ, સચેત, અચેત એ ૬ પરિગ્રહ ન કરે નવકોટિએ $૬ \times ૯ = ૫૪$. તે કુલ મળીને $૮૧ + ૩૬ + ૫૪ + ૨૭ + ૫૪ = ૨૫૨$.

પચ્ચીસમે બોલે : ચારિત્ર પાંચ : ૧. સામાયિક ચારિત્ર, ૨. છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩. પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, ૫. યથાખ્યાત ચારિત્ર. (ઠાણાંગ સૂત્ર ૫)

છવ્વીસમે બોલે : સાત નય : ૧. નૈગમનય, ૨. સંગ્રહનય, ૩. વ્યવહાર નય, ૪. ઋજુસૂત્રનય, ૫. શબ્દનય, ૬. સમભિરૂઢનય, ૭. એવંભૂતનય. (સમવાયાંગ સૂત્ર ૭)

સત્તાવીસમે બોલે : નિક્ષેપા ચાર : નામ નિક્ષેપા, સ્થાપના નિક્ષેપા, દ્રવ્ય નિક્ષેપા અને ભાવ નિક્ષેપા. (અનુયોગદ્વાર સૂત્ર)

અઠ્ઠાવીસમે બોલે : સમકિત પાંચ : ૧. ઉપશમ સમકિત, ૨. ક્ષયોપશમ સમકિત, ૩. ક્ષાયિક સમકિત, ૪. સાસ્વાદન સમકિત, ૫. વેદક સમકિત.

ઓગણત્રીસમે બોલે : રસ નવ : ૧. શૃંગારરસ, ૨. વીરરસ, ૩. કરૂણરસ, ૪. હાસ્યરસ, ૫. રૌદ્રરસ, ૬. ભયાનક રસ, ૭. અદ્ભૂતરસ, ૮. બિભત્સ રસ, ૯. શાંતરસ.

ત્રીસમે બોલે : ભાવના બાર : ૧. અનિત્ય ભાવના, ૨. અશરણ ભાવના, ૩. સંસાર ભાવના, ૪. એકત્વ ભાવના, ૫. અન્યત્વ ભાવના, ૬. અશુચિ ભાવના, ૭. આશ્રવ ભાવના, ૮. સંવર ભાવના, ૯. નિર્જરા ભાવના, ૧૦. લોકસ્વરૂપ ભાવના, ૧૧. બોધિ ભાવના, ૧૨. ધર્મ ભાવના.

એકત્રીશમે બોલે : અનુયોગ ચાર : ૧. દ્રવ્યાનુયોગ, ૨. ગણિતાનુયોગ, ૩. ચરણકરણાનુયોગ, ૪. ધર્મકથાનુયોગ.

બત્રીશમે બોલે : તત્ત્વ ૩ : દેવ, ગુરુ અને ધર્મ.

તેત્રીશમે બોલ : સમવાય પાંચ : ૧. કાળ, ૨. સ્વભાવ, ૩. નિયત, ૪. પૂર્વકૃત (કર્મ), ૫. પુરુષાકાર (ઉદમ).

ચોત્રીશમે બોલે : પાખંડીના ૩૬૩ ભેદ : ક્રિયાવાદીના ૧૮૦, અક્રિયાવાદીના ૮૪, વિનયવાદીના ૩૨, અજ્ઞાનવાદીના ૬૭.

પાંત્રીશમે બોલે : શ્રાવકના ગુણ ૨૧ : ૧. અક્ષુદ્ર, (તૃચ્છવૃત્તિ નહીં તે) ૨. યશવંત, ૩. સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો, ૪. લોકપ્રિય, ૫. અકૂર, ૬. પાપભીરૂ, ૭. શ્રદ્ધાવંત, ૮. ચતુરાઈયુક્ત, ૯. લજ્જાવાન, ૧૦. દયાવંત, ૧૧. માધ્યસ્થ દ્રષ્ટિ, ૧૨. ગંભીર, ૧૩. ગુણાનુરાગી, ૧૪. ધર્મોપદેશ કરનાર, ૧૫. ન્યાયપક્ષી. ૧૬. શુદ્ધ વિચારક, ૧૭. મર્યાદાયુક્ત વ્યવહાર કરનાર, ૧૮. વિનયશીલ, ૧૯. કૃતજ્ઞ, ૨૦. પરોપકારી, ૨૧. સત્કાર્યમાં સદા સાવધાન.

ઇતિ શ્રી પાંત્રીસ બોલ.

પ. સિદ્ધ દ્વાર

(પન્નવણા પદ ૨૦)

નીચેના બોલમાંથી નીકળેલા એક સમયમાં જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ કેટલા જીવ સિદ્ધ થાય ? તે બતાવે છે.

ક્રમ	બોલનું નામ	જઘન્ય સિદ્ધ	ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધ
૦૧	પહેલી નરકના નીકળેલ	૧	૧૦
૦૨	બીજી નરકના નીકળેલ	૧	૧૦
૦૩	ત્રીજી "	૧	૧૦
૦૪	ચોથી "	૧	૪
૦૫	ભવનપતિના નીકળેલ	૧	૧૦

ક્રમ	બોલનું નામ	જઘન્ય સિદ્ધ	ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધ
૦૬	ભવનપતિની દેવીના નીકળેલ	૧	૫
૦૭	પૃથ્વીકાયના નીકળેલ	૧	૪
૦૮	અપકાયના નીકળેલ	૧	૪
૦૯	વનસ્પતિકાયના નીકળેલ	૧	૬
૧૦	તિર્યચ ગર્ભજના નીકળેલ	૧	૧૦
૧૧	તિર્યચાણીના "	૧	૧૦
૧૨	મનુષ્ય ગર્ભજના "	૧	૧૦
૧૩	મનુષ્યાણીના "	૧	૨૦
૧૪	વાણવ્યંતરના "	૧	૧૦
૧૫	વાણવ્યંતરની દેવીના "	૧	૫
૧૬	જ્યોતિષીના "	૧	૧૦
૧૭	જ્યોતિષીની દેવીના "	૧	૨૦
૧૮	વૈમાનિકના "	૧	૧૦૮
			(કિલ્વિષી સિવાય)
૧૯	વૈમાનિકની દેવીના "	૧	૨૦
૨૦	સ્વલિંગી	૧	૧૦૮
૨૧	અન્યલિંગી	૧	૧૦
૨૨	ગૃહસ્થલિંગી	૧	૪
૨૩	સ્ત્રીલિંગી	૧	૨૦
૨૪	પુરુષલિંગી	૧	૧૦૮
૨૫	નપુંસકલિંગી	૧	૧૦
૨૬	ઉર્ધ્વલોકમાં	૧	૪
૨૭	અધોલોકમાં	૧	૨૦

ક્રમ	બોલનું નામ	જઘન્ય સિદ્ધ	ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધ
૨૮	તિરછાલોકમાં	૧	૧૦૮
૨૯	જઘન્ય અવગાહનાના	૧	૪
૩૦	મધ્યમ અવગાહનાના	૧	૧૦૮
૩૧	ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનાના	૧	૨
૩૨	સમુદ્રમાંડી	૧	૨
૩૩	નદી પ્રમુખ જલમાંડી	૧	૩
૩૪	તીર્થ સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
૩૫	અતીર્થ સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
૩૬	તીર્થકર સિદ્ધ થાય તો	૨	૪
૩૭	અતીર્થકર સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
૩૮	સ્વયંબુદ્ધ સિદ્ધ થાય તો	૧	૪
૩૯	પ્રત્યેક બુદ્ધ સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦
૪૦	બુદ્ધબોહી સિદ્ધ થાય તો	૧	૧૦૮
૪૧	એક સિદ્ધ "	૧	૧
૪૨	અનેક સિદ્ધ "	૨	૧૦૮
૪૩	વિજય વિજય પ્રતિ	૧	૨૦
૪૪	ભદ્રશાલ વનમાં	૧	૪
૪૫	નંદનવનમાં	૧	૪
૪૬	સોમનસવનમાં	૧	૪
૪૭	પંડગવનમાં	૧	૨
૪૮	અકર્મભૂમિમાં	૧	૧૦
૪૯	કર્મભૂમિમાં	૧	૧૦૮
૫૦	પહેલે આરે	૧	૧૦

૫૧	બીજે આરે	૧	૧૦
૫૨	ત્રીજે આરે	૧	૧૦૮
૫૩	ચોથે આરે	૧	૧૦૮
૫૪	પાંચમે આરે	૧	૨૦
		(ચોથા આરાનો જન્મેલો)	
૫૫	છઠ્ઠે આરે	૧	૧૦
૫૬	અવસર્પિણીમાં	૧	૧૦૮
૫૭	ઉત્સર્પિણીમાં	૧	૧૦૮
૫૮	નોઉત્સર્પિણી નોઅવસર્પિણી	૧	૧૦૮

એ ૫૮ બોલ અંતર સહિત, એક સમયે જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ સિદ્ધ થાય તે કહ્યાં. હવે અંતર રહિત આઠ સમય સુધી, સિદ્ધ થાય તો કેટલા સિદ્ધ થાય તે કહે છે.

એક સમય સુધી જઘન્ય ૧૦૩ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૮ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

બે સમય સુધી જઘન્ય ૯૭ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૧૦૨ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

ત્રણ સમય સુધી જઘન્ય ૮૫ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૯૬ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

ચાર સમય સુધી જઘન્ય ૭૩ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૮૪ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

પાંચ સમય સુધી જઘન્ય ૬૧ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૭૨ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

છ સમય સુધી જઘન્ય ૪૯ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૬૦ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

સાત સમય સુધી જઘન્ય ૩૩ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૪૮ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે.

આઠ સમય સુધી જઘન્ય ૧ સિદ્ધ થાય, ઉત્કૃષ્ટ ૩૨ સિદ્ધ થાય પછી નિયમા અંતર પડે. (પંચ સંગ્રહ)

બીજી માન્યતા મુજબ દરેક સમયે જઘન્ય ૧-૨-૩ થી ઉત્કૃષ્ટ જેટલા હોય તેટલા આવી પણ માન્યતા છે.

આઠ સમય પછી અંતર પડ્યા વિના સિદ્ધ થાય નહિ.

ઈતિ સિદ્ધ દ્વાર.

૬. ચોવીસ દંડક (લઘુ દંડક)

ચોવીસ દંડક શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર પ્રતિપત્તિ ૧ મધ્યે છે તેની ગાથા.
સરીરો ગાહણ સંઘયણ સંઠાણં, કસાયતહહુંતિ સત્તાઓ ।
લેસિં દિય સમુઘ્ઘાએ, સન્નિ વેદેય પજ્જતિ ॥૧॥
દિદ્ધિ દંસણ નાણનાણે, જોગુવઓગે તહા કિમાહારે ।
ઉવવાય ઠિઈ સમુઘ્ઘાએ, ચવણ ગઈ આગઈ ચેવ. ॥૨॥

સમુચ્ચય ચોવીસ દ્વારના નામ અને વર્ણન

૧. શરીર દ્વાર, ૨. અવગાહના દ્વાર, ૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર, ૪. સંઠાણ દ્વાર, ૫. કષાય દ્વાર, ૬. સંજ્ઞા દ્વાર, ૭. લેશ્યા દ્વાર, ૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર, ૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર, ૧૦. સંજ્ઞી દ્વાર, ૧૧. વેદ દ્વાર, ૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર, ૧૩. દષ્ટિ દ્વાર, ૧૪. દર્શન

દાર, ૧૫. જ્ઞાન દાર, ૧૬. યોગ દાર, ૧૭. ઉપયોગ દાર, ૧૮. આહાર દાર, ૧૯. ઉપજવાનો દાર, ૨૦. સ્થિતિ દાર, ૨૧. મરણ દાર, ૨૨. ચવણ દાર, ૨૩. આગતિ દાર, ૨૪. ગતિ દાર.

૧. શરીર દાર : શરીર પાંચ, ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારક શરીર, ૪ તૈજસ શરીર, ૫ કાર્મણ શરીર. તેનાં લક્ષણ કહે છે.

૧. ઔદારિક શરીર : ઉદાર / પ્રધાન તે સ્થૂળ પુદ્ગલોથી બનેલું શરીર. તે સડી જાય, પડી જાય, વિણસી જાય, કોહી જાય, બગડી જાય, મુવા પછી કલેવર પડી રહે તેને ઔદારિક શરીર કહીએ.

૨. વૈક્રિય શરીર : તે સડે નહિ, પડે નહિ, વિણસે નહિ, બગડે નહિ, મુવા પછી કલેવર વિસરાલ (કપુરની ગોટીની માફક) થાય, તેને વૈક્રિય શરીર કહીએ. અથવા જે શરીરથી વિવિધ ક્રિયાઓ થાય જેમકે એક સ્વરૂપ કે અનેક સ્વરૂપધારી શરીર, નાનું કે મોટું શરીર, દૃશ્ય કે અદૃશ્ય શરીર, આકાશમાં કે ભૂમિ પર ચાલવા યોગ્ય શરીર, તેને વૈક્રિય શરીર કહે છે.

૩. આહારક શરીર : તે ચૌદ પૂર્વધર મહાત્માને તપશ્ચર્યાટિક યોગે કરી લબ્ધિ ઉપજે, તે તીર્થંકર દેવાધિદેવની ઋદ્ધિ દેખવા, મનની અંદર ઉત્પન્ન થયેલ સંશયને ટાળવા વિ. કારણોથી ઉત્તમ પુદ્ગલોનો આહાર લઈને કોઈ ન દેખે તેવું અથવા દેખે તેવું સ્ફટિક સમાન સફેદ શરીર બનાવે તે આહારક શરીર કહીએ. આવું શરીર ફોરવ્યા પછી આલોચણા લે તો આરાધક અને ન લે તો વિરાધક.

૪. તૈજસ શરીર — જેના કારણે શરીરમાં ઉષ્ણતા રહે અને આહારને પચાવે તેને તૈજસ શરીર કહીએ.

૫. કાર્મણ શરીર — જેમાં બધાં કર્મોનાં સંકલ્પ સંગ્રહિત રહે છે

તેને કાર્મણ શરીર કહીએ.

તૈજસ અને કાર્મણ શરીર સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે.

૨. અવગાહના (ઊંચાઈ) ક્ષ દ્વાર : જીવનું શરીર જેટલા આકાશ પ્રદેશને અવગાહે (રોકે) તેને અવગાહના કહે છે. સમુચ્ચય જીવમાં અવગાહના જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હજાર જોજન ઝાઝેરી. **ઔદારિક શરીર**ની અવગાહના, જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ હજાર જોજન ઝાઝેરી - વનસ્પતિ આશ્રી. **વૈક્રિય શરીર**ની અવગાહના : ભવધારણી વૈક્રિયની જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્યની. ઉત્તર વૈક્રિયની જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની (વાયુકાય આશ્રી), ઉત્કૃષ્ટ લાખ જોજન ઝાઝેરી. **આહારક શરીર**ની અવગાહના જઘન્ય મૂઢા હાથની, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથની. **તૈજસ, કાર્મણ શરીર**ની અવગાહના જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ રાજલોક પ્રમાણે તથા પોતપોતાના શરીર પ્રમાણે.

૩. સંઘયણ દ્વાર : (હાડકાંની વિશેષ રચના.) સંઘયણ છ છે. ૧. વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ, ૨. ઋષભનારાય સંઘયણ, ૩. નારાય સંઘયણ, ૪. અર્ધનારાય સંઘયણ, ૫. કીલકુ સંઘયણ,

ક ૧. ઉત્સેધ આંગુલ - અવસર્પિણી કાળના પાંચમા આરાના ૧૦,૫૦૦ વર્ષ પછીના મનુષ્યનાં આંગુલનું માપ તે ઉત્સેધ આંગુલ. દરેક શરીરની અવગાહના ઉત્સેધ આંગુલથી સમજવી. **અથવા** ભગવાન મહાવીરના આત્મ આંગુલથી અર્ધ આંગુલ હોય તે ઉત્સેધ આંગુલ. **૨. આત્મ આંગુલ** - ભરત વગેરે ક્ષેત્રના પ્રમાણયુક્ત મનુષ્યોનાં આંગુલને આત્મ આંગુલ કહે છે. **૩. પ્રમાણ આંગુલ** - ઉત્સેધ આંગુલથી હજારગુણ મોટો પ્રમાણ આંગુલ હોય છે.

૬. સેવાર્ત (છેવટું) સંઘયણ.

૧. વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ-- તે વજ્ર કહેતાં ખીલી, ઋષભ કહેતાં પાટો વીંટવાનો, નારાય કહેતાં બે પડખે મર્કટબંધ, સંહનન કહેતાં હાડકાંનો સંચય. જેને વિષે બે હાડકાંઓને બે પડખેથી મર્કટબંધે કરીને બાંધ્યા અને પાટા જેવા હાડકાંએ કરી વીંટયા તે ત્રણે હાડકાંને વજ્ર કીલક નામના ખીલી જેવા હાડકાંએ કરી સજ્જડ કર્યા હોય તેવા મજબૂત હાડકાંના સંચયને વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ કહે છે.

૨. ઋષભનારાય સંઘયણ-- તે ઉપર પ્રમાણે પણ ફક્ત ખીલી નહિ, આમાં મર્કટબંધ અને તેની ઉપર પાટો એ બે હોય છે.

૩. નારાય સંઘયણ-- જેમાં બે પડખે માત્ર મર્કટબંધ જ હોય છે.

૪. અર્ધનારાય સંઘયણ-- જેમાં એક પડખે મર્કટબંધ અને બીજે પડખે માત્ર ખીલી લગાડેલી હોય છે.

૫. કીલકુ (કીલિકા) સંઘયણ-- જેમાં બંને હાડકાં એકબીજાને પરસ્પર સીધા જોડાયેલા હોય છે અને તેના ઉપર માત્ર ખીલી હોય છે.

૬. છેવટું (સેવાર્ત) સંઘયણ-- તે હાડકે હાડકાં અડીને રહેલ હોય છે.

૪. સંસ્થાન દ્વાર : (શરીરની શુભાશુભ આકૃતિ.) સંસ્થાન છ છે. ૧. સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન, ૨. ન્યગ્રોધ પરિમંડલ સંસ્થાન, ૩. સાદિ સંસ્થાન, ૪. વામન સંસ્થાન, ૫. કુબ્જ સંસ્થાન, ૬. હૂંડ સંસ્થાન.

૧. સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન -- તે પગથી તે માથા સુધી શોભાયમાન હોય. પલાંઠી વાળી બેસતાં ચારે બાજુ સરખી આકૃતિ થાય.

૨. ન્યગ્રોધ (નિગોહ) પરિમંડલ સંસ્થાન -- તે કેડથી માથા સુધીનો ભાગ શોભાયમાન હોય.

૩. સાદિ સંઠાણ -- પગથી તે કેડ સુધી શોભાયમાન હોય.

૪. વામન સંઠાણ — ઉદર લક્ષણોપેત અને હાથ, પગ, માથું, કટિ પ્રમાણ રહિત હોય (ઠીંગણું) તે.

૫. કુબ્જ સંઠાણ — તે હાથ, પગ, મસ્તક, ગ્રીવા ઓછાં અધિક હોય, બીજા (શેષ) અવયવ સુંદર હોય.

૬. હૂંડ સંઠાણ — સર્વ અવયવ અશુભ હોય તે. રૂઢ, મૂઢ, મૃગાપુત્ર લોઢિયાની જેમ.

૫. કષાય દ્વાર : કષાય ચાર : ૧ ક્રોધ, ૨ માન, ૩ માયા, ૪ લોભ.

૬. સંજ્ઞા દ્વાર : સંજ્ઞા ચાર : ૧ આહાર સંજ્ઞા, ૨ ભય સંજ્ઞા, ૩ મૈથુન સંજ્ઞા, ૪ પરિગ્રહ સંજ્ઞા.

૭. લેશ્યા દ્વાર : લેશ્યા છ : ૧ કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨ નીલ લેશ્યા, ૩ કાપોત લેશ્યા, ૪ તેજો લેશ્યા, ૫ પદ્મ લેશ્યા, ૬ શુક્લ લેશ્યા.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : ઈન્દ્રિય પાંચ : ૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૨ ચક્ષુઈન્દ્રિય, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪ રસેન્દ્રિય, ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય.

૯. સમુદ્ઘાત ❀ દ્વાર : સમુદ્ઘાત સાત :

૧ વેદનીય સમુદ્ઘાત, ૨ કષાય સમુદ્ઘાત, ૩ મારણાંતિક સમુદ્ઘાત, ૪ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત, ૫ તૈજસ સમુદ્ઘાત, ૬ આહારક સમુદ્ઘાત, ૭ કેવળ સમુદ્ઘાત.

૧૦. સંજ્ઞી અસંજ્ઞી દ્વાર : ૧. સંજ્ઞી તે જેનામાં મન (વિચાર કરવાની શક્તિ) છે. ૨. અસંજ્ઞી તે જેનામાં મન નથી તે.

૧૧. વેદ દ્વાર : વેદ ત્રણ : ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરુષ વેદ,

❀ મૂળ શરીરને છોડ્યા વિના એકાગ્રતાપૂર્વક, પ્રબળતા સાથે અનંતાનંત કર્મપુદ્ગલોથી વ્યાંત્ર પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીરની બહાર કાઢીને કર્મ પુદ્ગલોની નિર્જરા કરવાની પ્રક્રિયાને સમુદ્ઘાત કહે છે. (વ્યાખ્યા આદિ વિશેષ વિસ્તાર માટે જુઓ સમુદ્ઘાત પદ, થોકડો ૬૧)

३ नपुंसक वेद.

१२. पर्याप्ति द्वार : पर्याप्ति छ : १ आहार पर्याप्ति, २ शरीर पर्याप्ति, ३ इन्द्रिय पर्याप्ति, ४ श्वासोच्छ्वास पर्याप्ति, ५ भाषा पर्याप्ति, ६ मन पर्याप्ति.

१३. दृष्टि द्वार : दृष्टि त्रय : १ समकित दृष्टि, २ मिथ्यात्व दृष्टि, ३ समाभिथ्यात्व दृष्टि.

१४. दर्शन द्वार : दर्शन चार : १ यक्षुदर्शन, २ अयक्षुदर्शन, ३ अवधिदर्शन, ४ केवणदर्शन.

१५. ज्ञान द्वार : ज्ञान पांच : १ मतिज्ञान, २ श्रुतज्ञान, ३ अवधिज्ञान, ४ मनःपर्यवज्ञान, ५ केवणज्ञान. अज्ञान त्रय १ मतिअज्ञान, २ श्रुतअज्ञान, ३ विलंगज्ञान.

१६. योग द्वार : (व्यापार, क्रिया) योग पंदर : १. सत्य मनयोग, २. असत्य मनयोग, ३. मिश्र मनयोग, ४. व्यवहार मनयोग, ५. सत्य वचनयोग, ६. असत्य वचनयोग, ७. मिश्र वचनयोग, ८. व्यवहार वचनयोग, ९. औदारिक शरीर काययोग, १०. औदारिक मिश्र शरीर काययोग, ११. वैक्यिक शरीर काययोग, १२. वैक्यिक मिश्र शरीर काययोग, १३. आहारक शरीर काययोग, १४. आहारक मिश्र शरीर काययोग, १५. कर्मण शरीर काययोग.

१७. उपयोग द्वार : उपयोग द्वार : १ मतिज्ञान, २ श्रुतज्ञान, ३ अवधिज्ञान, ४ मनःपर्यवज्ञान, ५ केवणज्ञान. ६ मतिअज्ञान, ७ श्रुतअज्ञान, ८ विलंगज्ञान, ९ यक्षुदर्शन, १० अयक्षुदर्शन, ११ अवधिदर्शन, १२ केवणदर्शन.

१८. आहारं द्वार : आहार त्रय प्रकारनो : १ ओज आहार, २ रोम आहार, ३ कवण आहार. ते १ सयित आहार, २ अयित

આહાર ૩ મિશ્ર આહાર.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર - જીવો પૂર્વ ભવમાંથી આવીને ઉત્પન્ન થાય તેને "ઉપજવું" કહે છે. તેનું પરિમાણ એક સમયમાં ૧, ૨, ૩ યાવત્ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતા છે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર : સ્થિતિ જીવન્ય અતર્મુહૂર્તની કિલ્કુદ્દે તેથીસ સાગરોપમની.

૨૧. મરણ દ્વાર : ૧ સમોહિયા મરણ - જે ઈલિક્ષા ગતિ સમુદ્ધાત કરે, એળની પેઠે ચાલે એટલે કે જીવના પ્રદેશ ધીરે ધીરે નીકળે તે. અર્થાત્ સમુદ્ધાત અવસ્થામાં મરણ થવું.

૨ અસમોહિયા મરણ - જે કડીની પેઠે ચાલે અર્થાત્ બંદૂકની ગોળીની જેમ જીવના પ્રદેશ એક સાથે નીકળે તે.

૨૨. ચવણ દ્વાર . જીવો વર્તમાન ભવને છોડીને અન્ય ભવની પર્યાયને ધારણ કરે તેને "ચવન" કહે છે. તેનું પરિમાણ એક સમયમાં ૧, ૨, ૩ યાવત્ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને અનંતા છે.

૨૩. આગતિ દ્વાર : તે નાર ગતિમાંથી આવે. ૧ નારકીની ગતિમાંથી, ૨ તિર્યચની ગતિમાંથી, ૩ મનુષ્યની ગતિમાંથી, ૪ દેવની ગતિમાંથી. તે ચોવીસ દંડકનો આવે. સાત નરકનો ૧; ૧૦ ભવનપતિના તે અસુરકુમાર, નાગકુમાર, સુવર્ણકુમાર, વિદ્યુતકુમાર. અગ્નિકુમાર, દ્વીપકુમાર, ઉદયિકુમાર, દિશાકુમાર, વાયુકુમાર. સ્તનિતકુમાર; પાંચ સ્થાવરના તે પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય, વનસ્પતિકાય; ૩ વિકલેન્દ્રિયના તે બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય; ૧ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયનો, ૧ મનુષ્યનો, ૧ વાણવ્યંતર દેવનો, ૧ જ્યોતિષી દેવનો, ૧ વૈમાનિક દેવનો.

૨૪. ગતિ દ્વાર : તે પાંચ ગતિમાં જાય. ૧ નારકીની ગતિમાં,

૨ તિર્યચની ગતિમાં, ૩ મનુષ્યની ગતિમાં, ૪ દેવની ગતિમાં,
૫ સિદ્ધની ગતિમાં. ચોવીસ દંડકમાં જાય તે પૂર્વે કહ્યા તે.

૨૪ દ્વારને દંડક ઉપર ઊતારે છે

卐   卐   卐

નારકીનો ૧ તથા દેવના ૧૩ દંડક એમ
વૈક્રિયા ૧૪ દંડક સાથે

૧ શરીર દ્વાર : નારકીમાં અને દેવમાં શરીર ત્રણ, ૧ વૈક્રિય,
૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

૨. અવગાહના દ્વાર : નારકીની અવગાહના

	જઘન્ય અવગાહના	ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
૧ પહેલી નરકે	આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની	પોત્રાઆઠ ધનુષ્ય ને છ આંગુલની
૨ બીજી નરકે	આંગુલના (આં.) અસંખ્યાતમા ભાગની	સાડાપંદર ધનુષ્ય ને બાર આંગુલની
૩ ત્રીજી નરકે	આં.નાં અસં. ભાગની	સવાએકત્રીસ ધનુષ્યની
૪ ચોથી નરકે	આં.નાં અસં. ભાગની	સાડી બ્રાસઠ ધનુષ્યની
૫ પાંચમી નરકે	આં.નાં અસં. ભાગની	સવાસો ધનુષ્યની
૬ છઠ્ઠી નરકે	આં.નાં અસં. ભાગની	અઠીસો ધનુષ્યની
૭ સાતમી નરકે	આં.નાં અસં. ભાગની	પાંચસો ધનુષ્યની

ઉત્તર વક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની,
ઉત્કૃષ્ટ દામ બમણી (જે જે નરકે ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના કહી છે તેથી
બમણી) યાવત્ સાતમી નરકે ૧૦૦૦ ધનુષ્યની જાણવી.

દેવની અવગાહના

	જઘન્ય અવગાહના	ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
૧ ભવનપતિના દેવ, દેવીની	આંગુલના	સાત હાથની
	અસંખ્યાતમા ભાગની	
૨ વાણવ્યંતર દેવ, દેવીની	"	સાત હાથની
૩ જ્યોતિષીના દેવ, દેવીની	"	સાત હાથની
૪ વૈમાનિક દેવની જુદી જુદી		
૧, ૨ દેવલોકના	આંગુલના અસં.	
દેવ, દેવીની	મા ભાગની	સાત હાથની
૩, ૪ દેવલોકના	આંગુલના અસં.	૯૭ હાથની
દેવ, દેવીની	મા ભાગની	
૫, ૬ દેવલોકના દેવની	"	પાંચ હાથની
૭, ૮ દેવલોકના દેવની	"	ચાર હાથની
૯ થી ૧૨ દેવલોકના દેવની	"	ત્રણ હાથની
૯ ઐવેયકના દેવની	"	બે હાથની
૫ અનુત્તરના દેવની	"	એક હાથની

ભવનપતિથી બાર દેવલોક સુધીના દેવ ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો, જઘન્ય આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ લાખ જોજનની અવગાહના.

નવ ઐવેયક અને પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવોને ઉત્તર વૈક્રિય કરવાની શક્તિ છે પણ ઉત્તર વૈક્રિય કરવાપણું નથી.

૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર : નારકી અસંઘયાણી, દેવ અસંઘયણી.

૪. સંસ્થાન દ્વાર : નારકીમાં હૂંડ સંસ્થાન,
દેવમાં સમચતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન.

૫. કષાય દ્વાર : નારકીમાં ચાર કષાય, દેવમાં ચાર કષાય.

૬. સંજ્ઞા દ્વાર : નારકીમાં સંજ્ઞા ચાર, દેવમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭. લેશ્યા દ્વાર : નારકીમાં લેશ્યા ત્રણ.

પહેલી, બીજી નરકે કાપોત લેશ્યા.

ત્રીજી નરકે કાપોતવાળા ઘણા ને નીલ લેશ્યાવાળા થોડા.

ચોથી નરકે નીલ લેશ્યા.

પાંચમી નરકે નીલ લેશ્યાવાળા ઘણા ને કૃષ્ણવાળા થોડા.

છઠી નરકે કૃષ્ણ લેશ્યા,

સાતમી નરકે મહાકૃષ્ણ લેશ્યા.

દેવતામાં લેશ્યા

૧. ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી, ૧૬ વાણવ્યંતર અને ૧૦ જાંભકા એ ૫૧ જાતિના દેવમાં લેશ્યા પ્રથમની ચાર તે ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો.

૨. ૧૦ જ્યોતિષી, પહેલું, બીજું દેવલોક અને પહેલા કિલ્વિષી એ ૧૩ જાતિના દેવના ભેદમાં એક તેજો લેશ્યા.

૩. ત્રીજું, ચોથું, પાંચમું દેવલોક, ૯ લોકાંતિક અને બીજા કિલ્વિષી એ ૧૩ દેવના ભેદમાં એક પદ્મ લેશ્યા.

૪. છઠા દેવલોકથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી તથા ત્રીજા કિલ્વિષી એ ૧૭ દેવના ભેદમાં એક શુક્લ લેશ્યા.

૫. પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક પરમ શુક્લ લેશ્યા.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : નારકીમાં અને દેવતામાં ઈન્દ્રિય પાંચ

૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : નારકીમાં ચાર સમુદ્ઘાત, ૧. વેદનીય,

૨. કષાય, ૩. મારણાંતિક, ૪. વૈક્રિય.

દેવમાં પાંચ સમુદ્ઘાત, ૧. વેદનીય, ૨. કષાય, ૩. મારણાંતિક,

૪. વૈક્રિય, પ. તૈજસ.

ભવનપતિથી બારમા દેવલોક સુધી પાંચ સમુદ્ધાત.

નવ ગ્રૈવેયક થી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી પ્રથમ ત્રણ સમુદ્ધાત. (લબ્ધિ પાંચની છે પણ ફોરેવર્સ નથી)

૧૦. સંજી દ્વાર : નરકમાં : પહેલી નરકમાં સંજી ને અસંજી * ,
બીજી નરકથી સાતમી નરક સુધી, સંજી.

દેવમાં : ભવનપતિ ને વાણવ્યંતરમાં સંજી ને અસંજી * .

જ્યોતિષીથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી, સંજી.

૧૧. વેદ દ્વાર : નારકીમાં એક નપુંસક વેદ.

દેવમાં ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, પહેલા બીજા દેવલોક સુધી બે વેદ તે ૧ સ્ત્રી વેદ, ૨ પુરુષ વેદ.

ત્રીજા દેવલોકથી અનુત્તર વિમાન સુધી એક પુરુષવેદ.

૧૨. પર્યામિ ♦ દ્વાર : નારકીમાં પર્યામિ પાંચ અને અપર્યામિ પાંચ.

દેવમાં પર્યામિ પાંચ અને અપર્યામિ પાંચ.

(ભાષા અને મન બે સાથે પૂર્ણ કરે છે)

૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : નારકીમાં દૃષ્ટિ ત્રણ,

દેવમાં ભવનપતિથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી દૃષ્ટિ ત્રણ.

પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં એક સમકિત દૃષ્ટિ.

૧૪. દર્શન દ્વાર : નારકીમાં દર્શન ત્રણ : ૧ ચક્ષુદર્શન,

૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન.

દેવમાં દર્શન ત્રણ : ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન.

* અસંજી તિર્યચ મરીને આ ગતિમાં ઉપજે છે તે અપર્યામિ દશામાં અસંજી જ હોય છે. પર્યામા થયા બાદ અવધિજ્ઞાન કે વિભંગજ્ઞાન ઉપજે છે. તે અપેક્ષા લેવી. ♦ પર્યામિ એટલે શક્તિ વિશેષ.

૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : નારકીમાં પ્રથમના ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન.

દેવમાં : ભવનપતિથી નવ ઐવેયક સુધી ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન. પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ત્રણ જ્ઞાન.

૧૬. યોગ દ્વાર : નારકીમાં યોગ ૧૧. અને દેવમાં યોગ ૧૧.

તેના નામ : ૧. સત્ય મનયોગ, ૨. અસત્ય મનયોગ, ૩. મિશ્ર મનયોગ, ૪. વ્યવહાર મનયોગ, ૫. સત્ય વચનયોગ, ૬. અસત્ય વચનયોગ, ૭. મિશ્ર વચનયોગ, ૮. વ્યવહાર વચનયોગ, ૯. વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૦. વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧. કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : નારકીમાં નવ ઉપયોગ, દેવમાં : ભવનપતિથી

નવ ઐવેયક સુધી ૯ ઉપયોગ. તે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મતિઅજ્ઞાન, ૫ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૬ વિભંગજ્ઞાન, ૭ ચક્ષુદર્શન, ૮ અચક્ષુદર્શન, ૯ અવધિદર્શન.

પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ૬૭ ઉપયોગ, તે ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન.

૧૮. આહાર દ્વાર : નારકી, દેવમાં બે પ્રકારનો આહાર ૧ ઓજ, ૨ રોમ. ૬૭ દિશાનો આહાર લે. કરે એક પ્રકારનો. નારકી અચિત્ત કરે પણ અશુભ કરે. દેવ અચિત્ત કરે પણ શુભ કરે.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર : નારકી તથા ભવનપતિથી આદમા દેવલોક

સુધી એક સમયમાં જઘન્ય ૧, ૨, ૩ યાવત્ સંખ્યાતા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય. નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી ૪. ૧, ૨, ૩ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય. ^{મરુ. નિ.} _{મ. નિ.}

૨૨. ચવણ દ્વાર : નારકી તથા ભવનપતિથી આદમા દેવલોક સુધી

એક સમયમાં જઘન્ય ૧, ૨, ૩ યાવત્ સંખ્યાતા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય. નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી ૪. ૧, ૨,

૩ યાવત્ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉત્પન્ન થાય.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર :

નારકીની સ્થિતિ	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
પહેલી નરકના નારકી	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	૧ સાગરોપમ
બીજી નરક "	૧ સાગર	૩ સાગરોપમ
ત્રીજી નરક "	૩ સાગર	૭ સાગરોપમ
ચોથી નરક "	૭ સાગર	૧૦ સાગરોપમ
પાંચમી નરક "	૧૦ સાગર	૧૭ સાગરોપમ
છઠ્ઠી નરક "	૧૭ સાગર	૨૨ સાગરોપમ
સાતમી નરક "	૨૨ સાગર	૩૩ સાગરોપમ

દેવતાની સ્થિતિ	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
દક્ષિણ દિશાના		
અસુરકુમારના દેવની,	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	૧ સાગરોપમ
તેની દેવીની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	સાડા ત્રણ પલ્યની
તેના ૯ ભવનપતિ દેવની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	દોઢ પલ્યની
તેની દેવીની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	પોણા પલ્યની
ઉત્તર દિશાના		
અસુરકુમાર દેવની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	૧ સાગર ઝાઝેરી
તેની દેવીની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	સાડાચાર પલ્યની
તેના ૯ ભવનપતિ દેવની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	બે પલ્યમાં દેશ ઓછી
તેની દેવીની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	૧ પલ્યમાં દેશ ઓછી
વાણ અંતરના દેવની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	એક પલ્યની
વાણ અંતરની દેવીની	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	અર્ધ પલ્યની
અંદ્રના દેવની	૫૫ પલ્યની	૧ પલ્યને ૧ લાખ વર્ષની

ચંદ્રની દેવીની	પા પલ્યની	અર્ધ પલ્યને ૫૦,૦૦૦ વર્ષ
સૂર્યના દેવની	પા પલ્યની	એક પલ્યને એક હજાર વર્ષ
સૂર્યની દેવીની	પા પલ્યની	અર્ધ પલ્યને પાંચસો વર્ષ
ગ્રહના દેવની	પા પલ્યની	એક પલ્યની
ગ્રહની દેવીની	પા પલ્યની	અર્ધ પલ્યની
નક્ષત્રના દેવની	પા પલ્યની	અર્ધ પલ્યની
નક્ષત્રની દેવીની	પા પલ્ય	પા પલ્ય ઝાઝેરી
તારાના દેવની	પલ્યનો ૮મો ભાગ	પા પલ્ય.
તારાની દેવીની	પલ્યનો ૮મો ભાગ	પલ્યનો ૮મો ભાગ ઝાઝેરી
પહેલા દેવલોકના દેવની	એક પલ્ય	બે સાગર
તેની પરિગ્રહિતા દેવીની	એક પલ્યની	સાત પલ્યની
તેની અપરિગ્રહિતા દેવીની	એક પલ્યની	૫૦ પલ્યની
બીજા દેવલોકના દેવની	૧ પલ્ય ઝાઝેરી	બે સાગર ઝાઝેરી
તેની પરિગ્રહિતા દેવીની	૧ પલ્ય ઝાઝેરી	નવ પલ્યની
તેની અપરિગ્રહિતા દેવીની	૧ પલ્ય ઝાઝેરી	૫૫ પલ્યની
ત્રીજા દેવલોકના દેવની	૨ સાગર	૭ સાગર
ચોથા દેવલોકના દેવની	૨ સાગર	૭ સાગર
પાંચમા દેવલોકના દેવની	૭ સાગર	૧૦ સાગર
૯ લોકાંતિક દેવની	૮ સાગર	૮ સાગર
છઠ્ઠા દેવલોકના દેવની	૧૦ સાગર	૧૪ સાગર
સાતમા દેવલોકના દેવની	૧૪ સાગર	૧૭ સાગર
આઠમા દેવલોકના દેવની	૧૭ સાગર	૧૮ સાગર
નવમા દેવલોકના દેવની	૧૮ સાગર	૧૯ સાગર
દશમા દેવલોકના દેવની	૧૯ સાગર	૨૦ સાગર

૧૧ મા દેવલોકના દેવની	૨૦ સાગર	૨૧ સાગર
૧૨ મા દેવલોકના દેવની	૨૧ સાગર	૨૨ સાગર
પહેલી ઐવેયકના દેવની	૨૨ સાગર	૨૩ સાગર
બીજી ઐવેયકના દેવની	૨૩ સાગર	૨૪ સાગર
ત્રીજી ઐવેયકના દેવની	૨૪ સાગર	૨૫ સાગર
ચોથી ઐવેયકના દેવની	૨૫ સાગર	૨૬ સાગર
પાંચમી ઐવેયકના દેવની	૨૬ સાગર	૨૭ સાગર
છઠ્ઠી ઐવેયકના દેવની	૨૭ સાગર	૨૮ સાગર
સાતમી ઐવેયકના દેવની	૨૮ સાગર	૨૯ સાગર
આઠમી ઐવેયકના દેવની	૨૯ સાગર	૩૦ સાગર
નવમી ઐવેયકના દેવની	૩૦ સાગર	૩૧ સાગર
બાર અનુત્તર વિમાનના દેવની	૩૧ સાગર	૩૩ સાગર
પાંચમા અનુત્તર વિમાનના દેવની	૩૩ સાગર	૩૩ સાગર

૨૧. મરણ દ્વાર : તે સમોહિયા મરણ તે જાગની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૩. આગતિ દ્વાર : ૨૪. ગતિ દ્વાર.

પહેલી નરકથી છઠ્ઠી નરક સુધી, બે ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્યચ જાય બે ગતિમાં તે મનુષ્ય ને તિર્યચમાં. સાતમી નરકમાં બે ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્યચ જાય એક તિર્યચ ગતિમાં.

પહેલી નરકથી માંડીને છઠ્ઠી નરક સુધીમાં મનુષ્ય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એ બે દંડકનો આવે, જાય બે દંડકમાં તે મનુષ્ય અને તિર્યચ પંચેન્દ્રિય. સાતમી નરકમાં બે દંડકનો આવે તે મનુષ્ય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, જાય એક દંડકમાં તે તિર્યચ પંચેન્દ્રિય.

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી ને પહેલા બીજા દેવલોક

સુધી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય બે દંડકમાંથી આવે. પાંચ દંડકમાં જાય -- ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ વનસ્પતિકાય, ૪ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને ૫ મનુષ્ય.

ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધી બે દંડકનો આવે, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય. જાય બે દંડકમાં તે તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય.

નવમા દેવલોકથી અનુત્તર વિમાન સુધી ૧ દંડકનો આવે તે ૧ મનુષ્યનો અને જાય એક દંડકમાં તે મનુષ્યમાં.

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, આઠમા દેવલોક સુધી બે ગતિનો આવે, તે મનુષ્ય ને તિર્યચ. જાય બે ગતિમાં મનુષ્ય ને તિર્યચમાં.

નવમા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન સુધી એક મનુષ્ય ગતિનો આવે ને જાય મનુષ્ય ગતિમાં.

ઈતિ નારકી અને દેવતાના થઈને વૈક્રિય શરીરના ૧૪ દંડક સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

હવે ઔદારિકના ૧૦ દંડકનો વિસ્તાર કહે છે પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડક

૧. શરીર દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં વાયુકાય વિના ચાર એકેન્દ્રિયમાં શરીર ત્રણ તે ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

વાયુકાયમાં શરીર ચાર તે ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૪ તૈજસ, ૪ કાર્મણ.

૨. અવગાહના દ્વાર : પૃથ્વી, અપ, તેઉ, વાયુ એ ચાર એકેન્દ્રિયની અવગાહના જ્વન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની. (પરંતુ જ્વન્યથી ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતમા ગણું છે). વાયુકાયની ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જ. ઉ. આંગુલના અસંખ્યાતમા

ભાગની. વનસ્પતિની અવગાહના જઘન્ય આંગુલના અસં.મા ભાગની,

૩. એક હજાર જોજન ઝાઝેરી, લવણસમુદ્રના કમલ પોયણા આશ્રી.

૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં એક છેવટુ સંઘયણ.

૪. સંઠાણ દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં એક હૂંડ સંસ્થાન

૫. કષાય દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં કષાય ચાર.

૬. સંજ્ઞા દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં સંજ્ઞા ચાર.

૭. લેશ્યા દ્વાર : પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણ બાદર એકેન્દ્રિયનાં અપર્યામામાં લેશ્યા ચાર, તે ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો.

પર્યામામાં પહેલી ત્રણ લેશ્યા. તેઉ, વાઉ એ બે માં ત્રણ લેશ્યા પ્રથમની.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં એક ઈન્દ્રિય તે સ્પર્શન્દ્રિય.

૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં વાયુકાય વર્જને બાકી ચાર એકેન્દ્રિયમાં ત્રણ સમુદ્ઘાત તે ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

વાયુકાયમાં ચાર સમુદ્ઘાત. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્ય. (વાયુના ૪ ભેદમાંથી બાદર પર્યા. વાયુમાં)

૧૦. સંજ્ઞી દ્વાર : પાંચે એકેન્દ્રિય અસંજ્ઞી.

૧૧. વેદ દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં નપુંસક વેદ.

૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં પર્યાપ્તિ ચાર અને અપર્યાપ્તિ પહેલી ચાર.

૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં એક મિથ્યાદૃષ્ટિ.

૧૪. દર્શન દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં એક અચક્ષુદર્શન.

૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં બે અજ્ઞાન, તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.

૧૬. યોગ દ્વાર : વાયુકાય વર્જને બાકીના ચાર એકેન્દ્રિયમાં યોગ ત્રણ, ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર

કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ. વાયુકાયમાં યોગ પાંચ, ઉપરના ૩ અને ૪ વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૫ વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિયમાં ઉપયોગ ત્રણ, ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૩ અચક્ષુદર્શન.

૧૮. આહાર દ્વાર : પાંચ એકેન્દ્રિય ત્રણ દિશાનો, ચાર દિશાનો, પાંચ દિશાનો આહાર લે, ને વ્યાઘાત ન પડે તો છ દિશાનો આહાર લે. બે પ્રકારનો આહાર લે, તે ૧ ઓજ, ૨ રોમ. તે ૧ સચિત, ૨ અચિત્ત ૩ મિશ્ર આહાર લે.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર : વનસ્પતિ વર્જીને બાકી ચાર સ્થાવરમાં જો પાંચ સ્થાવરના જીવ ઉપજે તો પ્રતિ સમય નિરંતર અસંખ્યાતા ઉપજે, જો ત્રસ જીવ ઉપજે તો એક સમયમાં જ. ૧, ૨, ૩ જીવ સંખ્યાત ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉપજે. વનસ્પતિકાયમાં જો ચાર સ્થાવરના જીવો આવીને ઉપજે તો પ્રતિ સમય અસંખ્યાતા ઉપજે, વનસ્પતિના જીવો આવી ઉપજે તો અનંત ઉપજે, જો ત્રસ જીવ ઉપજે તો એક સમયમાં જ. ૧, ૨, ૩ જીવ સંખ્યાત ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉપજે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર :

એકેન્દ્રિયનું નામ	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
૧ પૃથ્વીકાય	અંતર્મુહૂર્તની	૨૨,૦૦૦ વર્ષની
૨ અપકાય	અંતર્મુહૂર્તની	૭,૦૦૦ વર્ષની
૩ તેઉકાય	અંતર્મુહૂર્તની	ત્રણ અહોરાત્રિની
૪ વાઉકાય	અંતર્મુહૂર્તની	૩,૦૦૦ વર્ષની
૫ વનસ્પતિકાય	અંતર્મુહૂર્તની	૧૦,૦૦૦ વર્ષની

૨૧. મરણ દ્વાર : તેમાં સમોહિયા તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૨. ચવણ દ્વાર : જે પ્રકારે ઉપજવાના દ્વાર ૧૯માં બતાવ્યું તે પ્રમાણે ચવણ દ્વારમાં પણ સમજવું.

૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર :

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણ એકેન્દ્રિયમાં ત્રણ ગતિનો આવે. ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચ, ૩ દેવનો. જાય બે ગતિમાં ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચ એ બે માં જાય. તેઉકાય, વાઉકાય એ બે એકેન્દ્રિયમાં બે ગતિનો આવે ૧ મનુષ્ય, ૧ તિર્યચ. જાય એક ગતિમાં તે તિર્યચમાં.

પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, એ ત્રણ એકેન્દ્રિયમાં ત્રેવીસ દંડકનો આવે, તે એક નારકીનો વર્ણને. જાય દશ દંડકમાં તે, પાંચ એકેન્દ્રિય, ૩ વિકલેન્દ્રિય, એ આઠ, મનુષ્ય, તિર્યચ એ બે મળી ઢશમાં જાય.

તેઉકાય, વાઉકાય એ બે એકેન્દ્રિયમાં દશ દંડકનો આવે, તે પાંચ એકેન્દ્રિય, ૩ વિકલેન્દ્રિય, એક મનુષ્ય, એક તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એમ દશ. જાય નવ દંડકમાં તે પાંચ એકેન્દ્રિય, ૩ વિકલેન્દ્રિય, એક તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એમ ૯.

ઈતિ પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડક સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય

(વિકલેન્દ્રિય)ના ૩ દંડક તથા

અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય (સંમૂર્ચ્છિમ)નો વિસ્તાર

૧. શરીર દ્વાર : બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં શરીર ત્રણ ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

૨. અવગાહના દ્વાર : બધાની અવગાહના જુદો જુદો નીચે મુજબ.

જઘન્ય અવગાહના   ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના

બેઈન્દ્રિયની આંગુલનો અસં. ભાગ   આર (૧૨) જોજનની

તેન્દ્રિયની આંગુલનો અસં. ભાગ ત્રણ (૩) ગાઉની
ચૌરેન્દ્રિયની આંગુલનો અસં. ભાગ ચાર (૪) ગાઉની
અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયની અવગાહનાની ગાથા :

જોયણ સહસ્સ, ગાઉઅં પુહુતં તતો જોયણ પુહુતં ।

દોણહં તું ધણુહ, પુહુતં સમ્મુચ્છિભે હોઈ ઉચ્યત ॥

જલચરની	આંગુલનો અસં. ભાગ	એક હજાર જોજનની
સ્થળચરની	આંગુલનો અસં. ભાગ	પૃથક્ (૨ થી ૯) ગાઉની
ઉરપરિસર્પની	આંગુલનો અસં. ભાગ	પૃથક્ (૨ થી ૯) યોજનની
ભુજપરિસર્પની	આંગુલનો અસં. ભાગ	પૃથક્ (૨ થી ૯) ધનુષ્યની
ખેચરની	આંગુલનો અસં. ભાગ	પૃથક્ (૨ થી ૯) ધનુષ્યની

૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર :

એગાજાદ્ય ઇ

ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને અસંજી તિર્યચ પંચે.માં સંહનન એક છેવટુ

૪. સંઠાણ દ્વાર :

ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને અસં. તિર્યચ પંચે.માં સંઠાણ એક તે હૂંડ સંસ્થાન.

૫. કષાય દ્વાર : તેમાં ચાર કષાય.

૬. સંજા દ્વાર : તેમાં સંજા ચાર.

૭. લેશ્યા દ્વાર : તેમાં લેશ્યા ત્રણ, ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : બેઈન્દ્રિયમાં બે, તેઈન્દ્રિયમાં ત્રણ, ચૌરેન્દ્રિયમાં ચાર, અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં પાંચ.

૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : તેમાં સમુદ્ઘાત ત્રણ. ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક.

૧૦. સંજી દ્વાર : ત્રણ વિકલે. તથા અસંજી તિર્યચ પંચે. બધા અસંજી.

૧૧. વેદ દ્વાર : તેમાં એક વેદ તે નપુંસકવેદ.

૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર : તેમાં પર્યાપ્તિ પાંચ. ૧ આહાર પર્યાપ્તિ, ૨ શરીર

પર્યામિ, ૩ ઈન્દ્રિય પર્યામિ, ૪ સ્વાસોચ્શ્વાસ પર્યામિ, ૫ ભાષા પર્યામિ.

૧૩. દષ્ટિ દ્વાર : તેમના અપર્યામામાં દષ્ટિ બે. ૧ સમકિત દષ્ટિ,
૨ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ. પર્યામામાં એક મિથ્યાત્વ દષ્ટિ.

૧૪. દર્શન દ્વાર : બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિયમાં દર્શન એક તે અચક્ષુદર્શન.
ચૌરેન્દ્રિય અને અસં. તિ. પંચે. માં દર્શન બે તે ૧ ચક્ષુદર્શન,
૨ અચક્ષુદર્શન.

૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : તેમના અપર્યામામાં બે જ્ઞાન, ૧ મતિ જ્ઞાન,
૨ શ્રુત જ્ઞાન, અજ્ઞાન બે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન. પર્યામામાં
અજ્ઞાન બે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન. ૨ ઠાન

૧૬. યોગ દ્વાર : તેમાં યોગ ચાર. ૧ વ્યવહાર વચનયોગ,
૨ ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૩ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ,
૪ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિયના અપર્યામામાં પાંચ
ઉપયોગ. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન,
૫ અચક્ષુદર્શન. પર્યામામાં ૩ ઉપયોગ તે બે અજ્ઞાન ને એક
અચક્ષુદર્શન. ચૌરેન્દ્રિયને અસંજી તિર્યચ પંચે.ના અપર્યામામાં છ
ઉપયોગ. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન,
૫ ચક્ષુદર્શન, ૬ અચક્ષુદર્શન. પર્યામામાં ચાર ઉપયોગ. બે અજ્ઞાન,
બે દર્શન.

૧૮. આહાર દ્વાર : આહાર છ દિશાનો લે, ત્રણ પ્રકારે કરે તે
૧ ઓજ, ૨ રોમ, ૩ ક્વલ તે ૧ સચિત્ત, ૨ અચિત્ત અને મિશ્ર કરે.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર, ૨૨. ચવણ દ્વાર : ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અને
અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં એક સમયમાં જ. ૧, ૨, ૩ જાવ સંખ્યાત
ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉપજે અને તે જ પ્રમાણે ચ્યવે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર :

	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
બેઇન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	બાર વર્ષની
તેઇન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	૪૯ દિવસની
ચૌરેન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	છ માસની

અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયની જુદી જુદી નીચે મુજબ, તેની ગાથા :

પુવ્વ કોડ ચઉરાશી, તેપન, બાયાલીસ બહુત્તેર,
સહસાઈ વાસાઈ, સમ્મુચ્છિમે આઉયં હોઈ.

જળચર	અંતર્મુહૂર્ત	પૂર્વકોડ વર્ષની
સ્થળચર	અંતર્મુહૂર્ત	ચોરાશી હજાર વર્ષની
ઉરપરિસર્પ	અંતર્મુહૂર્ત	ત્રેપન હજાર વર્ષની
ભુજપરિસર્પ	અંતર્મુહૂર્ત	બેતાળીશ હજાર વર્ષની
ખેચર	અંતર્મુહૂર્ત	બહોતેર હજાર વર્ષની

૨૧. મરણ દ્વાર : સમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર :

બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિયમાં બે ગતિનો આવે તે ૧ મનુષ્ય,
૨ તિર્યચ. જાય બે ગતિમાં ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચ.

અસંજી તિર્યચ પંચે.માં બે ગતિનો આવે તે ૧ મનુષ્ય,
૨ તિર્યચ. જાય ચાર ગતિમાં તે ૧ નારકી, ૨ તિર્યચ, ૩ મનુષ્ય,
૪ દેવ.

બેઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય એ ત્રણમાં દશ ઔદારિકનો
આવે, તે પાંચ એકેન્દ્રિય, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, મનુષ્ય અને તિર્યચનો.
ને જાય પણ તે જ દશમાં. અસંજી તિર્યચ પંચે.માં દશ ઔદારિકનો

આવે તે ઉપર મુજબ દશ કલા તે, જાય બાવીશ દંડકમાં તે જ્યોતિષી, ને વૈમાનિક એ બે વિનાના બાવીસ દંડકમાં જાય.

ઈતિ બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય (વિકલેન્દ્રિય) ના ૩ દંડક તથા અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય (સંમૂર્ચિમ)નો વિસ્તાર.

卐   卐   卐

સંજી તિર્યચ (ગર્ભજ) પંચેન્દ્રિયનો એક દંડક

૧. શરીર દ્વાર : તિર્યચ ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયમાં શરીર ચાર

૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ તૈજસ, ૪ કાર્મણ.

૨. અવગાહના દ્વાર : ગાથા :

જોયણ સહસ્સં છ ગાઉ, આઈ તતો જોયણ સહસ્સં,
ગાઉ પુહુતં ભુજએ, ધણુહ પુહુતં ચ પક્ષીસુ.

	જઘન્ય અવગાહના	ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના
જલચરની આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ		એક હજાર જોજનની
સ્થળચરની	"	છ ગાઉની
ઉરપરિસર્પની	"	એક હજાર જોજનની
ભુજપરિસર્પની	"	પૃથક (૨થી૯) ગાઉની
ખેચરની	"	પૃથક ધનુષ્યની

પાંચેય ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલના સંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ ૯૦૦ જોજનની.

૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર : તેમાં સંઘયણ છ.

૪. સંઠાણ દ્વાર : તેમાં સંસ્થાન છ.

૫. કષાય દ્વાર : તેમાં કષાય ચાર.

૬. સંજા દ્વાર : તેમાં સંજા ચાર.

૭. લેશ્યા દ્વાર : તેમાં લેશ્યા છ.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : તેમાં ઈન્દ્રિય પાંચ.
૯. સમુદ્ધાત દ્વાર : તેમાં સમુદ્ધાત પાંચ તે, ૧ વેદનીય, ૨ કષાય, ૩ મારણાંતિક, ૪ વૈક્રિય, ૫ તૈજસ.
૧૦. સંજી દ્વાર : તે સંજી.
૧૧. વેદ દ્વાર : તેમાં વેદ ત્રણે ત્રણ.
૧૨. પર્યામિ દ્વાર : તેમાં પર્યામિ છ ને અપર્યામિ છ.
૧૩. દષ્ટિ દ્વાર : તેમાં દષ્ટિ ત્રણ.
૧૪. દર્શન દ્વાર : તેમાં દર્શન ત્રણ તે ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન, ૩ અવધિદર્શન.
૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : તેમાં જ્ઞાન ત્રણ તે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન. અજ્ઞાન ત્રણ તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૩ વિભંગજ્ઞાન.
૧૬. યોગ દ્વાર : તેમાં યોગ તેર તે ૧. સત્ય મનયોગ, ૨. અસત્ય મનયોગ, ૩. મિશ્ર મનયોગ, ૪. વ્યવહાર મનયોગ, ૫. સત્ય વચનયોગ, ૬. અસત્ય વચનયોગ, ૭. મિશ્ર વચનયોગ, ૮. વ્યવહાર વચનયોગ, ૯. ઔદારિક શરીર કાયયોગ, ૧૦. ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧. વૈક્રિય શરીર કાયયોગ, ૧૨. વૈક્રિય મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૩. કાર્મણ શરીર કાયયોગ.
૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : તેમાં ઉપયોગ ૯ તે. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મતિઅજ્ઞાન, ૫ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૬ વિભંગજ્ઞાન, ૭ ચક્ષુદર્શન, ૮ અચક્ષુદર્શન, ૯ અવધિદર્શન.
૧૮. આહાર દ્વાર : તેમાં આહાર ત્રણે પ્રકારનો.
૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર, ૨૨. ચવણ દ્વાર : સર્વ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં જ. ૧, ૨, ૩ જાવ સંખ્યાત ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત ઉપજે તથા ચવે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર :

	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
જલચરની	અંતર્મુહૂર્તની	પૂર્વ કોડ વર્ષની
સ્થળચરની	અંતર્મુહૂર્તની	ત્રણ પલ્યની
ઉરપરિસર્પની	અંતર્મુહૂર્તની	પૂર્વ કોડ વર્ષની
ભુજપરિસર્પની	અંતર્મુહૂર્તની	પૂર્વ કોડ વર્ષની
ખેચરની	અંતર્મુહૂર્તની	પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગની

૨૧. મરણ દ્વાર : સમોહિયા મરણ તે એળની પેઠે ચાલે.

અસમોહિયા મરણ તે દડીની પેઠે ચાલે.

૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર : ચાર ગતિનો આવે. ચાર ગતિમાં જાય. ચોવીસ દંડકનો આવે અને જાય ચોવીસ દંડકમાં.

ઈતિ સંજ્ઞી તિર્યચ (ગર્ભજ) પંચેન્દ્રિયનો એક દંડક સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

મનુષ્ય ગર્ભજ પંચેન્દ્રિયનો એક દંડક

૧. શરીર દ્વાર : મનુષ્ય ગર્ભજમાં શરીર પાંચ.

૨. અવગાહના દ્વાર : જઘન્ય અવગાહના આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના જુદી જુદી નીચે મુજબ :

અવસર્પિણી કાળમાં (ભરત, ઈરવતક્ષેત્રમાં)

પહેલો આરો બેસતાં

ત્રણ ગાઉની,

પહેલો આરો ઊતરતાં તથા બીજો આરો બેસતાં

બે ગાઉની,

બીજો આરો ઊતરતાં તથા ત્રીજો આરો બેસતાં

એક ગાઉની,

ત્રીજો આરો ઊતરતાં તથા ચોથો આરો બેસતાં

પાંચસો ધનુષ્યની,

ચોથો આરો ઊતરતાં તથા પાંચમો આરો બેસતાં

સાત હાથની,

પાંચમો આરો ઊતરતાં તથા છઠો આરો બેસતાં

એક હાથની,

છઠ્ઠો આરો ઉતરતાં મૂઢા હાથની.
ઉત્સર્પિણી કાળમાં (ભરત, ઈરવતક્ષેત્રમાં).
 પહેલો આરો બેસતાં મૂઢા હાથની,
 પહેલો આરો ઉતરતાં તથા બીજો આરો બેસતાં એક હાથની,
 બીજો આરો ઉતરતાં તથા ત્રીજો આરો બેસતાં સાત હાથની,
 ત્રીજો આરો ઉતરતાં તથા ચોથો આરો બેસતાં પાંચસો ધનુષ્યની,
 ચોથો આરો ઉતરતાં તથા પાંચમો આરો બેસતાં એક ગાઉની,
 પાંચમો આરો ઉતરતાં તથા છઠ્ઠો આરો બેસતાં બે ગાઉની,
 છઠ્ઠો આરો ઉતરતાં ત્રણ ગાઉની.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ. આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ. ૫૦૦ ધનુષ્ય.

મનુષ્ય વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ લાખ યોજન અધિક.

૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર : તેમાં સંઘયણ છ.

૪. સંઠાણ દ્વાર : તેમાં સંઠાણ છ.

૫. કષાય દ્વાર : તેમાં કષાય ચાર તથા અકષાયી.

૬. સંજા દ્વાર : તેમાં સંજા ચાર તથા નોસંજોપયુક્ત.

૭. લેશ્યા દ્વાર : તેમાં લેશ્યા છ. તથા અલેશી.

૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : તેમાં ઈન્દ્રિય પાંચ તથા અણિન્દ્રિય.

૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : તેમાં સમુદ્ઘાત સાત.

૧૦. સંજી દ્વાર : તેમાં સંજી તથા નોસંજી નોઅસંજી.

૧૧. વેદ દ્વાર : તેમાં વેદ ત્રણ તથા અવેદી.

૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર : તેમાં પર્યાપ્તિ છ, અપર્યાપ્તિ છ.

૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : તેમાં દૃષ્ટિ ત્રણ.

૧૪. દર્શન દ્વાર : તેમાં દર્શન ચાર.

૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : તેમાં જ્ઞાન પાંચ, અજ્ઞાન ત્રણ.

૧૬. યોગ દ્વાર : તેમાં યોગ પંદર, તથા અયોગી.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : તેમાં ઉપયોગ બાર.

૧૮. આહાર દ્વાર : તેમાં આહાર ત્રણ પ્રકારનો તથા અણાહારક.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર, ૨૨. ચવણ દ્વાર : એક સમયમાં જ. ૧, ૨, ૩ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર : અવસર્પિણી કાળમાં (ભરત, ઈરવતક્ષેત્રમાં)

પહેલો આરો બેસતાં ત્રણ પલ્યની,

પહેલો આરો ઊતરતાં તથા બીજો આરો બેસતાં બે પલ્યની,

બીજો આરો ઊતરતાં તથા ત્રીજો આરો બેસતાં એક પલ્યની,

ત્રીજો આરો ઊતરતાં તથા ચોથો આરો બેસતાં કોડપૂર્વની,

ચોથો આરો ઊતરતાં, પાંચમો આરો બેસતાં બસો વર્ષમાં ઊણી,

પાંચમો આરો ઊતરતાં તથા છઠ્ઠો આરો બેસતાં વીસ વર્ષની,

છઠ્ઠો આરો ઊતરતાં સોળ વર્ષની.

ઉત્સર્પિણી કાળમાં (ભરત, ઈરવતક્ષેત્રમાં)

પહેલો આરો બેસતાં સોળ વર્ષની,

પહેલો આરો ઊતરતાં તથા બીજો આરો બેસતાં વીસ વર્ષની,

બીજો આરો ઊતરતાં તથા ત્રીજો આરો બેસતાં બસો વર્ષમાં ઊણી,

ત્રીજો આરો ઊતરતાં તથા ચોથો આરો બેસતાં એક કોડપૂર્વની,

ચોથો આરો ઊતરતાં, પાંચમો આરો બેસતાં એક પલ્યની,

પાંચમો આરો ઊતરતાં તથા છઠ્ઠો આરો બેસતાં બે પલ્યની,

છઠ્ઠો આરો ઊતરતાં ત્રણ પલ્યની.

મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. એક કોડ પૂર્વ વર્ષની.

જુગલિક કાળ વર્ષને બધે સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત જાણવી.

૨૧. મરણ દ્વાર : મરણ બે સમોહિયા અને અસમોહિયા.
 ૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર : ચાર ગતિનો આવે. ચારે ગતિ તથા પાંચમી મોક્ષ ગતિમાં જાય. બાવીસ દંડકનો આવે તે તેઉકાય અને વાયુકાયના ૨ દંડક વર્જીને. જાય ચોવીસ દંડકમાં.

ઈતિ મનુષ્ય ગર્ભજનો દંડક સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

મનુષ્ય સંમૂર્ચિમનો વિસ્તાર

૧. શરીર દ્વાર : શરીર ૩ તે ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.
૨. અવગાહના દ્વાર : જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની, ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની.
૩. સંઘયણ (સંહનન) દ્વાર : તેમાં સંઘયણ એક તે છેવટુ (સેવાર્ત).
૪. સંઠાણ દ્વાર : તેમાં સંઠાણ એક તે હૂંડ.
૫. કષાય દ્વાર : તેમાં કષાય ચાર.
૬. સંજ્ઞા દ્વાર : તેમાં સંજ્ઞા ચાર.
૭. લેશ્યા દ્વાર : તેમાં લેશ્યા ત્રણ તે ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત.
૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : તેમાં ઈન્દ્રિય પાંચ.
૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : તેમાં સમુદ્ઘાત પ્રથમની ત્રણ.
૧૦. સંજ્ઞી દ્વાર : તેમાં અસંજ્ઞી.
૧૧. વેદ દ્વાર : તેમાં વેદ એક તે નપુંસક વેદ.
૧૨. પર્યામિ દ્વાર : તેમાં ત્રણ પર્યામિ પૂર્ણ કરે, અપર્યામિ ચાર. અસંજ્ઞી મનુ. ચોથી પર્યામિનો અપર્યામો રહેતો થકો મૃત્યુ પામે છે.
૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : તેમાં દૃષ્ટિ એક ૧ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.
૧૪. દર્શન દ્વાર : તેમાં દર્શન બે, ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન.
૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : તેમાં જ્ઞાન નથી. અજ્ઞાન બે તે ૧ મતિઅજ્ઞાન,

૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.

૧૬. યોગ દ્વાર : તેમાં યોગ ત્રણ તે ૧ ઔદારિક શરીર કાયયોગ,
૨ ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૩ કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : ઉપયોગ ચાર, ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન,
૩ ચક્ષુદર્શન, ૪ અચક્ષુદર્શન.

૧૮. આહાર દ્વાર : આહાર બે પ્રકારનો ૧ ઓજ, ૨ રોમ, તે
સચિત્ત, ૨ અચિત્ત, ૩ મિશ્ર.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર, ૨૨. ચવણ દ્વાર : એક સમયમાં જ.
૧,૨,૩ જાવ સંખ્યાતા ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર : તેની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ૩. અંતર્મુહૂર્ત.

૨૧. મરણ દ્વાર : મરણ બે. ૧ સમોહિયા, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર : તેમાં બે ગતિનો આવે,
૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચ. જાય બે ગતિમાં, ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યચ.

તેમાં આઠ દંડકનો આવે, તે પૃથ્વીકાય, અપકાય, વનસ્પતિકાય,
ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, મનુષ્ય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય. એ દશ દંડકમાં જાય તે
પાંચ એકેન્દ્રિય, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, મનુષ્ય અને તિર્યચ.

ઈતિ સંમૂર્ચિમ મનુષ્યનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

જુગલીયા મનુષ્યનો વિસ્તાર

૧. શરીર દ્વાર : ત્રણ શરીર, ૧ ઔદારિક, ૨ તૈજસ, ૩ કાર્મણ.

૨. અવગાહના દ્વાર :

હેમવય, હિરણ્યવયમાં જ. આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગની,
૩. એક ગાઉની.

હરિવાસ, ૨મ્હકવાસમાં જ. આંગુલના અસં. ભાગની, ૩. બે ગાઉની.

૬૯. ઉત્તરકુરુમાં જ. આં.ના અસં. ભાગની, ઉ. ત્રણ ગાઉની
 ૫૬ અંતરદ્વીપમાં જ. આં.ના અસં. ભાગની, ઉ. ૮૦૦ ધનુષ્યની
 ૭. સંઘયણ દ્વાર : સંઘયણ એક તે ૧ વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ.
 ૪. સંઠાણ દ્વાર : સંઠાણ એક તે ૧ સમયતુરંજ સંઠાણ.
 ૫. કષાય દ્વાર : કષાય ચાર.
 ૬. સંજ્ઞા દ્વાર : સંજ્ઞા ચાર.
 ૭. લેશ્યા દ્વાર : તે ચાર. ૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો.
 ૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : ઈન્દ્રિય પાંચ.
 ૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : સમુદ્ઘાત ત્રણ તે ૧ વેદનીય, ૨ કષાય,
 ૩ મારણાંતિક.
 ૧૦. સંજ્ઞી દ્વાર : ૮૬ જુગલિયા સંજ્ઞી.
 ૧૧. વેદ દ્વાર : તેમાં વેદ બે તે ૧ સ્ત્રીવેદ, ૨ પુરુષવેદ.
 ૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર : તેમાં પર્યાપ્તિ છ ને અપર્યાપ્તિ છ.
 ૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : ત્રીસ અકર્મભૂમિમાં દૃષ્ટિ બે તે, ૧ સમકિત દૃષ્ટિ,
 ૨ મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ. ૫૬ અંતરદ્વીપમાં એક તે મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ.
 ૧૪. દર્શન દ્વાર : સર્વમાં દર્શન બે તે ૧ ચક્ષુદર્શન, ૨ અચક્ષુદર્શન.
 ૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : ત્રીસ અકર્મભૂમિમાં બે જ્ઞાન તે ૧ મતિજ્ઞાન,
 ૨ શ્રુતજ્ઞાન તથા અજ્ઞાન બે તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.
 ૫૬ અંતરદ્વીપમાં બે અજ્ઞાન તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન.
 ૧૬. યોગ દ્વાર : સર્વમાં યોગ અગિયાર તે ૧. સત્ય મનયોગ,
 ૨. અસત્ય મનયોગ, ૩. મિશ્ર મનયોગ, ૪. વ્યવહાર મનયોગ,
 ૫. સત્ય વચનયોગ, ૬. અસત્ય વચનયોગ, ૭. મિશ્ર વચનયોગ,
 ૮. વ્યવહાર વચનયોગ, ૯. ઔદારિક શરીર કાયયોગ,
 ૧૦. ઔદારિક મિશ્ર શરીર કાયયોગ, ૧૧. કાર્મણ શરીર કાયયોગ.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : ત્રીસ અકર્મભૂમિમાં ઉપયોગ ૬ તે ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ મતિઅજ્ઞાન, ૪ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૫ ચક્ષુદર્શન, ૬ અચક્ષુદર્શન. ૫૬ અંતરદ્વીપમાં ઉપયોગ ચાર તે ૧ મતિઅજ્ઞાન, ૨ શ્રુતઅજ્ઞાન, ૩ ચક્ષુદર્શન, ૪ અચક્ષુદર્શન.

૧૮. આહાર દ્વાર : જુગલીયામાં આહાર ત્રણે પ્રકારનો.

૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર, ૨૨. ચવણ દ્વાર : જ. ૧, ૨, ૩ ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉપજે અને ચવે.

૨૦. સ્થિતિ દ્વાર :

	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
હેમવય, હિરણ્યવય	એક પલ્યમાં દેશ ઊણી	એક પલ્યની
હરિવાસ, રમ્યકવાસ	બે પલ્યમાં દેશ ઊણી	બે પલ્યની
દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ	ત્રણ પલ્યમાં દેશ ઊણી	ત્રણ પલ્યની
૫૬ અંતરદ્વીપ	પલ્યના અસંખ્યાતમા ભાગમાં દેશ ઊણી	પલ્યના અસં.મા ભાગની

૨૧. મરણ દ્વાર : મરણ બે ૧ સમોહિયા, ૨ અસમોહિયા મરણ.

૨૩. આગતિ દ્વાર, ૨૪. ગતિ દ્વાર : બે ગતિનો આવે તે ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યંચ. એક દેવ ગતિમાં જાય.

ત્રીસ અકર્મભૂમિમાં બે દંડકનો આવે તે ૧ મનુષ્ય, ૨ તિર્યંચ. જાય તે ૨ દંડકમાં તે ૧૦ ભવનપતિના દંડક, ૧૧ વાણવ્યંતર, ૧૨ જ્યોતિષી, ૧૩ વૈમાનિક એ ૧૩. ૫૬ અંતરદ્વીપમાં બે દંડકનો આવે ૧ મનુષ્યનો, ૨ તિર્યંચનો. જાય ૧૧ દંડકમાં ૧૦ ભવનપતિના દંડક, ૧૧ વાણવ્યંતર એ ૧૧.

ઈતિ જુગલીયાનો વિસ્તાર સંપૂર્ણ

ઈતિ મનુષ્યનો દંડક સંપૂર્ણ.

卐   卐   卐

સિદ્ધનો વિસ્તાર

૧. શરીર દ્વાર : સિદ્ધમાં શરીર નથી.
૨. અવગાહના દ્વાર : પાંચસો ધનુષ્યના સિદ્ધ થયા હોય તો તેની અવગાહના ત્રણસો તેત્રીસ ધનુષ્ય ને બત્રીસ આંગુલની. સાત હાથના સિદ્ધ થયા હોય તો તેની ચાર હાથ ને સોળ આંગુલ. બે હાથના સિદ્ધ થયા હોય તો તેની એક હાથ ને આઠ આંગુલ.
૩. સંઘયણ દ્વાર : સિદ્ધ અસંઘયણી.
૪. સંઠાણ દ્વાર : સિદ્ધ અસંસ્થાની.
૫. કષાય દ્વાર : સિદ્ધને કષાય નથી.
૬. સંજ્ઞા દ્વાર : સિદ્ધને સંજ્ઞા નથી.
૭. લેશ્યા દ્વાર : સિદ્ધ અલેશી.
૮. ઈન્દ્રિય દ્વાર : સિદ્ધમાં ઈન્દ્રિય નથી.
૯. સમુદ્ઘાત દ્વાર : સિદ્ધને સમુદ્ઘાત નથી.
૧૦. સંજી દ્વાર : સિદ્ધ સંજી નથી, અસંજી નથી.
૧૧. વેદ દ્વાર : સિદ્ધને વેદ નથી.
૧૨. પર્યાપ્તિ દ્વાર : સિદ્ધને પર્યાપ્તિ નથી અપર્યાપ્તિ નથી.
૧૩. દૃષ્ટિ દ્વાર : સિદ્ધમાં સમકિત દૃષ્ટિ.
૧૪. દર્શન દ્વાર : સિદ્ધમાં કેવલદર્શન.
૧૫. જ્ઞાન દ્વાર : સિદ્ધમાં કેવળજ્ઞાન.
૧૬. યોગ દ્વાર : સિદ્ધને યોગ નથી.
૧૭. ઉપયોગ દ્વાર : સિદ્ધને ઉપયોગ બે, ૧ કેવલજ્ઞાન, ૨ કેવલદર્શન.
૧૮. આહાર દ્વાર : સિદ્ધને આહાર નથી.
૧૯. ઉપજવાનો દ્વાર : સિદ્ધમાં ઉપજવું નથી.
૨૦. સ્થિતિ દ્વાર : એક સિદ્ધ અપેક્ષા સિદ્ધને આદિ છે પણ અંત

(છેડો) નથી. સર્વ સિદ્ધ અપેક્ષા અનાદિ અનંત.

૨૧. મરણ દ્વાર : મરણ એક પણ નથી.
 ૨૨. ચવણ દ્વાર : સિદ્ધને ચવવું નથી.
 ૨૩. આગતિ દ્વાર : આવે એક મનુષ્ય ગતિનો.
 ૨૪. ગતિ દ્વાર : સિદ્ધને ગતિ નથી.

એવા સિદ્ધ ભગવંતજીને મારા, તમારા ત્રણે કાળ નમસ્કાર હો.
 ઇતિ લઘુ દંડક.

૭. આઠ કર્મની પ્રકૃતિ

પન્નવણા પદ ૨૩, ઉ. ૧

કર્મ :- જે કાર્મણ વર્ગણાનાં પુદ્ગલો (ચૌસ્પર્શી) મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય અને જોગનાં કારણે આત્મા સાથે બંધાય તેને કર્મ કહે છે.

આઠ કર્મના નામ :- ૧ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ દર્શનાવરણીય, ૩ વેદનીય, ૪ મોહનીય, ૫ આયુષ્ય, ૬ નામ, ૭ ગોત્ર, ૮ અંતરાય.

આઠ કર્મનાં લક્ષણ

- ૧ પહેલું જ્ઞાનાવરણીય કર્મ તે આંખના પાટા સમાન.
 ૨ બીજું દર્શનાવરણીય કર્મ તે રાજાના પોળીઆ સમાન.
 ૩ ત્રીજું વેદનીય કર્મ તે મધે ખરડ્યા ખડગ સમાન.
 ૪ ચોથું મોહનીય કર્મ તે મદિરાપાન સમાન.

- ૫ પાંચમું આયુષ્ય કર્મ તે હોંડ સમાન.
- ૬ છઠ્ઠું નામ કર્મ તે ચિતારા સમાન.
- ૭ સાતમું ગોત્ર કર્મ તે કુંભારનાં ચાકડા સમાન.
- ૮ આઠમું અંતરાય કર્મ તે રાજાના ભંડારી સમાન.
- ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ અનંત જ્ઞાન ગુણ ઢાંક્યો છે.
- ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ અનંત દર્શનગુણ ઢાંક્યો છે.
- ૩ વેદનીય કર્મ અનંત અવ્યાભાષ આત્મિક^{સુખ}ગુણ રોક્યો છે.
- ૪ મોહનીય કર્મ વીતરાગતા ગુણ રોક્યો છે.
- ૫ આયુષ્ય કર્મ અક્ષય સ્થિતિ ગુણ રોક્યો છે.
- ૬ નામ કર્મ અમૂર્તિ ગુણ રોક્યો છે.
- ૭ ગોત્ર કર્મ અગુરુલઘુ ગુણ રોક્યો છે.
- ૮ અંતરાય કર્મ અનંતરાય ગુણ રોક્યો છે.

આઠ કર્મની પ્રકૃતિ, આઠ કર્મ કેટલા પ્રકારે બાંધે ?
કેટલા પ્રકારે ભોગવે ? આઠ કર્મની સ્થિતિ, એ સર્વનો વિસ્તાર

૧. જ્ઞાનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ, ૧ મતિ જ્ઞાનાવરણીય, ૨ શ્રુત જ્ઞાનાવરણીય, ૩ અવધિ જ્ઞાનાવરણીય, ૪ મન:પર્યવ જ્ઞાનાવરણીય, ૫ કેવલ જ્ઞાનાવરણીય.

જ્ઞાનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે.

- ૧ નાણ પડિણિયાએ — તે જ્ઞાનના તથા જ્ઞાનીના અવર્ણવાદે બ્રોલે.
- ૨ નાણ નિન્હવણિયાએ — તે જ્ઞાન પમાડનારનાં ઉપકાર ઓળવે.
- ૩ નાણ અંતરાયેણ — તે જ્ઞાનની અંતરાય પાડે તે.
- ૪ નાણ પઓસેણ — તે જ્ઞાન કે જ્ઞાની ઉપર દ્વેષ કરે.
- ૫ નાણ આસાયણાએ — તે જ્ઞાનની તથા જ્ઞાનીની આશાતના કરે.

૬ નાણ વિસંવાયણાજોગેણં - તે જ્ઞાની સાથે ખોટો વિવાદ કરે. જ્ઞાનાવરણીય કર્મ દશ પ્રકારે ભોગવે. ૧ શ્રોત્ર આવરણ, ૨ શ્રોત્રવિજ્ઞાન આવરણ, ૩ નેત્ર આવરણ, ૪ નેત્રવિજ્ઞાન આવરણ, ૫ ઘ્રાણ આવરણ, ૬ ઘ્રાણવિજ્ઞાન આવરણ, ૭ રસ આવરણ, ૮ રસવિજ્ઞાન આવરણ, ૯ સ્પર્શ આવરણ, ૧૦ સ્પર્શવિજ્ઞાન આવરણ. જ્ઞાનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૨. દર્શનાવરણીય કર્મનો વિસ્તાર.

દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ

- ૧ નિદ્રા - તે સુખે ઉંઘે, સુખે જાગે.
- ૨ નિદ્રા નિદ્રા - તે દુઃખે ઉંઘે, દુઃખે જાગે.
- ૩ પ્રચલા - તે બેઠા બેઠા ઉંઘે.
- ૪ પ્રચલા પ્રચલા - તે બોલતાં બોલતાં, ખાતાં ખાતાં ઉંઘે.
- ૫ થીણદ્વિ (સ્ત્યાનર્દ્વિ) નિદ્રા - તે ઉંઘને વિષે અર્ધ વાસુદેવનું બળ આવે, ત્યારે ઉંઘમાં ને ઉંઘમાં ઉઠે, ઉઠીને પટારો ઉગાડે, ઉઘાડીને તેમાંથી ઘરેણાંનો ડાબલો લે અને લૂગડાંનો બાયકો બાંધીને તે લઈને નદીએ જાય, તે ઘરેણાંનો ડાબલો હજાર મણની શિલા ઊંચી કરી તેની નીચે દાટે ને લૂગડાં ધોઈને ઘેર આવે, સવારે જાગે પણ ખબર ન પડે. ઘરેણાંનો ડાબલો શોધે પણ જડે નહિ. એવી નિદ્રા ફરીથી છ મહિને આવે ત્યારે ઘરેણાંનો ડાબલો દાટ્યો હોય ત્યાંથી લઈને આવે, ને જ્યાં હોય ત્યાં મૂકે, ત્યારપછી કાળ કરે આવી ઉંઘમાં જો આયુષ્યનો બંધ કરે તો મરીને મરકે જાય. તેને થીણદ્વિ નિદ્રા કહિએ. આ વાત ઉત્કૃષ્ટ બળની છે. જઘન્ય અને મધ્યમ બળ પણ હોઈ શકે અને તો તે કોઈપણ ગતિમાં જઈ શકે.

૬ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવલ દર્શનાવરણીય.

દર્શનાવરણીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે.

૧ દંસણ પરિણિયાએ — તે ચક્ષુ આદિ ચાર દર્શનનાં કે તે દર્શનોના ધારકના અવર્ણવાદ (વાંકા) બોલે.

૨ દંસણ નિન્હવણિયાએ — તે દર્શન અને દર્શનીના ઉપકાર ઓળવે.

૩ દંસણ અંતરાયેણં — તે દર્શન અને દર્શનનાં સાધનોમાં અંતરાય પાડે.

૪ દંસણ પઓસેણં — તે દર્શન અને દર્શનીની ઉપર દ્વેષ કરે.

૫ દંસણ આસાયણાએ — તે દર્શન અને દર્શનીની આશાતના કરે.

૬ દંસણ વિસંવાયણાજોગેણં — તે દર્શની સાથે ખોટાં ઝગડા કરે.

દર્શનાવરણીય કર્મ નવ પ્રકારે ભોગવે.

૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રા નિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલા પ્રચલા, ૫ થીણદ્ધિ નિદ્રા, ૬ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય.

દર્શનાવરણીય કર્મની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની, ૩. ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંતર્મુહૂર્તનો, ૩. ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૩. વેદનીય કર્મનો વિસ્તાર.

વેદનીય કર્મના બે ભેદ ૧ શાતા વેદનીય, ૨ અશાતા વેદનીય.

વેદનીય કર્મની સોળ પ્રકૃતિ, તેમાં શાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ ને અશાતા વેદનીયની આઠ પ્રકૃતિ.

શાતાવેદનીય કર્મની આઠ પ્રકૃતિ : ૧ મનોજ શબ્દ, ૨ મનોજ રૂપ, ૩ મનોજ ગંધ, ૪ મનોજ રસ, ૫ મનોજ સ્પર્શ, ૬ મન સૌખ્ય, ૭ વચન સૌખ્ય, ૮ કાય સૌખ્ય.

અશાતાવેદનીય કર્મની આઠ પ્રકૃતિ : ૧ અમનોજ શબ્દ, ૨ અમનોજ રૂપ, ૩ અમનોજ ગંધ, ૪ અમનોજ રસ, ૫ અમનોજ સ્પર્શ, ૬ મન દુઃખ, ૭ વચન દુઃખ, ૮ કાય દુઃખ.

વેદનીય કર્મ ૨૨ પ્રકારે બાંધે તેમાં શાતા વેદનીય દશ પ્રકારે બાંધે.

૧. પાણાણુકંપયાએ (પ્રાણી અનુકંપા) – વિકલેન્દ્રિયના જીવો પર અનુકંપા / દયા. ૨. ભૂયાણુકંપયાએ (ભૂત અનુકંપા) – વનસ્પતિના જીવો પર અનુકંપા / દયા. ૩. જીવાણુકંપયાએ (જીવની અનુકંપા) – પંચેન્દ્રિય જીવો પર અનુકંપા / દયા. ૪. સત્તાણુકંપયાએ (સત્ત્વની અનુકંપા) – ચાર સ્થાવર (પૃ. અ. તે. વા.) જીવો પર અનુકંપા / દયા.

બહુણં પાણાણં ભૂયાણં જીવાણં સત્તાણં – ઘણાં છકાયના જીવોને, ૫. અદુક્ખણયાએ – દુઃખ ન દે. ૬. અસોયણયાએ – શોક કરાવે નહિ. ૭. અઝૂરણયાએ – તરફડાવે નહિ / ઝૂરણા કે વિયોગ કરાવે નહિ. ૮. અટિપ્પણયાએ – અશ્રુપાત કરાવવો નહિ / ટપક ટપક આંસું પડાવવા નહિ. ૯. અપિટ્ટણયાએ – મારવા નહિ.

૧૦. અપરિયાવણયાએ – પરિતાપ કે ત્રાસ ઉપજાવવો નહિ.

અશાતાવેદનીય કર્મ ૧૨ પ્રકારે બાંધે.

૧. પરદુક્ખણયાએ – કોઈ એક પ્રાણી, ભૂત, જીવ, સત્ત્વને દુઃખ આપવું. ૨. પરસોયણયાએ – તેને (છકાયને) શોક કરાવવો.

૩. પરઝૂરણયાએ – તેને તરફડાવે / ઝૂરણા કે વિયોગ કરાવે.

૪. પરટિપ્પણયાએ – તેને રડાવે / અશ્રુપાત કરાવે / ટપક ટપક આંસું પડાવે. ૫. પરપિટ્ટણયાએ – તેને મારે / પીટે.

૬. પરપરિયાવણયાએ – તેને પરિતાપ કે ત્રાસ ઉપજાવે.

બહુણં પાણાણં ભૂયાણં જીવાણં સત્તાણં – ઘણાં છકાયના જીવોને,

૭. દુક્ખણયાએ – દુઃખ આપે. ૮. સોયણયાએ – શોક કરાવે.

૯. ઝૂરણયાએ - તરફડાવે / ઝૂરણા કે વિયોગ કરાવે.

૧૦. ટીપ્પણયાએ - રડાવે, અશ્રુપાત કરાવે / ટપક ટપક આંસું.

પડાવે. ૧૧. પિટ્ટણયાએ - મારે / પીટે. ૧૨. પરિયાવણયાએ - પરિતાપ કે ત્રાસ ઉપજાવે.

વેદનીય કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે તે સોળ પ્રકૃતિ ઉપર કહી તે પ્રમાણે.

વેદનીય કર્મની સ્થિતિ—શાતા વેદનીય કર્મની જ. બે સમયની

ઉ. ૧૫ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંત. ઉ. દોઢ હજાર વર્ષનો. અશાતા વેદનીય કર્મની સ્થિતિ જ. એક સાગરના સાત ભાગ કરીએ તે માંહેના ત્રણ ભાગને એક પલ્યને અસંખ્યાતમે ભાગ ઊણી, ઉ. ત્રીસ કોડાકોડી સાગરોપમ ની. અબાધાકાળ જ. અંત. ઉ. ત્રણ હજાર વર્ષનો.

૪. મોહનીય કર્મનો વિસ્તાર.

મોહનીય કર્મના બે ભેદ, ૧ દર્શન મોહનીય, ૨ ચારિત્ર મોહનીય.

૧ દર્શન મોહનીયની ત્રણ પ્રકૃતિ, ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સમામિથ્યાત્વ મોહનીય.

૨ ચારિત્ર મોહનીયની બે પ્રકૃતિ, ૧ કષાયચારિત્ર મોહનીય, ૨ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીય.

૧ કષાય ચારિત્ર મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ,

૨ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ.

૧ કષાય ચારિત્ર મોહનીયની સોળ પ્રકૃતિ :

૧ અનંતાનુબંધી ક્રોધ - તે પર્વત ફાટયાં સમાન.

૨ અનંતાનુબંધી માન - તે પથ્થરના સ્તંભ સમાન.

૩ અનંતાનુબંધી માયા – તે વાંસના મૂળ સમાન.

૪ અનંતાનુબંધી લોભ – તે કીરમજ્જના રંગ સમાન.

એ ચારે ગતિ નરકની કરે, સ્થિતિ જાવજીવની, ઘાત કરે સમકિતની.

૫ અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ – તે તળાવની તિરાડ સમાન.

૬ અપ્રત્યાખ્યાની માન – તે હાડકાંનાં સ્તંભ સમાન.

૭ અપ્રત્યાખ્યાની માયા – તે ઘેટાંનાં શીંગડા સમાન.

૮ અપ્રત્યાખ્યાની લોભ – તે નગરની ગટરનાં કાદવ સમાન.

એ ચારે ગતિ તિર્યચની કરે, સ્થિતિ એક વર્ષની કરે, ઘાત કરે દેશ વ્રતની.

૯ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ – તે વેળુ મધ્યે લીંટી સમાન.

૧૦ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માન – તે લાકડાના સ્તંભ સમાન.

૧૧ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય માયા – તે ગૌમૂત્રિકા સમાન.

૧૨ પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય લોભ – તે ગાડાનાં ખંજન સમાન.

તે ચારે ગતિ મનુષ્યની કરે, સ્થિતિ ચાર માસની કરે, ઘાત કરે સાધુપણાની.

૧૩ સંજ્વલનનો ક્રોધ – તે ભરતીથી થતાં પાણી મધ્યે લીંટી સમાન.

૧૪ સંજ્વલનનું માન – તે નેતરના સ્તંભ સમાન.

૧૫ સંજ્વલનની માયા – તે વાંસની છોઈ સમાન.

૧૬ સંજ્વલનનો લોભ – તે પતંગ તથા હલદરના રંગ સમાન.

એ ચારે ગતિ દેવની કરે, સ્થિતિ પંદર દિવસની કરે, ઘાત કરે યથાખ્યાત ચારિત્રની.

નોકપાય ચારિત્ર મોહનીયની નવ પ્રકૃતિ છે. ૧. હાસ્ય, ૨. રતિ, ૩. અરતિ, ૪. ભય, ૫. શોક, ૬. દુઃખ, ૭. સ્ત્રીવેદ,

૮. પુરૂષવેદ, ૯. નપુંસકવેદ. કુલ ૧૬ + ૯ = ૨૫ ને દર્શન મોહનીયની ૩ પ્રકૃતિ મળી કુલ ૨૮ પ્રકૃતિ થઈ.

મોહનીય કર્મ છ પ્રકારે બાંધે. ૧ તીવ્ર ક્રોધ, ૨ તીવ્ર માન, ૩ તીવ્ર માયા, ૪ તીવ્ર લોભ, ૫ તીવ્ર દર્શન મોહનીય, ૬ તીવ્ર ચારિત્ર મોહનીય.

મોહનીય કર્મ પાંચ પ્રકારે ભોગવે. ૧ સમ્યક્ત્વ મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૩ સમ્યક્ત્વ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૪ કષાય ચારિત્ર મોહનીય, ૫ નોકષાય ચારિત્ર મોહનીય.

મોહનીય કર્મની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની ૩. ૭૦ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંત. ૩. સાત હજાર વર્ષનો.

૫. આયુષ્ય કર્મનો વિસ્તાર.

આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ તે, ૧ નારકીનું આયુષ્ય, ૨ તિર્યચનું આયુષ્ય, ૩ મનુષ્યનું આયુષ્ય, ૪ દેવનું આયુષ્ય.

આયુષ્ય કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે છે.

નરકનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે — ૧ મહા આરંભ, ૨ મહા પરિગ્રહ, ૩ કુણિમ આહાર (મધ માંસનું સેવન), ૪. પંચેન્દ્રિય જીવોનો વધ.

તિર્યચનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે — ૧ માયા સહિત અલિક (જૂઠ), ૨ નિવડ માયા અલિક, ૩ અલિક વચન, ૪ ખોટાં તોલ ખોટાં માપ.

મનુષ્યનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે — ૧ ભદ્ર પ્રકૃતિ, ૨ વિનય પ્રકૃતિ, ૩ સૌનુકીશ, ૪ અમત્સર.

દેવતાનું આયુષ્ય ચાર પ્રકારે બાંધે — ૧ સરાગ સંયમ, ૨ સંયમાસંયમ, ૩ બાલ તપકર્મ, ૪ અકામ નિર્જરાં. એવં કુલ સોળ.

આયુષ્ય કર્મ ચાર પ્રકારે ભોગવે. ૧ નારકી, નારકીનું ભોગવે,

૨ તિર્યચ, તિર્યચનું ભોગવે, ૩ મનુષ્ય, મનુષ્યનું ભોગવે, ૪ દેવ, દેવનું ભોગવે.

આયુષ્ય કર્મની સ્થિતિ : નારકી અને દેવની સ્થિતિ જ. દશ હજાર વર્ષ, ઉ. ૩૩ સાગર ને પૂર્વ કોડ વર્ષનો ત્રીજો ભાગ અધિક. મનુષ્ય અને તિર્યચની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. ૩ પલ્યને પૂર્વકોડ વર્ષનો ત્રીજો ભાગ અધિક.

૬. નામ કર્મનો વિસ્તાર.

નામ કર્મના બે ભેદ, ૧ શુભ નામ, ૨ અશુભ નામ.

શુભ નામ કર્મની ૯૩ પ્રકૃતિ, તેના થોક ૪૨.

૧ ગતિ નામ, ૨ જાતિ નામ, ૩ શરીર નામ, ૪ શરીર અંગોપાંગ નામ, ૫ શરીર બંધન નામ, ૬ શરીર સંઘાતન નામ, ૭ સંઘયણ નામ, ૮ સંસ્થાન નામ, ૯ વર્ણ નામ, ૧૦ ગંધ નામ, ૧૧ રસ નામ, ૧૨ સ્પર્શ નામ, ૧૩ અનુપૂર્વી નામ, ૧૪ વિહાયગતિ નામ, ૧૫ અગુરુલઘુ નામ, ૧૬ ઉપઘાત નામ, ૧૭ પરાઘાત નામ, ૧૮ ઉચ્છવાસ નામ, ૧૯ ઉદ્યોત નામ, ૨૦ આતાપ નામ, ૨૧ તીર્થકર નામ, ૨૨ નિર્માણ નામ, ૨૩ ત્રસ નામ, ૨૪ બાદર નામ, ૨૫ પર્યાપ્ત નામ, ૨૬ પ્રત્યેક નામ, ૨૭ સ્થિર નામ, ૨૮ શુભ નામ, ૨૯ સૌભાગ્ય નામ, ૩૦ સુસ્વર નામ, ૩૧ આદેય નામ, ૩૨ યશોકીર્તિ નામ, ૩૩ સ્થાવર નામ, ૩૪ સૂક્ષ્મ નામ, ૩૫ અપર્યાપ્ત નામ, ૩૬ સાધારણ નામ, ૩૭ અસ્થિર નામ, ૩૮ અશુભ નામ, ૩૯ દુર્ભાગ્ય નામ, ૪૦ દુઃસ્વર નામ, ૪૧ અનાદેય નામ, ૪૨ અયશોકીર્તિ નામ.

૪૨ થોકની ૯૩ પ્રકૃતિ

૧ ગતિ નામના ચાર ભેદ -- ૧ નરકની ગતિ, ૨ તિર્યચની

ગતિ, ૩ મનુષ્યની ગતિ, ૪ દેવની ગતિ. (૪)

૨ જાતિ નામના પાંચ ભેદ -- ૧ એકેન્દ્રિયની જાતિ,
૨ બેઠન્દ્રિયની જાતિ, ૩ તેઠન્દ્રિયની જાતિ, ૪ ચૌરેન્દ્રિયની જાતિ,
૫ પંચેન્દ્રિયની જાતિ. (૯)

૩ શરીર નામના પાંચ ભેદ -- ૧ ઔદારિક શરીર,
૨ વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારક શરીર, ૪ તૈજસ શરીર, ૫ કાર્મણ
શરીર. (૧૪)

૪ શરીર અંગોપાંગના ત્રણ ભેદ -- ૧ ઔદારિક શરીર
અંગોપાંગ, ૨ વૈક્રિય શરીર અંગોપાંગ, ૩ આહારક શરીર
અંગોપાંગ. (૧૭)

૫ શરીર બંધન નામના પાંચ ભેદ -- ૧ ઔદારિક શરીર
બંધન, ૨ વૈક્રિય શરીર બંધન, ૩ આહારક શરીર બંધન, ૪ તૈજસ
શરીર બંધન, ૫ કાર્મણ શરીર બંધન. (૨૨)

૬ શરીર સંઘાતન નામના પાંચ ભેદ -- ૧ ઔદારિક શરીર
સંઘાતન, ૨ વૈક્રિય શરીર સંઘાતન, ૩ આહારક શરીર સંઘાતન,
૪ તૈજસ શરીર સંઘાતન, ૫ કાર્મણ શરીર સંઘાતન. (૨૭)

૭ સંઘયણ (સંહનન) નામના છ ભેદ -- ૧ વજ્રઋષભનારાય
સંઘયણ, ૨ ઋષભનારાય સંઘયણ, ૩ નારાય સંઘયણ, ૪
અર્ધનારાય સંઘયણ, ૫ કીલિકા સંઘયણ, ૬ સેવાર્ત સંઘયણ. (૩૩)

૮ સંસ્થાન નામના છ ભેદ -- ૧ સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન,
૨ ન્યગ્રોધ પરિમંડળ સંસ્થાન, ૩ સાદિ સંસ્થાન, ૪ કુબ્જ સંસ્થાન,
૫ વામન સંસ્થાન, ૬ હુંડ સંસ્થાન. (૩૯)

૯ વર્ણના પાંચ ભેદ -- ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો,
૫ ધોળો. (૪૪)

૧૦ ગંધના બે ભેદ — ૧ સુરભિ ગંધ, ૨ દુરભિગંધ. (૪૬)

૧૧ રસના પાંચ ભેદ — ૧ તીખો, ૨ કડવો, ૩ તૂરો, ૪ ખાટો, ૫ મીઠો. (૫૧)

૧૨ સ્પર્શના આઠ ભેદ — ૧ સુંવાળો, ૨ કર્કશ, ૩ હળવો, ૪ ભારે, ૫ ઉન્હો, ૬ ટાઢો, ૭ લુખો, ૮ ચોપડ્યો. (૫૯)

૧૩ અનુપૂર્વીના ચાર ભેદ — ૧ નારકીની અનુપૂર્વી.
૨ તિર્યચની અનુપૂર્વી. ૩ મનુષ્યની અનુપૂર્વી. ૪ દેવની અનુપૂર્વી. (૬૩)

૧૪ વિહાય ગતિ નામના બે ભેદ — ૧ પ્રશસ્ત વિહાયગતિ તે ગંધ હસ્તીની પેઠે શુભ ચાલવાની ગતિ, ૨ અપ્રશસ્ત વિહાય ગતિ — તે ઊંટની પેઠે અશુભ ચાલવાની ગતિ. (૬૫)

૬૬ અગુરુલઘુ નામ, ૬૭ ઉપઘાત નામ, ૬૮ પરાઘાત નામ, ૬૯ ઉચ્છવાસ નામ, ૭૦ ઉદ્યોત નામ, ૭૧ આતાપ નામ, ૭૨ તીર્થકર નામ, ૭૩ નિર્માણ નામ, ૭૪ ત્રસ નામ, ૭૫ બાદર નામ, ૭૬ પર્યાપ્ત નામ, ૭૭ પ્રત્યેક નામ, ૭૮ સ્થિર નામ, ૭૯ શુભ નામ, ૮૦ સૌભાગ્ય નામ, ૮૧ સુસ્વર નામ, ૮૨ આદેય નામ, ૮૩ યશોકીર્તિ નામ, ૮૪ સ્થાવર નામ, ૮૫ સૂક્ષ્મ નામ, ૮૬ અપર્યાપ્ત નામ, ૮૭ સાધારણ નામ, ૮૮ અસ્થિર નામ, ૮૯ અશુભ નામ, ૯૦ દુર્ભાગ્ય નામ, ૯૧ દુઃસ્વર નામ, ૯૨ અનાદેય નામ, ૯૩ અયશોકીર્તિ નામ. ૯૩ પ્રકૃતિ સંપૂર્ણ.

નામ કર્મ આઠ પ્રકારે બાંધે.

શુભ નામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે. ૧. કાયાની સરલતા તે કાયાના યોગ સારા પ્રવર્તાવે, ૨ ભાષાની સરલતા તે વચનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે, ૩ ભાવની સરલતા તે મનના યોગ સારા પ્રવર્તાવે,

૪ અક્લેશકારી પ્રવર્તન તે ખોટા ઝગડા, વિવાદ ન કરે.

અશુભનામ કર્મ ચાર પ્રકારે બાંધે. ૧ કાયાની વક્તા, ૨ ભાષાની વક્તા, ૩ ભાવની વક્તા, ૪ ક્લેશકારી પ્રવર્તન.

નામ કર્મ ૨૮ પ્રકારે ભોગવે. શુભ નામ કર્મ ૧૪ પ્રકારે ભોગવે અને અશુભનામ કર્મ ૧૪ પ્રકારે ભોગવે.

શુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે. ૧ ઈષ્ટ શબ્દ, ૨ ઈષ્ટ રૂપ, ૩ ઈષ્ટ ગંધ, ૪ ઈષ્ટ રસ, ૫ ઈષ્ટ સ્પર્શ, ૬ ઈષ્ટ ગતિ, ૭ ઈષ્ટ સ્થિતિ, ૮ ઈષ્ટ લાવણ્ય, ૯ ઈષ્ટ યશોકીર્તિ, ૧૦ ઈષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ, બલવીર્ય, પુરૂષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ ઈષ્ટ સ્વર, ૧૨ કાંત સ્વર, ૧૩ પ્રિય સ્વર, ૧૪ મનોહર સ્વર.

અશુભ નામ કર્મ ચૌદ પ્રકારે ભોગવે. ૧ અનિષ્ટ શબ્દ, ૨ અનિષ્ટ રૂપ, ૩ અનિષ્ટ ગંધ, ૪ અનિષ્ટ રસ, ૫ અનિષ્ટ સ્પર્શ, ૬ અનિષ્ટ ગતિ, ૭ અનિષ્ટ સ્થિતિ, ૮ અનિષ્ટ લાવણ્ય, ૯ અનિષ્ટ યશોકીર્તિ, ૧૦ અનિષ્ટ ઉત્થાન, કર્મ, બલવીર્ય, પુરૂષાકાર પરાક્રમ, ૧૧ હીણ સ્વર, ૧૨ દીન સ્વર, ૧૩ અનિષ્ટ સ્વર, ૧૪ અકાન્ત સ્વર.

નામ કર્મની સ્થિતિ જ. આઠ મુહૂર્ત, ઉ. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. બે હજાર વર્ષનો.

૭ ગોત્ર કર્મનો વિસ્તાર

ગોત્ર કર્મના બે ભેદ, ૧ ઊંચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર.

ગોત્ર કર્મની સોળ પ્રકૃતિ, તેમાં ઊંચ ગોત્રની આઠ પ્રકૃતિ, નીચ ગોત્રની આઠ પ્રકૃતિ.

ઊંચ ગોત્રની આઠ પ્રકૃતિ : ૧ જ્ઞાતિ વિશિષ્ટ, ૨ કુળ વિશિષ્ટ, ૩ બ્રહ્મ વિશિષ્ટ, ૪ રૂપ વિશિષ્ટ, ૫ તપ વિશિષ્ટ, ૬ સૂત્ર વિશિષ્ટ,

૭ લાભ વિશિષ્ટ, ૮ ઐશ્વર્ય વિશિષ્ટ.

નીચ ગોત્રની આઠ પ્રકૃતિ : ૧ જાતિ વિહીન, ૨ કુળ વિહીન, ૩ બળ વિહીન, ૪ રૂપ વિહીન, ૫ તપ વિહીન, ૬ સૂત્ર વિહીન, ૭ લાભ વિહીન, ૮ ઐશ્વર્ય વિહીન.

ગોત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે બાંધે. તેમાં ઊંચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે અને નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે.

ઊંચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે. ૧ જાતિ અમદ, ૨ કુળ અમદ, ૩ બળ અમદ, ૪ રૂપ અમદ, ૫ તપ અમદ, ૬ સૂત્ર અમદ, ૭ લાભ અમદ, ૮ ઐશ્વર્ય અમદ.

નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે બાંધે. ૧ જાતિમદ, ૨ કુળમદ, ૩ બળ મદ, ૪ રૂપમદ, ૫ તપમદ, ૬ સૂત્રમદ, ૭ લાભમદ, ૮ ઐશ્વર્યમદ.

ગોત્ર કર્મ સોળ પ્રકારે ભોગવે, તેમાં ઊંચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે અને નીચ ગોત્ર આઠ પ્રકારે ભોગવે. તે જે પ્રમાણે ઊંચ ગોત્ર તથા નીચ ગોત્રની આઠ આઠ પ્રકૃતિ છે તે જ આઠ આઠ પ્રકારે ભોગવે.

ગોત્ર કર્મની સ્થિતિ જ. આઠ મુહૂર્ત, ઉ. ૨૦ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. બે હજાર વર્ષનો.

૮. અંતરાય કર્મનો વિસ્તાર.

અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ : ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય, ૫ વીર્યાંતરાય.

અંતરાય કર્મ પાંચ પ્રકારે બાંધે, પાંચ પ્રકારે ભોગવે તે ઉપર પ્રમાણે.

અંતરાય કર્મની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. ૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમની. અબાધાકાળ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. ત્રણ હજાર વર્ષનો.

ઇતિ શ્રી આંઠ કર્મની પ્રકૃતિ.

૮. ગતાગતિ

પત્રવણા પદ ૬

ગાથા

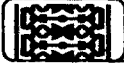
બારસ, ચઉવીસાઈ, સંતર એગસમય કતા ય ।
ઉવદ્વજ્જ, પરભવ આઉયં, ચ અઢે વ આગરિસા ॥

આઠ દ્વારના નામ : ૧ બારસ દ્વાર, ૨ ચઉવીસ દ્વાર,
૩ સઅંતર નિરંતર દ્વાર, ૪ એક સમય દ્વાર (ઉપજે, ચવે),
૫ કતા (ક્યાંથી આવે ?) દ્વાર, ૬ ઉદ્ધવર્તન દ્વાર (ચવીને ક્યાં
જાય ?), ૭ આયુષ્ય દ્વાર, ૮ આકર્ષ દ્વાર.

૧. બારસ દ્વાર — નારકી, તિર્યચ, મનુષ્ય, દેવ, એ ચાર
ગતિમાં ઉત્પન્ન થવાનું તથા ચવવાનું અંતર પડે તો જઘન્ય એક
સમય, ઉત્કૃષ્ટ બાર મુહૂર્તનું અંતર પડે. સિદ્ધગતિમાં અંતર પડે તો
જઘન્ય એક સમય, ઉત્કૃષ્ટ ૯ માસનું. ત્યાંથી ચવવાનું નથી.

૨ ચઉવીસ દ્વાર તથા વિરહ પદ —

વિરહ પદનું નામ	જઘન્ય વિરહ	ઉત્કૃષ્ટ વિરહ
પહેલી નરકે અંતર પડે તો	૧ સમય	૨૪ મુહૂર્તનું
બીજી નરકે	૧ સમય	૭ દિવસનું
ત્રીજી નરકે	૧ સમય	૧૫ દિવસનું
ચોથી નરકે	૧ સમય	એક માસનું
પાંચમી નરકે	૧ સમય	બે માસનું
છઠ્ઠી નરકે	૧ સમય	ચાર માસનું
સાતમી નરકે	૧ સમય	૯ માસનું

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી, ૧, ૨ દેવલોક—

સુધી અંતર પડે તો	૧ સમય	૨૪ મુહૂર્તનું
ત્રીજે દેવલોકે અંતર પડે ..	૧ સમય	૯ દિવસ, ૨૦ મુહૂર્તનું
ચોથે દેવલોકે "	૧ સમય	૧૨ દિવસ, ૧૦ મુહૂર્તનું
પાંચમે દેવલોકે "	૧ સમય	સાડી બાવીસ દિવસનું
છઠ્ઠે દેવલોકે "	૧ સમય	૪૫ દિવસનું
સાતમે દેવલોકે "	૧ સમય	૮૦ દિવસનું
આઠમે દેવલોકે "	૧ સમય	૧૦૦ દિવસનું
નવમે દસમે દેવલોકે "	૧ સમય	સંખ્યાતા માસનું (એક વર્ષની અંદરનું)
૧૧, ૧૨ મે દેવલોકે "	૧ સમય	સંખ્યાતા વર્ષનું (સો વર્ષની અંદર)
ગ્રૈવેયક પ્રથમ ત્રિકમાં "	૧ સમય	સંખ્યાતા સો વર્ષનું (એક હજાર વર્ષની અંદર)
ગ્રૈવેયક બીજી ત્રિકમાં "	૧ સમય	સંખ્યાતા હજાર વર્ષનું (એક લાખ વર્ષની અંદર)
ગ્રૈવેયક ત્રીજી ત્રિકમાં "	૧ સમય	સંખ્યાતા લાખ વર્ષનું (પલ્યના અસં.મા ભાગની અંદર)
ચાર અનુત્તર વિમાને "	૧ સમય	પલ્યના અસં.મા ભાગનું (પલ્યના સં.મા ભાગની અંદર)
પાંચમાં અનુત્તર વિમાને "	૧ સમય	પલ્યના સં.મા ભાગનું
પાંચે એકેન્દ્રિયમાં અંતર નથી.		
ત્રણ વિકલેન્દ્રિય ને તિર્યચ		
સંમૂર્ચ્છિમમાં અંતર પડે તો	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્તનું

તિર્યંચ ગર્ભજ અને		
મનુષ્ય ગર્ભજમાં અંતર પડે તો	૧ સમય	બાર મુહૂર્તનું
મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમમાં "	૧ સમય	૨૪ મુહૂર્તનું
સિદ્ધમાં અંતર પડે તો	૧ સમય	૬ માસનું

એમ જ સિદ્ધ વર્જને ચવવાનું ઉત્પન્ન વિરહની જેમ જાણવું.

વિશેષ વિરહ પદનાં આધારે – ભરત ક્ષેત્રમાં સાધુ, સાધ્વી, શ્રાવક, શ્રાવિકાનો વિરહ પડે તો જ. ૬૩,૦૦૦ વર્ષનો, અરિહંતનો જ. ૮૪,૦૦૦ વર્ષનો, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બ્રહ્મદેવનો જ. ૨,૫૨,૦૦૦ વર્ષનો, ઉત્કૃષ્ટ દેશે ઊણો ૧૮ કોડાકોડી સાગરોપમનો વિરહ પડે. સમ્યક્ત્વીનો ઉ. ૭ દિવસનો, નવીન શ્રાવકનો ઉ. ૧૨ દિવસનો, નવીન સાધુનો ઉ. ૧૫ દિવસનો. **ઈતિ બીજો દ્વાર.**

૩. સઅંતર નિરંતર દ્વાર – સઅંતર કહેતાં અંતર સહિત, નિરંતર કહેતાં અંતર રહિત ઉપજે તે.

પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડક વર્જને, બાકી ૧૯ દંડક તથા સિદ્ધમાં સઅંતર તથા નિરંતર ઉપજે.

પાંચ એકેન્દ્રિયના પાંચ દંડકમાં નિરંતર ઉપજે. એમજ ઉદ્ધર્તન (ચવવાનું) પણ સિદ્ધને વર્જ સર્વને જાણવું. **ઈતિ ત્રીજો દ્વાર.**

૪. એક સમયમાં જે બોલમાં જેટલા ઉપજે તથા ચવે તે દ્વાર –

સાત નારકી (૭), દશ ભવનપતિ (૧૭), વાણવ્યંતર (૧૮), જ્યોતિષી (૧૯), પહેલાથી આઠ દેવલોક (૨૭), ત્રણ વિકલેન્દ્રિય (૩૦), તિર્યંચ સંમૂર્ચ્છિમ (૩૧), તિર્યંચ ગર્ભજ (૩૨), મનુષ્ય સંમૂર્ચ્છિમ (૩૩). એ તેત્રીસ બોલમાં એક સમયમાં જઘન્ય ૧, ૨, ૩, ઉત્કૃષ્ટ ઉપજે તો સાંખ્યાતા તથા અસાંખ્યાતા ઉપજે.

નવ થી બાર દેવલોક (૪), નવ ગૈવેયક (૧૩), પાંચ અનુત્તર

વિમાન (૧૮), મનુષ્ય ગર્ભજ (૧૯), એ ૧૯ બોલમાં જઘન્ય ૧, ૨, ૩, ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા ઉપજે. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, એ ચાર એકેન્દ્રિયમાં સમયે સમયે અસંખ્યાતા ઉપજે.

વનસ્પતિમાં, સમયે સમયે સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા અને (યથાસ્થાને) અનંતા ઉપજે.

સિદ્ધમાં એક સમયે જ. ૧, ૨, ૩, ઉ. ૧૦૮ ઉત્પન્ન થાય. એમ જ ઉદ્વર્તન પણ સિદ્ધ વર્ણ સર્વને જાણવું.

ઈતિ એક સમયમાં ઉત્પન્ન થવાનો તથા ચવવાનો ચોથો દ્વાર સંપૂર્ણ.

૫. ક્તા (ક્યાંથી આવે? – આગતિ), છકો ઉદ્વર્તન (ચવીને ક્યાં જાય? – ગતિ), તે બન્ને દ્વાર ભેગા –

૫૬૩ માંહેના જે જે બોલનો આવીને ઉત્પન્ન થાય તે.

૧. પહેલી નરકે – આગતિ ૨૫ બોલની – ૧૫ કર્મભૂમિ, પાંચ સંજી તિર્યચ, પાંચ અસંજી તિર્યચના પર્યાપ્તાની.

ગતિ ૪૦ બોલની. – ૧૫ કર્મભૂમિ, પાંચ સંજી તિર્યચ એ ૨૦ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એમ ૪૦ બોલની.

૨. બીજી નરકે – આગતિ ૨૦ બોલની – ૧૫ કર્મભૂમિ, પાંચ સંજી તિર્યચના પર્યાપ્તાની.

ગતિ ૪૦ બોલની ❁ પહેલી નરક પ્રમાણે.

૩. ત્રીજી નરકે – આગતિ ૧૯ બોલની – બીજી નરકમાં જે વીસ બોલની આગતિ છે તેમાંથી એક ભુજપરિસર્પનો વર્ણને ૧૯ બોલની. ગતિ ૪૦ બોલની પહેલી નરક પ્રમાણે.

❁ નારકી અને દેવતા કાળ કરીને મનુષ્ય કે તિર્યચમાં જન્મે છે તે અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં મરતા નથી. તે અપેક્ષાએ કોઈ માત્ર પર્યાપ્તાના ૨૦ બોલની જ માને છે.

૪. ચોથી નરકે - આગતિ ૧૮ બોલની - બીજી નરકમાં જે વીસ બોલની આગતિ છે તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચરનો વર્જને ૧૮ બોલની. ગતિ ૪૦ બોલની પહેલી નરક પ્રમાણે.

૫. પાંચમી નરકે - આગતિ ૧૭ બોલની - બીજી નરકમાં જે વીસ બોલની આગતિ છે તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર, ૩ સ્થળચર એ ત્રણ વર્જને ૧૭ બોલની.

ગતિ ૪૦ બોલની પહેલી નરક પ્રમાણે.

૬. છઠી નરકે - આગતિ ૧૬ બોલની - બીજી નરકમાં જે વીસ બોલની આગતિ છે તેમાંથી ૧ ભુજપરિસર્પ, ૨ ખેચર, ૩ સ્થળચર, ૪ ઉરપરિસર્પ એ ચાર વર્જને ૧૬ બોલની.

ગતિ ૪૦ બોલની પહેલી નરક પ્રમાણે.

૭. સાતમી નરકે - આગતિ ૧૬ બોલની - ૧૫ કર્મભૂમિના અને ૧ જળચરના પર્યાપ્તા (સ્ત્રી વર્જને).

ગતિ ૧૦ બોલની - પાંચ સંજી તિર્યચના અપ. અને પર્યા.ની.

૮. ૨૫ ભવનપતિ, ૨૬ વાણવ્યંતર (૫૧ જાતિના દેવ) - આગતિ ૧૧૧ બોલની - ૧૦૧ સંજી મનુષ્ય, ૫ સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૫ અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય તે ૧૧૧ ના પર્યાપ્તાની.

ગતિ ૪૬ બોલની - ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૨૧ બાદર પૃથ્વી, ૨૨ બાદર પાણી અને ૨૩ પ્રત્યેક વનસ્પતિ એમ ૨૩ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૪૬ ની.

૯. જ્યોતિષી અને પહેલા દેવલોકે - આગતિ ૫૦ બોલની - ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ એવં ૫૦ ના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૪૬ બોલની - તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૦. બીજા દેવલોકે - આગતિ ૪૦ ભેદની - ૧૫ કર્મભૂમિ,

૫ સંજી તિર્યચ, ૨૦ અર્કભૂમિ (૫ હેમવય, ૫ હિરણ્યવય વર્જને) ના પર્યાપ્તા એ ૪૦ ની. ગતિ ૪૬ ભેદની – તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૧. પ્રથમ કિલ્વિષીદેવમાં – આગતિ ૩૦ બોલની – ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ, ૫ દેવકુરૂ, ૫ ઉત્તરકુરૂ એ ત્રીસના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૪૬ બોલની તે ભવનપતિ પ્રમાણે.

૧૨. ત્રીજા દેવલોકથી આઠમા દેવલોક સુધીના, નવ જાતિના લોકાંતિકના, બીજા ત્રીજા કિલ્વિષીના દેવમાં – આગતિ ૨૦ બોલની – ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચના પર્યાપ્તાની.

ગતિ ૪૦ બોલની તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ એ ૨૦ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની.

૧૩. ૯ થી ૧૨ દેવલોક, ૯ ગૈવેચક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૧૮ દેવની – આગતિ ૧૫ બોલની તે ૧૫ કર્મભૂમિના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૩૦ બોલની, તે ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તાની.

૧૪. પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ – આગતિ ૨૪૩ બોલની. ૧૦૧ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, ૧૫ કર્મભૂમિના મનુષ્યના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એમ ૩૦, તિર્યચના ૪૮, ૬૪ જાતિના દેવતા (૨૫ ભવનપતિ, ૨૬ વાણવ્યંતર, ૧૦ જ્યોતિષી, પહેલું કિલ્વિષી, પહેલું, બીજું દેવલોક)ના પર્યાપ્તા એમ ૨૪૩.

ગતિ ૧૭૯ બોલની ૧૦૧ અસંજી સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૩૦, ૪૮ જાતિના તિર્યચ એવં ૧૭૯ બોલની. (આ ૧૭૯ બોલને લટ કહે છે)

૧૫. તેઉ, વાયુની – આગતિ ૧૭૯ બોલની તે ઉપર પ્રમાણે. ગતિ ૪૮ બોલની, તે ૪૮ જાતિના તિર્યચની.

૧૬. ત્રણ વિકલેન્દ્રિયની – આગતિ અને ગતિ બંને ૧૭૯

બોલની ઉપર પ્રમાણે છે.

૧૭. અસંજી તિર્યચની – આગતિ ૧૭૯ બોલની – ૧૦૧ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, ૧૫ કર્મભૂમિના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૩૦, ૪૮ તિર્યચ. ગતિ ૩૯૫ બોલની – ૫૬ અંતરદ્વીપ, ૫૧ જાતિના દેવ, પહેલી નરક એમ ૧૦૮ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળીને ૨૧૬ તથા ૧૭૯ ઉપર કહ્યા છે તે મળીને ૩૯૫.

૧૮. સંજી તિર્યચ – આગતિ ૨૬૭ ભેદની. ૯૯ જાતિના દેવમાંથી નવ થી બાર દેવલોક, એ ૪, ૯ ગૈવેયક, પાંચ અનુત્તર વિમાનના ૧૮ વર્ણને ૮૧ના પર્યાપ્તા, ૧૭૯ બોલ ઉપર પ્રમાણે, ૭ નરકના પર્યાપ્તા. એમ ૨૬૭. ગતિ પાંચેની જુદી જુદી.

૧. જળચરની ૫૨૭ બોલની – તે ૫૬૩ ભેદમાંથી નવમા દેવલોકથી પાંચમા અનુ. વિમાન સુધીના ૧૮ જાતિના દેવના અપર્યાપ્ત અને પર્યાપ્ત એવં ૩૬ બોલ બાદ કરતાં બાકીના ૫૨૭ બોલની.

૨. ઉરપરિસર્પની ૫૨૩ બોલની – ઉપર ૫૨૭ કહ્યા તેમાંથી છઠ્ઠી અને સાતમી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા બાદ કરતા ૫૨૩.

૩. સ્થળચરની ૫૨૧ બોલની – ઉપર ૫૨૩ કહ્યા તેમાંથી પાંચમી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ બે બાદ કરતાં ૫૨૧ની.

૪. ખેચરની ૫૧૯ બોલની – ૫૨૧ માંથી ચોથી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા બાદ કરતા ૫૧૯ બોલની.

૫. ભુજપરિસર્પની ૫૧૭ બોલની – ૫૧૯ બોલમાંથી ત્રીજી નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા બાદ કરતા ૫૧૭ બોલની.

૧૯. અસંજી (સંમૂર્ચ્છિમ) મનુષ્યની – આગતિ ૧૭૧ બોલની – તે ૧૭૯ બોલ ઉપર કહ્યા છે તેમાંથી તેઉ, વાયુના ૮ વર્ણને ૧૭૧ ની.

ગતિ ૧૭૯ બોલની તે ઉપર કહ્યા છે તે પ્રમાણે ૧૭૯ ની.

૨૦. પંદર કર્મભૂમિના સંજી મનુષ્યની – આગતિ ૨૭૬ બોલની – તે ૧૭૯ બોલ ઉપર કહ્યા છે તેમાંથી તેઉ, વાયુના ૮ વર્જને ૧૭૧, ૯૯ જાતિના દેવ તથા ૧ થી ૬ નરક સુધી, એવં ૨૭૬ ની.

ગતિ ૫૬૩ બોલની તથા મોક્ષની.

૨૧. ત્રીસ અકર્મભૂમિના સંજી મનુષ્યની – આગતિ ૨૦ બોલની તે ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ એ ૨૦ પર્યાપ્તાની. ગતિ જુદી જુદી તે નીચે પ્રમાણે

૧. પાંચ દેવકુરૂ, પાંચ ઉત્તરકુરૂ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૮ બોલની, તે ૬૪ જાતિના દેવના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા ૧૨૮ની.

૨. પાંચ હરિવાસ, પાંચ રમ્યક્રવાસ, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૬ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૮ બોલમાંથી પહેલા કિલ્વિષીના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા બાદ કરીને ૧૨૬ ની.

૩. પાંચ હેમવય, પાંચ હિરણ્યવય, એ દશ ક્ષેત્રના જુગલીયાની ૧૨૪ બોલની, તે ઉપરના ૧૨૬ બોલમાંથી બીજા દેવલોકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા બાદ કરીને ૧૨૪ ની.

૨૨. છપ્પન અંતરદ્વીપનાં જુગલીયા – આગતિ ૨૫ બોલની – ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ અને ૫ અસંજી તિર્યચ એમ ૨૫ પર્યાપ્તાની. ગતિ ૧૦૨ બોલની તે ૨૫ ભવનપતિ, ૨૬ વાણવ્યંતર એ ૫૧ જાતિના દેવોના અપર્યાપ્તા, પર્યાપ્તા ૧૦૨ બોલની.

એ ૨૨ બોલ સંપૂર્ણ. એ ૨૨ બોલમાં ૨૪ દંડકની ગત્યાગતિ કહી.

卐   卐   卐

૯ ઉત્તમ પદવીધર, ૧ મિથ્યાત્વી, ૩ વેદ

એ ૧૩ બોલની ગતાગતિ

૧. તીર્થકર – આગતિ ૩૮ બોલની – તે વૈમાનિકના ૩૫ ભેદ અને પહેલેથી ત્રણ નરક એ ૩૮ ના પર્યાપ્તાની.

ગતિ એક મોક્ષની. /

૨. ચક્રવર્તીની – આગતિ ૮૨ બોલની – ૯૯ જાતિના દેવમાંથી ૧૫ પરમાધામી, ૩ કિલ્વિષી એ ૧૮ બાદ કરતાં બાકીની ૮૧ ને પહેલી નરક, કુલ ૮૨ ના પર્યાપ્તાની.

ગતિ ૧૪ બોલની – તે સાત નરકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૧૪ ની. (જો તે દીક્ષા લે તો દેવની કે મોક્ષની). /

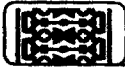
૩. વાસુદેવની – આગતિ ૩૨ બોલની – તે ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક, ને પહેલી, બીજી નરક કુલ, ૩૨ ના પર્યાપ્તાની. ગતિ ૧૪ બોલની, તે સાત નરકના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૧૪.

૪. બળદેવની – આગતિ ૮૩ બોલની – ૮૧ જાતિના દેવ (૧૫ પરમાધામી, ૩ કિલ્વિષી વર્જને), પ્રથમ બે નરકના પર્યાપ્તા એ ૮૩.

ગતિ ૭૦ બોલની – ૩૫ વૈમાનિક દેવના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા એ ૭૦ બોલની અથવા મોક્ષની. (સાધુની ગત પ્રમાણે) – ૧

૫. કેવળીની – આગતિ ૧૦૮ બોલની – ૯૯ જાતિના દેવતામાંથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી વર્જને ૮૧, ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ, પ્રથમ ૪ નારકી, પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એ ૧૦૮ ના પર્યાપ્તાની. ગતિ મોક્ષની. –

૬. સાધુની – આગતિ ૨૭૫ બોલની – ૧૭૯ ની લટમાંથી તેઉ, વાયુના ૮ વર્જને ૧૭૧, ૯૯ દેવના પર્યાપ્તા, પ્રથમની પાંચ નરકના પર્યાપ્તા મળીને ૨૭૫.

ગતિ ૭૦ બોલની - ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ચૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા મળી ૭૦ બોલની અથવા મોક્ષની. - ।

૭. શ્રાવકની - આગતિ ૨૭૬ બોલની - તે સાધુની ૨૭૫ ની કહી છે તે, ને છઠ્ઠી નરકના પર્યાપ્તા, એવં ૨૭૬.

ગતિ ૪૨ બોલની - ૧૨ દેવલોક અને ૯ લોકાંતિક એ ૨૧ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા ૪૨ બોલની. । ગતિ દેવલોક

૮. સમ્યક્ત્વ દ્રષ્ટિની - આગતિ ૩૬૩ બોલની - ૯૯ દેવના પર્યાપ્તા, ૧૦૧ સંજી મનુષ્યના પર્યાપ્તા, ૧૦૧ સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યના અપર્યાપ્તા તથા ૧૫ કર્મભૂમિના મનુષ્યના અપર્યાપ્તા, તિર્યચના ૪૮ માંથી તેઉ, વાયુના ૮ વર્ષને ૪૦, ૭ નરકના પર્યાપ્તા. સોમ ૩૬૩. ગતિ ૨૮૨ બોલની * તે ૮૧ જાતિના દેવ (૯૯ દેવમાંથી ૧૫ પરમાધામી અને ૩ કિલ્વિષી વર્ષને), ૧૫ કર્મભૂમિ, ૩૦ અકર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ તથા ૬ નારકી એ ૧૩૭ ના અપર્યાપ્તા અને પર્યાપ્તા ૨૭૪ તથા ૩ વિકલેન્દ્રિય અને ૫ અસંજી તિર્યચના અપર્યાપ્તા એવં ૨૮૨ ભેદની.

૯. માંડલિક રાજાની - આગતિ ૨૭૬ બોલની - શ્રાવકની આગતિ પ્રમાણે.

ગતિ ૫૩૫ બોલની - ૫૬૩ ભેદમાંથી ૯ ચૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૧૪ ના અપર્યા. અને પર્યા. ૨૮ બાદ કરતાં ૫૩૫ બોલની.

૧૦. મિથ્યાત્વ દ્રષ્ટિની - આગતિ ૩૭૧ બોલની - ૯૯

* મતાંતરથી ૨૫૮ ભેદની મનાય છે. ૨૮૨ માંથી અકર્મભૂમિનાં ૬૦ બાદ કરી ૧૫ પરમાધામી તથા ૩ કિલ્વિષીના ૩૬ ઉમેરી ૨૫૮ થાય. પરંતુ ૨૮૨ ની ગણના યોગ્ય લાગે છે.

જાતિના દેવના પર્યાપ્તા, ૧૭૯ બોલ આગળ કહેલ છે તે, એવં ૨૭૮, ૭ નરકના પર્યાપ્તા, ૮૬ જાતિના જુગલીયાના પર્યાપ્તા એવં ૩૭૧ ની. (તે ૧૯૨ અમર વર્જને).

ગતિ ૫૫૩ બોલની — ૫૬૩ બોલમાંથી પાંચ અનુત્તર વિમાનના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ ૧૦ વર્જને ૫૫૩ બોલની.

૧૧. સ્ત્રી વેદની — આગતિ ૩૭૧ બોલની — મિથ્યા દૃષ્ટિ પ્રમાણે.

ગતિ ૫૬૧ બોલની. તે ૫૬૩ માંથી ૭મી નરકના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા એ બે ભેદ વર્જને ૫૬૧ બોલની.

૧૨. પુરુષ વેદની — આગતિ ૩૭૧ બોલની — મિથ્યા દૃષ્ટિ પ્રમાણે. ગતિ ૫૬૩ ની.

૧૩. નપુંસક વેદની — આગતિ ૨૮૫ બોલની — ૧૭૯ બોલ આગળ કહ્યા તે, ૯૯ જાતિના દેવતાના પર્યાપ્તા અને ૭ નરકના પર્યાપ્તા એમ ૨૮૫ ભેદ. ગતિ ૫૬૩ ની.

ઈતિ પાંચમો, છઠ્ઠો દ્વાર

૭. આયુષ્ય દ્વાર — આ ભવના આયુષ્યના કેટલામે ભાગે પરભવના આયુષ્યનો બંધ પડે તે બતાવે છે.

દશ ઔદારિકના દંડક સોપકમી અને નિરૂપકમી જાણવા.

નારકીનો એક દંડક ને દેવના ૧૩ દંડક, એ ૧૪ દંડક નિરૂપકમી જાણવા.

દશ ઔદારિકના દંડક છે, તેમાં જેઓને અસંખ્યાત વર્ષના આયુષ્ય છે, તેઓ નિરૂપકમી છે, સંખ્યાત વર્ષના આયુષ્યવાળા છે તેમાં સોપકમી અને નિરૂપકમી બન્ને છે.

નિરૂપકમી તે, નિશ્ચયે આયુષ્યને ત્રીજે ભાગે પરભવનું આયુષ્ય

બાંધે. અસંખ્યાત વર્ષના મનુષ્ય, તિર્યચ તથા નારકી, દેવ, નિરૂપકમી છે. તેઓ નિશ્ચયે આયુષ્યના ૯૭ માસ શેષ રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે.

સોપકમી તે, આયુષ્યને ત્રીજે ભાગે, તેને ત્રીજે ભાગે, છેવટે અંતર્મુહૂર્ત રહે ત્યારે પણ પરભવનું આયુષ્ય બાંધે.

પરભવ જતાં જીવ છ બોલ સાથે આયુષ્ય નિદ્રત કરે છે.

૧ જાતિ, ૨ ગતિ, ૩ સ્થિતિ, ૪ અવગાહના, ૫ પ્રદેશ, અને ૬ અનુભાગ. ઇતિ સાતમો દ્વાર

૮. આકર્ષ દ્વાર – આકર્ષ તે તથાવિધ પ્રયત્ને કરી કર્મ પુદ્ગલનું ગ્રહવું, ખેંચવું. જેમ ગાય પાણી પીતાં ભયથી પાછું જુએ, વળી પીએ, તેમ જીવ જાતિ નિદ્રતાદિ આયુષ્યને જઘન્ય એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષ કરી બાંધે.

તે આકર્ષનો અલ્પબહુત્વ.

સર્વથી થોડા જીવ આઠ આકર્ષે કરી જાતિ નિદ્રત આયુષ્યને બાંધનારા, તેથી સાતે કરી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી છ થી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી પાંચથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી ચારથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી ત્રણથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી બેથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા, તેથી એકથી બાંધનાર સંખ્યાતગુણા. ઇતિ આઠમો દ્વાર

ઇતિ ગતાગતિ.

૯. છ આરાના ભાવ

જંબુદ્વીપ પત્રતિ વૃક્ષકાર - ૨

દશ કોડાકોડી સાગરોપમના છ આરા જાણવા પહેલો આરો

પહેલો આરો ચાર કોડાકોડી સાગરોપમનો, સુષમ સુષમ નામે એટલે અતિશય સુંદર જાણવો. એ આરાને વિષે ૩ ગાઉનું શરીર અને ૩ પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. ઊતરતા આરે ૨ ગાઉનું શરીર અને ૨ પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમાં ૨૫૬ પાંસળીઓ અને ઊતરતા આરે ૧૨૮ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ, ને સમયતુરંસ્ર સંસ્થાન જાણવું. એ આરાના વિષે અઢમભક્તે (ત્રણ દિવસે) આહારની ઈચ્છા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ (રસ) સાકર સરખી જાણવી. ઊતરતે આરે જમીનની સરસાઈ (રસ) ખાંડ સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ આપે, તે દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ પાસે જે ફળ છે તે જ આપે છે. એટલે દશે કલ્પવૃક્ષ મળીને દશ વસ્તુ આપે છે પણ જે મનમાં ચિંતવે તે આપવા સમર્થ નથી. કલ્પવૃક્ષના નામની ગાથા :-

મતંગાય ભિંગા, તુડીયંગા દીવ્વ જોઈ ચિત્તગા ।

ચિત્તરસા મણ્ણવેગા, ગિહગારા અણ્ણિયગણ્ણાઉ ॥

અર્થ :- (૧) મતંગા કહેતા, મધુર રસવાળા ફળનાં કલ્પવૃક્ષ.

(૨) ભિંગા કહેતા, રત્નજડાવ ભાજનનાં કલ્પવૃક્ષ. (૩) તુડીયંગા કહેતા, ૪૯ જાતિનાં વાજિંત્રનાં કલ્પવૃક્ષ. (૪) દીવ્વ કહેતા,

રત્નજડાવ દીવાનાં કલ્પવૃક્ષ. (૫) જોઈ કહેતા, રત્નજડાવ સૂર્યની જ્યોતિનાં કલ્પવૃક્ષ. (૬) ચિત્તગા કહેતા, ચિત્રામણ સહિત ફૂલની માળાનાં કલ્પવૃક્ષ. (૭) ચિત્તરસા કહેતા, ચિત્તને ગમે તેવાં રસવંતા ભોજનનાં કલ્પવૃક્ષ. (૮) મણ્ણવેગા કહેતા, રત્નજડાવ આભરણનાં કલ્પવૃક્ષ. (૯) ગિહગારા કહેતા, ૪૨ ભોમિયા આવાસનાં કલ્પવૃક્ષ. (૧૦) અણ્ણિયગણાઉ કહેતા, નાકને વાયરે ઊંડે એવાં ઝીણાં રત્નજડાવ વસ્ત્રનાં કલ્પવૃક્ષ. એ દશ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષ જુગલીયાને સુખ આપે. એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. ત્યારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે. તે જોડાની પ્રતિપાલના (આસનાવાસના) ૪૯ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. તેમને છીંક, બગાસું કે ઓડકાર આવે ત્યારે મરીને^૧ દેવગતિમાં^૨ જાય. ગતિ એક દેવની. એ આરાને વિષે ઝેર નહિ, વેર નહિ, ઈર્ષ્યા નહિ, જરા (ઘડપણ) નહિ, રોગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે. તે પૂર્વનાં દાન પુણ્યનાં ફળ જાણવાં.

પહેલા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

બીજો આરો

પહેલો આરો ઊતરીને બીજો આરો બેસતાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત ઓછા થાય. બીજો આરો ત્રણ કોડાકોડી

૧ જુગલીયાનાં ક્ષેત્રમાં ભૂમિની સ્નિગ્ધતા—સરસતાને કારણે શરીર ગળી જાય છે અથવા ભારણડ વિ. પક્ષી ઉઠાવીને સમુદ્ર વગેરેમાં ફેંકી દે છે તેવી ધારણા છે. મરણક્રિયા દેવ કરે છે તે આગમિક નથી.

૨ જુગલીયાનું જેટલું આયુષ્ય મનુષ્ય ગતિમાં હોય છે તેટલું અથવા તેથી થોડુંક ઓછું આયુષ્ય દેવગતિમાં પામે છે.

સાગરોપમનો, એ આરો સુષમ નામે એટલે સુંદર જાણવો. એ આરાને વિષે ૨ ગાઉનું શરીર અને ૨ પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. ઊતરતા આરે ૧ ગાઉનું શરીર અને ૧ પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાય સંઘયાણ, ને સમચતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમાં ૧૨૮ પાંસળીઓ અને ઊતરતા આરે ૬૪ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે ૬૪ ભક્તે (બે દિવસે) આહારની ઈચ્છા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ ખાંડ સરખી જાણવી. ઊતરતે આરે જમીનની સરસાઈ ગોળ સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ આપે, તે ઉપર પહેલા આરામાં કલાં છે તે પ્રમાણે જાણવા. એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના ૯ માસ બાકી રહે તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. ત્યારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે. તે જોડાની પ્રતિપાલના (આસનાવાસના) ૬૪ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. તમને છીંક, બગાસું કે ઓડકાર આવે ત્યારે મરીને દેવગતિમાં જાય. ગતિ એક દેવની. એ આરાને વિષે ઝેર નહિ, વેર નહિ, ઈર્ષ્યા નહિ, જરા (ઘડપણ) નહિ, રોગ નહિ. કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે. તે પૂર્વનાં દાન પુણ્યનાં ફળ જાણવાં.

બીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ત્રીજો આરો

બીજો આરો ઊતરીને ત્રીજો આરો બેસે ત્યારે વર્ષા, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત હીણા થાય. ત્રીજો આરો બે કોડાંકોડી સાગરોપમનો, સુષમ દુઃષમ નામે એટલે સુંદરતા ઘણી અને વિપમતા થોડી. એ આરાને વિષે ૧ ગાઉનું શરીર અને ૧

પલ્યોપમનું આયુષ્ય જાણવું. ઊતરતા આરે પાંચસે ધનુષ્યનું શરીર અને કોડ પૂર્વનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ, ને સમચતુરંસ્ર સંસ્થાન જાણવું અને ઊતરતે આરે છ સંઘયણ, છ સંસ્થાન જાણવા. એ આરાને વિષે શરીરમાં ૬૪ પાંસળીઓ અને ઊતરતા આરે ૩૨ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાના વિષે ચઉથભક્તે (એક દિવસે) આહારની ઈચ્છા થાય, ત્યારે શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ ગોળ સરખી જાણવી. ઊતરતે આરે જમીનની સરસાઈ સારી જાણવી. એ આરાને વિષે દશ પ્રકારના કલ્પવૃક્ષ મનવાંછિત સુખ આપે, તે ઉપર પહેલા આરામાં કહ્યાં છે તે પ્રમાણે જાણવા. એ આરાને વિષે જુગલીયાને આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે તે વખતે જુગલીયા પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. ત્યારે જુગલાણી એક જોડું પ્રસવે. તે જોડાની પ્રતિપાલના (આસનાવાસના) ૭૯ દિવસ કરે. જુગલ જુગલાણીને ક્ષણ માત્રનો વિયોગ ન પડે. તેમને છીંક, બગાસું કે ઓડકાર આવે ત્યારે મરીને દેવગતિમાં જાય. એ ત્રણ આરા જુગલીયાના જાણવા. એકલો જુગલ ધર્મ જાણવો. એ ત્રીજા આરામાં જુગલીયા સુધી ગતિ એક દેવની જાણવી. એ આરાને વિષે જુગલીયા ધર્મ સુધી ઝેર નહિ, વેર નહિ, ઈર્ષ્યા નહિ, જરા નહિ, રોગ નહિ, કુરૂપ નહિ, પરિપૂર્ણ અંગ ઉપાંગને વિષે સુખ ભોગવે તે પૂર્વનાં દાન, પુણ્યના ફળ જાણવાં.

જુગલીયા ધર્મ સંપૂર્ણ.

ત્રીજા આરાના જતાં શેષ ૮૪ લાખ પૂર્વ, ૩ વર્ષ અને ૮૥ માસ બાકી રહ્યાં ત્યારે સર્વાર્થસિદ્ધ મહાવિમાનમાં ૩૩ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવીને ત્યાંથી ચવીને, વનિતા નગરીને વિષે, નાભિકલકર રોજાને ઘેર, મરૂદેવી માતાની કૃષ્ણિમાં શ્રી ઋષભદેવ સ્વામી ઉપજ્યા.

પછી સવા નવ માસે જન્મ થયો. માતાએ પ્રથમ ઋષભનું સ્વાપ્ન દીધું માટે ઋષભદેવ નામ પાડ્યું. તે ઋષભદેવ સ્વામીએ જુગલીયા ધર્મ નિવારીને (કાઢી નાખી) ૧ અસિ, ૨ મસિ, ૩ કૃષિ આદિ ૭૨ કળા પુરુષને શીખવી. સ્ત્રીઓને ૬૪ કળા શીખવી. અનુકંપા નિમિત્તે વીસ લાખ પૂર્વ સુધી કુંવરપણે રહ્યા અને ૬૩ લાખ પૂર્વ રાજ્ય પાળ્યું. પછી પોતાના પુત્ર ભરતને રાજ્ય સોંપી પોતે ૪૦૦૦ પુરુષ સાથે દીક્ષા લીધી. સંયમ લીધા પછી એક હજાર વર્ષ કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું. એમ છવ્વ્થપણું તથા કેવળપણું મળીને એક લાખ પૂર્વનો સંયમ પાળીને, અષ્ટાપદ પર્વત ઉપર, પદ્માસને બેસીને દશ હજાર સાધુ સહિત, ભગવત મોક્ષ પધાર્યા. તે સ્વામીજીના પાંચ કલ્યાણીક, ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં થયા. (તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનથી ચવીને મરુદેવી રાણીની કૂક્ષીમાં ઉપજ્યા. ૨ બીજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં જન્મ થયો. ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં રાજ્યાસને બિરાજ્યા. ૪ ચોથે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં દીક્ષા લીધી. ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે ઉત્તરાષાઢા નક્ષત્રમાં કેવળજ્ઞાન પામ્યા અને અભિજિત નક્ષત્રમાં પ્રભુજી મોક્ષ પધાર્યા. જુગલીયા ધર્મ નિવાર્યા પછી ગતિ પાંચ જાણવી.)

ત્રીજા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

ચોથો આરો

ત્રીજો આરો ઊતરીને ચોથો આરો બેસે ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત હીણા થાય. ચોથો આરો એક કોડાકોડી સાગરોપમમાં ૪૨,૦૦૦ વર્ષ ઓછો. એ આરો દુઃખમ સુખમ નામે એટલે વિષમતા ઘણી અને સુંદરતા થોડી. એ આરાને

વિષે પાંચસો ધનુષ્યનં શરીર અને કોડ પૂર્વનં આયુષ્ય જાણવું. ઊતરતા આરે સાત હાથનં શરીર અને બસો વર્ષમાં ઊણું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમાં ૩૨ પાંસળીઓ અને ઊતરતા આરે ૧૬ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે છ સંઘયાણ, છ સંસ્થાન જાણવા. એ આરાને વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઈચ્છા થાય, ત્યારે પુરુષ ૩૨ ક્વલનો અને સ્ત્રી ૨૮ ક્વલનો આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ સારી જાણવી. ઊતરતે આરે જમીનની સરસાઈ તેથી ઓછી જાણવી.

એ આરાને વિષે શેષ ૭૫ વરસ અને સાડા આઠ મહિના બાકી રહ્યા ત્યારે દશમા પ્રાણત દેવલોકે વીસ સાગરોપમનું આયુષ્ય ભોગવી, અયવીને માહણકુંડ (બ્રાહ્મણકુંડ) નગરીને વિષે ઋષ્યભદ્રત બ્રાહ્મણના ઘેર, દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂક્ષીમાં શ્રી મહાવીર સ્વામી ઉપજ્યા, ત્યાં સ્વામી ૮૨ રાત્રી રહ્યાં. ૮૩ મી રાત્રીએ શકેન્દ્રનું આસન ચળ્યું. ત્યારે શકેન્દ્રે ઉપયોગ મૂકીને જોયું કે શ્રી મહાવીર સ્વામી ભિક્ષુકને કુળે ઉપજ્યા છે એમ જાણ્યું, એ અનંતકાળે આશ્ચર્ય થયું. તે વારે શકેન્દ્રે હરિણગમેષી દેવને બોલાવીને કહ્યું, "તમે જાઓ, જઈને શ્રી મહાવીર સ્વામીનો ગર્ભ ક્ષત્રિયકુંડ નગરને વિષે. સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર, ત્રિશલાદેવી રાણીની કૂક્ષીએ મૂકો. ત્રિશલાદેવી રાણીની કૂક્ષીએ પુત્રીપણે ગર્ભ છે, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂક્ષીમાં મૂકો." ત્યારે તે હરિણગમેષી દેવે ત્યાં તથૈતિ (કહો છો તેમ કરીશ) એમ કહીને તે જ વખતે તે માહણકુંડ આવ્યો ને ત્યાં ભગવંતને નમસ્કાર કરીને કહ્યું, "હે સ્વામી ! તમે સાડું જાણશો, હું તમારો ગર્ભ સાહરું છું." તે વખતે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીને અવસ્વાપિની નિદ્રા મૂકીને ગર્ભ સાહર્યો, તે લઈ ક્ષત્રિયકુંડ નગરને વિષે, સિદ્ધાર્થ રાજાને ઘેર,

ત્રિશલાદેવી રાણીની કૂક્ષીમાં મૂક્યો, અને ત્રિશલાદેવી રાણીની કૂક્ષીમાં પુત્રીનો જે ગર્ભ હતો, તે દેવાનંદા બ્રાહ્મણીની કૂક્ષીમાં મૂકી દીધો. પછી સર્વ થઈ સવા નવ માસે ભગવંતનો જન્મ થયો. પછી દિવસે દિવસે વધવા લાગ્યા. અનુક્રમે યૌવનાવસ્થા પામ્યા ત્યારે યશોદા નામે સ્ત્રી પરણ્યા. સાંસારિક સુખ ભોગવતાં એક પુત્રી થઈ, તેનું નામ પ્રિયદર્શના પાડ્યું. ત્રીસ વર્ષ સંસારમાં રહ્યા. માતાપિતા મૃત્યુ પામ્યા પછી, એકાકીપણે સંયમ લીધો.

સંયમ લઈને સાડાબાર વર્ષ ને એક પખવાડીયા લગી સખત જપ, તપ, ધ્યાન ધરીને ભગવંતને ઉનાળાનો બીજો માસ, ચોથો પક્ષ, તે વૈશાખ સુદી દશમ, તે સુવર્ત નામા દિવસે, વિજય નામા મુહૂર્ત, ઉત્તરાફાલ્ગુની નક્ષત્રે, ચંદ્ર શુભ આવ્યે, પૂર્વ દિશે જતાં છાયાએ વીચંતા નામા પાછલી પોરસીએ, જૃંભિયા નગરની બહાર, ઋજુવાલિકા નદીને ઉત્તર દિશાને તટે, સામાધિક ગાથાપતિ કૃષ્ણીના ક્ષેત્રને વિષે વૈયાવૃત્તી પક્ષના સ્થાનકના ઈશાન ખૂણે, ત્યાં શાલ વૃક્ષની નજીક, ઉકડું અને ગોધૂમ આસને તડકાની આતાપના લેતાં થકાં, એવે શુભ પ્રકારે પાણી પીવા રહિત, ચઉવિહારો છઠ્ઠ ભક્ત કરે, શ્રી મહાવીર ઊંચા ઢીંચણ, નીચું મસ્તક, એવી રીતે ધર્મધ્યાનમાંહી પ્રવર્તતાં ધ્યાનરૂપ કોઠાને વિષે પહોંચ્યાં છતે, શુક્લ ધ્યાનના ૪ ભેદ છે તેણે અંતરાલે (વચ્ચે) વર્તતા થકાં આઠ કર્મ મધ્યે ૧ મોહનીય, ૨ જ્ઞાનાવરણીય, ૩ દર્શનાવરણીય, ૪ અંતરાય એ ચાર ઘનઘાતી કર્મ અરિ કહેતાં શત્રુ સમાન, વૈરી સમાન, ઝોટીંગ સમાન તેને હણી, ક્ષય કરી, દૂર કરીને મહાપ્રકાશ કરે એવું કેવળ જ્ઞાન, કેવળદર્શન પ્રાપ્ત કર્યું. ઓગણત્રીસ વર્ષ ને સાડાપાંચ મહિના સુધી કેવળજ્ઞાનપણે વિચર્યા.

એવં સર્વ થઈને બહોંતેર વર્ષનું આયુષ્ય ભોગવીને ચોથા આરાના શેષ જતાં ત્રણ વર્ષ ને સાડાઆઠ મહિના બાકી રહ્યા, ત્યારે આસો વદ અમાસને દિને (આગમિક ભાષામાં કાર્તિક વદી અમાસ) પાવાપુરી નગરીને વિષે, ઐકાકીપણે સ્વામી નિર્વાણ (મોક્ષ) પધાર્યા. તે ભગવંતના પાંચ કલ્યાણીક ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં થયા. તે ૧ પહેલે કલ્યાણીકે, ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં દશમા પ્રાણત દેવલોકથી ચ્યવીને દેવાનંદાની કૂક્ષીએ ઉત્પન્ન થયા. ૨ બીજે કલ્યાણીકે, ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં ગર્ભનું સાહરણ થયું. ૩ ત્રીજે કલ્યાણીકે, ઉત્તરા ફાલ્ગુની નક્ષત્રમાં જન્મ થયો. ૪ ચોથે કલ્યાણીકે, દીક્ષા લીધી. ૫ પાંચમે કલ્યાણીકે, કેવળજ્ઞાન પામ્યા. સ્વાતિ નક્ષત્રમાં ભગવંત મોક્ષ નિર્વાણ પામ્યાં, એ આરાને વિષે ગતિ પાંચ જાણવી.

શ્રી મહાવીર દેવ નિર્વાણ પધાર્યા, તે જ વખતે શ્રી ગૌતમ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું. તે શ્રી ગૌતમ સ્વામી ૧૨ વર્ષ કેવળ પ્રવજ્યા પાળી મોક્ષ પધાર્યા, તે જ વખતે શ્રી સુધર્મા સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું. તે સુધર્મા સ્વામી ૮ વર્ષ કેવળ પ્રવજ્યા પાળી મોક્ષ પધાર્યા, તે જ વખતે શ્રી જંબૂ સ્વામીને કેવળજ્ઞાન ઉપજ્યું. તે જંબૂ સ્વામી ૪૪ વર્ષ કેવળ પ્રવજ્યા પાળી મોક્ષ પધાર્યા. એવં સર્વ થઈને શ્રી મહાવીર દેવ મોક્ષ પધાર્યા પછી ૬૪ વર્ષ સુધી કેવળજ્ઞાન રહ્યું, પછી વિચ્છેદ ગયું. (નષ્ટ થયું.) એ આરાને વિષે જન્મેલ હોય, તે પાંચમા આરામાં મોક્ષે જાય પરંતુ પાંચમા આરાનો જન્મેલ હોય તે પાંચમા આરામાં મોક્ષે જાય નહિ. જંબૂસ્વામીજી મોક્ષ પધાર્યા પછી દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા. ૧ પરમ અવધિજ્ઞાન, ૨ મન:પર્યવજ્ઞાન, ૩ કેવળજ્ઞાન, ૪ પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૫ સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, ૬ યથાપ્યાત ચારિત્ર, ૭ પુલાક લબ્ધિ,

૮ ક્ષપક, ઉપશમ શ્રેણી, ૯ આહારક શરીર, ૧૦ જિનકલ્પી સાધુ.
એ દશ બોલ વિચ્છેદ ગયા (નષ્ટ થયા.)

ચોથા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

પાંચમો આરો

ચોથો આરો ઊતરીને પાંચમો આરો બેસે ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત હીણા થાય. પાંચમો આરો ૨૧૦૦૦ વર્ષનો. એ આરો દુઃષમ નામે એટલે એકલી વિષમતા જાણવી. એ આરાને વિષે સાત હાથનું શરીર અને બસો વર્ષમાં ઊણું આયુષ્ય જાણવું. ઊતરતા આરે એક હાથનું શરીર અને વીસ વર્ષનું આયુષ્ય જાણવું. એ આરાને વિષે શરીરમાં ૧૬ પાંસળીઓ અને ઊતરતા આરે ૮ પાંસળીઓ જાણવી. એ આરાને વિષે છ સંઘયણ, છ સંસ્થાન જાણવા. ઊતરતે આરે છેવટુ (સેવાર્ત) સંઘયણ અને હૂંડ સંસ્થાન જાણવું. એ આરાના વિષે દિન દિન પ્રત્યે આહારની ઈચ્છા થાય, ત્યારે પોતાના શરીર પ્રમાણે આહાર કરે. જમીનની સરસાઈ થોડી એટલે કાંઈક સારી જાણવી, ઊતરતે આરે કુંભારના નીભાડાની છાર સરખી જાણવી. એ આરાને વિષે ગતિ ચાર જાણવી.

(પાંચમી મોક્ષ ગતિમા ન જાય.) પાંચમા આરાના લક્ષણના ૩૨

બોલ નીચે પ્રમાણે :- ૧) મોટાં નગર તે ગામડાં સરખા થશે.

૨) ગામડાં તે સ્મશાન સરખાં થશે.

૩) ભલા (ઊંચા) કૂળનાં સંતાનો તે દાસ, દાસી સરખા (નીચા કૂળના) થશે.

૪) પ્રધાનો લાલચુ થશે.

૫) રાજાઓ યમદંડ સરખા થશે.

૬) સારા કૂળની સ્ત્રી તે લક્ષ્મીરહિત થશે.

- ૭) સારા કૂળની સ્ત્રી તે વેશ્યા સરખી થશે.
- ૮) પુત્રો પોતાના છંદે, મરજી મુજબ, સ્વતંત્ર ચાલશે.
- ૯) શિષ્ય ગુરુના અપવાદ બોલશે.
- ૧૦) દુર્જન લોક સુખી થશે.
- ૧૧) સક્કન લોકો દુઃખી થશે.
- ૧૨) દુર્ભિક્ષ દુકાળ ઘણા પડશે.
- ૧૩) ઉંદર, સર્પાદિની દાઢ ઘણી થશે.
- ૧૪) બ્રાહ્મણો અર્થના લોભી થશે.
- ૧૫) હિંસાએ ધર્મ પ્રવર્તાવનાર ઘણા થશે.
- ૧૬) એક ધર્મના ઘણા ભેદ થશે.
- ૧૭) મિથ્યાત્વી દેવ ઘણા થશે.
- ૧૮) મિથ્યાત્વી લોકો ઘણા થશે.
- ૧૯) માણસને દેવદર્શન દુર્લભ થશે.
- ૨૦) વિદ્યાધરના વિદ્યાપ્રભાવ થોડાં રહેશે.
- ૨૧) ગોરસ (દૂધ, દહીં, ઘી) માં સરસાઈ થોડી રહેશે.
- ૨૨) બળદ પ્રમુખનાં બળ, આયુષ્ય થોડાં રહેશે.
- ૨૩) સાધુ, સાધ્વીને માસ કલ્પ તથા ચોમાસું કર્યા જેવા ક્ષેત્ર થોડાં રહેશે.
- ૨૪) શ્રાવકની અગિયાર પ્રતિમા તથા સાધુની બાર પ્રતિમા વિચ્છેદ જશે. (આ ૧૧ પ્રતિમાનો વિચ્છેદ કોઈ માનતા નથી.)
- ૨૫) ગુરુ શિષ્યને ભણાવશે નહિ.
- ૨૬) શિષ્ય અવિનીત, કલેશી થશે.
- ૨૭) અધર્મી, કલેશી, ઝગડાખોર, કુમાણસ ઘણાં થશે; ને સુમાણસ થોડા થશે.

૨૮) આચાર્ય પોતપોતાના ગચ્છની પરંપરા, સમાચારી જુદી જુદી પ્રવર્તાવશે તથા મૂઢ, મૂર્ખ માણસને મોહ, મિથ્યાત્વના પાશમાં નાંખશે, ઉત્સૂત્ર ભાખશે, નિંદનીક, કુબુદ્ધિક ઘણા થશે, પોતપોતાની પરંપરામાં રાચશે.

૨૯) સરલ, ભદ્રિક, ન્યાયી, પ્રામાણિક પુરૂષ થોડાં રહેશે.

૩૦) મ્લેચ્છનાં રાજ્ય ઘણાં થશે.

૩૧) હિંદુના રાજ્ય અલ્પઋદ્ધિવાળા અને થોડાં રહેશે.

૩૨) મોટા કુળના રાજા તે નીચ કામ કરશે. અન્યાય, અધર્મ તથા કુવ્યસનમાં ઘણાં રાચશે.

એ ૩૨ બોલ સંપૂર્ણ.

એ આરાને વિષે ધન સર્વ વિચ્છેદ જશે. લોઢાની ધાતુ રહેશે. ચામડાની મહોરો ચાલશે, તે ધનવંત કહેવાશે. એ આરાને વિષે એક ઉપવાસ, તે માસક્ષમણ સરખો લાગશે.

એ આરાને વિષે જ્ઞાન સર્વ વિચ્છેદ જશે. ફક્ત દશવૈકાલિક સૂત્રના પહેલા ચાર અધ્યયન રહેશે (કોઈ માને છે કે ૧ દશવૈકાલિક, ૨ ઉત્તરાધ્યયન, ૩ આચારાંગ, ૪ આવશ્યક, એ ચાર સૂત્ર રહેશે. તે ઉપર ચાર જીવ એકાવતારી થશે. તે ચાર જીવનાં નામ, ૧ દુપસહ નામે આચાર્ય, ૨ ફાલ્ગુની નામે સાધ્વી, ૩ જિનદાસ નામે શ્રાવક, ૪ નાગશ્રી નામે શ્રાવિકા. એ સર્વ થઈને ૨૦૦૪ પાંચમા આરાના છેડા સુધી શ્રી મહાવીર સ્વામીના યુગંધર જાણવા.) **નોટ :** કૌંસમાં લખેલી વાત સિદ્ધાંતમાં નથી, ગ્રંથની છે અને ચર્યાસ્પદ છે.

અષાઢ સુદી પૂનમ (૧૫) ને દિને શકેન્દ્રનું આસન ચળશે, ત્યારે શકેન્દ્ર ઉપયોગ મૂકીને જોશે કે આજે પાંચમો આરો ઊતરીને કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે. તેઓ આવીને ૪ જીવને કહેશે કે કાલે છઠ્ઠો આરો બેસશે, માટે આલોવી, પરિક્કમિ, નિંદી, નિ:શલ્ય થાઓ. તેથી

તે ચાર જીવો તે પ્રમાણે કરી સર્વને ખમાવી, નિઃશલ્ય થઈ સંચારો કરશે, તે વખતે સંવર્તક, મહાસંવર્તક નામે વાયરો થશે. તેણે કરી પહાડ, પર્વત, ગઢ, બેટ, કૂવા, વાવ, સર્વ સ્થાનક વિસરાલ (નાશ) થશે. માત્ર ૧) વૈતાદ્વય પર્વત, ૨) ગંગા નદી, ૩) સિંધુ નદી, ૪) ઋષભ કૂટ, ૫) લવણની ખાડી, એ પાંચ સ્થાનક રહેશે. બીજા સર્વ સ્થાનક તૂટી પડશે. તે ચાર જીવ સમાધિ પરિણામે કાળ કરીને પહેલા દેવલોકે જશે ત્યારે ચાર બોલ વિચ્છેદ જશે. ૧) પહેલે પ્રહરે જૈન ધર્મ વિચ્છેદ જશે, ૨) બીજે પ્રહરે મિથ્યાત્વીનો ધર્મ વિચ્છેદ જશે, ૩) ત્રીજે પ્રહરે રાજનીતિ વિચ્છેદ જશે, ૪) ચોથે પ્રહરે બાદર અગ્નિ વિચ્છેદ જશે.

એ પાંચમા આરાના છેડા સુધી ચાર ગતિમાં જીવ જાય, એક પાંચમી મોક્ષ ગતિમાં ન જાય. **પાંચમા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.**

છઠ્ઠો આરો

પાંચમો આરો ઊતરીને છઠ્ઠો આરો બેસસે ત્યારે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શના પર્યવ અનંત અનંત હીણા થાય. એ આરો ૨૧,૦૦૦ વર્ષનો જાણવો. એ આરો દુઃખમ દુઃખમ નામે જાણવો. એટલે એ આરો ઘણો ભયંકર - ઘણો ત્રાસદાયક જાણવો. એક હાથનું શરીર, ૨૦ વર્ષનું આયુષ્ય, ઊતરતે આરે મૂઢા હાથનું શરીર, ૧૬ વર્ષનું આયુષ્ય, એ આરાને વિષે આઠ પાંસળી અને ઊતરતે આરે ચાર પાંસળી, છેવટુ સંઘયણ અને હૂંડ સંસ્થાન, ઊતરતે આરે એમ જ જાણવું. છ વર્ષની સ્ત્રી ગર્ભ ધારણ કરશે. તે કાળાં, કુદર્શની, રોગી, રિસાળ, નખ અને કેશ ઘણાં એવાં છોકરાં પ્રસવશે. તે કૂતરીની પેઠે પરિવાર સાથે ફેરવશે. એ આરાને વિષે ગંગા અને સિંધુ નદીમાં વૈતાદ્વય પર્વતના મૂળે ૭૨ બીજા હશે. તેમાં મનુષ્ય, તિર્યક, પક્ષી

બીજા માત્ર હશે. તે નદીનો પટ દર ॥ યોજનનો છે તેમાં રથના ચીલા પ્રમાણે પહોળું અને ગાડાની ધરી ડૂબે એટલું જ ઊંડુ પાણી રહેશે. તેમાં મચ્છ, કચ્છ ઘણાં થશે. તે ૭૨ બીલના મનુષ્યો સાંજે અને સવારે મચ્છ કચ્છ કાઢીને વેળુમાં ભારશે (રેતીમાં તપાવશે / શેકશે). સૂર્ય ઘણો તપશે, ટાઢ ઘણી પડશે, તેથી સીઝવાઈ રહેશે અને તેનો મનુષ્ય આહાર કરશે. તેનાં હાડકાં, ચામડાં તિર્યચ ચાટીને રહેશે. મનુષ્યના માથાની ખોપરીમાં પાણી લાવીને પીશે. એ રીતે એકવીસ હજાર વર્ષ પૂરાં કરશે. જે માણસ દાન, પુણ્ય રહિત તેમજ નમોક્કાર (નમસ્કાર) રહિત, પ્રત્યાખ્યાન રહિત, સમકિત વિનાનો હશે, તે આવા આરાને વિષે આવીને ઉપજશે. એવું જાણી જે કોઈ મનુષ્ય જૈન ધર્મ પાળશે અથવા જૈનધર્મની આસ્થા રાખશે તે જીવ આ ભવાબ્ધિમાંથી તરીને પરમ સુખ પામશે.

છઠ્ઠા આરાના ભાવ સંપૂર્ણ.

[આ રીતે અવસર્પિણી કાળનાં ૧૦ કોડાકોડી સાગરના છ આરા થાય છે. તે જ પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી કાળનાં છ આરા હોય છે. અવસર્પિણી અને ઉત્સર્પિણી મળીને કુલ વીસ કોડાકોડી સાગરનું એક કાલચક્ર થાય છે. અવસર્પિણી કાળમાં વર્ષા, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સંઘયણ, સંઠાણ આદિ ક્રમશઃ હીન થાય છે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં વર્ષા, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, સંઘયણ, સંઠાણ આદિની ક્રમશઃ વૃદ્ધિ થાય છે. ઉત્સર્પિણી કાળનો પ્રથમ આરો અવસર્પિણી કાળના છઠ્ઠા આરા જેવો હોય છે. તે જ પ્રમાણે ઉત્સર્પિણી કાળનો બીજો, ત્રીજો, ચોથો, પાંચમો, છઠ્ઠો આરો અવસર્પિણી કાળના પાંચમા, ચોથા, ત્રીજા, બીજા, પ્રથમ આરા જેવો હોય છે. વિશેષતા એટલી કે ઉત્સર્પિણી કાળનો પ્રથમ આરો પૂર્ણ થયા પછી બીજા આરાનાં પ્રારંભમાં ૭

દિવસ સુધી પુષ્કર વરસાદ પડે છે. પછી ૭ દિવસ વર્ષા બંધ રહે છે. એમ અનુક્રમે ૭-૭ દિવસ દૂધ, ઘી, અમૃત રસનો વરસાદ વરસે છે. જેનાથી ઉત્સર્પિણી કાળના પ્રથમ આરાનાં અશુભ ભાવ, રૂક્ષતા, ઉષ્ણતા, આદિ નષ્ટ થઈ શુભ વર્ણ આદિની ઉત્પત્તિ થાય છે. પૃથ્વીમાં ફળદ્રુપતા ઉત્પન્ન થાય છે. ફળફૂલ, વૃક્ષોથી પૃથ્વી છવાઈ જાય છે. ત્યારે બિલમાં રહેલાં માનવો બહાર નીકળી વનસ્પતિ જોઈ માંસાહાર ન જ કરવાનો નિયમ કરે છે. ઉત્સર્પિણીનાં ત્રીજા આરામાં ૩ વર્ષને ૮॥ (સાડાઆઠ) મહિના વીત્યા બાદ પહેલા તીર્થંકરનો જન્મ થશે. તે પ્રથમ તીર્થંકરનું આયુષ્ય ૭૨ વર્ષનું (ભગવાન મહાવીર જેટલું) હશે. ત્યારબાદ ૨૨ તીર્થંકરો ક્રમથી થશે. ચોથા આરામાં ૩ વર્ષને ૮॥ (સાડાઆઠ) મહિના વીત્યા બાદ ૨૪ મા તીર્થંકરનો જન્મ થશે. તે તીર્થંકરનું આયુષ્ય ૮૪ લાખ પૂર્વનું (ભગવાન ઋષભદેવ જેટલું) હશે. ૨૪ મા તીર્થંકર શિલ્પકળા આદિ શિક્ષા આપશે નહિ કારણકે તે શિક્ષા આગળથી ચાલી આવતી હશે. તેમનાં મોક્ષ ગયા પછી રાજધર્મ અને ચારિત્રધર્મ વિચ્છેદ જશે. પછી અકર્મભૂમિ જેવો વ્યવહાર (જુગલીયા કાળ) રહેશે.

અકર્મભૂમિનાં દેવકુરુ, ઉત્તરકુરુ એ બે ક્ષેત્રમાં અંવસર્પિણી કાળના બેસતાં પહેલા આરા જેવા ભાવો, હરિવાસ, રમ્યક્વાસમાં બેસતાં બીજા આરા જેવા ભાવો, હેમવય, હિરણ્યવયમાં બેસતાં ત્રીજા આરાના જેવા ભાવો, ૫૬ અંતરદ્વીપમાં ઊતરતા ત્રીજા આરા જેવા (જુગલકાળ જેવા, કર્મભૂમિ જેવા નહિ) ભાવો, મહાવિદેહક્ષેત્ર માં ચોથા આરા જેવા ભાવો સદાકાળ વર્તે છે. એટલે કે તે ક્ષેત્રોમાં છઆરા, કાળચક્ર નથી.] ઈતિ છ આરાના ભાવ.

૧૦ દશ દ્વારના જીવસ્થાનક

સમવાયાંગ સૂત્ર - ૧૪

જીવઠાણ નામ લક્ષણ ઠિઈ, કિરિયા કમ્મસત્તાએ ।
બંધ ઉદીરણા ઉદય, નિજ્જરા છ ભાવ, દસ દારાએ ॥

અર્થ :- દશ દ્વારનાં નામ : ૧. જીવસ્થાનકના નામનો દ્વાર, ૨. લક્ષણદ્વાર, ૩. સ્થિતિ દ્વાર ૪. ક્રિયા દ્વાર, ૫. કર્મસત્તા દ્વાર, ૬. કર્મ બંધ દ્વાર, ૭. કર્મ ઉદીરણા દ્વાર, ૮. કર્મ ઉદય દ્વાર, ૯. કર્મ નિર્જરા દ્વાર, ૧૦. છ ભાવ દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર :- ૧. મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનક, ૨. સાસ્વાદન જીવસ્થાનક, ૩. સમમિથ્યાત્વ જીવસ્થાનક, ૪. અવતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનક, ૫. દેશવતી જીવસ્થાનક, ૬. પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક, ૭. અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક, ૮. નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક, ૯. અનિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક, ૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનક, ૧૧. ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનક, ૧૨. ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક, ૧૩. સયોગી કેવળી જીવસ્થાનક, ૧૪. અયોગી કેવળી જીવસ્થાનક.

૨. લક્ષણ દ્વાર :- ૧ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, તે મિથ્યાત્વના બે ભેદ : ૧ ઉણાઈરિત, ૨ તવાઈરિત.

૧. ઉણાઈરિત, તે ઓછું, અધિકું સર્દહે તથા પ્રરૂપે.

૨. તવાઈરિત, તે વિપરીત સર્દહે તથા પ્રરૂપે.

મિથ્યાત્વના ચાર ભેદ :

૧. એક મૂળથી જ વીતરાગનાં વચન સર્દહે નહિ, ૩૬૩ પાખંડીવત્, શાખ સૂયગડાંગ સૂત્રની.

૨. એક કાંઈક સર્દહે કાંઈક ન સર્દહે, જમાલી પ્રમુખ સાત નિન્હવવત્, શાખ સૂત્ર ઉવવાઈ તથા ઠાણાંગ સૂત્રના સાતમે ઠાણે.

૩. એક આધું પાછું ઓછું અધિકું સર્દહે, ઉદકપેઢાલ પુત્રવત્, શાખ સૂયગડાંગ સૂત્ર શ્રુતસ્કંધ ૨, અધ્યયન ૭.

૪. એક જ્ઞાનાંતરાદિક તેર બોલને વિષે શંકા, કંખા વેદે તે. ૧ જ્ઞાનાંતર, ૨ દર્શનાંતર, ૩ ચારિત્રાંતર, ૪ લિંગાંતર, ૫ પ્રવચનાંતર, ૬ પ્રાવચનાંતર, ૭ કલ્પાંતર, ૮ માર્ગાંતર, ૯ મતાંતર, ૧૦ ભંગાંતર, ૧૧ નયાંતર, ૧૨ નિયમાંતર, ૧૩ પ્રમાણાંતર. તેની શાખ ભગવતી સૂત્ર શતક ૧, ઉ. ૩.

૨. સાસ્વાદન સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમકિત વમતો વમતો છેડે, પરાસ માત્ર રહે. બેઈન્દ્રિયાદિક ને અપર્યાપ્ત વખતે હોય, પર્યાપ્ત થયા પછી મટી જાય, સંજી પંચેન્દ્રિય ને પર્યાપ્ત થયા પછી પણ હોય, તેને સાસ્વાદન સમદષ્ટિ જીવસ્થાનક કહીએ. શાખ સૂત્ર જીવાભિગમ, દંડકને આધારે.

૩. સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મિથ્યાત્વમાંથી નીકળ્યો પણ સમકિત પામ્યો નથી એવે અંતરાલે અધ્યવસાયને રસે કરી પ્રવર્તતો થકો આયુષ્ય કર્મ બાંધે નહિ, કાળ પણ કરે નહિ, શાથી ? જે થોડા કાળ માટે, અનિશ્ચયપણા માટે ત્રીજેથી પડીને પહેલે આવે અથવા ત્યાંથી ચોથા આદિ જીવસ્થાનકે જાય, ત્યારે આયુષ્ય બાંધે, કાળ પણ કરે, શાખ સૂત્ર ભગવતી, શતક ૩૦ અને ૨૬.

૪. અવતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શંકા, કાંક્ષા રહિતપણે વીતરાગના વચન શુદ્ધ ભાવે સર્દહે તથા પ્રતિતી આજી રોયવે. લોક મધ્યે હિલનીક, નિંદનીક કહેવાય તેવા આચરણ પ્રાયઃ કરીને કરે નહિ.

૫. દેશવતી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે યથાતથ્ય સમકિત સહિત, વિજ્ઞાન વિવેક સહિત, દેશયકી વ્રત આદરે, તે જઘન્ય એક નોકારસી

પ્રત્યાખ્યાન તથા એક જીવને હણવાનાં પ્રત્યાખ્યાન ઉત્કૃષ્ટ ૧૧ શ્રાવકોની પ્રતિમા આદરે તેને દેશવ્રતી જીવસ્થાનક કહિએ.

૬. પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે સમકિત સહિત સર્વ વ્રત આદરે, પ્રમત્તનો અર્થ જે (અપ્રમત્ત જીવસ્થાનકે સંજ્વલનના ચાર કષાય છે તે થકી) પ્ર કહેતાં વિશેષે, મત્ત કહેતા માતો, છે. સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ તેને પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક કહીએ પણ પ્રમાદી ન કહીએ.

૭. અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે અ કહેતાં નથી, પ્ર કહેતાં વિશેષે, મત્ત કહેતાં માતો, સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એટલે છઠ્ઠાથી કાંઈક પાતળો છે, તેને અપ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનક કહિએ.

૮. નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે નિવર્તિ કહેતાં નિવર્ત્યો છે, સંજ્વલનના ક્રોધ અને માન થકી તેને નિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક કહિએ.

૯. અનિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે અનિવર્તિ કહેતાં, નથી નિવર્ત્યો, સંજ્વલનના લોભ થકી તેને અનિવર્તિ બાદર જીવસ્થાનક કહિએ.

૧૦. સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે થોડોક સંજ્વલનના લોભનો ઉદય છે, તેને સૂક્ષ્મ સંપરાય જીવસ્થાનક કહિએ.

૧૧. ઉપશાંત મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ઉપશમાવી છે તેને ઉપશાંત મોહનીય જીવ.કહિએ.

૧૨. ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ક્ષય કરી છે તેને ક્ષીણ મોહનીય જીવસ્થાનક કહિએ.

૧૩. સયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે મન, વચન, કાયાના શુભ યોગ સહિત, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનપણે પ્રવર્તે તેને

સયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિએ.

૧૪. અયોગી કેવળી જીવસ્થાનકનું લક્ષણ, જે શરીર સહિત, મન, વચન, કાયાના યોગ રૂંધીને કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનપણે પ્રવર્તે, તેને અયોગી કેવળી જીવસ્થાનક કહિએ. ઈતિ બીજો લક્ષણ દ્વાર

૩. સ્થિતિ દ્વાર :

પહેલા મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ ત્રણ પ્રકારની.

૧. અનાદિ અપર્યવસિત, તે મિથ્યાત્વની આદિ નથી અને અંત (છેડો) નથી, તે ભવ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું.

૨. અનાદિ સપર્યવસિત, તે મિથ્યાત્વની આદિ નથી અને અંત (છેડો) છે, તે ભવ્ય જીવોનું મિથ્યાત્વ જાણવું.

૩. સાદિ સપર્યવસિત, તે મિથ્યાત્વની આદિ છે અને અંત પણ છે. અનાદિકાળનું જીવને મિથ્યાત્વ હતું તે ભવ્ય જીવ કોઈકવારે સમકિત પામ્યો તેમાંથી સંસાર પરિભ્રમણ યોગ કર્મને વિશેષે કરી, સમકિતથી પડ્યો ને મિથ્યાત્વ પામ્યો. તે ભવ્ય જીવ સમદૃષ્ટિ પડિવાઈ આશ્રી જાણવું. તે મિથ્યાત્વની સ્થિતિ, જઘન્ય અંતર્મુહૂર્તની, ઉત્કૃષ્ટ અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં દેશ ન્યૂન, તે જીવ નિશ્ચયથી સમકિત પામી મોક્ષે જાય.

પ્રથમ મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ કહી, તેની શાખ, સૂત્ર જીવાભિગમ નવમી પ્રતિપત્તિને અધિકારે.

બીજા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. ૧ સમય, ઉ. ૬ આવલિકાની.

ત્રીજા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત.

ચોથા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંત., ઉ. ૬૬ સાગરોપમ ઝાઝેરી.

પાંચમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. કોડ પૂર્વ વર્ષમાં દેશ ન્યૂન.

છઠ્ઠા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ પરિણામ આશ્રી જ. એક સમય, ઉ. કોડ પૂર્વ વર્ષમાં દેશ ન્યૂન. પ્રવર્તન આશ્રી, જ. અંતર્મુહૂર્તની, ઉ. કોડ પૂર્વ વર્ષમાં દેશ ન્યૂન. તે ધર્મદેવ આશ્રી, તેની શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક ૧૨, ઉ. ૯.

સાતમા, આઠમા, નવમા, દશમા, અગિયારમા એ પાંચ જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. એક સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્તની. શાખ સૂત્ર ભગવતી શતક ૧૨ ઉ. ૯.

બારમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત.

તેરમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. કોડ પૂર્વ વર્ષમાં દેશ ન્યૂન.

ચૌદમા જીવસ્થાનકની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત. તે અંતર્મુહૂર્ત કેવું ? પાંચ લઘુ અક્ષર (અ, ઇ, ઉ, ઋ, લૃ) ઉચ્ચારે, એટલા વખતનો જે કાળ થાય તેટલો કાળ. ઇતિ ત્રીજો સ્થિતિ દ્વાર

૪. ક્રિયા દ્વાર : ક્રિયા પચ્ચીસ છે તે કાઈયા આદિ (નવતત્ત્વમાં બતાવેલ છે). તેમાંની જે ક્રિયા જે જે જીવસ્થાનકે જેટલી જે જે કારણે લાગે તેનો વિસ્તાર. કર્મ આઠ છે, તેમાં એક ચોથું મોહનીય કર્મ સરદાર છે. તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે.

તે ૨૮ પ્રકૃતિનો વિસ્તાર કર્મપ્રકૃતિના થોકડા મધ્યે લખેલ છે. તે મોહનીય કર્મની સત્તા, ઉદય, ક્ષયોપશમ, ક્ષયને લીધે જે જે ક્રિયા લાગે, અને જે જે ક્રિયા ન લાગે તે કહીએ છીએ.

પહેલે મિથ્યાત્વ જીવસ્થાનકે, જે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે, તેમાંથી અભવ્યને છઠ્વીસ પ્રકૃતિની સત્તા છે, તે ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બે વર્જને. કેટલાક ભવ્ય જીવને ૨૮ પ્રકૃતિની સત્તા છે, તેમાં મિથ્યાત્વનું બળ વિશેષ છે, તેમાં

બેનું ખરૂં ને ત્રણનો વાદ, બેનું ખરૂં તે ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનું ખરૂં. ત્રણનો વાદ તે, ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી, ૩ વિનયવાદી, એ ત્રણનો વાદ. તેણે કરી ૨૪ સંપરાય ક્રિયા લાગે.

બીજે સાસ્વાદન જીવસ્થાનકે મોહનીયની ૨૮ પ્રકૃતિમાંની ૨૮ ની સત્તા હોય છે, તેમાં સાસ્વાદનનું બળ વિશેષ છે. તેમાં બેનું ખરૂં ને બેનો વાદ. બેનું ખરૂં તે ૧ મિથ્યાત્વ મોહનીય, ૨ સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનું ખરૂં ને બેનો વાદ તે ૧ અક્રિયાવાદી, ૨ અજ્ઞાનવાદી એ બેનો વાદ. તેણે કરીને ૨૩ સંપરાય ક્રિયા લાગે.

ત્રીજે સમમિથ્યાત્વ દષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૨૮ નો ઉદય. તેમાં સમમિથ્યાત્વનું બળ વિશેષ છે, તેમાં બેનું ખરૂં ને બેનો વાદ. બેનું ખરૂં તે ૧ સમકિત મોહનીય, ૨ મિથ્યાત્વ મોહનીય, એ બેનું ખરૂં, બેનો વાદ તે ૧ અજ્ઞાનવાદી, ૨ વિનયવાદી. એ બેનો વાદ. તેણે કરીને ૨૩ સંપરાય ક્રિયા લાગે.

ચોથે અવતી સમદષ્ટિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની સાતનો ક્ષયોપશમ, ૨૧ નો ઉદય. સાતનો ક્ષયોપશમ તે અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય અને સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, એ સાતનો ક્ષયોપશમ. ૨૧ નો ઉદય તે ઉપર જે સાત બોલ કહ્યા તે વર્જ્યા. સાતના ક્ષયોપશમ માટે એક મિથ્યાદર્શનવત્તિયા ક્રિયા ન લાગે. એકવીસના ઉદય માટે ૨૩ સંપરાય ક્રિયા લાગે.

પાંચમે દેશવતી જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૧૧નો ક્ષયોપશમ, ૧૭નો ઉદય. ૧૧નો ક્ષયોપશમ તે અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ

મોહનીય, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, અપ્રત્યાપ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૧૧નો ક્ષયોપશમ. ૧૭નો ઉદય તે જે ઉપર ૧૧ બોલ કહ્યા તે વજ્ર્યા શેષ ૧૭નો ઉદય. ૧૧ના ક્ષયોપશમ માટે મિથ્યાદર્શનવત્તિયા ક્રિયા, અપ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા એ બે ક્રિયા ન લાગે. ૧૭ના ઉદય માટે ૨૨ સંપરાય ક્રિયા લાગે.

છઠ્ઠે પ્રમત્ત સંયતિ જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૧૫નો ક્ષયોપશમ, ૧૩નો ઉદય. ૧૫નો ક્ષયોપશમ તે અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, અપ્રત્યાપ્યાની ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પ્રત્યાપ્યાનાવરણીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૧૫નો ક્ષયોપશમ. ૧૩નો ઉદય તે ઉપર કહ્યા તે ૧૫ વજ્ર્યા શેષ ૧૩નો ઉદય. ૧૫ના ક્ષયોપશમ માટે ત્રણ સંપરાય ક્રિયા ન લાભે. ૧૩ના ઉદય માટે ૨૨ માંથી પરિગ્રહિકી વર્જને ૨૧ ક્રિયા લાગે. છઠ્ઠે જીવસ્થાનકે આરંભ કરે નહિ પણ ધૃતના કુંભવત્.

સાતમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૧૫ નો ક્ષયોપશમ, ૧૩ નો ઉદય, ઉપર કહ્યા તે ૧૫ ક્ષયોપશમ માટે ૯ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે. ૧૩ ના ઉદય માટે ૨૧ માંની કાયિકી આદિ પાંચ તથા આરંભિયા એ ૬ વર્જને ૧૫ લાગે. તે ૭ માથી ૧૦ મા જીવસ્થાનક સુધી જાણવું.

આઠમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૭ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય, ૮ નો ક્ષયોપશમ, ૧૩ નો ઉદય. ૭ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય થાય તે અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય એ સાતનો ઉપશમ અથવા ક્ષય. ૮ નો ક્ષયોપશમ તે અપ્રત્યાપ્યાની

ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૮ નો ક્ષયોપશમ. ૧૩ નો ઉદય તે નોકષાયના ૯, સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૧૩ નો ઉદય. ૮ ના ક્ષયોપશમ માટે ત્રેવીસ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે. ૧૩ ના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. (પાંચ ક્રિયામાંથી).

નવમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૧૬ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય, ૧૧ નો ક્ષયોપશમ, એક નો ઉદય. તેમાં ૧૬ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય, તે અનંતાનુબંધીના ચાર, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય, સમમિથ્યાત્વ મોહનીય, ત્રણ વેદ અને હાસ્યાદિ ૬ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય. ૧૧ નો ક્ષયોપશમ તે અપ્રત્યાખ્યાની ચાર, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ચાર, સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા એ ૧૧ નો ક્ષયોપશમ. નવમાના અંતે ૧ નો ઉદય તે સંજ્વલનનો લોભ. ૧૧ ના ક્ષયોપશમ માટે ૨૩ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે, એકના ઉદય માટે એક માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. (પાંચ ક્રિયામાંથી).

દશમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ માંહેની ૨૭ નો ઉપશમ અથવા ક્ષય, એક થોડા સંજ્વલનના લોભનો ઉદય. ૨૭ ના ઉપશમ અથવા ક્ષયે કરી ૨૩ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે એક સંજ્વલનના લોભને ઉદયે કરી, ૧ માયાવત્તિયા ક્રિયા લાગે. (પાંચ ક્રિયામાંથી).

અગિયારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ તે સર્વે ઉપશમાવી છે. તેણે કરીને ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે પણ સાત કર્મનો ઉદય છે, તેણે કરીને એક ઈરિયાવહિયા ક્રિયા લાગે.

બારમે જીવસ્થાનકે, મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ છે તે સર્વે ખપાવી છે માટે ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે પણ સાત કર્મનો ઉદય

છે તેણે કરીને ઈરિયાવહિયા ક્રિયા લાગે.

તેરમે જીવસ્થાનકે, ચાર ઘાતી કર્મ ખપાવ્યાં છે, તેણે કરીને ૨૪ સંપરાય ક્રિયા ન લાગે પણ ચાર અઘાતી કર્મના ઉદયે કરી ઈરિયાવહિયા ક્રિયા લાગે.

ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર ઘાતી કર્મ ખપાવ્યાં છે. ચારનો ઉદય તેમાં પણ વેદનીય કર્મનું બળ હતું. તે ભાંગ્યું તે ભણી ત્યાં એક પણ ક્રિયા ન લાગે.

ઈતિ ચોથો ક્રિયા દ્વાર

૫. કર્મની સત્તાનો દ્વાર : પહેલેથી માંડીને નિરંતર ૧૧ મા જીવસ્થાનક પર્યંત આઠે કર્મની સત્તા. બારમે જીવસ્થાનકે સાત કર્મની સત્તા, મોહનીય ન હોય. તેરમે ને ચૌદમે જીવસ્થાનકે ચાર અઘાતી કર્મની સત્તા તે વેદનીય કર્મ, આયુષ્ય કર્મ, નામ કર્મ અને ગોત્ર કર્મ.

ઈતિ પાંચમો કર્મની સત્તાનો દ્વાર

૬. કર્મના બંધનો દ્વાર : પહેલાથી સાતમા જીવસ્થાનકે ત્રીજું જીવસ્થાનક વર્જને સાત તથા આઠ કર્મ બાંધે, સાત બાંધે તો આયુષ્ય કર્મ વર્જને સાત બાંધે. ત્રીજા, આઠમા, નવમા જીવસ્થાનકે સાત કર્મ બાંધે આયુષ્ય કર્મ વર્જને. દશમે જીવસ્થાનકે છ કર્મ બાંધે તે આયુષ્ય અને મોહનીય એ બે વર્જને. અગિયારમે, બારમે, તેરમે જીવસ્થાનકે એક કર્મ બાંધે તે શાતાવેદનીય. ચૌદમે જીવસ્થાનકે એકપણ કર્મ ન બાંધે.

ઈતિ છઠ્ઠો કર્મના બંધનો દ્વાર

૭. કર્મની ઉદીરણાનો દ્વાર : પહેલે, બીજે, ચોથે, પાંચમે અને છઠ્ઠે જીવસ્થાનકે ૬ અથવા ૭ અથવા ૮ કર્મની ઉદીરણા કરે, સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્જને, છ ની કરેતો આયુષ્ય, વેદનીય વર્જને. ત્રીજા જીવસ્થાનકે આઠ અથવા સાત કર્મની ઉદીરણા, સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્જને. સાતમે, આઠમે અને નવમે જીવસ્થાનકે છ

કર્મની ઉદીરણા કરે તે આયુષ્ય અને વેદનીય વર્જને. દશમે જીવસ્થાનકે છ અથવા પાંચ કર્મની ઉદીરણા કરે, છની કરે તો આયુષ્ય અને વેદનીય વર્જને, પાંચની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય અને મોહનીય વર્જને. અગિયારમે જીવસ્થાનકે પાંચની ઉદીરણા કરે. બારમે પાંચની અથવા બેની ઉદીરણા કરે. બેની કરે તો નામ તથા ગોત્રની. તેરમે જીવસ્થાનકે બેની ઉદીરણા કરે તે નામ અને ગોત્રની. ચૌદમે ઉદીરણા ન કરે. ઈતિ સાતમો ઉદીરણા દ્વાર

૮. કર્મ ઉદય અને ૯. કર્મ નિર્જરાનો દ્વાર : પહેલેથી માંડીને નિરંતર દશમા જીવસ્થાનક સુધી આઠ કર્મનો ઉદય ને આઠ કર્મની નિર્જરા. અગિયારમે, બારમે જીવસ્થાનકે મોહનીય વર્જને સાતનો ઉદય અને સાતની નિર્જરા. તેરમે, ચૌદમે જીવસ્થાનકે, ચાર કર્મનો ઉદય ને ચાર કર્મની નિર્જરા. તે વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર. ઈતિ ૮. કર્મ ઉદય અને ૯. કર્મ નિર્જરાનો દ્વાર

૧૦. છ ભાવનો દ્વાર (અનુયોગ દ્વાર સૂત્ર) :

છ ભાવનાં નામ : ૧ ઔદયિક, ૨ ઔપશમિક, ૩ ક્ષાયિક, ૪ ક્ષયોપશમિક, ૫ પારિણામિક, ૬ સાન્નિપાતિક.

છ ભાવનાં ભેદ : ૧. ઔદયિક ભાવનાં બે ભેદ. ૧. જીવ ઔદયિક. ૨. અજીવ ઔદયિક.

૧. જીવ ઔદયિકના બે ભેદ : ૧ ઔદયિક – જેમાં આઠ કર્મનો ઉદય છે તે. ૨ ઔદયિક નિષ્પન્ન – આઠ કર્મના ઉદય થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તે. તે આઠ કર્મના ઉદય થકી શા શા પદાર્થ નીપજે તે ગાથા અર્થે કરીને બત્રીસ બોલ જેમ છે તેમ કહિએ. ગાથા ગઈ, કાય, કસાય, વેદ, લેસ્સ, મિચ્છદિદ્ધિ, અવિરિએ ।

અસત્રી, અનાણી, આહારે, છઉમત્થ, સજોગી, સંસારત્થઅસિદ્ધેય ॥

અર્થ :— ચાર ગતિ, છ કાય (૧૦), ચાર કષાય (૧૪), ત્રણ વેદ (૧૭), છ લેશ્યા (૨૩), મિથ્યાદષ્ટિપણું ૨૪, અવતીપણું ૨૫, અસંજીપણું ૨૬, અજ્ઞાન ૨૭, આહારકપણું ૨૮, છન્નસ્થપણું ૨૯, સજોગીપણું ૩૦, સંસારમાં રહેવાપણું ૩૧, અસિદ્ધપણું ૩૨ એ ૩૨ બોલ જીવ ઔદયિકથી પામે. એ જીવ ઔદયિકના ભેદ કહ્યા.

૨. અજીવ ઔદયિકના ચૌદ ભેદ : ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ ઔદારિક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણામે, ૩ વૈક્રિય શરીર, ૪ વૈક્રિય શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણામે, ૫ આહારક શરીર, ૬ આહારક શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણામે, ૭ તૈજસ શરીર, ૮ તૈજસ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણામે, ૯ કાર્મણ શરીર, ૧૦ કાર્મણ શરીરે જે જે પુદ્ગલ પરિણામે, ૧૧ વર્ણ, ૧૨ ગંધ, ૧૩ રસ, ૧૪ સ્પર્શ એ અજીવ ઔદયિકના ૧૪ ભેદ. (૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ અને ૮ સ્પર્શ લેતાં ૩૦ બોલ પણ થાય છે).

૨. ઔપશમિક ભાવના બે ભેદ : ૧ ઔપશમિક — તે મોહનીય કર્મની ૨૮ પ્રકૃતિ ઉપશમાવી છે તે. ૨ ઔપશમિક નિષ્પન્ન — મોહનીય કર્મના ઉપશમ થકી જે જે પદાર્થ નીપજે તે. ઉપશમથી શા શા પદાર્થ નીપજે તેની ગાથા તથા અર્થ:

કસાય પેજ્ઞદોસે, દંસણમોહણીજ્ઞે ચરિતમોહણીજ્ઞે ।

સમ્મત્ત ચરિત્ત લદ્ધિ, છઉમત્યે વીયરાગે ય ॥

અર્થ — ચાર કષાય, ૫ રાગ, ૬ દ્વેષ, ૭ દર્શન મોહનીય, ૮ ચારિત્ર મોહનીય, એ આઠની ઉપશમતા. ૯ ઉવસમિયા દંસણ લદ્ધિ, ૧૦ ઉવસમિયા ચરિત્તલદ્ધિ, ૧૧ ઉવસમિયા અકષાય છઉમત્ય વીતરાગ લદ્ધિ. એ ૧૧ બોલ ઔપશમિક નિષ્પન્નથી પામે.

૩. ક્ષાયિક ભાવના બે ભેદ : ૧ ક્ષાયિક — તે આઠ કર્મને

ખપાવે તે. ૨ ક્ષાયિક નિષ્પન્ન – તે આઠ કર્મ ખપાવ્યા પછી જે જે પદાર્થ નીપજે તે. ક્ષાયિક નિષ્પન્નના આઠ ભેદ કહે છે. ૧ જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળજ્ઞાન પામે. ૨ દર્શનાવરણીય કર્મ ખપાવે ત્યારે કેવળદર્શન પામે. ૩ વેદનીય કર્મ ખપાવે ત્યારે નિરાભાધપણું પામે. ૪ મોહનીય કર્મ ખપાવે તો ક્ષાયિક સમકિત પામે. ૫ આયુષ્ય કર્મ ખપાવે ત્યારે અક્ષયપણું પામે. ૬ નામ કર્મ ખપાવે ત્યારે અરૂપીપણું પામે. ૭ ગોત્ર કર્મ ખપાવે ત્યારે અગુરૂલઘુપણું પામે. ૮ અંતરાય કર્મ ખપાવે ત્યારે વીર્યપણું પામે.

૪. ક્ષાયોપશમિક ભાવના બે ભેદ – ૧ ક્ષાયોપશમિક – તે ઉદય આવ્યાં કર્મને ખપાવે ને ઉદય નથી આવ્યાં તેને ઉપશમાવે તે. **૨ ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્ન –** તે ક્ષાયોપશમમાંથી જે જે પદાર્થ નીપજે તે. ક્ષાયોપશમિકથી શા શા પદાર્થ નીપજે તેની ગાથા તથા અર્થ

દશ ઉવઉગ તિદિદ્ધિ, ચઉ ચરિત્ત, ચરિત્તાચરિત્તે ।

દાણાઈ પંચ લલ્લિ, વીરિયત્તિ પંચ ઈંદિએ ॥ ૧ ॥

દુવાલસ અંગધરે, નવ પુલ્લિ જાવ ચઉદશ પુલ્લિએ ।

ઉવસમ, ગણી પડિમાએ, ઈ ઈ ખઉસમ નીકન્ને ॥ ૨ ॥

અર્થ : ૧૦ ઉપયોગ છન્નસ્થના, ૩ દૃષ્ટિ (૧૩), ૪ પ્રથમના ચારિત્ર (૧૭), શ્રાવકપણું (૧૮), દાનાદિક પાંચલલ્લિ (૨૩), ૩ વીર્ય (૨૬), ૫ ઈન્દ્રિય (૩૧), ૧૨ અંગનું ધરવું (૪૩), નવ પૂર્વનું યાવત્ ચૌદ પૂર્વનું ભણવું (૪૪), ઉપશમ (૪૫), આચાર્યની પ્રતિમા (૪૬), એ ૪૬ બોલ ક્ષાયોપશમિક નિષ્પન્નથી નીપજે.

૫. પારિણામિક ભાવના બે ભેદ : ૧ સાદિ પારિણામિક, **૨ અનાદિ પારિણામિક:** તેમાં પ્રથમ અનાદિ પારિણામિકનાં દશ ભેદ. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય,

૪ જીવાસ્તિકાય, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ અદ્વાકાળ, ૭ ભવ્ય, ૮ અભવ્ય, ૯ લોક, ૧૦ અલોક. એ દશ સર્વદા છે. સાદિ પારિણામિકના ઘણા ભેદ છે તે માટે ગાથા :

જુના સુરા, જુના ગુલા, જુના ધિયં, જુના તંદુલ ચેવ ।
 અભયં, અભયરૂખા, સંદ્ર ગંધવ્વ નગરા ॥૧॥
 ઉક્કાવાએ દિસિદાહે, ગજજીએ વિશ્વુએ, સિગ્ધાએ ।
 જુવએ જખ્ખાલિતએ ઘુમિત્તા મહીતા રજોઘાએ ॥૨॥
 ચંદોવરાગા, સુરોવરાગા, ચંદોપરિવેસા સુરોપરિવેસા ।
 પરિચંદાપરિસુરા, ઈંદધણુઉદગ, મછા, કવિહંસા અમોહે ॥૩॥
 વાસા, વાસહરાચેવ, ગામ ઘર જાગરા ।
 પયલ પાયાલ ભવણા અ, નિરઅ પાસાએ ॥૪॥
 પુઠવિસત્ત કખ્ખોબાર, ગેવિજય અણુત્તર સિદ્ધિ ।
 પમ્માણુ પોગ્ગલદોપ્પએસી, જાવ અણંત પખ્ખેસી ખંધે ॥૫॥

અર્થ : ૧ જુનો દારૂ, ૨ જુનો ગોળ, ૩ જુનું ધૂત (ધી), ૪ જુના ચોખા, ૫ વાદળાં, ૬ વાદળાંની રેખા, ૭ સંધ્યાનો વર્ણ, ૮ ગંધર્વનાં ચિહ્ન, ૯ નગરનાં ચિહ્ન, ॥ ૧ ॥

૧ ઉલ્કાપાત, ૨ દિશિદાહ, ૩ ગર્જના, ૪ વિજળી, ૫ નિર્ઘાત (કાટકો), ૬ શુક્લપક્ષનો બાલોચંદ્રમાં, ૭ આકાશે જક્ષના ચિહ્ન, ૮ ધૂયર કાલી, ૯ ધૂયર ઉજળી, ૧૦ રજોઘાત ॥ ૨ ॥

૧ ચંદ્રનું ગ્રહણ, ૨ સૂર્યનું ગ્રહણ, ૩ ચંદ્ર જળકુંડે, ૪ સૂર્ય જળ કુંડે, ૫ એકી વખતે બે ચંદ્ર - બે સૂર્ય દેખાય, ૬ ઈન્દ્ર ધનુષ્ય પાણી ભર્યાં વાદળાં, ૭ મચ્છના ચિહ્ન, ૮ વાંદરાના ચિહ્ન, ૯ હંસનાં ચિહ્ન, ૧૦ બાણનાં ચિહ્ન ॥ ૩ ॥

૧ ક્ષેત્ર વર્ષધર પર્વત, ૨ ગ્રામ, ૩ ઘર, ૪ નગર, ૫ પ્રાસાદ

(મહેલ), ૬ પાતાળ કળશા, ૭ ભવનપતિનાં ભવન, ૮ નરકાવાસા
॥ ૪ ॥

૧ સાત પૃથ્વી, ૨ કલ્પ (દેવલોક) બાર, ૩ નવ ઐવેયક,
૪ પાંચ અનુત્તર વિમાન, ૫ સિદ્ધશિલા, ૬ પરમાણુ પુદ્ગલ, ૭ બે
પ્રદેશી સ્કંધ, યાવત્ ૮ અનંતપ્રદેશી સ્કંધ ॥ ૫ ॥

એ ઉપર બોલ કહ્યા તેમાં પુદ્ગલ જાય તથા આવે, ગળે તથા
મળે, તેને સાદિ પારિણામિક કહીએ.

૬. સામિપાતિક ભાવ : તેના ૨૬ ભાંગા છે. બે સંયોગીના
૧૦, ત્રણ સંયોગીના ૧૦, ચાર સંયોગીના ૫, પાંચ સંયોગીનો ૧. તે
નીચે મુજબ છે. **બે સંયોગીના ૧૦ ભાંગા**

૧. ઉદય, ઉપશમ.	૬. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ.
૨. ઉદય, ક્ષાયિક.	૭. ઉપશમ, પારિણામિક.
૩. ઉદય, ક્ષયોપશમ.	૮. ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ.
૪. ઉદય, પારિણામિક	૯. ક્ષાયિક, પારિણામિક.
૫. ઉપશમ, ક્ષાયિક.	૧૦. ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.

નવમો ભાંગો સિદ્ધને લાભે. તે પારિણામિક ભાવ જીવનો અને
ક્ષાયિકભાવ જ્ઞાન, દર્શન આદિ.

ત્રણ સંયોગીના દશ ભાંગા

૧. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક.	૬. ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.
૨. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ.	૭. ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ.
૩. ઉદય, ઉપશમ, પારિણામિક.	૮. ઉપશમ, ક્ષાયિક, પારિણામિક.
૪. ઉદય, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ.	૯. ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.
૫. ઉદય, ક્ષાયિક, પારિણામિક.	૧૦. ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.

પાંચમો ભાંગો ૧૩મા તથા ૧૪મા ગુણસ્થાનકમાં લાભે. ઉદય
મનુષ્ય ગતિનો, ક્ષાયિક જ્ઞાન, દર્શન આદિ, પારિણામિક જીવ ભાવ.

છઠ્ઠો ભાંગો ચારે ગતિમાં (પ્રથમ સાત ગુણ. સુધી) લાભે. ઉદય ગતિનો, ક્ષયોપશમ ઈન્દ્રિયાદિનો, પારિણામિક જીવ ભાવ.

ચાર સંયોગીના પાંચ ભાંગા

૧. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ.
૨. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, પારિણામિક.
૩. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.
૪. ઉદય, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.
૫. ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.

ત્રીજો ભાંગો ચાર ગતિ તથા ૧૧ મા ગુણસ્થાનકમાં લાભે. ઉદય ગતિ આદિનો, ઉપશમ મિથ્યાત્વનો, ક્ષયોપશમ ઈન્દ્રિયાદિનો, પારિણામિક જીવ ભાવ. ચોથો ભાંગો ચાર ગતિ તથા ૧૨ મા ગુણસ્થાનકમાં લાભે. ઉદય ગતિ આદિનો, ક્ષાયિક સમકિત, ક્ષયોપશમ ઈન્દ્રિયાદિનો, પારિણામિક જીવ ભાવ.

પાંચ સંયોગીનો એક ભાંગો

૧. ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.

ક્ષાયિક સમકિતિ જીવ ઉપશમ શ્રેણી માંડે ત્યારે આ ભાંગો લાભે. ઉદય ગતિનો, ઉપશમ ચારિત્ર મોહનીયનો, ક્ષાયિક સમકિત, ક્ષયોપશમ ઈન્દ્રિયોનો, પારિણામિક જીવ ભાવ. એ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાવના ભાંગા કહ્યા. એ છવીસ ભાંગામાં ૬ ભાંગા પારિણામિક છે, બાકીના ૨૦ ભાંગા અપારિણામિક છે.

એ છઠ્ઠા સાન્નિપાતિક ભાવના છવીસ ભાંગા સંપૂર્ણ.

ઈતિ છ ભાવનો દ્વાર.

ઈતિ શ્રી જીવસ્થાનક.

૧૦ અ. શ્રી ગુણસ્થાન દ્વાર

ગાથા :

નામ, લખણ, ગુણ, ઠિઈ, કિરિયા, સત્તા, બંધ, વેદેય ।
 ઉદય, ઉદિરણા ચેવ, નિજ્જરા, ભાવ, કારણા ॥ ૧ ॥
 પરિસહ, મગ્ગ, આયાય, જીવાય ભેદે, જોગ, ઉવિઊગ,
 લેસ્સા, ચરણ, સમ્મત્તં, અપ્પાબહુચ્ચ, ગુણઠાણેહિં ॥ ૨ ॥
 પહેલો નામ દ્વાર : ગુણસ્થાનક ૧૪ તેના નામ :

૧ મિથ્યાત્વ ગુણસ્થાનક, ૨ સાસ્વાદન ગુણ., ૩
 સમમિથ્યાત્વ ગુણ., ૪ અવિરતિ સમ્યગ્ દષ્ટિ ગુણ., ૫ દેશવિરતિ
 ગુણ., ૬ પ્રમત્ત સંજતિ ગુણ., ૭ અપ્રમત્ત સંજતિ ગુણ., ૮
 નિયટ્ટિ બાદર ગુણ., ૯ અનિયટ્ટિ બાદર ગુણ., ૧૦ સૂક્ષ્મ
 સંપરાય ગુણ., ૧૧ ઉપશાંત મોહનીય ગુણ., ૧૨ ક્ષીણ મોહનીય
 ગુણ., ૧૩ સયોગી કેવળી ગુણ., ૧૪ અયોગી કેવળી ગુણ..

બીજો લક્ષણગુણ દ્વાર.

પહેલા મિથ્યાત્વ ગુણઠાણાનાં લક્ષણ — શ્રી વીતરાગની
 વાણીથી ઓછું, અધિક, વિપરીત સર્દહે, પ્રરૂપે, ફરસે, તેને મિથ્યાત્વ
 કહિયે. ૧. ઓછી પ્રરૂપણા તે કોને કહિયે ? જેમ કોઈ કહે કે જીવ
 અંગુઠા માત્ર છે, તંદુલ માત્ર છે, શામા માત્ર છે, દીપક માત્ર છે, તેને
 ઓછી પ્રરૂપણા કહિયે. ૨. અધિકી પ્રરૂપણા તે કોને કહિયે ? એક
 જીવ સર્વ લોક બ્રહ્માંડમાં વ્યાપી રહ્યો છે તેને અધિકી પ્રરૂપણા કહિયે
 ૩. વિપરીત પ્રરૂપણા તે કોને કહીએ ? કોઈ કહે કે પંચ ભૂત
 (પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, આકાશ) થકી જીવ ઉપજ્યો છે અને
 એને વિનાશે જીવ પણ વિણસે છે, તે જડ છે તે થકી ચૈતન્ય ઉપજે

વિણસે, એમ કહે તેને વિપરીત પ્રરૂપણા કહીએ. એમ નવ તત્ત્વનું વિપરીતપણું સર્દહે, પ્રરૂપે, ફરસે, તેને મિથ્યાત્વ કહીએ. જૈન માર્ગે આત્મા અકૃત્રિમ, અખંડ, અવિનાશી, નિત્ય છે, શરીર માત્ર વ્યાપક છે. ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, તે જીવરૂપ દડી કર્મરૂપ ગેડીએ કરી ૪ ગતિ, ૨૪ દંડક, ૮૪ લાખ જીવાયોનિમાંહિ વારંવાર પરિભ્રમણ કરે પણ સંસારનો પાર પામે નહિ.

બીજા સાસ્વાદન ગુણઠાણાનાં લક્ષણ —૧. જેમ કોઈ પુરૂષ ખીરખાંડનું ભોજન જમ્યો, ત્યારપછી વમન કર્યું ત્યારે કોઈક પુરૂષે પુછ્યું, ભાઈ, કાંઈ સ્વાદ રહ્યો ? ત્યારે કહે કે થોડો સ્વાદ રહ્યો. તે સમાન સમકિત અને વમ્યો તે સમાન મિથ્યાત્વ. ૨. જેવો ઘંટાનો નાદ પહેલો ગહેર ગંભીર, પછી રણકો રહી ગયો, ગહેર ગંભીર સમાન સમકિત ગયું ને રણકો રહી ગયો તે સમાન સાસ્વાદન. ૩. જીવરૂપ આંબાના ઝાડની પરિણામરૂપ ડાળથી, સમકિતરૂપ ફળ મોહરૂપ વાયરે કરી તૂટ્યું. મિથ્યાત્વરૂપ ધરતીએ આવીને પડ્યું નથી, વચમાં છે, ત્યાં સુધી સાસ્વાદન સમકિત કહીએ અને જ્યારે ધરતીએ આવી પડ્યું, ત્યારે મિથ્યાત્વ. ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, દેશે ઉણું અર્ધ પુદ્ગલ સંસાર ભોગવવો રહ્યો. જેમ કોઈ પુરૂષને માથે લાખ કોડનું દેણું હતું તે પરદેશ જઈને કમાઈ આવ્યો, દેણું દેતાં એક અધેલીનું (ઘણું ઓછું) દેણું રહ્યું તેનું વ્યાજ થયું, તેટલો સંસાર ભોગવવો રહ્યો. આવું સાસ્વાદન સમકિત^૧

૧ નિયમા આવે જ એવું નહિ. કોઈને એક—બે વાર આવે કે ન પણ આવે. ઉપશમ સમકિતમાં પણ તેમ જ સમજવું.

પાંચ વાર આવે. (ઉપશમ સમકિતથી પડનાર જ આ ગુણસ્થાનને સ્પર્શે છે.)

ત્રીજા મિશ્ર ગુણઠાણાનાં લક્ષણ^૧— જેમ શ્રીખંડ ખાટા અને મીઠા સ્વાદવાળો હોય તેમ સમકિત અને મિથ્યાત્વના મિશ્ર પરિણામ હોય. નાલિકેર દ્વીપના મનુષ્યના દૃષ્ટાંતે. જે દ્વીપમાં ખાવા માટે ફક્ત નાળીયેર જ હોય છે, તેને નાલિકેર દ્વીપ કહે છે. ત્યાંના મનુષ્યોએ અન્ય અન્નને જોયું જ નથી, સાંભળ્યું જ નથી તેથી તેમને અન્નમાં રૂચિ પણ નથી હોતી અને દ્વેષ પણ નથી હોતો. આ જ રીતે જ્યારે મિશ્ર મોહનીયનો ઉદય હોય છે ત્યારે જીવને જૈન ધર્મમાં પ્રીતિ પણ નથી હોતી અને અપ્રીતિ પણ નથી હોતી. અર્થાત્ શ્રી વીતરાગ પ્રભુએ જે ધર્મ કહ્યો છે તે જ સાચો છે, આ પ્રકારે એકાંત શ્રદ્ધારૂપ પ્રેમ નથી હોતો અને ધર્મ ખોટો છે, અવિશ્વાસપાત્ર છે આ પ્રકારે અરૂચિ રૂપ દ્વેષ પણ નથી હોતો. અર્થાત્ જે સર્વજ્ઞના માર્ગ માટે તેમજ અન્ય માર્ગ માટે અનિર્ણિત અવસ્થામાં હોય તે ત્રીજા મિશ્ર ગુણસ્થાનવાળો છે. તે સર્વ દેવ, સર્વ ગુરુ, સર્વ ધર્મ અને સર્વ શાસ્ત્રને સમાન માને છે. અથવા સમ્યક્ત્વ અને મિથ્યાત્વમાં તટસ્થ વૃત્તિ.

મિશ્ર ગુણસ્થાનવાળો જીવ અનાદિ કાળથી ઉલટો હતો તે

૧ અનાદિનો મિથ્યાત્વી જીવ ત્રીજે ગુણસ્થાનકે આવી શકતો નથી. ભૂતકાળમાં જેણે સમકિતની સ્પર્શના કરી હોય ને વર્તમાને મિથ્યાત્વમાંથી ચોથે ગુણસ્થાનકે જતો હોય અથવા ચોથે ગુણસ્થાનકથી મિથ્યાત્વમાં જતો હોય ત્યારે જ જીવ ત્રીજે ગુણસ્થાનકે આવી શકે છે. ત્રીજે ગુણસ્થાનકે બતાવેલા ગુણો ચોથા ગુણસ્થાનકે પ્રાપ્ત થયેલા છે પરંતુ પડીને અહીં આવેલો હોવાથી તે ગુણો અહીં ચાલુ રહેલા છે. આ ગુણો ત્રીજે ગુણસ્થાનકે પ્રાપ્ત કરતો નથી.

સુલટો થયો, કાળા અડદ પરનું કાળાપણું હટાવીને મગની દાળ જેવો ઉજળો થયો, કૃષ્ણપક્ષી ટળીને શુક્લપક્ષી થયો. ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂજ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, જેમ કોઈ મનુષ્યને ૧ કોડ રૂપિયાનું દેણું હતું તે ઘટીને અડધા રૂપિયા (પચાસ પૈસા)થી પણ ઓછું થઈ ગયું તેમ થોડો જ સંસાર પરિભ્રમણ કરવાનો બાકી રહ્યો. ઉત્કૃષ્ટો દેશે ઉણો અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તનમાં સંસારનો પાર પામશે.

ચોથા અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ ગુણઠાણાનાં લક્ષણ — ૭
 પ્રકૃતિને ક્ષયોપશમાવે, અનંતાનુબંધી ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, સમકિત મોહનીય, મિથ્યાત્વ મોહનીય, મિશ્ર મોહનીય એ ૭ પ્રકૃતિને કાંઈક ઉદય આવે તેને ક્ષય કરે અને સત્તામાં દલ છે તેને ઉપશમાવે તેને **ક્ષયોપશમ સમકિત** કહીએ. તે સમ્યક્ત્વ અસંખ્યાતીવાર આવે. ૭ પ્રકૃતિના દલને સર્વથા ઉપશમાવે ઢાંકે તેને **ઉપશમ સમકિત** કહીએ. તે સમકિત પાંચવાર આવે. ૭ પ્રકૃતિના દલને સર્વથા ક્ષય કરે તેને **ક્ષાયક સમકિત** કહીએ. તે સમકિત ૧ વાર આવે. ચોથે ગુણઠાણે આવ્યો થકો જીવ, જીવાદિ નવ તત્ત્વ દ્રવ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાલથકી, ભાવથકી, નોકારશી આદિ છમાસી તપ જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે પણ ફરસી શકે નહીં. ત્યારે ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂજ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ સમકિત વ્યવહારપણે શુદ્ધ પ્રવર્તતો જઘન્ય ત્રીજે ભવે અને ઉત્કૃષ્ટ પંદર ભવે મોક્ષે જાય (જો આ ગુણ. માં આયુષ્યનો બંધ કરે તો જ) અથવા દેશે ઊણું અર્થ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળમાં અવશ્ય મોક્ષે જાય. વેદક સમકિત એક વાર આવે, તેની સ્થિતિ ૧ સમયની. પૂર્વે જો આયુષ્યનો બંધ પડ્યો ન હોય તો તે

જીવ ૭ બોલમાં બંધ પાડે નહિ. ૧. નરકનું આયુષ્ય, ૨. ભવનપતિનું આયુષ્ય, ૩. તિર્યચનું આયુષ્ય, ૪. વાણવ્યંતરનું આયુષ્ય, ૫. જ્યોતિષનું આયુષ્ય, ૬. સ્ત્રીવેદ, ૭. નપુંસકવેદ. તે જીવ સમકિતના આઠ આચાર * આરાધી ચતુર્વિધસંઘની વાત્સલ્યપૂર્વક, ઉત્સાહભેર, પરમહર્ષ ભક્તિ કરતો થકો જઘન્ય પહેલે દેવલોકે ઉપજે, ઉત્. બારમે દેવલોકે ઉપજે. પન્નવણાની શાખે. પૂર્વ કર્મને ઉદયે કરીને વ્રત પચ્ચક્રખાણ કરી ન શકે પણ અનેક વર્ષના શ્રાવકધર્મના પાલક કહીએ. દશાશ્રુતસ્કંધે શ્રાવક કહ્યા છે તે માટે દર્શન શ્રાવકને અવિરતિ સમ્યગ્દૃષ્ટિ કહિએ.

પાંચમા દેશવિરતિ ગુણઠાણાનું લક્ષણ - ૭ પ્રકૃતિ પૂર્વે

સમકિત : ૧. ઉપશમ સમકિત : ૭ પ્રકૃતિનાં પ્રદેશોદય તથા વિપાકોદયને સર્વથા ઢાંકે ઉત્કૃષ્ટ અંત. સુધી. ૨. ક્ષયોપશમ સમકિત : અનંતાનુબંધી કષાયનો વિસંયોજનરૂપી ક્ષય (સર્વથા નહિ), દર્શનત્રીકનો વિપાકોદય નહિ. પ્રદેશ ઉદય હોય તે. ૩. ક્ષાયિક સમકિત : ૭ પ્રકૃતિનો સર્વથા ક્ષય. ૪. સાસ્વાદન સમકિત : અનંતાનુબંધી કષાયનો વિપાકોદય તથા દર્શનત્રીકનો ઉપશમ. ૫. વેદક સમકિત : ક્ષાયિકનો પ્રથમ સમય, ક્ષયોપશમનો છેલ્લો સમય. (કર્મગ્રંથ-૩) * સમકિતના આઠ આચાર : (ઉતરાધ્યયન સૂત્ર અધ્ય. ૨૮) ૧. નિશંકિત - જિન પ્રવચનમાં કોઈપણ પ્રકારની શંકા ન કરવી. ૨. નિકાંક્ષિત - અસત્ય મતો તથા સાંસારિક સુખોની ઈચ્છા ન કરવી. ૩. નિર્વિચિકિત્સય - ધર્મનાં ફળમાં સંદેહ રહિત થવું. ૪. અમૂઢ દૃષ્ટિ : ઘણાં મતમતાંતરોનાં વિવાદાસ્પદ વિચારોને જોઈને દિગ્મૂઢ ન થવું, પરંતુ પોતાની શ્રદ્ધા મજબૂત કરી રાખવી. ૫. ઉપબુંહા - ગુણી પુરુષોને જોઈને તેમની પ્રશંસા કરવી તથા પોતાનામાં એવા ગુણો આવે તેવો પ્રયત્ન કરવો. ૬. સ્થિરીકરણ - ધર્મથી વિમુખ થતાં જીવોને ધર્મમાં સ્થિર કરવા. ૭. વાત્સલ્ય - સ્વધર્મનું હિત કરવું અને સ્વધર્મીઓ પ્રત્યે પ્રેમ રાખવો, તેમની ભોજન વિ. થી ભક્તિ કરવી. ૮. પ્રભાવના - સત્ય ધર્મની પ્રભાવના, ઉન્નતિ અને પ્રચાર કરવો.

કહી તેનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ કરી, અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ૪ મળી કુલ ૧૧ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ કરે ત્યારે દેશવિરતિ ગુણસ્થાનકે આવે. પાંચમે ગુણઠાણે આવ્યો થકો જીવ જીવાદિક પદાર્થ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી નોકારશીથી લઈને છમાસી તપ જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, શક્તિ પ્રમાણે સ્પર્શે. એક પરચક્ષ્માણથી લઈને શ્રાવકના ૧૨ વ્રત, શ્રાવકની ૧૧ પડિમા આદરે, યાવત્ સંલેખના સુધી અણસણ કરી આરાધે. ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ જ. ત્રીજે ભવે, ઉ. ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય. જ. પહેલે દેવલોકે ઉપજે, ઉ. બારમે દેવલોકે ઉપજે. તેને સાધુના વ્રતની અપેક્ષાએ દેશવિરતિ કહીએ પણ પરિણામથી અવ્રતની ક્રિયા ઊતરી ગઈ છે. અલ્પ ઈચ્છા, અલ્પ આરંભ, અલ્પ પરિગ્રહી, સુશીલ, સુવ્રતી, ધર્મિષ્ઠ, ધર્મવૃત્તિ, કલ્પઉગ્રવિહારી*, મહાસંવેગવિહારી†, ઉદાસી, વૈરાગ્યવંત, એકાંત આર્ય, સમ્યગ્માર્ગી, સુસાધુ, સુપાત્ર, ઉત્તમ ક્રિયાવાદી, આસ્તિક, આરાધક, જૈન માર્ગ પ્રભાવક, અરિહંતના શિષ્ય વર્ણવ્યા છે, ગીતાર્થ જાણે છે. સિદ્ધાંતની શાખ છે. શ્રાવકપણું એક ભવમાં પ્રત્યેક (૨ થી ૯) હજારવાર આવે.

છઠા પ્રમતસંજતિ ગુણઠાણાનાં લક્ષણ – પૂર્વેની સાત પ્રકૃતિ કહી તેનો ક્ષય, ઉપશમ કે ક્ષયોપશમ કરે અને અપ્રત્યાખ્યાની અને પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ ૮ પ્રકૃતિનો ક્ષયોપશમ કરે ત્યારે છઠું ગુણ. પ્રાપ્ત કરે. ગૌતમ સ્વામીએ વંદના

* શ્રાવકનાં કલ્પ (નિયમોને) યથાતથ્ય પાળવાવાળા.

† મોક્ષ તરફનાં મહાન સંવેગવાળા.

કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી જીવાદિક નવ તત્ત્વ તથા નૌકારશીથી લઈને છમાસી તપ જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, શક્તિ પ્રમાણે સ્પર્શે. સાધુપણું એક ભવમાં પ્રત્યેક (૨ થી ૯) સો વાર આવે. તે જીવ જ. તે જ ભવે, ઉ. ૧૫ ભવે મોક્ષે જાય. આરાધક જીવ જ. પહેલે દેવલોકે, ઉ. પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ઉપજે. ૧૭ ભેદે સંયમ નિર્મળ પાળે, ૧૨ ભેદે તપશ્ચર્યા કરે, પણ યોગ ચપળ, કષાય ચપળ, વચન ચપળ અને દૃષ્ટિમાં ચપળતાનો અંશ છે. તેણે કરીને યદ્યપિ ઉત્તમ અપ્રમાદિ થકા રહે છે તો પણ પ્રમાદ રહે છે, માટે પ્રમાદપણે કરી તથા કૃષ્ણ આદિ લેશ્યા, અશુભયોગ, કોઈક કાળે પરિણમે છે. માટે કષાય પ્રકૃષ્ટમત્ત † થઈ જાય છે તેને પ્રમત્તસંજતિ ગુણઠાણું કહિએ.

સાતમા અપ્રમત્તસંજતિ ગુણઠાણાનાં લક્ષણ – પાંચ પ્રમાદ છોડે ત્યારે સાતમે ગુણઠાણે આવે. તે પાંચ પ્રમાદનાં નામ :

મઘ★, વિષય, કષાય, નિદ્રા, વિકલા, પંચમાં ભણિયા ।

એ એ પંચ પમાયા, જીવા પાડંતિ સંસારે ॥

એ પાંચ પ્રમાદને છોડે તેને શું ગુણ નિપજ્યો ? તે જીવ દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી જીવાદિક નવ તત્ત્વ તથા નૌકારશીથી લઈને છમાસી તપ, ધ્યાન જુગતપણે (બંને સાથે) જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, સ્પર્શે. તે જીવ જઘન્ય તે જ ભવે, ઉત્કૃષ્ટ પંદરમે ભવે મોક્ષે જાય. ગતિ તો પ્રાયઃ કલ્પાતીત (૯ ગૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન) ની થાય. ધ્યાન તથા અનુષ્ઠાનને વિષે અપ્રમત્ત જ રહે છે તથા શુભ

† મજબૂત થઈ જવું.

★ જેની આદત પડી જાય તેવું કેફી પીણું. (ચા, કોફી, મદિરા).

લેશ્યામાં રહે છે. તેથી જ્યાં પ્રમાદરૂપ કષાય નથી તેને અપ્રમત્તસંજતિ ગુણસ્થાન કહેવાય છે.

આઠમા નિયદ્વિબાદર ગુણઠાણાનાં લક્ષણ - ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ (પરિણામધારા, અપૂર્વકરણ જે કોઈ કાળે જીવને, કોઈ દિને આવ્યું નથી, તે શ્રેણી જુગત (સાથે) જીવાદિ નવ તત્ત્વ દ્રવ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાળથકી, ભાવથકી, નૌકારશી આદિ છમાસી તપ જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, સ્પર્શે. તે જીવ જઘન્ય તે જ ભવે, ઉત્કૃષ્ટ ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય. **અહીંથી શ્રેણી બે કરે. ૧. ઉપશમ શ્રેણી* ને ૨. ક્ષપક શ્રેણી.**

૧. ઉપશમ શ્રેણીવાળો જીવ તે મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દલને ઉપશમાવતો ૧૧મા ગુણસ્થાનક સુધી જાય. પછી ત્યાંથી પડિવાઈ જ થાય. હિયમાન (ઊતરતા) પરિણામ પરિણામે અને ૨. ક્ષપક શ્રેણીવાળો જીવ મોહનીય કર્મની પ્રકૃતિના દળને ખપાવતો શુદ્ધ મૂળ માંથી નિર્જરા કરતો નવમે, દશમે ગુણઠાણે થઈને બારમે ગુણઠાણે જાય. અપડિવાઈ જ હોય. વર્ધમાન પરિણામ જ પરિણામે.

નિયદ્વિ બાદરનો અર્થ તે નિવર્ત્યો છે બાદર કષાયથી, બાદર સંપરાય (કષાય) ક્રિયાથી. આભ્યંતર પરિણામમાં અધ્યવસાય સ્થિર થવાથી, શ્રેણી કરી, બાદર ચપળતાથી નિવર્તે છે માટે નિયદ્વિ બાદર ગુણઠાણું કહીએ.) તથા બીજું નામ (અપૂર્વકરણ ગુણઠાણું કહીએ. જે કોઈ કાળે જીવે પૂર્વે એ શ્રેણી કરી ન હતી અને આ ગુણઠાણે પહેલું જ કરણ તે પંડિતવીર્યના આવરણને ક્ષય કરવા રૂપ કરણ પરિણામ

* જે ભવમાં જીવને ઉપશમ શ્રેણી હોય છે તે ભવમાં તે ક્ષપક શ્રેણી નથી કરતો. (ભગવતી સૂત્ર શ. ૯, ઉ. ૩૧) કર્મગ્રંથની માન્યતા અલગ છે.

ધારા વર્ધનરૂપ શ્રેણી કરે તેને અપૂર્વકરણ ગુણઠાણું કહીએ. આઠમા ગુણસ્થાનકના છેડે હાસ્ય, રતિ, અરતિ, ભય, શોક, દુઃગંધા, એ છ પ્રકૃતિનો ઉપશમ કે ક્ષય કરતા કુલ મોહનીયની ૨૧ પ્રકૃતિ જાય છે.

નવમા અનિયટ્ટિબાદર ગુણઠાણાના લક્ષણ — તે ૨૧ ઉપર કહી તે અને સંજ્વલનનો ક્રોધ, માન, માયા, સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ અને નપુંસક વેદ એમ ૨૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે અથવા ઉપશમ કરે. ગૌતમ સ્વામીએ વંદના કરીને શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ જીવાદિક નવ તત્ત્વ તથા નૌકારશી આદિ છમાસી તપ દ્રવ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાળથકી, ભાવથકી, નિર્વિકાર, અમાયી, વિષય નિર્વાંછાપણે (અનાશક્તપણે) જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, સ્પર્શ. તે જીવ તે જ ભવે મોક્ષે જાય, (૩. ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય. તે સર્વથા પ્રકારે નિર્વત્યો નથી, અંશ માત્ર હજી બાદર સંપરાય ક્રિયા રહી છે માટે અનિયટ્ટિબાદર ગુણ. કહીએ. આઠમા, નવમા ગુણઠાણાના શબ્દાર્થ ઘણા ગંભીર છે, તે અન્ય પંચસંગ્રહાદિક ગ્રંથ તથા સિદ્ધાંતથી સમજવા.

દશમા સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણઠાણાના લક્ષણ — તે ૨૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે અથવા ઉપશમ કરે અને ફક્ત એક સંજ્વલનના લોભનો ઉદય રહે છે. ગૌતમ સ્વામીએ હાથ જોડી, માન મોડી શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ દ્રવ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાળથકી, ભાવથકી, જીવાદિક નવ તત્ત્વ તથા નૌકારશી આદિ છમાસી તપ, નિરાભિલાષ, નિર્વંછક, અવેદકતાપણે^૧, નિરાશી^૨, અવ્યામોહ^૩, અવિભ્રમપણે^૪,

૧ વેદ રહિતપણું.

૨ આશારહિત.

૩ જેનો મોહ નાશ પામ્યો છે.

૪ ભ્રમરહિત.

જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, સ્પર્શે. તે જીવ જઘ. તે જ ભવે મોક્ષે જાય, ઉ. ત્રીજે ભવે મોક્ષે જાય. સૂક્ષ્મ, થોડીક, પાતલીશી સંપરાય ક્રિયા રહી છે તેથી તેને સૂક્ષ્મ સંપરાય ગુણ. કહીએ.

અગિયારમા ઉપશાંત મોહ ગુણઠાણાના લક્ષણ – તે ૨૭ પ્રકૃતિ ઉપર કહી તે અને ૧ સંજ્વલનનો લોભ તે ૨૮ પ્રકૃતિનો ઉપશમ કરે. સર્વથા ઢાંકે, રાખથી ઢાંક્યા અગ્નિની જેમ. ગૌતમ સ્વામીએ હાથ જોડી, માન મોડી શ્રી ભગવંતને પૂછ્યું કે સ્વામીનાથ ! તે જીવને શું ગુણ નિપજ્યો ? ત્યારે શ્રી ભગવંતે કહ્યું, ગૌતમ ! તે જીવ દ્રવ્યથકી, ક્ષેત્રથકી, કાળથકી, ભાવથકી, જીવાદિક નવ તત્વ તથા નૌકારશી આદિ છમાસી તપ વીતરાગ ભાવે, યથાખ્યાત ચારિત્રપણે જાણે, સર્દહે, પ્રરૂપે, સ્પર્શે. ત્યારે જો કાળ કરે તો અનુત્તર વિમાને (ચોથા ગુણસ્થાનકે) જાય. પછી મનુષ્ય થઈ મોક્ષે જાય અથવા ૧૧ મા ગુણની સ્થિતિ પૂરી થતાં દશમે આવે ત્યાં પહેલા જ સમયે સૂક્ષ્મ લોભનો ઉદય થાય. દશમાંથી પડે તો ઠેઠ પહેલા ગુણ. સુધી પણ જઈ શકે. પણ અગિયારમેથી ચડવું તો નથી જ. ઉપશાંત એટલે ? ઉપશમ્યો છે મોહ, જળ દ્વારા સંપૂર્ણ અગ્નિ બુઝાવ્યાની જેમ નહિ, પણ રાખ વડે ઢાંકેલા અગ્નિની જેમ, માટે ઉપશાંત મોહ ગુણ. કહીએ.

બારમા ક્ષીણમોહ ગુણઠાણાના લક્ષણ – તે મોહનીયની સર્વ ૨૮ પ્રકૃતિનો સર્વથા ક્ષય કરે / ખપાવે. ક્ષપકશ્રેણી, ક્ષાયકભાવ, ક્ષાયક સમકિત, ક્ષાયક યથાખ્યાતચારિત્ર, કરણ સત્ય^૧, જોગ સત્ય^૨, ભાવ સત્ય^૩, અમાયી, અકષાયી, વીતરાગી, ભાવનિર્ગથ, સંપૂર્ણ સંવુડ^૪, સંપૂર્ણ ભાવિતાત્મા, મહા તપસ્વી, મહાસુશીલ,

૧ ઉપદેશ અને આચરણ બંને સત્ય, ૨ મન, વચન, કાયાના જોગને સત્ય પરિણમાવે, ૩ ભાવની વિશુદ્ધિ કરે તે, ૪ સર્વ દોષરહિત,

અમોહી, અવિકારી, મહાજ્ઞાની, મહાધ્યાની, વર્ધમાન પરિણામી, અપરિવાઈ થઈ અંતર્મુહૂર્ત રહે. એ ગુણઠાણે કાળ થતો નથી. પુનર્ભવ છે નહિ. બારમાનાં છેલ્લે સમયે પાંચ જ્ઞાનાવરણીય, નવ દર્શનાવરણીય, પાંચ અંતરાય કર્મની પ્રકૃતિ ક્ષય કરી તેરમા ગુણઠાણાના પ્રથમ સમયે કેવળ જ્યોત પ્રગટે. મોહ સર્વથા જે ગુણઠાણે ક્ષય કર્યો છે તેને ક્ષીણ મોહ ગુણસ્થાન કહીએ.

તેરમા સંયોગી કેવળી ગુણઠાણાના લક્ષણ – તે ૧૦ બોલ સહિત તેરમે ગુણઠાણે વિચરે. સજોગી, સશરીરી, સલેશી, શુક્લલેશી, યથાપ્યાત ચારિત્રી, ક્ષાયક સમકિત, પંડિત વીર્ય, શુક્લધ્યાન, કેવળ જ્ઞાન, કેવળદર્શન એ ૧૦ બોલ સહિત જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત. દેશે ઊણા પૂર્વકોડ વર્ષ સુધી વિચરે. ઘણા જીવોને તારી, પ્રતિબોધિ નિહાલ કરીને, બીજા ત્રીજા શુક્લધ્યાનના પાયાને ધ્યાઈને, ચૌદમે જાય. સજોગી એટલે શુભ મન, વચન, કાયાના જોગ સહિત છે. બાહ્ય ચલોપકરણ * છે. ગમનાગમનાદિક ચેષ્ટા શુભ સહિત છે. કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન ઉપયોગે સમયોત્તરે અવિચ્છિન્નપણે શુદ્ધ પરિણામે માટે સજોગી કેવળી ગુણસ્થાનક કહીએ.

ચૌદમા અયોગી કેવળી ગુણઠાણાના લક્ષણ – શુક્લ ધ્યાનનો ચોથો પાયો, સમુચ્છિન્નક્રિયા^૧, અનંતર અપ્રતિપાતિ, અનિવૃત્તિધ્યાતા^૨, મન જોગ રૂંધી, વચન જોગ રૂંધી, કાય જોગ રૂંધી, આન પ્રાણ^૩ નિરોધ કરી, (૧૩મે ગુણસ્થાનકને છેડે આ ક્રિયા થાય છે) રૂપાતીત પરમ શુક્લ ધ્યાન ધ્યાતા, ૭ બોલ સહિત વિચરે.

* સાધુના જે ઉપકરણ લઈ, મૂકી શકાય તે વસ્ત્ર, પાત્રાદિ.

૧ સર્વ ક્રિયા રહિત. ૨ શુક્લધ્યાનનો ચોથો પાયો જેમાંથી પાછા ફરવાનું નથી તેવું ધ્યાન. ૩ શ્વાસોશ્વાસ.

તેરમે ૧૦ બોલ કઠ્યાં તેમાંથી સજોગી, સલેશી, શુક્લ લેશી, એ ત્રણ વર્ણને શેષ સાત બોલ સહિત સકલગિરિનો રાજા મેરૂ તેની જેમ અડોલ, અચલ, સ્થિર અવસ્થાને પામે. શૈલેશીપણે^૧ રહી, પંચ લઘુ અક્ષર (અ, ઈ, ઉ, ઋ, લૃ) ઉચ્ચાર કાલ પ્રમાણ રહી, શેષ વેદનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર એ ૪ કર્મ ક્ષીણ કરીને મુક્તિપદ પામે. શરીર ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણ, સર્વથા છોડીને સેમશ્રેણી, ઋજુગતિ, અન્ય આકાશપ્રદેશને નુ અવગાહતો, ન સ્પર્શતો, એક સમય માત્રમાં ઉર્ધ્વગતિ અવિગ્રહગતિએ ત્યાં જાય. એરંડબીજ બંધન મુક્તવત્, નિર્લેપ તુંબીવત્, કાંદડ મુક્ત બાણવત્, ઇંધનવન્દિ મુક્ત ધુમ્રવત્, ત્યાં સિદ્ધ ક્ષેત્રે જઈ, સાકાર ઉપયોગે સિદ્ધ થાય, બુદ્ધ થાય, પારંગત થાય, પરંપરાગત થાય, સકલ કાર્ય અર્થ સાધી કૃતકૃતાર્થ^૨, નિષ્ઠિતાર્થ^૩ અતુલ સુખમાં નિમગ્ન, સાદિ અનંત ભાંગે સિદ્ધ થાય. જોગ રહિત, કેવળ સહિત વિચરે માટે અજ્ઞેશી કેવલી ગુણસ્થાનક કહીએ. એ સિદ્ધ પદનું ભાવસ્મરણ, ચિંતન, મનન સદા કાળે મુજને હોજો. તે ઘડી, પળ ધન્ય, સફળ થશે.

ઈતિ બીજો દ્વાર

ત્રીજો સ્થિતિ દ્વાર

પહેલા ગુણ.ની સ્થિતિ ૩ પ્રકારની (અ) અણાદિયા અપજ્ઞવસિયા – તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી ને અંત પણ નથી તે અભવ્ય જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી. (બ) અણાદિયા સપજ્ઞવસિયા – તે જે મિથ્યાત્વની આદિ નથી પણ અંત છે, તે ભવ્ય જીવના મિથ્યાત્વ આશ્રી. (ક) સાદિયા સપજ્ઞવસિયા – તે જે મિથ્યાત્વની આદિ પણ છે અને અંત પણ છે, પરિવાઈ સમદૃષ્ટિના મિથ્યાત્વ આશ્રી. – તેની

- ૧ પર્વતની જેમ નિશ્ચલ.   ૨ સંપૂર્ણ કાર્યની સિદ્ધિ.
 ૩ હવે કાંઈજ કરવાનું બાકી નથી.

સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્તની ઉ. અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તનથી થોડી ઊણી. પછી સમકિત પામીને અવશ્ય મોક્ષે જાય. બીજા ગુણ.ની સ્થિતિ જ. ૧ સમય ઉ. ૬ આવલિકાની. ત્રીજા ગુણ. ની સ્થિતિ જ. અંત. ની ઉ. અંતર્મુહૂર્તની. ચોથા ગુણ.ની જ. અંતર્મુહૂર્તની ઉ. ૩૩ સાગરોપમ ઝાઝેરી ❁. પાંચમાની તથા તેરમાની જ. અંત., છઠ્ઠા ગુણ. ની જ. ૧ સમયની, ત્રણેની ઉ. દેશે ઊણી તે સાડા આઠ વર્ષ ઓછી પૂર્વ કોડ વર્ષની. ૭મા થી ૧૧મા ગુણ. ની જ. ૧ સમયની ઉ. અંતર્મુહૂર્તની. ૧૨ મા ગુણ.ની જ. અંત. ઉ. અંત.ની. ૧૪મા ગુણ. ની પાંચ હસ્વ અક્ષરો (અ, ઇ, ઉ, ઋ, લૃ) ના ઉચ્ચારણમાં લાગતા સમય પ્રમાણેની.

ઈતિ ત્રીજો દ્વાર

ચોથો ક્રિયા દ્વાર

પહેલે, બીજે, ત્રીજે ગુણઠાણે ૨૪ ક્રિયા લાભે તે ઈરિયાવહિયા વર્જને. ચોથે ગુણ. ૨૩ ક્રિયા લાભે તે ઈરિયાવહિયા, મિચ્છાદંસણ વત્તિયા એ બે વર્જને. પાંચમે ગુણ. ૨૨ ક્રિયા લાભે તે ઉપરની બે તથા અપચ્ચક્રખાણ વત્તિયા એ ૩ વર્જને. છઠ્ઠે ગુણ. ૨૨ માંથી પારિગ્ગહિયા વર્જને ૨૧ ક્રિયા લાભે. સાતમા ગુણ. થી દશમા ગુણ. સુધી ૨૧ માંથી કાઈયા આદિ પાંચ અને આરંભીયા એ ૬ વર્જને ૧૫ ક્રિયા લાભે. ૧૧, ૧૨, ૧૩ મે ગુણ. ૧ ઈરિયાવહિયા ક્રિયા લાભે. ૧૪ મે ગુણ. કોઈ ક્રિયા લાભે નહી. ઈતિ ચોથો ક્રિયા દ્વાર

❁ ચંદ્રમહર્ષિ રચિત પંચસંગ્રહમાં ચોથા ગુણ. ની ૩૩ સાગરની સ્થિતિ બતાવી છે તે વધારે ઉચિત જણાય છે. ક્ષયોપશમ સમકિતની સ્થિતિ ૬૬ સાગર ઝાઝેરી છે. ચોથા ગુણ. ની સ્થિતિ પૂર્ણ થવા પર ચોથું ગુણ. છોડીને જીવ સાધુ કે શ્રાવક થઈને ક્ષયોપશમ સમકિતની સ્થિતિ પૂર્ણ કરી શકે છે. ૩૩ સાગર પૂરા કરવા અનુત્તર વિમાનમાં જ ઉપજે તેમ ન માનવું પરંતુ બીજા દેવલોકોમાં ઉત્પન્ન થઈને પણ ૩૩ સાગર પૂર્ણ થઈ શકે છે.

પાંચમો સત્તા દ્વાર

પહેલા ગુણઠાણાથી તે અગિયારમા ગુણઠાણા સુધી આઠ કર્મની સત્તા. બારમે ગુણઠાણે ૭ કર્મની સત્તા તે ૧ મોહનીય વર્જને. તેરમે, ચૌદમે ગુણઠાણે ૪ કર્મની સત્તા તે વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર.

ઈતિ પાંચમો સત્તા દ્વાર

છઠ્ઠો બંધ દ્વાર

પહેલા ગુણઠાણાથી તે સાતમા ગુણ. સુધી ત્રીજું ગુણઠાણું વર્જને ૭ અથવા ૮ કર્મ બાંધે અને જો સાત બાંધે તો આયુષ્ય વર્જને. ત્રીજે, આઠમે નવમે ગુણ. ૭ કર્મ બાંધે તે આયુષ્ય વર્જને. દશમે ગુણ. ૬ કર્મ બાંધે તે આયુષ્ય અને મોહનીય વર્જને. અગિયારમે, બારમે, તેરમે ગુણ. ૧ સાત વેદનીય બાંધે. ચૌદમે ગુણ. અબંધ.

ઈતિ છઠ્ઠો બંધ દ્વાર

સાતમો વેદ અને આઠમો ઉદય દ્વાર

પહેલા થી દશમા ગુણ. સુધી ૮ કર્મ વેદે ને ૬ કર્મનો ઉદય. અગિયારમે, બારમે ગુણ. ૭ કર્મ વેદે ને ૭ નો ઉદય મોહનીય વર્જને. તેરમે, ચૌદમે ૪ કર્મ વેદે ને ૪ નો ઉદય તે વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર.

ઈતિ સાતમો વેદ , આઠમો ઉદય દ્વાર

નવમો ઉદિરણા દ્વાર

પહેલા ગુણ. થી છઠ્ઠા ગુણ. સુધી ૯-સાત કે આઠ કર્મની ઉદિરણા. ૯ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય વર્જને. સાતની કરે તો આયુષ્ય વર્જને. સાતમે, આઠમે તથા નવમે ૯ કર્મની ઉદિરણા થાય તે આયુષ્ય અને વેદનીય વર્જને. દશમે ૯ અથવા પાંચની ઉદિરણા થાય, ૯ ની થાય તો આયુષ્ય ને વેદનીય વર્જને અથવા પાંચ કર્મની ઉદિરણા આયુષ્ય, વેદનીય ને મોહનીય વર્જને. અગિયારમે પાંચ

કર્મની ઉદિરણા થાય. બારમે ગુણ. પાંચ અથવા બે કર્મની ઉદિરણા, બે ની કરે તો નામ ને ગોત્રની. તેરમે બે કર્મની ઉદિરણા તે નામ ને ગોત્રની. ચૌદમે કોઈ કર્મની ઉદિરણા નથી. ઈતિ નવમો દ્વાર

દશમો નિર્જરા દ્વાર

પહેલાથી દશમા ગુણ. સુધી આઠ કર્મની નિર્જરા. અગિયારમે તથા બારમે સાત કર્મની નિર્જરા તે મોહનીય વર્જને. તેરમે, ચૌદમે ૪ કર્મની નિર્જરા તે વેદનીય, આયુષ્ય, નામ અને ગોત્ર.

ઈતિ દશમો નિર્જરા દ્વાર

અગિયારમો ભાવ† દ્વાર

ભાવ છ છે. ૧) ઉદયભાવ, ૨) ઉપશમભાવ, ૩) ક્ષાયિકભાવ, ૪) ક્ષયોપશમભાવ, ૫) પારિણામિકભાવ, ૬) સન્નિવાર્થભાવ.

પહેલે, બીજે અને ત્રીજે ગુણ. ૩ ભાવ તે ઉદય, ક્ષયોપશમ અને પારિણામિક. ચોથાથી અગિયારમા ગુણ. સુધી ઉપશમ

† ૧) ઉદયભાવ -- જ્ઞાનાવરણીય આદિ ૮ કર્મોના વિપાક (ફળ) નો અનુભવ કરવો તેને ઉદય કહે છે. આવા ઉદયને અથવા તેની પર્યાયને ઉદયભાવ કહે છે. જેમકે ક્રોધ આદિ. ૨) ઉપશમભાવ -- સનામાં રહેવા છતાં કર્મોનું ઉદયમાં ન આવવું એટલે કે પ્રદેશ અને વિપાક બન્ને પ્રકારના કર્મોદય અટકી જવાથી જે ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે ઉપશમભાવ છે. જેમકે ઉપશમ સમકિત. ૩) ક્ષાયિકભાવ -- કર્મોનો નાશ થવો તેને ક્ષય કહે છે. આવા ક્ષયથી જે ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે ક્ષાયિકભાવ છે. જેમકે કેવળજ્ઞાન. ૪) ક્ષયોપશમભાવ -- ઉદય પ્રાપ્ત કર્મનો ક્ષય અને અનુદય પ્રાપ્ત કર્મનો ઉપશમ થવાથી જે ફળ ઉત્પન્ન થાય તે ક્ષયોપશમભાવ. જેમકે મતિજ્ઞાન. ૫) પારિણામિકભાવ -- જેના કારણે મૂળ વસ્તુમાં કોઈ પણ પ્રકારનું પરિવર્તન ન થાય એટલે કે વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમાં જ પરિણત થતી રહે છે તેને પારિણામિકભાવ કહે છે. પારિણામિકભાવના કારણે જે દ્રવ્યનો જે સ્વભાવ છે તે જ રૂપમાં તેનું પરિણમન થાય છે. જેમકે જીવત્વ, ભવ્યત્વ. ૬) સન્નિવાર્થભાવ -- ઉપરોક્ત પાંચ ભાવોમાંથી કોઈપણ બે, ત્રણ આદિ ભાવોનું ભંગ થવું સન્નિવાર્થ છે તેનાથી જે ભાવ ઉત્પન્ન થાય છે તે સન્નિવાર્થભાવ છે.

શ્રેણીવાળાને પાંચ ભાવ ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ અને પારિણામિક. ચોથાથી માંડી બારમા સુધી ક્ષપક શ્રેણીવાળાને ચાર ભાવ ઉદય, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ અને પારિણામિક. તેરમે, ચૌદમે ત્રણ ભાવ ઉદય, ક્ષાયિક અને પારિણામિક. સિદ્ધમાં ૨ ભાવ તે ક્ષાયિક અને પારિણામિક. ઈતિ અગિયારમો ભાવ દ્વાર

બારમો કારણ દ્વાર

કર્મબંધનનાં કારણ પાંચ તે મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, ક્ષાય અને જોગ. પહેલે, ત્રીજે ગુણ. ૫ કારણ લાભે. બીજે, ચોથે ૪ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ વર્જને. પાંચમે, છઠ્ઠે ગુણ. ૩ કારણ લાભે, મિથ્યાત્વ, અવિરતિ બે વર્જને. સાતમાથી દશમા ગુણ. સુધી બે કારણ લાભે તે ક્ષાય અને જોગ એ બે. અગિયારમે, બારમે, તેરમે ૧ કારણ લાભે તે જોગ. ચૌદમે કોઈ કારણ નથી. ઈતિ બારમો કારણ દ્વાર

તેરમો પરિષદ દ્વાર

. ચાર કર્મના ઉદયે ૨૨ પરિષદ લાભે. ૧. જ્ઞાનાવરણીય કર્મના ઉદયે બે પરિષદ - (૨૦) પ્રજ્ઞા અને (૨૧) અજ્ઞાન.

૨. વેદનીય કર્મના ઉદયથી ૧૧ પરિષદ - (૧) ક્ષુધા, (૨) તૃષ્ણા, (૩) શીત, (૪) ઉષ્ણ, (૫) દંશમસગ, (૬) યયા, (૭) સેક્રા, (૮) વધ, (૯) રોગ, (૧૦) તૃણસ્પર્શ, (૧૧) મેલ.

૩. મોહનીય કર્મના ઉદયે ૮ પરિષદ - તેમાં દર્શન મોહનીયના ઉદયે એક (૨૨) દંસણનો. ચારિત્ર મોહનીયના ઉદયથી ૭ પરિષદ - (૧) અચેલ, (૨) અરતિ, (૩) સ્ત્રી, (૪) બેસવાનો, (૫) આકોશવચન, (૬) યાયના, (૭) સત્કાર પુરસ્કાર.

૪. અંતરાય કર્મના ઉદયે એક પરિષદ તે (૧૫) અલાભ. પહેલેથી ચોથા ગુણ. સુધી યદ્યપિ ૨૨ પરિષદ લાભે પણ તે

દુઃખરૂપ છે. નિર્જરા રૂપ પરિણામે નહિ. ૫, ૬, ૭ ગુણ. ૨૨ પરિષદ લાભે. એક સમયે ૨૦ વેદે. ટાઢનો ત્યાં તાપનો નહિ તાપનો ત્યાં ટાઢનો નહિ. ચાલવાનો ત્યાં બેસવાનો નહિ અને બેસવાનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ. આઠમે ગુણ. ૨૧ પરિષદ લાભે તે દંસણનો વર્જને. નવમે ગુણઠાણે ૧૮ પરિષદ લાભે તે અચેલ, અરતિ અને બેસવાનો એ ત્રણ વર્જને. દશમે, અગિયારમે, બારમે ગુણઠાણે ૧૪ પરિષદ લાભે તે સ્ત્રી, આક્રોશવચન, યાયના અને સત્કાર પુરસ્કાર એ ચાર વર્જને એક સમયે ૧૨ વેદે. તેરમે, ચૌદમે ૧૧ પરિષદ લાભે તે ઉપરના ૧૪ માંથી પ્રજ્ઞા અને અજ્ઞાન તે બે જ્ઞાનાવરણીયકર્મના ઉદયે હતા અને એક અલાભનો અંતરાય કર્મના ઉદયે હતો તે ત્રણ વર્જને ૧૧ લાભે. એક સમયે ૮ વેદે. ટાઢનો ત્યાં તાપનો નહિ અને તાપનો ત્યાં ટાઢનો નહિ. ચાલવાનો ત્યાં સેક્રાનો નહિ અને સેક્રાનો ત્યાં ચાલવાનો નહિ.

ઈતિ તેરમો પરિષદ દ્વાર

ચૌદમો માર્ગણા દ્વાર

પહેલે ગુણઠાણે માર્ગણા ૪, ચડીને ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે અને સાતમે જાય. બીજે ગુણ. માર્ગણા ૧, પડીને પહેલે આવે પણ ચડવું નથી. ત્રીજે માર્ગણા ૪, પડે તો પહેલે આવે અને ચડે તો ચોથે, પાંચમે અને સાતમે જાય. ચોથે માર્ગણા પાંચ પડે તો પહેલે, બીજે, ત્રીજે આવે અને ચડે તો પાંચમે, સાતમે જાય. પાંચમે માર્ગણા ૫, પડે તો પહેલે, બીજે, ત્રીજે, ચોથે આવે અને ચડે તો સાતમે જાય. છઠ્ઠે માર્ગણા ૬, પડે તો પહેલે, બીજે, ત્રીજે, ચોથે, પાંચમે આવે અને ચડે તો સાતમે જાય. સાતમે માર્ગણા ૭, પડે તો છઠ્ઠે, ચોથે આવે અને

◆ સાતમા ગુણ. થી આગળના ગુણ. કે પડે તો ચોથે ની જે માર્ગણા બતાવી છે તે તે ગુણ.માં કાળ કરીને દેવ થાય તે આશ્રી જાણવી.

ચડે તો આઠમે જાય. આઠમે માર્ગણા ૩, પડે તો સાતમે, ચોથે આવે અને ચડે તો નવમે જાય. નવમે માર્ગણા ૩, પડે તો આઠમે, ચોથે આવે અને ચડે તો દશમે જાય. દશમે માર્ગણા ૪, પડે તો નવમે, ચોથે આવે અને ચડે તો અગિયારમે, બારમે જાય. અગિયારમે માર્ગણા ૨, કાળ કરે તો (અનુત્તર વિમાને) ચોથે જાય, પડે તો દશમે આવે પણ ચડવું નથી. બારમે માર્ગણા ૧, તેરમે જાય, પડવું નથી. તેરમે માર્ગણા ૧, તે ચૌદમે જાય, પડવું નથી. ચૌદમે માર્ગણા નથી મોક્ષે જાય.

ઈતિ ચૌદમો માર્ગણા દ્વાર

પંદરમો આત્મા દ્વાર

આત્મા ૮ છે. ૧ દ્રવ્યઆત્મા, ૨ કષાયઆત્મા, ૩ યોગઆત્મા, ૪ ઉપયોગઆત્મા, ૫ જ્ઞાનઆત્મા, ૬ દર્શનઆત્મા, ૭ ચારિત્રઆત્મા, ૮ વીર્યઆત્મા. પુહ્લે, ત્રીજે ગુણ. ૬ આત્મા, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એ બે વર્જને. બીજે, ચોથે ગુણ. ૭ આત્મા, ચારિત્ર વર્જને. પાંચમે ગુણ. પણ ૭ આત્મા, દેશથી ચારિત્ર છે. છઠ્ઠેથી દશમા ગુણ. સુધી ૮ આત્મા. અગિયારમે, બારમે, તેરમે ગુણ. ૭ આત્મા તે કષાય વર્જને. ચૌદમે ગુણ. ૬ આત્મા તે કષાય ને જોગ વર્જને. સિદ્ધમાં ૪ આત્મા તે જ્ઞાન, દર્શન, દ્રવ્ય અને ઉપયોગઆત્મા. ઈતિ પંદરમો દ્વાર

સોળમો જીવ ભેદ દ્વાર

પહેલે ગુણ. ૧૪ ભેદ લાભે. બીજે ગુણ. ૬ ભેદ લાભે બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય એ ચારના અપર્યાપ્તા ને સંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, પર્યાપ્તો એમ ૬. ત્રીજે ગુણ. એક સંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો લાભે. ચોથે ગુણ. બે ભેદ લાભે તે સંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, પર્યાપ્તો એ બે. પાંચમાથી તે ચૌદમા ગુણ. સુધી એક સંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો લાભે. ઈતિ સોળમો દ્વાર

સત્તરમો જોગ દ્વાર

પહેલે, બીજે અને ચોથે ગુણ. જોગ ૧૩ લાભે તે બે આહારકના વર્જને. ત્રીજે ગુણ. ૧૦ જોગ લાભે તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિક, ૧ વૈક્રિયનો એ ૧૦. પાંચમે ગુણ. ૧૨ જોગ લાભે તે આહારકના બે અને કાર્મણનો એક છોડીને ૧૨. છઠ્ઠે ગુણ. ૧૪ જોગ લાભે તે ૧ કાર્મણનો વર્જને. સાતમેથી બારમા ગુણ.^૧ સુધી ૯ જોગ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો. તેરમે ગુણ. ૭ જોગ લાભે તે ૨ મનના, ૨ વચનના, ૧ ઔદારિક, ૧ ઔદારિક મિશ્ર^૨, ૧ કાર્મણ કાયયોગ તે ૭ અથવા પાંચ^૩ જોગ લાભે તે ૨ મનના, ૨ વચનના, ૧ ઔદારિકનો. ચૌદમે ગુણ. જોગ નથી (અજોગી).

ઈતિ સત્તરમો દ્વાર

અઠારમો ઉપયોગ દ્વાર

પહેલે ને ત્રીજે ગુણ. ૬ ઉપયોગ લાભે તે ૩ અજ્ઞાન ને ૩ દર્શન એ ૬. બીજે, ચોથે, પાંચમે ગુણ. ૬ ઉપયોગ તે ૩ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન એ ૬. છઠ્ઠાથી તે બારમા ગુણ. સુધી ઉપયોગ ૭ લાભે તે ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન એ ૭. (દશમા ગુણ. ઉપયોગ ૭ તે લબ્ધિની અપેક્ષાએ પરંતુ ફક્ત સાકાર ઉપયોગ હોવાથી ૪ ઉપયોગ તે

૧ સાતમે ગુણ. ૧૧ જોગ હોવાની પણ ધારણા છે તે ઉત્તર વૈક્રિય અથવા આહારક શરીર છઠ્ઠે ગુણ. બનાવ્યું હોય અને અલ્પકાળ માટે સાતમું ગુણ. સ્પર્શી જાય તો ૧૧ જોગ લાભે. (ઉપર પ્રમાણે ૯ જોગ તથા વૈક્રિયના બે મળીને ૧૧ અથવા આહારકના બે મળીને ૧૧). ૨ મિશ્ર યોગનો ઉપયોગ એક શરીરમાંથી બીજા શરીરમાં જતી વખતે કરે પણ અહીં ૧૩મે ગુણ. કેવળસમુદ્ધાત કરે માટે. ૩ ૧૩ મે ગુણ. કેવળસમુદ્ધાત ન કરે તો પાંચ જોગ અને કરે તો ૭ જોગ.

જ્ઞાનના.) તેરમે, ચૌદમે ગુણ. તથા સિદ્ધમાં બે ઉપયોગ તે કેવળજ્ઞાન અને કેવળદર્શન.

ઈતિ અઠારમો દ્વાર

ઓગણીસમો લેશ્યા દ્વાર

પહેલાથી છઠ્ઠા ગુણ. સુધી ૬ લેશ્યા લાભે. સાતમે ગુણ. ઉપલી ત્રણ શુભ લેશ્યા. આઠમેથી બારમા ગુણ. સુધી ૧ શુક્લ લેશ્યા. તેરમે ગુણ. ૧ પરમ શુક્લ લેશ્યા. ચૌદમે ગુણ. લેશ્યા નથી (અલેશી).

ઈતિ ઓગણીસમો દ્વાર

વીસમો ચારિત્ર દ્વાર

પહેલેથી તે ચોથા ગુણ. સુધી કોઈ ચારિત્ર નથી. પાંચમે ગુણ. દેશથી સામાયિક ચારિત્ર છે. છઠ્ઠે, સાતમે ગુણ. ૩ ચારિત્ર લાભે તે સામાયિક ચારિત્ર, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર અને પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર. આઠમે, નવમે ગુણ. ૨ ચારિત્ર લાભે તે સામાયિક ચારિત્ર અને છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર. દશમે ગુણ. ૧ સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર લાભે. અગિયારમેથી ચૌદમા ગુણ. સુધી ૧ યથાખ્યાત ચારિત્ર લાભે.

ઈતિ વીસમો દ્વાર

એકવીસમો દ્વાર ૨૧ મો દ્વાર

પહેલે, ત્રીજે ગુણ. સમકિત નથી. બીજે ગુણ. સાસ્વાદાન સમકિત. ચાંચે, પાંચમે, છઠ્ઠે અને સાતમે ગુણ. ઉપશમ, ક્ષયાંપશમ, વેદક અને ક્ષાયિક એ ચાર સમકિત લાભે. આઠમે, નવમે. દશમે, અગિયારમે ગુણ. ૨ સમકિત તે ઉપશમ અને ક્ષાયિક. બારમે, તેરમે, ચૌદમે ગુણ. તથા સિદ્ધમાં ૧ ક્ષાયિક સમકિત. ઈતિ ૨૧ મો દ્વાર

બાવીસમો અલ્પબહુત્વ દ્વાર

સર્વથી થોડા અગિયારમા ગુણદાણાવાળા, એક સમયે ઉપશમશ્રેણીવાળા ૫૪ જીવ લાભે માટે. તેથી બારમા ગુણદાણાવાળા

સંખ્યાતગુણા, એક સમયે ત્રણેક શ્રેણીવાળા ૧૦૮ જીવ લાભે માટે. તેથી આઠમા, નવમા, દશમા ગુણઠાણાવાળા સંખ્યાતગુણા, તે જ. બસો ઉ. નવસો લાભે માટે. તેથી તેરમા ગુણઠાણાવાળા સંખ્યાતગુણા, જ. બે કોડી ઉ. નવ કોડી લાભે માટે. તેથી સાતમા ગુણઠાણાવાળા સંખ્યાતગુણા, જ. બસો કોડી ઉ. નવસો કોડી લાભે માટે. તેથી છઠ્ઠા ગુણઠાણાવાળા સંખ્યાતગુણા. જ. બે હજાર કોડી ઉ. નવ હજાર કોડી લાભે માટે. તેથી પાંચમા ગુણઠાણાવાળા અસંખ્યાતગુણા, તિર્યંચ શ્રાવક ભણ્યા માટે. તેથી ત્રીજા ગુણઠાણાવાળા અસંખ્યાતગુણા, ૪ ગતિમાં લાભે માટે. તેથી ત્રીજા ગુણઠાણાવાળા અસંખ્યાતગુણા, ૪ ગતિમાં વિશેષ છે માટે. તેથી ચોથા ગુણઠાણાવાળા અસંખ્યાતગુણા, સ્થિતિ ઘણી છે માટે. તેથી ચૌદમા ગુણઠાણાવાળા ને સિદ્ધ ભગવંતજી અનંતગુણા. તેથી પહેલા ગુણઠાણાવાળા અનંતગુણા, એકેન્દ્રિય પ્રમુખ સર્વ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે માટે.

ઈતિ બાવીસમો દ્વાર

卐卐 ઈતિ ગુણસ્થાનકના ૨૨ દ્વાર સંપૂર્ણ 卐卐

છ ભાવનો દ્વાર (અનુયોગ દ્વાર સૂત્ર)

છ ભાવનાં નામ : ૧ ઉદયભાવ, ૨ ઉપશમભાવ,
૩ ક્ષાયિકભાવ, ૪ ત્રયોપશમિકભાવ, ૫ પારિણામિકભાવ,
૬ સન્નિવાર્ઠભાવ.

૧. ઉદયભાવના બે ભેદ :- ૧. જીવ ઉદય નિષ્પન્ન અને ૨ અજીવ ઉદય નિષ્પન્ન. જીવ ઉદય નિષ્પન્નમાં ૩૩ બોલ પામે. ચાર ગતિ (૪), છ કાય (૧૦), ચાર કપાય (૧૪), ત્રણ વેદ (૧૭), છ ક્લેશ્યા (૨૩), મિથ્યાદૃષ્ટિપણું (૨૪), અવનીપણું (૨૫), અસંજીપણું (૨૬), અજ્ઞાન (૨૭), આહારકપણું (૨૮), છદ્મસ્થપણું (૨૯), સજોગીપણું (૩૦), સંસારપરિચક્ષણા (૩૧). અસિદ્ધપણું

(૩૨), અકેવળી (૩૩) એમ ૩૩ બોલ જીવ ઔદયિકથી પામે. એ જીવ ઔદયિકના ભેદ કહ્યા. ૨. અજીવ ઉદય નિષ્પન્નમાં ત્રીસ બોલ પામે. ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૮ સ્પર્શ, ૫ શરીર, ૫ શરીરના વ્યાપાર એ ૩૦. આમ બન્નેના મળીને ૩૩ + ૩૦ = ૬૩ બોલ ઉદયભાવના કહ્યા.

૨. ઉપશમ ભાવના ૧૧ બોલ : ૪ કષાય, ૫ રાગ, ૬ દ્વેષ, ૭ દર્શન મોહનીય, ૮ ચારિત્ર મોહનીય, એ આઠનો ઉપશમ, ૯ ઉવસમિયા દંસણ લલ્લિ^૧, ૧૦ ઉવસમિયા ચરિત્તલલ્લિ^૨, ૧૧ ઉવસમિયા અકષાય છુડમત્ય વીતરાગ લલ્લિ^૩ એમ ૧૧.

૩. ક્ષાયિક ભાવના ૩૭ બોલ : ૫ જ્ઞાનાવરણીય, ૯ દર્શનાવરણીય, ૨ વેદનીયની, ૧ રાગની, ૧ દ્વેષની, ૪ કષાયની, ૧ દર્શનમોહનીયની, ૧ ચારિત્રમોહનીયની, ૪ આયુષ્યની, ૨ નામની, ૨ ગોત્રની, ૫ અંતરાયની એમ ૩૭ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે તેને ક્ષાયિકભાવ કહીએ. તે ૯ બોલ પામે ક્ષાયિક સમકિત, ક્ષાયિક યથાખ્યાત ચારિત્ર, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન અને ક્ષાયિક દાનાદિ પાંચ લલ્લિ એમ ૯.

૪. ક્ષયોપશમ ભાવે ૩૦ બોલ : ૪ જ્ઞાન પ્રથમના, ૩ અજ્ઞાન. ૩ દર્શન, ૩ દૃષ્ટિ, ૪ પ્રથમના ચારિત્ર, ૧ ચરિતાચરિત તે શ્રાવકપણું, ૧ આચાર્યગણિની પદવી, ૧ ઔદ પૂર્વ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ, ૫ ઈન્દ્રિયની પાંચલલ્લિ, ૫ દાનાદિ લલ્લિ એ ૩૦ બોલ.

૫. પારિણામિક ભાવના બે ભેદ : ૧ સાદિ પારિણામિક, ૨ અનાદિ પારિણામિક. સાદિ વિણસે, અનાદિ વિણસે નહિ. ૧. સાદિ પારિણામિકના અનેક ભેદ છે તે જુની સુરા, મદિરા, જુનો

૧ ઉપશમ સમકિતની પ્રાપ્તિ, ૨ ઉપશમ ભાવનાં ચારિત્રની પ્રાપ્તિ, ૩ અગિયારમા ગુણસ્થાનકની પ્રાપ્તિ.

ગોળ, તંદુલ એ આદિ ૭૩ બોલ ભગવતીની શાખે છે. ૨. અનાદિ પારિણામિકના દશ બોલ. ૧ ધર્માસ્તિકાય, ૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩ આકાશાસ્તિકાય, ૪ જીવાસ્તિકાય, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ કાળ, ૭ લોક, ૮ અલોક ૯ ભવ્ય, ૧૦ અભવ્ય.

દ. સન્નિવાઈ ભાવના ૨૬ ભાંગા : બે સંયોગીના ૧૦, ત્રણ સંયોગીના ૧૦, ચાર સંયોગીના ૫, પાંચ સંયોગીનો ૧. તેનો વિસ્તાર શ્રી અનુયોગ દ્વારથી જાણવો. (વિસ્તાર તથા સમજણ માટે અવશ્ય જુઓ થોકડો નં. ૧૦ જીવસ્થાનક પાનું ૧૭૮.)

ઈતિ છ ભાવનો દ્વાર

૧૪ ગુણસ્થાનક ઉપર ૯ ક્ષેપક દ્વાર.

પ્રથમ હેતુ દ્વાર : કર્મબંધનના મૂળ હેતુ ૧ મિથ્યાત્વ, ૨ અવ્રત, ૩ કષાય, ૪ જોગ એ ચાર છે. ઉત્તર હેતુ ૫૭ છે તે ૫ મિથ્યાત્વ, ૧૨ અવ્રત (૬ કાય, ૫ ઈન્દ્રિય, ૧ મન), ૨૫ કષાય અને ૧૫ જોગ.

પહેલે ગુણ. ૫૫ હેતુ તે આહારકના બે વર્જને.

બીજે ગુણ. ૫૦ હેતુ તે ૧૨ અવ્રત, ૨૫ કષાય અને ૧૩ જોગ (૫ મિથ્યાત્વના વર્જને).

ત્રીજે ગુણ. ૪૩ હેતુ તે ૧૨ અવ્રત, ૨૧ કષાય (અનંતાનુબંધીના ૪ વર્જને), અને ૧૦ જોગ (ચાર મનના, ચાર વચનના, ૧ ઔદારિક, ૧ વૈકિયનો).

ચોથે ગુણ. ૪૬ હેતુ તે ૧૨ અવ્રત, ૨૧ કષાય અને ૧૩ જોગ (આહારકના બે વર્જને).

પાંચમે ગુણ. ૪૦ હેતુ તે ૧૧ અવ્રત (ત્રસકાય વર્જને), ૧૭ કષાય (૪ અનંતાનુબંધી અને ૪ અપ્રત્યાખ્યાની વર્જને). 12 યોગ 2 21 212 8 ને । કર્મપુત્રો વર્જને

છઠ્ઠે ગુણ. ૨૭ હેતુ તે ૧૩ કષાય (સંજ્વલનનો ચોક અને ૯ નોકષાય) અને ૧૪ જોગ (૧ કાર્મણ વર્જને).

સાતમે ગુણ. ૨૪ હેતુ તે ૧૩ કષાય (સંજ્વલનનો ચોક અને ૯ નોકષાય) અને ૧૧ જોગ (૪ મનનાં, ૪ વચનનાં, ૧ ઔદારિક, ૧ વૈક્રિય, ૧ આહારક).

આઠમે ગુણ. ૨૨ હેતુ ૧૩ કષાય (સંજ્વલનનો ચોક અને ૯ નોકષાય) અને ૯ જોગ (૪ મનનાં, ૪ વચનનાં, ૧ ઔદારિક).

નવમે ગુણ. ૧૬ હેતુ તે ૭ કષાય (૪ સંજ્વલનના અને ૩ વેદ) અને ૯ જોગ ઉપર મુજબ.

દશમે ગુણ. ૧૦ હેતુ તે ૧ સંજ્વલનનો લોભ અને ૯ જોગ.

અગિયારમે તથા બારમે ગુણ. ૯ હેતુ તે ૯ જોગ.

તેરમે ગુણ. ૭ હેતુ તે ૭ જોગ (૨ મનનાં, ૨ વચનનાં, ૧ ઔદારિક, ૧ ઔદારિક મિશ્ર, ૧ કાર્મણ કાયયોગ).

ચૌદમે ગુણ. હેતુ નથી. અબંધક. ઈતિ પ્રથમ હેતુ દ્વાર

બીજો દંડક દ્વાર : પહેલે ગુણ. ૨૪ દંડક. બીજે ગુણ. ૧૯ દંડક તે ૫ સ્થાવરના વર્જને. ત્રીજે, ચોથે ગુણ. ૧૬ દંડક તે ૧૯ માંથી ૩ વિકલેન્દ્રિયના વર્જને. પાંચમે ગુણ. ૨ દંડક, સંજી મનુષ્ય અને સંજી તિર્યચનો. છઠ્ઠાથી તે ચૌદમા ગુણ. સુધી ૧ મનુષ્યનો દંડક.

ઈતિ બીજો દંડક દ્વાર

ત્રીજો જીવાયોનિ દ્વાર : પહેલે ગુણ. ૮૪ લાખ જીવાયોનિ, બીજે ગુણ. ૩૨ લાખ જીવાયોનિ તે એકેન્દ્રિયની ૫૨ લાખ વર્જને. ત્રીજે, ચોથે ગુણ. ૨૬ લાખ જીવાયોનિ તે ઉપરમાંથી ૬ લાખ વિકલેન્દ્રિયની વર્જને. પાંચમે ગુણ. ૧૮ લાખ જીવાયોનિ તે ૪ લાખ તિર્યચ પંચેન્દ્રિયની અને ૧૪ લાખ મનુષ્યની. છઠ્ઠાથી તે ચૌદમા

ગુણ. સુધી ૧૪ લાખ જીવાયોનિ તે મનુષ્યની.

ઈતિ ત્રીજો જીવાયોનિ દ્વાર

ચોથો અંતર દ્વાર : પહેલે ગુણ. જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. ૬૬ સાગર ઝાઝેરાનું. બીજા ગુણ. નું અંતર જ. પલ્યનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઉ. દેશે ઊણું અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન. ત્રીજાથી અગિયારમા ગુણ. નું અંતર જ. અંતર્મુહૂર્તનું ઉ. અર્ધપુદ્ગલમાં દેશે ઊણું. બારમે, તેરમે ને ચૌદમે ગુણ. આંતરું નથી. એ એક જીવ આશ્રી.

ઈતિ ચોથો અંતર દ્વાર

પાંચમો ધ્યાન દ્વાર : પહેલે, બીજે, ત્રીજે ગુણ. પ્રથમના બે ધ્યાન. ચોથે, પાંચમે ગુણ. પ્રથમના ત્રણ ધ્યાન. છઠ્ઠે ગુણ. બે ધ્યાન તે આર્તધ્યાન અને ધર્મધ્યાન. સાતમે ગુણ. ૧ ધર્મધ્યાન. આઠમે થી ચૌદમે ગુણ. સુધી ૧ શુક્લધ્યાન.

ઈતિ પાંચમો ધ્યાન દ્વાર

છઠ્ઠો સ્પર્શના દ્વાર : પહેલું ગુણ. ૧૪ રાજલોક સ્પર્શ. બીજું ગુણ. હેઠું પંડગવનથી તે છઠ્ઠી નરક સુધી સ્પર્શ તથા ઊંચું અધોગામની વિજયથી તે ૯ ગૈવેયક સુધી સ્પર્શ. ત્રીજું ગુણ. લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શ. ચોથું ગુણ. અધોગામની વિજયથી બારમા દેવલોક સુધી સ્પર્શ અથવા પંડગવનથી છઠ્ઠી નરક સુધી સ્પર્શ. પાંચમું ગુણ. અધોગામની વિજયથી બારમા દેવલોક સુધી સ્પર્શ. છઠ્ઠું ગુણ. અધોગામની વિજયથી પાંચ અનુત્તર વિમાન સુધી સ્પર્શ. સાતમાથી બારમું ગુણ. લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શ. તેરમું ગુણ. સર્વલોક સ્પર્શ તે કેવળસમુદ્ધાત અપેક્ષા. ચૌદમું ગુણ. લોકનો અસંખ્યાતમો ભાગ સ્પર્શ.

ઈતિ છઠ્ઠો સ્પર્શના દ્વાર

સાતમો દ્વાર :

(૧) વાટે વહેતા જીવના ગુણસ્થાનક ત્રણ તે ૧, ૨, ૪.

- (૨) અપડિવાઈ ગુણસ્થાનક ત્રણ તે ૧૨, ૧૩, ૧૪.
- (૩) અમર ગુણસ્થાનક ત્રણ તે ૩, ૧૨, ૧૩.
- (૪) તીર્થંકરનામ ગોત્ર ૫ ગુણસ્થાનકે બાંધે ૪, ૫, ૬, ૭, ૮.
- (૫) તીર્થંકર પાંચ ગુણ. ન સ્પર્શે તે ૧, ૨, ૩, ૫, ૧૧.
- (૬) શાશ્વતા ગુણ. ૧, ૪, ૫, ૬, ૧૩.
- (૭) અનાહારક ગુણ. પાંચ તે ૧, ૨, ૪, ૧૩, ૧૪.
- (૮) તદ્ભવ મોક્ષગામી જીવ ૧૩ ગુણ. સ્પર્શે. તે ૧૧ મું

વર્જને બધા.

21-201

કોઈ અંતકૃત જીવ ૧-૨-૩-૫-૬-૧૧ વર્જને આઠ ગુણ. સ્પર્શે.

ઈતિ સાતમો દ્વાર

આઠમો સંઘયણ દ્વાર : ગુણસ્થાનક ૧ થી ૭ સુધીમાં ૬ સંઘયણ લાભે. ગુણસ્થાનક ૮ થી ૧૧ સુધી ઉપશમ શ્રેણી વાળાને પહેલા ૩ સંઘયણ લાભે. ગુણ. ૮ થી ૧૪ સુધી ક્ષપક શ્રેણી વાળાને સંઘયણ એક વજ્રપત્નનારાય સંઘયણ લાભે. ઈતિ આઠમો દ્વાર

નવમો સાહરણ દ્વાર *21-201* ઈતિ આઠમો દ્વાર વિશુદ્ધ ચારિત્રવંત, પુલાક લબ્ધિવંત, અપ્રમત સાધુ, ૧૪ પૂર્વી સાધુ, આહારક શરીર અર્ને કવળીનું કોઈ દેવતા સાહરણ કરી શકે નહિ.

ઈતિ નવમો સાહરણ દ્વાર .

ઈતિ નવ ક્ષેપક દ્વાર.

ઈતિ ગુણસ્થાનક દ્વાર.

૧૧. તેત્રીસ બોલ

આવશ્યક સૂત્ર તથા ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૩૧

૧. એક પ્રકારે અસંયમ : સર્વ આશ્રવથી નહિ નિવર્તવું તે.

૨. બે પ્રકારેબંધ : ૧ રાગબંધ, ૨ દ્વેષબંધ.

૩. ત્રણ પ્રકારે દંડ : ૧ મનદંડ, ૨ વચનદંડ, ૩ કાયદંડ.

ત્રણ પ્રકારે ગુપ્તિ : ૧ મનગુપ્તિ, ૨ વચનગુપ્તિ, ૩ કાયગુપ્તિ.

ત્રણ પ્રકારે શલ્ય : ૧ માયા શલ્ય, ૨ નિદાન શલ્ય, ૩ મિથ્યાદર્શન શલ્ય. ત્રણ પ્રકારે ગર્વ : ૧ ઋદ્ધિગર્વ, ૨ રસગર્વ, ૩ શાતાગર્વ.

ત્રણ પ્રકારે વિરાધના : ૧ જ્ઞાન વિરાધના, ૨ દર્શન વિરાધના, ૩ ચારિત્ર વિરાધના.

૪. ચાર પ્રકારે કષાય : ૧ ક્રોધ કષાય, ૨ માન કષાય, ૩ માયા કષાય, ૪ લોભ કષાય. ચાર પ્રકારે સંજ્ઞા : ૧ આહાર સંજ્ઞા, ૨ ભય સંજ્ઞા, ૩ મૈથુન સંજ્ઞા, ૪ પરિગ્રહ સંજ્ઞા. ચાર પ્રકારે કથા : ૧ સ્ત્રી કથા, ૨ ભત્ત કથા, ૩ દેશ કથા, ૪ રાજકથા. ચાર પ્રકારે ધ્યાન : ૧ આર્ત ધ્યાન, ૨ રૌદ્ર ધ્યાન, ૩ ધર્મ ધ્યાન, ૪ શુક્લ ધ્યાન.

૫. પાંચ પ્રકારે ક્રિયા : ૧ કાયિકી ક્રિયા, ૨ અધિકરણકી ક્રિયા, ૩ પ્રોદ્ધેષિકી ક્રિયા, ૪ પારિતાપનિકી ક્રિયા, ૫ પ્રાણાતિપાતિકી ક્રિયા.

પાંચ પ્રકારે કામ ગુણ : ૧ શબ્દ, ૨ રૂપ, ૩ ગંધ, ૪ રસ, ૫ સ્પર્શ.

પાંચ પ્રકારે મહાવ્રત : ૧ સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ, ૨ સર્વ મૃષાવાદથી વિરામ, ૩ સર્વ અદત્તથી વિરામ, ૪ સર્વ મૈથુનથી વિરામ, ૫ સર્વ પરિગ્રહથી વિરામ.

પાંચ પ્રકારે સમિતિ : ૧ ઈર્ષ્યા સમિતિ, ૨ ભાયા સમિતિ, ૩ એષણા સમિતિ, ૪ આદાન ભંડમત્ત નિશંપણા સમિતિ, ૫ ઉચ્ચાર પ્રસવણ ખેલ જલ્મ શ્લેષ્મ વગેરેને

પરઠવાની સમિતિ. પાંચ પ્રકારે પ્રમાદ : ૧ મદ્ય, ૨ વિષય, ૩ કપાય, ૪ નિંદ્રા, ૫ વિકથા.

૬. છ પ્રકારે જીવનિકાય : ૧ પૃથ્વીકાય, ૨ અપકાય, ૩ તેઉકાય, ૪ વાયુકાય, ૫ વનસ્પતિકાય, ૬ ત્રસકાય.

છ પ્રકારે લેશ્યા : ૧ કૃષ્ણલેશ્યા, ૨ નીલલેશ્યા, ૩ કાપોતલેશ્યા, ૪ તેજોલેશ્યા, ૫ પદ્મલેશ્યા, ૬ શુક્લ લેશ્યા.

૭. સાત પ્રકારે ભય : ૧ આલોક ભય – મનુષ્યને મનુષ્યથી ભય થાય છે તે. ૨ પરલોક ભય – દેવ, તિર્યચથી ભય થાય તે, ૩ આદાન ભય – ધનથી ભય થાય તે. ૪ અકસ્માત ભય – છાયાદિ દેખી ભય થાય તે. ૫ આજીવિકા ભય – દુકાળ આદિમાં આજીવિકા માટે ભય થાય તે. ૬ મરણ ભય – મૃત્યુથી ભય થાય તે. ૭ અપયશ ભય – અપકીર્તિથી ભય થાય તે.

૮. આઠ પ્રકારે મદ – ૧ જાતિમદ, ૨ કુળમદ, ૩ બળમદ, ૪ રૂપમદ, ૫ તપમદ, ૬ શ્રુતમદ, ૭ લાભમદ, ૮ ઐશ્વર્યમદ.

૯. નવ પ્રકારે બહાયર્યની ગુપ્તિ : ૧ સ્ત્રી, પુરૂષ, નપુંસક રહિત આલય (સ્થાનક) માં રહેવું, ઉંદર બિલાડીના દૃષ્ટાંતે. ૨ મનને આનંદ આપે તેવી અને કામ, રાગને વૃદ્ધિ કરે તેવી સ્ત્રી સાથે કથા વાર્તા ન કરવી, લીંબુ-રસના (જીભ) ને દૃષ્ટાંતે. ૩ સ્ત્રીના આસને બેસવું નહિ તેમ જ સ્ત્રી સાથે સહવાસ કરવો નહિ, કોળાની ગંધે કણિકનો વક જાય તે દૃષ્ટાંતે. ૪ સ્ત્રીના અંગ, અવયવ તેમ તેની સુરચનાને તેનું બોલવું, નિરીક્ષણ વગેરેને વિષય-રાગ દૃષ્ટિથી જોવું નહિ, સૂર્ય ચક્ષુના દૃષ્ટાંતે. ૫ સ્ત્રી સંબંધી કૃજિત, રૂદન, ગીત, હાસ્ય, આકંદ વગેરે સંભળાય તે ભીંત કે દિવાલના અંતરે નિવાસ કરવો નહિ, લાખ-અગ્નિના દૃષ્ટાંતે. ૬ પૂર્વગત સ્ત્રી સંબંધી ક્રીડા,

હાસ્ય, રતિ, દર્પ, સ્નાન, સાથે જમવું વગેરે યાદ કરવું નહિ, સર્પના ઝેરના દષ્ટાંતે. ૭ સ્વાદિષ્ટ તેમ જ મજબૂત પ્રણિત આહાર કરવો નહિ, ત્રિદોષીને ધૃતના દષ્ટાંતે. ૮ મર્યાદાકાળે ધર્મયાત્રા નિમિત્તે જોઈએ તેથી વધારે આહાર કરવો નહિ, કાગળની કોથળીમાં નાણાંને દષ્ટાંતે. ૯ શરીર સુંદર ને વિભૂષિત લાગે તેવી શૃંગાર, શોભા કરવી નહિ, ગરીબનાં રત્નને દષ્ટાંતે.

૧૦. દશ પ્રકારે શ્રમણધર્મ : ૧ ખંતિ – ક્ષમા (સહન કરતા શીખવું). ૨ મુત્તિ – નિર્લોભતા, લઘુતા, હળવાપણું, અલ્પઉપધિ રાખવી. ૩ અજ્ઞવે – સરળતા, કપટ રહિતપણું. ૪ મદવે – કોમળ વિનય બુદ્ધિ રાખવી, અહંકારનો ત્યાગ. ૫ લાઘવે – લઘુતા, થોડા ઉપકરણ, સાધનો રાખવા. ૬ સચ્ચે – સત્યતાથી વર્તવું. ૭ સંજમે – ૧૭ ભેદે સંયમ પાળવો, શરીર ઈન્દ્રિયો વગેરે નિયમમાં રાખવા. ૮ તવે – ઈચ્છા નિરોધ, બાર પ્રકારે તપ કરવો. ૯ ચિયાએ અથવા અર્કિચણે – સમસ્ત પરિગ્રહ ત્યાગરૂપ મૂર્ચ્છા રહિત થવું. ૧૦ બંભચેરવાસે – મૈથુનનો ત્યાગ, શુદ્ધ આચારની વૃત્તિમાં રહેવું.

દશ પ્રકારે સમાચારી : ૧ આવશ્યં – સ્થાનકથી બહાર જવું હોય ત્યારે ગુરૂ કે ઉપરીને કહેવું કે મારે આવશ્યક જવું છે. ૨ નિષેધિક – સ્થાનકમાં આવવું હોય ત્યારે કહેવું કે નિશ્ચિત કાર્ય કરીને હું આવ્યો છું. ૩ આપુચ્છના – પોતાનું કાર્ય કરવું હોય તો ગુરૂને પૂછવું. ૪ પ્રતિપુચ્છના – બીજા સાધુનું કાર્ય હોય ત્યારે વારંવાર ગુરૂને જણાવવા પૂછવું. ૫ છંદના – ગુરૂ કે વડાને પોતાની પાસેની વસ્તુ આમંત્રણ કરવી. ૬ ઈચ્છાકાર – ગુરૂ કે વડાને કહેવું "હે પૂજ્ય ! આપની ઈચ્છા છે, સૂત્રાર્થ જ્ઞાન આપશો ?" ૭ મિથ્યાકાર – પાપ લાગ્યું હોય તો ગુરૂ પાસે મિથ્યા કહી માફ

કહેવું. ૮ તથ્યકાર - ગુરૂ કથન પ્રતિ કહે કે આપ કહો છો તેમ કરીશ. ૯ અભ્યુત્થાન - ગુરૂ કે વડા આવતાં સાત આઠ ડગલાં સામા જવું તેવી જ રીતે જતાં ૭-૮ ડગલાં મૂકવા જવું. ૧૦ ઉપસંપદા - ગુર્વાદિ પાસે સૂત્રાર્થ લક્ષ્મી પામવા હંમેશાં તત્પર રહેવું.

૧૧ અગિયાર પ્રકારે શ્રાવક પ્રતિમા : ૧ દર્શન પ્રતિમા - તે એક માસની. તેમાં શુદ્ધ, સત્ય, ધર્મરૂચિ હોય, નિર્મળ સમકિત પાળે, પણ નાના વ્રત ઉપવાસાદિ અવશ્ય કરવાનો તે શ્રાવકને નિયમ ન હોય. ૨ વ્રત પ્રતિમા - તે બે માસની. તેમાં સત્ય ધર્મની રૂચિ સાથે વિવિધ શીલવ્રત, ગુણવ્રત, પ્રત્યાખ્યાન, પૌષધોપવાસાદિ કરે પણ સામાયિક, દેસાવગાસિક વ્રત કરવાનો નિયમ ન હોય. ૩ સામાયિક પ્રતિમા - તે ત્રણ માસની. તેમાં ઉપર પ્રમાણે ઉપરાંત સામાયિક આદિ કરે પણ અષ્ટમી, ચતુર્દશી, અમાવસ્યા, પૂર્ણમાસી વગેરે પર્વમાં પૌષધોપવાસ કરવાનો નિયમ ન હોય. ૪ પૌષધ પ્રતિમા - તે ચાર માસની. તેમાં પ્રતિપૂર્ણ પૌષધોપવાસ અષ્ટમી આદિ સર્વ પર્વમાં કરે. ૫ નિયમ પ્રતિમા - તે પાંચ માસની. તેમાં પૂર્વોક્ત સર્વ કરે, વિશેષ એક રાત્રિમાં કાયોત્સર્ગ કરે. પાંચ પ્રકારના નિયમ પાળે ૧ સ્નાન ન કરે, ૨ રાત્રીભોજન ન કરે, ૩ કાછડી ન વાળે, ૪ દિવસે બ્રહ્મચર્ય સાચવે, ૫ રાત્રીમાં બ્રહ્મચર્યનું પરિમાણ કરે. ૬ બ્રહ્મચર્ય પ્રતિમા - તે છ માસની. તેમાં પૂર્વોક્ત ઉપરાંત સર્વ વખતે બ્રહ્મચર્ય સાચવે. ૭ સચિત્ત પરિત્યાગ પ્રતિમા - જઘન્ય એક દિવસથી ઉત્કૃષ્ટ સાત માસની. તેમાં સચિત્ત આહાર જમે નહિ પણ પોતાને આરંભ ત્યાગ કરવાનો નિયમ ન હોય. ૮ અણારંભ પ્રતિમા - જઘન્ય એક દિવસથી ઉત્કૃષ્ટ આઠ માસની. તેમાં છકાયનો સ્વયં આરંભ કરે નહિ. ૯ પ્રેખ્યારંભ પ્રતિમા - તે ઉત્કૃષ્ટ નવ

માસની. આરંભ ન કરે અને અન્ય પાસે ન કરાવવાનો નિયમ કરે. ૧૦ ઉદ્દિષ્ટ ભક્ત પ્રતિમા – તે ઉત્કૃષ્ટ દશ માસની. તેમાં પૂર્વોક્ત સાથે આરંભ કરીને આપે તે ન લેવાનો નિયમ કરે. ઉપરાંત શિરમુંડન કરાવે અથવા શિખા રાખે. કોઈએ એકવાર પૂછ્યાં થકા તથા વારંવાર પૂછ્યાં થકા બે જ ભાષા બોલવી કલ્પે, જાણે તો હા પાડવી કલ્પે અને ન જાણે તો ના પાડવી કલ્પે. ૧૧ સમણભૂય પ્રતિમા – તે ઉત્કૃષ્ટ અગિયાર માસની. તેમાં શિરમુંડન કરાવે, કે કેશ લોચ કરાવે, સાધુ શ્રમણ સમાન ઉપકરણ, પાત્ર, રજોહરણ વગેરે ધરે, સ્વજ્ઞાતિમાં ગોચરી અર્થે ભ્રમણ કરે, કહે કે હું પ્રતિમાધારી શ્રાવક છું, ભિક્ષા આપશો? સાધુ માફક ઉપદેશ આપે. સાડા પાંચ વર્ષ અગિયાર પ્રતિમામાં જાય છે.

૧૨ ભિક્ષુની પ્રતિમા – ૧ પહેલી પ્રતિમા એક માસની. એકદાતિ આહારની, એકદાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

તે શરીર ઉપર મમતા સ્નેહભાવ ન રાખે. શરીરની શુશ્રુષા ન કરે, જે કોઈ મનુષ્ય, તિર્યંચ, દેવનો પરિષદ ઉત્પન્ન થાય તે સમ પરિણામે સહન કરે.

૨. તે આહાર શુદ્ધ નિર્દોષ, કોઈ શ્રમણ, બ્રાહ્મણ, અતિથિ, કૃપણ, રાંક પ્રમુખ દ્વિપદ તથા ચતુષ્પદને અતંરાય ન પડે તેમ. વળી એક માણસ જમતો હોય અને એકને માટે રાંધ્યું હોય તે લે, બે જમતામાંથી આપે તો ન લે, ત્રણ, ચાર, પાંચ વગેરે જમવા બેઠા હોય તેમાંથી આપે તો ન લે, ગર્ભવતી માટે નીપજાવ્યો હોય તે ન લે, તથા નવપ્રસૂતિનો આહાર ન લે, બાળકને દૂધ પાતાં હોય તેનો આહાર ન લે, વળી એક પગ ઉંબરામાં અને એક પગ ઉંબરાની બહાર એમ પગ રાખી વહોરાવે તો લે, નહિ તો ન લે.

૩ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ કાળ ગોચરીના કલા છે. આદિમ, મધ્યમ, ચરિમ. એટલે એક દિવસના ત્રણ ભાગ કરે, પહેલામાં ગોચરી જાય તો બીજામાં ન જાય એમ ત્રણે ભાગમાં સમજવું.

૪ પ્રતિમાધારી સાધુને છ પ્રકારે ગોચરી કરવી કહી છે. ૧ પેટીને આકારે (ચૌખૂણી). ૨ અર્ધ પેટીને આકારે (બેખૂણી). ૩ બળદના મૂત્રના આકારે. ૪ પતંગ, ટીડ. ઉડે તે માફક અંતરે અંતરે કરે. ૫ શંખના આવર્તનની પેરે ગોચરી કરે. ૬ જાતાં તથા વળતાં ગોચરી કરે.

૫ પ્રતિમાધારી સાધુ જે ગામમાં જાય ત્યાં જાણે કે આ પ્રતિમાધારી સાધુ છે તો એક રાત્રિ રહે ને ન જાણે તો બે રાત્રિ રહે, તે ઉપરાંત રહે તો છેદ તથા પરિહાર તપ જેટલી રાત્રિ રહે તો તેટલા દિનનું પ્રાયશ્ચિત પામે.

૬ પ્રતિમાધારી સાધુ ચાર પ્રકારે બોલે. ૧ યાયના કરે ત્યારે, ૨ પંથ પ્રમુખ પૂછતાં, ૩ આજ્ઞા માંગતાં, ૪ પ્રશ્નાદિકનો ઉત્તર આપતાં.

૭ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારનાં સ્થાનક જોવાં, પ્રતિલેખવાં કલ્પે. ૧ આરામરૂપ ઘર, ૨ છત્રીના આકારે, ૩ ઝાડ તળે.

૮ પ્રતિમાધારી સાધુ એ ત્રણ સ્થાનકને યાયે, માંગે.

૯ એ ત્રણ પ્રકારના સ્થાનકને વિષે રહેવું કરે.

૧૦ પ્રતિમાધારી સાધુને ત્રણ પ્રકારની શય્યા જોવી કલ્પે. ૧ પૃથ્વીરૂપ, ૨ શિલારૂપ, ૩ કાષ્ટરૂપ.

૧૧ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા યાયના કરવી કલ્પે.

૧૨ એ ત્રણ પ્રકારની શય્યા ભોગવવી કલ્પે.

૧૩ પ્રતિમાધારી સાધુ જે સ્થાનકમાં રહ્યા હોય ત્યાં કોઈ સ્ત્રી

પ્રમુખ આવે તો તે સ્ત્રી પ્રમુખના ભયે કરી બહાર નીકળે નહીં તથા બહાર હાથ ઝાલી કાઢે તો ઈર્યા સમિતિ શોધતાં નીકળે.

૧૪ પ્રતિમાધારી સાધુ જે ઘરમાં રહ્યાં હોય ત્યાં કોઈ અગ્નિ લગાડે તો તેના ભયે કરી બહાર નીકળે નહિ. કોઈ બળાત્કારે કાઢે તો ઈર્યા સમિતિ શોધતાં નીકળે.

૧૫ પ્રતિમાધારી સાધુને પગને વિષે કાંટો પ્રમુખ વાગે તો તેને કાઢવો ન કલ્પે.

૧૬ પ્રતિમાધારી સાધુને આંખમાં નાના જીવ તથા નાના બીજ તથા રજ પ્રમુખ પેસે તો કાઢવા ન કલ્પે, ઈર્યાએ ચાલવું કલ્પે.

૧૭ પ્રતિમાધારી સાધુને જ્યાં સૂર્ય આયમે ત્યાંથી એક પગ માત્ર પણ પછી ચાલવું ન કલ્પે. એટલે પ્રતિલેખનની વેળા સુધી વિહાર કરે.

૧૮ પ્રતિમાધારી સાધુને સચિત્ત પૃથ્વી પર સૂવું, બેસવું કે થોડી નિદ્રા પણ કરવી ન કલ્પે, પૂર્વ જોયેલા સ્થાનકે ઉચ્ચાર પ્રમુખ પરઠવવું કલ્પે.

૧૯ સચિત્ત રજે કરી પગ પ્રમુખ ખરડાયેલા હોય તેવા શરીરે ગૃહસ્થનાં ઘરે ગોચરી જવું ન કલ્પે.

૨૦ પ્રતિમાધારી સાધુને પ્રાસુક, શીતળ તથા ઉષ્ણ પાણીએ કરી હાથ, પગ, નાક, કાન, આંખ પ્રમુખ એકવાર ધોવું કે વારંવાર ધોવું ન કલ્પે, અશુચિનો લેપ લાગ્યો હોય તે તથા ભોજનથી ખરડાયેલ હોય તે ધોવું કલ્પે.

૨૧ પ્રતિમાધારી સાધુ ઘોડો, હાથી, બળદ, પાડો, વરાહ (સૂવર), શ્વાન, વાઘ ઈત્યાદિક દુષ્ટ જીવ સામાં આવતાં હોય તો તેના ભયે કરી પગ માત્ર પાછો લે નહિ પણ સુંવાળો જીવ સામો

આવતો હોય તો તેની દયાને કારણે યત્ના માટે પાછા ઓસરે.

૨૨ પ્રતિમાધારી સાધુ વિહાર કરતાં તડકેથી છાંયે ન જાય, છાંયેથી તડકે ન જાય. ટાઢ, તાપ સમપરિણામે સહન કરે.

બીજી પ્રતિમા એક માસની તેમાં બે દાતિ આહાર અને બે દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

ત્રીજી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ત્રણ દાતિ આહાર અને ત્રણ દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

ચોથી પ્રતિમા એક માસની તેમાં ચાર દાતિ આહાર અને ચાર દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

પાંચમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં પાંચ દાતિ આહાર અને પાંચ દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

છઠ્ઠી પ્રતિમા એક માસની તેમાં છ દાતિ આહાર અને છ દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

સાતમી પ્રતિમા એક માસની તેમાં સાત દાતિ આહાર અને સાત દાતિ પાણીની લેવી કલ્પે.

આઠમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની, તેમાં પાણી વિના એકાંતર ઉપવાસ કરે, ગ્રામ, નગર, રાજધાની વગેરેની બહાર સ્થાનક કરે, ત્રણ આસનો વાળે, ચત્તા સૂવે, પાસું વાળી સૂવે અને પલાંઠીવાળી સૂવે, કોઈપણ પરિપહથી ડરે નહિ.

નવમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની, તેમાં ઉપર પ્રમાણે વિશેષ ત્રણમાંથી એક આસન કરે. દંડ આસન, લગડ આસન અને ઉત્કટ આસન.

દશમી પ્રતિમા સાત રાત્રિ દિવસની, તેમાં ઉપર પ્રમાણે વિશેષ ત્રણમાંથી એક આસન કરે, ગોદૂહ આસન, વીરાસન અને અમ્બુપુજ

આસન.

અગિયારમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રિની. પાણી વિના છઠ્ઠ ભક્ત કરે, ગામ બહાર બે પગ સંકોચી હસ્ત લાંબા કરી કાયોત્સર્ગ કરે.

બારમી પ્રતિમા એક અહોરાત્રિની. પાણી વિના અઠમ ભક્ત કરે. ગામ, નગર બહાર શરીર ત્યજીને અણમિલા લોચને એક પુદ્ગલ ઉપર સ્થિર દૃષ્ટિ કરી તમામ ઈન્દ્રિયો ગુમ કરી બન્ને પગ એકત્ર કરી, બે હસ્ત લંબાવી દઢાસને રહે. તેવા વખતે દેવ, મનુષ્ય કે તિર્યંચ સંબંધી ઉપસર્ગ થાય તે સહે. સમ્યક્ પ્રકારે આરાધના થાય તો અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન કે કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય. જો અહિત થાય તો ઉન્માદ પામે, દીર્ઘ કાલિક રોગ થાય ને કેવળી પ્રજાત્ત ધર્મથી ભ્રષ્ટ થાય. એ બાર પ્રતિમામાં કુલ મળીને આઠ માસ થાય છે.

૧૩. તેર ક્રિયાસ્થાનક :

૧. અર્થ દંડ — પોતાના માટે હિંસા કરે.

૨. અનર્થ દંડ — પરને માટે હિંસા કરે.

૩ હિંસા દંડ — તે મને હણે છે, હણ્યો હતો કે હણશે એમ સંકલ્પીને હણે.

૪. અકસ્માત્ દંડ — એકને મારવા જતાં વચમાં બીજાની હિંસા થાય.

૫. દૃષ્ટિવિપર્યાસ દંડ — દુશ્મન ધારીને મિત્રને હણે.

૬. મૃષાવાદ દંડ — અસત્ય બોલીને દેડે.

૭. અદત્તાદાન દંડ — ચોરી કરી દંડાય.

૮. અભ્યસ્થ દંડ — મનમાં દુષ્ટ, અનિષ્ટ કલ્પનાઓ કરે.

૯. માન દંડ — અભિમાન કરે.

૧૦. મિત્રદોષ દંડ — માતા, પિતા મિત્રવર્ગને નજીવા અપરાધે ભારે દંડ કરે.

૧૧. માયા દંડ — કપટ કરે.

૧૨. લોભ દંડ — લાલચ, તૃષ્ણા કરે.

૧૩. ઈર્યાપથિક દંડ — સયોગી વીતરાગીને લાગવાવાળી ક્રિયા.

૧૪. ચૌદ પ્રકારે જીવ : ૧ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૨ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૩ બાદર એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૪ બાદર એકેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૫ બેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૬ બેઈન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૭ તેઈન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૮ તેઈન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૯ ચૌરેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૦ ચૌરેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૧૧ અસંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૨, અસંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો, ૧૩, સંજી પંચેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો, ૧૪, સંજી પંચેન્દ્રિયનો પર્યાપ્તો.

૧૫. પંદર પ્રકારે પરમાધામી દેવ : ૧ અંબ, ૨ અંબરિસ, ૩ શામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ વૈરૂદ્ર, ૭ કાલ, ૮ મહાકાલ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુ, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર, ૧૫ મહાઘોષ.

૧૬. સોળમે સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રના પ્રથમ શ્રુતસ્કંધનાં સોળ અધ્યયન : ૧ સ્વસમય પરસમય, ૨ વૈદારિક, ૩ ઉપસર્ગ પ્રજ્ઞા, ૪ સ્ત્રીપ્રજ્ઞા, ૫ નરક વિભક્તિ, ૬ વીર સ્તુતિ, ૭ કુશીલ પરિભાષા, ૮ વીર્યાધ્યયન, ૯ ધર્મધ્યાન, ૧૦ સમાધિ, ૧૧ મોક્ષમાર્ગ, ૧૨ સમવસરણ, ૧૩ યથાતથ્ય, ૧૪ ગંથી, ૧૫ યમતિથિ, ૧૬ ગાથા.

૧૭. સત્તર પ્રકારે સંયમ : ૧ પૃથ્વીકાય સંયમ, ૨ અપકાય સંયમ, ૩ તેઉકાય સંયમ, ૪ વાઉકાય સંયમ, ૫ વનસ્પતિકાય સંયમ, ૬ બેઈન્દ્રિય સંયમ, ૭ તેઈન્દ્રિય સંયમ, ૮ ચૌરેન્દ્રિય સંયમ, ૯

પંચેન્દ્રિય સંયમ, એ નવની દયા પાળવી, ૧૦ અજીવકાય સંયમ, ૧૧ પેહા : જોઈને જમીન ઉપર બેસે, પ્રતિલેખના કરે. ૧૨ ઉપેહા : સંયમને વિષે જાગૃત હોય, માધ્યસ્થભાવ રાખે, ૧૩ પમજ્ઞાના : પાત્રાદિકને બરાબર પૂંજે, ૧૪ પારિકાવસિયા : માતૃ આદિને વિધિએ પરઠે, ૧૫ મન સંયમ, ૧૬ વચન સંયમ, ૧૭ કાય સંયમ.

૧૮. અઠાર પ્રકારે બ્રહ્મચર્ય : ઔદારિક શરીર સંબંધી ભોગ ૧ મનથી, ૨ વચનથી, ૩ કાયાથી, ૧ સેવે નહિ, ૨ સેવરાવે નહિ, ૩ સેવતાં પ્રતિ અનુમોદન આપે નહિ (૩×૩ = ૯). એમ વૈક્રિય શરીર સંબંધી ૯ પ્રકારે ત્યજે.

૧૯. ઓગણીસ પ્રકારે જ્ઞાતા સૂત્રનાં અધ્યયન : ૧ ઉત્ક્રિષ્ઠ – મેઘકુમારનું. ૨ ધત્ત્રા સાર્થવાહ ને વિજય ચોરનું. ૩ મયૂરના ઈંડાનું. ૪ કૂર્મનું (કાયબા). ૫ શૈલક રાજર્ષિનું. ૬ તુંબડાનું. ૭ ધન્ય સાર્થવાહ ને ચાર વહુનું. ૮ મહ્ત્રી ભગવતીનું. ૯ જિનપાલ જિનરક્ષિતનું. ૧૦ ચંદ્રની કલાનું. ૧૧ દાવાનલનું. ૧૨ જિતશત્રુ રાજા ને સુબુદ્ધિ પ્રધાનનું. ૧૩ નંદમણિયારનું. ૧૪ તેતલિપુત્ર પ્રધાન ને પોટીલા – સોનાર પુત્રીનું. ૧૫ નંદિક્ષણનું. ૧૬ અમરકંકાનું. ૧૭ સમુદ્ર અશ્વનું. ૧૮ સુસીમા દારિકાનું. ૧૯ પુંડરિક કુંડરિકનું.

૨૦. વીસ પ્રકારે અસમાધિ સ્થાનક : ૧ ઉતાવળે ઉતાવળે ચાલે તે. ૨ પૂંજ્યા વિના ચાલે તે. ૩ દુષ્ટ રીતે પૂંજે તે. ૪ પાટ, પાંટલા, શય્યા વગેરે વધારે રાખે તે. ૫ રત્નાધિક (વડા) સામું બોલે તે. ૬ સ્થવિર, વૃદ્ધ, ગુરૂ, આચાર્યજીનો ઉપઘાત (નાશ) કરે તે. ૭ એકેન્દ્રિયાદિ જીવને શાતા, રસ, વિભૂષા નિમિત્તે હણે તે. ૮ ક્ષણ ક્ષણ પ્રતિ ક્રોધ કરે તે. ૯ ક્રોધમાં હંમેશાં પ્રદીપ્ત રહે તે. ૧૦ પૃષ્ઠમાંસ ખાય તે. (અન્યના પાછળથી અવર્ણા, નિંદા બોલે તે.) ૧૧ નિશ્ચયવાળી

ભાષા બોલે તે. ૧૨ નવો કલેશ ઉત્પન્ન કરે તે. ૧૩ ઉપશાંત થયેલ કલેશને ફરીથી જાગૃત કરે તે. ૧૪ અકાળે સ્વાધ્યાય કરે તે. ૧૫ સચિત્ત પૃથ્વીથી હસ્ત, પગ ખરડાયેલાં હોય ને આહારાદિ લેવા જાય તે. ૧૬ શાંતિ વખતે કે પ્રહર રાત્રિ ગયા પછીથી ગાઢ અવાજ કરે તે. ૧૭ ગચ્છમાં ભેદ ઉત્પન્ન કરે તે. ૧૮ ગચ્છમાં કલેશ ઉત્પન્ન કરી માંહોમાંહે દુઃખ ઉત્પન્ન કરે તે. ૧૯ સૂર્યોદયથી સૂર્યાસ્ત સુધી અશનાદિ ભોજન લીધાં કરે તે. ૨૦ અનેષણિક, અપ્રાશુક આહાર લે તે.

૨૧. એકવીસ પ્રકારે શબલ કર્મ — ૧ હસ્તકર્મ કરે તે. ૨ મૈથુન સેવે તે. ૩ રાત્રિભોજન જમે તે. ૪ આધાકર્મી ભોગવે તે. ૫ રાજપિંડ ભોગવે તે. ૬ પાંચ બોલ સેવે તે, ૧ વેચાતું લાવીને આપે ને લે તે, ૨ ઉછીનું લાવીને આપે ને લે તે, ૩ બળાટકારે આપે ને લે તે, ૪ સહીઆરીની આજ્ઞા વિના આપે ને લે તે, ૫ સ્થાનકમાં સામું આણી આપે ને લે તે. ૭ વારંવાર પ્રત્યાખ્યાન કરીને ભાંગે તે. ૮ મહીનાની અંદર ત્રણ ઉદક લેપ કરે તે. ૯ છ માસમાં એક ગણથી બીજા ગણમાં જાય તે. ૧૦ એક માસની અંદર ત્રણ માયાના સ્થાન ભોગવે તે. ૧૧ શય્યાંતરનો આહાર જમે તે. ૧૨ ઈરાદાપૂર્વક હિંસા કરે તે. ૧૩ ઈરાદાપૂર્વક અસત્ય બોલે તે. ૧૪ ઈરાદાપૂર્વક ચોરી કરે તે. ૧૫ ઈરાદાપૂર્વક સચિત્ત પૃથ્વી ઉપર સ્થાનક, શય્યા ને બેઠક કરે તે. ૧૬ ઈરાદાપૂર્વક સચિત્ત મિશ્ર પૃથ્વી ઉપર શય્યાદિક કરે તે. ૧૭ સચિત્ત શિલા, પથ્થર, ઝીણાં જીવો રહે તેવાં કાષ્ટ તથા જીવ સહિત અંડ, પ્રાણી, બીજ, હરિત વગેરે જીવવાળા સ્થાન ઉપર આશ્રય, બેઠક, પથારી કરે તે. ૧૮ ઈરાદાપૂર્વક ૧ મૂળ, ૨ કંદ, ૩ સ્કંધ, ૪ ત્વચા, ૫ શાખા, ૬ પ્રશાખા, ૭ પત્ર, ૮ પુષ્પ, ૯ ફળ, ૧૦ બીજ, એ દશ સચિત્તનો આહાર જમે તે. ૧૯ એક વર્ષની અંદર દશ

ઉદક લેપ કરે તે, એક વર્ષની અંદર દશ માયાના સ્થાન સેવે તે. ૨૦ જળથી ભીનાં-હસ્ત, પાત્ર, ભાજન વગેરે કરીને અશનાદિ આપે તે લઈને ઈરાદાપૂર્વક ભોગવે તે.

૨૨. બાવીસ પ્રકારે પરિષદ : ૧ ક્ષુધાનો. ૨ તૃષાનો. ૩ શીતનો. ૪ ઉષ્ણનો. ૫ દંસમસનો. ૬ અચેલનો. ૭ અરતિનો. ૮ સ્ત્રીનો. ૯ ચાલવાનો. ૧૦ બેસવાનો. ૧૧ સેજાનો, સ્થાનકનો. ૧૨ આકોશવચનનો. ૧૩ વધનો. ૧૪ જાયવાનો. ૧૫ અલાભનો. ૧૬ રોગનો. ૧૭ તૃણસ્પર્શનો. ૧૮ મેલનો. ૧૯ સત્કાર પુરસ્કારનો. ૨૦ પ્રજ્ઞાનો. ૨૧ અજ્ઞાનનો. ૨૨ દંસણનો.

૨૩. ત્રેવીસ પ્રકારે સૂત્રકૃતાંગ સૂત્રનાં અધ્યયન : તેમાં ૧૬ અધ્યયન સોળમા બોલમાં કહ્યા છે, ને બાકીના સાત નીચે મુજબ. ૧ પુંડરીક કમળ, ૨ ક્રિયાસ્થાનક, ૩ આહાર પ્રતિજ્ઞા, ૪ પ્રત્યાપ્યાન ક્રિયા, ૫ અણગાર સુત્ત, ૬ આર્દ્રકુમાર, ૭ ઉદક (પેઢાલપુત્ર).

૨૪. ચોવીસ પ્રકારનાં દેવ : ૧૦ ભવનપતિ, ૮ વાણવ્યંતર, ૫ જ્યોતિષી, ૧ વૈમાનિક.

૨૫. પચ્ચીસ પ્રકારે પાંચ મહાવતની ભાવના :

પ્રથમ મહાવતની પાંચ ભાવના : ૧ ઈર્યાસમિતિ ભાવના. ૨ મનસમિતિ ભાવના. ૩ વચનસમિતિ ભાવના. ૪ એષણાસમિતિ ભાવના. ૫ આદાન-ભંડ-મત્ત નિક્ષેપના સમિતિ ભાવના.

બીજા મહાવતની પાંચ ભાવના : ૧ વિચાર્યા વિના બોલવું નહિ. ૨ ક્રોધથી બોલવું નહિ. ૩ લોભથી બોલવું નહિ. ૪ ભયથી બોલવું નહિ. ૫ હાસ્યથી બોલવું નહિ.

ત્રીજા મહાવતની પાંચ ભાવના : ૧ નિર્દોષ સ્થાનક યાચી લેવું. ૨ તૃણ પ્રમુખ યાચી લેવું, ૩ સ્થાનક આદિ સુધારવું (સમારકામ)

નહિ. ૪ સ્વધર્મીનું અદત્ત લેવું નહિ. ૫ સ્વધર્મીની વૈયાવચ્ચ કરવી.

ચોથા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના : ૧ સ્ત્રી, પશુ, નપુંસકવાળા સ્થાનકને સેવવું નહિ. ૨ સ્ત્રી સાથે વિષય સંબંધી કથા વાર્તા કરવી નહિ. ૩ વિષય કે રાગદૃષ્ટિથી સ્ત્રીનાં અંગ, અવયવ નીરખવા નહિ. ૪ પૂર્વગત સુખ કીડા સંભારવા નહિ. ૫ સ્વાદિષ્ટ, બળવર્ધક આહાર જમવો નહિ.

પાંચમા મહાવ્રતની પાંચ ભાવના : ૧ સારા શબ્દ ઉપર રાગ ને માઠા શબ્દો ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. ૨ સારા રૂપ ઉપર રાગ ને માઠા રૂપ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. ૩ સારી ગંધ ઉપર રાગ ને માઠી ગંધ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. ૪ સારા રસ ઉપર રાગ ને માઠા રસ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ. ૫ સારા સ્પર્શ ઉપર રાગ ને માઠા સ્પર્શ ઉપર દ્વેષ કરવો નહિ.

૨૬. છવીસ પ્રકારે દશાશ્રુતસ્કંધના, બૃહત્કલ્પના ને વ્યવહાર સૂત્રનાં અધ્યયન. દશાશ્રુતસ્કંધના ૧૦, બૃહત્કલ્પના ૬, વ્યવહારનાં ૧૦ અધ્યયન છે. કુલ ૨૬ અધ્યયન છે.

૨૭. સત્તાવીસ પ્રકારે અણગારના ગુણ : ૧ સર્વ પ્રાણાતિપાતથી વિરામ, ૨ સર્વ મૃષાવાદથી વિરામ, ૩ સર્વ અદત્તાદાનથી વિરામ, ૪ સર્વ મૈથુનથી વિરામ, ૫ સર્વ પરિગ્રહથી વિરામ, ૬ શ્રોત્રેન્દ્રિય નિગ્રહ, ૭ ચક્ષુઠન્દ્રિય નિગ્રહ, ૮ ઘ્રાણેન્દ્રિય નિગ્રહ, ૯ રસેન્દ્રિય નિગ્રહ, ૧૦ સ્પર્શેન્દ્રિય નિગ્રહ, ૧૧ ક્રોધવિજય, ૧૨ માનવિજય, ૧૩ માયાવિજય, ૧૪ લોભવિજય, ૧૫ ભાવસત્ય, ૧૬ કરણસત્ય, ૧૭ યોગસત્ય, ૧૮ ક્ષમા, ૧૯ વૈરાગ્ય, ૨૦ મનસમાધારણતા, ૨૧ વચનસમાધારણતા, ૨૨ કાય-સમાધારણતા, ૨૩ જ્ઞાન, ૨૪ દર્શન, ૨૫ ચારિત્ર, ૨૬ વેદના

સહિષ્ણુતા, ૨૭ મરણ સહિષ્ણુતા.

૨૮. અઠાવીસ પ્રકારે આચારકલ્પ : ૧ માસ પ્રાયશ્ચિત. ૨ એક માસને પાંચ દિવસ. ૩ એક માસ ને દશ દિવસ. ૪ એક માસ ને પંદર દિવસ. ૫ એક માસ ને વીસ દિવસ. ૬ એક માસ ને પચ્ચીસ દિવસ. ૭ બે માસ. ૮ બે માસ ને પાંચ દિવસ. ૯ બે માસ ને દશ દિવસ. ૧૦ બે માસ ને પંદર દિવસ. ૧૧ બે માસ ને વીસ દિવસ. ૧૨ બે માસ ને પચ્ચીસ દિવસ. ૧૩ ત્રણ માસ. ૧૪ ત્રણ માસ ને પાંચ દિવસ. ૧૫ ત્રણ માસ ને દશ દિવસ. ૧૬ ત્રણ માસ ને પંદર દિવસ. ૧૭ ત્રણ માસ ને વીસ દિવસ. ૧૮ ત્રણ માસ ને પચ્ચીસ દિવસ. ૧૯ ચાર માસ. ૨૦ ચાર માસ ને પાંચ દિવસ. ૨૧ ચાર માસ ને દશ દિવસ. ૨૨ ચાર માસ ને પંદર દિવસ. ૨૩ ચાર માસ ને વીસ દિવસ. ૨૪ ચાર માસ ને પચ્ચીસ દિવસ. ૨૫ પાંચ માસ. એ **૨૫ ઉપઘાતિક** (ઉપભોગ્ય પ્રાયશ્ચિતને અર્ધું કરીને આપવું તે) છે. **૨૬ અનુપઘાતિકારોપણ** (પ્રાયશ્ચિત પુરેપુરું આપવું તે). **૨૭ કૃત્સ્ન** (જેટલો અપરાધ હોય તે પ્રમાણે તેટલા જ પ્રાયશ્ચિત દેવા તે). **૨૮ અકૃત્સ્ન** (અનેક અપરાધો માટે છ મહિનાનું સંપૂર્ણ પ્રાયશ્ચિત કરાવવું તે).

૨૯. ઓગણત્રીસ પ્રકારે પાપસૂત્ર : ૧ ભૂમિકંપ શાસ્ત્ર – ધરતીકંપ આદિનાં જ્ઞાનના શાસ્ત્ર. ૨ ઉત્પાત શાસ્ત્ર – પોતાની મેળે થવાવાળી રૂધિર, અસ્થિ આદિ વૃષ્ટિનું ફળ બતાવતું શાસ્ત્ર. ૩ સ્વપ્ન શાસ્ત્ર. ૪ અંતરીક્ષ શાસ્ત્ર – જેમાં આકાશના ચિહ્નો આદિનું વર્ણન છે. ૫ અંગ શાસ્ત્ર – શરીરનાં અંગ ફરકવાનાં ફળ બતાવતું શાસ્ત્ર. ૬ સ્વર શાસ્ત્ર – જીવોનાં ચંદ્રસ્વર, સૂર્યસ્વર આદિ સ્વરનું ફળ બતાવતા શાસ્ત્ર. ૭ વ્યંજન શાસ્ત્ર – શરીર પરના મસા, તલ

વગેરેનાં ફળ બતાવતા શાસ્ત્ર. ૮ લક્ષણ શાસ્ત્ર – સ્ત્રી, પુરુષનાં શરીરનાં ચિહ્નોના ફળ બતાવે. એ આઠ સૂત્રથી (મૂળ પાઠ), આઠ વૃત્તિથી (ટીકાથી), અને આઠ વાર્તિકથી (વિસ્તાર) એમ કુલ ૨૪.

૨૫ વિકથા અનુયોગ – અર્થ અને કામના ઉપાયો બતાવતા શાસ્ત્ર.

૨૬ વિદ્યા અનુયોગ – રોહિણી આદિ વિદ્યાની સિદ્ધિના ઉપાયો બતાવતા શાસ્ત્ર. ૨૭ મંત્ર અનુયોગ. ૨૮ યોગ અનુયોગ –

વશીકરણ આદિ યોગ બતાવતા શાસ્ત્ર. ૨૯ અન્ય તીર્થિક પ્રવૃત્ત અનુયોગ – અન્યતીર્થિક દ્વારા હિંસા પ્રધાન આચારશાસ્ત્ર આદિ.

૩૦. ત્રીસ પ્રકારે મહામોહનીયનાં સ્થાનક :

૧. સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસકે અથવા કોઈ ત્રસ પ્રાણીને જળમાં પેસારીને જળરૂપ શસ્ત્રે કરીને મારે તે મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨. હાથે કરી પ્રાણીના મુખ, પ્રમુખ બાંધી, શ્વાસ રૂંધી જીવને મારે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૩. અગ્નિ પ્રજાળી, વાડાદિકમાં પ્રાણી રોકી, ધૂમાડે કરી આકુળ વ્યાકૂળ કરી મારે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૪. ઉત્તમાંગ, જે મસ્તક તેને ખડ્ગાદિકે કરી ભેદે-છેદે-ફોડે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૫. ચામડા પ્રમુખની વાઘરીએ કરી મસ્તકાદિ શરીરને તાણી બાંધી વારંવાર અશુભ પરિણામે કરી કદર્થના કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૬. વિશ્વાસકારી વેષે કરી માર્ગ પ્રમુખને વિષે જીવને હણે તે લોકમાં ઉપહાસ્ય થાય તેવી રીતે તથા પોતે કર્તવ્ય કરી આનંદ માને તે મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૭. કપટે કરી પોતાનો દુષ્ટ આચાર ગોપવે તથા પોતાની

માયાએ કરી અન્યને પણ પાશમાં નાંખે તથા શુદ્ધ સૂત્રાર્થ ગોપવે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૯. પોતે અનેક ચોરી, બાળઘાત (અન્યાય) પ્રમુખ કર્મ કીધાં હોય તે દોષ નિર્દોષી પુરૂષ ઉપર નાંખે તથા યશસ્વીનો યશ ઘટાડવા માટે અછતું આળ આપે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૯. પરને રૂડું મનાવવા માટે દ્રવ્ય, ભાવથી ઝગડાં (કલેશ) વધારવા માટે, જાણતો થકો સભા મધ્યે સત્યમૃષા (મિશ્ર) ભાષા બોલે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૦. રાજાનો બંડારી પ્રમુખ તે રાજા, પ્રધાન તથા સમર્થ કોઈ પુરૂષની લક્ષ્મી પ્રમુખ લેવા ચાહે તથા તેની સ્ત્રી વિણસાડે તથા તેના રાગી પુરૂષોનાં મન ફેરવે તથા રાજાને રાજ્ય કર્તવ્યથી બહાર કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૧. સ્ત્રીઓને વિષે ગૃહ્થ થઈ પરણ્યા છતાં કુમારપણાનું (હું કુંવારો છું) બિરુદ ધરાવે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૨. ગાયોની મધ્યે ગદર્ભ માફક સ્ત્રીના વિષય વિષે ગૃહ્થ થકો આત્માનું અહિત કરનાર માયામૃષા બોલે. અબ્રહ્મચારી છતાં બ્રહ્મચારીનું બિરુદ ધરાવે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે. (લોકમાં ધર્મનો અવિશ્વાસ થાય, ધર્મી ઉપર પ્રતીતિ ન રહે તે માટે).

૧૩. જેની નિશ્રાએ આજીવિકા કરે છે તેની લક્ષ્મીને વિષે લુબ્ધ થઈ તેની લક્ષ્મીને લૂંટે તથા પર પાસે લૂંટાવે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે. ચિલાતી ચોરવત્.

૧૪. જેણે દરિદ્રપણું (નિર્ધનપણું) મટાડી, માપદાર (હોદાદાર) કર્યો, તે મહર્દિપણું પામ્યા પછી, ઈર્ષા દોષે કરી, કલુષિત ચિત્ત કરી, તે ઉપકારી પુરૂષને વિપત્તિ આપે તથા ધન પ્રમુખ આપવાની અંતરાય

પાડે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૫. પોતાનું ભરણપોષણ કરનાર રાજા, પ્રધાન, પ્રમુખ તથા જ્ઞાન પ્રમુખના અભ્યાસ કરાવનાર ગુર્વાદિકને હણે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે. સર્પણી જેમ ઈંડાને હણે તેમ.

૧૬. દેશનો રાજા તથા વાણિયાના વૃંદનો પ્રવર્તાવક (વ્યવહારીઓ) તથા નગરશેઠ એ ત્રણ ઘણા યશના ધણી છે તેને હણે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૭. જે ઘણા જનને આધારભૂત (સમુદ્રમાં દ્વીપ સમાન) છે તેમને હણે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૮. સંયમ લેવા સાવધાન થયો છે તેને તથા સંયમ લીધેલો છે તેને ધર્મથી ભ્રષ્ટ કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૧૯. અનંતજ્ઞાની તથા અનંતદર્શી એવા તીર્થંકરદેવના અવર્ણવાદ બોલે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૦. તીર્થંકર દેવના પ્રરૂપિત ન્યાયમાર્ગનો દ્વેષી થઈ અવર્ણવાદ બોલે, નિંદા કરે ને શુદ્ધ માર્ગથી લોકોના મન ફેરવે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૧. આચાર્ય, ઉપાધ્યાય જે સૂત્ર પ્રમુખ વિનયને શીખવે છે, ભણાવે છે તેવા પુરૂષને હીલે, નિંદે, ખીંસે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૨. આચાર્ય, ઉપાધ્યાયને સાચા મને આરાધે નહિ તથા અહંકારી થકો ભક્તિ ન કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૩. અબહુશ્રુત (અલ્પસૂત્રી) થકો શાસ્ત્રે કરી પોતાની શ્લાઘા કરે તથા સ્વાધ્યાયનો વાદ કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૪. અતપસ્વી થકો તપસ્વીનું બિરૂદ ધરાવે (લોકોને છેતરવા

માટે) તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૫. ઉપકારને અર્થે ગુર્વાદિનો તથા સ્થવિર ગ્લાન પ્રમુખનો છતી શક્તિએ વિનય વૈયાવચ્ચ ન કરે (કહે જે મારી સેવા એણે પૂર્વે કરી નહોતી એમ તે ધૂર્ત, માયાવી, મલિન ચિત્તનો ઘણી પોતાના બોધિબીજનો નાશ કરનાર અનુકંપા રહિત હોય) તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૬. ચાર તીર્થનો ભેદ કરે એવી કથા, વાર્તા પ્રમુખ (ક્લેશરૂપ, શાસ્ત્રાદિક) નો પ્રયોગ કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૭. પોતાની શ્લાઘા વધારવા તથા બીજા સાથે મિત્રતા કરવા અધર્મયોગ એવા વશીકરણ, નિમિત્ત મંત્ર પ્રમુખ પ્રયોજે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૮. જે કોઈ મનુષ્ય સંબંધી ભોગ તથા દેવ સંબંધી ભોગને અતૃપ્તપણે ગાઢ પરિણામથી આસક્ત થઈ આસ્વાદાન કરે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૨૯. મહર્ષિક, મહાજ્યોતિવાન, મહાયશસ્વી દેવોના બળ, વીર્ય પ્રમુખનો અવર્ણવાદ બોલે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૩૦. અજ્ઞાની થકો લોકમાં પૂજા (શ્લાઘા)નો અર્થી વૈમાનિક વ્યંતર પ્રમુખ દેવને નહિ દેખતો થકો કહે જે હું દેખું છું, તેવું કહે તો મહામોહનીય કર્મ બાંધે.

૩૧. એકત્રીસ પ્રકારે સિદ્ધના ગુણ : આઠ કર્મની એકત્રીસ પ્રકૃતિના વિજયથી એકત્રીસ ગુણ પ્રાપ્ત કરે તે પ્રકૃતિ નીચે મુજબ.

૧. જ્ઞાનાવરણીય કર્મની પાંચ : ૧ મતિજ્ઞાનાવરણીય. ૨ શ્રુતજ્ઞાનાવરણીય. ૩ અવધિજ્ઞાનાવરણીય. ૪ મનઃપર્યવ જ્ઞાનાવરણીય. ૫ કેવળજ્ઞાનાવરણીય.

૨. દર્શનાવરણીય કર્મની નવ પ્રકૃતિ : ૧ નિદ્રા, ૨ નિદ્રાનિદ્રા, ૩ પ્રચલા, ૪ પ્રચલાપ્રચલા, ૫ થીણદ્વિ નિદ્રા, ૬ ચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૭ અચક્ષુ દર્શનાવરણીય, ૮ અવધિ દર્શનાવરણીય, ૯ કેવળ દર્શનાવરણીય.

૩. વેદનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ : ૧ શાતા વેદનીય, ૨ અશાતા વેદનીય.

૪. મોહનીય કર્મની બે પ્રકૃતિ : ૧ દર્શન મોહનીય, ૨ ચારિત્ર મોહનીય.

૫. આયુષ્ય કર્મની ચાર પ્રકૃતિ : ૧ નરક આયુષ્ય, ૨ તિર્યચ આયુષ્ય, ૩ મનુષ્ય આયુષ્ય, ૪ દેવ આયુષ્ય.

૬. નામ કર્મની બે પ્રકૃતિ : ૧ શુભ નામ, ૨ અશુભ નામ.

૭. ગોત્ર કર્મની બે પ્રકૃતિ : ૧ ઊચ્ચ ગોત્ર, ૨ નીચ ગોત્ર.

૮. અંતરાય કર્મની પાંચ પ્રકૃતિ : ૧ દાનાંતરાય, ૨ લાભાંતરાય, ૩ ભોગાંતરાય, ૪ ઉપભોગાંતરાય ૫ વીર્યાંતરાય.

૩૨. બત્રીસ પ્રકારે યોગ સંગ્રહ : ૧. આલોચના – જે કાંઈ પાપ લાગ્યું હોય તેનું ગુરુ પાસે પ્રાયશ્ચિત લેવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨. નિરપલાપ – ગુરુ પાસે કોઈ જે કાંઈ પ્રાયશ્ચિત લે તે બીજાને નહિ કહેવાનો સંગ્રહ કરવો. ૩. દૃઢ ધર્મતા : આપત્તિ, વિપત્તિ આવ્યે ધર્મ વિષે દૃઢ રહેવા સંગ્રહ કરવો. ૪. અનિશ્ચિતોપધાન – નિશ્ચારહિત તપ (નિર્જરા માટે અથવા ફળની આશા વિના) કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૫. શિક્ષા – સૂત્રાર્થ ગ્રહણ કરવો તથા પ્રતિલેખનાદિ ક્રિયા યોગ્ય સમયે નિરતિચાર કરવી. ૬. નિષ્પત્તિકર્મતા – શારીરિક શુશ્રુષા ટાળવાનો સંગ્રહ કરવો તે. ૭. અજ્ઞાતતા – અજ્ઞાત કુળની ગોચરી કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૮. અલોભ –

નિર્લોભી થવાનો સંગ્રહ કરવો. ૯. તિતિક્ષા – બાવીસ પરિષદ અને ઉપસર્ગ સહન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૦. આર્જવ – સરળ, નિખાલસ સ્વભાવ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૧. શુચિ – સત્ય સંયમ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૨. સમ્યગ્દૃષ્ટિ – સમ્યક્ત્વ નિર્મળ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૩. સમાધિ – સમાધિથી રહેવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૪. આચારોપગત – પંચ આચાર કપટ રહિત પાળવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૫. વિનયોપગત – વિનય કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૬. ધૃતિમતિ – ધીરજ, સંતોષ રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૭. સંવેગ – વૈરાગ્ય રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૮. પ્રક્ષિપ્તિ – શરીરને સ્થિર રાખવાનો સંગ્રહ કરવો. ૧૯. સુવિધિ – સુવિધિ, સારા અનુષ્ઠાનનો સંગ્રહ કરવો. ૨૦. સંવર – આશ્રવ રોકવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૧. આત્મદોષોપસંહાર – આત્માના દોષો ટાળવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૨. સર્વકામ વિરક્તતા – સર્વ વિષયોથી વિમુખ રહેવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૩. પ્રત્યાખ્યાન – મૂલગુણ સંબંધી પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૪. પ્રત્યાખ્યાન – ઉત્તરગુણ સંબંધી પ્રત્યાખ્યાન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. (દ્રવ્યથી ઉપધિ ત્યાગ, ભાવથી ગર્વ આદિનો ત્યાગ કરવો.) ૨૫. વ્યુત્સર્ગ – દ્રવ્ય અને ભાવની અપેક્ષાએ કાયોત્સર્ગ કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૬. અપ્રમાદ – પ્રમાદનો ત્યાગ કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૭. લવાલવ – કાળેકાળે ક્રિયા કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૨૮. ધ્યાનરૂપ સંવરણયોગ – મન, વચન, કાયા રૂપ યોગોનું સંવરણ કરવું. (ધર્મધ્યાનનો સંગ્રહ કરવો.) ૨૯. મારણાંતિક ઉદય – મરણ, આતંક (રોગ) ઉપજ્યે મનને ક્ષોભ ન કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૩૦. સંગપરિજ્ઞાત – સ્વજનાદિકનો, પરિગ્રહનો ત્યાગ કરવાનો સંગ્રહ કરવો.

૩૧. પ્રાયશ્ચિત્તકરણ -- પ્રાયશ્ચિત્ત લીધું હોય તે કરવાનો સંગ્રહ કરવો. ૩૨. મારણાંતિક આરાધના -- આરાધક પંડિત મૃત્યુ થાય તેમ આરાધના કરવાનો સંગ્રહ કરવો.

૩૩. તેત્રીસ પ્રકારે આશાતના : ૧. શિષ્ય રત્નાધિક (વડા, ગુરુ) ની આગળ અવિનયપણે ચાલે તે આશાતના. ૨. શિષ્ય વડાની બરાબર (સાથે) અવિનયપણે ચાલે તો આશાતના. ૩. શિષ્ય વડાની પાછળ, શરીર ઘસાય, અડે તેમ ચાલે તો આશાતના. ૪, ૫, ૬. એ પ્રમાણે વડાની આગળ, બરાબર અને પાછળ અવિનયપણે ઊભો રહે તો આશાતના. ૭, ૮, ૯. એ પ્રમાણે વડાની આગળ, બરાબર અને પાછળ અવિનયપણે બેસે તો આશાતના. ૧૦. શિષ્ય વડાની સાથે બહિર ભૂમિ જાય ને વડા પહેલા શુચિ કરી આગળ આવે તે. ૧૧. વડા સાથે વિહાર ભૂમિ જઈ આવી ઈરિયાવહિયા પહેલા પ્રતિક્રમે તે. ૧૨. કોઈ પુરુષ આવે તે વડાને બોલાવવા યોગ્ય છે તેવું જાણીને પહેલા પોતે બોલે અને પછી વડાને બોલાવે. ૧૩. રાત્રિએ વડા બોલાવે કે અહો આર્ય ! કોણ નિદ્રામાં છે અને કોણ જાગૃત છે ? તેવું બોલતાં સાંભળીને જાગતો હોવા છતાં ઉત્તર ન આપે તે. ૧૪. અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિની આગળ આલોચના કરે પછી વડા પાસે કરે તે. ૧૫. અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિને બતાવે પછી વડાને બતાવે. ૧૬. અશનાદિ વહોરી લાવીને પ્રથમ અન્ય શિષ્યાદિને આમંત્રણ કરે પછી વડાને આમંત્રણ કરે તે. ૧૭. વડા સાથે અથવા અન્ય સાધુ સાથે અન્નાદિ વહોરી લાવી વડાને કે વૃદ્ધ સાધુને પૂછ્યા વિના પોતાનો જેના ઉપર પ્રેમ છે તેઓને થોડું થોડું વહેંચી આપે તે. ૧૮. વડા સાથે જમતાં ત્યાં સાદું પત્ર, શાક, રસરહિત, મનોજ ઉતાવળથી જમે તો આશાતના. ૧૯.

વડાના બોલાવ્યાં છતાં સાંભળીને મૌન રહે તે. ૨૦. વડાના બોલાવ્યાં છતાં પોતાના આસને રહી હા કહે, પરંતુ કામ બતાવશે તેવા ભયથી વડા પાસે જાય નહિ તે. ૨૧. વડાના બોલાવ્યાથી આવે ને કહે કે શું કહો છો ? એવું મોટા સાદે અવિનયથી કહે તે. ૨૨. વડા કહે કે આ કાર્ય તમે કરો તમને લાભ થશે. ત્યારે શિષ્ય વડાને કહે કે તમે જ કરોને તમને લાભ થશે. ૨૩. શિષ્ય વડા પ્રત્યે કઠોર, કર્કશ ભાષા વાપરે તે. ૨૪. શિષ્ય વડાને જેમ વડા શબ્દો વાપરે તેના જ શબ્દો, તેવી રીતે વાપરે તે. ૨૫. વડા ધર્મ વ્યાખ્યાન આપતા હોય ત્યારે સભામાં જઈ બોલે કે તમો કહો છો તે ક્યાં છે ? એમ કહે તે. ૨૬. વડા ધર્મ વ્યાખ્યાન કહેતાં શિષ્ય કહે કે તમો તદ્દન ભૂલી ગયા છો તે. ૨૭. વડા ધર્મ વ્યાખ્યાન આપતાં શિષ્ય પોતે સારું ન જાણી ખુશી ન રહે તે. ૨૮. વડા ધર્મ વ્યાખ્યાન આપતાં સભામાં ભેદ થાય તેમ અવાજ કરી બોલી ઉઠે કે વખત થઈ ગયો છે, આહારાદિ લેવા જવાનું છે વગેરે, કહી ભંગ કરે તે. ૨૯. વડા ધર્મ વ્યાખ્યાન આપતાં શ્રોતાઓના મનને નાખુશી ઉત્પન્ન કરે તે. ૩૦. વડાનું ધર્મ વ્યાખ્યાન બંધ થયું ન હોય તેટલામાં શિષ્ય પોતે વ્યાખ્યાન શરૂ કરે તે. ૩૧. વડાની શય્યા, પથારીને પગે કરી ઘસે, હાથે કરી આસ્ફાલન કરે તે. ૩૨. વડાની શય્યા, પથારી ઉપર ઊભો રહે, બેસે, સૂવે તે. ૩૩. વડાથી ઉચ્ચ આસને કે બરાબર આસને બેસવું, ઊભા રહેવું, સૂવું વગેરે કરે તે.

ઈતિ તેત્રીસ બોલ.

૧૨. નંદી સૂત્રમાંથી પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન

૧ જ્ઞેય, ૨ જ્ઞાન, ૩ જ્ઞાની. તેના અર્થ.

૧. જ્ઞેય જાણવા યોગ્ય તે સામો પદાર્થ. ૨. જ્ઞાન તે જીવનો ઉપયોગ, જીવનું લક્ષણ, જીવના જાણપણાનો ગુણ તે. ૩. જ્ઞાની તે જાણે તે, જાણવાવાળો જીવ, અસંખ્યાત પ્રદેશી આત્મા.

જ્ઞાન શબ્દનો વિશેષ અર્થ

૧. જેણે કરી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૨. જે થકી વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૩. જેને વિષે વસ્તુને જાણીએ તે જ્ઞાન.

૪. જાણવું તે જ્ઞાન.

એ ચાર અર્થ કહ્યા.

જ્ઞાનના ભેદ : જ્ઞાનના ભેદ પાંચ છે. ૧ મતિજ્ઞાન, ૨ શ્રુતજ્ઞાન, ૩ અવધિજ્ઞાન, ૪ મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૫ કેવળજ્ઞાન.

૧. મતિજ્ઞાન : તેના બે ભેદ : ૧ સામાન્ય, ૨ વિશેષ.

૧. સામાન્ય પ્રકારે તે મતિ કહીએ.

૨. વિશેષ પ્રકારે તે મતિ જ્ઞાન તથા મતિ અજ્ઞાન કહીએ.

સમ્યક્ દૃષ્ટિની મતિ તે મતિ જ્ઞાન.

મિથ્યા દૃષ્ટિની મતિ તે મતિ અજ્ઞાન.

૨. શ્રુતજ્ઞાન : તેના બે ભેદ. ૧ સામાન્ય, ૨ વિશેષ.

૧. સામાન્ય પ્રકારે તે શ્રુત કહીએ.

૨. વિશેષ પ્રકારે તે શ્રુતજ્ઞાન તથા શ્રુતઅજ્ઞાન કહીએ.

સમ્યક્ દૃષ્ટિનું શ્રુત તે શ્રુત જ્ઞાન.

મિથ્યા દષ્ટિનું શ્રુત તે શ્રુત અજ્ઞાન.

૧. મતિ જ્ઞાન, ૨. શ્રુત જ્ઞાન, એ બે જ્ઞાન અન્યોઅન્ય પરસ્પર માંહોમહિ ક્ષીરનીરની પેરે મળી રહે છે, જીવ અને આભ્યંતર શરીરની પેરે છે. જ્યારે બે જ્ઞાન સાથે હોય ત્યારે પણ પહેલાં મતિ પછી શ્રુત હોય છે. અહીં બે જ્ઞાનને વિષે આચાર્ય વિશેષે કરી સમજાવે છે.

જીવ મતિએ કરી જાણે તે મતિ જ્ઞાન,

શ્રુતે કરી જાણે તે શ્રુત જ્ઞાન..

૧. મતિ જ્ઞાનનું વર્ણન

મતિ જ્ઞાનના બે ભેદ. ૧. શ્રુતનિશ્ચિત - તે સાંભળ્યા વચનને અનુસારે મતિ વિસ્તરે. ૨. અશ્રુતનિશ્ચિત - તે નહિ સાંભળ્યું, નહિ જોયું, તો પણ તેમાં મતિ વિસ્તરે.

અશ્રુત નિશ્ચિતના ચાર ભેદ : ૧. ઔત્પાતિકા, ૨. વૈનયિકા, ૩. કાર્મિકા, ૪. પારિણામિકા.

૧. ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ - તે પૂર્વ જોયેલું ન હોય કે સાંભળેલું ન હોય છતાં એકદમ વિશુદ્ધ અર્થગ્રાહી બુદ્ધિ ઉત્પન્ન થાય અને તે બુદ્ધિ કળને ઉત્પન્ન કરે તેને ઔત્પાતિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૨. વૈનયિકા બુદ્ધિ - તે ગુરુ / વડીલનો વિનય ભક્તિ કરવાથી જે બુદ્ધિની ઉત્પત્તિ થાય, શાસ્ત્રના અર્થ / રહસ્ય સમજે તેને વૈનયિકા બુદ્ધિ કહીએ.

૩. કાર્મિકા (કામિયા) બુદ્ધિ - તે જોતાં, લખતાં, વાંચતાં, ચિતરતાં, ભણતાં, સાંભળતાં, દેખતાં, વણતાં, સીવતાં ઈત્યાદિ અનેક શિલ્પકળા વગેરેનો અભ્યાસ કરતાં તેમાં કુશળ થાય તે કાર્મિકા (કામિયા) બુદ્ધિ કહીએ.

૪. પારિણામિકા બુદ્ધિ - તે જેમ જેમ વય પરિણમે તેમ તેમ

બુદ્ધિ પરિણામે તથા બહુસૂત્રી, સ્થવિર, પ્રત્યેકબુદ્ધ આદિ પ્રમુખને આલોચના કરતાં બુદ્ધિમાં વૃદ્ધિ થાય, તેને પારિણામિકા બુદ્ધિ કહીએ.

શ્રુત નિશ્ચિત મતિ જ્ઞાનના ચાર ભેદ :

૧. અવગ્રહ (ગ્રહણ કરવું), ૨ ઈહા (વિચારવું), ૩ અવાય (નિર્ણય કરવો), ૪ ધારણા (જ્ઞાનને ધારણ કરવું).

૧. અવગ્રહના બે ભેદ :

(૧) વ્યંજનાવગ્રહ, અને (૨) અર્થાવગ્રહ.

(૧) વ્યંજનાવગ્રહ -- તે પુદ્ગલો ઈન્દ્રિયોને વિષે સામાં આવી પડે, ને ઈન્દ્રિયો તે પુદ્ગલોને ગ્રહે. સરાવલાને દૃષ્ટાંતે, તેને વ્યંજનાવગ્રહ કહીએ.

ચક્ષુ ઈન્દ્રિય ને મન તે રૂપાદિ પુદ્ગલની સામાં જઈને તેમને ગ્રહે છે માટે ચક્ષુ ઈન્દ્રિય અને મન એ બેને વ્યંજનાવગ્રહ નથી ને શેષ ચાર ઈન્દ્રિયોને વ્યંજનાવગ્રહ છે. માટે વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ છે.

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ -- કાને કરી શબ્દના પુદ્ગલને ગ્રહે.

૨. ઘ્રાણેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ -- નાસિકાથી ગંધના પુદ્ગલને ગ્રહે.

૩. રસેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ -- જીભથી રસ/સ્વાદના પુદ્ગલને ગ્રહે.

૪. સ્પર્શેન્દ્રિય વ્યંજનાવગ્રહ -- શરીરે કરી સ્પર્શના પુદ્ગલને ગ્રહે.

વ્યંજનાવગ્રહને સમજવાને -- ૧ પરિબોહગદિઠંતેણં,

૨ મદ્દગદિઠંતેણં, આ બે દૃષ્ટાંત આપે છે.

૧ પરિબોહગદિઠંતેણં -- પ્રતિબોધક (જગાડવાનું) દૃષ્ટાંત.

જેમ કોઈ પુરૂષ સૂતો છે તેને બીજા કોઈ પુરૂષે બોલાવ્યો, 'હે દેવદત્ત' ત્યારે તેણે સાંભળીને જાગીને 'હું' ઉત્તર આપ્યો. ત્યારે શિષ્ય સમજવાને શંકાથી પૂછે છે; 'હે સ્વામિન્ ! તે પુરૂષે હુંકારો આપ્યો તે શું તેણે એક સમયના કે બે સમયના કે ત્રણ સમયના કે ચાર સમયના

કે યાવત્ સંખ્યાત સમયના કે અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દ પુદ્ગલને ગ્રહ્યા?' ગુરુ કહે છે 'એક સમયના નહિ, બે-ત્રણ, ચાર યાવત્ સંખ્યાત સમયના નહિ, પણ અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા શબ્દ પુદ્ગલને ગ્રહ્યા.' એમ ગુરુના કહેવાથી પણ શિષ્યને સમજાણ પડી નહિ ત્યારે .....

૨. બીજું મક્ષક (સરાવલાનું) દષ્ટાંત કહે છે. જેમ, કુંભારના નીંભાડામાંથી તુરંતનું લાવેલું કોરું સરાવલું હોય ને તેમાં એક જળ બિંદુ મૂકે પણ તે જળબિંદુ જણાય નહિ. એમ બે, ત્રણ, ચાર, ઘણાં જળબિંદુ મૂકે પણ તે સરાવલું બરાબર ભીંજાય નહિ. પણ ઘણાં જળબિંદુથી ભીંજાય પછી જળબિંદુ એક ઠરે ને એમ કરતાં વધતાં વધતાં પા સરાવલું થાય, પછી અર્ધ સરાવલું થાય ને ઘણી વખતે પૂર્ણ ભરાય પછી તે સરાવલું ઊભરાય. તેમ કાનમાં એક સમયના પ્રવેશ્યા (પેઠા) પુદ્ગલને ગ્રહી શકે નહિ. જેમ એક જળબિંદુ સરાવલામાં જણાય નહિ એમ બે, ત્રણ, ચાર, સંખ્યાત સમયના પણ પુદ્ગલને ગ્રહી શકે નહિ. અર્થને પકડી શકે, સમજી શકે તેમાં અસંખ્યાત સમય જોઈએ ને તે અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા પુદ્ગલ જ્યારે કાનમાં ભરાય અને ઉભરાઈ જાય ત્યારે 'હું' એમ કહી શકે પણ સમજે નહિ જે એ કોનો શબ્દ, એ વ્યંજનાવગ્રહ.

(૨) અર્થાવગ્રહના છ ભેદ :

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ - તે કર્ણ કરી શબ્દના અર્થને ગ્રહે .
૨. ચક્ષુઠેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ - તે ચક્ષુએ કરી રૂપના અર્થને ગ્રહે.
૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ - તે નાસિકાએ કરી ગંધના અર્થને ગ્રહે.
૪. રસેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ - તે જીભે કરી રસ / સ્વાદના અર્થને ગ્રહે.
૫. સ્પર્શેન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ - તે શરીરે કરી સ્પર્શના અર્થને ગ્રહે.

દ. નોઈન્દ્રિય અર્થાવગ્રહ – તે મન દ્વારા દરેક પદાર્થના અર્થને ગ્રહે.

વ્યંજનાવગ્રહના ચાર ભેદ અને અર્થાવગ્રહના છ ભેદ મળી અવગ્રહના દશ ભેદ છે.

અવગ્રહે કરી સામાન્ય પ્રકારે અર્થને ગ્રહે પણ જાણે નહિ, જે એ કોનો શબ્દ કે ગંધ પ્રમુખ છે. પછી ત્યાંથી ઈહા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **ઈહા** તે વિચારે જે અમુકનો શબ્દ કે ગંધ પ્રમુખ છે પણ નિશ્ચય થાય નહિ. પછી અવાય મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **અવાય** તે નિશ્ચય કરવો, જે એ અમુકનો જ શબ્દ કે ગંધ પ્રમુખ છે. પછી ધારણા મતિજ્ઞાનમાં પ્રવેશ કરે. **ધારણા** તે ધારી રાખે, જે અમુક શબ્દ કે ગંધ પ્રમુખ આ પ્રકારે હતો.

એમ ઈહાના છ ભેદ તે શ્રોત્રેન્દ્રિય ઈહા યાવત્ નોઈન્દ્રિય ઈહા. એમ અવાયના છ ભેદ તે શ્રોત્રેન્દ્રિય અવાય યાવત્ નોઈન્દ્રિય અવાય. એમ ધારણાના છ ભેદ તે શ્રોત્રેન્દ્રિય ધારણા યાવત્ નોઈન્દ્રિય ધારણા.

તેમનો કાળ કહે છે.

અવગ્રહનો કાળ એક સમયથી અસંખ્યાત સમયના પ્રવેશ્યા પુદ્ગલને છેદ્યા સમયે જાણે, જે મને કોઈ બોલાવે છે.

ઈહાનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત, તે વિચાર ચાલ્યા કરે, કે જે મને કોઈક બોલાવે છે તે આ હશે કે એ ?

અવાયનો કાળ અંતર્મુહૂર્ત – નિશ્ચય કરવાનો, જે મને અમુકે જ બોલાવ્યો છે, શબ્દ ઉપર નિશ્ચય કરે.

ધારણાનો કાળ સંખ્યાતા વર્ષ અથવા અસંખ્યાતા વર્ષ સુધી ધારી રાખે, જે અમુક વેળાએ અમુકનો શબ્દ સાંભળ્યો હતો તે આ પ્રકારે હતો. એ અવગ્રહના ૧૦ ભેદ, ઈહાના ૬ ભેદ, અવાયના

૬ ભેદ, ધારણાના ૬ ભેદ, સર્વ મળી શ્રુત નિશ્ચિત મતિજ્ઞાનના ૨૮ ભેદ.

મતિજ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે : ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી. ૧ દ્રવ્યથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે પણ ન દેખે. ૨. ક્ષેત્રથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે પણ ન દેખે. ૩. કાળથી મતિજ્ઞાની સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ કાળની વાત જાણે પણ ન દેખે.

૪. ભાવથી સામાન્યથી ઉપદેશ કરી સર્વ ભાવની વાત જાણે પણ ન દેખે. નહીં દેખવાનું કારણ મતિજ્ઞાનને દર્શન નથી.

ભગવતી સૂત્રમાં (શ.૮ ઉ.૨) 'પાસઈ' પાઠ છે તે પણ ધ્રુવ વિષે છે પણ જોવું તેમ નથી. (કારણકે મતિજ્ઞાન તે પરોક્ષ જ્ઞાન છે)

ઈતિ મતિ જ્ઞાન

૨. શ્રુતજ્ઞાનનું વર્ણન

શ્રુતજ્ઞાનના ૧૪ ભેદ છે. ૧. અક્ષર શ્રુત, ૨. અનક્ષર શ્રુત, ૩. સંજ્ઞા શ્રુત, ૪. અસંજ્ઞા શ્રુત, ૫. સમ્યક્ શ્રુત, ૬. મિથ્યા શ્રુત, ૭. સાદિ શ્રુત, ૮. અનાદિ શ્રુત, ૯. સપર્યવસિત શ્રુત, ૧૦. અપર્યવસિત શ્રુત, ૧૧. ગમિક શ્રુત, ૧૨. અગમિક શ્રુત, ૧૩. અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુત, ૧૪. અનંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુત. (અંગબાહિર) (૧) અક્ષર શ્રુત — તેના ત્રણ પ્રકાર છે. ૧. સંજ્ઞા અક્ષર, ૨. વ્યંજન અક્ષર, ૩. ત્રિબ્ધિ અક્ષર.

૧. સંજ્ઞા અક્ષર શ્રુત તે અક્ષરના આકારનું જ્ઞાન; ઉદા. ક, ખ, ગ પ્રમુખ સર્વ અક્ષરની સંજ્ઞાનું જ્ઞાન. ક અક્ષરનો ઘાટ દેખી કહે જે એ ખ નહિં, ગ નહિ, એમ સર્વ અક્ષરની ના કહીને કહે કે એ તો ક જ છે. એમ સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગાંડી, ફારસી, દ્રાવિડી, હિંદી આદિ.

અનેક પ્રકારની લિપિમાં અનેક પ્રકારના અક્ષરના ઘાટ છે તેનું જે જ્ઞાન તે સંજ્ઞા અક્ષર શ્રુતજ્ઞાન.

૨. વ્યંજન અક્ષર શ્રુત તે હ્રસ્વ, દીર્ઘ, કાનો, માત્રા, અનુસ્વાર પ્રમુખની સંયોજનાએ કરી બોલવું તે વ્યંજન અક્ષર શ્રુત.

૩. લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત – ઈંદ્રિયાર્થના જાણપણાની લબ્ધિથી અક્ષરનું જ્ઞાન થાય તે. તેના છ ભેદ.

૧. શ્રોત્રેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે કાને ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ સાંભળી કહે, જે એ ભેરી પ્રમુખનો શબ્દ છે, તો ભેરી પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન શ્રોત્રેન્દ્રિય લબ્ધિથી થયું તે માટે શ્રોત્રેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૨. ચક્ષુઈન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે આંખે આંબા પ્રમુખનું રૂપ દેખીને કહે જે આ આંબા પ્રમુખનું રૂપ છે, તો આંબા પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન ચક્ષુઈન્દ્રિય લબ્ધિથી થયું, તે માટે ચક્ષુઈન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૩. ઘ્રાણેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે નાસિકાએ કેતકી પ્રમુખની ગંધ લઈને જાણે જે એ કેતકી પ્રમુખની ગંધ છે, તે ઘ્રાણેન્દ્રિય લબ્ધિથી કેતકી પ્રમુખ અક્ષરનું જ્ઞાન થયું, માટે ઘ્રાણેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૪. રસેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે જીભાએ કરી સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ જાણીને એ સાકર પ્રમુખનો સ્વાદ છે, એ અક્ષરનું જ્ઞાન રસેન્દ્રિય લબ્ધિથી થયું, માટે રસેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૫. સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે શીત, ઉષ્ણ આદિ સ્પર્શ થવાથી જાણે જે એ શીત કે ઉષ્ણ છે, માટે તે અક્ષરનું જ્ઞાન સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિથી થયું, માટે સ્પર્શેન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ.

૬. નોઈન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત તે મને કરી ચિંતવતાં, વિચારતાં સ્મરણ થયું જે મેં અમુક ચિંતવ્યું તો તે સ્મરણના અક્ષરનું જ્ઞાન મનથી - નોઈન્દ્રિયથી થયું માટે નોઈન્દ્રિય લબ્ધિ અક્ષર શ્રુત કહીએ. એ લબ્ધિ અક્ષર શ્રુતના છ ભેદ સંપૂર્ણ.

ઈતિ અક્ષર શ્રુતના ભેદ.

(૨) અનક્ષર શ્રુત - તે અનેક પ્રકારે છે. તે અક્ષરના ઉચ્ચાર કર્યા વિના ઈંક, શબ્દ, ઉધરસ, ઉચ્છ્વાસ, નિઃશ્વાસ, બગાસાં, નાક નિષીકવું તથા નગારાં પ્રમુખનો શબ્દ, અનક્ષરી વાણી માટે તેને અનક્ષર શ્રુત કહીએ.

(૩) સંજી શ્રુત - તેના ૩ ભેદ :

૧. સંજી કાલિકોપદેશ - તે શ્રુત સાંભળીને વિચારે તે ૧. વિચારવું, ૨. નિશ્ચય કરવું, ૩. સમુચ્ચય અર્થનું ગવેષવું, ૪. વિશેષ અર્થનું ગવેષવું, ૫. ચિંતવવું, ૬. નિશ્ચય કરી વળી વિચારવું. એ છ બોલ સંજી જીવને હોય તે સંજી કાલિકોપદેશ શ્રુત.

૨. સંજી હેતુપદેશ શ્રુત - તે સંજી ધારી રાખે.

૩. સંજી દષ્ટિવાદોપદેશ - તે ક્ષયોપશમ ભાવે સાંભળે, એટલે કે સંજી શ્રુત શાસ્ત્રને હેતુ સહિત, દ્રવ્ય અર્થ સહિત, કારણ યુક્તિ સહિત, ઉપયોગ સહિત, પૂર્વાપર વિચાર સહિત ભણે, ભણાવે, સાંભળે તે માટે સંજી શ્રુત કહીએ.

(૪) અસંજી શ્રુત - તેના ત્રણ ભેદ : ૧. અસંજી કાલિકોપદેશ, ૨. અસંજી હેતુપદેશ, ૩. અસંજી દષ્ટિવાદોપદેશ.

૧. અસંજી કાલિકોપદેશ શ્રુત - તે સાંભળે પણ વિચારે નહિ. સંજીને છ બોલ છે તે અસંજી ને નથી.

૨. અસંજી હેતુપદેશ શ્રુત - તે સાંભળી ને ધારી રાખે નહિ.

૩. અસંજી દષ્ટિવાદોપદેશ શ્રુત — તે ક્ષયોપશમ ભાવે ન સાંભળે. તે ત્રણ બોલ અસંજી આશ્રી કલા. એટલે કે અસંજી શ્રુત તે ભાવાર્થ રહિત, વિચાર અને ઉપયોગ શૂન્ય, પૂર્વાપર આલોચના રહિત, નિર્ણય રહિત, ઓઘ સંજ્ઞાએ ભણે તથા ભણાવે કે સાંભળે તે માટે અસંજી શ્રુત કહીએ.

(પ) સમ્યક્ શ્રુત — શ્રી અરિહંત, તીર્થંકર, કેવળજ્ઞાની, કેવળદર્શની, બાર ગુણે કરી સહિત, અઢાર દોષ રહિત, યોત્રીસ અતિશય પ્રમુખ અનંત ગુણના ધારક, તેમના પ્રરૂપેલા બાર અંગસૂત્ર, અર્થરૂપ આગમ, તથા ગણધર પુરૂષોએ—શ્રુતરૂપ—(મૂલરૂપ) બાર આગમ ગુંથ્યા તે તથા ચૌદપૂર્વીએ, તેર પૂર્વીએ, બાર પૂર્વીએ, અગિયાર પૂર્વીએ તથા દશપૂર્વીએ, જે શ્રુત તથા અર્થરૂપ વાણી પ્રકાશી તે "સમ્યક્ શ્રુત". દશમા પૂર્વમાં ન્યૂન જેને જ્ઞાન હોય, તેમનાં પ્રકાશેલાં સમશ્રુત હોય અથવા મિથ્યાશ્રુત હોય.

(દ) મિથ્યા શ્રુત — જે પૂર્વોક્ત ગુણ રહિત, રાગ દ્વેષસહિત પુરૂષોએ પોતાની મતિ, કલ્પનાએ કરી, મિથ્યાત્વ દષ્ટિએ કરી જે શાસ્ત્ર રચ્યાં જેવાં કે મહા ભારત, રામાયણ, વૈદ્યક, જ્યોતિષ તથા ૨૯ જાતિનાં પાપશાસ્ત્ર પ્રમુખ ગ્રંથ તે મિથ્યાશ્રુત. તે મિથ્યાત્વ દષ્ટિને મિથ્યાશ્રુતપણે પરિણમે. (સાચા કરી ભણે માટે). પણ જો સમ્યક્શ્રુતની સાથે મેળવતાં જૂઠાં જાણી ત્યજે તો સમ્યક્શ્રુત પરિણમે. તે જ મિથ્યાશ્રુત સમ્યક્ત્વવાન પુરૂષને સમ્યક્ બુદ્ધિએ કરી વાંચતા સમ્યક્ત્વના રસે કરી પરિણમે તે બુદ્ધિનો પ્રભાવ જાણવો. વળી આચારાંગાદિ સમ્યક્ શાસ્ત્ર તે પણ સમ્યક્વાન પુરૂષને સમ્યક્ થઈ પરિણમે ને મિથ્યાત્વ દષ્ટિવાન્ પુરૂષને તેજ શાસ્ત્ર મિથ્યાત્વપણે પરિણમે એ રહસ્ય છે.

(૭) સાદિક શ્રુત (૮) અનાદિક શ્રુત, (૯) સપર્યવસિત શ્રુત,

(૧૦) અપર્યવસિત શ્રુત. એ ચાર પ્રકારના શ્રુતને ભાવાર્થ સાથે કહે છે.

બાર અંગ વિચ્છેદ થયાં આશ્રી આદિ અંત સહિત અને વિચ્છેદ ન થયાં આશ્રી આદિ અંત રહિત, તે શ્રુત સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે.

અ. દ્રવ્યથી એક પુરૂષે ભણવા માંડ્યું તેને સાદિક સપર્યવસિત કહીએ. ને ઘણાં પુરૂષ પરંપરા આશ્રી ભણે તે અનાદિક અપર્યવસિત કહીએ.

બ. ક્ષેત્રથી પાંચ ભરત, પાંચ ઈરવત, દશ ક્ષેત્ર આશ્રી સાદિક સપર્યવસિત, પાંચ મહાવિદેહ આશ્રી અનાદિક અપર્યવસિત.

ક. કાળથી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી આશ્રી સાદિક સપર્યવસિત. નોઉત્સર્પિણી નોઅવસર્પિણી આશ્રી અનાદિક અપર્યવસિત.

ડ. ભાવથી તીર્થકરોએ ભાવ પ્રકાશ્યા તે આશ્રી સાદિક સપર્યવસિત. ક્ષયોપશમભાવ આશ્રી અનાદિક અપર્યવસિત અથવા ભવ્યનું શ્રુત તે આદિક અંતસહિત.

અભવ્યનું શ્રુત તે અનાદિક અંતરહિત તે ઉપર દૃષ્ટાંત છે. સર્વ આકાશના અનંત પ્રદેશ છે. તે એકેક આકાશ પ્રદેશમાં અનંત પર્યાય છે. તે સર્વ પર્યાયથી અનંત ગુણે અધિક એક અગુરૂલઘુ પર્યાય અક્ષર થાય. અક્ષર કેવળ સંપૂર્ણ જ્ઞાન જાણવું. તેમાંથી સર્વ જીવને સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનંતમા ભાગે જાણપણું સદાકાળ ઉઘાડું રહે છે. શિષ્ય પૂછે છે હે સ્વામિન્ ! જો તેટલું જાણપણું ઢંકાય તો શું થાય ? ત્યારે ગુરુ કહે છે, 'જો તેટલું જાણપણું ઢંકાય તો જીવપણું મટીને અજીવ થાય, અને ચૈતન્ય મટીને જડપણું થાય, માટે હે શિષ્ય ! જીવના સર્વ પ્રદેશે અક્ષરના અનંતમા ભાગે જ્ઞાન સદા ઉઘાડું છે. જેમ વર્ષાકાળે કરી ચંદ્ર તથા સૂર્ય ઢાંક્યા થકા પણ સર્વથા ચંદ્ર તથા સૂર્યની પ્રભા ઢંકાઈ જતી નથી, તેમ અનંત જ્ઞાનાવરણીય કર્મના

આવરણનો ઉદય થયા છતાં પણ ચૈતન્યપણું સર્વથા આવરાતું (ઢંકાતું) નથી. નિગોદના જીવને પણ અક્ષરના અનંતમા ભાગે સદાજ્ઞાન ઉઘાડું રહે છે.'

(૧૧) ગમિક શ્રુત તે બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ. ઘણીવાર સરખા પાઠ આવે માટે.

(૧૨) અગમિક શ્રુત તે કાલિક શ્રુત, ૧૧ અંગ, આચારાંગ પ્રમુખ.

(૧૩) અંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુત^૧ – બાર અંગ (આચારાંગ થી દૃષ્ટિવાદ સુધી) સૂત્રમાં તેનો વિસ્તાર ઘણો છે, ત્યાંથી જોવું.

(૧૪) અનંગ પ્રવિષ્ટ શ્રુત – સમુચ્ચ બે પ્રકારે ૧. આવશ્યક. ૨. આવશ્યક વ્યતિરિક્ત. ૧. આવશ્યકના છ અધ્યયન સામાયિક પ્રમુખ.

૨. આવશ્યક વ્યતિરિક્તના બે ભેદ : ૧ કાલિક શ્રુત, ૨. ઉત્કાલિક શ્રુત.

૧. કાલિક શ્રુત^૨ – તેના અનેક પ્રકાર છે. તે ઉત્તરાધ્યયન દશા શ્રુતસ્કંધ, બૃહત્કલ્પ, વ્યવહાર પ્રમુખ એકત્રીસ સૂત્ર કાલિકનાં નામ નંદીસૂત્ર મધ્યે આપ્યાં છે તથા જે જે તીર્થંકરના જેટલા શિષ્ય તેટલા પઠત્રા^૩ સિદ્ધાંત જાણવા. જેમ ઋષભદેવના ૭૪,૦૦૦ પઠત્રા તથા મધ્ય ૨૨ તીર્થંકરના સંખ્યાતા હજાર પઠત્રા તથા મહાવીર સ્વામીના ૧૪,૦૦૦ પઠત્રા તથા સર્વ ગણધરના કર્યા તથા પ્રત્યેક બુદ્ધના કર્યા પઠત્રા તે સર્વ કાલિક જાણવા. તે કાલિક શ્રુત.

૨. ઉત્કાલિક શ્રુત^૪ – તે અનેક પ્રકારનાં છે. તે દશવૈકાલિક

૧ અથવા સમુચ્ચ બે પ્રકારે શ્રુત કહ્યાં છે. તે અંગપવિઠંચ (અંગપ્રવિષ્ટ) તથા અંગબાહિરં (અનંગપ્રવિષ્ટ). ગમિક તથા અગમિકના ભેદમાં સમાવેશ સૂત્રકારે કર્યો છે. મૂળનાં નામ પણ જૂઠાં આપ્યાં છે.

૨ પહેલે પહોરે તથા ચોથે પહોરે સ્વાધ્યાય થાય તે કાલિક શ્રુત.

૩ ભગવાનનાં ચાર બુદ્ધિવાળાં શિષ્યોની બ્રનાવેલ રચના.

૪ અસ્વાધ્યાયનો સમય વર્જી ચારે પહોરે સ્વાધ્યાય થાય તે ઉત્કાલિક શ્રુત.

પ્રમુખ ૨૯ પ્રકારના શાસ્ત્રનાં નામ નંદીસૂત્રમાં આપ્યાં છે તે આદિ દર્શને અનેક પ્રકારનાં શાસ્ત્ર છે, પણ વર્તમાનમાં ઘણાં વિચ્છેદ છે.

દ્વાદશાંગી સિદ્ધાંત આચાર્યની પેટી સમાન, અતીત કાલે અનંત જીવો આજ્ઞાએ આરાધીને સંસાર દુઃખથી મુક્ત થયા. વર્તમાનમાં સંખ્યાતા જીવો દુઃખથી મુક્ત થાય છે. અનાગત કાલે આજ્ઞાએ આરાધી, અનંત જીવો દુઃખથી મુક્ત થશે. અને સૂત્ર વિરાધકને માટે ત્રણે કાળ આશ્રી સંસારમાં રખડવા વિષે જાણવું. શ્રુતજ્ઞાન (દ્વાદશાંગરૂપ) લોક આશ્રી સદાકાળ છે.

શ્રુતજ્ઞાન — સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે. ૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી. ૧. **દ્રવ્યથી** — શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી સર્વ દ્રવ્ય જાણે દેખે, તે શ્રદ્ધાએ કરી તથા સ્વરૂપ આલેખવે કરી. ૨. **ક્ષેત્રથી** — શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સર્વ ક્ષેત્રની વાત જાણે, દેખે, પૂર્વવત્. ૩. **કાળથી** — શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સર્વ કાળની વાત જાણે, દેખે. ૪. **ભાવથી** — શ્રુતજ્ઞાની ઉપયોગે કરી, સર્વ ભાવ જાણે, દેખે.

ઈતિ શ્રુતજ્ઞાનનું વર્ણન

૩. અવધિજ્ઞાનનું વર્ણન

અવધિજ્ઞાનના મુખ્ય બે ભેદ : ૧. ભવપ્રત્યયિક, ૨. ક્ષાયોપશમિક.

૧. **ભવપ્રત્યયિકના બે ભેદ** : ૧ નારકીને, ૨ દેવ (ચારે પ્રકારના) ને હોય, તે ભવ સંબંધી જ્યારથી ઉત્પન્ન થાય તે ભવના અંત સુધી હોય.

૨. **ક્ષાયોપશમિકના બે ભેદ** : ૧ સંજી મનુષ્યને, ૨. સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયને; ક્ષાયોપશમભાવથી ઉત્પન્ન થાય તે, અથવા ક્ષમાદિક ગુણે કરી સહિત અણગારને ઉત્પન્ન થાય.

અવધિજ્ઞાનના છ પ્રકાર સંક્ષેપથી કહ્યા છે તેના નામ :

(૧) અનુગામિક, (૨) અનાનુગામિક, (૩) વર્ધમાનક, (૪) હિયમાનક, (૫) પ્રતિપાતિ, (૬) અપ્રતિપાતિ.

(૧) અનુગામિક – જ્યાં જ્યાં જાય ત્યાં તે સાથે આવે.

તે બે પ્રકારનું છે. ૧. અંતઃગત, ૨. મધ્યગત.

૧. અંતઃગત અવધિજ્ઞાન – તેના ત્રણ પ્રકાર.

અ. પુરતઃ અંતઃગત – (પુરઓ અંતગત) તે શરીરના આગલા ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

આ. માર્ગતઃ અંતઃગત – (મગ્ગઓ અંતગત) તે શરીરના પૃષ્ઠ ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

ઇ. પાશ્વર્તઃ અંતઃગત – (પાસઓ અંતગત) તે શરીરના બે પાશ્વ ભાગના ક્ષેત્રમાં જાણે દેખે.

અંતઃગત અવધિ ઉપર દૃષ્ટાંત છે. જેમ કોઈ પુરુષ દીપ પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન તથા મણિપ્રમુખ હાથમાં લઈને આગળ કરી ચાલતો જાય તો આગળ દેખે. જો પુંઠે રાખે તો પુંઠે દેખે, તેમ બે પડખે રાખી ચાલે તો બે પડખે દેખે. જે તરફ રાખે તે તરફ દેખે, બીજી બાજુ ન દેખે. એ રહસ્ય છે વળી જે બાજુ તરફ જાણે દેખે તે બાજુ તરફ સંખ્યાતા અસંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે.

૨. મધ્યગત અવધિજ્ઞાન – તે સર્વ દિશી તથા વિદિશી તરફ (ચૌતરફ) સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા યોજન લગી જાણે દેખે. પૂર્વોક્ત દીપ પ્રમુખ ભાજન માથે મૂકીને ચાલે તો તે ચૌતરફ દેખે તેમ.

(૨) અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન – તે જે સ્થાનમાં અવધિજ્ઞાન ઉપજ્યું હોય તે સ્થાને રહીને જાણે દેખે. અન્યત્ર તે પુરુષ જાય તો ન જાણે દેખે. તે ચારે દિશાએ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા યોજન સંલગ્ન તથા અસંલગ્નપણે જાણે દેખે. જેમ કોઈ પુરુષે દીવી પ્રમુખ અગ્નિનું ભાજન

તથા મણિ પ્રમુખ કોઈપણ સ્થાન પ્રતિ મૂક્યું હોય તે સ્થાન પ્રતિ ચૌતરફ દેખે પણ અન્યત્ર ન દેખે તેને અનાનુગામિક અવધિજ્ઞાન જાણવું.

(૩) વર્ધમાનક અવધિજ્ઞાન – તે પ્રશસ્ત લેશ્યાના અધ્યવસાયે કરી તથા વિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામે કરી, સર્વ પ્રકારે અવધિજ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય તેને વર્ધમાનક અવધિજ્ઞાન કહીએ. તે જઘન્યથી સૂક્ષ્મ નિગોદિઆ જીવે ત્રણ સમય ઉત્પન્ન થયામાં શરીરની જે અવગાહના બાંધી હોય તેટલું ક્ષેત્ર જાણે, ઉત્કૃષ્ટથી સર્વ અગ્નિના જીવ, સૂક્ષ્મ, બાદર, પર્યામ, અપર્યામ એ ચાર જાતિના તે પણ જે સમયે ઉત્કૃષ્ટ હોય તે અગ્નિના જીવ, એકેક આકાશ પ્રદેશે અંતર રહિત મૂકતાં જેટલા અલોકમાં લોક જેવડાં અસંખ્યાતા ખંડ (ભાગ, વિકલ્પ) ભરાય તેટલું ક્ષેત્ર સર્વ દિશી વિદિશીએ દેખે. અવધિજ્ઞાન રૂપી પદાર્થ દેખે એ રહસ્ય છે. મધ્યમ અનેક ભેદ છે તે કહે છે. વૃદ્ધિ ચાર પ્રકારે થાય.

૧. દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪ ભાવથી. તે આ પ્રમાણે :

૧. કાળથી જાણપણું વધે ત્યારે શેષ ત્રણ બોલનું જાણપણું વધે.

૨. ક્ષેત્રથી જાણપણું વધે ત્યારે કાળની ભજના તથા દ્રવ્ય, ભાવના જાણપણાની વૃદ્ધિ થાય.

૩. દ્રવ્યથી જાણપણું વધે ત્યારે કાળની તથા ક્ષેત્રની ભજના, ભાવની વૃદ્ધિ.

૪. ભાવથી જાણપણું વધે ત્યારે શેષ ત્રણ બોલની ભજના.

તે વિસ્તારથી સમજાવે છે. : સર્વ વસ્તુમાં કાળનું જાણપણું સૂક્ષ્મ છે. જેમ કોઈ ચોથા આરાનો જન્મ્યો, નિરોગી, બલિષ્ઠ શરીર ને વજ્રઋષભનારાય સંહનનવાળો ઓગણપચાસ પાનની બીડી લઈને તે ઉપર સારા લોહની સોઈ હોય તેણે કરીને વિંધે, એ વિંધતાં એક પાનથી બીજા પાનમાં સોઈ પહોંચતાં અસંખ્યાતા સમય થઈ જાય છે,

કાળ એટલો સૂક્ષ્મ છે. ૧.

તેથી ક્ષેત્ર અસંખ્યાતાગણું સૂક્ષ્મ છે. જેમ એક આંગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાતી શ્રેણી છે. એકેકી શ્રેણીમાં અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશ છે. સમય સમય પ્રતિ એક એક આકાશ પ્રદેશ જો અપહરાય તો તેટલામાં અસંખ્યાતા કાળચક્ર વહી જાય તો પણ એક શ્રેણી પૂર્ણ થાય નહીં એવું ક્ષેત્ર સૂક્ષ્મ છે. ૨.

તેથી દ્રવ્ય અનંતગુણ સૂક્ષ્મ છે. એક આંગુલ પ્રમાણે ક્ષેત્રમાં અસંખ્યાત શ્રેણી લઈએ. આંગુલ પ્રમાણે લાંબી ને એક પ્રદેશ પ્રમાણે પહોળી તેમાં અસંખ્યાતા આકાશ પ્રદેશ છે. એકેક આકાશ પ્રદેશ ઉપર અનંત પરમાણુઓ તથા દ્વિપ્રદેશી, ત્રિપ્રદેશી યાવત્ અનંતપ્રદેશી સ્કંધ પ્રમુખ પ્રદેશો છે. તે દ્રવ્યમાંથી સમય સમય પ્રતિ એકેક દ્રવ્ય અપહરતાં અનંત કાળચક્ર થાય તો પણ ખૂટે નહિ, એવું દ્રવ્ય, ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ છે. ૩

દ્રવ્યથી ભાવ અનંતગુણ સૂક્ષ્મ છે. પૂર્વોક્ત શ્રેણીમાં જે દ્રવ્યો કહ્યા છે તે દ્રવ્યોમાં એકેક દ્રવ્યમાં અનંત પર્યવ (ભાવ) છે. તે જેમ એક પરમાણુમાં એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, બે સ્પર્શ છે. તેમાં એક વર્ણમાં અનંત પર્યવ છે. તે એક ગુણ કાળો, દ્વિગુણ કાળો, ત્રિગુણ કાળો યાવત્ અનંતગુણ કાળો છે. એમ પાંચે બોલમાં અનંત પર્યવ છે. એમ પાંચે વર્ણમાં, બે ગંધમાં, પાંચ રસમાં અને આઠ સ્પર્શમાં અનંત પર્યવ છે. દ્વિપ્રદેશી સ્કંધમાં ૨ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૨ રસ, ૪ સ્પર્શ છે. એ દશ ભેદમાં પણ પૂર્વોક્ત રીતિએ અનંત પર્યવ છે. એમ સર્વ દ્રવ્યમાં પર્યવની ભાવના કરવી. એમ સર્વ દ્રવ્યના પર્યવ એકઠાં કરીએ પછી સમય સમય પ્રતિ એકેક પર્યવને અપહરતાં અનંત કાળચક્ર થાય ત્યારે પરમાણુ દ્રવ્યના પર્યવ પૂરા થાય એમ દ્વિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ, ત્રિપ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ યાવત્ અનંત પ્રદેશી સ્કંધોના પર્યવ અપહરતાં

અનંત અનંત કાળચક્ર જાય તો પણ પૂર્ણ થાય નહિ (ખૂટે નહિ). એવો દ્રવ્યથી ભાવ સૂક્ષ્મ છે. ૧. કાળને ચણાની ઉપમા. ૨. ક્ષેત્રને જારની ઉપમા. ૩. દ્રવ્યને તલની ઉપમા. ૪. ભાવને ખસખસની ઉપમા સમજવાને આપી છે.

પૂર્વે ચાર પ્રકારની વૃદ્ધિની રીત કહી તેમાં ક્ષેત્રથી અને કાળથી કેવી રીતે જ્ઞાન વર્ધમાન થાય તે કહે છે.

૧. ક્ષેત્રથી આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ જાણે દેખે તે કાળથી આવલિકાના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત, અનાગત જાણે દેખે.

૨. ક્ષેત્રથી આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ જાણે દેખે તે કાળથી આવલિકાના સંખ્યાતમા ભાગની વાત અતીત, અનાગત જાણે દેખે.

૩. ક્ષેત્રથી એક આંગુલ માત્ર ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાળથી આવલિકામાં કાંઈક ન્યૂન જાણે દેખે.

૪. ક્ષેત્રથી પૃથક (બે થી નવ) આંગુલની વાત જાણે દેખે તે કાળથી આવલિકા સંપૂર્ણ કાળની વાત અતીત, અનાગત જાણે દેખે.

૫. ક્ષેત્રથી એક હાથ પ્રમાણે જાણે દેખે, તે કાળથી અંતર્મુહૂર્ત (મુહૂર્તમાં ન્યૂન) કાળની વાત અતીત, અનાગત જાણે દેખે.

૬. ક્ષેત્રથી ધનુષ્ય પ્રમાણે ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાળથી પ્રત્યેક મુહૂર્તની વાત જાણે દેખે.

૭. ક્ષેત્રથી ગાઉ પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાળથી એક દિવસમાં કાંઈક ન્યૂન વાત જાણે દેખે.

૮. ક્ષેત્રથી એક યોજન પ્રમાણ ક્ષેત્ર જાણે દેખે, તે કાળથી પ્રત્યેક દિવસની વાત જાણે દેખે.

૯. ક્ષેત્રથી પચ્ચીસ યોજન ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે, તે કાળથી પક્ષમાં ન્યૂનની વાત જાણે દેખે.

૧૦. ક્ષેત્રથી ભરત ક્ષેત્ર પ્રમાણે ક્ષેત્રના ભાવ જાણે દેખે, તે કાળથી પક્ષ (અર્ધ માસ) પૂર્ણની વાત જાણે દેખે.

૧૧. ક્ષેત્રથી જંબુદ્વીપ પ્રમાણ ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે, તે કાળથી એક માસ ઝાઝેરાની વાત જાણે દેખે.

૧૨. ક્ષેત્રથી અઢીદ્વીપની વાત જાણે દેખે, તે કાળથી એક વર્ષની વાત જાણે દેખે.

૧૩. ક્ષેત્રથી પંદરમા રૂચક દ્વીપ સુધી જાણે દેખે, તે કાળથી પૃથક વર્ષની વાત જાણે દેખે.

૧૪. ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાળથી સંખ્યાતા કાળની વાત જાણે દેખે.

૧૫. ક્ષેત્રથી સંખ્યાતા તથા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રની વાત જાણે દેખે, તે કાળથી અસંખ્યાતા કાળની વાત જાણે દેખે. એ પ્રમાણે ઉર્ધ્વલોક, અધોલોક, તિર્યક્લોક એ ત્રણે લોકમાં વધતાં વર્ધમાન પરિણામે અલોકમાં અસંખ્યાતા લોક પ્રમાણે ખંડો જાણવાની શક્તિ પ્રગટ થાય. એ વર્ધમાનક અવધિજ્ઞાન.

(૪) હિયમાનક અવધિજ્ઞાન – તે અપ્રશસ્ત લેશ્યાના પરિણામે કરી અશુભ ધ્યાને કરી અવિશુદ્ધ ચારિત્રના પરિણામથી (ચારિત્રના મલિનપણાથી) અવધિજ્ઞાનની હાનિ થાય, થોડે થોડે વટતું જાય તેને હિયમાનક અવધિજ્ઞાન કહીએ.

(૫) પ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન – જે અવધિજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું છે તે એક વખતે જ નાશ પામે. તે જઘન્ય ૧. આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ૨. આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ, ૩. વાલાગ્ર, ૪. પૃથક્ વાલાગ્ર, ૫ લિંખ, ૬ પૃથક્ લિંખ, ૭ ચૂંકા (જૂ), ૮. પૃથક્ જૂ, ૯. જવ, ૧૦. પૃથક્ જવ, ૧૧. આંગુલ, ૧૨. પૃથક્ આંગુલ, ૧૩. પગ, ૧૪. પૃથક્ પગ,

૧૫. વહેત, ૧૬. પૃથક્ વહેત, ૧૭. હાથ, ૧૮. પૃથક્ હાથ, ૧૯. કૂક્ષિ (બે હાથ), ૨૦. પૃથક્ કૂક્ષિ, ૨૧. ધનુષ્ય, ૨૨. પૃથક્ ધનુષ્ય, ૨૩. ગાઉ, ૨૪. પૃથક્ ગાઉ, ૨૫. યોજન, ૨૬. પૃથક્ યોજન, ૨૭. સો યોજન, ૨૮. પૃથક્ સો યોજન, ૨૯. સહસ્ત્ર યોજન, ૩૦. પૃથક્ સહસ્ત્ર યોજન, ૩૧. લક્ષ યોજન, ૩૨. પૃથક્ લક્ષ યોજન, ૩૩. કોડ યોજન, ૩૪. પૃથક્ કોડ યોજન, ૩૫. કોડા કોડ યોજન, ૩૬. પૃથક્ કોડા કોડ યોજન. એ પ્રમાણે ક્ષેત્ર અવધિજ્ઞાનથી જુએ, પછી નાશ પામે. ઉત્કૃષ્ટ લોક પ્રમાણ ક્ષેત્ર જુએ પછી નાશ પામે. દીવો જેમ પવનને યોગે કરી ઓલવાઈ જાય તેમ.

(૬) અપ્રતિપાતિ (અપડિવાઈ) અવધિજ્ઞાન— તે આવેલું જાય નહિ તે સંપૂર્ણ ચૌદ રાજલોક જાણે દેખે, ને અલોકમાં એક આકાશ પ્રદેશ માત્ર ક્ષેત્રની વાત જાણે દેખે તો પણ પડે નહિ. એમ બે પ્રદેશ, ત્રણ પ્રદેશ યાવત્ લોક પ્રમાણ અસંખ્યાત ખંડ જાણવાની શક્તિ થાય (શક્તિ છે પણ અલોકમાં ખંડ—રૂપી પદાર્થ નથી તેથી દેખતા નથી.) તેને અપ્રતિપાતિ અવધિજ્ઞાન કહેવાય. અલોકમાં રૂપી પદાર્થ નથી જો ત્યાં રૂપી પદાર્થ હોત તો દેખત, એટલે એટલી જાણવાની શક્તિ છે. એ જ્ઞાન તીર્થકર પ્રમુખને જન્મથી જ હોય. કેવળજ્ઞાન પામ્યા પછી એ ઉપયોગ ન હોય. એ છ ભેદ અવધિજ્ઞાનના કહ્યા.

સમુચ્ચય અવધિજ્ઞાનના ચાર પ્રકાર છે. ૧. દ્રવ્યથી અવધિજ્ઞાની જઘન્ય અનંત રૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે. ઉત્કૃષ્ટ સર્વ રૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે. ૨. ક્ષેત્રથી અવધિજ્ઞાની જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ ક્ષેત્રથી જાણે દેખે, ઉત્કૃષ્ટ લોક જેવડા અસંખ્યાત ખંડો અલોકમાં દેખે. ૩. કાળથી અવધિજ્ઞાની જઘન્ય અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી, અતીત, અનાગત કાળની વાત જાણે દેખે. ૪. ભાવથી

જઘન્ય અનંત ભાવને જાણે દેખે. ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવના અનંતમાં ભાગને જાણે દેખે. (વર્ણાદિક પર્યાયને).

અવધિજ્ઞાનના સંસ્થાન (દેખવાના આકાર)– ૧. નારકીને ત્રાપાંને આકારે, ૨. ભવનપતિને પાલાને આકારે, ૩. મનુષ્ય અને તિર્યચને અનેક પ્રકારે, ૪. વ્યંતરને પટલ વાજિંત્રને આકારે, ૫. જ્યોતિષીને ઝાલરને આકારે, ૬. બાર દેવલોકના દેવોને ઉર્ધ્વ મૃદંગને આકારે, ૭. નવ ગ્રૈવેયકને ફૂલની ચંગેરીને (ટોપલી, ગુચ્છો) આકારે, ૮. પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવને કંચુકીને આકારે છે.

નારકી, દેવને અવધિજ્ઞાન – ૧ અનુગામિક, ૨ અપ્રતિપાતિ અને ૩ અવસ્થિત, એ ત્રણ પ્રકારનું છે.

મનુષ્ય, તિર્યચને અવધિજ્ઞાન – ૧ અનુગામિક, ૨ અનાનુગામિક, ૩ વર્ધમાનક, ૪ હિયમાનક, ૫ પ્રતિપાતિ, ૬ અપ્રતિપાતિ, ૭ અવસ્થિત, ૮ અનવસ્થિત, છે.

એ વિષય દ્વારા પ્રમુખ પ્રજ્ઞાપના સૂત્રના ૩૩ માં પદથી લખ્યો છે. નંદીસૂત્ર મધ્યે સંક્ષેપમાં છે.

અવધિજ્ઞાનનો વિષય (દેખવાની શક્તિ) નો કોઠો

અવધિજ્ઞાની	જઘન્ય ક્ષેત્ર દેખે	ઉત્કૃષ્ટ ક્ષેત્ર દેખે
રત્નપ્રભાના નારકી	૩ ગાઉ	૪ ગાઉ
શર્કરાપ્રભાના નારકી	૩ ગાઉ	૩ ગાઉ
વાલુકાપ્રભાના નારકી	૨ ગાઉ	૩ ગાઉ
પંકપ્રભાના નારકી	૨ ગાઉ	૨ ગાઉ
ધૂમ્રપ્રભાના નારકી	૧ ગાઉ	૨ ગાઉ
તમ:પ્રભાના નારકી	૧ ગાઉ	૧ ગાઉ
તમ:તમ:પ્રભાના ના.	૦ ગાઉ	૧ ગાઉ

અસુરકુમાર દેવ♦	૨૫ યોજન	અસંખ્યાતાદ્વીપ સમુદ્ર
૯ નિકાયના દેવો♦	૨૫ યોજન	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર
વાણવ્યંતરના દેવો♦	૨૫ યોજન	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર
જ્યોતિષી દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર
૧-૨ દેવલોકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	રત્નપ્રભાનો
✽		હેઠલો ચરમાંત
૩-૪ દેવલોકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	શર્કરાપ્રભાનો
		હેઠલો ચરમાંત
૫-૬ દેવલોકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	ત્રીજી નરકનો
		હેઠલો ચરમાંત
૭-૮ દેવલોકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	ચોથી નરકનો
		હેઠલો ચરમાંત
૯-૧૦-૧૧-૧૨	આંગુલનો અસં.ભાગ	પાંચમી નરકનો
દેવલોકના દેવો		હેઠલો ચરમાંત
૧-૬ ઐવેયકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	છઠ્ઠી નરકનો
		હેઠલો ચરમાંત
૭-૯ ઐવેયકના દેવો	આંગુલનો અસં.ભાગ	સાતમી નરકનો
		હેઠલો ચરમાંત
૫ અનુત્તરના દેવો	જ. ઉ. ૧૪ રાજલોકમાં	કાંઈક ઓછું દેખે.
સંજી તિર્યંચ પંચે.	આંગુલનો અસં.ભાગ	અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર
સંજી મનુષ્ય	આંગુલનો અસં.ભાગ	અલોકમાં
		અસંખ્યાતા ખંડ જુએ

♦ અસુરકુમાર— નવ નિકાય (૯ ભવનપતિ દેવો) — વાણવ્યંતરમાં જે ૨૫ યોજન છે તે જઘન્ય સ્થિતિના દેવો માટે ઉત્કૃષ્ટ

વિષય સમજવો, તેઓ જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ જુએ.

✽ વૈમાનિક દેવો ઊંચુ પોતપોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેખે. ત્રિછાલોકમાં પલ્યોપમનાં આયુષ્યવાળા દેવો સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે અને સાગરોપમના આયુષ્યવાળા દેવો અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. સામેના કોઠામાં અધોલોક આશ્રી કહ્યું છે. ઇતિ વિષય દ્વાર.

અવધિજ્ઞાન આભ્યંતર-બાહ્ય દ્વાર, દેશથી-સર્વથી દ્વાર :-

અવધિજ્ઞાન	આભ્યંતર	બાહ્ય	દેશથી	સર્વથી
નારકીમાં	લાભે	---	લાભે	---
દેવતામાં	લાભે	---	લાભે	---
તિર્યચમાં	---	લાભે	લાભે	---
મનુષ્યમાં	લાભે	લાભે	લાભે	લાભે

ઇતિ અવધિજ્ઞાનનું વર્ણન.

૪. મન:પર્યવ જ્ઞાનનો વિસ્તાર

અત્રે મનના ચાર પ્રકાર જાણવા.

૧. લબ્ધિ મન : મન પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછી મનયોગમાં પ્રવર્તાવવાની, મનન કરવાની શક્તિ તે લબ્ધિ મન.

૨. સંજ્ઞા મન : જે મનથી તે જીવને સંજ્ઞી કહેવામાં આવે. તે મનની પાછળ તેનું નામ સંજ્ઞી પડે તે સંજ્ઞા મન.

૩. વર્ગજ્ઞા મન : મનયોગમાં પ્રવર્તાવવા માટે જે મનોદ્રવ્યની વર્ગજ્ઞા (પુદ્ગલો) ગ્રહણ કરવામાં આવે તે વર્ગજ્ઞા મન.

૪. પર્યાય મન : મનો વર્ગજ્ઞાના પુદ્ગલોને મનયોગમાં પ્રવર્તાવવું તે પર્યાય મન.

ચારે ગતિમાં રહેલ સંજ્ઞી જીવોને ચારે પ્રકારના મન હોય છે.

મન:પર્યવજ્ઞાન કોને ઉત્પન્ન થાય ?

૧ મનુષ્ય, ૨ સંજી, ૩ કર્મભૂમિના, ૪ સંખ્યાતા વર્ષનાં આયુષ્યવાળા, ૫ પર્યાપ્ત, ૬ સમદૃષ્ટિ, ૭ સંયતિ, ૮ અપ્રમત્ત સંયતિ, ૯ લબ્ધિવાનને જ ઉત્પન્ન થાય. અમનુષ્ય, અસંજી, અકર્મભૂમિના, અસંખ્યાતા વર્ષનાં આયુષ્યવાળાને, અપર્યાપ્ત, મિથ્યાદૃષ્ટિ, સમામિથ્યા-દૃષ્ટિ, અપ્રતી, દેશવિરતિ, પ્રમત્ત સંયતિ, અલબ્ધિવાળાને ઉત્પન્ન ન થાય.

મન:પર્યવજ્ઞાન બે પ્રકારે છે. :

૧ ઋજુમતિ મન:પર્યવજ્ઞાન, ૨ વિપુલમતિ મન:પર્યવજ્ઞાન. ઋજુમતિ તે સામાન્યપણે જાણે, વિપુલમતિ તે વિશેષપણે જાણે.

મન:પર્યવજ્ઞાન ચાર પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્યથી, ૨. ક્ષેત્રથી, ૩. કાળથી, ૪. ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી ઋજુમતિ અનંત અનંત પ્રદેશી સ્કંધ જાણે દેખે તે સામાન્યથી. વિપુલમતિ તેથી અધિક સ્પષ્ટપણે નિર્ણય સહિત જાણે દેખે.

૨. ક્ષેત્રથી ઋજુમતિ જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઉત્કૃષ્ટ નીચે રત્નપ્રભાના પ્રથમ કાંડનો ઉપરનો નાનો પ્રતર તેના હેઠલા તળ સુધી, એટલે સમભૂતળ પૃથ્વીથી ૧૦૦૦ યોજન નીચે દેખે. ઉર્ધ્વ જ્યોતિષીના ઉપરના તળ સુધી દેખે, એટલે સમભૂતળથી ૮૦૦ યોજન ઊંચું દેખે. ત્રિછું દેખે તો મનુષ્ય ક્ષેત્રમાં અઢીઢીપ તથા બે સમુદ્રને વિષે સંજી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તના મનોગત ભાવ જાણે દેખે. વિપુલમતિ (ઋજુમતિથી)થી અઢી આંગુલ અધિક વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત જાણે દેખે.

૩. કાળથી ઋજુમતિ જઘન્ય પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની વાત જાણે દેખે, ઉત્કૃષ્ટ પલ્યોપમના અસંખ્યાતમા ભાગની અતીત

અનાગત કાળની વાત જાણે દેખે. વિપુલમતિ તે (ઋજુમતિ) થી વિશેષ સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત નિર્મળ જાણે દેખે.

૪. ભાવથી ઋજુમતિ તે જઘન્ય અનંત દ્રવ્યના ભાવ (વર્ણાદિ પર્યાય) ને જાણે દેખે, ઉત્કૃષ્ટ સર્વ ભાવોના અનંતમે ભાગે જાણે દેખે. વિપુલમતિ તેથી સ્પષ્ટ નિર્ણય સહિત વિશેષ અધિક જાણે દેખે.

મન:પર્યવજ્ઞાની અઢીઢીપમાં ૨હેલાં સંજી પંચેન્દ્રિયના મનોગત ભાવને જાણે છે. અનુમાનથી જેમ ધૂમાડો દેખી અગ્નિનો નિશ્ચય થાય તેમ મનોગત ભાવથી દેખે છે.

ઈતિ મન:પર્યવજ્ઞાન

૫. કેવળજ્ઞાનનું વર્ણન

કેવળજ્ઞાનના બે ભેદ : ૧. ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન, ૨. સિદ્ધ કેવળજ્ઞાન.

૧. ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન – તેનાં બે પ્રભેદ છે. અ. સયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન, આ. અયોગી ભવસ્થ કેવળજ્ઞાન વગેરે. તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો.

૨. સિદ્ધ કેવળ જ્ઞાન – તેનાં બે ભેદ છે. અ. અનંતર સિદ્ધ^૧ કેવળજ્ઞાન, આ. પરંપર સિદ્ધ^૨ કેવળજ્ઞાન. તેનો વિસ્તાર સૂત્રથી જાણવો.

તે કેવળજ્ઞાન સમુચ્ચય ચાર પ્રકારે છે. ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્ય જાણે દેખે.

૨. ક્ષેત્રથી કેવળજ્ઞાની સર્વ ક્ષેત્ર (લોકાલોક) ની વાત જાણે દેખે.

૩. કાળથી કેવળજ્ઞાની સર્વ કાળની ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન

૧ પ્રથમ સમયના સિદ્ધ.

૨ બીજા સમયથી અનંતા સમય સુધીના સિદ્ધ

એ ત્રણકાળની વાત જાણે દેખે. ઝ. ભાવથી કેવળજ્ઞાની સર્વ રૂપી અરૂપી દ્રવ્યના ભાવને સર્વ પ્રકારે જાણે દેખે.

કેવળજ્ઞાન આવરણ રહિત, વિશુદ્ધ, લોકાલોક પ્રકાશક, એક જ પ્રકારે સર્વ કેવળીને હોય. ઇતિ કેવળજ્ઞાનનું વર્ણન.

ઇતિ પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન.

૧૩. ત્રેવીસ પદવી

જંબુદ્વીપ પત્રત્તિ, વૃ. ૩ તથા પત્રવણા પદ - ૧

નવ ઉત્તમ પદવી, સાત એકેન્દ્રિય રત્નની પદવી, સાંત પંચેન્દ્રિય રત્નની પદવી. એમ મળી કુલ ત્રેવીસ પદવી.

નવ ઉત્તમ પદવીના નામ :

૧. તીર્થંકરની પદવી, ૨. ચક્રવર્તીની પદવી,
૩. વાસુદેવની પદવી, ૪. બળદેવની પદવી,
૫. માંડલિકની પદવી, ૬. કેવળીની પદવી, ૭ સાધુની પદવી,
- ૮ શ્રાવકની પદવી, ૯ સમકિતની પદવી.

સાત એકેન્દ્રિય રત્નનાં નામ :

૧. ચક્ર રત્ન, ૨. છત્ર રત્ન, ૩. ચર્મ રત્ન, ૪. દંડ રત્ન,
૫. ખડ્ગ રત્ન, ૬. મણિ રત્ન, ૭. કાકણ્ય રત્ન.

સાત પંચેન્દ્રિય રત્નનાં નામ :

૧. સેનાપતિ રત્ન, ૨. ગાથાપતિ રત્ન, ૩. વાર્ષિક રત્ન, ૪. પુરોહિત રત્ન, ૫. સ્ત્રી રત્ન, ૬. ગજ રત્ન, ૭. અશ્વ રત્ન. એ ૧૪ રત્ન ચક્રવર્તીને હોય.

સાત એકેન્દ્રિય અને સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન એમ ૧૪ રત્ન ચક્રવર્તીનું જે જે કાર્ય કરે છે તે સંબંધી વિવેચન :

સાત એકેન્દ્રિય રત્ન : ૧. ચક્ર રત્ન – છ ખંડ સાધવાનો માર્ગ દેખાડે. ૨. છત્ર રત્ન – ૪૮ ગાઉ સુધી છાયા કરે.

૩. ચર્મ રત્ન – નદી વગેરે જળાશય ઉપર નાવ માફક કામ કરે.

૪. દંડ રત્ન – ગુફાના દરવાજા ઉઘાડે. ૫. ખડ્ગ રત્ન – શત્રુને હણે.

૬. મણિ રત્ન – હસ્તી રત્નના કપાળ પર બાંધવાથી પ્રકાશ આપે.

૭. કાકણ્ય રત્ન – ગુફામાં યોજન યોજનને અંતરે વર્તુલાકારે ઘસવાથી સૂર્યમંડળ સમાન પ્રકાશ આપે.

સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન : ૧. સેનાપતિ રત્ન – દેશ ઉપર વિજય મેળવે. ૨. ગાથાપતિ રત્ન – ચોવીસ જાતિના ધાન્ય ઉપજાવે.

૩. વાર્ષિક રત્ન – બેતાલીસ ભૂમિના આવાસ, પૂલ વગેરે બનાવે.

૪. પુરોહિત રત્ન – વાગ્યા ઘા રૂઝવે, વિધ્ન ટાળે, શાંતિ કર્મ કરે.

ધર્મ કથા સંભળાવે. ૫. સ્ત્રી રત્ન – વિષયના ઉપભોગમાં આવે.

૬. ગજ રત્ન, ૭. અશ્વ રત્ન – એ બે બેસવાને કામ આવે.

ચૌદ રત્ન ક્યાં જન્મ લે છે ?

૧. ચક્ર રત્ન, ૨. છત્ર રત્ન, ૩. દંડ રત્ન, ૪. ખડ્ગ રત્ન, એ ચાર રત્ન ચક્રવર્તીની આયુષશાળામાં ઉત્પન્ન થાય.

૧. ચર્મ રત્ન, ૨. મણિ રત્ન, ૩. કાકણ્ય રત્ન, એ ત્રણે લક્ષ્મીના ભંડારમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સેનાપતિ રત્ન, ૨ ગાથાપતિ રત્ન, ૩ વાર્ષિક રત્ન, ૪ પુરોહિત રત્ન, એ ચાર ચક્રવર્તીના નગરમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ સ્ત્રી રત્ન વિદ્યાધરની શ્રેણીમાં ઉત્પન્ન થાય.

૧ ગજ રત્ન, ૨ અશ્વ રત્ન, એ બે વૈતાદ્ય પર્વતના મૂળમાં ઉત્પન્ન થાય.

ચૌદ રત્નની અવગાહનાનું પ્રમાણ :

૧ ચક્ર રત્ન, ૨ છત્ર રત્ન, ૩ દંડ રત્ન, એ ત્રણ રત્ન એક ધનુષ્ય પ્રમાણે હોય. ચર્મ રત્ન બે હાથનું હોય. ખડ્ગ રત્ન પચાસ આંગુલ લાંબું, સોળ આંગુલ પહોળું, અર્ધ આંગુલ જાડું હોય ને ચાર આંગુલની મુષ્ટિ હોય. મણિ રત્ન ચાર આંગુળ લાંબુ, બે આંગુલ પહોળું ને તેને ત્રણ ખૂણા હોય. કાકણ્ય રત્ન છ એ બાજુથી ચાર આંગુલ લાંબું, ચાર આંગુલ પહોળું, ચાર આંગુલ ઊંચું, તેને છ તલ (તળીયા), આઠ ખૂણા, બાર હાંસ્યો, સોનીની એરણને આકારે હોય. આઠ સોનૈયા જેટલું ભારે હોય છે.

સાત પંચેન્દ્રિય રત્નનું પ્રમાણ

૧ સેનાપતિ, ૨ ગાથાપતિ, ૩ વાર્ષિક, ૪ પુરોહિત એ ચાર રત્ન ચક્રવર્તીની અવગાહના પ્રમાણે હોય. સ્ત્રી રત્ન ચક્રવર્તીથી ચાર આંગુલ નીચી હોય. ગજ રત્ન ચક્રવર્તીથી બમણો ઊંચો હોય. અશ્વ રત્ન કાનથી પૂચ્છ લગી એકસો આઠ આંગુલ લાંબો હોય, તેને નવ્વાણું આંગુલની પરિધિ (ઘેરાવો) છે, તે જમીનથી એંસી આંગુલ ઊંચો, સોળ આંગુલની જંઘા, ૨૦ આંગુલની ભુજા, ૪ આંગુલના ઢીંચણ, ચાર આંગુલની ખરી, ચાર આંગુલના કાન, બત્રીસ આંગુલનું મુખ હોય છે.

એ ત્રેવીસ પદવીના નામ તથા ચક્રવર્તીના ચૌદ રત્નનું વિવેચન

કહ્યું.

નરકાદિ ચાર ગતિમાંથી નીકળી જીવો ત્રેવીસ પદવીમાં કેટલી ને કઈ પદવી પામે ? તેના પંદર બોલ.

૧. પહેલી નરકથી નીકળી જીવ ત્રેવીસ પદવીમાંથી સોળ પદવી પામે. તેમાં સાત એકેન્દ્રિય રત્ન નહિ.

૨. બીજી નરકથી નીકળી જીવ ત્રેવીસ પદવીમાંથી પંદર પદવી પામે. તેમાં સાત એકેન્દ્રિય રત્ન અને ચક્રવર્તી એ આઠ નહિ.

૩. ત્રીજી નરકથી નીકળી જીવ તેર પદવી પામે. તેમાં સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ નહિ.

૪. ચોથી નરકથી નીકળી જીવ બાર પદવી પામે. તેમાં સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ, તીર્થંકર નહિ.

૫. પાંચમી નરકથી નીકળી જીવ અગિયાર પદવી પામે. તેમાં ઉપરની અગિયાર ને કેવળી એ બાર નહિ.

૬. છઠ્ઠી નરકથી નીકળી જીવ દશ પદવી પામે. તેમાં ઉપરની બાર ને સાધુ એ તેર નહિ.

૭. સાતમી નરકથી નીકળી જીવ ત્રણ પદવી પામે. તે ૧ ગજ, ૨ અશ્વ અને ૩ સમકિત એ ત્રણ પામે. સમકિત પામે તો તિર્યંચમાં. પણ મનુષ્ય તો થાય જ નહિ.

૮. ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષીથી નીકળી જીવ એકવીસ પદવી પામે. તે તીર્થંકર, વાસુદેવ એ બે નહિ.

૯. પહેલા, બીજા દેવલોકથી નીકળી જીવ ત્રેવીસ પદવી પામે.

૧૦. ત્રીજાથી આઠમા સુધીના દેવલોકથી નીકળી જીવ સોળ પદવી પામે, તેમાં સાત એકેન્દ્રિય રત્ન નહિ.

૧૧. નવમા દેવલોકથી તે નવમી ઐવેયક સુધીથી નીકળી જીવ

ચૌદ પદવી પામે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, ગજ, અશ્વ એ નવ નહિ.

૧૨. પાંચ અનુત્તર વિમાનથી નીકળી જીવ આઠ પદવી પામે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, સાત પંચેન્દ્રિય રત્નને વાસુદેવ એ પંદર નહિ.

૧૩. પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ, મનુષ્ય, તિર્યચ-પંચેન્દ્રિયથી નીકળી જીવ ઓગણીસ પદવી પામે. તે તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ એ ચાર નહિ.

૧૪. તેઉ, વાયુથી નીકળી જીવ નવ પદવી પામે. તે સાત એકેન્દ્રિય, ગજ અને અશ્વ એ નવ પામે.

૧૫. ત્રણ વિકલેન્દ્રિયથી નીકળી જીવ અઠાર પદવી પામે. તે તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, બળદેવ, કેવળી એ પાંચ નહિ.

એ નરકાદિક ગતિથી આવ્યો જીવ જેટલી પદવી પામે તે કહ્યું.

કઈ કઈ પદવીવાળો જીવ નરકાદિ ચાર ગતિમાં જાય તે.

૧. પહેલી, બીજી, ત્રીજી, ચોથી એ ચાર નરકમાં અગિયાર પદવીનો જાય. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન, ૮ ચક્રવર્તી, ૯ વાસુદેવ, ૧૦ સમકિત દૃષ્ટિ, ૧૧ માંડલિક રાજા એ અગિયાર.

૨. પાંચમી, છઠ્ઠી નરકમાં નવ પદવીનો જાય. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી ગજ અને અશ્વ એ બે વિના શેષ ૫, ૬ ચક્રવર્તી, ૭ વાસુદેવ, ૮ સમકિતી, ૯ માંડલિક રાજા એ નવ.

૩. સાતમી નરકમાં સાત પદવીનો જાય. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ, સ્ત્રી એ ત્રણ વિના શેષ ૪, ૫ ચક્રવર્તી, ૬ વાસુદેવ, ૭ માંડલિક રાજા એ સાત.

૪. ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી ને પહેલાથી આઠમા દેવલોકમાં દશ પદવીનો જાય. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી

વિના શેષ ૬, ૭ સાધુ, ૮ શ્રાવક, ૯ સમકિતી, ૧૦ માંડલિક રાજા એ દશ.

૫. નવમાથી બારમા દેવલોક સુધીમાં આઠ પદવીનો જાય. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી, ગજ, અશ્વ એ ત્રણ વિના શેષ ૪, ૫ સાધુ, ૬ શ્રાવક, ૭ સમકિતી, ૮ માંડલિક રાજા એ આઠ.

૬. નવ ગૈવેયકમાં બે પદવીનો જાય. તે સાધુ ને સમકિતી બે.

૭. પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં બે પદવીનો જાય સાધુ ને સમકિતી એ બે.

૮. પાંચ સ્થાવરમાં ચૌદ પદવીનો જાય. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન અને સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી વિના શેષ ૬ એ ૧૩ ને એક માંડલિક રાજા એમ ચૌદ.

૯. ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ, મનુષ્ય એટલામાં પંદર પદવીનો જાય. તે ઉપરની ચૌદ ને ૧ સમકિત દૃષ્ટિ એ પંદર.

સંજી અસંજી, તીર્થકર, ચક્રવર્તી વગેરેમાં ત્રેવીસ પદવીમાંથી જે જે પદવી લાભે તેના ૫૫ બોલ.

૧. સંજીમાં ૧૫ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન અને કેવળી એ આઠ નહિ.

૨. અસંજીમાં ૮ પદવી લાભે. સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને સમકિત.

૩. તીર્થકરમાં ૬ પદવી લાભે. તે ૧ તીર્થકર, ૨ ચક્રવર્તી, ૩ કેવળી, ૪ સાધુ, ૫ સમકિત, ૬ માંડલિક એ છ લાભે.

૪. ચક્રવર્તીમાં ૬ પદવી લાભે. તે તીર્થકર પ્રમાણે.

૫. વાસુદેવમાં ૩ પદવી લાભે. તે ૧ વાસુદેવ, ૨ માંડલિક, ૩ સમકિત એ ત્રણ.

૬. બળદેવમાં ૫ પદવી લાભે. તે ૧ બળદેવ, ૨ કેવળી,

૩ સાધુ, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક એ પાંચ.

૭. માંડલિકમાં ૯ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવી.

૮. મનુષ્યમાં ૧૩ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવી ને
૧૦ સેનાપતિ, ૧૧ ગાથાપતિ, ૧૨ વાર્ષિક, ૧૩ પુરોહિત એ ૧૩.

૯. મનુષ્યાણીમાં ૫ પદવી લાભે. તે ૧ સ્ત્રી રત્ન, ૨ શ્રાવક
શ્રાવિકા, ૩ સમકિત, ૪ સાધ્વી, ૫ કેવળી એ પાંચ.

૧૦. તિર્યંચમાં ૧૧ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન,
૮ ગજ, ૯ અશ્વ, ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત એ ૧૧.

૧૧. તિર્યંચાણીમાં ૨ પદવી લાભે. ૧ સમકિત, ૨ શ્રાવિકા.

૧૨. સવેદીમાં ૨૨ પદવી લાભે. તે કેવળી નહિ.

૧૩. સ્ત્રી વેદમાં ૪ પદવી લાભે. તે ૧ સ્ત્રી રત્ન, ૨ શ્રાવિકા,
૩ સમકિત, ૪ સાધ્વી એ ચાર.

૧૪. પુરૂષ વેદમાં ૧૪ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન,
કેવળી અને સ્ત્રી રત્ન એ નવ નહિ.

૧૫. અવેદીમાં ૪ પદવી લાભે. તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી,
૩ સાધુ, ૪ સમકિત એ ચાર.

૧૬. નરક ગતિમાં એક પદવી લાભે. તે સમકિતની.

૧૭. તિર્યંચ ગતિમાં ૧૧ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન,
૮ ગજ, ૯ અશ્વ, ૧૦ શ્રાવક, ૧૧ સમકિત એ ૧૧.

૧૮. મનુષ્ય ગતિમાં ૧૪ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવી ને
સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી ગજ, અશ્વ એ બે વિના ચૌદ.

૧૯. દેવગતિમાં એક પદવી લાભે. તે સમકિતની.

૨૦. આઠ કર્મ વેદકમાં ૨૧ પદવી લાભે. ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી
એ બે નહિ.

૨૧. સાત કર્મ વેદકમાં ૨ પદવી લાભે. તે સાધુ અને સમકિત.
૨૨. ચાર કર્મ વેદકમાં ચાર પદવી લાભે. ૧ તીર્થંકર,
૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત, એ ચાર.
૨૩. જઘન્ય અવગાહનામાં એક પદવી લાભે. તે સમકિતની.
૨૪. મધ્યમ અવગાહનામાં ૨૩ પદવી લાભે.
૨૫. ઉત્કૃષ્ટ અવગાહનામાં એક પદવી લાભે. તે સમકિતની.
૨૬. અઢીઢીપમાં ૨૩ પદવી લાભે.
૨૭. અઢીઢીપ બહાર ૪ પદવી લાભે. તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ,
૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, એ ચાર.
૨૮. ભરતક્ષેત્રમાં મધ્યમ ૮ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય
રત્ન, સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન અને ચક્રવર્તી એ પંદર વર્ણને આઠ.
૨૯. ભરતક્ષેત્રમાં ઉત્કૃષ્ટ ૨૧ પદવી લાભે. તે ૧ વાસુદેવ,
૨ બળદેવ એ બે નહિ.
૩૦. ઉર્ધ્વલોકમાં ૫ પદવી લાભે. તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ,
૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક એ પાંચ.
૩૧. અધોલોક તથા ત્રીછાલોકમાં ૨૩ પદવી લાભે.
૩૨. સ્વલિંગમાં ૪ પદવી. તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ,
૪ સમકિત, એ ચાર.
૩૩. અન્યલિંગમાં ૪ પદવી લાભે. તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ,
૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, એ ચાર.
૩૪. ગૃહસ્થલિંગ મનુષ્યમાં ૧૪ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ
પદવી, સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી ૧ ગજ અને ૨ અશ્વ બે વર્ણને
પાંચ, એમ ચૌદ.
૩૫. સંમૂર્ચ્છિમમાં ૮ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને

સમકિત એ આઠ.

૨૬. ગર્ભજમાં ૧૬ પદવી લાભે. ત્રેવીસમાંથી સાત એકેન્દ્રિય રત્ન નહિ.

૨૭. નોગર્ભજમાં ૮ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને સમકિત એ આઠ.

૨૮. એકેન્દ્રિયમાં ૭ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન.

૨૯. ત્રણ વિકલેન્દ્રિયમાં ૧ પદવી લાભે. તે સમકિત.

૪૦. પંચેન્દ્રિયમાં ૧૫ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને ૧ કેવળી એ આઠ વિના પંદર.

૪૧. અનિન્દ્રિયમાં ૪ પદવી લાભે. તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત, એ ચાર.

૪૨. સંયતિમાં ૪ પદવી લાભે. તે અનિન્દ્રિય પ્રમાણે.

૪૩. અસંયતિમાં ૨૦ પદવી લાભે. તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, એ ત્રણ વિના.

૪૪. સંયતાસંયતિમાં ૧૦ પદવી લાભે. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી રત્ન વિના ૬, ૭ બળદેવ, ૮ શ્રાવક, ૯ સમકિત, ૧૦ માંડલિક, એ દશ.

૪૫. સમકિત દૃષ્ટિમાં ૧૫ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન ને સ્ત્રી રત્ન વિના પંદર.

૪૬. મિથ્યા દૃષ્ટિમાં ૧૭ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્તી, ૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક, એ સત્તર.

૪૭. મતિ, શ્રુત ને અવધિજ્ઞાનમાં ૧૪ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮, સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી

વિના ૬, એ ચૌદ.

૪૮. મન:પર્યવજ્ઞાનમાં ૩ પદવી લાભે. તે ૧ તીર્થંકર, ૨ સાધુ, ૩ સમકિત, એ ત્રણ.

૪૯. કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનમાં ૪ પદવી લાભે. તે ૧ તીર્થંકર, ૨ કેવળી, ૩ સાધુ, ૪ સમકિત, એ ચાર.

૫૦. મતિ, શ્રુત અજ્ઞાનમાં ૧૭ પદવી લાભે. તે સાત એકેન્દ્રિય રત્ન, સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન એ ૧૪, ૧૫ ચક્રવર્તી, ૧૬ વાસુદેવ, ૧૭ માંડલિક, એ સત્તર.

૫૧. વિભંગ જ્ઞાનમાં ૯ પદવી લાભે. તે સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી રત્ન વિના ૬, ૭ ચક્રવર્તી, ૮ વાસુદેવ, ૯ માંડલિક, એ નવ.

૫૨. ચક્ષુદર્શનમાં ૧૫ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮ ને સાત પંચેન્દ્રિય રત્ન એ પંદર.

૫૩. અચક્ષુદર્શનમાં ૨૨ પદવી લાભે. ૨૩ માંથી કેવળી વર્જી.

૫૪. અવધિદર્શનમાં ૧૪ પદવી લાભે. તે નવ ઉત્તમ પદવીમાંથી કેવળી વિના ૮ ને સાત પંચેન્દ્રિય રત્નમાંથી સ્ત્રી રત્ન વિના ૬, એ ચૌદ.

૫૫. નપુંસક લિંગમાં ૫ પદવી લાભે. તે ૧ કેવળી, ૨ સાધુ, ૩ શ્રાવક, ૪ સમકિત, ૫ માંડલિક, એ પાંચ.

ઈતિ ત્રેવીસ પદવી.

૧૪. પાંચ શરીર

શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર પદ ૨૧

સોળ દ્વારના નામ : ૧ નામ દ્વાર, ૨ અર્થ દ્વાર, ૩ સંસ્થાન દ્વાર, ૪ સ્વામી દ્વાર, ૫ અવગાહના દ્વાર, ૬ પુદ્ગલ ચયન દ્વાર, ૭ સંયોજન દ્વાર, ૮ દ્રવ્યાર્થક દ્વાર, ૯ પ્રદેશાર્થક દ્વાર, ૧૦ દ્રવ્યાર્થક પ્રદેશાર્થક દ્વાર, ૧૧ સૂક્ષ્મ દ્વાર, ૧૨ અવગાહના અલ્પબહુત્વ દ્વાર, ૧૩ પ્રયોજન દ્વાર, ૧૪ વિષય દ્વાર, ૧૫ સ્થિતિ દ્વાર, ૧૬ અંતર દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧ ઔદારિક શરીર, ૨ વૈક્રિય શરીર, ૩ આહારક શરીર, ૪ તૈજસ શરીર, ૫ કાર્મણ શરીર.

૨. અર્થ દ્વાર : જે આત્મ પ્રદેશોને અવગાહીને રહે તે શરીર.

(૧) ઔદારિક શરીર — ઉદાર તે સર્વ શરીરથી પ્રધાન, તીર્થંકર, ગણધર આદિ પુરૂષોને મુક્તિપદ મેળવવામાં સહાય કરે છે અને ઉદાર કહેતાં સહસ્ત્ર યોજનમાન શરીર.

(૨) વૈક્રિય શરીર — તે રૂપ પરાવર્તન કરવાની શક્તિ તથા એક, અનેક, નાના, મોટા, ખેચર, ભૂચર, દૃશ્ય, અદૃશ્ય, આદિ વિવિધ રૂપ, વિવિધ ક્રિયાથી બનાવે. તે વૈક્રિય શરીર બે પ્રકારે છે.

અ. ભવ પ્રત્યયિક — તે દેવતા તથા નારકીને સ્વાભાવિક જ હોય છે.

બ. લબ્ધિ પ્રત્યયિક — તે તિર્યંચ તથા મનુષ્ય લબ્ધિવંતને હોય છે.

(૩) આહારક શરીર — તે ચૌદપૂર્વધર મહાત્માને તપશ્ચર્યાદિક યોગે કરી લબ્ધિ ઉપજે, તે (૧) તીર્થંકર દેવાધિદેવની ઋદ્ધિ દેખવા, (૨) મનની અંદર ઉત્પન્ન થયેલ સંશયને ટાળવા, (૩) જીવદયા માટે તથા (૪) ચૌદપૂર્વનું અધૂરું જ્ઞાન પૂર્ણ કરવા

માટે, ઉત્તમ પુદ્ગલોનો આહાર લઈને જઘન્ય હાથ ન્યૂન, ઉત્કૃષ્ટ ૧ હાથનું સ્ફટિક સમાન સફેદ કોઈ ન દેખે તેવું શરીર બનાવે તે.

(૪) તૈજસ શરીર – જેના કારણે શરીરમાં ઉષ્ણતા રહે અને આહારને પચાવે. તે સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે.

(૫) કાર્મણ શરીર – જેમાં બધાં કર્મોનાં સ્કંધ સંગ્રહિત રહે છે તે. સર્વ સંસારી જીવોને હોય છે.

૩. સંસ્થાન દ્વાર : ૧. ઔદારિક શરીરમાં સંસ્થાન ૬.

૨. વૈક્રિય શરીરમાં ભવ પ્રત્યયિકમાં દેવને સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન, ઉત્તર વૈક્રિયમાં વિવિધ સંસ્થાન. નારકીને હુંડ સંસ્થાન. લબ્ધિ પ્રત્યયિકમાં મનુષ્ય, તિર્યંચમાં સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન આદિ છ સંસ્થાન. વાયુમાં હુંડ સંસ્થાન.

૩. આહારકમાં એક સમયતુરંસ્ત્ર સંસ્થાન.

૪ – ૫. તૈજસ ને કાર્મણમાં છ સંસ્થાન.

૪. સ્વામી દ્વાર :

૧. ઔદારિક શરીરના સ્વામી મનુષ્ય અને તિર્યંચ છે.

૨. વૈક્રિય શરીરના સ્વામી ચારે ગતિના જીવ છે.

૩. આહારક શરીરના સ્વામી ચૌદ પૂર્વધારી સાધુ છે.

૪ – ૫. તૈજસ ને કાર્મણ શરીરના સ્વામી સર્વ સંસારી જીવ.

૫. અવગાહના દ્વાર : ૧. ઔદારિક શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ હજાર યોજન ઝાઝેરી.

૨. વૈક્રિય શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ ૫૦૦ ધનુષ્ય. ઉત્તર વૈક્રિય કરે તો જઘન્ય આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ એક લાખ યોજન અધિક. બાદર વાયુકાયના પર્યાપ્તાને જ. આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ૩. આંગુલનો

અસંખ્યાતમો ભાગ.

૩. આહારક શરીરની અવગાહના જઘન્ય ૧ હાથ ન્યૂન, ઉત્કૃષ્ટ એક હાથ.

૪-૫. તૈજસ - કાર્મણ શરીરની અવગાહના જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉત્કૃષ્ટ ચૌદ રાજલોક પ્રમાણે.

૬. પુદ્ગલચયન (આહાર કેટલી દિશાનો લે?) દ્વાર :

ઔદારિક, તૈજસ ને કાર્મણ શરીરવાળા ત્રણ, ચાર, પાંચ અને છ દિશાનો આહાર લે. વૈક્રિય ને આહારક શરીરવાળા છ દિશાનો આહાર લે.

૭. સંયોજન દ્વાર :

૧. ઔદારિક શરીરમાં આહારક, વૈક્રિયની ભજના (હોય કે ન હોય), તૈજસ, કાર્મણની નિયમા (હોય જ).

૨. વૈક્રિય શરીરમાં ઔદારિકની ભજના, આહારક ન હોય, તૈજસ, કાર્મણની નિયમા.

૩. આહારક શરીરમાં વૈક્રિય ન હોય, ઔદારિક, તૈજસ, કાર્મણ નિયમા હોય.

૪. તૈજસ શરીરમાં ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારકની ભજના. કાર્મણની નિયમા.

૫. કાર્મણ શરીરમાં ઔદારિક, વૈક્રિય, આહારકની ભજના, તૈજસની નિયમા.

૮. દ્રવ્યાર્થક દ્વાર :

૧ સર્વથી થોડા આહારકના દ્રવ્યાર્થ તે જઘન્ય, ૧-૨-૩, ઉત્કૃષ્ટ પૃથક્ હજાર. તેથી; ૨ વૈક્રિયના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૩ ઔદારિકના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪-૫ તૈજસ, કાર્મણના

દ્રવ્યાર્થ બે પરસ્પર સરખા ને ઔદારિકથી અનંત ગુણ અધિક.

૯. પ્રદેશાર્થક દ્વાર :

૧ સર્વથી થોડા આહારકના પ્રદેશ. તેથી ૨ વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૩ ઔદારિકના અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪ તૈજસના અનંતગુણ. તેથી ૫ કાર્મણના અનંતગુણ.

૧૦. દ્રવ્યાર્થક ને પ્રદેશાર્થક દ્વાર :

૧ સર્વથી થોડા આહારકના દ્રવ્યાર્થ, તેથી ૨ વૈક્રિયના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૩ ઔદારિકના દ્રવ્યાર્થ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૪ આહારકના પ્રદેશ અનંત ગુણ. તેથી ૫ વૈક્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૬ ઔદારિકના પ્રદેશ અસંખ્યાત ગુણ. તેથી ૭-૮ તૈજસ, કાર્મણ એ બેના દ્રવ્યાર્થ પરસ્પર સરખા ને ઉપરથી અનંત ગુણ અધિક. તેથી ૯ તૈજસના પ્રદેશ અનંત ગુણ અધિક. તેથી ૧૦ કાર્મણના પ્રદેશ અનંત ગુણ અધિક.

૧૧. સૂક્ષ્મ દ્વાર :

૧ સર્વથી સ્થૂલ (જાડા) ઔદારિક શરીરના પુદ્ગલ, તેથી ૨ વૈક્રિય શરીરના પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ, તેથી ૩ આહારક શરીરના પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ, તેથી ૪ તૈજસ શરીરના પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ, તેથી ૫ કાર્મણ શરીરના પુદ્ગલ સૂક્ષ્મ.

૧૨. અવગાહનાનો અલ્પબહુત્વ દ્વાર :

૧ સર્વથી થોડી ઔદારિક શરીરની જઘન્ય અવગાહના તેથી ૨-૩ તૈજસ-કાર્મણની જઘન્ય અવગાહના માંહો-માંહે સરખી ને ઉપરથી વિશેષ. ૪ તેથી વૈક્રિયની જઘન્ય અવગાહના અસંખ્યાત ગુણી. ૫ તેથી આહારકની જઘન્ય અવગાહના અસંખ્યાત ગુણી. ૬ તેથી આહારકની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના વિશેષ. ૭ તેથી ઔદારિકની

ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંખ્યાત ગુણી. ૮ તેથી વૈક્રિયની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના સંખ્યાત ગુણી. ૯-૧૦ તેથી તૈજસ-કાર્મણની ઉત્કૃષ્ટ અવગાહના માંહોમાંહે સરખી ને ઉપરથી અસંખ્યાત ગુણી.

૧૩. પ્રયોજન દ્વાર :

૧ ઔદારિક શરીરનું પ્રયોજન મોક્ષને સાધ્ય કરવાનું. ૨ વૈક્રિય શરીરનું પ્રયોજન વિવિધ રૂપ કરવાનું. ૩ આહારક શરીરનું પ્રયોજન સંશય ટાળવાનું. ૪ તૈજસ શરીરનું પ્રયોજન પુદ્ગલને પાચન કરવાનું. ૫ કાર્મણ શરીરનું પ્રયોજન આહાર અને કર્મને આકર્ષવાનું.

૧૪. વિષય (શક્તિ) દ્વાર :

૧ ઔદારિક શરીરનો વિષય પંદરમા રૂચક દ્વીપ સુધી જવાનો. ૨ વૈક્રિય શરીરનો વિષય અસંખ્ય દ્વીપ સિમુદ્ર સુધી જવાનો. ૩ આહારક શરીરનો વિષય અઠીદ્વીપ સમુદ્ર સુધી જવાનો. ૪-૫ તૈજસ, કાર્મણનો વિષય સર્વ લોકમાં જવાનો.

૧૫. સ્થિતિ દ્વાર :

૧ ઔદારિક શરીરની સ્થિતિ જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્ચની. ૨ વૈક્રિય શરીરની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરની, ૩ આહારક શરીરની સ્થિતિ જ. અંતર્મુહૂર્ત, ૩. અંતર્મુહૂર્તની. ૪-૫ તૈજસ, કાર્મણ શરીરની સ્થિતિ બે પ્રકારે છે, તે અભવ્ય આશ્રી આદિ નથી ને અંત પણ નથી, ૨ મુક્તગામી આશ્રી, આદિ નથી પણ અંત છે.

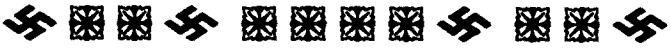
૧૬. અંતર દ્વાર :

૧ ઔદારિક શરીરને મૂકી ફરીથી ઔદારિક શરીર લેતાં અંતર પડે (વખત જાય) તો જ. અંતર્મુહૂર્ત, ૩. ૩૩ સાગર. ૨ વૈક્રિય

શરીર મૂકી વૈક્રિય શરીર લેતાં અંતર પડે તો જ. અંતર્મુહૂર્ત ઊ. અનંતકાળ. ઊ આહારક શરીરને અંતર પડે તો જ. અંતર્મુહૂર્ત ઊ. અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તનથી કાંઈ થોડું. ૪-૫ તૈજસ, કાર્મણ શરીરને અંતર નથી. અંતરદ્વારનો બીજો અર્થ - આહારક શરીર વર્જીને ચાર શરીર લોકમાં સદા લાભે. આહારક શરીર હોય કે ન હોય. ન હોય તો ઉત્કૃષ્ટ છ માસ સુધી અંતર પડે. (આહારક શરીર એક ભવમાં બે વાર, આખા સંસાર આશ્રી ચાર વખત આવી શકે)

ઈતિ પાંચ શરીર .

૧૫. પાંચ ઈન્દ્રિય

શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર, પદ ૧૫, ઊ. ૧

અગિયાર દ્વારના નામની ગાથા :

સંઠાણં, બાહુલ્લં, પોહત્તં, કઈપએસ, ઓગાઢે ।

અપ્પબહુ, પુદ્, પવિદ્દે, વિષય, અણગાર, આહારે । ૧ ।

૧૧ દ્વારના નામ : ૧ સંસ્થાન દ્વાર, ૨ બાહુલ્ય દ્વાર, ૩ પૃથુત્વ દ્વાર, ૪ પ્રદેશ દ્વાર, ૫ અવગાહ દ્વાર, ૬ અલ્પબહુત્વ દ્વાર, ૭ સ્પૃષ્ટ દ્વાર, ૮ પ્રવિષ્ટ દ્વાર, ૯ વિષય દ્વાર ૧૦ અનાકાર દ્વાર, ૧૧ આહાર દ્વાર.

પાંચ ઈન્દ્રિય : ૧ શ્રોત્રેન્દ્રિય, ૨ ચક્ષુઈન્દ્રિય, ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિય, ૪ રસેન્દ્રિય, ૫ સ્પર્શેન્દ્રિય.

૧. સંસ્થાન (આકાર) દ્વાર : ૧ શ્રોત્રેન્દ્રિયનું સંસ્થાન કદંબ વૃક્ષનાં ફૂલ જેવું. ૨ ચક્ષુઠન્દ્રિયનું સંસ્થાન મસુરની ઘાળ જેવું. ૩ ઘાણેન્દ્રિયનું સંસ્થાન ધમણ જેવું. ૪ રસેન્દ્રિયનું સંસ્થાન અસ્ત્રાની ધાર જેવું. ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયનું સંસ્થાન વિવિધ પ્રકારનું.

૨. બાહુલ્ય (જાડાપણું) દ્વાર : પાંચે ઈન્દ્રિયનું જાડાપણું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું.

૩. પૃથુત્વ (લાંબપણું) દ્વાર : ૧ શ્રોત્ર, ૨ ચક્ષુ, ને ૩ ઘાણ એ ત્રણ ઈન્દ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય ઉત્કૃષ્ટ આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું. ૪ રસેન્દ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું, ઉત્કૃષ્ટ પૃથક્ (૨ થી ૮) આંગુલનું. ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયનું લાંબપણું જઘન્ય આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગનું ઉત્કૃષ્ટ હજાર યોજનથી કાંઈક વિશેષ.

૪. પ્રદેશ દ્વાર : પાંચ ઈન્દ્રિયના અનંત પ્રદેશ છે.

૫. અવગાહ દ્વાર : પાંચ ઈન્દ્રિય છે તેમાં દરેક ઈન્દ્રિયે અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ અવગાહ્યા છે.

દરેક ઈન્દ્રિયના અનંત અનંત કર્કશ અને ભારે સ્પર્શ છે, તેમ અનંત અનંત હલકા ને મૃદુ સ્પર્શ છે.

૬. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ -

૧ સર્વથી થોડા ચક્ષુઠન્દ્રિયના પ્રદેશ, તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી ૩ ઘાણેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા.

આકાશ પ્રદેશ અવગાહનાનો અલ્પબહુત્વ -

૧ સર્વથી થોડા ચક્ષુઠન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ, તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી

૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી
૪ રસેન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી
૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા.

પ્રદેશ અને અવગાહ્યા એ બે નો સાથે અલ્પબહુત્વ -

સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયના અવગાહ્યા આકાશ પ્રદેશ, તેથી
૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયના અવગાહ્યા સંખ્યાતગુણા, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના
અવગાહ્યા સંખ્યાતગુણા, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના અવગાહ્યા
અસંખ્યાતગુણા, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના અવગાહ્યા સંખ્યાતગુણા, તેથી ૬
ચક્ષુઈન્દ્રિયના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી ૭ શ્રોત્રેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા,
તેથી ૮ ઘ્રાણેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી ૯ રસેન્દ્રિયના પ્રદેશ
અસંખ્યાતગુણા, તેથી ૧૦ સ્પર્શેન્દ્રિયના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા.

કર્કશ અને ભારે સ્પર્શનો અલ્પબહુત્વ -

૧ સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ, તેથી
૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી
૪ રસેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના અનંત ગુણ.

હલકા (લઘુ) અને મૃદુ (સુંવાળા) સ્પર્શનો અલ્પબહુત્વ -

સર્વથી થોડા ૧ સ્પર્શેન્દ્રિયના હલકા મૃદુ સ્પર્શ, તેથી
૨ રસેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી
૪ શ્રોત્રેન્દ્રિયના અનંત ગુણ, તેથી ૫ ચક્ષુઈન્દ્રિયના અનંત ગુણ.

**કર્કશ અને ભારે તથા હલકા અને મૃદુ સ્પર્શનો સાથે
અલ્પબહુત્વ -** સર્વથી થોડા ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ,
તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી
૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયના
કર્કશ ભારે સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયના કર્કશ ભારે સ્પર્શ

અનંત ગુણ, તેથી ૬ સ્પર્શેન્દ્રિયના હલકા મૂદુ સ્પર્શ અનંતગુણ, તેથી ૭ રસેન્દ્રિયના હલકા મૂદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૮ ઘ્રાણેન્દ્રિયના હલકા મૂદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૯ શ્રોત્રેન્દ્રિયના હલકા મૂદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ, તેથી ૧૦ ચક્ષુઠન્દ્રિયના હલકા મૂદુ સ્પર્શ અનંત ગુણ.

૭. સ્પૃષ્ટ દ્વાર : ઈન્દ્રિયોને જે પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે તે પુદ્ગલોને ઈન્દ્રિયો ગ્રહે તે.

પાંચ ઈન્દ્રિયમાં ચક્ષુ ઈન્દ્રિય વિના ચાર ઈન્દ્રિયોને પુદ્ગલો આવી સ્પર્શે છે. ચક્ષુઈન્દ્રિયને આવી સ્પર્શતા નથી.

૮. પ્રવિષ્ટ દ્વાર : જે ઈન્દ્રિયોને વિષે અભિમુખ (સામાં) પુદ્ગલો આવીને પ્રવેશ કરે તેને પ્રવિષ્ટ કહીએ.

પાંચ ઈન્દ્રિયમાં ચક્ષુ ઈન્દ્રિય વિના ચાર ઈન્દ્રિય પ્રવિષ્ટ છે, ને ચક્ષુ ઈન્દ્રિય અપ્રવિષ્ટ છે.

૯. વિષય (શક્તિ) દ્વાર : ચક્ષુઈન્દ્રિય સિવાયની દરેક ઈન્દ્રિયનો વિષય જઘન્ય આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ચક્ષુઈન્દ્રિયનો જ. આંગુલનો સંખ્યાતમો ભાગ. ચક્ષુનો વિષય ઉત્સેધઆંગુલથી અને બાકીના સર્વને આત્મ આંગુલથી સમજવા. ઉત્કૃષ્ટ વિષય યંત્ર પ્રમાણે.

જાતિ	શ્રોત્રેન્દ્રિય	ચક્ષુઈન્દ્રિય	ઘ્રાણેન્દ્રિય	રસેન્દ્રિય	સ્પર્શેન્દ્રિય
એકેન્દ્રિય	૦	૦	૦	૦	૪૦૦ ધનુ.
બેઈન્દ્રિય	૦	૦	૦	૬૪ ધનુ.	૮૦૦ ધનુ.
તેઈન્દ્રિય	૦	૦	૧૦૦ ધનુ.	૧૨૮ ધનુ.	૧૬૦૦ "
ચૌરેન્દ્રિય	૦	૨૯૫૪ યો.	૨૦૦ "	૨૫૬ "	૩૨૦૦ "
અસં. પંચે.	૧ યોજ.	૫૯૦૮ યો.	૪૦૦ "	૫૧૨ "	૬૪૦૦ "
સંજ્ઞી પંચે.	૧૨ યો.	૧ લાખ યો.	૯ યોજન	૯ યોજન	૯ યોજન
		ઝાઝેરી			

૧૦. અનાકાર (ઉપયોગ) દ્વાર :

જઘન્ય ઉપયોગ કાળનો અલ્પબહુત્વ –

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળનો અલ્પબહુત્વ –

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

જઘન્ય અને ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગકાળનો સાથે અલ્પબહુત્વ –

સર્વથી થોડો ૧ ચક્ષુઈન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ, તેથી ૨ શ્રોત્રેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૩ ઘ્રાણેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૪ રસેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૫ સ્પર્શેન્દ્રિયનો જઘન્ય ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૬ ચક્ષુન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૭ શ્રોત્રેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૮ ઘ્રાણેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૯ રસેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ, તેથી ૧૦ સ્પર્શેન્દ્રિયનો ઉત્કૃષ્ટ ઉપયોગ કાળ વિશેષ.

૧૧ આહાર દ્વાર : શ્રી પ્રજ્ઞાપના સૂત્રમાંથી જાણવો.

ઈતિ પાંચ ઈન્દ્રિય.

૧૬. રૂપી અરૂપીના બોલ

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૨, ઉ. ૫

કમ્મઠ પાવઠાણાય, મણ વય જોગા ય કમ્મ-દેહે ।

સુદુમ પ્પએસિ ખંધે, એ સવ્વે ચઉ ફાસા ॥ ૧ ॥

અર્થ : કર્મ ૮ (જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય, વેદનીય, મોહનીય, આયુષ્ય, નામ, ગોત્ર, અંતરાય) પાપસ્થાનક ૧૮, (૧ પ્રાણાતિપાત, ૨ મૃષાવાદ, ૩ અદત્તાદાન, ૪ મૈથુન, ૫ પરિગ્રહ, ૬ ક્રોધ, ૭ માન, ૮ માયા, ૯ લોભ, ૧૦ રાગ, ૧૧ દ્વેષ, ૧૨ કલહ, ૧૩ અભ્યાખ્યાન, ૧૪ પૈશુન્ય, ૧૫ પરપરિવાદ, ૧૬ રતિઅરતિ, ૧૭ માયામોસો, ૧૮ મિચ્છા દંસણસદ્ધ.) (૨૬), ૨૭. મન યોગ, ૨૮. વચન યોગ, ૨૯. કાર્મણ શરીર, ૩૦. પુદ્ગલાસ્તિકાયનો એક સૂક્ષ્મ પ્રદેશી સ્કંધ . એ સર્વે ત્રીસ બોલ રૂપી ચઉસ્પર્શી છે તેમાં એક એકમાં સોળ સોળ બોલ લાભે. તે પાંચ વર્ણ (તે ૧ કાળો, ૨ નીલો, ૩ રાતો, ૪ પીળો, ૫ ધોળો), બે ગંધ (તે ૬ સુરભી ગંધ, ૭ દુરભી ગંધ), પાંચ રસ (તે ૮ તીખો, ૯ કડવો, ૧૦ કસાયેલો, ૧૧ ખાટો, ૧૨ મીઠો), ચાર સ્પર્શ (તે ૧૩ શીત, ૧૪ ઉષ્ણ, ૧૫ લુખો, ૧૬ સ્નિગ્ધ.) ॥ ૧ ॥

ઘણ તણ વાય, ઘનોદહિ, પુઠવીસત્તેવ સતનિરીયાણ ।

અસંખેજ દિવ સમુદ્ધા, કપ્પા, ગેવિજ્ઞા અણુત્તરા સિદ્ધિ ॥ ૨ ॥

અર્થ : ૧ ઘનવાત, ૨ તનુવાત, ૩-૧૦ સાત નરકની સાત ઘનોદધિ પૃથ્વી, ૧૧ અસંખ્યાત દ્વીપ, ૧૨ અસંખ્યાત સમુદ્ર, ૧૩-૨૪ બાર દેવલોક, ૨૫-૩૩ નવ ગ્રૈવેયક, ૩૪-૩૮ પાંચ અનુત્તર વિમાન, ૩૯ સિદ્ધશિલા. ॥ ૨ ॥

ઉરાલીયા ચઉદેહા, પોગ્ગલ કાય, છ દવ્વ લેસ્સા ય ।

તહેવ કાય જોગેણં, એ સવ્વેણં અઠ્ઠ ફાસા ॥ ૩ ॥

અર્થ : ૪૦ ઔદારિક શરીર, ૪૧ વૈક્રિય શરીર, ૪૨ આહારક શરીર, ૪૩ તૈજસ શરીર, ૪૪ પુદ્ગલાસ્તિકાયનો બાદર સકંધ, ૪૫-૫૦ છ દ્રવ્ય લેશ્યા (૧ કૃષ્ણ, ૨ નીલ, ૩ કાપોત, ૪ તેજો, ૫ પદ્મ, ૬ શુક્લ), ૫૧ કાય યોગ. એ સઘળા ૫૧ બોલ રૂપી આઠ સ્પર્શી છે. તેમાં વીસ વીસ બોલ લાભે, તે પાંચ વર્ણ, બે ગંધ, પાંચ રસ, આઠ સ્પર્શ (૧૩ શીત, ૧૪ ઉષ્ણ, ૧૫ લુપ્હો, ૧૬ સ્નિગ્ધ, ૧૭ ભારે, ૧૮ હળવો, ૧૯ ખરખરો, ૨૦ સુંવાળો). ॥ ૩ ॥

પાવ ઠાણા વિરઈ, ચઉ ચઉ બુદ્ધિ ઉગ્ગહે ।

સન્ના ધમ્મત્થી પંચ ઉઠાણં, ભાવ લેસ્સાત્તિ દિટ્ઠીય ॥ ૪ ॥

અર્થ : ૧૮ પાપસ્થાનકથી વિરતિ - નિવર્તવું, ૪ બુદ્ધિ તે ૧૯ ઔત્પાતિકા, ૨૦ વૈનયિકા, ૨૧ કાર્મિકા, ૨૨ પારિણામિકા, ચાર મતિ તે ૨૩ અવગ્રહ, ૨૪ ઈહા, ૨૫ અવાય, ૨૬ ધારણા, ચાર સંજ્ઞા તે ૨૭ આહાર સંજ્ઞા, ૨૮ ભય સંજ્ઞા, ૨૯ મૈથુન સંજ્ઞા, ૩૦ પરિગ્રહ સંજ્ઞા, ૩૧ ધર્માસ્તિકાય, ૩૨ અધર્માસ્તિકાય, ૩૩ આકાશાસ્તિકાય, ૩૪ કાળ, ૩૫ જીવાસ્તિકાય, પાંચ ઉઠાણ તે ૩૬ ઉત્થાન, ૩૭ કર્મ, ૩૮ વીર્ય, ૩૯ બળ, ૪૦ પુરૂષાકાર પરાક્રમ, ૪૧-૪૬ છ ભાવ લેશ્યા, ત્રણ દૃષ્ટિ તે ૪૭ સમકિત દૃષ્ટિ, ૪૮ મિથ્યા દૃષ્ટિ, ૪૯ મિશ્ર દૃષ્ટિ. ॥ ૪ ॥

દંસણ નાણ સાગરા, અણાગાર ચઉવીસે દંડગા જીવ ।

એ સવ્વે અવગ્ગા, અરૂવી અફાસગા ચેવ ॥ ૫ ॥

અર્થ : દર્શન ચાર તે ૫૦ ચંક્ષુદર્શન, ૫૧ અચંક્ષુદર્શન, પર અવધિદર્શન, ૫૩ કેવળદર્શન, જ્ઞાન પાંચ તે ૫૪ મતિજ્ઞાન,

૫૫ શ્રુતજ્ઞાન, ૫૬ અવધિજ્ઞાન, ૫૭ મનઃપર્યવજ્ઞાન, ૫૮ કેવળજ્ઞાન, ૫૯ જ્ઞાનનો ઉપયોગ તે સાકાર ઉપયોગ, ૬૦ દર્શનનો ઉપયોગ તે અનાકાર ઉપયોગ, ૬૧ ચોવીસે દંડકના જીવ. ॥ ૫ ॥

એ સઘળા ૬૧ બોલમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ કાંઈ ન લાભે કારણકે એ સર્વ બોલ અરૂપીના છે.

ઈતિ રૂપી અરૂપીના બોલ.

૧૭. શ્રી મોટો બાસઠીયો

પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ ૩

ગાથા - અનુષ્ટુપવૃત્ત

જીવ, ગઈ, ઈંદ્રિય, કાએ, જોગ, વેદ, કસાય, લેસ્સા ।

સમ્મત્ત, નાણ, દંસણ, સંજય, ઉવઓગ, આહારે ॥ ૧ ॥

ભાસગ, પરિત્ત, પજ્જત્તિ, સુહુમ સન્નિ, ભવત્થિ, ચરિમેય ।

જીવેય ખેત્ત બંધે, પુગ્ગલએ મહાદંડએ ચેવ ॥ ૨ ॥

દારના નામ : ૧ જીવ દ્વાર, ૨ ગતિ દ્વાર, ૩ ઈંદ્રિય દ્વાર, ૪ કાય દ્વાર, ૫ જોગ દ્વાર, ૬ વેદ દ્વાર, ૭ કષાય દ્વાર, ૮ લેશ્યા દ્વાર, ૯ સમકિત દ્વાર, ૧૦ જ્ઞાન દ્વાર, ૧૧ દર્શન દ્વાર, ૧૨ સંજય દ્વાર, ૧૩ ઉપયોગ દ્વાર, ૧૪ આહાર દ્વાર, ૧૫ ભાષગ દ્વાર, ૧૬ પરિત્ત દ્વાર, ૧૭ પર્યામા દ્વાર, ૧૮ સૂક્ષ્મ દ્વાર, ૧૯ સંશી દ્વાર, ૨૦ ભવ્યઅભવ્ય દ્વાર, ૨૧ ચરમ દ્વાર.

૧. જીવ દ્વાર

૧. સમુચ્ચય જીવમાં જીવના ભેદ ૧૪, ગુણઠાણા ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬, અલ્પબહુત્વ ૧ એવં કુલ ૬૨.

૨. ગતિ દ્વાર :

૧. નરક ગતિમાં : જીવના ભેદ ૩ તે ૧ સંજીનો અપર્યામો, ૨ સંજીનો પર્યામો, ૩ અસંજીનો અપર્યામો, ગુણઠાણા પ્રથમ ૪, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ વૈક્રિય, ૧ વૈક્રિય મિશ્ર, ૧ કાર્મણ કાયયોગ. ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૨. તિર્યચ ગતિમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૫ પ્રથમ, જોગ ૧૩ તે આહારકના બે વર્જને, ઉપ. ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩. તિર્યચાણીમાં : જીવના ભેદ ૨, સંજીનો અપર્યામો ને પર્યામો. ગુણ. પ્રથમ ૫, જોગ ૧૩ તે આહારકના બે વર્જને, ઉપ. ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪. મનુષ્યની ગતિમાં : જીવના ભેદ ૩, ૧ સંજીનો અપર્યામો, ૨ સંજીનો પર્યામો, ૩ અસંજીનો અપર્યામો. ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૫. મનુષ્યાણીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુ. ૧૪, જોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૬. દેવતાની ગતિમાં : જીવના ભેદ ૩, ૧ સંજીનો અપર્યામો, ૨ સંજીનો પર્યામો, ૩ અસંજીનો અપર્યામો, ગુણ. ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ વૈક્રિય; ૧ વૈક્રિય મિશ્ર, ૧ કાર્મણ કાયયોગ, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૭. દેવાંગનામાં : જીવના ભેદ ૨, સંજીના. ગુણ. ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૧, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૪.

૮. સિદ્ધ ગતિમાં : જીવના ભેદ નથી, ગુણઠાણા નથી, જોગ નથી, ઉપયોગ બે, કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન, લેશ્યા નથી.

એ આઠ ભેદનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા મનુષ્યાણા ૧, તેથી મનુષ્ય (સંમૂર્ચ્છિમ ભળતાં) અસંખેજ્ઞગુણા. ૨, તેથી નારકી અસંખેજ્ઞગુણા ૩, તેથી તિર્યયાણી અસંખેજ્ઞગુણા ૪, તેથી દેવતા અસંખેજ્ઞગુણા ૫, તેથી દેવી સંખેજ્ઞગુણી ૬, તેથી સિદ્ધભગવંત અનંતગુણા ૭, તેથી તિર્યચ અનંતગુણા ૮. ઈતિ ગતિ દ્વાર

૨. ઈન્દ્રિય દ્વાર :

૧. સંઈદિયામાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૨ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ તે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન વર્જીને, લેશ્યા ૬.

૨. એકેન્દ્રિયમાં : જીવના ભેદ ૪, ૧ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો, ૩ બાદર એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને ૪ પર્યાપ્તો, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૫, ૧ ઔદારિક, ૨ ઔદારિક મિશ્ર, ૩ વૈક્રિય, ૪ વૈક્રિય મિશ્ર, ૫ કાર્મણ કાયયોગ, ઉપયોગ ૩, ૨ અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન. લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૩,૪,૫. બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિયમાં : જીવના ભેદ ૨ તે પોતપોતાના અપર્યાપ્તા ને પર્યાપ્તા. ગુણ. ૨ પ્રથમ, જોગ ૪, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ૧ વ્યવહાર વચનયોગ. ઉપયોગ બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિયમાં ૫, ૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન અને ચૌરેન્દ્રિયમાં ૬ તે ૧ ચક્ષુદર્શન વધ્યું. લેશ્યા ૩.

૬. પંચેન્દ્રિયમાં : જીવના ભેદ ૪, ૧ સંજીનો અપર્યાપ્તો ને ૨ પર્યાપ્તો, ૩ અસંજીનો અપર્યાપ્તો, ૪ પર્યાપ્તો, ગુણ. ૧૨ પ્રથમ,

જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન વર્ણને, લેશ્યા ૬.

૭. અણ્ણિદિયામાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૨, તેરમું ને ચૌદમું, જોગ ૭, ૨ મનના, ૨ વચનના મળી ૪, ૫ ઔદારિક, ૬ ઔદારિક મિશ્ર, ૭ વ્યવહાર વચન, ઉપયોગ ૨, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા પંચેન્દ્રિય ૧, તેથી ચૌરેન્દ્રિય વિશેષાહિયા ❁ ૨, તેથી તેઈન્દ્રિય વિશેષાહિયા ૩, તેથી બેઈન્દ્રિય વિશેષાહિયા ૪, તેથી અણ્ણિદિયા અનંતગુણા ૫, તેથી એકેન્દ્રિય અનંતગુણા ૬, તેથી સઈન્દ્રિય વિશેષાહિયા ૭. ઈતિ ઈન્દ્રિય દ્વાર

૪ કાય દ્વાર :

૧. સકાયમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. પૃથ્વીકાય, ૩ અપકાય, ૪ વનસ્પતિકાયમાં : એ ત્રણમાં જીવના ભેદ ૪, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૩, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૪.

પરુતેઉકાય, ૬ વાઉકાય : એ બેમાં જીવના ભેદ ૪, ગુણ. ૧, જોગ તેઉમાં ૩ ને વાઉમાં ૫ તે વૈક્રિયના બે વધ્યા, ઉપયોગ ૩, લેશ્યા ૩.

૭. ત્રસકાયમાં : જીવના ભેદ ૧૦ તે ૪ એકેન્દ્રિયના વર્જ્યા, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૮. અકાયમાં : જીવના ભેદ નથી, ગુણઠાણા નથી, જોગ નથી,

❁ વિશેષાહિયા – વિશેષ અધિકા : બમણાં કરતાં ઓછાં.

દા.ત. સંખ્યા ૧૦૦ તેના બમણા ૨૦૦ માટે ૧૦૧ થી ૧૯૯ ને વિશેષાહિયા અને ૨૦૦ને સંખ્યાતગણા અને તેથી વધુને પણ સંખ્યાતગણા ગણવા.

ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા ત્રસકાય ૧, તેથી તેઉકાય અસંખેક્કગુણા ૨, તેથી પૃથ્વીકાય વિશેષાહિયા ૩, તેથી અપકાય વિશેષાહિયા ૪, તેથી વાઉકાય વિશેષાહિયા ૫, તેથી અકાયા અનંતગુણા ૬, તેથી વનસ્પતિકાય અનંતગુણા ૭, તેથી સકાયા વિશેષાહિયા ૮.

૫. જોગ દ્વાર :

૧. સજોગીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. મનજોગીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજાનો પર્યાપ્તો. ગુણ. ૧૩, જોગ ૧૪ એક કાર્મણનો વર્જને. ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૩. વચનજોગીમાં : જીવના ભેદ ૫, ૧ બેઈન્દ્રિય, ૨ તેઈન્દ્રિય, ૩ ચૌરેન્દ્રિય, ૪ અસંજી પંચેન્દ્રિય, ૫ સંજી પંચેન્દ્રિય એ પાંચના પર્યાપ્તો, ગુણ. ૧૩, જોગ ૧૪ તે કાર્મણ વર્જને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૪. કાયજોગીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૫. અજોગીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્તો, ગુણ. ૧, ચૌદમું, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા મનજોગી ૧, તેથી વચનજોગી અસંખેક્કગુણા ૨, તેથી અજોગી અનંતગુણા ૩, તેથી કાયજોગી અનંતગુણા ૪, તેથી સજોગી વિશેષાહિયા ૫.

૬. વેદ દ્વાર :

૧. સવેદીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૮ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨- ૩. સ્ત્રી વેદ, પુરુષવેદમાં : એ બેમાં જીવના ભેદ ૨, સંજીના, ગુણ. ૯, જોગ પુરુષવેદમાં ૧૫, સ્ત્રીવેદમાં ૧૩ તે આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૪. નપુંસકવેદમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૯, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૫. અવેદીમાં : જીવના ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૬ તે ૯ થી ૧૪, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા પુરુષવેદી ૧, તેથી સ્ત્રી વેદી સંખેજ્ઞગુણા ૨, તેથી અવેદી અનંતગુણા ૩. તેથી નપુંસક વેદી અનંતગુણા ૪, તેથી સવેદી વિશેષાહિયા ૫.

૭ કષાય દ્વાર :

૧. સકષાયીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૦ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨, ૩, ૪. ક્રોધ, માન, માયા કષાય એ ત્રણમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૯, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૫. લોભ કષાયમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૦ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૬. અકષાયીમાં : જીવનો ભેદ ૧, સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૪ તે ૧૧ થી ૧૪, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯, ૫ જ્ઞાન, ૪ દર્શન, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અકષાયી ૧, તેથી માનકષાયી અનંતગુણા ૨, તેથી ક્રોધકષાયી વિશેષાહિયા ૩, તેથી માયાકષાયી વિશેષાહિયા ૪, તેથી લોભકષાયી વિશેષાહિયા ૫, તેથી સકષાયી

વિશેષાહિયા ૬.

૮. લેશ્યા દ્વાર :

૧. સલેશીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૩, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨, ૩, ૪. કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત લેશીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૬ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ બે કેવળના વર્જને, લેશ્યા પોતપોતાની.

૫. તેજોલેશીમાં : જીવના ભેદ ૩, સંજીનો અપર્યામો, પર્યામો અને બાદર એકેન્દ્રિયનો અપર્યામો, ગુણ. ૭ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧ તેજો.

૬. પદ્મ લેશીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૭ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૧ પદ્મ.

૭. શુક્લ લેશીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૧ શુક્લ.

૮. અલેશીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૧ ચૌદમું, જોગ નથી, ઉપયોગ ૨, કેવળજ્ઞાન ને કેવળદર્શન, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા શુક્લલેશી ૧, તેથી પદ્મલેશી સંખેજ્ઞગુણા ૨, તેથી તેજોલેશી સંખેજ્ઞગુણા ૩, તેથી અલેશી અનંતગુણા ૪, તેથી કાપોતલેશી અનંતગુણા ૫, તેથી નીલલેશી વિશેષાહિયા ૬, તેથી કૃષ્ણલેશી વિશેષાહિયા ૭, તેથી સલેશી વિશેષાહિયા ૮.

૯. સમાકત દ્વાર :

૧. સમુચ્ચય સમકિતિમાં : જીવના ભેદ ૬, ૧ બેઈન્દ્રિય, ૨

તેઈન્દ્રિય, ૩ ચૌરેન્દ્રિય, ૪ અસંજી પંચેન્દ્રિય એ ૪ ના અપર્યામા અને ૫ સંજી પંચેન્દ્રિયના અપર્યામા અને ૬ પર્યામા, ગુણ. ૧૨, પહેલું ને ત્રીજું વર્જને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨. સાસ્વાદન સમકિતિમાં : જીવના ભેદ ૬, ગુણ. બ્રીજું, જોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩. ઉપશમ સમકિતિમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. આઠ તે ચોથાથી અગિયારમા સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪.૫. ક્ષયોપશમ અને વેદક સમકિતિમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ક્ષયોપશમમાં ૪ થી ૭ સુધી અને વેદકમાં ૪ થી ૭ સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૬. ક્ષાયિક સમકિતિમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૧૧ તે ચોથાથી ચૌદમા સુધી, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯ તે ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૭. મિથ્યાત્વદષ્ટિમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩, આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૮. સર્વોમિથ્યાત્વ દષ્ટિમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યા., ગુણ. ૧ તે ત્રીજું, જોગ ૧૦, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો, ૧ વૈક્રિયનો, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા સાસ્વાદન સમકિતિ ૧, તેથી ઉપશમ સમકિતિ સંખેદ્ગુણા ૨, તેથી મિશ્રદષ્ટિ અસંખેદ્ગુણા

૩, તેથી ક્ષયોપશમ અને વેદક સમકિતિ માંહોમાંહે તુલ્ય અને અસંખેક્ટ્તગુણા ૫, તેથી ક્ષાયિક સમકિતિ અનંતગુણા ૬, તેથી સમુચ્ચય સમકિતિ વિશેષાહિયા ૭. તેથી મિથ્યાત્વ દષ્ટિ અનંતગુણા ૮.

૧૦. જ્ઞાન દ્વાર :

૧. સમુચ્ચય જ્ઞાનીમાં : જીવના ભેદ ૬, ૧ બેઈન્દ્રિય, ૨ તેઈન્દ્રિય, ૩ ચૌરેન્દ્રિય, ૪ અસંજી પંચેન્દ્રિય એ ૪ ના અપર્યાપ્તા અને ૫ સંજી પંચેન્દ્રિયના અપર્યાપ્તા અને ૬ પર્યાપ્તા. ગુણ. ૧૨, પહેલું ને ત્રીજું વર્જને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨, ૩ મતિજ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની : જીવના ભેદ ૬, ગુણ. ૧૦, પહેલું, ત્રીજું, તેરમું, ચૌદમું વર્જને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬.

૪. અવધિજ્ઞાનીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૧૦ તે ૪ થી ૧૨, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬.

૫. મન:પર્યવજ્ઞાનીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્તો, ગુણ. ૭, છઠ્ઠાથી બારમા સુધી, જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૬.

૬. કેવળજ્ઞાનીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્તો, ગુણ. ૨, ૧૩મું ને ૧૪મું, જોગ ૭, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા ૧ પરમશુક્લ.

૭. અજ્ઞાનીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૨, પહેલું ને ત્રીજું, જોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૮, ૯. મતિઅજ્ઞાની, શ્રુતઅજ્ઞાનીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૨, પહેલું ને ત્રીજું; જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

૧૦. વિભંગજ્ઞાનીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૨,

પહેલું ને ત્રીજું, જોગ ૧૩, ઉપયોગ ૬, લેશ્યા ૬.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા મન:પર્યવજ્ઞાની ૧, તેથી અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા ૨-૩, તેથી મતિજ્ઞાની ને શ્રુતજ્ઞાની માંહોમાંહી તુલ્ય ને વિશેષાહિયા ૪, તેથી વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાતગુણા ૫, તેથી કેવળજ્ઞાની અનંતગુણા ૬, તેથી સમુચ્ચય જ્ઞાની વિશેષાહિયા ૭, તેથી મતિ અજ્ઞાની, શ્રુત અજ્ઞાની તથા અજ્ઞાની માંહોમાંહી તુલ્ય અને અનંતગુણા ૮.

૧૧. દર્શન દ્વાર :

૧. ચક્ષુદર્શનીમાં : જીવના ભેદ ૬, ચૌરેન્દ્રિય, અસંજી પંચેન્દ્રિય ને સંજી પંચેન્દ્રિય એ ત્રણના અપર્યામા ને પર્યામા, ગુણ. ૧૨ પ્રથમ, જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૧૦ તે બે કેવળના વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨. અચક્ષુદર્શનીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૨ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૩. અવધિદર્શનીમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૧૨ પ્રથમ, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦, લેશ્યા ૬.

૪. કેવળદર્શનીમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૨ તેરમું ને ચૌદમું, જોગ ૭, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા ૧.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અવધિદર્શની ૧, તેથી ચક્ષુદર્શની અસંખ્યાતગુણા ૨, તેથી કેવળદર્શની અનંતગુણા ૩, તેથી અચક્ષુદર્શની અનંતગુણા ૪.

૧૨. સંજય દ્વાર :

૧. સંજતિમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૮ તેથી ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૮ તે ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨, ૩. સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૪ તે ૬ થી ૯, જોગ ૧૪ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૭ તે ૪ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪. પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૨ તે ૬ ને ૭, જોગ ૯, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૧ ઔદારિકનો, ઉપયોગ ૭, લેશ્યા ૩ ઉપલી શુભ.

૫. સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રીમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૧ તે દશમું, જોગ ૯, ઉપયોગ ૭ (લબ્ધિ અપેક્ષાએ તથા ફક્ત સાકાર ઉપયોગ હોવાથી ઉપયોગ ૪), લેશ્યા ૧ શુક્લ.

૬. યથાખ્યાત ચારિત્રીમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૪ તે ૧૧ થી ૧૪, જોગ ૧૧, ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯, લેશ્યા ૧.

૭. સંજતાસંજતિમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૧ પાંચમું, જોગ ૧૨, ૨ આહારક ને ૧ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૬ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૮. અસંજતિમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૪ પ્રથમ, જોગ ૧૩, ૨ આહારક વર્જને, ઉપયોગ ૯ તે ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૯. નોસંજતિ નોઅસંજતિ, નોસંજતાસંજતિમાં : જીવના ભેદ ૦, ગુણ. ૦, જોગ ૦, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રી ૧, તેથી પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્રી સંખેજ્જગુણા ૨, તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રી સંખેજ્જગુણા ૩, તેથી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રી સંખેજ્જગુણા ૪, તેથી સામાયિક ચારિત્રી સંખેજ્જગુણા ૫, તેથી

સંજતિ વિશેષાહિયા દ, તેથી સંજતાસંજતિ અસંખ્યાતગુણા ૭, તેથી નોસંજતિ નોઅસંજતિ, નોસંજતાસંજતિ અનંતગુણા ૮, તેથી અસંજતિ અનંતગુણા ૯.

૧૩. ઉપયોગ દ્વાર :

૧. સાગારોવઉત્તામાં (સાકાર ઉપયોગમાં): જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા દ.

૨. અણાગારોવઉત્તામાં (અનાકાર ઉપયોગમાં) : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૩ દશમું વર્જને, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા દ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અણાગારોવઉત્તા ૧, તેથી સાગારોવઉત્તા સંખેજ્જગુણા ૨.

૧૪. આહાર દ્વાર :

૧. આહારકમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૪ તે કાર્મણ વર્જને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા દ.

૨. અણાહારકમાં : જીવના ભેદ ૮, સાત અપર્યામા ને સંજીનો પર્યામો, ગુણ. ૫, પહેલું, બીજું, ચોથું, તેરમું, ચૌદમું, જોગ ૧ તે કાર્મણનો, ઉપયોગ ૧૦, મન:પર્યવજ્ઞાન ને ચક્ષુદર્શન બે વર્જને. લેશ્યા દ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અણાહારક ૧, તેથી આહારક અસંખેજ્જગુણા ૨.

૧૫. ભાષગ દ્વાર :

૧. ભાષગામાં : જીવના ભેદ ૫, બેઈન્દ્રિય ૧, તેઈન્દ્રિય ૨, ચૌરેન્દ્રિય ૩, અસંજી પંચેન્દ્રિય ૪, સંજી પંચેન્દ્રિય ૫ એ પાંચનાં પર્યામા, ગુણ. ૧૩ પ્રથમ, જોગ ૧૪ તે કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા દ.

૨. અભાષગામાં : જીવના ભેદ ૧૦, ૧ બેઈન્દ્રિય, ૨ તેઈન્દ્રિય, ૩ ચૌરેન્દ્રિય, ૪ અસંજી પંચેન્દ્રિય એ ચારનાં પર્યાપ્તા વર્જને, ગુણ. ૫, તે પહેલું, બીજું, ચોથું, તેરમું, ચૌદમું, જોગ ૫, ૨ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૧૧ તે મન:પર્યવજ્ઞાન વર્જ, લેશ્યા ૬.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા ભાષગા ૧, તેથી અભાષગા અનંતગણા ૨.

૧૬. પરિત દ્વાર :

૧. પરિતસંસારીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. અપરિતસંસારીમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧ પહેલું, જોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩. નોપરિત નોઅપરિતમાં : જીવના ભેદ ૦, ગુણ. ૦, જોગ ૦, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી. ૫. ૨૦. ૫.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા પરિત ૧, તેથી નોપરિત નોઅપરિત અનંતગુણા ૨, તેથી અપરિત અનંતગુણા ૩.

૧૭. પર્યાપ્તા દ્વાર :

૧. પર્યાપ્તામાં : જીવના ભેદ ૭, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. અપર્યાપ્તામાં : જીવના ભેદ ૭, ગુણ. ૩, પહેલું, બીજું, ચોથું, જોગ ૫, ૨ ઔદારિકના, ૨ વૈક્રિયના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૯, ૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩. નોપર્યાપ્તા નોઅપર્યાપ્તામાં : જીવના ભેદ ૦, ગુણ. ૦, જોગ ૦, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા નોપર્યાપ્તા નોઅપર્યાપ્તા ૧, તેનાથી અપર્યાપ્તા અનંતગુણા ૨, તેથી પર્યાપ્તા સંખેક્કગુણા

૧૮. સૂક્ષ્મ દ્વાર :

૧. સૂક્ષ્મમાં : જીવના ભેદ ૨, સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયનો અપર્યાપ્તો ને પર્યાપ્તો, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૩, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૩, બે અજ્ઞાન ને ૧ અચક્ષુદર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૨. બાદરમાં : જીવના ભેદ ૧૨, સૂક્ષ્મના બે વર્જને, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૩. નોસૂક્ષ્મ નોબાદર : જીવના ભેદ ૦, ગુણ. ૦, જોગ ૦, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા નોસૂક્ષ્મ નોબાદર ૧, તેથી બાદર અનંતગુણા ૨, તેથી સૂક્ષ્મ અસંખેક્કગુણા ૩.

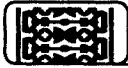
૧૯. સંજી દ્વાર :

૧. સંજીમાં : જીવના ભેદ ૨, ગુણ. ૧૨ પહેલાં, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૦ કેવળના બે વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨. અસંજીમાં : જીવના ભેદ ૧૨, સંજીના બે વર્જને, ગુણ. ૨ પ્રથમ, જોગ ૬, ૨ ઔદારિકના, ૨ વૈક્રિયના, ૧ કાર્મણનો, ૧ વ્યવહાર વચનનો એ ૬, ઉપયોગ ૬, ૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૩. નોસંજી નોઅસંજીમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્તો, ગુણ. ૨ તેરમું, ચૌદમું, જોગ ૭, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા ૧ પરમશુક્લ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા સંજી ૧, તેથી નોસંજી નોઅસંજી અનંતગુણા ૨, તેથી અસંજી અનંતગુણા ૩.

૨૦. ભવ્ય દ્વાર :

૧. ભવ્યમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. અભવ્યમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩ આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૬, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૩. નોભવ્ય નોઅભવ્યમાં : જીવના ભેદ ૦, ગુણ. ૦, જોગ ૦, ઉપયોગ ૨, લેશ્યા નથી.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અભવ્ય ૧, તેથી નોભવ્ય નોઅભવ્ય અનંતગુણા ૨, તેથી ભવ્ય અનંતગુણા ૩.

૨૧. ચરમ દ્વાર^૧:

૧. ચરમમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬. જેનો છેડો (સ્વભાવ)નો અભવ્યનો છે તેનો

૨. અચરમમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧ પ્રથમ, જોગ ૧૩, આહારકના બે વર્જને, ઉપયોગ ૮, ૩ અજ્ઞાન, ૩ દર્શન (અભવ્યને), તથા કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન (સિદ્ધને), લેશ્યા ૬.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા અચરમ ૧, તેથી ચરમ અનંતગુણા ૨.

૧. સમુચ્ચય કેવળીમાં^૨ : જીવના ભેદ ૨ સંજ્ઞીના, ગુણ. ૧૧, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૯, ૩ અજ્ઞાન વર્જને, લેશ્યા ૬.

૨. વીતરાગીમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૪ તે ૧૧ થી ૧૪,

૧ ચરમ એટલે જેનો છેડો આવી શકે તેવા ભવ્ય જીવો. અચરમ એટલે જેનો છેડો આવે નહિ તે અભવી તથા સિદ્ધ ભગવંત.

૨ સમકિત પ્રવર્તતું હોય તેવાં જીવો જે ભવિષ્યમાં કેવળી થશે. પરંતુ પરિવાઈ સમ્યક્દૃષ્ટિ નહીં. ૪ થી ૧૪મા ગુણસ્થાનકવર્તી જીવો.

જોગ ૧૧, ઉપયોગ ૯, લેશ્યા ૬.

૩. જુગલીયામાં : જીવના ભેદ ૨/૩ સંજીના, ગુણ. ૨ પહેલું ને ચોથું, જોગ ૧૧ તે ૪ મનના, ૪ વચનના, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૬, બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન, બે દર્શન, લેશ્યા ૪ પ્રથમ.

૪. અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં : જીવના ભેદ ૨ સંજીના, ગુણ. ૨ પ્રથમ, જોગ ૪, તે ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ૧ વ્યવહાર વચનયોગ, ઉપયોગ ૬, બે જ્ઞાન, બે અજ્ઞાન, બે દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

૫. સંમૂર્ચિમ મનુષ્યમાં : જીવનો ભેદ ૧, ગુણ. ૧ પહેલું, જોગ ૩, ૨ ઔદારિકના, ૧ કાર્મણનો, ઉપયોગ ૪, ૨ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન, લેશ્યા ૩ પ્રથમ.

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા જુગલીયા ૧, તેથી સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય અસંખેઙ્ગગુણા ૨, તેથી અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અસંખેઙ્ગગુણા ૩, તેથી વીતરાગી અનંતગુણા ૪, તેથી સમુચ્ચય કેવળી વિશેષાહિયા ૫.

૧. ઔદારિક શરીરમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬.

૨. વૈક્રિય શરીરમાં : જીવના ભેદ ૪, ૨ સંજીના, ૩ અસંજીનો અપર્યામો^૧ અને ૪ બાદર વાઉકાયનો પર્યામો એ ૪, ગુણ. ૬ પ્રથમ (મતાંતરથી ૭ પણ મનાય છે), જોગ ૧૨, ૨ આહારકના ને ૧

૧ અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય મરીને પહેલી નરકે તથા ૫૧ જાતિના દેવતામાં ઉપજે છે ત્યાં અપર્યામા અવસ્થામાં અસંજી જ હોય છે. તે અપેક્ષાએ વૈક્રિય શરીરમાં અસંજીના અપર્યામાનો ભેદ ગણેલ છે.

કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૧૦, કેવળના બે વર્જને, લેશ્યા ૬.

૩. આહારક શરીરમાં : જીવનો ભેદ ૧ સંજીનો પર્યાપ્તો, ગુણ. ૨, છટું ને સાતમું, જોગ ૧૨ તે બે વૈક્રિયના ને ૧ કાર્મણનો વર્જને, ઉપયોગ ૭, ૪ જ્ઞાન ને ૩ દર્શન, લેશ્યા ૬.

૪, ૫. તેજસ, કાર્મણ શરીરમાં : જીવના ભેદ ૧૪, ગુણ. ૧૪, જોગ ૧૫, ઉપયોગ ૧૨, લેશ્યા ૬

એનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા આહારક શરીર ૧, તેથી વૈક્રિય શરીર અસંખ્યાતગુણા ૨, તેથી ઔદારિક શરીર અસંખ્યાતગુણા ૩, તેથી તેજસ-કાર્મણ શરીર માંહોમાંહી તુલ્યને અનંતગુણા ૫.

ઈતિ મોટો બાસઠીયો સમાપ્ત.

૧૮. બાવન બોલ

પહેલો દ્વાર : સમુચ્ચય જીવનો.

૧. સમુચ્ચય જીવમાં : ભાવ ૫, આત્મા ૮, લબ્ધિ ૫, વીર્ય ૩, દૃષ્ટિ ૩, ભવ્ય અભવ્ય ૨, દંડક ૨૪, પક્ષ ૨, કુલ ૫૨.

ભાવ ૫ તે ઉદય, ઉપશમ, ક્ષાયિક, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક.

આત્મા ૮ : દ્રવ્ય આત્મા, કષાય આત્મા, યોગ આત્મા, ઉપયોગ આત્મા, જ્ઞાન આત્મા, દર્શન આત્મા, ચારિત્ર આત્મા, વીર્ય આત્મા.

લબ્ધિ ૫ તે ક્ષયોપશમ, વિશુદ્ધ, દેશના, પ્રકરણ, પ્રયોગ.

વીર્ય ૩ તે ૧. બાલ વીર્ય (૧ થી ૪ ગુણ.), ૨. બાલ પંડિત વીર્ય (૫મું ગુણ.), ૩. પંડિત વીર્ય (૬ થી ૧૪ ગુણ.).

પક્ષ ૨ તે ૧ શુકલપક્ષ ને ૨ કૃષ્ણપક્ષ.

બીજો ગતિ દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. નારકીમાં	૫	૭	૫	૧	૩	૨	૧	૨
૨. તિર્યંચમાં	૫	૭	૫	૨	૩	૨	૮	૨
૩. તિર્યંચાણીમાં	૫	૭	૫	૨	૩	૨	૧	૨
૪. મનુષ્યમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧	૨
૫. મનુષ્યાણીમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧	૨
૬. દેવતામાં	૫	૭	૫	૧	૩	૨	૧૩	૨
૭. દેવાંગનામાં	૫	૭	૫	૧	૩	૨	૧૩	૨
૮. સિદ્ધ ગતિમાં	૨	૪	૦	૦	૧	૦	૦	૦

૧. નારકીમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્ણને ૭, વીર્ય બાલવીર્ય. દંડક નારકીનો.

૨. તિર્યંચમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્ણને ૭, વીર્ય બાલવીર્ય ને બાલપંડિત વીર્ય. દંડક ૫ સ્થાવર, ૩ વિકલેન્દ્રિય, ૧ તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય એ ૮.

૩. તિર્યંચાણીમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્ણને ૭. દંડક તિર્યંચનો.

૬, ૭ દેવતા/દેવીમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્ણ, વીર્ય બાલવીર્ય, દંડક દેવના.

૮. સિદ્ધગતિમાં : ભાવ બે તે ક્ષાયિક, પારિણામિક, આત્મા ૪ દ્રવ્ય, જ્ઞાન, દર્શન, ઉપયોગ. દૃષ્ટિ ૧ સમકિત દૃષ્ટિ.

ત્રીજો ઈન્દ્રિય દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સર્ઈન્દ્રિયમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૨૪	૨
૨. એકેન્દ્રિયમાં	૩	૬	૫	૧	૧	૨	૫	૨
૩. બેઈન્દ્રિયમાં	૩	૭	૫	૧	૨	૨	૧	૨
૪. તેઈન્દ્રિયમાં	૩	૭	૫	૧	૨	૨	૧	૨
૫. ચૌરેન્દ્રિયમાં	૩	૭	૫	૧	૨	૨	૧	૨

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૬. પંચેન્દ્રિયમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૬૨

૭. અનિન્દ્રિયમાં ૩ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૧. એકેન્દ્રિયમાં : ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક ૩ ભાવ. આત્મા જ્ઞાન ને ચારિત્ર વર્જને ૬. વીર્ય બાલવીર્ય. દષ્ટિ મિથ્યાત્વ દષ્ટિ.

૩,૪,૫. બેઠન્દ્રિય, તેઠન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિયમાં : ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક ૩ ભાવ. ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૭. વીર્ય બાલવીર્ય. દષ્ટિ સમકિત દષ્ટિ ને મિથ્યાત્વ દષ્ટિ. દંડક ૧ પોતપોતાનો.

૬. પંચેન્દ્રિયમાં ૧૩ દેવ, ૧ નારકી, ૧ મનુષ્ય, ૧ તિર્યચ એ ૧૬ દંડક.

૭. અનિન્દ્રિયમાં : ક્ષાયઆત્મા વર્જને ૭, વીર્ય પંડિતવીર્ય, દષ્ટિ સમકિત દષ્ટિ. ભવ્ય ૧, દંડક મનુષ્યનો, પક્ષ શુક્લપક્ષ.

ચોથો કાય દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સકાયમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૨ થી ૬. પૃથ્વીકાય, અપકાય, તેઉકાય, વાઉકાય,

વનસ્પતિકાયમાં ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૨ ૧ ૨

૭. ત્રસકાયમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૯૨

૮. અકાયમાં ૨ ૪ ૦ ૦ ૧ ૦ ૦ ૦

૨ થી ૬. પૃથ્વી થી વન. માં : ભાવ ૩ ઉદય, ક્ષયો., પારિ., જ્ઞાન ને ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૬, બાલવીર્ય, મિથ્યાત્વ દષ્ટિ દંડક પોતપોતાનો.

૭. ત્રસકાયમાં : દંડક એકેન્દ્રિયના પાંચ વર્જને ૧૯ દંડક.

૮. અકાયમાં : ૮ મી સિદ્ધગતિના બોલની જેમ જાણવું.

પાંચમો જોગ દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સજોગીમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૨. મનજોગીમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૬૨

૩. વચનજોગીમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૮૨

૪. કાયજોગીમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૫. અજોગીમાં ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૨. મનજોગીમાં દંડક ૫ સ્થાવર, ૩ વિકલેન્દ્રિયના એ ૮ વર્ષને ૧૬.

૩. વચનજોગીમાં દંડક ૫ સ્થાવરના વર્ષને ૧૮ દંડક.

૪. અજોગીમાં : કષાય ને જોગ આ. વર્ષ ૬, બાકી અનિન્દ્રિયની જેમ.

છઠ્ઠો વેદ દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સવેદમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૨,૩ સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૫૨

૪. નપુંસકવેદમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૧૨

૫. અવેદમાં ૫ ૮ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૨,૩. સ્ત્રીવેદ, પુરુષવેદ : ૫ સ્થાવર, ૩ વિકલે, ૧ નરકનો દંડક વર્ષ ૧૫.

૪. નપુંસકવેદમાં : દેવતાના ૧૩ દંડક વર્ષને ૧૧ દંડક.

૫. અવેદમાં : વીર્યથી બધા બોલ અનિન્દ્રિયની જેમ સમજવા.

સાતમો કષાય દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સકષાયમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૨ થી ૫. ક્રોધ, માન,

માયા, લોભ કષાયમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૬. અકષાયમાં ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૬. અકષાયના બોલ અનિન્દ્રિયની જેમ સમજવા.

આઠમો લેશ્યા દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સલેશીમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪૨

૨,૩,૪. કૃષ્ણ, નીલ,

કાપોતલેશ્યામાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૨૨

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

પ. તેજોલેશ્યામાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૮૨

૬,૭. પદ્મ, શુક્લલે. ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૩ ૨

૮. અલેશીમાં ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૨થી ૪. કૃષ્ણ થી કાપોતમાં : દંડકમાં જ્યોતિષ, વૈમાનિકના વર્ણને.

પ. તેજો લેશ્યામાં : ૧૩ દેવ, ૧ મનુષ્ય, ૧ તિર્યંચ પંચે., ૧ પૃથ્વી,

૧ પાણી, ૧ વનસ્પતિનો એમ કુલ ૧૮ દંડક.

૬,૭. પદ્મ, શુક્લલેશ્યામાં: વૈમાનિક, મનુષ્ય, તિર્યંચ પંચે. એ ૩ દંડક.

૮. અલેશીમાં : અજોગીની જેમ સમજવું.

નવમો સમકિત દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સમદૃષ્ટિમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૧ ૧ ૧૮૧

૨. સાસ્વાદન સમ.માં ૩ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧૮૧

૩. ઉપશમ સમદૃષ્ટિમાં ૪ ૮ ૫ ૩ ૧ ૧ ૧૬૧

૪. ક્ષયોપશમ સમ.માં ૩ ૮ ૫ ૩ ૧ ૧ ૧૬૧

૫. ક્ષાયક સમદૃષ્ટિમાં ૪ ૮ ૫ ૩ ૧ ૧ ૧૬૧

૬. મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિમાં ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૨ ૨૪૨

૭. સમમિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧૬૧

૧. સમદૃષ્ટિમાં : દંડક પાંચ એકેન્દ્રિયના વર્ણને ૧૮. પક્ષ શુક્લ.

૨. સાસ્વાદનમાં : ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક ભાવ. ચારિત્રઆત્મા

વર્ણ ૭ આત્મા. બાલવીર્ય ૧. સમકિત ૧, ભવ્ય ૧, પક્ષ શુક્લ.

૩. ઉપશમમાં:ક્ષાયકભાવ વર્ણને ૪. દંડક ૫ સ્થા., ૩ વિકલે. વર્ણને ૧૬.

૫. ક્ષાયક સમ. માં : ઉપશમભાવ વર્ણને ૪. દંડક ઉપશમ પ્રમાણે ૧૬.

૬. મિથ્યાત્વ : ભાવ સાસ્વા. પ્રમાણે ૩. જ્ઞાન, ચારિ.આત્મા વર્ણને ૬.

૭. સમમિથ્યાત્વ : દૃષ્ટિ મિશ્ર, ભાવ, આત્મા, દંડક ઉપશમ પ્રમાણે.

દશમો જ્ઞાન દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સમુચ્ચય જ્ઞાનમાં	૫	૮	૫	૩	૧	૧	૧૮	૧
૨,૩ મતિ, શ્રુતજ્ઞાનમાં	૫	૮	૫	૩	૧	૧	૧૮	૧
૪. અવધિજ્ઞાનમાં	૫	૮	૫	૩	૧	૧	૧૬	૧
૫. મન:પર્યવજ્ઞાનમાં	૫	૮	૫	૧	૧	૧	૧	૧
૬. કેવળજ્ઞાનમાં	૩	૭	૫	૧	૧	૧	૧	૧

૭ થી ૯. સમુચ્ચય અજ્ઞાન, મતિ અજ્ઞાન,

શ્રુત અજ્ઞાન ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૨ ૨૪ ૨

૧૦. વિભંગજ્ઞાન ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૨ ૧૬ ૨

૧,૨,૩ સમુ., મતિ, શ્રુત : દૃષ્ટિ સમકિત, ૫ સ્થાવરના દંડક વર્જને
૧૯ દંડક. ભાવ ૩ ઉદય, ક્ષાયિક, પારિણામિક.

૪. અવધિજ્ઞાનમાં : ભવ્ય ૧, દંડક ૫ સ્થાવર ૩ વિક. વર્જને. શુક્લપક્ષ.

૬. કેવળજ્ઞાનમાં : ભાવ ઉદય, ક્ષાયિક, પારિણામિક ૩. ૭ આત્મામાં
ચારિત્ર વર્જને, પંડિતવીર્ય, સમકિતિ, ભવ્ય, ૧ દંડક મનુષ્ય, શુક્લપક્ષ.

૭ થી ૯ માં : જ્ઞાન, ચારિત્ર વર્જને ૬ આત્મા. ૧ દંડક મનુષ્યનો.

૧૦. વિભંગજ્ઞાન : ભાવ ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક ૩. બાલવીર્ય

૧. દૃષ્ટિ ૨, મિથ્યાત્વ ને મિશ્ર. દંડક ૫ સ્થાવર ૩ વિક. વર્જને ૧૬.

૧૧. દર્શન દ્વાર : ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. ચક્ષુદર્શનમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૭ ૨

૨. અચક્ષુદર્શનમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪ ૨

૩. અવધિદર્શનમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૧૬ ૨

૪. કેવળદર્શનમાં ૩ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૪. કેવળદર્શનમાં : અનિન્દ્રિયની જેમ સમજવું.

બારમો સંયતિ દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સંયતિમાં ૫ ૮ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૨. થી પ. સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુદ્ધ,

સૂક્ષ્મ સંપ. ચારિત્રમાં ૫ ૮ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૬. યથાપ્યાત ચારિત્ર ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૭. અસંયતિમાં ૫ ૭ ૫ ૧ ૩ ૨ ૨૪ ૨

૮. સંયતાસંયતિમાં ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧

૯. નોસંયતિ નોઅસંયતિ

નોસંયતાસંયતિમાં ૨ ૪ ૦ ૦ ૧ ૦ ૦ ૦

૧થી ૫ : પંડિતવીર્ય, સમકિત દૃષ્ટિ, ભવ્ય ૧, દંડક ૧ મનુ., પક્ષ શુક્લ.

૬. યથાપ્યાતમાં : કષાયઆત્મા વર્જને ૭. પંડિતવીર્ય, સમકિત દૃષ્ટિ, ભવ્ય ૧, દંડક ૧ મનુષ્યનો, પક્ષ શુક્લ.

૭. અસંયતિમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૭. બાળવીર્ય ૧.

૮. સંયતાસંયતિમાં : બાળપંડિતવીર્ય, દંડક મનુષ્ય અને તિર્યચ પંચે. ૨.

૯. નોસંયતિ ... : સિદ્ધગતિની જેમ ભેદ સમજવા.

તેરમો ઉપયોગ દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સાકાર ઉપયોગમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪ ૨

૨. અનાકાર ઉપયોગ ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪ ૨

ચૌદમો આહારક દ્વાર :

૧. આહારકમાં ૫ ૮ ૫ ૩ ૩ ૨ ૨૪ ૨

૨. અનાહારકમાં ૫ ૮ ૫ ૨ ૨ ૨ ૨૪ ૨

૨. અનાહારકમાં : બાળવીર્ય અને પંડિતવીર્ય.

પંદરમો ભાષક દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. ભાષકમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧૮૨
૨. અભાષકમાં	૫	૮	૫	૩	૨	૨	૨૪૨

સોળમો પરિત્ત દ્વાર :

૧. પરિત્તમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૧	૨૪૧
૨. અપરિત્તમાં	૩	૬	૫	૧	૧	૨	૨૪૧
૩. નોપરિત્તનોઅપરિત્ત	૨	૪	૦	૦	૧	૦	૦

૧. પરિત્તમાં : ભવ્ય ૧, શુક્લપક્ષ ૧.

૨. અપરિત્ત : જ્ઞાન ને ચારિત્ર આત્મા વર્જને ૬. બાલવીર્ય, કૃષ્ણપક્ષ.

૩. નોપરિત્ત નોઅપરિત્ત : સિદ્ધગતિની જેમ ભેદ સમજવા.

સત્તરમો પર્યામા દ્વાર :

૧. પર્યામામાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૨૪૨
૨. અપર્યામામાં	૫	૭	૫	૧	૨	૨	૨૪૨
૩. નોપર્યા. નોઅપ.માં	૨	૪	૦	૦	૧	૦	૦

૨. અપર્યામામાં : ચારિત્ર આત્મા વર્જને ૭, બાળવીર્ય ૧.

૩. નોપર્યા. નોઅપ.માં : ક્ષાયકને પારિણામિક ભાવ. દૃષ્ટિ સમકિત.

અઠારમો સૂક્ષ્મ દ્વાર :

૧. સૂક્ષ્મમાં	૩	૬	૫	૧	૧	૨	૫	૨
૨. બાદરમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૨૪૨	
૩. નોસૂક્ષ્મ નોબાદર	૨	૪	૦	૦	૧	૦	૦	૦

૧. સૂક્ષ્મમાં : બાળવીર્ય, મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, દંડક પાંચ સ્થાવરના.

૩. નોસૂક્ષ્મ નોબાદરમાં : સિદ્ધગતિની જેમ ભેદ સમજવા.

ઓગણીસમો સંજી દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. સંજીમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧૬૨
૨. અસંજીમાં	૩	૭	૫	૧	૨	૨	૨૨૨
૩. નોસંજી નોઅસંજી	૩	૭	૫	૧	૧	૧	૧

૧. સંજીમાં : દંડક પાંચ સ્થાવરને ત્રણ વિકલેન્દ્રિયના વર્ણને ૧૬.

૨. અસંજીમાં : ચારિત્રઆત્મા વર્ણને ૭. બાળવીર્ય, જ્યોતિષી, વૈમાનિક વર્ણને દંડક ૨૨.

૩. નોસંજી નોઅસંજી : કેવળજ્ઞાનની જેમ ભેદ સમજવા.

વીસમો ભવ્ય દ્વાર :

૧. ભવ્યમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૧	૨૪૨
૨. અભવ્યમાં	૩	૬	૫	૧	૧	૧	૨૪૧
૩. નોભવ્ય નોઅભવ્ય	૨	૪	૦	૦	૧	૦	૦

૨. અભવ્યમાં : બાલવીર્ય, મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ, અભવ્ય, કૃષ્ણપક્ષ.

એકવીસમો ચરમ દ્વાર :

૧. ચરમમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૧	૨૪૨
૨. અચરમમાં	૪	૭	૫	૧	૨	૧	૨૪૧

૨. અચરમમાં : ઉપશમભાવ વર્ણને ૪, ચારિત્રઆત્મા વર્ણને સાત, બાલવીર્ય, સમકિત ને મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ ૨, અભવ્ય, કૃષ્ણપક્ષ.

શરીરના પાંચ ભેદ :

૧. ઔદારિકમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧૦૨
૨. વૈક્રિયમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૧૭૨
૩. આહારકમાં	૫	૮	૫	૧	૧	૧	૧
૪,૫ તેજસ, કાર્મણમાં	૫	૮	૫	૩	૩	૨	૨૪૨

૨. વૈક્રિયમાં : ૧૩ દેવ, ૧ નારકી, ૧ મનુષ્ય, ૧ તિર્યંચ, ૧ વાઉનો દંડક.

ગુણસ્થાનક દ્વાર :

ભાવ આત્મા લબ્ધિ વીર્ય દૃષ્ટિ ભવ્ય દંડક પક્ષ

૧. મિથ્યાત્વ ગુણ. ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૨ ૨૪૨

૨. સાસ્વાદન ગુણ. ૩ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧૯૧

૩. મિશ્ર ગુણ. ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧૬૧

૪. અવ્રતિ સમ્યક્દૃષ્ટિ ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧૬૧

૫. દેશવિરતિ ગુણ. ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૨ ૧

૬ થી ૧૦. પ્રમત્તસંજતિ ગુણ., અપ્રમત્ત સંજતિ ગુણ.,

નિયત્તિ બાદર ગુણ., અનિયત્તિ બાદર ગુણ. તથા

સૂક્ષ્મસંપરાય ગુણ. ૫ ૮ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧૧

૧૧. ઉપશાંત મોહ ગુ. ૫ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૧૨. ક્ષીણ મોહ ગુણ. ૪ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૧૩. સજોગી કેવળી ૩ ૭ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૧૪. અજોગી કેવળી ૩ ૬ ૫ ૧ ૧ ૧ ૧ ૧

૧. મિથ્યાત્વ ગુણ. : ઉદય, ક્ષયોપશમ, પારિણામિક, એ ત્રણ ભાવ.

જ્ઞાન અને ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૬, બાળવીર્ય ૧, મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ ૧.

૨. સાસ્વાદન ગુણ. : ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૭ આત્મા, બાળવીર્ય,

સમકિત દૃષ્ટિ, ભવ્ય ૧, દંડક એકેન્દ્રિયના પાંચ વર્જને, શુક્લપક્ષ ૧.

૩. મિશ્ર ગુણ. : જ્ઞાન અને ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૬, બાળવીર્ય, મિશ્ર

દૃષ્ટિ, ભવ્ય, દંડક ૫ એકેન્દ્રિય, ૩ વિકલે.ના વર્જને, શુક્લપક્ષ ૧.

૪. અવ્રતિ સમ્ય. ગુણ. : ચારિત્રઆત્મા વર્જને ૭, બાકી ઉપરની જેમ.

૫. દેશવિરતિ ગુણ. : દેશથી ચારિત્ર છે, બાળપંડિતવીર્ય, સમકિત

દૃષ્ટિ, ભવ્ય ૧, દંડક મનુષ્ય અને તિર્યંચ પંચે.નો ૨, શુક્લપક્ષ ૧.

- દથી ૧૦: પંડિતવીર્ય, સમકિત દ્રષ્ટિ, ભવ્ય, દંડક મનુષ્યનો, શુક્લપક્ષ.
 ૧૧. ઉપશાંત મોહ : કષાય આત્મા વર્જને ૭, બાકી ઉપરની જેમ.
 ૧૨. ક્ષીણ મોહ : ઉપશમ વર્જને ૪ ભાવ, બાકી ઉપરની જેમ.
 ૧૩. સજોગી કેવળી : ઉદય, ક્ષાયિક ને પારિણામિક ભાવ.
 ૧૪. અજોગી કેવળી : ઉદય, ક્ષાયિક ને પારિણામિક ભાવ, કષાય અને જોગઆત્મા વર્જને ૬. પંડિતવીર્ય, સમકિત દ્રષ્ટિ, શેષ ઉપરવત્.
 ઇતિ ભાવન બોલ.

૧૯. શ્રોતા અધિકાર

શ્રોતા અધિકાર શ્રી.નંદીસૂત્રમાં છે તેથી ગાથા :

સેલ ઘણ કુડગ ચાલણી, પરિપુણ્ણગ હંસ મહિસ મેસે ય ।
 મસગ જલૂગ વિરાલી, જાહગ ગો ભેરિ આભીરી ॥ ૧ ॥
 ચૌદ પ્રકારના શ્રોતા છે.

૧. સેલઘણ : તે પત્થર ઉપર જેમ મેઘ વરસે પણ પત્થર પાણીથી ભીંજાય નહિ, તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક સાંભળે પણ સમ્યક્ જ્ઞાન પામે નહિ, બુદ્ધ થાય નહિ.

દૃષ્ટાંત : કુશિષ્ય રૂપી પત્થર, સદ્ગુરૂરૂપી મેઘ અને બોધ રૂપી પાણી. મુંગશેલીઆ તથા પુષ્કરાવર્ત મેઘનું દૃષ્ટાંત. જેમ પુષ્કરાવર્ત મેઘના પાણીથી મુંગશેલીઓ (પત્થર) પલળ્યો નહિ તેમ એકેક કુશિષ્ય મહાન સંવેગાદિક ગુણયુક્ત આચાર્યના પ્રતિબોધ્યા પણ સમજે નહિ, વૈરાગ્ય રંગ પામે નહિ. માટે તે શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે એ અવિનીતનું

દૃષ્ટાંત જાણવું.

જેમ કાળી ભૂમિને વિષે મેઘ વરસે તો તે ઘણી ભીંજે તથા પાણી પણ રાખે તથા ગોધૂમાદિક (ઘઉં પ્રમુખ) ની ઘણી નિષ્પત્તિ કરે તેમ વિનીત સુશિષ્ય પણ ગુરૂની ઉપદેશરૂપ વાણી સાંભળી હૃદયમાં ધારી રાખે, વૈરાગ્યે કરી ભીંજાય અને અનેક બીજા ભવ્ય જીવને વિનય ધર્મ વિષે પ્રવર્તાવે માટે તે શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે.

૨. કુડગ : કુંભનું દૃષ્ટાંત. તે કુંભના આઠ ભેદ છે. તેમાં ૧. પ્રથમ ઘડો સંપૂર્ણ ઘડાના ગુણે કરી વ્યાપ્ત છે તેના ત્રણ ગુણ. ૧. તે મધ્યે પાણી ભર્યા થકા કિંચિત્ બહાર જાય નહિ, ૨. પોતે શીતળ છે માટે બીજાની પણ તૃષા ઉપશમાવે – શીતલ કરે, ૩. પરની મલિનતા પણ પાણીથી દૂર કરે. તેમ એકેક શ્રોતા વિનયાદિ ગુણે કરી સંપૂર્ણ ભર્યા છે તે ત્રણ ગુણ કરે. ૧ ગુર્વાદિકનો ઉપદેશ સર્વ ધારી રાખે – કિંચિત વિસરે નહિ. ૨. પોતે જ્ઞાન પામી શીતલ દશા પામ્યા છે અને ભવ્ય જીવને ત્રિવિધ તાપ શમાવી શીતળ કરે. ૩ ભવ્ય જીવની સંદેહરૂપી મલિનતા ટાળે. એ શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે.

૨. એક ઘડો પડખે કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો અડધું પાણી રહે ને અડધું પાણી વહી જાય. તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો અડધું ધારી રાખે – અડધું વિસરી જાય.

૩. એક ઘડો હેઠે કાણો છે તેમાં પાણી ભરે તો સર્વ પાણી વહી જાય પણ રહે નહિ તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળે તો સર્વ વિસારે પણ ધારે નહિ.

૪. એક ઘડો નવો છે તેમાં પાણી ભરે તો થોડે થોડે ઝમીને ખાલી થાય, તેમ એકેક શ્રોતા જ્ઞાનાદિ અભ્યાસ કરે પણ થોડે થોડે જ્ઞાન વિસારે.

પ. એક ઘડો દુર્ગંધ વાસિત છે, તેમાં પાણી ભરે તો એ પાણીના ગુણને બગાડે તેમ એકેક શ્રોતા મિથ્યાત્વાદિક દુર્ગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને વિણસાડે.

દ. એક ઘડો સુગંધે કરી વાસિત છે તેમાં પાણી ભરે તો ગુણને વધારે તેમ એકેક શ્રોતા સમક્રિતાદિક સુગંધે કરી વાસિત છે તેમને સૂત્રાદિક ભણાવતાં જ્ઞાનના ગુણને દીપાવે.

૭. એક ઘડો કાચો છે તેમાં પાણી ભરે તો તે ઘડો ભીંજાઈ વિણસી જાય, તેમ એકેક શ્રોતા અલ્પ બુદ્ધિવાળાને સૂત્રાદિકનું જ્ઞાન આપતાં તે નયપ્રમુખને નહિ જાણવાથી તે જ્ઞાનથી તથા માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય.

૮. એક ઘડો ખાલી છે તે ઉપર બુઝારું ઢાંકી વર્ષાકાળે નેવાં હેઠે પાણી ઝીલવા મૂક્યું પણ પાણી અંદર આવે નહિ ને તળે (નીચે) પાણી ઘણું થવાથી ઉપર તરે ને વાયરાદિકે કરી ભીંત પ્રમુખે અથડાઈને ફૂટી જાય. તેમ એકેક શ્રોતા સદ્ગુરૂની સભામાં વ્યાખ્યાન સાંભળવા બેસે પણ ઉંઘ પ્રમુખના યોગે કરી જ્ઞાનરૂપ પાણી હૃદયમાં આવે નહિ ને ઘણી ઉંઘના પ્રભાવે કરી ખોટા ડોળરૂપ વાયરે કરી અથડાય છે તો સભાથી અપમાન પ્રમુખ પામે તથા ઉંઘમાં પડવાથી પોતાના શરીરને નુકસાન થાય. ઈતિ આઠ ઘડાના દૃષ્ટાંતરૂપ કુડગ શ્રોતાનું સ્વરૂપ.

૩. ચાલણી : એકેક શ્રોતા ચાલણી સમાન છે, ચાલણીના બે પ્રકાર. એક પ્રકાર એવો છે કે ચાલણી પાણીમાં મૂકે ત્યારે પાણીથી સંપૂર્ણ ભરી દેખાય અને ઉપાડી લઈએ ત્યારે ખાલી દેખાય. તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સભામાં સાંભળવા બેસે ત્યારે વૈરાગ્યાદિ ભાવનાએ કરી સંપૂર્ણ ભર્યા દેખાય અને સભામાંથી ઊઠી બહાર જાય ત્યારે વૈરાગ્ય રૂપ પાણી કિંચિત્ પણ દેખાય નહિ. એ શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર – ચાલણીએ ઘઉં પ્રમુખનો લોટ ચાળવા માંડ્યો, ત્યારે લોટ નીકળી જાય ને કાંકરા પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે તેમ એકેક શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિ સાંભળતાં ઉપદેશ તથા સૂત્રના ગુણ જાવા દે અને સ્ખલના પ્રમુખ અવગુણરૂપ કચરો ગ્રહી રાખે, માટે તે છાંડવા યોગ્ય છે.

૪. પરિપુણ્ણ : તે સુઘરી પક્ષીના માળાનું દૃષ્ટાંત. સુઘરી પક્ષીના માળાથી ધૃત (ઘી) ગાળતાં ધૃત ધૃત નીકળી જાય અને કીટી પ્રમુખ કચરો ગ્રહી રાખે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્ય પ્રમુખના ગુણ ત્યાગ કરી અવગુણ ગ્રહણ કરે, એ શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે.

૫. હંસ : હંસને દૂધ પાણી એકઠાં કરી પીવા માટે આખ્યાં હોય તો તે પોતાની ચાંચમાં ખટાશના ગુણે કરી દૂધ પીએ ને પાણી ન પીએ. તેમ વિનિત શ્રોતા ગુર્વાદિકના ગુણ ગ્રહે ને અવગુણ ન લે એ આદરણીય છે.

૬. મહિષ : ભેંસો જેમ પાણી પીવા માટે જલાશયમાં જાય, પાણી પીવા જળમાં પ્રવેશ કરે, પછી મસ્તક પ્રમુખે કરી પાણી ડોહળે ને મળ મૂત્ર કરી પછી પોતે પીવે, પણ શુદ્ધ જળ પોતે ન પીએ, અન્ય યૂથને પણ ન પીવા દે. તેમ કુશિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિકમાં કલેશરૂપ પ્રશ્નાદિક કરી વ્યાખ્યાન ડોહળે, પોતે શાંતપણે સાંભળે નહિ ને અન્ય સભાજનોને શાંત રસથી સાંભળવા ન દે એ છોડવા યોગ્ય છે.

૭. મેષ : બકરાં જેમ પાણી પીવા જલસ્થાનકે નદી પ્રમુખમાં જાય, ત્યારે કાંઠે રહી પગ નીચા નમાવી પાણી પીએ, ડોહળે નહિ, ને અન્ય યૂથને પણ નિર્મળું પીવા દે. તેમ વિનિત શિષ્ય શ્રોતા વ્યાખ્યાનાદિક નમ્રતા તથા શાંત રસથી સાંભળે, અન્ય સભાજનોને સાંભળવા દે, એ આદરણીય છે.

૮. મસગ : તેના બે પ્રકાર — પ્રથમ મસગ તે ચામડાની કોથળી તેમાં વાયરો ભરાય ત્યારે અત્યંત ફૂલેલી દેખાય પણ તૃષા શમાવે નહિ, વાયરો નીકળી જાય ત્યારે ખાલી થાય. તેમ એકેક શ્રોતા અભિમાનરૂપ વાયરે કરી શુષ્ક જ્ઞાનીવત્ તડાકા મારે પણ પોતાના તથા અન્યના આત્માને શાંત રસ પમાડે નહિ, એ છાંડવા યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર : મસગ તે મચ્છર નામે જંતુ અન્યને ચટકા મારી પરિતાપ ઉપજાવે પણ ગુણ ન કરે અને ખણજ ઉત્પન્ન કરે, તેમ એકેક કુશ્રોતા ગુર્વાદિકને, જ્ઞાન અભ્યાસ કરાવતાં ઘણો પરિશ્રમ આપે તથા કુવચનરૂપ ચટકા મારે પણ ગુણ તે વૈયાવચ્ય પ્રમુખ કાંઈ પણ ન કરે, ચિત્તમાં અસમાધિ ઉપજાવે, એ છોડવા યોગ્ય છે.

૯. જલુગ : તેના બે પ્રકાર — પ્રથમ પ્રકાર જલો નામે જંતુ ગાય પ્રમુખના સ્તનમાં વળગે ત્યારે લોહી પીએ પણ દૂધ ના પીએ, તેમ એકેક અવિનિત કુશિષ્ય શ્રોતા આચાર્યાદિકના સાથે રહ્યા થકા તેમના છિદ્રો ગવેષે પણ ક્ષમાદિક ગુણ ન ગ્રહણ કરે, માટે છાંડવા યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર — જળો નામે જંતુ ગુમડા ઉપર મૂકીએ ત્યારે ચટકો મારે ને દુઃખ ઉપજાવે અને મુડદાલ (બગડેલું) લોહી પીએ ને પછી શાંતિ કરે, તેમ એકેક વિનીત શિષ્ય, શ્રોતા આચાર્યાદિક સાથે રહ્યા થકા પ્રથમ વચનરૂપ ચટકો ભરે—કાલે, અકાલે બહુ અભ્યાસ કરતાં મહેનત કરાવે, પછી સંદેહ રૂપી બગાડ કાઢી ગુર્વાદિકને શાંતિ ઉપજાવે, પરદેશી રાજાવત્ એ આટરવા યોગ્ય છે.

૧૦. બિરાલી : બિલાડી દૂધનું ભાજન સીંકાથી ભોંયપર નીચું નાંખીને રજકણ સહિત દૂધ પીએ, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસે સૂત્રાદિક અભ્યાસ કરતાં અવિનય બહુ કરે, તથા પર પાસે પ્રશ્ન પૂછાવી સૂત્રાર્થ ધારે પણ પોતે વિનય કરી ધારે નહિ, માટે તે શ્રોતા

છાંડવા યોગ્ય છે.

૧૧. જહગ : સેંહલો તે તિર્યચની જાત વિશેષ, તે પ્રથમ પોતાની માતાનું દૂધ થોડે થોડે પીએ ને તે પાચન થયા પછી વળી થોડું પીએ, એમ થોડે થોડે દૂધથી પોતાના શરીરને પુષ્ટ કરે, પછી મોટા ભુજંગનાં માન મર્દન કરે, તેમ એકેક શ્રોતા આચાર્યાદિક પાસેથી પોતાની બુદ્ધિ પ્રમાણે કાળે કાળે થોડે થોડે સૂત્રાદિ અભ્યાસ કરે, અભ્યાસ કરતાં ગુર્વાદિકને અત્યંત સંતોષ ઉપજાવે, કેમકે આપેલો પાઠ બરાબર અસ્ખલિત કરે ને તે કર્યા પછી વળી બીજીવાર અને ત્રીજીવાર એમ થોડે થોડે લે ને પછી બહુશ્રુત થઈ મિથ્યાત્વી લોકોના માન મર્દન કરે, એ આદરવા યોગ્ય છે.

૧૨. ગો : તે ગાય ના બે પ્રકાર. પ્રથમ પ્રકાર – જેમ દૂધવતી ગાયને કોઈ એક શેઠ પાડોશીને ત્યાં આપી ગામ જાય, પણ તે પાડોશી ઘાસ પાણી પ્રમુખ બરાબર ગાયને નહિ આપવાથી ગાય ભૂખે, તૃષાએ પીડાતી થકી દૂધમાં સૂકાય ને દુઃખી થાય, તેમ એકેક અવિનીત શ્રોતા એ ગુર્વાદિકનો આહાર પાણી પ્રમુખે વૈયાવચ્ચ નહિ કરવાથી તેમનો દેહ ગ્લાનિ પામે ને સૂત્રાદિકમાં ઘટાડો થાય ને અપયશ પામે.

બીજો પ્રકાર – એક શેઠ પાડોશીને દૂઝણી ગાય સોંપી ગામ ગયો. પાડોશીએ ઘાસ, પાણી પ્રમુખ રૂંડે પ્રકારે આપવાથી દૂધમાં વધારો થયો ને તે કીર્તિને પામ્યો, તેમ એકેક વિનીત શ્રોતા (શિષ્ય) ગુર્વાદિકનો આહાર પાણી પ્રમુખ વૈયાવૃત્યની વિધિએ કરી ગુર્વાદિકને શાતા ઉપજાવે તો તેમને જ્ઞાનમાં વધારો થાય ને તે કીર્તિને પામે એ શ્રોતા આદરવા યોગ્ય છે.

૧૩. ભેરી : તેના બે પ્રકાર. પ્રથમ પ્રકાર એ છે જે, ભેરીનો વગાડનાર પુરૂષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે તો રાજા ખુશ

થઈ તેને પુષ્કળ દ્રવ્ય આપે, તેમ વિનીત શિષ્ય તીર્થંકર તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય તથા ધ્યાન પ્રમુખ અંગિકાર કરે તો કર્મરૂપ રોગ મટે અને સિદ્ધ ગતિરૂપ અનંત લક્ષ્મી પામે એ આદરવા યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર — જેમ ભેરી વગાડનાર પુરૂષ રાજાના હુકમ પ્રમાણે ભેરી વગાડે નહિ તો રાજા કોપાયમાન થઈ દ્રવ્ય આપે નહિ તેમ અવિનીત શિષ્ય તીર્થંકરની તથા ગુર્વાદિકની આજ્ઞા પ્રમાણે સૂત્રાદિકની સ્વાધ્યાય ધ્યાન કરે નહિ, તો તેમનો કર્મરૂપ રોગ મટે નહિ અને સિદ્ધ ગતિનું સુખ પામે નહિ એ છાંડવા યોગ્ય છે.

૧૪. આભીરી : પ્રથમ પ્રકાર — આભીર સ્ત્રી, પુરૂષ એક ગામથી પાસેના શહેરમાં ગાડામાં ધૂત ભરી વેચવા ગયાં, ત્યાં બજારમાં ઉતારતાં ધૂત ભાજન, વાસણ ફૂટી ગયું. ધૂત ઢળી ગયું. પુરૂષે સ્ત્રીને ઘણા ઠપકાંવાળા કુવચનો કહ્યાં. ત્યારે સ્ત્રીએ પણ તે ભર્તારને સામાં કુવચનો કહ્યાં, આખરે ધૂત બધું ઢોળાઈ ગયું ને બન્ને બહુ શોક કરવા લાગ્યાં. જમીન પરનું ધૂત પાછળથી લુછી લીધું ને વેચ્યું. કીંમત મળી, તે લઈ સાંજે ગામ જતાં ચોરોએ લૂંટી લીધી. બહુ નિરાશ થયાં. લોકોએ પૂછવાથી સર્વ વૃત્તાંત કહ્યાં, લોકોએ ઠપકો દીધો. તેમ ગુરૂએ વ્યાખ્યાન ઉપદેશમાં આપેલ સાર, ધૂતને લડાઈ ઝગડો કરી ઢોળી નાંખે ને છેવટે કલેશ કરી દુર્ગતિ પામે. તેમ આ શ્રોતા છાંડવા યોગ્ય છે.

બીજો પ્રકાર — ધૂત ભરી શહેરમાં જતાં બજારમાં ઉતરતાં વાસણ ફૂટ્યું કે તરત જ એકદમ મળી ભેગાં થઈ તે ધૂત ભરી લીધું પણ બહુ નુકશાન થવા દીધું નહિ. તે ધૂતને વેચી પૈસા મેળવી સારા સંગાથ સાથે ગામમાં સુખે સુખે જેમ અન્ય સુજ પુરૂષો પહોંચે તેમ પહોંચી ગયા, તેમ વિનીત શિષ્ય શ્રોતા ગુરૂ પાસેથી લાંબી સાંભળી શકે

ભાવપૂર્વક તે અર્થ, સૂત્રને ધારી રાખે, સાચવે, અસ્ખલિત ન કરે. વિસ્મૃતિ થાય તો ગુરૂ પાસે ફરી ફરી માફી માંગી, ધારે, પૂછે, પણ કકળાટ ઝગડો કરે નહિ, જે ઉપર ગુરૂ પ્રસન્ન થાય. સંયમ જ્ઞાનની વૃદ્ધિ થાય, પરિણામે સદ્ગતિ મળે. આવા શ્રોતા આદરણીય છે.

ઈતિ શ્રોતા અધિકાર.

૨૦. અઠાણું બોલનો
અલ્પબહુત્વ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ત્રીજું

અ નુ ક મ	અઠાણું બોલનો અલ્પબહુત્વ	જીવ	ગુણ	યો	ઉપ	લે
		ના લેદ	સ્થા ન	ગ	યો ગ	શ્યા
	મહાદંડક	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬

૦૧	ગર્ભજ મનુષ્ય સર્વથી થોડા.	૨	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૦૨	મનુષ્યાણી સંખ્યાતગુણ.	૨	૧૪	૧૩	૧૨	૬
૦૩	બાદર તેજસ્કાય પર્યામા અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૦૪	પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૧	૧૧	૬	૧
૦૫	ઉપલી ત્રિકના દેવ સંખ્યાતગુણ	૨	૪	૧૧	૮	૧

૦૬	મધ્ય ત્રિકના દેવ સંખ્યાતગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૦૭	નીચલી ત્રિકના દેવ સંખ્યા.ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૧
૦૮	બારમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૦૯	અગિયારમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૦	દશમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૧	નવમા દેવલોકના દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૨	સાતમી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૩	છઠ્ઠી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૪	આઠમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૫	સાતમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૬	પાંચમી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૨
૧૭	છઠ્ઠા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૧૮	ચોથી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧

૧૯	પાંચમા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૦	ત્રીજી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૨
૨૧	ચોથા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧.
૨૨	ત્રીજા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૩	બીજી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૪	સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્ય અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૪	૩
૨૫	બીજા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૬	બીજા દેવલોકના દેવી અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૭	પહેલા દેવલોકના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૮	પહેલા દેવલોકની દેવી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૨૯	ભવનપતિના દેવ અસંખ્યાત ગુણ.	૩	૪	૧૧	૯	૪
૩૦	ભવનપતિની દેવી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૪

૩૧	પહેલી નરકના નારકી અસંખ્યાત ગુણ.	૩	૪	૧૧	૯	૧
૩૨	ખેચર પુરુષ તિર્યચયોની અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૩	ખેચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૪	સ્થલચર પુરુષ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૫	સ્થલચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૬	જળચર પુરુષ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૭	જળચરની સ્ત્રી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૩૮	વાણવ્યંતરના દેવ સંખ્યાત ગુણ	૩	૪	૧૧	૯	૪
૩૯	વાણવ્યંતરની દેવી સંખ્યાત ગુણ	૨	૪	૧૧	૯	૪
૪૦	જ્યોતિષી દેવ સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૪૧	જ્યોતિષીની દેવી સંખ્યાત ગુણ.	૨	૪	૧૧	૯	૧
૪૨	ખેચર નપુંસક (ગર્ભજ) તિર્યચયોની સંખ્યાત ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૪૩	સ્થલચર નપું. (ગર્ભજ) સં.ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૪૪	જળચર નપું. (ગર્ભજ) સં.ગુણ.	૨	૫	૧૩	૯	૬
૪૫	ચૌરેન્દ્રિય પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૨	૪	૩
૪૬	પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૨	૧૨	૧૪	૧૦	૬
૪૭	બેઠેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૨	૩	૩
૪૮	તેઠેન્દ્રિય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૨	૩	૩
૪૯	પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૨	૩	૫	૮/૯	૬
૫૦	ચૌરેન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક	૧	૨	૩	૬	૩

મનુ./દે.ના.

૫૧	તેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૨	૩	૫	૩
૫૨	બેઈન્દ્રિય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૨	૩	૫	૩
૫૩	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વનસ્પતિ કાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૫૪	બાદર નિગોદ પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૫૫	બાદર પૃથ્વીકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૫૬	બાદર અપકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૫૭	બાદર વાઉકાય પર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૪	૩	૩
૫૮	બાદર તેઉકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૫૯	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વનસ્પતિ કાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૪
૬૦	બાદર નિગોદ અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૩
૬૧	બાદર પૃથ્વીકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૪
૬૨	બાદર અપકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૪
૬૩	બાદર વાયુકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૩

૬૪	સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૩
૬૫	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૩	૩	૩
૬૬	સૂક્ષ્મ અપકાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૩	૩	૩
૬૭	સૂક્ષ્મ વાયુકાય અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૩	૩	૩
૬૮	સૂક્ષ્મ તેજસ્કાય પર્યાપ્ત સંખ્યાતગુણા.	૧	૧	૧	૩	૩
૬૯	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૧	૩	૩
૭૦	સૂક્ષ્મ અપકાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૧	૩	૩
૭૧	સૂક્ષ્મ વાયુકાય પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૧	૩	૩
૭૨	સૂક્ષ્મ નિગોદ અપર્યાપ્ત શરીર અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૩
૭૩	સૂક્ષ્મ નિગોદ પર્યાપ્તનાં શરીર અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૭૪	અભવ્ય જીવ અનંતગુણ.	૧૪	૧	૧૩	૬	૬
૭૫	સમ્યક્ દષ્ટિ પ્રતિપાતી. અનંતગુણ (પૂર્વપર્યાય અપેક્ષા)	૧૪	૧	૧૩	૬	૬
	(વર્તમાન પર્યાય અપેક્ષાએ)	૧૪	૨	૧૩	૬	૬

૭૬	સિદ્ધ અનંતગુણ.	૦	૦	૦	૨	૦
૭૭	બાદર વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત અનંતગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૭૮	બાદર જીવ પર્યાપ્ત (સાધારણ અને પ્રત્યેક) વિશેષાધિક.	૬	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૭૯	બાદર વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૪
૮૦	બાદર જીવ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૬	૩	૫	૯	૬
૮૧	સમુચ્ચય બાદર જીવ વિશેષાધિક.	૧૨	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૮૨	સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય અપર્યાપ્ત અસંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૩	૩	૩
૮૩	સૂક્ષ્મ જીવ અપર્યાપ્ત વિશેષાધિક	૧	૧	૩	૩	૩
૮૪	સૂક્ષ્મ વનસ્પતિકાય પર્યાપ્ત સંખ્યાત ગુણ.	૧	૧	૧	૩	૩
૮૫	સૂક્ષ્મ જીવ પર્યાપ્ત વિશેષાધિક.	૧	૧	૧	૩	૩
૮૬	સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ જીવ વિશેષાધિક.	૨	૧	૩	૩	૩
૮૭	ભવ્ય સિદ્ધિ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૮૮	નિગોદના જીવ વિશેષાધિક.	૪	૧	૩	૩	૩
૮૯	સમુચ્ચય વનસ્પતિકાયના જીવ વિશેષાધિક.	૪	૧	૩	૩	૪
૯૦	એકેન્દ્રિય જીવ વિશેષાધિક.	૪	૧	૫	૩	૪

૯૧	તિર્યચ યોનિનાં જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૫	૧૩	૯	૬
૯૨	મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧	૧૩	૬	૬
૯૩	અવિરતિ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૪	૧૩	૯	૬
૯૪	સકષાયી જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૦	૧૫	૧૦	૬
૯૫	છન્નસ્થ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૨	૧૫	૧૦	૬
૯૬	સયોગી જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૩	૧૫	૧૨	૬
૯૭	સંસારસ્થ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬
૯૮	સર્વ જીવ વિશેષાધિક.	૧૪	૧૪	૧૫	૧૨	૬

ઇતિ ૯૮ બોલનો અલ્પબહુત્વ.

૨૧. પુદ્ગલ પરાવર્ત

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૨, ઉદ્દેશો ૪

નામ ગુણ ત્તિસંખ્યાં, ત્તિ ઠાણં કાલં કાલોવમં ચ ।

કાલઅપ્પબહુ પુગ્ગલ મજ્ઞ પુગ્ગલ, પુગ્ગલકરણં અપ્પબહુ ॥

(આ ગાથા મૂળ પાઠમાં નથી, ટીકામાં છે)

પુદ્ગલ પરાવર્ત એ વિષય સમજવાને ૮ દ્વારે કરી સ્પષ્ટીકરણ કરી કહે છે.

૧. નામ દ્વાર : ૧ ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૨ વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૩ તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૪ કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૫ મનો પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૬ વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૭ શ્વાસોચ્છવાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત.

૨. ગુણ દ્વાર : પુદ્ગલ પરાવર્ત એટલે શું ? તે કેમ કેટલા પ્રકારે ? ને તે શી રીતે સમજવું ? એ સહજ પ્રશ્ન શિષ્ય બુદ્ધિથી થાય છે ત્યારે ગુરુ એમ સમજાવે છે કે : જીવે આ જગત – વિશ્વમાં જેટલા પુદ્ગલો છે તે સર્વને લઈ લઈને મૂક્યા છે. મૂકી મૂકીને ફરી ફરી લીધાં છે. એટલે કે પુદ્ગલ પરાવર્તનો અર્થ એ છે કે પુદ્ગલ ઝીણામાં ઝીણાં રજકણથી માંડીને સ્થૂલમાં સ્થૂલ જે પુદ્ગલ તે સર્વમાં અગર તે સર્વથી જીવે પરાવર્ત સમગ્ર પ્રકારે ફરવું કર્યું, સર્વમાં ભ્રમણ કર્યું ને તે પુદ્ગલો ઔદારિકપણે (ઔદારિક શરીરમાં રહી ઔદારિક યોગ્ય પુદ્ગલ ગ્રહણ કરે તે) વૈક્રિયપણે (વૈક્રિય શરીરમાં રહી વૈક્રિય યોગ્ય પુદ્ગલ ગ્રહણ કરે તે) તૈજસપણે, ઉપર કલા એ સાતેપણે, જીવે લીધા છે ને મૂક્યા છે. તે પણ સૂક્ષ્મપણે ને બાદરપણે લીધા છે ને મૂક્યા છે.

દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી, એમ ચારે પ્રકારે જીવે પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા છે, તે સ્પષ્ટ નીચે પ્રમાણે છે.

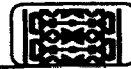
પુદ્ગલ પરાવર્તના બે ભેદ : ૧ બાદર ને ૨ સૂક્ષ્મ. તે બન્નેના ચાર ભેદ : ૧ દ્રવ્યથી, ૨ ક્ષેત્રથી, ૩ કાળથી, ૪ ભાવથી.

૧. દ્રવ્યથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે જગતમાંના સર્વ પુદ્ગલો ઔદારિકપણે, વૈક્રિયપણે, એમ સાતે પ્રકારે પુદ્ગલો પૂરા કરે પણ અનુક્રમે નહિ, એટલે કે ઔદારિકપણે પુદ્ગલો પૂરા કર્યા પહેલાં વૈક્રિયપણે લે, અથવા તૈજસપણે લે, ગમે તે પુદ્ગલ પરાવર્તપણે વચમાં લઈ પછી ફરી ઔદારિકપણાના લીધા પુદ્ગલો પૂરા કરે, એમ સાતે પ્રકારે અવળા સવળા જગતના સર્વ પુદ્ગલોને પૂર્ણ કરે, તેને દ્રવ્ય બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીએ.

૨. દ્રવ્યથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે જગતમાંના સર્વ પુદ્ગલોને ઔદારિકપણે પૂર્ણ કરે પછી વૈક્રિયપણે, પછી તૈજસપણે, એમ એક પછી એક અનુક્રમે કરી સાતે પુદ્ગલ પરાવર્તપણે પૂર્ણ કરે તેને દ્રવ્યથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત કહીએ.

૩. ક્ષેત્રથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે ચૌદ રાજલોકના જેટલા આકાશપ્રદેશ છે, તે સર્વ આકાશપ્રદેશને દરેક પ્રદેશે મરી મરીને અનુક્રમ વિના ગમે તેમ કરી પૂર્ણ કરે.

૪. ક્ષેત્રથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે ચૌદ રાજલોકના આકાશપ્રદેશને અનુક્રમે એક પછી એક ૧-૨-૩-૪-૫-૬-૭-૮-૯-૧૦ એમ દરેક પ્રદેશમાં મરીને પૂર્ણ કરે. તેમાં પહેલાં પ્રદેશે મરીને ત્રીજા પ્રદેશે મરે અથવા પાંચમા, આઠમા ગમે તે પ્રદેશે મરે, તે પુદ્ગલ પરાવર્ત કરવામાં ન ગણાય. અનુક્રમે દરેક પ્રદેશે મરી સમસ્ત લોક પૂર્ણ કરે.

૫. કાળથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે એક કાળચક્ર (જેમાં ઉત્સર્પિણીને અવસર્પિણી સમાય) તેના જે જે સમય છે તે તે બધા સમયને મૃત્યુ દ્વારા એકવાર સ્પર્શવામાં જેટલો કાળ થાય તે કાળને કાળથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત કહે છે.

૬. કાળથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત : એટલે કે ઉત્સર્પિણીનો પ્રથમ સમય હોય ત્યારે મૃત્યુ થાય પછી ગમે ત્યારે ઉત્સર્પિણીનો બીજો સમય હોય ત્યારે મૃત્યુ થાય પછી ગમે ત્યારે ઉત્સર્પિણીનો ત્રીજો સમય હોય ત્યારે મૃત્યુ થાય. આવી રીતે ઉત્સર્પિણીના બધા સમય તથા અવસર્પિણીના બધા સમય અનુક્રમથી મૃત્યુ દ્વારા સ્પર્શતા જેટલો કાળ લાગે તેને કાળથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત કહે છે.

૭. ભાવથી બાદર પુદ્ગલ પરાવર્ત : તે જીવનાં અનુભાગબંધ સ્થાન લોકાકાશના પ્રદેશની સંખ્યા જેટલાં છે. તે બધા અનુભાગબંધ સ્થાનોને ક્રમથી કે ક્રમ વિના મરણ કરીને પૂરાં કરે ત્યારે બાદર ભાવ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય.

૮. ભાવથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત : ઉપરોક્ત અનુભાગબંધ સ્થાનમાં સૌથી જઘન્ય અનુભાગબંધ સ્થાનમાં કોઈ જીવ મરે ત્યાર પછી બીજા સ્થાન પછી ત્રીજા સ્થાન એમ ક્રમની ગણતરી કરી (વચ્ચેના ગમે તેટલા મરણને ગણતરીમાં લીધા વગર) બધાં સ્થાનોને સ્પર્શ કરી મરતાં જેટલો કાળ થાય તેને ભાવથી સૂક્ષ્મ પુદ્ગલ પરાવર્ત કહેવાય.

ઈતિ ગુણ દ્વાર

- ૩. ત્રિસંખ્યા દ્વાર :**
૧. પુદ્ગલ પરાવર્ત સર્વ જીવે કેટલા કર્યા ?
  ૨. એક વચને એક જીવે ૨૪ દંડકમાં કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ?
  ૩. બહુવચને સર્વ જીવે ૨૪ દંડકે કેટલા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ?
૧. સર્વ જીવે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત,

તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત અનંત વાર કર્યા. તેના ૭ પ્રશ્ન થાય છે.

૨. એકવચને - તે એક જીવે, એક નારકી જીવે, ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત અતિત (ગયા) કાળે અનંત અનંત વાર કર્યા. ભવિષ્ય કાળે કોઈ પુદ્ગલ પરાવર્ત કરશે નહિ (મોક્ષ જશે તે), કોઈ કરશે. જે કરશે તે જઘન્ય ૧-૨-૩, ઉત્કૃષ્ટ અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત કરશે. એમ ભવનપતિ વગેરે ૨૪ દંડકનાં એક એક જીવે સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત ગયા કાળે અનંત કર્યા, કેટલાક ભવિષ્ય કાળે કરશે નહિ (મોક્ષ જશે માટે), જે કરશે તે ૧-૨-૩, ઉત્કૃષ્ટ અનંત કરશે. સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત, ૨૪ દંડક સાથે ગણતાં ૧૬૮ પ્રશ્ન થાય.

૩. બહુવચને : તે સર્વ જીવે, સર્વ નારક જીવે પૂર્વ કાળે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત એ સાતે પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત અનંત કર્યા. ભવિષ્યકાળે ઘણાઓ અનંત કરશે. એમ ૨૪ દંડકના બહુ જીવોએ અનંત પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને ભવિષ્યકાળમાં કરશે. તેના પણ ૧૬૮ પ્રશ્ન થાય છે. એમ કુલ $૭+૧૬૮+૧૬૮ = ૩૪૩$ પ્રશ્ન થાય છે.

૪. ત્રિસ્થાનક દ્વાર : ૧. એક જીવે કયા કયા સ્થાને, કયા કયા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ? કયા કયા પુદ્ગલ પરાવર્ત કરશે ? ૨. બહુ જીવે કયા કયા સ્થાને પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા, કરશે ? ૩. સર્વ જીવે કયા કયા દંડકમાં કયા કયા પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ?

૧. એક વચને : તે એક જીવે નારકપણે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યું નથી, કરશે નહિ. વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યું છે, કરશે. જે કરશે તે જઘન્ય ૧-૨-૩, ઉત્કૃષ્ટ અનંત કરશે. એમ તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત, કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત યાવત્ શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ

પરાવર્ત કર્યા ને હવે કરશે. તે ઉપર પ્રમાણે. એમ અસુરકુમારપણે, પૃથ્વીપણે યાવત્ વૈમાનિકપણે પૂર્વે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત, વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત યાવત્ શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને કરશે (તેમાં સમજવાનું એમ છે કે જે દંડકમાં જે જે પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા હોય તે કરે, ન હોય તે ન કરે). એક નૈરયિકજીવે ૨૪ દંડકમાં ૨હી સાત સાત (હોય તો હા, નહિ તો ના) પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા તે $૨૪ \times ૭ = ૧૬૮$ થયા. એમ ૨૪ દંડકનો જીવ ૨૪ દંડકમાં ૨હી સાત સાત પુદ્ગલ પરાવર્ત કરે. તે $૧૬૮ \times ૨૪ = ૪૦૩૨$ પ્રશ્ન પુદ્ગલ પરાવર્તના થાય છે.

૨. **બહુ વચને** : તે સર્વ જીવે નૈરયિકપણે ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત નથી કર્યું, કરશે નહિ. વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત યાવત્ શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા કરશે. એમ જ અસુરકુમારપણે, પૃથ્વીપણે યાવત્ વૈમાનિકપણે, જે જે ઘટે તે તે પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ને કરશે એમ ૨૪ દંડકમાં બહુ જીવે પુદ્ગલ પરાવર્ત સાત સાત કર્યા કરશે, પૂર્વ પ્રમાણે આના પણ ૪૦૩૨ પ્રશ્ન થાય છે.

૩. કયા કયા દંડકમાં પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા ? તે સર્વ જીવે પાંચ એકેન્દ્રિય, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યચ પંચેન્દ્રિય ને મનુષ્ય, એ દશ દંડકમાં ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત અનંત વાર કર્યા. ૧ નૈરયિક, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૨ વાયુકાય પર્યામ, ૧૩ સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય પર્યામ, ૧૪ સંજી મનુષ્ય પર્યામ, ૧૫ વાણવ્યંતર, ૧૬ જ્યોતિષી, ૧૭ વૈમાનિક, એ ૧૭ દંડકમાં સર્વ જીવે વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત અનંત વાર કર્યા. ૨૪ દંડકમાં તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત, કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત, શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત, સર્વ જીવે અનંત અનંત વાર કર્યા. ૧ નૈરયિક, ૧૩ દેવના દંડક, ૧ સંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૧

સંજી મનુષ્ય, એ ૧૬ દંડકમાં સર્વ જીવે મન પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત અનંત વાર કર્યા.

પાંચ એકેન્દ્રિય વિના ૧૯ દંડકમાં સર્વ જીવે વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંતવાર કર્યા. એ ૧૩૩ પ્રશ્ન થાય છે. ત્રણે સ્થાનકના ૮, ૧૯૮ પ્રશ્નો થાય છે.

ઈતિ ત્રિસ્થાનક દ્વાર

૫. કાળ દ્વાર : અનંત ઉત્સર્પિણી અનંત અવસર્પિણી જાય ત્યારે એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. એમ વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત એટલો કાળ જતાં થાય છે. સાતે પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત અનંત કાળચક્ર વહી જાય છે.

ઈતિ કાળ દ્વાર

૬. કાળની ઉપમા : કાળ (વખત) સમજવાને દૃષ્ટાંત આપે છે. તેમાં પ્રથમ પરમાણુથી શરૂ કરે છે. પરમાણુ તે ઝીણામાં ઝીણો રજકણ, જે રજકણ અતીન્દ્રિય (ઈન્દ્રિયને અગમ્ય) છે. જેનો ભાગ, ખંડ કે કટકો કોઈ પણ શસ્ત્રથી કે કોઈ પણ રીતે થઈ શકે નહિ. ઘણો જ ઝીણો સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ એવો જે ભાગ તે પરમાણુ. ૧ અનંત સૂક્ષ્મ પરમાણુએ એક વ્યવહાર પરમાણુ થાય. ૨ અનંત વ્યવહાર પરમાણુએ એક ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ પરમાણુ થાય. ૩ અનંત ઉષ્ણ સ્નિગ્ધ પરમાણુએ એક શીત સ્નિગ્ધ પરમાણુ થાય. ૪ આઠ શીત સ્નિગ્ધ પરમાણુએ એક ઉર્ધ્વરેણુ થાય. ૫ આઠ ઉર્ધ્વરેણુએ એક ત્રસ રેણુ થાય. ૬ આઠ ત્રસરેણુએ એક રથ રેણુ થાય. ૭ તે આઠ રથરેણુએ દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૮. તે આઠ વાલાગ્રે હરિ, રમ્યકૃવર્ષના મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૯. તે આઠ વાલાગ્રે હેમવય, હિરણ્યવય મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૦. તે આઠ વાલાગ્રે પૂર્વ વિદેહ, પશ્ચિમ વિદેહ મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૧. તે આઠ વાલાગ્રે ભરત, ઐરવત મનુષ્યનો એક વાલાગ્ર થાય. ૧૨. તે આઠ

વાલાગ્રે એક લીખ. ૧૩. આઠ લીખે એક જૂ. ૧૪. આઠ જૂ એ એક અર્ધજવ. ૧૫. આઠ અર્ધજવે એક ઉત્સેધ આંગુલ. ૧૬. છ ઉત્સેધ આંગુલે એક પગનું પહોળપણું. ૧૭. બે પગ પહોળપણે એક વૈત. ૧૮. બે વૈતે એક હાથ, બે હાથે એક કૂક્ષિ. ૧૯. બે કૂક્ષિએ એક ધનુષ્ય. ૨૦. બે હજાર ધનુષ્યે એક ગાઉ. ૨૧. તે ચાર ગાઉએ એક યોજન. ૨૨. તે એક યોજનનો કૂવો લાંબો, પહોળો ને ઉંડો જાણે કે હોય તેમ કલ્પીએ, ને તેમાં દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂના જુગલીયા મનુષ્યના વાળ - એક એક વાળના અસંખ્ય ખંડ કરીએ, એ અસંખ્ય ખંડવાળા વાળોથી તળીએથી તે ઉપર સુધી સજ્જડ - ગાઢ, ઠાંસીને તે કૂવો ભર્યો હોય, કે જેના પરથી ચકવર્તીનું લશ્કર ચાલ્યું જાય, પણ એક વાળ નમે નહિ. નદીનો પ્રવાહ ધોધમાર ચાલ્યો જાય પણ અંદર પાણી ઉતરી શકે નહિ. કદાચ અગ્નિ પણ તે ઉપર લાગે તો અંદર જઈ શકે નહિ. તેવા કૂવામાંથી સો સો વર્ષે એક એક વાળ ખંડ કાઢે ને સો સો વર્ષે એક ખંડ કાઢતાં જ્યારે તે કૂવો ખાલી થાય, તેટલામાં જેટલો વખત જાય તેને શાસ્ત્રકાર એક પલ્લ્ય કહે છે. ને તેવા દશ કોડાકોડ પલ્લ્યે એક સાગર થાય છે. વીસ કોડાકોડ સાગર સમાય તેટલા વખતે એક કાળચક્ર થાય છે.

ઈતિ કાળ ઉપમા દ્વાર

૭. કાળ અલ્પ બહુત્વ દ્વાર : ૧. અનંત કાળચક્ર જાય ત્યારે એક કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૨. અનંત કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય ત્યારે એક તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૩. અનંત તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય ત્યારે એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૪. અનંત ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય ત્યારે એક શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૫. અનંત શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય ત્યારે એક મન પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૬. અનંત મન પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય

ત્યારે એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય. ૭. અનંત વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય ત્યારે એક વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત થાય.

ઈતિ કાળ અલ્પબહુત્વ દ્વાર.

૮. પુદ્ગલ મધ્યે પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય તે : ૧. એક કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત કાળચક્ર જાય. ૨. એક તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય. ૩. એક ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય. ૪. એક શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય. ૫. એક મન પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય. ૬. એક વચન પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત મન પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય. ૭. એક વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્તમાં અનંત વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત જાય.

ઈતિ આઠમો દ્વાર.

૯. પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા તેનો અલ્પબહુત્વ : ૧ સર્વ જીવે, સર્વથી થોડા વૈક્રિય પુદ્ગલ પરાવર્ત કર્યા. ૨. તેથી વચન પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૩. તેથી મન પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૪. તેથી શ્વાસોચ્શ્વાસ પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૫. તેથી ઔદારિક પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૬. તેથી તૈજસ પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા. ૭. તેથી કાર્મણ પુદ્ગલ પરાવર્ત અનંત ગુણ અધિક કર્યા.

ઈતિ પુદ્ગલ કરણ અલ્પબહુત્વ.

ઈતિ પુદ્ગલ પરાવર્ત.

૨૨. જીવોની માર્ગણાના ૫૬૩ પ્રશ્નો

અ નુ ક્ર મ	કયા કયા સ્થાન પર જીવના કેટલા ભેદ મળે છે ? તેની માર્ગણાના પ્રશ્નો :	નર કના ૧૪ ભેદ	તિર્યં ચના ૪૮ ભેદ	મનુ ખ્યાના ૩૦૩ ભેદ	દેવતા ના ૧૯૯ ભેદ
૧.	અધોલોકમાં કેવળીમાં જીવના ભેદ કેટલા ?	૦	૦	૧	૦
૨.	નિશ્ચય એકાવતારીમાં	૦	૦	૦	૨
૩.	તેજોલેશી એકેન્દ્રિયમાં	૦	૩	૦	૦
૪.	પૃથ્વીકાયમાં	૦	૪	૦	૦
૫.	મિશ્ર દૃષ્ટિ તિર્યંચમાં	૦	૫	૦	૦
૬.	ઉર્ધ્વલોકની દેવીમાં	૦	૦	૦	૬
૭.	નરકના પર્યાપ્તામાં	૭	૦	૦	૦
૮.	બે યોગવાળા તિર્યંચમાં	૦	૮	૦	૦
૯.	ઉર્ધ્વલોક નોગર્ભજ તેજોલેશ્યામાં	૦	૩	૦	૬
૧૦.	એકાંત સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૦	૦	૦	૧૦
૧૧.	વચનયોગી ચક્ષુઃન્દ્રિય તિર્યંચમાં	૦	૧૧	૦	૦
૧૨.	અધોલોકના ગર્ભજમાં	૦	૧૦	૨	૦
૧૩.	વચનયોગી તિર્યંચમાં	૦	૧૩	૦	૦
૧૪.	અધોલોકનાં વચનયોગી ઔદારિક શરીરમાં	૦	૧૩	૧	૦
૧૫.	કેવળીમાં	૦	૦	૧૫	૦

૧૬. ઉર્ધ્વલોક પંચેન્દ્રિય તેજોલેશ્યામાં	૦	૧૦	૦	૬
૧૭. સમ્યક્દૃષ્ટિ ઘાણેન્દ્રિય તિર્યચમાં	૦	૧૭	૦	૦
૧૮. સમ્યક્દૃષ્ટિ તિર્યચમાં	૦	૧૮	૦	૦
૧૯. ઉર્ધ્વલોકનાં તેજોલેશ્યામાં	૦	૧૩	૦	૬
૨૦. મિશ્રદૃષ્ટિ ગર્ભજમાં	૦	૫	૧૫	૦
૨૧. ઔદારિક શરીરમાંથી વૈક્રિય કરવાવાળામાં	૦	૬	૧૫	૦
૨૨. એકેન્દ્રિય જીવોમાં	૦	૨૨	૦	૦
૨૩. અધોલોકના મિશ્ર દૃષ્ટિમાં	૭	૫	૧	૧૦
૨૪. ઘાણેન્દ્રિય તિર્યચમાં	૦	૨૪	૦	૦
૨૫. અધોલોકના વચનયોગી દેવોમાં	૦	૦	૦	૨૫
૨૬. ત્રસ તિર્યચમાં	૦	૨૬	૦	૦
૨૭. ઉર્ધ્વલોક શુક્લલેશી અભાષક	૦	૫	૦	૨૨
૨૮. બાદર તિર્યચ એક સંહનનવાળામાં	૦	૨૮	૦	૦
૨૯. અધોલોક ત્રસ ઔદારિકમાં	૦	૨૬	૩	૦
૩૦. એકાંત મિથ્યાત્વી તિર્યચમાં	૦	૩૦	૦	૦
૩૧. અધોલોક પુરુષવેદ ભાષકમાં	૦	૫	૧	૨૫
૩૨. પદ્મલેશી મિશ્ર દૃષ્ટિમાં	૦	૫	૧૫	૧૨
૩૩. પદ્મલેશી વચનયોગીમાં	૦	૫	૧૫	૧૩
૩૪. ઉર્ધ્વલોકમાં એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૦	૨૮	૦	૬
૩૫. અવધિદર્શન ઔદારિક શરીરમાં	૦	૫	૩૦	૦
૩૬. ઉર્ધ્વલોક એકાંત નપુંસકમાં	૦	૩૬	૦	૦
૩૭. અધોલોક પંચેન્દ્રિય નપુંસકમાં	૧૪	૨૦	૩	૦

૩૮.	અધોલોક મનયોગીમાં	૭	૫	૧	૨૫
૩૯.	અધોલોક એકાંત અસંજીમાં	૦	૩૮	૧	૦
૪૦.	ઔદારિક શુક્લલેશીમાં	૦	૧૦	૩૦	૦
૪૧.	ઉર્ધ્વલોકમાં તિર્યચ શાશ્વતા *	૦	૪૧	૦	૦
૪૨.	શુક્લલેશી વચનયોગીમાં	૦	૫	૧૫	૨૨
૪૩.	ઉર્ધ્વલોકમાં મનયોગીમાં	૦	૫	૦	૩૮
૪૪.	શુક્લલેશી દેવતાઓમાં	૦	૦	૦	૪૪
૪૫.	કર્મભૂમિ મનુષ્યોમાં	૦	૦	૪૫	૦
૪૬.	અધોલોક વચનયોગીમાં	૭	૧૩	૧	૨૫
૪૭.	શુક્લલેશી ઉર્ધ્વલોકમાં અવધિજ્ઞાની	૦	૫	૦	૪૨
૪૮.	અધોલોકમાં ત્રસ અભાષક	૭	૧૩	૩	૨૫
૪૯.	ઉર્ધ્વલોક શુક્લલેશી અવધિદર્શની	૦	૫	૦	૪૪
૫૦.	જ્યોતિષીની આગતિમાં	૦	૫	૪૫	૦
૫૧.	અધોલોકમાં ઔદારિક શરીરીમાં	૦	૪૮	૩	૦
૫૨.	ઉર્ધ્વલોક શુક્લલેશી સમ્યક્દૃષ્ટિ	૦	૧૦	૦	૪૨
૫૩.	અધોલોકમાં એકાંત નપુંસકવેદમાં	૧૪	૩૮	૧	૦
૫૪.	ઉર્ધ્વલોક શુક્લલેશીમાં	૦	૧૦	૦	૪૪
૫૫.	અધોલોક બાદર નપુંસકમાં	૧૪	૩૮	૩	૦
૫૬.	તિર્છાલોક મિશ્ર દૃષ્ટિમાં	૦	૫	૧૫	૩૬

* શાશ્વતા એટલે જે થાંભામાં જે જગ્યાએ જીવો હોય તે થાળું કદાપિ ખાલી ન થાય. એક જીવ ત્યાંથી મરીને જાય તો બીજો જીવ ત્યાં આવી જાય તે. ૭ નરકનાં પર્યામા+૪૩ તિર્યચ (સંજી પંચે. ના અપર્યામા વર્જન)+૯૯ દેવના પર્યામા + ૧૦૧ મનુષ્યના ગર્ભજ = ૨૫૦ ભેદ શાશ્વતાનાં.

૫૭. અધોલોક પર્યામામાં	૭	૨૪	૧	૨૫
૫૮. અધોલોક અપર્યામામાં	૭	૨૪	૨	૨૫
૫૯. કૃષ્ણલેશી મિશ્ર દૃષ્ટિમાં	૩	૫	૧૫	૩૬
૬૦. અકર્મભૂમિ સંજ્ઞી મનુષ્યમાં	૦	૦	૬૦	૦
૬૧. ઉર્ધ્વલોક અણાહારકમાં	૦	૨૩	૦	૩૮
૬૨. અધોલોક એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૩૦	૧	૩૦
૬૩. ઉર્ધ્વ-અધોલોક દેવો મરવાવાળામાં	૦	૦	૦	૬૩
૬૪. પદ્મલેશી સમ્યક્દૃષ્ટિમાં	૦	૧૦	૩૦	૨૪
૬૫. અધોલોક તેજોલેશીમાં	૦	૧૩	૨	૫૦
૬૬. પદ્મલેશીમાં	૦	૧૦	૩૦	૨૬
૬૭. અધોલોકના નોગર્ભજ પ્રત્યેક શરીરી મરવાવાળામાં	૭	૩૪	૧	૨૫
૬૮. તેજોલેશી મિશ્ર દૃષ્ટિમાં	૦	૫	૧૫	૪૮
૬૯. ઉર્ધ્વલોક બાદર શાશ્વતામાં	૦	૩૧	૦	૩૮
૭૦. અધોલોકમાં અભાષકમાં	૭	૩૫	૩	૨૫
૭૧. અધોલોકમાં અવધિદર્શનમાં	૧૪	૫	૨	૫૦
૭૨. તીર્ણલોકમાં દેવતામાં	૦	૦	૦	૭૨
૭૩. અધોલોકમાં બાદર મરવાવાળા	૭	૩૮	૩	૨૫
૭૪. તિર્ણલોક નોગર્ભજ શાશ્વતા	૦	૩૮	૦	૩૬
૭૫. ઉર્ધ્વલોકમાં અવધિજ્ઞાનમાં	૦	૫	૦	૭૦
૭૬. ઉર્ધ્વલોકમાં દેવતાઓમાં	૦	૦	૦	૭૬
૭૭. અધોલોકમાં ચક્ષુઠન્દ્રિય નોગર્ભજમાં	૧૪	૧૨	૧	૫૦

૭૮. ઉર્ધ્વલોક નોગર્ભજ સમ્યક્દૃષ્ટિમાં	૦	૮	૦	૭૦
૭૯. ઉર્ધ્વલોકમાં શાશ્વતામાં	૦	૪૧	૦	૩૮
૮૦. ધાતકીખંડમાં ત્રસમાં	૦	૨૬	૫૪	૦
૮૧. સમ્યક્ દૃષ્ટિ દેવતાના પર્યાપ્તામાં	૦	૦	૦	૮૧
૮૨. શુક્લલેશી સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૦	૩૦	૪૨
૮૩. અધોલોકમાં મરવાવાળામાં	૭	૪૮	૩	૨૫
૮૪. શુક્લલેશી જીવોમાં	૦	૧૦	૩૦	૪૪
૮૫. અધોલોક કૃષ્ણલેશી ત્રસમાં	૬	૨૬	૩	૫૦
૮૬. ઉર્ધ્વલોકમાં પુરૂષવેદમાં	૦	૧૦	૦	૭૬
૮૭. ઉર્ધ્વલોક ઘ્રાણેન્દ્રિય સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૭	૦	૭૦
૮૮. ઉર્ધ્વલોકમાં સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૮	૦	૭૦
૮૯. અધોલોકમાં ચક્ષુઠન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૨	૩	૫૦
૯૦. મનુષ્ય સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૦	૯૦	૦
૯૧. અધોલોકમાં ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૪	૩	૫૦
૯૨. ઉર્ધ્વલોકમાં ત્રસ મિથ્યાત્વમાં	૦	૨૬	૦	૬૬
૯૩. અધોલોકમાં ત્રસમાં	૧૪	૨૬	૩	૫૦
૯૪. દેવતા મિથ્યાત્વી પર્યાપ્તામાં	૦	૦	૦	૯૪
૯૫. નોગર્ભજ અભાષક સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૬	૮	૦	૮૧
૯૬. ઉર્ધ્વલોકમાં પંચેન્દ્રિયમાં	૦	૨૦	૦	૭૬
૯૭. અધોલોકમાં કૃષ્ણલેશી બાદરમાં	૬	૩૮	૩	૫૦
૯૮. ધાતકીખંડમાં પ્રત્યેક શરીરીમાં	૦	૪૪	૫૪	૦
૯૯. વચનયોગી દેવતાઓમાં	૦	૦	૦	૯૯

૧૦૦. ઉર્ધ્વલોક પ્રત્યેક શરીરી				
બાદર મિથ્યાત્વીમાં	૦	૩૪	૦	૬૬
૧૦૧. વચનયોગી મનુષ્યોમાં	૦	૦	૧૦૧	૦
૧૦૨. ઉર્ધ્વલોકમાં ત્રસમાં	૦	૨૬	૦	૭૬
૧૦૩. અધોલોકમાં નોગર્ભજમાં	૧૪	૩૮	૧	૫૦
૧૦૪. એકાંત મિથ્યાત્વ શાશ્વતામાં	૦	૩૦	૫૬	૧૮
૧૦૫. અધોલોકમાં બાદરમાં	૧૪	૩૮	૩	૫૦
૧૦૬. મનયોગી ગર્ભજમાં	૦	૫	૧૦૧	૦
૧૦૭. અધોલોકમાં કૃષ્ણલેશીમાં	૬	૪૮	૩	૫૦
૧૦૮. ઔદારિક શરીર સમ્યગ્દષ્ટિમાં	૦	૧૮	૯૦	૦
૧૦૯. કૃષ્ણલેશી વૈક્રિયશરીર				
નોગર્ભજમાં	૬	૧	૦	૧૦૨
૧૧૦. ઉર્ધ્વલોક બાદર પ્રત્યેકશરીરમાં	૦	૩૪	૦	૭૬
૧૧૧. અધોલોકમાં પ્રત્યેક શરીરમાં	૧૪	૪૪	૩	૫૦
૧૧૨. ઉર્ધ્વલોકમાં મિથ્યાત્વીમાં	૦	૪૬	૦	૬૬
૧૧૩. વચનયોગી ઘ્રાણેન્દ્રિય				
ઔદારિકમાં	૦	૧૨	૧૦૧	૦
૧૧૪. ઔદારિક વચનયોગીમાં	૦	૧૩	૧૦૧	૦
૧૧૫. અધોલોકમાં	૧૪	૪૮	૩	૫૦
૧૧૬. મનુષ્ય અપર્યાપ્તા મરવાવાળામાં	૦	૦	૧૧૬	૦
૧૧૭. ક્રિયાવાદી સમોસરણ નોપકર્મી				
આયુષ્ય અમરમાં*	૬	૦	૩૦	૮૧

* અપર્યાપ્ત અવસ્થામાં ન મરે તેને અમર ભેદમાં ગણાય છે. ૭ નરકનાં અપર્યાપ્તા + ૯૯ દેવના અપર્યાપ્તા + ૮૬ જુગલીયા અપર્યાપ્તા = ૧૯૨ અમર ભેદ છે.

૧૧૮. ઉર્ધ્વલોક પ્રત્યેકશરીરમાં	૦	૪૨	૦	૭૬
૧૧૯. ઘ્રાણેન્દ્રિય મિશ્રયોગ ^૧ શાશ્વતામાં	૭	૧૨	૧૫	૮૫
૧૨૦. એકાંત અસંજી અપર્યાપ્તમાં	૦	૧૯	૧૦૧	૦
૧૨૧. વિભંગજ્ઞાન મરવાવાળામાં	૭	૫	૧૫	૮૪
૧૨૨. કૃષ્ણલેશી વૈક્રિય શરીર સ્ત્રીવેદમાં	૦	૫	૧૫	૧૦૨
૧૨૩. ત્રણ શરીરી ઔદારિક શાશ્વતા	૦	૩૭	૮૬	૦
૧૨૪. લવણસમુદ્રમાં ઘ્રાણેન્દ્રિય અપર્યા.	૦	૧૨	૧૧૨	૦
૧૨૫. લવણસમુદ્રમાં તેજોલેશીમાં	૦	૧૩	૧૧૨	૦
૧૨૬. મરવાવાળા ગર્ભજ જીવોમાં	૦	૧૦	૧૧૬	૦
૧૨૭. વૈક્રિયશરીર મરવાવાળામાં	૭	૬	૧૫	૯૯
૧૨૮. દેવીમાં	૦	૦	૦	૧૨૮
૧૨૯. એકાંત અસંજી બાદરમાં	૦	૨૮	૧૦૧	૦
૧૩૦. લવણસમુદ્ર ત્રસ મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૮	૧૧૨	૦
૧૩૧. મનુષ્ય નપુંસક વેદમાં	૦	૦	૧૩૧	૦
૧૩૨. શાશ્વતા મિશ્રયોગીમાં	૭	૨૫	૧૫	૮૫
૧૩૩. મનયોગી સમ્યક્ દૃષ્ટિ				
અસંખ્યાત ભવવાળામાં	૭	૫	૪૫	૭૬
૧૩૪. બાદર ઔદારિક શાશ્વતામાં	૦	૩૩	૧૦૧	૦
૧૩૫. પ્રત્યેક શરીરી એકાંત અસંજીમાં	૦	૩૪	૧૦૧	૦
૧૩૬. ત્રણ લેશી ઔદારિક શરીરમાં	૦	૩૫	૧૦૧	૦
૧૩૭. ક્રિયાવાદી અશાશ્વતમાં	૬	૫	૪૫	૮૧
૧૩૮. મનયોગી સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૭	૫	૪૫	૮૧

૧ મિશ્ર યોગ – અપર્યાપ્તમાં નિયમા હોય, પર્યાપ્તમાં વૈક્રિય કે આહારક શરીર કરવાવાળામાં હોય.

૧૩૯. ઔદારિક શરીર નોગર્ભજમાં	૦	૩૮	૧૦૧	૦
૧૪૦. કૃષ્ણલેશી અમરમાં	૩	૦	૮૬	૫૧
૧૪૧. એકાંત નપુંસક પ્રત્યેક શરીર બાદરમાં	૧૪	૨૬	૧૦૧	૦
૧૪૨. પંચેન્દ્રિય સમ્યક્દૃષ્ટિ અપર્યા.માં	૬	૧૦	૪૫	૮૧
૧૪૩. એકાંત નપુંસક બાદરમાં	૧૪	૨૮	૧૦૧	૦
૧૪૪. નોગર્ભજ શાશ્વતામાં	૭	૩૮	૦	૯૯
૧૪૫. અપર્યાપ્ત સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૬	૧૩	૪૫	૮૧
૧૪૬. ત્રસ નોગર્ભજ એકાંત મિથ્યાત્વી	૧	૮	૧૦૧	૩૬
૧૪૭. લવણસમુદ્રના અભાષકમાં	૦	૩૫	૧૧૨	૦
૧૪૮. સ્ત્રીવેદ વૈક્રિય શરીરમાં	૦	૫	૧૫	૧૨૮
૧૪૯. સંજી એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૦	૧૧૨	૩૬
૧૫૦. તિર્છાલોક વચનયોગીમાં	૦	૧૩	૧૦૧	૩૬
૧૫૧. તિર્છાલોક પંચેન્દ્રિય નપુંસકમાં	૦	૨૦	૧૩૧	૦
૧૫૨. તિર્છાલોક પંચેન્દ્રિય શાશ્વતામાં	૦	૧૫	૧૦૧	૩૬
૧૫૩. એકાંત નપુંસક વેદમાં	૧૪	૩૮	૧૦૧	૦
૧૫૪. તિર્છાલોક ચક્ષુર્ધન્દ્રિય શાશ્વતા	૦	૧૭	૧૦૧	૩૬
૧૫૫. તિર્છાલોકમાં પ્રત્યેક બાદર પર્યાપ્તામાં	૦	૧૮	૧૦૧	૩૬
૧૫૬. તિર્છાલોક બાદર પર્યાપ્તામાં	૦	૧૯	૧૦૧	૩૬
૧૫૭. મનુષ્ય એકાંત મિથ્યાત્વી અપર્યા.	૦	૦	૧૫૭	૦
૧૫૮. નોગર્ભજ એકાંત મિથ્યા દૃષ્ટિ બાદરમાં	૧	૨૦	૧૦૧	૩૬
૧૫૯. તિર્છાલોક પ્રત્યેક શરીરી પર્યાપ્તા	૦	૨૨	૧૦૧	૩૬

૧૬૦. તિર્છાલોક કૃષ્ણલેશી સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૮	૮૦	૫૨
૧૬૧. તિર્છાલોકમાં પર્યાપ્તામાં	૦	૨૪	૧૦૧	૩૬
૧૬૨. દેવતા સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૦	૦	૧૬૨
૧૬૩. સ્ત્રીવેદ અવધિ દર્શનમાં	૦	૫	૩૦	૧૨૮
૧૬૪. પ્રત્યેક શરીરી નોગર્ભજ એકાંત મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિમાં	૧	૨૬	૧૦૧	૩૬
૧૬૫. પંચેન્દ્રિય નપુંસક વેદમાં	૧૪	૨૦	૧૩૧	૦
૧૬૬. અભાષક મરવાવાળામાં	૦	૩૫	૧૩૧	૦
૧૬૭. કૃષ્ણલેશી ઘ્રાણેન્દ્રિય વચનયોગી	૩	૧૨	૧૦૧	૫૧
૧૬૮. કૃષ્ણલેશી વચનયોગીમાં	૩	૧૩	૧૦૧	૫૧
૧૬૯. તિર્છાલોકમાં નોગર્ભજ કૃષ્ણલેશી ત્રસમાં	૦	૧૬	૧૦૧	૫૨
૧૭૦. તેજોલેશી વચનયોગીમાં	૦	૫	૧૦૧	૬૪
૧૭૧. નોગર્ભજ કૃષ્ણલેશી ત્રસ મરવાવાળામાં	૩	૧૬	૧૦૧	૫૧
૧૭૨. કૃષ્ણલેશી સ્ત્રીવેદ સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૦	૮૦	૭૨
૧૭૩. તેજોલેશી અભાષકમાં	૦	૮	૧૦૧	૬૪
૧૭૪. નોગર્ભજ કૃષ્ણલેશી અપર્યાપ્તામાં	૩	૧૮	૧૦૧	૫૧
૧૭૫. ઔદારિક શરીર ચાર લેશીમાં	૦	૩	૧૭૨	૦
૧૭૬. લવણસમુદ્ર ત્રસ એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૦	૮	૧૬૮	૦
૧૭૭. તિર્છાલોકમાં પંચેન્દ્રિય સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૫	૮૦	૭૨

૧૭૮. તિર્થાલોકમાં ચક્ષુઠન્દ્રિય				
સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૬	૯૦	૭૨
૧૭૯. તિર્થાલોકમાં સમુચ્ચય				
નપુંસક વેદમાં	૦	૪૮	૧૩૧	૦
૧૮૦. તિર્થાલોકમાં સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૧. નોગર્ભજ ચક્ષુઠન્દ્રિય				
સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૧૩	૬	૦	૧૬૨
૧૮૨. નોગર્ભજ ઘાણેન્દ્રિય				
સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૧૩	૭	૦	૧૬૨
૧૮૩. નોગર્ભજ સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૧૩	૮	૦	૧૬૨
૧૮૪. મિશ્રયોગી દેવ વૈક્રિય શરીરીમાં	૦	૦	૦	૧૮૪
૧૮૫. કૃષ્ણલેશી સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૫	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૬. નીલલેશી સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૬	૧૮	૯૦	૭૨
૧૮૭. અભાષક મનુષ્ય એક સંસ્થાનીમાં	૦	૦	૧૮૭	૦
૧૮૮. વિભંગજ્ઞાની દેવતાઓમાં	૦	૦	૦	૧૮૮
૧૮૯. તિર્થાલોક નોગર્ભજ ત્રસમાં	૦	૧૬	૧૦૧	૭૨
૧૯૦. લવણસમુદ્રમાં ચક્ષુઠન્દ્રિયમાં	૦	૨૨	૧૬૮	૦
૧૯૧. તિર્થાલોક કૃષ્ણલેશી નોગર્ભજમાં	૦	૩૮	૧૦૧	૫૨
૧૯૨. લવણસમુદ્રમાં ઘાણેન્દ્રિયમાં	૦	૨૪	૧૬૮	૦
૧૯૩. સમુચ્ચય નપુંસક વેદમાં	૧૪	૪૮	૧૩૧	૦
૧૯૪. લવણસમુદ્રમાં ત્રસજીવોમાં	૦	૨૬	૧૬૮	૦
૧૯૫. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ વૈક્રિય શરીરમાં	૧૩	૫	૧૫	૧૬૨
૧૯૬. તેજોલેશીમાં સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૦	૯૦	૯૬
૧૯૭. એક વેદી ચક્ષુઠન્દ્રિયમાં	૧૪	૧૨	૧૦૧	૭૦

૧૯૮. એકાંત મિથ્યાત્વી અભાષકમાં	૧	૨૨	૧૫૭	૧૮
૧૯૯. નોગર્ભજ વૈક્રિય મિશ્રયોગીમાં	૧૪	૧	૦	૧૮૪
૨૦૦. વચનયોગી ત્રણ શરીરમાં	૭	૮	૮૬	૯૯
૨૦૧. એક વેદી ત્રસમાં	૧૪	૧૬	૧૦૧	૭૦
૨૦૨. નોગર્ભજ વિભંગજ્ઞાનીમાં	૧૪	૦	૦	૧૮૮
૨૦૩. નોગર્ભજ વૈક્રિય શરીરી મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૧	૦	૧૮૮
૨૦૪. એકાંત મિથ્યાત્વ દૃષ્ટિ ત્રણ શરીરી મરવાવાળામાં	૦	૨૯	૧૫૭	૧૮
૨૦૫. એકાંત મિથ્યાત્વદૃષ્ટિ મરવાવાળા	૦	૩૦	૧૫૭	૧૮
૨૦૬. લવણસમુદ્રમાં બાદરમાં	૦	૩૮	૧૬૮	૦
૨૦૭. મનયોગી મિથ્યાત્વીમાં	૭	૫	૧૦૧	૯૪
૨૦૮. ઘણા ભાવવાળા અવધિજ્ઞાનમાં	૧૩	૫	૩૦	૧૬૦
૨૦૯. સમુચ્ચય સંખ્યાત કાળના ત્રસ મરવાવાળામાં	૧	૨૬	૧૩૧	૫૧
૨૧૦. અવધિજ્ઞાનીમાં	૧૩	૫	૩૦	૧૬૨
૨૧૧. તિર્છાલોકમાં નોગર્ભજમાં	૦	૩૮	૧૦૧	૭૨
૨૧૨. મનયોગી જીવોમાં	૭	૫	૧૦૧	૯૯
૨૧૩. એકાંત મિથ્યાત્વી મનુષ્યોમાં	૦	૦	૨૧૩	૦
૨૧૪. મિથ્યાત્વી વૈક્રિય મિશ્રયોગીમાં	૧૪	૬	૧૫	૧૭૯
૨૧૫. ઔદારિક તેજોલેશ્યામાં	૦	૧૩	૨૦૨	૦
૨૧૬. લવણસમુદ્રમાં	૦	૪૮	૧૬૮	૦
૨૧૭. વચનયોગી પંચેન્દ્રિયમાં	૭	૧૦	૧૦૧	૯૯
૨૧૮. ત્રસ વૈક્રિય મિશ્રમાં	૧૪	૫	૧૫	૧૮૪

૨૧૯. વૈક્રિય મિશ્રમાં	૧૪	૬	૧૫	૧૮૪
૨૨૦. વચનયોગીમાં	૭	૧૩	૧૦૧	૯૯
૨૨૧. અચરમ બાદર પર્યાપ્તમાં	૭	૧૯	૧૦૧	૯૪
૨૨૨. પંચેન્દ્રિય શાશ્વતમાં	૭	૧૫	૧૦૧	૯૯
૨૨૩. વૈક્રિય મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૬	૧૫	૧૮૮
૨૨૪. ચક્ષુર્ધન્દ્રિય શાશ્વતામાં	૭	૧૭	૧૦૧	૯૯
૨૨૫. પ્રત્યેક શરીર બાદર પર્યાપ્તમાં	૭	૧૮	૧૦૧	૯૯
૨૨૬. ઔદારિક શરીરી અપર્યાપ્તમાં	૦	૨૪	૨૦૨	૦
૨૨૭. નોગર્ભજ બાદર અભાષકમાં	૭	૨૦	૧૦૧	૯૯
૨૨૮. ત્રસ શાશ્વતામાં	૭	૨૧	૧૦૧	૯૯
૨૨૯. પ્રત્યેક શરીરી પર્યાપ્તમાં	૭	૨૨	૧૦૧	૯૯
૨૩૦. ત્રસ ઔદારિક શરીરી અભાષક	૦	૧૩	૨૧૭	૦
૨૩૧. પર્યાપ્ત જીવોમાં	૭	૨૪	૧૦૧	૯૯
૨૩૨. પંચેન્દ્રિય ઔદારિક મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૫	૨૧૭	૦
૨૩૩. વૈક્રિય શરીરમાં	૧૪	૬	૧૫	૧૯૮
૨૩૪. ઔદારિક મિશ્રયોગીમાં				
ઘાણેન્દ્રિયમાં	૦	૧૭	૨૧૭	૦
૨૩૫. ઔદારિક મિશ્રયોગી ત્રસમાં	૦	૧૮	૨૧૭	૦
૨૩૬. મનુષ્યની આગતિ નોગર્ભજમાં	૬	૩૦	૧૦૧	૯૯
૨૩૭. ઔદારિક શરીરી પંચેન્દ્રિય				
મરવાવાળામાં	૦	૨૦	૨૧૭	૦
૨૩૮. પ્રત્યેક શરીરી બાદર શાશ્વતમાં	૭	૩૧	૧૦૧	૯૯
૨૩૯. સમદૃષ્ટિ મિશ્રયોગીમાં	૧૩	૧૮	૬૦	૧૪૮
૨૪૦. શાશ્વત બાદરમાં	૭	૩૩	૧૦૧	૯૯

૨૪૧. પ્રત્યેક શરીર				
નોગર્ભજ મરનારામાં	૭	૩૪	૧૦૧	૯૯
૨૪૨. બાદર ઔદારિક મિશ્રયોગીમાં	૦	૨૫	૨૧૭	૦
૨૪૩. ઔદારિક એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૦	૩૦	૨૧૩	૦
૨૪૪. ત્રણ શરીર નોગર્ભજ				
મરનારામાં	૭	૩૭	૧૦૧	૯૯
૨૪૫. સમુચ્ચય અસંજી ત્રસમાં	૧	૨૧	૧૭૨	૫૧
૨૪૬. પ્રત્યેક શરીરી શાશ્વતામાં	૭	૩૯	૧૦૧	૯૯
૨૪૭. અવધિદર્શનમાં	૧૪	૫	૩૦	૧૯૮
૨૪૮. તિર્યક્ પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તામાં	૦	૧૦	૨૦૨	૩૬
૨૪૯. તિર્યક્ ચક્ષુઠન્દ્રિય અપર્યાપ્તામાં	૦	૧૧	૨૦૨	૩૬
૨૫૦. ભવ્ય સિદ્ધિ શાશ્વતમાં	૭	૪૩	૧૦૧	૯૯
૨૫૧. તિર્યક્ ત્રસ અપર્યાપ્તામાં	૦	૧૩	૨૦૨	૩૬
૨૫૨. ઔદારિક અભાષકમાં	૦	૩૫	૨૧૭	૦
૨૫૩. મિશ્રયોગી મરનારામાં	૭	૩૦	૧૩૧	૮૫
૨૫૪. સ્ત્રીવેદ મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૦	૧૧૬	૧૨૮
૨૫૫. પંચેન્દ્રિય એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૫	૨૧૩	૩૬
૨૫૬. ચક્ષુઠન્દ્રિય એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૬	૨૧૩	૩૬
૨૫૭. ઘ્રાણેન્દ્રિય એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૭	૨૧૩	૩૬
૨૫૮. ત્રસ એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૮	૨૧૩	૩૬
૨૫૯. ધર્મદેવની આગતિના				
ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૫	૨૪	૧૩૧	૯૯
૨૬૦. પંચેન્દ્રિય ત્રણ શરીરી				
સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૧૩	૧૦	૭૫	૧૬૨

૨૬૧. કૃષ્ણલેશી અશાશ્વતામાં	૩	૫	૨૦૨	૫૧
૨૬૨. પુરૂષવેદી સમ્યક્ દૃષ્ટિમાં	૦	૧૦	૮૦	૧૬૨
૨૬૩. પ્રત્યે. શરીરી સમુચ્ચ. અસંજીમાં	૧	૩૮	૧૭૨	૫૧
૨૬૪. તિર્યક્ કૃષ્ણલેશી સ્ત્રીવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૫૨
૨૬૫. ઔદારિક શરીર મરનારામાં	૦	૪૮	૨૧૭	૦
૨૬૬. પંચેન્દ્રિય કૃષ્ણલેશી અનાહારીમાં	૩	૧૦	૨૦૨	૫૧
૨૬૭. ચક્ષુન્દ્રિય કૃષ્ણલેશી અનાહારીમાં	૩	૧૧	૨૦૨	૫૧
૨૬૮. એક દૃષ્ટિ ત્રસકાયમાં	૧	૮	૨૧૩	૪૬
૨૬૯. તિર્યક્ કૃષ્ણલેશી ત્રસ મરનારામાં	૦	૨૬	૨૧૭	૨૬
૨૭૦. બાદર એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૨૦	૨૧૩	૩૬
૨૭૧. મનુષ્ય આગતિના મિથ્યાત્વીમાં	૬	૪૦	૧૩૧	૮૪
૨૭૨. મનુષ્યની આગતિ પ્ર. શરીરીમાં	૬	૩૬	૧૩૧	૮૮
૨૭૩. નીલલેશી એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૦	૩૦	૨૧૩	૩૦
૨૭૪. કૃષ્ણલેશી એકાંત મિથ્યાત્વીમાં	૧	૩૦	૨૧૩	૩૦
૨૭૫. ક્રિયાવાદી સમોસરણમાં	૧૩	૧૦	૮૦	૧૬૨
૨૭૬. મનુષ્યની આગતિમાં	૬	૪૦	૧૩૧	૮૮
૨૭૭. ચાર લેશ્યાવાળામાં	૦	૩	૧૭૨	૧૦૨
૨૭૮. તિર્યક્ બાદર અભાષકમાં	૦	૨૫	૨૧૭	૩૬
૨૭૯. ચક્ષુઠન્દ્રિય સમ્યગ્ દૃષ્ટિ ઘણા ભવવાળામાં	૧૩	૧૬	૮૦	૧૬૦
૨૮૦. પંચેન્દ્રિય સમ્યગ્ દૃષ્ટિમાં	૧૩	૧૫	૮૦	૧૬૨
૨૮૧. ચક્ષુઠન્દ્રિય " "	૧૩	૧૬	૮૦	૧૬૨
૨૮૨. ઘ્રાણેન્દ્રિય " "	૧૩	૧૭	૮૦	૧૬૨
૨૮૩. ત્રસકાય " "	૧૩	૧૮	૮૦	૧૬૨.

જીવોની માર્ગશાના પદ્મ પ્રશ્નો

૩૩૭

૨૮૪. તિર્યક્ લોકના પુરુષવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૭૨
૨૮૫. ચક્ષુઠ. એક સંસ્થાન ઔદારિકમાં	૦	૧૨	૨૭૩	૦
૨૮૬. એક દૃષ્ટિવાળા પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧	૨૬	૨૧૩	૪૬
૨૮૭. તિર્યક તેજોલેશીમાં	૦	૧૩	૨૦૨	૭૨
૨૮૮. ત્રણ શરીરી મનુષ્યમાં	૦	૦	૨૮૮	૦
૨૮૯. ત્રસ એક સંસ્થાન ઔદારિકમાં	૦	૧૬	૨૭૩	૦
૨૯૦. એક દૃષ્ટિવાળા જીવોમાં	૧	૩૦	૨૧૩	૪૬
૨૯૧. તિર્યક્ કૃષ્ણલેશી મરનારામાં	૦	૪૮	૨૧૭	૨૬
૨૯૨. જ. અંત. ઉ. ૨ સાગર એક સંકાણ મરનારામાં	૨	૩૮	૧૮૭	૬૫
૨૯૩. ચક્ષુઠ. કૃષ્ણલેશી મરનારામાં	૩	૨૨	૨૧૭	૫૧
૨૯૪. નોગર્ભજની આગતિમાં કૃષ્ણલેશી ત્રસમાં	૦	૨૬	૨૧૭	૫૧
૨૯૫. ઘાણેન્દ્રિય કૃષ્ણલેશી મરનારામાં	૩	૨૪	૨૧૭	૫૧
૨૯૬. એકાંત સંજીમાં	૧૩	૫	૧૩૧	૧૪૭
૨૯૭. ત્રસ કૃષ્ણલેશી મરનારામાં	૩	૨૬	૨૧૭	૫૧
૨૯૮. પંચેન્દ્રિય અપર્યા. એક સંસ્થાની	૭	૫	૧૮૭	૯૯
૨૯૯. ચક્ષુઠ. અપર્યા. એક સંસ્થાનીમાં	૭	૬	૧૮૭	૯૯
૩૦૦. સ્વાંવદ એક સંસ્થાની	૦	૦	૧૭૨	૧૨૮
૩૦૧. એક સંસ્થાની ઔદારિક બાદરમાં	૦	૨૮	૨૭૩	૦
૩૦૨. ઘાણેન્દ્રિય એક સંસ્થાની અચરમ મરનારામાં	૭	૧૪	૧૮૭	૯૪
૩૦૩. મનુષ્યમાં	૦	૦	૩૦૩	૦
૩૦૪. નોગર્ભજ પંચેન્દ્રિય મિશ્રયોગીમાં	૧૪	૫	૧૦૧	૧૮૪

૩૦૫. સમ્યગ્ દૃષ્ટિ આગતિ કૃષ્ણ લેશી બાદરમાં	૩	૩૪	૨૧૭	૫૧
૩૦૬. તિર્યક્ ઘાણેન્દ્રિય મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૭	૨૧૭	૭૨
૩૦૭. તિર્યક્ ત્રસ મિશ્રયોગીમાં	૦	૧૮	૨૧૭	૭૨
૩૦૮. અશાશ્વતા મિથ્યાત્વીમાં	૭	૫	૨૦૨	૯૪
૩૦૯. સમ્યક્ દૃષ્ટિ આગતિ એક સંસ્થાની ત્રસમાં	૭	૧૬	૧૮૭	૯૯
૩૧૦. ઔદારિક ત્રણ શરીરી એક સંસ્થાનીમાં	૦	૩૭	૨૭૩	૦
૩૧૧. ઔદારિક એક સંસ્થાનીમાં	૦	૩૮	૨૭૩	૦
૩૧૨. નોગર્ભજની આગતિ કૃષ્ણ લેશી પ્રત્યેક શરીરી	૦	૪૪	૨૧૭	૫૧
૩૧૩. અશાશ્વતામાં	૭	૫	૨૦૨	૯૯
૩૧૪. કૃષ્ણલેશી સ્ત્રીવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૦૨
૩૧૫. પ્ર. શરીરી કૃષ્ણલેશી મરનારમાં	૩	૪૪	૨૧૭	૫૧
૩૧૬. ત્રસ અનાહારી અચરમમાં	૭	૧૩	૨૦૨	૯૪
૩૧૭. નોગર્ભજ ઘાણેન્દ્રિય મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૧૪	૧૦૧	૧૮૮
૩૧૮. શ્રોત્રેન્દ્રિય અપર્યામામાં	૭	૧૦	૨૦૨	૯૯
૩૧૯. કૃષ્ણલેશી મરનારમાં	૩	૪૮	૨૧૭	૫૧
૩૨૦. ત્રણ શરીરી સ્ત્રીવેદમાં	૦	૫	૧૮૭	૧૨૮
૩૨૧. ત્રસ અપર્યામામાં	૭	૧૩	૨૦૨	૯૯
૩૨૨. બાદર અનાહારી અચરમમાં	૭	૧૮	૨૦૨	૯૪
૩૨૩. નોગર્ભજ પંચેન્દ્રિયમાં	૧૪	૧૦	૧૦૧	૧૮૮

૩૨૪. ત્રણ શરીરી ત્રસ મિથ્યાત્વી મરનારામાં	૭	૨૧	૨૦૨	૯૪
૩૨૫. ઔદારિક ચક્ષુઠન્દ્રિયમાં	૦	૨૨	૩૦૩	૦
૩૨૬. મિથ્યાત્વી એક સંસ્થાની મરનાર	૭	૩૮	૧૮૭	૯૪
૩૨૭. નોગર્ભજ ઘાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૧૪	૧૦૧	૧૯૮
૩૨૮. બાદર અભાષક અચરમમાં	૭	૨૫	૨૦૨	૯૪
૩૨૯. ઔદારિક ત્રસમાં	૦	૨૬	૩૦૩	૦
૩૩૦. ઔદારિક એકાંત ભવધારણી દેહમાં	૦	૪૨	૨૮૮	૦
૩૩૧. નોગર્ભજ બાદર મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૨૮	૧૦૧	૧૮૮
૩૩૨. ત્રસ મિથ્યાત્વી એકાંત સંખ્યાતાકાળની સ્થિતિવાળા	૭	૨૪	૨૦૭	૯૪
૩૩૩. ચક્ષુઠન્દ્રિય એકાંત સંખ્યાતા કાળની સ્થિતિવાળા	૭	૨૦	૨૦૭	૯૯
૩૩૪. તિર્યક્ અધોલોકની સ્ત્રીમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૨૨
૩૩૫. ઘાણેન્દ્રિય એકાંત સંખ્યાતાકાળની સ્થિતિવાળા	૭	૨૨	૨૦૭	૯૯
૩૩૬. કાર્મણ યોગ ત્રસમાં	૭	૧૩	૨૧૭	૯૯
૩૩૭. નોગર્ભજ પ્ર. શરીરી અચરમમાં	૧૪	૩૪	૧૦૧	૧૮૮
૩૩૮. અભાષક અચરમમાં	૭	૩૫	૨૦૨	૯૪
૩૩૯. ઉર્ધ્વ તિર્યક્.ના મરનારામાં	૦	૪૮	૨૧૭	૭૪
૩૪૦. નોગર્ભજ બાદર ત્રણ શરીરીમાં	૧૪	૨૭	૧૦૧	૧૯૮
૩૪૧. ઔદારિક બાદરમાં	૦	૩૮	૩૦૩	૦
૩૪૨. ઘાણેન્દ્રિયમાં મિથ્યા. મરનારમાં	૭	૨૪	૨૧૭	૯૪

૩૪૩. તેજો લેશ્યાવાળા જીવોમાં	૦	૧૩	૨૦૨	૧૨૮
૩૪૪. ત્રસ મિથ્યા. મરનારમાં	૭	૨૬	૨૧૭	૯૪
૩૪૫. ત્રણ શરીરી મિથ્યા. મરનારમાં	૭	૪૨	૨૦૨	૯૪
૩૪૬. પ્રત્યેક શરીરી જ. અં. ઉ. ૧૬ સાગર સ્થિતિ મરનારામાં	૫	૪૪	૨૧૭	૮૦
૩૪૭. અનાહારક જીવોમાં	૭	૨૪	૨૧૭	૯૯
૩૪૮. બાદર અભાષકમાં	૭	૨૫	૨૧૭	૯૯
૩૪૯. ત્રસપણે મરનારમાં	૭	૨૬	૨૧૭	૯૯
૩૫૦. નોગર્ભજ ત્રણ શરીરમાં	૧૪	૩૭	૧૦૧	૧૯૮
૩૫૧. ઔદારિક શરીરીમાં	૦	૪૮	૩૦૩	૦
૩૫૨. જ. અં. ઉ. ૧૭ સાગરની સ્થિતિના મરનારમાં	૬	૪૮	૨૧૭	૮૧
૩૫૩. નોગર્ભજની ગતિના ત્રસ ત્રણ શરીરીમાં	૨	૨૧	૨૨૮	૧૦૨
૩૫૪. મિથ્યા. એકાંત સંખ્યા સ્થિતિમાં	૭	૪૬	૨૦૭	૯૪
૩૫૫. તિર્યક્ લોક પંચે. એક સંસ્થાનીમાં	૦	૧૦	૨૭૩	૭૨
૩૫૬. બાદર મિથ્યા. મરનારમાં	૭	૩૮	૨૧૭	૯૪
૩૫૭. સમ્ય. આગતિના બાદરમાં	૭	૩૪	૨૧૭	૯૯
૩૫૮. અભાષકમાં	૭	૩૫	૨૧૭	૯૯
૩૫૯. તિર્યક્ ઘ્રાણેન્દ્રિય એક સંસ્થાનીમાં	૦	૧૪	૨૭૩	૭૨
૩૬૦. ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્ પુરૂષવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૪૮
૩૬૧. તિર્યક્ ત્રસ એક સંસ્થાનીમાં	૦	૧૬	૨૭૩	૭૨
૩૬૨. પ્ર. શરીરી મિથ્યા. મરનારામાં	૭	૪૪	૨૧૭	૯૪
૩૬૩. સમ્ય. આગતિમાં	૭	૪૦	૨૧૭	૯૯

૩૬૪. નોગર્ભજનો ગતિના બાદર				
ત્રણ શરીરીમાં	૨	૩૨	૨૨૮	૧૦૨
૩૬૫. જ. અં. ઉ. ૨૯ સાગરની				
સ્થિતિએ મરનારામાં	૭	૪૮	૨૧૭	૯૩
૩૬૬. મિથ્યાત્વમાં મરનારામાં	૭	૪૮	૨૧૭	૯૪
૩૬૭. પ્રત્યેક શરીરી મરનારામાં	૭	૪૪	૨૧૭	૯૯
૩૬૮. પુરૂષ એક સંસ્થાની ઘણા				
ભવવાળામાં	૦	૦	૧૭૨	૧૯૬
૩૬૯. અધોલોક તિર્યક્ ચક્ષુ. મિશ્રયોગી	૧૪	૧૬	૨૧૭	૧૨૨
૩૭૦. કૃષ્ણલેશી સંખ્યા. સ્થિતિવાળામાં	૩	૪૮	૨૧૭	૧૦૨
૩૭૧. સમુચ્ચય મરનારામાં	૭	૪૮	૨૧૭	૯૯
૩૭૨. તિર્યક્ કૃષ્ણલેશી ત્રણ				
શરીરી બાદરમાં	૦	૩૨	૨૮૮	૫૨
૩૭૩. તિર્યક્ બાદર એક સંસ્થાનીમાં	૦	૨૮	૨૭૩	૭૨
૩૭૪ બાદર કૃષ્ણ. એકાંત				
ભવધારણી દેહમાં	૩	૩૨	૨૮૮	૫૧
૩૭૫. તિર્યક્ પંચેન્દ્રિય કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૨૦	૩૦૩	૫૨
૩૭૬. એક સંસ્થાની મિશ્રયોગી				
પંચેન્દ્રિય અનેરિયામાં	૦	૫	૧૮૭	૧૮૪
૩૭૭. તિર્યક્ ચક્ષુ. કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૨૨	૩૦૩	૫૨
૩૭૮. ભુજપરની ગતના પંચે. સંજીમાં	૪	૧૦	૨૦૨	૧૬૨
૩૭૯. તિર્યક્ ઘ્રાણેન્દ્રિય કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૨૪	૩૦૩	૫૨
૩૮૦. પુરૂષ ત્રણ શરીરી અંચરમમાં	૦	૫	૧૮૭	૧૮૮

● ભવધારણી -- વૈક્રિય લબ્ધિ ન. ફોરવે તે.

૩૮૧. તિર્યક્ ત્રસ કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૨૬	૩૦૩	૫૨
૩૮૨. તિર્યક્ ત્રણ શરીરી કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૪૨	૨૮૮	૫૨
૩૮૩. તિર્યક્ એક સંસ્થાનીમાં	૦	૩૮	૨૭૩	૭૨
૩૮૪. સંજી " "	૧૪	૦	૧૭૨	૧૮૮
૩૮૫. નોગર્ભજની ગતના બાદરમાં	૨	૩૮	૨૪૩	૧૦૨
૩૮૬. અધોલોક તિર્યક્ બાદર પ્રત્યેક ભવધારણી અવગાહના	૭	૩૦	૨૮૮	૬૧
૩૮૭. ઉર્ધ્વલોક તિર્યક્ ત્રસ મિથ્યા એકાંત ભવધારણી દેહમાં	૦	૨૧	૨૮૮	૭૮
૩૮૮. અધોલોકમાં તિર્યક્ એકાંત ભવધારણી દેહ બાદરમાં	૭	૩૨	૨૮૮	૬૧
૩૮૯. સંજી અભવ્ય ત્રણ શરીરી અતિર્યયમાં	૧૪	૦	૧૮૭	૧૮૮
૩૯૦. પુરુષવેદ ત્રણ શરીરમાં	૦	૫	૧૮૭	૧૮૮
૩૯૧. પંચેન્દ્રિય કૃષ્ણ. એક સંસ્થાની	૬	૧૦	૨૭૩	૧૦૨
૩૯૨. તિર્યક્ બાદર ત્રણ શરીરીમાં	૦	૩૨	૨૮૮	૭૨
૩૯૩. તિર્યક્ બાદર કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૩૮	૩૦૩	૫૨
૩૯૪. સંજી અભવ્ય ત્રણ શરીરીમાં	૧૪	૫	૧૮૭	૧૮૮
૩૯૫. તિર્યક્ પંચેન્દ્રિયમાં	૦	૨૦	૩૦૩	૭૨
૩૯૬. પુરુષવેદીમાં મિથ્યાદૃષ્ટિ જ. અં. ઉ. ૨૮ સાગરની સ્થિતિમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૮૪
૩૯૭. તિર્યક્ ચક્ષુઁન્દ્રિયમાં	૦	૨૨	૩૦૩	૭૨
૩૯૮. અધોલોકમાં તિર્યક્ એકાંત ભવધારણી દેહમાં	૭	૪૨	૨૮૮	૬૧

૩૯૯. તિર્યક્ ઘાણેન્દ્રિયમાં	૦	૨૪	૩૦૩	૭૨
૪૦૦. અભવ્ય પુરુષ વેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૮૮
૪૦૧. તિર્યક્ ત્રસ જીવોમાં	૦	૨૬	૩૦૩	૭૨
૪૦૨. તિર્યક્ ત્રણ શરીરી	૦	૪૨	૨૮૮	૭૨
૪૦૩. તિર્યક્ કૃષ્ણલેશીમાં	૦	૪૮	૩૦૩	૫૨
૪૦૪. સમુ. સંજી અસં. ભવવાળા અતિર્યયમાં	૧૪	૦	૨૦૨	૧૮૮
૪૦૫. ઉરપરની ગતના ચક્ષુઁન્દ્રિય મિશ્રયોગીમાં	૧૦	૧૭	૨૧૭	૧૬૨
૪૦૬. ઉરપરની ગતના ઘાણેન્દ્રિય મિશ્રયોગીમાં	૧૦	૧૬	૨૧૭	૧૬૨
૪૦૭. બાદર પ્ર. કૃષ્ણ એક સંસ્થાનીમાં	૬	૨૬	૨૭૩	૧૦૨
૪૦૮. તિર્યક્ એકાંત છન્નસ્થમાં	૦	૪૮	૨૮૮	૭૨
૪૦૯. બાદર કૃષ્ણ એક સંસ્થાનીમાં	૬	૨૮	૨૭૩	૧૦૨
૪૧૦. પુરુષવેદમાં	૦	૧૦	૨૦૨	૧૮૮
૪૧૧. તિર્યક્ પ્ર. શરીરી બાદરમાં	૦	૩૬	૩૦૩	૭૨
૪૧૨. સ્ત્રીની ગતના, સંજી મિથ્યા.માં	૧૨	૧૦	૨૦૨	૧૮૮
૪૧૩. પ્રશસ્ત લેશ્યામાં	૦	૧૩	૨૦૨	૧૮૮
૪૧૪. સંજી મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૧૦	૨૦૨	૧૮૮
૪૧૫. પ્ર. શરીરી કૃષ્ણ. એક સંસ્થાની	૬	૩૪	૨૭૩	૧૦૨
૪૧૬. અપ્રશસ્તલેશી ત્રણ શરીરી બા. એક સંસ્થાનીમાં	૧૪	૨૭	૨૭૩	૧૦૨
૪૧૭. સ્ત્રીની ગત કૃષ્ણ. એક સંસ્થાની	૪	૩૮	૨૭૩	૧૦૨

૪૧૮. પ્ર. બાદર એક સંસ્થા. એકાંત ભવ ધારણી દેહમાં	૭	૨૫	૨૭૩	૧૧૩
૪૧૯. કૃષ્ણલેશ્યા એક સંસ્થાનીમાં	૬	૩૮	૨૭૩	૧૦૨
૪૨૦. મિશ્રયોગી બાદર એકાંત અસંયમમાં	૧૪	૨૦	૨૦૨	૧૮૪
૪૨૧. સ્ત્રીની ગતના અપ્રશસ્ત લેશી પ્ર. શરીર એક સંસ્થાનીમાં	૧૨	૩૪	૨૭૩	૧૦૨
૪૨૨. સ્ત્રીની ગતના સંજીમાં	૧૨	૧૦	૨૦૨	૧૯૮
૪૨૩. પ્ર. શરીરી મિશ્રયોગી એકાંત અસંયમમાં	૧૪	૨૩	૨૦૨	૧૮૪
૪૨૪. સમુચ્ચય સંજીમાં	૧૪	૧૦	૨૦૨	૧૯૮
૪૨૫. મિશ્રયોગી એકાંત અપચ્ચક્ષ્માણી	૧૪	૨૫	૨૦૨	૧૮૪
૪૨૬. કૃષ્ણલેશી બાદર પ્ર. ત્રણ શરીરી	૬	૩૦	૨૮૮	૧૦૨
૪૨૭. અપ્રશસ્ત લેશી એક સંસ્થાનીમાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૦૨
૪૨૮. કૃષ્ણ. બાદર ત્રણ શરીરીમાં	૬	૩૨	૨૮૮	૧૦૨
૪૨૯. કૃષ્ણ. બાદર એકાંત અસંયમમાં	૬	૩૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૦. સ્ત્રીની ગતના ત્રસ મિશ્ર દૃષ્ટિ ઘણા ભવવાળા	૧૨	૧૮	૨૧૭	૧૮૩
૪૩૧. સ્ત્રીની ગતના ત્રસ મિશ્ર	૧૨	૧૮	૨૧૭	૧૮૪
૪૩૨. ત્રસ મિશ્રયોગી સંખ્યા. ભવવાળા	૧૪	૧૮	૨૧૭	૧૮૩
૪૩૩. ત્રસ મિશ્રયોગી	૧૪	૧૮	૨૧૭	૧૮૪
૪૩૪. કૃષ્ણ પ્ર. ત્રણ શરીરીમાં	૬	૩૮	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૫. મિશ્રયોગી બાદર મિથ્યાત્વી	૧૪	૨૫	૨૧૭	૧૭૯
૪૩૬. બા. ત્રણ શરીરી અપ્રશસ્તલેશી	૧૪	૩૨	૨૮૮	૧૦૨

૪૩૭. બાદર એકાંત અપચ્ચક્રખાણી				
અપ્રશસ્તલેશીમાં	૧૪	૩૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૮. કૃષ્ણલેશી ત્રણ શરીરીમાં	૬	૪૨	૨૮૮	૧૦૨
૪૩૯. કૃષ્ણલેશી એકાંત અપચ્ચક્રખાણી	૬	૪૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૦. મિશ્રયોગ બાદરમાં	૧૪	૨૫	૨૧૭	૧૮૪
૪૪૧. અધોલોક તિર્યક્ના				
ચક્ષુઠન્દ્રિય ત્રણ શરીરી	૧૪	૧૭	૨૮૮	૧૨૨
૪૪૨. પ્ર. ત્રણ શરીરી અપ્રશ.લેશીમાં	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૩. પ્ર. મિશ્ર યોગીમાં	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૪. પ્રત્યેક એકાંત ભવધારણી દેહ				
ઘણા ભવવાળા	૭	૩૮	૨૮૮	૧૧૧
૪૪૫. અધો. તિ. ત્રણ શરીરી ત્રસમાં	૧૪	૨૧	૨૮૮	૧૨૨
૪૪૬. અપ્ર. લેશ્યા ત્રણ શરીરી	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૭. એકાંત અસંયમ અપ્રશસ્તલેશી	૧૪	૪૩	૨૮૮	૧૦૨
૪૪૮. એકાંત ભવ. દેહ ઘણા ભવવાળા	૭	૪૨	૨૮૮	૧૧૧
૪૪૯. સ્ત્રીગતિના એકાંત ભવધા. દેહ	૬	૪૨	૨૮૮	૧૧૩
૪૫૦. ભવસિદ્ધિ એકાંત " "	૭	૪૨	૨૮૮	૧૧૩
૪૫૧. ઉરપરની ગત કૃષ્ણ. પ્ર. શરીરી	૨	૪૪	૩૦૩	૧૦૨
૪૫૨. ભુજપરની ગતના અધો.				
તિર્યક્ પ્રત્યેક ત્રણ શરીરી	૪	૩૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૫૩. સ્ત્રીની ગત કૃષ્ણ. પ્રત્યેક શરીરી	૪	૪૪	૩૦૩	૧૦૨
૪૫૪. ઉર્ધ્વ તિર્યક્ એકાંત છદ્મસ્થ				
પંચેન્દ્રિય ઘણા ભવમાં	૦	૨૦	૨૮૮	૧૪૬
૪૫૫. કૃષ્ણલેશી પ્રત્યેક શરીરી	૬	૪૪	૩૦૩	૧૦૨

૪૫૬. અધો. તિ. ત્રણ શરીરી બાદર	૧૪	૩૨	૨૮૮	૧૨૨
૪૫૭. અપ્રસ્તલેશી બાદર	૧૪	૩૮	૩૦૩	૧૦૨
૪૫૮. ઉર્ધ્વ તિ.ના એકાંત છન્નસ્થ ચક્ષુ.	૦	૨૨	૨૮૮	૧૪૮
૪૫૯. ઉર્ધ્વ તિર્યક્ના એક સંસ્થાનીમાં	૦	૩૮	૨૭૩	૧૪૮
૪૬૦. ઉર્ધ્વ તિર્યક્ એકાંત છન્નસ્થ ઘ્રાણ.	૦	૨૪	૨૮૮	૧૪૮
૪૬૧. અધોલોક તિ. ના ચક્ષુ ઇન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૨	૩૦૩	૧૨૨
૪૬૨. " " બાદર એકાંત છન્નસ્થ	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૬૩. " " ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૪	૩૦૩	૧૨૨
૪૬૪. સ્ત્રીગતિના અધોલોક તિર્યક્ ત્રણ શરીરી	૧૨	૪૨	૨૮૮	૧૨૨
૪૬૫. અધો. તિર્યક્ના ત્રસ	૧૪	૨૬	૩૦૩	૧૨૨
૪૬૬. અધો. તિ. ત્રણ શરીરી	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૨૨
૪૬૭. અપ્રશસ્ત લેશ્યામાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૦૨
૪૬૮. ઉર્ધ્વ. તિ. ત્રણ શરીરી બાદર	૦	૩૨	૨૮૮	૧૪૮
૪૬૯. " " એકાંત અસંયમ બાદર	૦	૩૩	૨૮૮	૧૪૮
૪૭૦. અધો. " " છન્નસ્થ સ્ત્રી ગતિમાં	૧૨	૪૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૭૧. ઉર્ધ્વ. " પંચેન્દ્રિયમાં	૦	૨૦	૩૦૩	૧૪૮
૪૭૨. અધો. તિ. એકાંત છન્નસ્થ	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૨૨
૪૭૩. ઉર્ધ્વ. તિ. ચક્ષુ ઇન્દ્રિયમાં	૦	૨૨	૩૦૩	૧૪૮
૪૭૪. ઉર્ધ્વ તિ. એકાંત છન્નસ્થ બાદર	૦	૩૮	૨૮૮	૧૪૮
૪૭૫. ઉર્ધ્વ. તિ. ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૦	૨૪	૩૦૩	૧૪૮
૪૭૬. " તિ.ત્રણ શરીરી ઘણાભવવાળા	૦	૪૨	૨૮૮	૧૪૬
૪૭૭. ઉર્ધ્વ. તિર્યક્ ત્રસમાં	૦	૨૬	૩૦૩	૧૪૮
૪૭૮. ઉર્ધ્વ તિર્યક્ ત્રણ શરીરીમાં	૦	૪૨	૨૮૮	૧૪૮

૪૭૯. ઉર્ધ્વ તિર્યક્ એકાંત અસંયમમાં	૦	૪૩	૨૮૮	૧૪૮
૪૮૦. " " એકાંત છન્નસ્થ પ્ર. શરીરી	૦	૪૪	૨૮૮	૧૪૮
૪૮૧. સ્ત્રીની ગતના અધો તિર્યક્ પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૨	૪૪	૩૦૩	૧૨૨
૪૮૨. ઉર્ધ્વ તિર્ણ એકાંત છન્નસ્થ ઘણા ભવવાળા	૦	૪૮	૨૮૮	૧૪૬
૪૮૩. અધો તિર્ણ પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૪	૪૪	૩૦૩	૧૨૨
૪૮૪. ઉર્ધ્વ તિર્ણ એકાંત છન્નસ્થમાં	૦	૪૮	૨૮૮	૧૪૮
૪૮૫. સ્ત્રીની ગતના અધો તિર્યક્માં	૧૨	૪૮	૩૦૩	૧૨૨
૪૮૬. ભુજપરની ગતના ત્રણ શરીરી બાદર	૪	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૮૭. અધો તિર્ણ લોકમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૨૨
૪૮૮. ખેચરની ગતના ત્રણ શરીરી બાદરમાં	૬	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૮૯. ઉર્ધ્વ તિર્ણ બાદરમાં	૦	૩૮	૩૦૩	૧૪૮
૪૯૦. સ્થળચરની ગતના ત્રણ શરીરી બાદર	૮	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૧. ખેચરની ગતના પંચેન્દ્રિયમાં	૬	૨૦	૩૦૩	૧૬૨
૪૯૨. ઉરપરની ગતના ત્રણ શરીરી બાદર	૧૦	૩૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૩. ઉર્ધ્વ તિર્ણ પ્રત્યેક શરીરી ઘણા ભવવાળા	૦	૪૪	૩૦૩	૧૪૬
૪૯૪. ખેચરની ગતના પ્રત્યેક ત્રણ શરીરીમાં	૬	૩૮	૨૮૮	૧૬૨

૪૯૫. ઉર્ધ્વ તિર્ણા પ્રત્યેક શરીરીમાં	૦	૪૪	૩૦૩	૧૪૮
૪૯૬. ભૂજપરની ગતના ૩ શરીરીમાં	૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૭. ખેચરની ગતના ત્રસમાં	૬	૨૬	૩૦૩	૧૬૨
૪૯૮. ખેચરની ગતના ત્રણ શરીરીમાં	૬	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૪૯૯. ઉર્ધ્વ તિર્ણા લોકમાં	૦	૪૮	૩૦૩	૧૪૮
૫૦૦. સ્થળચરની ગતના ૩ શરીરીમાં	૮	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૧. ત્રસ એક સંસ્થાનીમાં	૧૪	૧૬	૨૭૩	૧૯૮
૫૦૨. ઉરપરની ગતના ૩ શરીરીમાં	૧૦	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૩. સંજી તિર્યચની ગતના ઘાણે.માં	૧૪	૨૪	૩૦૩	૧૬૨
૫૦૪. ખેચરની ગતના એકાંત છન્ન.માં	૬	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૫. સંજી તિર્યચની ગતના ત્રસમાં	૧૪	૨૬	૩૦૩	૧૬૨
૫૦૬. સંજી તિર્ય.ની ગતના ૩ શરીરી	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૭. અંતરદ્વીપના પર્યામાના અલદ્વિયા (વર્જને) માં	૧૪	૪૮	૨૪૭	૧૯૮
૫૦૮. ઉરપર તિર્યચની ગતના એકાંત સકષાયીમાં	૧૦	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૦૯. સ્થળચર તિર્યચની ગતના પ્રત્યેક શરીરી બાદરમાં	૮	૩૬	૩૦૩	૧૬૨
૫૧૦. તિર્યચાણીની ગતના એકાંત સયોગી	૧૨	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૧૧. એક સંસ્થાની પ્ર. શરીરી બાદર	૧૪	૨૬	૨૭૩	૧૯૮
૫૧૨. તિર્યચની ગત એકાંત સયોગીમાં	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૬૨
૫૧૩. એક સંસ્થાની મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૯૮

જીવોની માર્ગણાના ૫૬૩ પ્રશ્નો

૩૪૯

૫૧૪. મધ્ય જીવોને સ્પર્શનારા એકાંત છન્નસ્થ ચક્ષુઈન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૨	૨૮૮	૧૯૦
૫૧૫. તિર્યચાણીની ગતના બાદરમાં	૧૨	૩૮	૩૦૩	૧૬૨
૫૧૬. મધ્ય જીવોને સ્પર્શનારા એકાંત છન્નસ્થ ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૪	૨૮૮	૧૯૦
૫૧૭. એક સંસ્થાન સ્ત્રીની ગતના પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૨	૩૪	૨૭૩	૧૯૮
૫૧૮. પંચેન્દ્રિયમાં એકાંત છન્નસ્થ ઘણા ભવવાળા	૧૪	૨૦	૨૮૮	૧૯૬
૫૧૯. ઘ્રાણેન્દ્રિય એકાંત છન્નસ્થ અસંયમમાં	૧૪	૧૯	૨૮૮	૧૯૮
૫૨૦. પંચેન્દ્રિય એકાંત છન્નસ્થમાં	૧૪	૨૦	૨૮૮	૧૯૮
૫૨૧. એક સંસ્થાની ઘણા ભવવાળામાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૯૬
૫૨૨. એકાંત સકષાય ચક્ષુઈન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૨	૨૮૮	૧૯૮
૫૨૩. એક સંસ્થાનીમાં	૧૪	૩૮	૨૭૩	૧૯૮
૫૨૪. એકાંત સકષાયી ઘ્રાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૪	૨૮૮	૧૯૮
૫૨૫. પંચેન્દ્રિય મિથ્યાત્વીમાં	૧૪	૨૦	૩૦૩	૧૮૮
૫૨૬. એકાંત સકષાય ત્રસમાં	૧૪	૨૬	૨૮૮	૧૯૮
૫૨૭. તિર્યચની ગતમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૬૨
૫૨૮. એકાંત છન્નસ્થ બાદર મિથ્યાત્વી	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૮૮
૫૨૯. સ્ત્રીની ગતના ત્રસ મિથ્યાત્વીમાં	૧૨	૨૬	૩૦૩	૧૮૮
૫૩૦. સ્ત્રીની ગતના ત્રણ શરીરી બાદર એકાંત સકષાયીમાં	૧૨	૩૨	૨૮૮	૧૯૮

૫૩૧. સ્ત્રીની ગતના પંચેન્દ્રિય સંખ્યાતા ભવવાળામાં	૧૨	૨૦	૩૦૩	૧૯૬
૫૩૨. ત્રણ શરીરી બાદરમાં	૧૪	૩૨	૨૮૮	૧૯૮
૫૩૩. એકાંત અસંયમ બાદરમાં	૧૪	૩૩	૨૮૮	૧૯૮
૫૩૪. એકાંત છન્ન. અભવ્ય પ્ર. શરીરી	૧૪	૪૪	૨૮૮	૧૮૮
૫૩૫. પંચેન્દ્રિય જીવોમાં	૧૪	૨૦	૩૦૩	૧૯૮
૫૩૬. સ્ત્રીની ગતના બાદર એકાંત સકષાયીમાં	૧૨	૩૮	૨૮૮	૧૯૮
૫૩૭. સ્ત્રીની ગતના ઘાણેન્દ્રિયમાં	૧૨	૨૪	૩૦૩	૧૯૮
૫૩૮. એકાંત છન્નસ્થ બાદરમાં	૧૪	૩૮	૨૮૮	૧૯૮
૫૩૯. ઘાણેન્દ્રિયમાં	૧૪	૨૪	૩૦૩	૧૯૮
૫૪૦. સ્ત્રીની ગતના ત્રણ શરીરીમાં	૧૨	૪૨	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૧. ત્રસ જીવોમાં	૧૪	૨૬	૩૦૩	૧૯૮
૫૪૨. ત્રણ શરીરી એકાંત છન્નસ્થ	૧૪	૪૨	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૩. એકાંત અસંયમમાં	૧૪	૪૩	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૪. પ્રત્યેક શરીરી એકાંત છન્નસ્થમાં	૧૪	૪૪	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૫. સમ્ય. તિર્યચના અલદ્વિયામાં	૧૪	૩૦	૩૦૩	૧૯૮
૫૪૬. એકાંત છન્નસ્થ ઘણા ભવવાળામાં	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૯૬
૫૪૭. સ્ત્રીની ગત પ્ર. શરીરી મિથ્યાત્વી	૧૨	૪૪	૩૦૩	૧૮૮
૫૪૮. એકાંત છન્નસ્થમાં	૧૪	૪૮	૨૮૮	૧૯૮
૫૪૯. મિથ્યાત્વી પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૪	૪૪	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૦. સમકિતિ નારકીના અલદ્વિયામાં	૧	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૧. સ્ત્રીની ગતના મિથ્યાત્વી	૧૨	૪૮	૩૦૩	૧૯૮
૫૫૨. એકેન્દ્રિય પર્યાપ્તના અલદ્વિયા	૧૪	૩૭	૩૦૩	૧૯૮

૫૫૩. મિથ્યાત્વી	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૪. નવ ગ્રૈવેયકના પર્યા. અલદ્વિયામાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૫. જીવોના મધ્યભેદ સ્પર્શનારા	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૦
૫૫૬. નરક પર્યામના અલદ્વિયામાં	૭	૪૮	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૭. સ્ત્રીની ગતના પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૨	૪૪	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૮. તિર્યચ પંચે. વૈકિયના અલદ્વિયા	૧૪	૪૩	૩૦૩	૧૮૮
૫૫૯. પ્રત્યેક શરીરીમાં	૧૪	૪૪	૩૦૩	૧૮૮
૫૬૦. તેજોલેશી એકેન્દ્રિયના અલદ્વિયા	૧૪	૪૫	૩૦૩	૧૮૮
૫૬૧. ઘણા ભવવાળા જીવોમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૬
૫૬૨. એકે. વૈકિય શરીરી અલદ્વિયા	૧૪	૪૭	૩૦૩	૧૮૮
૫૬૩. સર્વ સંસારી જીવોમાં	૧૪	૪૮	૩૦૩	૧૮૮

ઈતિ જીવોની માર્ગજ્ઞાના પદ ૩ પ્રશ્નો.

નોંધ :-

૨૩. ચાર કષાય

પન્નવણા ૫૬ - ૧૪

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ વીર ભગવાનને પૂછ્યું કે, "હે ભગવાન ! કષાય કેટલા પ્રકારે કહ્યા છે ?" ભગવાને કહ્યું, "હે ગૌતમ ! કષાય ૧૬ પ્રકારે કહ્યા છે. ૧. પોતાને માટે, ૨. પરને માટે, ૩. તદુભયા કહેતા બન્ને માટે, ૪. ખેત કહેતાં ઉઘાડી જમીનને માટે, ૫. વત્યુ કહેતાં ઢાંકી જમીનને માટે, ૬. શરીર માટે, ૭. ઉપધિને માટે, ૮. નિરર્થક, ૯. જાણતાં, ૧૦. અજાણતાં, ૧૧. ઉપશાંતપણે^૧, ૧૨. અણુપશાંતપણે^૨, ૧૩. અનંતાનુબંધી ક્રોધ, ૧૪. અપ્રત્યાખ્યાની ક્રોધ, ૧૫. પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, ૧૬. સંજ્વલનનો ક્રોધ." તે ૧૬ સમુચ્ચય જીવ ૧, અને ૨૪ દંડક આશ્રી એમ કુલ ૨૫ × ૧૬ = ૪૦૦ ભાંગા થાય. હવે કષાયના દળીયા કહે છે. ચણીયા^૩, ઉપચણીયા, બાંધ્યા, વેદ્યા, ઉદીરીયા, નિર્જર્યા એમ ૬. તે ભૂતકાળ, વર્તમાનકાળ અને ભવિષ્યકાળ આશ્રી એમ ૬ × ૩ = ૧૮ થાય. તે ૧૮ એક જીવ આશ્રી અને ૧૮ બહુ જીવ આશ્રી એવં ૩૬ થાય. તે સમુચ્ચય જીવ આશ્રી અને ૨૪ દંડક આશ્રી એમ ૨૫ × ૩૬ = ૯૦૦ ભાંગા થયા. તેમાં ઉપર બતાવ્યા તે ૪૦૦ ભાંગા ઉમેરતાં કુલ ૧૩૦૦ ભાંગા ક્રોધના થયા. તે જ પ્રમાણે ૧૩૦૦ માનના, ૧૩૦૦ માયાના, ૧૩૦૦

૧ ઉદય અવસ્થાને નહીં પ્રાપ્ત થયેલ. ૨ ઉદય અવસ્થાને પ્રાપ્ત થયેલ.

૩ ચણીયા - કર્મ પુદ્ગલોનું આવવું. ઉપચણીયા - તેને વધુ પુષ્ટ કરવાં. બાંધ્યા - નિદ્ધત કે નિકાચિત બંધ કરવો. વેદ્યા - દર્દ આદિ દુઃખનું વેદન કરવું તે. ઉદીરીયા - તપ આદિથી ઉદીરણા કરવી. નિર્જર્યા - આત્માથી કર્મદલિકોને જુદા કરવા.

લોભના મળીને કુલ ચાર કષાયના ૫૨૦૦૬ ભાંગા થાય.

ઇતિ ચાર કષાય.

૨૪. શ્વાસોચ્છ્વાસ

પત્રવણા ૫૬ - ૭

શ્રી ગૌતમ સ્વામીએ વીર ભગવાનને પૂછ્યું કે, "હે ભગવાન ! નારકી, દેવતા, તિર્યંચ અને મનુષ્ય કેવી રીતે શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે ?"

ભગવાને કહ્યું, "હે ગૌતમ ! નારકીના જીવ નિરંતર ધમણની જેમ શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે. દેવતાના શ્વાસોચ્છ્વાસનો કાળ બતાવવા માટે નીચે કોઠો આપ્યો છે."

દેવતાનું નામ	જઘન્ય કાળ	ઉત્કૃષ્ટ કાળ
અસુરકુમારના દેવ	સાત થોક	એક પક્ષ ઝાઝેરે.
વાણવ્યંતર, ૯ નિકાય	સાત થોક	પ્રત્યેક મુહૂર્ત.
જ્યોતિષી	પ્રત્યેક મુહૂર્ત.	પ્રત્યેક મુહૂર્ત.
પહેલે દેવલોકે	પ્રત્યેક મુહૂર્ત.	બે પક્ષ.
બીજે દેવલોકે	પ્રત્યેક મુહૂર્ત ઝાઝેરું	બે પક્ષ ઝાઝેરે.

❖ બીજી એક ધારણા પ્રમાણે કષાયના ૬ દળિયાને (ચણિયા આદિ) ૩ કાળ સાથે ગુણતાં $૬ \times ૩ = ૧૮$ થાય. તેને ૧ સમુચ્ચય જીવ તથા ૨૪ દંડક એ ૨૫ સાથે ગુણતાં $૧૮ \times ૨૫ = ૪૫૦$ થાય. તેમાં પ્રથમ બતાવેલા ૪૦૦ ભાંગા ઉમેરતાં $૪૫૦ + ૪૦૦ = ૮૫૦$ ભાંગા કોષના, તેવી જ રીતે ૮૫૦ માનના, ૮૫૦ માયાના, ૮૫૦ લોભના એમ સર્વ મળીને કુલ ૩૪૦૦ ભાંગા પણ થાય છે. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

ત્રીજે દેવલોકે	બે પક્ષે	સાત પક્ષે.
ચોથે દેવલોકે	બે પક્ષ ઝાઝેરે	સાત પક્ષ ઝાઝેરે.
પાંચમે દેવલોકે	સાત પક્ષે	દશ પક્ષે.
છઠ્ઠે દેવલોકે	દશ પક્ષે	ચૌદ પક્ષે.
સાતમે દેવલોકે	ચૌદ પક્ષે	સત્તર પક્ષે.
આઠમે દેવલોકે	સત્તર પક્ષે	અઠાર પક્ષે.
નવમે દેવલોકે	અઠાર પક્ષે	ઓગણીસ પક્ષે.
દશમે દેવલોકે	ઓગણીસ પક્ષે	વીસ પક્ષે.
અગિયારમે દેવલોકે	વીસ પક્ષે	એકવીસ પક્ષે.
બારમે દેવલોકે	એકવીસ પક્ષે	બાવીસ પક્ષે.
પહેલી ઐવેયકમાં	બાવીસ પક્ષે	ત્રેવીસ પક્ષે.
બીજી ઐવેયકમાં	ત્રેવીસ પક્ષે	ચોવીસ પક્ષે.
ત્રીજી ઐવેયકમાં	ચોવીસ પક્ષે	પચ્ચીસ પક્ષે.
ચોથી ઐવેયકમાં	પચ્ચીસ પક્ષે	છવ્વીસ પક્ષે.
પાંચમી ઐવેયકમાં	છવ્વીસ પક્ષે	સત્તાવીસ પક્ષે.
છઠ્ઠી ઐવેયકમાં	સત્તાવીસ પક્ષે	અઠાવીસ પક્ષે.
સાતમી ઐવેયકમાં	અઠાવીસ પક્ષે	ઓગણત્રીસ પક્ષે.
આઠમી ઐવેયકમાં	ઓગણત્રીસ પક્ષે	ત્રીસ પક્ષે.
નવમી ઐવેયકમાં	ત્રીસ પક્ષે	એકત્રીસ પક્ષે.
ચાર અનુત્તર વિમાન	એકત્રીસ પક્ષે	તેત્રીસ પક્ષે.
સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનમાં	તેત્રીસ પક્ષે	તેત્રીસ પક્ષે.

સર્વ તિર્યચ અને મનુષ્યનાં બધાં જીવો વિમાત્રાથી—અનિયતકાળ
(બે શ્વાસોચ્છ્વાસ વચ્ચેનો કાળ નક્કી નથી) શ્વાસોચ્છ્વાસ લે છે.
ઈતિ શ્વાસોચ્છ્વાસનો થોકડો. ❀ ❀ ❀ ❀ ❀ ❀

૨૫. અસજ્ઞાયો

ઠાણાંગ સૂત્ર ૪, ઠાણાંગ સૂત્ર ૧૦ તથા નિશીથ સૂત્ર ઉ. ૧૯
અંતરીક્ષ (આકાશ) સંબંધી ૧૦ અસજ્ઞાય

નામ	અર્થ	કાળ મર્યાદા
૧. ઉલ્કાપાત	— તારો આકાશેથી ખરે તો	૧ પ્રહર
૨. દિગ્દાહ	— દિશા દાહ ^૧	જ્યાં સુધી રહે
૩. ગર્જિત	— મેઘગર્જના થાય તો ^૨	૨ પ્રહર
૪. વિદ્યુત	— વીજળી ચમકે તો ^૨	૧ પ્રહર
૫. નિર્ઘાત	— કડાકા જેવો અવાજ ^૨	૮ પ્રહર
૬. યૂપક	— બાલાચંદ્રની, શુક્લપક્ષની એકમ, બીજ, ત્રીજની રાત્રિએ	પ્રથમ પ્રહર સુધી
૭. યક્ષાદીપ્ત	— વીજળી ચમકવાથી યક્ષનું ચિહ્ન જેવું દેખાય	જ્યાં સુધી દેખાય
૮. ધૂમિકા	— ધુમ્મસ (ધૂમાડા જેવી ધૂળ) ^૩	જ્યાં સુધી રહે
૯. મિહિકા	— કરા (ઝાકળ) પડે તો	જ્યાં સુધી રહે
૧૦. રજઉદ્ઘાત	— રજુ (ધૂળ) વરસે તો	જ્યાં સુધી વરસે

૧ આકાશમાં કોઈપણ દિશામાં નગર બળતું હોય કે અગ્નિની જ્વાળા ઉડતી હોય એવું દેખાય. જ્યાં ઉપર પ્રકાશ નીચે અંધારું હોય તે દિશા-દાહ. ૨ મેઘ ગર્જનાદિમાં સ્વાધ્યાયકાળ, આર્દ્રા નક્ષત્રથી, સ્વાતિ નક્ષત્રનો માનવો. ૩ કારતક થી મહા મહિના સુધીનો સમય વર્ષા માટેનો ગર્ભ કાળ ગણાય છે. ત્યારે આવી ધૂમિકા પડે છે.

ઔદારિક શરીર સંબંધી ૧૦ અસજ્જાય

- ૧૧-૧૩. અસ્થિ, માંસ, શોષિત - હાડકાં, માંસ, લોહી પડ્યાં હોય તો. *
૧૪. અશુચિસામન્ત - અશુચિની દુર્ગંધ આવે અથવા દેખાય - ત્યાં સુધી.
૧૫. શ્મશાનસામન્ત - શ્મશાન ભૂમિ સો હાથથી વધુ નજીક હોય તો.
૧૬. ચંદ્રોપરાગ - ચંદ્રગ્રહણ - અલ્પગ્રાસમાં ૪ પ્રહર, ખંડગ્રહણમાં ૮ પ્રહર, પૂર્ણ હોય તો ૧૨ પ્રહર. (ગ્રહણના પ્રારંભથી અસ્વાધ્યાયનો કાળ ગણવો.)
૧૭. સૂર્યોપરાગ - સૂર્ય ગ્રહણ - અલ્પગ્રાસમાં ૮ પ્રહર, ખંડ ગ્રહણમાં ૧૨ પ્રહર, પૂર્ણ હોય તો ૧૬ પ્રહર.
૧૮. પતન (રાજમરણ) - રાજાનું અવસાન થતાં નવો રાજા ઘોષિત ન થાય ત્યાં સુધી.
૧૯. રાજવ્યુદ્ગ્રહ - યુદ્ધ સ્થાનથી નજીક, યુદ્ધ ચાલે ત્યાં સુધી.
૨૦. ઉપાશ્રયસ્થાન્ત ઔદારિક શરીર - ઉપાશ્રયમાં પંચેન્દ્રિયનું ક્લેવર (તિર્યચનું ૬૦ અને મનુષ્યનું ૧૦૦ હાથમાં) પડ્યું હોય ત્યાં સુધી.

* મનુષ્યનાં હાડ, માંસ, લોહી, ૧૦૦ હાથની અંદર હોય, તિર્યચના ૬૦ હાથની અંદર હોય તો. હાડકું બળી કે ગળી ગયું ન હોય તો બાર વર્ષ સુધી. મૃત કે ભાંગેલું ઈંડુ હોય તો ૩ પ્રહર સુધી. ૭ ઘર સુધી ક્ષેત્રમાં બાળક જન્મ વખતે ૭ કે ૮ દિવસ સુધી.

કાળ સંબંધી ૧૪ અસજ્જાય

૨૧- ૩૦. અષાઠ, ભાદરવો, આસો, કારતક અને ચૈત્ર મહિનાની સુદ પૂનમ અને આ પૂનમ પછીની વદ એકમની^૧ દિવસ, રાત્રીની.

૩૧- ૩૪. પ્રભાત, મધ્યાહ્ન^૨, સંધ્યા, મધ્યરાત્રી એ ચાર સંધિકાળમાં ૧-૧ મુહૂર્તની.

આ અસજ્જાય ટાળીને સ્વાધ્યાય કરવો જોઈએ, ખુલ્લે મોઢે ન બોલવું જોઈએ તથા લાઈટના કે દિવાના અજવાળામાં ન વાંચવું જોઈએ.

કોઈકોઈ હુતાશની પ્રગટે ત્યારે તથા ધૂળેટીનાં દિવસની અસજ્જાય પણ માને છે.

ઈતિ અસજ્જાય.

૧ અષાઠ આદિની પૂનમમાં દેવતા તિર્થાલોકમાં ઉત્સવ (ઈન્દ્ર, કાર્તિકેય, યક્ષ, ભૂત મહોત્સવ ઇ.) ઉજવવા આવે છે અને એકમે પાછા ફરે છે. તે દિવસો દરમ્યાન સૂત્ર અશુદ્ધિ થાય તો દેવ ઉપદ્રવ કરી શકે છે માટે.

૨ મધ્યાહ્ન એટલે દિવસ અને રાત્રીનો મધ્ય ભાગ. તે મધ્ય ભાગની એક ઘડી પહેલા અને એક ઘડી પછી. તે જ પ્રમાણે મધ્યરાત્રી ગણવી. તેમ જ પ્રભાતમાં સૂર્યોદય પહેલા ૩૬ મિનિટ, પછી ૧૨ મિનિટ તથા સંધ્યામાં સૂર્યાસ્ત પહેલા ૧૨ મિનિટ, પછી ૩૬ મિનિટ.

૨૬. બત્રીસ સૂત્રોનાં નામ

ક્રમ સૂત્રનું નામ	અંગ/ ઉપાંગ	ગાથા/ સૂત્ર (હાલ)	કાલિક/ ઉત્કાલિક
૦૧. આચારાંગ સૂત્ર	અંગ	૨૫૦૦	કાલિક
૦૨. સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર	અંગ	૨૧૦૦	કાલિક
૦૩. સ્થાનાંગ સૂત્ર	અંગ	૩૭૭૦	કાલિક
૦૪. સમવાયાંગ સૂત્ર	અંગ	૧૬૬૭	કાલિક
૦૫. ભગવતી (વિવાહ પ્રજ્ઞાપ્તિ)	અંગ	૧૫૭૫૨	કાલિક
૦૬. જ્ઞાતા ધર્મ કથાંગ સૂત્ર	અંગ	૫૫૦૦	કાલિક
૦૭. ઉપાસક દશાંગ સૂત્ર	અંગ	૮૧૨	કાલિક
૦૮. અન્તકૃતાંગ સૂત્ર	અંગ	૯૦૦	કાલિક
૦૯. અનુત્તરોપપાતિક સૂત્ર	અંગ	૨૯૨	કાલિક
૧૦. પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્ર	અંગ	૧૨૫૦	કાલિક
૧૧. વિપાક સૂત્ર	અંગ	૧૨૧૬	કાલિક
૧૨. ઉપપાતિક (ઉવવાઈ) સૂત્ર	ઉપાંગ	૧૧૬૭	ઉત્કાલિક
૧૩. રાજપ્રશ્રીય સૂત્ર	ઉપાંગ	૨૦૭૮	ઉત્કાલિક
૧૪. જીવાજીવાભિગમ સૂત્ર	ઉપાંગ	૪૭૦૦	ઉત્કાલિક
૧૫. પ્રજ્ઞાપના સૂત્ર	ઉપાંગ	૭૭૮૭	ઉત્કાલિક
૧૬. જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્ર	ઉપાંગ	૪૧૪૬	કાલિક
૧૭. ચંદ્ર પ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્ર	ઉપાંગ	૨૨૦૦	કાલિક
૧૮. સૂર્ય પ્રજ્ઞાપ્તિ સૂત્ર	ઉપાંગ	૨૨૦૦	ઉત્કાલિક

૧૯. નિરયાવલિકા સૂત્ર	ઉપાંગ		કાલિક
૨૦. કલ્પવતંસિકા સૂત્ર	ઉપાંગ		કાલિક
૨૧. પુષ્પિકા સૂત્ર	ઉપાંગ	— ૧૧૦૯	કાલિક
૨૨. પુષ્પચૂલિકા સૂત્ર	ઉપાંગ		કાલિક
૨૩. વૃષ્ટિદશા સૂત્ર	ઉપાંગ		કાલિક
૨૪. દશવેકાલિક સૂત્ર	મૂળ	૭૦૦	ઉત્કાલિક
૨૫. ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર	મૂળ	૨૧૦૦	કાલિક
૨૬. નંદી સૂત્ર	મૂળ	૭૦૦	ઉત્કાલિક
૨૭. અનુયોગદ્વાર સૂત્ર	મૂળ	૧૮૯૯	ઉત્કાલિક
૨૮. બૃહત્કલ્પ સૂત્ર	છેદ	૪૭૩	કાલિક
૨૯. વ્યવહાર સૂત્ર	છેદ	૬૦૦	કાલિક
૩૦. નિશીથ સૂત્ર	છેદ	૮૧૫	કાલિક
૩૧. દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્ર	છેદ	૧૮૩૦	કાલિક
૩૨. આવશ્યક સૂત્ર (નોકાલિક, નોઉત્કાલિક) ૧૦૦			

૧૧ અંગ સૂત્ર — ગાથા ૩૫૭૫૯ કાલિક સૂત્ર સંખ્યા ૨૩

૧૨ ઉપાંગ સૂત્ર — " ૨૫૩૮૭ ઉત્કાલિક સૂત્ર " ૮

૪ મૂળ સૂત્ર — " ૫૩૯૯ નોકાલિક, નોઉત્કાલિક ૧

૪ છેદ સૂત્ર — " ૩૭૧૮

૧ આવશ્યક સૂત્ર — " ૧૦૦

૩૨ સૂત્ર કુલ ગાથા — ૭૦,૩૬૩

સુત્તાગમે પ્રમાણે ૭૨,૦૦૦ ગાથા થાય છે.

ઈતિ બત્રીસ સૂત્રના નામ.

૨૭. અપર્યામા તથા પર્યામા દ્વાર

પત્રવણાસૂત્ર પદ - ૨૮

શિષ્ય વિનયપૂર્વક નમન કરીને પૂછે છે, "હે ગુરુ ! જીવ તત્ત્વનો બોધ આપતી વખતે આપે કહ્યું હતું કે જીવ ઉપજતી વખતે અપર્યામો તથા પર્યામો કહેવાય છે, તો તે શી રીતે કહેવાય છે, તે કૃપા કરી કહો."

ગુરુ - "હે શિષ્ય ! જીવને આહાર, શરીર, ઈન્દ્રિય, શ્વાસોચ્છ્વાસ, ભાષા અને મન એ છ પર્યામિ છે. અને તે ચારે ગતિના જીવોને લાગુ રહેવાથી પદ્મ ભેદ ગણી શકાય છે. તેમાં પહેલી આહાર પર્યામિ લાગુ થાય છે. તે એવી રીતે કે જે જીવનું આયુષ્ય પુરૂં થાય, ત્યારે તે શરીર છોડીને નવી ગતિની યોનિમાં ઉપજવા જાય છે. તેમાં અવિગ્રહ ગતિ એટલે સીધી ને સરળ બાંધી આવ્યો હોય, તે જીવ જે સમયે ચલેલો હોય, તે જ સમયમાં આવી ઉપજે છે. તે જીવને આહારનું આંતરૂં પડતું નથી, તેવા બંધનવાળો જીવ સદા 'આહારક' કહેવાય છે, એવો ભગવતીનો ન્યાય છે. હવે બીજો પ્રકાર વિગ્રહ ગતિનો બંધ બાંધી આવનારા જીવોનો કહેવાય છે, તેના ત્રણ પ્રકાર છે તેમાં કેટલાક જીવો શરીર છોડ્યા પછી એક સમયને આંતરે, કેટલાક બે સમયને આંતરે ને કેટલાંક ત્રણ સમયને આંતરે એટલે ચોથે સમયે ઉપજવા પામે છે. એમ ચારે રીતે સંસારી જીવો ઉપજી શકે છે. આ બીજી વિગ્રહ ગતિ એટલે વિષમ ગતિ કરી ઉપજવા જનારા જીવોને એક, બે, ત્રણ સમય ઉપજતાં આંતરૂં પડે છે. તેનું કારણ જીવનું ગમન સીધી શ્રેણીમાં જ થાય છે એટલા માટે ઉત્પત્તિ સ્થાન સુધી પહોંચતાં વચ્ચે ૦-૧-૨ કે ૩ વળાંક લેવા પડે છે. તેથી ઉપજવામાં ૧-૨-૩ કે ૪ સમય લાગે છે. તેનું વિવેચન ગુરુગમથી જાણવું. તેવા જીવ જેટલો સમય વાટે રોકાય, તેટલો સમય આહાર

વગરના 'અનાહારક' કહેવાય છે.

તે જીવ બાંધેલી યોનિસ્થાનમાં પ્રવેશ કરી ઉપજે (વાસ કરે) તે જ સમયે તે યોનિસ્થાન જે પુદ્ગલના બંધારણથી બંધાયેલો હોય, તે જ પુદ્ગલનો આહાર, તાવડામાં નાંખેલા વડાની રીતે કરે છે. તેને ઓજ આહાર કર્યો કહેવાય છે, અને તે જીંદગીમાં એક જ વાર કરે છે. તેવો આહાર ખેંચી પરિણામવાતા એક સમય લાગે છે ત્યારે આહાર પર્યાપ્તિ પૂરી થાય છે. (૧) તે પરિણામવાલા આહારના રસનો એવો ગુણ છે, કે તેનાં રજકણો એકઠાં થવાથી સાત ધાતુરૂપે સ્થૂળ શરીરની આકૃતિ બને છે. મૂળ ધાતુઓ જીંદગી સુધી સ્થૂળ શરીરને ટકાવી રાખે છે. એવા શરીરમાં જેમ ફૂલમાં સુગંધ તે રીતે જીવ રહી શકે છે. તે બીજી શરીર પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. તેવી આકૃતિ બંધાતાં એક અંતર્મુહૂર્ત લાગે છે. ત્યારે શરીર પર્યાપ્તિ પૂરી થાય છે. ત્યાં સુધીના આહારને ઓજ આહાર કહેવાય છે, ત્યારપછી રોમ આહાર ચાલુ થાય છે. (૨) તે શરીરની મજબૂતી થતાં જ તેમાં ઈંદ્રિયોના અવયવો પ્રગટ થાય છે. તેમ થતાં અંતર્મુહૂર્તનો વખત લાગે છે. તે ત્રીજી ઈંદ્રિય પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૩) ઉપર મુજબ શરીર અને ઈંદ્રિય મજબૂત થયા પછી સૂક્ષ્મ રીતે એક અંતર્મુહૂર્તમાં શ્વાસ લેવા મૂકવાની શક્તિ પ્રાપ્ત થાય છે તે ચોથી શ્વાસોચ્છ્વાસ પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૪) તે પછી એક અંતર્મુહૂર્તમાં ભાષાના પુદ્ગલો ગ્રહણ કરવાની શક્તિ પેદા થાય છે તેનું નામ પાંચમી ભાષા પર્યાપ્તિ કહેવાય છે. (૫) એક અંતર્મુહૂર્તમાં મનના પુદ્ગલો લેવાની શક્તિ પેદા થાય છે તેને મન પર્યાપ્તિ કહે છે. (૬) ઉપરની રીતે એક સમય અને પાંચ અંતર્મુહૂર્તે છ પર્યાપ્તિ બંધાય છે."

આ શબ્દ શ્રવણ કરતાં જ શિષ્ય શંકા કરે છે કે શાસ્ત્રકારો છ પર્યાપ્તિ બાંધવાના વખતને એક અંતર્મુહૂર્ત કહે છે તેનું કેમ ?

ગુરુ - હે વત્સ ! મુહૂર્ત પૂરી બે ઘડીને કહે છે. તેનો એકજ ભેદ છે. પણ અંતર્મુહૂર્તમાં જઘન્ય, મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ એવા ત્રણ ભેદ છે. તેમાં બે સમયથી લઈને નવ સમય સુધીનું જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે. (૧) તે પછીનું અંતર્મુહૂર્ત દશ સમયનું, અગિયાર સમયનું, એમ એકેક સમય ગણતાં મધ્યમ અંતર્મુહૂર્તના અસંખ્યાતા ભેદ થાય છે. (૨) બે ઘડીમાં એક સમય બાકી રહે તે ઉત્કૃષ્ટ અંતર્મુહૂર્ત કહેવાય છે. (૩) આહાર પર્યાપ્તિ બાંધતાં ૧ સમય અને બાકીની પાંચ માટે દરેકને એક એક અંતર્મુહૂર્તનો સમય લાગે છે. તે જઘન્ય તથા મધ્યમ અંતર્મુહૂર્ત ગણવા અને છેવટે છ પર્યાપ્તિ એક અંતર્મુહૂર્તની કહેવામાં આવી છે, તે ઉત્કૃષ્ટ સમજવી.

ઉપરની છ પર્યાપ્તિમાંથી એકેન્દ્રિયને પહેલી ચાર હોય છે. બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય અને અસંજી તિર્યચ પંચે.ને પાંચ તથા સંજી પંચેન્દ્રિયને છ પર્યાપ્તિ પૂર્ણ હોય છે. એ પર્યાપ્તાનો અર્થ કહ્યો.

હવે અપર્યાપ્તાનો અર્થ કહે છે.

અપર્યાપ્તાના બે ભેદ છે. ૧. કરણ અપર્યાપ્તો, ૨. લબ્ધિ અપર્યાપ્તો.

૧. કરણ અપર્યાપ્તો - તેના બે ભેદ છે. ૧. ત્રીજી ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિ બાંધી ન રહે ત્યાં સુધી કરણ અપર્યાપ્તો. ૨. અને બંધાઈ રહે ત્યારે કરણ પર્યાપ્તો કહેવાય છે.

૨. લબ્ધિ અપર્યાપ્તો - તેના બે ભેદ છે. ૧. એકેન્દ્રિય વિગેરેથી પંચેન્દ્રિય સુધીમાં, જેને જેટલી પર્યાપ્તિ કહી છે તેને તેટલીમાંથી એકેકી અધૂરી રહે ત્યાં સુધી લબ્ધિ અપર્યાપ્તો કહે છે. ૨. પોતાની જાતિની હદ સુધી પૂરી પર્યાપ્તિ બંધાઈ રહે ત્યારે તેને લબ્ધિ પર્યાપ્તો કહે છે.

શિષ્ય - હે ગુરુ ! જે જીવ મરણ પામે છે તે અપર્યાપ્તામાં કે પર્યાપ્તામાં ?

ગુરુ - હે શિષ્ય ! જ્યારે ત્રીજી ઈન્દ્રિય પર્યાપ્તિ બાંધીને જીવ કરણ પર્યાપ્તો થાય છે ત્યારે મરણ નીપજી શકે છે. એ ન્યાયથી કરણ પર્યાપ્તો થઈ મરણ પામે છે. પણ કરણ અપર્યાપ્તાપણે કોઈ જીવ મરણ પામે નહિ. તેમજ બીજી રીતે અપર્યાપ્તાપણે મરણ કહેવામાં આવે છે. તે લબ્ધિ અપર્યાપ્તાનું મરણ સમજવું. તે એમ કે ચારવાળો ત્રીજી, પાંચવાળો ત્રીજી, ચોથી, અને છ વાળો ત્રીજી, ચોથી ને પાંચમી પર્યાપ્તિ પૂરી બાંધે પછી મરણ પામે છે. હવે બીજી રીતે અપર્યાપ્તો અને પર્યાપ્તો એને કહેવાય છે કે જેને જેટલી પર્યાપ્તિ પ્રાપ્ત થઈ અર્થાત્ બંધાઈ ગઈ હોય તેને તેટલીનો પર્યાપ્તો કહેવાય છે અને હવે પછી બાંધવાની છે તેનો અપર્યાપ્તો, એટલે તેવી પર્યાપ્તિની પ્રાપ્તિ થઈ શકી નથી એમ પણ કહેવાય છે.

ઉપર બતાવેલા અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તાના ભેદનો અર્થ સમજી, ગર્ભજ, નોગર્ભજ અને એકેન્દ્રિય વગેરે અસંજી પંચેન્દ્રિયવાળા જીવોને તે ભેદ લાગુ કરવાથી જીવ તત્ત્વના પદ ૩ ભેદ વ્યવહાર નયથી ગણાય છે. અને તે સર્વ કર્મ વિપાકનાં ફળ છે. તેમાં ચોરાસી લાખ યોનિનો સમાવેશ થાય છે. તેવી યોનિમાં ફરી ફરીને ઉપજવું, જન્મવું, અને મરણને આધીન થવું, તેવા જન્મ મરણને સંસાર સમુદ્ર કહેવાય છે. અને તે સર્વ સમુદ્રથી અનંતગુણો મોટો છે, તેનો કિનારો પામવા માટે ધર્મરૂપી નૌકા છે, તે નૌકાના ચલાવનાર જ્ઞાની ગુરુ છે. તેનું શરણ લઈ આજ્ઞા મુજબ વિચરી, પ્રવર્તન કરનારો ભાવિક ભવ્ય, સલામતી સાથે, પ્રાપ્ત થયેલી જીંદગીનું સાર્થક હાંસલ કરી શકે છે, તેમજ સર્વ કોઈએ તે કરવું યોગ્ય છે.

ઈતિ અપર્યાપ્તા તથા પર્યાપ્તા દ્વાર.

૨૮. ગર્ભવિચાર

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧, ઉ. ૭

સર્વ જન્મ મરણનાં દુઃખોનું કારણ મોહનીય કર્મના ઉદયમાં ભળવાથી મોહ થાય છે તે છે. ચારગતિરૂપ સંસારમાં જીવ જન્મ મરણરૂપ ભયંકર દુઃખ ભોગવ્યા કરે છે. નરક અને દેવગતિને વર્જીને બાકીની બે તિર્યંચ અને મનુષ્ય ગતિમાં જીવને જન્મવા માટે ગર્ભવાસ મળે છે. તે ગર્ભવાસમાં / ગર્ભસ્થાનમાં ઉપજનારા જીવની ગતિ, સ્થિતિ, અંગોપાંગ, આહાર, શ્વાસોચ્છ્વાસ વિ. દરેક પરિસ્થિતિનું અહીં વર્ણન કરવામાં આવશે.

એક ગતિમાંથી બીજી ગતિમાં જતો જીવ દ્રવ્યઈન્દ્રિયોથી રહિત અને ભાવઈન્દ્રિયો સહિત ઉત્પન્ન થાય છે. પુદ્ગલની રચના વિશેષ (બાહ્ય આકૃતિ) તે દ્રવ્યેન્દ્રિય છે. જે શક્તિ દ્વારા જીવ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા સમર્થ હોય તે ભાવેન્દ્રિય છે. ગર્ભમાં આવેલો જીવ તૈજસ અને કાર્મણ શરીર સહિત આવે છે તથા ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક શરીર રહિત આવે છે.

ઉપજનારાની સ્થિતિનું તથા ગર્ભસ્થાનનું વિવેચન

શિષ્ય — હે ગુરુ ! ગર્ભસ્થાનમાં આવી ઉપજનારો જીવ, ત્યાં કેટલા દિવસ ? કેટલી રાત્રી, કેટલા મુહૂર્ત રહે ?

ગુરુ — હે શિષ્ય ! ઉપજનારો જીવ બસોને સાડી સત્યોતેર અહોરાત્રી રહે છે. વાસ્તવિક રીતે જોતાં એટલો જ ગર્ભનો કાળ છે. તે જીવ આઠ હજાર ત્રણસોને પચ્ચીસ મુહૂર્ત ગર્ભસ્થાનમાં રહે છે.

ગર્ભસ્થાનને માટે સમજવાનું કે માતાના નાભિમંડળ નીચે ફૂલને આકારે બે નાડી છે તે બેની નીચે ઊંધા કમળને આકારે એક ત્રીજી

નાડી છે તે યોનિ નાડી કહેવાય છે. તેમાં યોનિ જામે છે, તે યોનિ જીવને ઉપજવાનું ઠેકાણું છે. તે ઠેકાણામાં પિતા તથા માતાના પુદ્ગલોનું મિશ્રણ થાય છે. તે યોનિરૂપ ફૂલની નીચે આંબાની માંજરને આકારે એક માંસની પેશી હોય છે, તે પેશી દરેક મહિને પ્રવાહિત થવાથી સ્ત્રી ઋતુધર્મમાં આવે છે. તે રૂધીર ઉપરની યોનિ નાડીમાં જા આવ કરે છે, કેમકે તે નાડી ખૂલેલી જ હોય છે. ચોથે દિવસે ઋતુસ્ત્રાવ બંધ પડે છે પણ આભ્યંતરમાં સૂક્ષ્મ સ્ત્રાવ ચાલુ રહે છે. પાંચમે દિવસે યોનિ નાડીમાં સૂક્ષ્મ રૂધીરનો જોગ હોય છે તે જ વખતે વીર્ય બિંદુની પ્રાપ્તિ થઈ હોય તો તેટલા વખતને મિશ્ર યોનિ કહેવાય છે, અને તે ફળ પ્રાપ્ત થવાને યોગ્ય ગણાય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચનું વીર્ય ૧૦ મુહૂર્ત સુધી યોનિભૂત ગણાય છે એટલે કે તે સચેત રહે છે. તેમાં એક, બે અને ત્રણ વગેરે નવ લાખ સુધી જીવ ઉપજે છે. તેઓનું આયુષ્ય જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ ત્રણ પલ્યોપમ સુધીનું હોય છે. તે જીવનો પિતા એક જ હોય છે પણ બીજી અપેક્ષાએ જોતાં છેવટ નવસો પિતા સુધી શાસ્ત્ર કહે છે. તે સંયોગથી નહિ પણ નદીના પ્રવાહ સામે બેસી સ્નાન કરવા વખતે ઉપરવાડેથી ખેંચાઈ આવતાં પુરૂષના બિંદુમાં સેંકડો રજકણો સ્ત્રીના શરીરમાં પિયકારીના આકર્ષણની રીતે આવી ભરાય છે. કર્મ જોગે તેનો ક્વચિત્ ગર્ભ જામી જાય છે. તેમાં જેટલા પુરૂષના રજકણો આવેલા હોય તે સર્વ તેના પિતા સ્વરૂપે ગણાય છે. એકી સાથે દશહજાર સુધી ગર્ભ પાકે છે, તે મચ્છી તથા સર્પની માતાને ન્યાયે છે. મનુષ્યને ત્રણ સુધી પાકે છે. બાકી મરણ પામે છે. એક જ વખત નવ લાખ ઉપજી મરણ પામ્યા હોય તો તે સ્ત્રી જન્મ વાંઝણી રહે છે. બીજી રીતે જે સ્ત્રી કામાંધ થઈને અનિયમિત રીતે વિષય સેવે અથવા વ્યભિચારિણી બનીને હદ ઉપરાંત પરપુરૂષ સેવે તે સ્ત્રી વાંઝણી

થાય છે. એવા બીજકનો નાશ થાય છે. તેનાં શરીરમાં ઝેરી જીવો ઉપજે છે, તેના ડંખથી વિકાર વધે છે. તેથી તે સ્ત્રી દેવ, ગુરુ, ધર્મ, કુળ ની મર્યાદા તથા શિયળવ્રતને લાયક રહી શકતી નથી. તેવી બીજકભંગ સ્ત્રીનો સ્વભાવ નિર્દય અને અસત્યવાદી હોય છે.

જે સ્ત્રી દયાળુ અને સત્યવાદી હોય તે સ્ત્રી કામવાસનાને કબ્જે રાખે છે. તે સ્ત્રી પુત્ર, પુત્રીનું સાઈ ફળ પામે છે. એકલા રૂધીરથી કે એકલા બિંદુથી પ્રજા પ્રાપ્ત થતી નથી, તેમ જ ઋતુના રૂધીર સિવાય બીજા રૂધીર, પ્રજા પ્રાપ્તિને કામે આવતાં નથી. એક ગ્રંથકાર કહે છે કે સૂક્ષ્મ રીતે સોળ દિવસ ઋતુસ્રાવ રહે છે. તે રોગીને નહિ પણ નિરોગી શરીરવાળી સ્ત્રીને તેમ થાય છે અને તે પ્રજાપ્રાપ્તિને લાયક કહેવાય છે. તે સોળમાંથી પહેલા ત્રણ દિવસને ગ્રંથકારો નિષેધે છે, તેવો નીતિ માર્ગનો ન્યાય છે અને તે ન્યાય પુણ્યાત્મા જીવો કબૂલ રાખે છે. બીજે મતે ચાર દિવસનો નિષેધ છે કારણકે, ચોથે દિવસે ઉગેલો જીવ થોડા જ વખતમાં મરે છે. તે જીવે તો શક્તિહીન થાય અને માબાપને બોજારૂપ નીવડે છે. પાંચમાથી સોળમા સુધીના દિવસો નીતિશાસ્ત્રના ન્યાય મુજબ ગર્ભાધાન સંસ્કારના ગણાય છે. તેમાંનું એક પછી એક બાળ બીજક પડતા ચડતું, બળિયાવર, રૂપમાં, તેજમાં, બુદ્ધિમાં વગેરે સર્વ સંસ્કારોમાં શ્રેષ્ઠ તથા દીર્ઘાયુષ્યવાળું અને કુટુંબપાલક નીવડે છે. પાંચથી સોળમી સુધીની અગિયાર રાત્રી છે તેમાંથી છઠ્ઠી, આઠમી, દશમી, બારમી અને ચૌદમી એ પાંચ બેકીની રાત્રીનો બીજક બહુવચને પુત્રીરૂપ ફળ આપે છે. તેમાં વિશેષ એ છે કે પાંચમી રાત્રીમાં ઉપજેલી પુત્રી જન્મવા પછી ઘણી પુત્રીઓની માતા થાય છે. પાંચમી, સાતમી, નવમી, અગિયારમી, તેરમી અને પંદરમી એ એકીની રાત્રીનો બીજક બહુવચને પુત્રરૂપે જન્મીને બહાર આવે છે અને તે ઉપર કહેલા

ગુણવાળું નીવડે છે. દિવસનો બીજક શાસ્ત્રથી નિષેધ છે. તેમ છતાં થાય તો કુટુંબની અને વ્યવહારિક સુખની તથા ધર્મની હાનિ કરનાર નીવડે છે.

બીજકની રીત – બિંદુનાં ૨જકણો વધારે અને રૂધીરનાં થોડાં હોય તો પુત્રરૂપ ફળ નીપજે છે. રૂધીર વધારે અને બિંદુ થોડું હોય તો પુત્રીરૂપી ફળ નીપજે છે. બે સરખાં હોય તો નપુંસકરૂપ ફળ નીપજે છે.

બીજકનું ઠેકાણું – માતાની જમણી કૂખે પુત્ર, ડાબી કૂખે પુત્રી અને બે કૂખની વચ્ચે નપુંસક પાકે છે.

તે ગર્ભની સ્થિતિ – "કાય ભવસ્થ" – તે માતાના ઉદરમાં રહેવું તે "કાય" અને તેમાં ઉત્પન્ન થવું તે "કાય ભવ" છે. તેમાં જ ફરીથી જે જન્મ લે તેને "કાય ભવસ્થ" કહે છે. જેમકે કોઈ જીવ માતાના ઉદરમાં ગર્ભ રૂપે આવ્યો. તે માતાના ઉદરમાં ૧૨ વર્ષ રહીને મૃત્યુ પામી જાય અને પાછો તે માતાના શરીરમાં નવા શુક્રરૂપિરથી ઉત્પન્ન થઈને ૧૨ વર્ષ સુધી રહે તો તે જીવ ઉત્કૃષ્ટ ૨૪ વર્ષ સુધી "કાય ભવસ્થ" રૂપે રહી શકે છે. આવો જીવ પોતાના જ મૃત શરીરમાં ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી. તે તો નવું શુક્રરૂપિર ગ્રહણ કરીને નવું શરીર જ નિર્માણ કરે છે. તિર્યંચાણીનો ગર્ભ જ. અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ. ૮ વર્ષ સુધી તથા મનુષ્યાણીનો ગર્ભ જ. અંતર્મુહૂર્ત અને ઉ. ૧૨ વર્ષ સુધી ગર્ભરૂપ રહે છે.

ગર્ભસ્થ જીવના આહારનું વિવેચન : ગર્ભમાં પહોંચવાના પ્રથમ સમયે જીવ માતાનું રૂપિર તથા પિતાના વીર્યથી મિશ્રિત પુદ્ગલનો આહાર કરે છે. એક "માતૃજીવ રસહરણી" (નાભિકા નાળ) નામની નાડી હોય છે તે નાડી માતાની સાથે ગાઢરૂપથી બંધાયેલી હોય છે અને ગર્ભ સાથે જોડાયેલી હોય છે. તે નાળ દ્વારા ગર્ભસ્થ જીવ

માતા જે આહાર કરે છે તેનો એક ભાગ આહાર લે છે અને પરિણામાવે છે. બીજી એક "પુત્રજીવ રસહરણી" નામની નાડી હોય છે. જે પુત્ર સાથે ગાઢરૂપથી અને માતા સાથે જોડાયેલી હોય છે. એ નાડી દ્વારા ગર્ભસ્થ જીવ આહારનો ચય, ઉપચય કરીને પુષ્ટિ પામે છે. સાત ધાતુ નીપજાવે છે રસી, લોહી, માંસ, હાડ, હાડની મજ્જા, ચર્મ, વીર્ય – નસાજાળ. એ સાતે મળીને બીજી શરીર પર્યાપ્તિ બંધાય છે. પછી તે આહાર શ્રોત્રેન્દ્રિય આદિ રૂપમાં પરિણામે છે તેથી ગર્ભગત જીવને મળ, મૂત્ર, કફ, નાકનો મેલ, વમન, પિત્ત, ઉધરસ, છીંક, બગાસું, ઓડકાર વગેરે હોતા નથી. તે ક્વણ આહાર કરતો નથી પરંતુ સર્વાત્મ રૂપથી (સર્વ શરીરથી) આહાર કરે છે, સર્વ આત્મથી પરિણામાવે છે. સર્વ આત્મથી ઉચ્છવાસ લે છે, સર્વ આત્મથી નિઃશ્વાસ લે છે. વારંવાર આહાર કરે છે, વારંવાર આહાર પરિણામાવે છે. વારંવાર ઉચ્છવાસ લે છે, વારંવાર નિઃશ્વાસ લે છે. આમ છ પર્યાપ્તિ બંધાયા પછી તે બીજક સાત દિવસમાં ચોખાના ધોવાણ જેવો તોલદાર, ચૌદમા દિવસ સુધીમાં પાણીના પરપોટા જેવો, એકવીસમા દિવસ સુધીમાં નાકના શ્લેષ્મ જેવો અને અઠાવીસમા દિવસ સુધીમાં અડતાલીસ માસા જેટલો વજનદાર થાય છે. પૂરે મહિને બોરના ઠળીયા જેવડો અથવા નાની કેરીની ગોટલી જેવડો થાય છે. તેનું વજન એક કરખણ ઉણો એક પળનું થાય છે. તે પળ એને કહેવાય છે કે, સોળ માસાનું એક કરખણ, તેવા ચાર કરખણના તોલને એક પળ કહેવાય છે. બીજે માસે કાચી કેરી જેવો અને ત્રીજે માસે પાકી કેરી જેવો થાય છે. તે વખતથી ગર્ભ પ્રમાણે માતાને ડહોળા (દોહદહ-ભાવ) થાય છે. અર્થાત્ સારા ગર્ભથી ઊંચા અને નરસા ગર્ભથી નીચા મનોરથ થાય છે અને તે કર્મ પ્રમાણે ફળે છે. તે ઉપરથી સારા નરસા ગર્ભની

પરીક્ષા થાય છે. ચોથે માસે કણકના પીંડા જેવો થાય, તેથી માતાનું શરીર પુષ્ટિ પામે છે. પાંચમે માસે પાંચ અંકુરા ફૂટે છે. તેમાં બે હાથ, બે પગ, મસ્તક, છઠ્ઠે માસે રૂધીર તથા રોમ, નખ ને કેશની વૃદ્ધિ થાય છે. તેમાં સાડાત્રણ કોડ રોમ છે. તેમાંથી બે કોડને એકાવન લાખ ગળાં ઉપર અને નવ્વાણું લાખ ગળા નીચે છે. બીજે મતે તેટલી સંખ્યાનાં રોમ ગાડરનાં કહેવાય છે, તે વિચાર જોતાં વ્યાજબી લાગે છે. એકેકા રોમને ઊગવા જેટલી જગામાં પોણાબેથી કાંઈક વધારે રોગ ભરેલા છે. તેનો સરવાળો ગણતાં છ કોડ બાર લાખ પચાસ હજાર રોગ થાય છે અને તે પુણ્યના ઉદયથી ઢંકાયેલા રહે છે. અહીંથી રોમ આહારની શરૂઆત થવાનો સંભવ છે. તત્ત્વં તુ સર્વજગમ્યં.

સાતમે માસે સાતસો શીરા એટલે રસહરણી નાડીઓ બંધાય છે, તે દ્વારા શરીરનું પોષણ થાય છે. તેમાંથી સ્ત્રીને છસો ને સિત્તેર, નપુંસકને છસો ને એંશી, અને પુરૂષને સાતસો પૂરી હોય છે. પાંચસો માંસની પેશીઓ બંધાય છે તેમાંથી સ્ત્રીને ત્રીસ અને નપુંસકને વીસ ઓછી હોય છે. તે પેશી વડે હાડકાં ઢંકાયેલા હોય છે, તે હાડકામાં સર્વ મળીને ૩૬૦ સાંધા છે. એકેકા સાંધા ઉપર આઠ આઠ મર્મના ઠેકાણાં છે, તે મર્મસ્થાન ઉપર એક ટકોર વાગતાં મરણ પામે છે. બીજે મતે ૧૦૮ સંધિ અને ૧૭૦ મર્મના સ્થાનક કહેવાય છે. ઉપરાંત સર્વજગમ્ય.

ગર્ભસ્થ જીવના અંગાદિનુ વિવેચન : તે ગર્ભસ્થ જીવના શરીરમાં છ અંગ હોય છે. તેમાંથી માંસ, લોહી અને મસ્તકની મજ્જા (ભેજું) એ ત્રણ અંગ માતાનાં છે, તેમજ હાડ, હાડની મજ્જા અને નખ-કેશ-રોમ એ ત્રણ અંગ પિતાનાં છે. શેષ અંગો માતા અને પિતા બન્નેના પુદ્ગલથી બને છે. આઠમે માસે સર્વ અંગ ઉપાંગ પૂર્ણ નીપજી રહે છે. જ્યાં સુધી સંતાનનું ભવધારણીય શરીર રહે છે ત્યાં

સુધી માતાપિતાના પુદ્ગલ તે શરીરમાં રહે છે. સમય સમય પર તે પુદ્ગલ હીન થાય છે અને જ્યારે તે સમાપ્ત થાય છે ત્યારે સંતાનનું ભવધારણીય શરીર સમાપ્ત થાય છે. આથી આ શરીર પર માતાપિતાનો ઘણો ઉપકાર છે તે ઉપકારને ભૂલવો જોઈએ નહીં.

પુરુષને બે કાન, બે ચક્ષુ, બે નાસિકા, મુખ, લઘુનીત અને વડીનીત એ નવ દ્વાર અપવિત્ર અને સદાકાળ વહેતાં રહે છે. સ્ત્રીને બે થાન અને ગર્ભ દ્વાર એ ત્રણ ઉમેરીને બાર દ્વાર સદાકાળ વહેતાં રહે છે. તે ગર્ભસ્થ શરીરમાં અઢાર પૃષ્ઠ દંડક નામની પાંસળીઓ છે. તે વાંસની કરોડ સાથે જોડાયેલી છે. તે સિવાય બે પાસાની બાર કડક પાંસળીઓ છે, તે ઉપર સાત પડ ચામડીનાં મઢાયેલાં છે, છાતીના પડદામાં બે કાળજાં છે, તેમાં એક પડદા સાથે જડાયેલોને બીજો કાંઈક લટકતો છે. પેટના પડદામાં બે અંતસ (નળ) કહ્યા છે, તેમાં પહેલો સ્થૂળ છે, તે મળસ્થાન અને બીજો સૂક્ષ્મ છે, તે લઘુનીત સ્થાન કહેવાય છે. વળી બે પ્રણવસ્થાન એટલે ભોજન પાન પ્રગમવાની જગા છે. દક્ષિણ (જમણે પાસે) પ્રગમે તો દુઃખ ઉપજે છે, વામ (ડાબે પાસે) પ્રગમે તો સુખ ઉપજે છે. સોળ આંતરા છે. ચાર આંગળીની ગ્રીવા (ડોક) છે. ચાર પળની જીભ છે. બે પળની આંખો છે. ચાર પળનું મસ્તક છે. નવ આંગળની જીભ છે. જે બીજે મતે સાત આંગળની કહેવાય છે. આઠ પળનું હૃદય છે. પચ્ચીસ પળનું કાળજું છે.

સાત ધાતુના પ્રમાણ - માપ - તે શરીરમાં એક આઢો રૂધીરનો અને એક આઢો માંસનો હોય છે. એક પાથો માથાનો ભેજો, એક આઢો લઘુનીત, એક પાથો વડીનીતનો છે. કફ, પિત્ત ને શ્લેષ્મ એ ત્રણનો એકેકો કલવ અને અર્ધો કલવ વીર્યનો હોય છે. એ સર્વને મૂળ ધાતુ કહેવાય છે. એ ધાતુ ઉપર શરીરનો ટકાવ છે. એ સાતે ધાતુ

પોતાના વજન પ્રમાણે રહે ત્યાં સુધી શરીર નિરોગી અને પ્રકાશવાળું રહે છે. તેમાં વધઘટ થવાથી શરીર, રોગને આધીન થાય છે.

નાડીનું વિવેચન – તે શરીરમાં યોગશાસ્ત્રને ન્યાયે બોંતેર હજાર નાડી છે. તેમાંથી નવસેં નાડી મોટી છે. તેમાંથી નવ નાડી ધમણી ને મોટી છે. તેના થડકારા ઉપરથી રોગની તથા સચેત શરીરની પરીક્ષા થાય છે. તે બે પગની ઘુંટી નીચે બે, એક નાભીની, એક હૃદયની, એક તાળવાની, બે લમણાની અને બે હાથની એ નવ, એ સર્વ નાડીઓની મૂળ રાજ્યધાની નાભિ છે. તેની વિગત એ છે કે નાભિથી એકસોને સાઠ નાડી, પેટ તથા હૃદય ઉપર પથરાઈને ઠેઠ ઊંચે મસ્તક સુધી પહોંચી છે. તેના બંધનથી મસ્તક સ્થિર રહે છે. તે નાડીઓ મસ્તકને નિયમ મુજબ રસ પહોંચાડે છે, તેથી મસ્તક સતેજ આરોગ્ય ને તર રહે છે. તે નાડીઓમાં નુકશાન હોય ત્યારે આંખ, નાક, કાન અને જીભ એ સર્વ કમજોર થાય છે, રોગીષ્ટ બને છે, શૂળ, ઝામર વગેરે વ્યાધિઓનો પ્રકોપ થાય છે.

નાભિથી બીજી એકસો ને સાઠ નાડી નીચી ચાલે છે, તે પગનાં તળીયાં સુધી પહોંચે છે. તેના આકર્ષણથી ગમનાગમન કરવાનું, ઊભુ રહેવાનું તથા બેસવાનું બને છે. તે નાડીઓ ત્યાં સુધી રસ પહોંચાડી આરોગ્ય રાખે છે અને નાડીમાં નુકશાન થવાથી સંધિવા, પક્ષઘાત, સાથળના ચસકા, કળતર, તોડ, ફાટ, માથાના ભેજાનો દુઃખાવો અને આધાશીશી વગેરે રોગનો પ્રકોપ થાય છે.

નાભિથી ત્રીજી એકસો ને સાંઠ નાડી તિચ્છી ચાલીને બે હાથની આંગળીઓ સુધી પહોંચે છે. તેટલો ભાગ તેનાથી મજબૂત રહે છે. તેને નુકશાન થવાથી પાસાશૂળ, પેટનાં અનેક દર્દો, મુખપાકનાં, દાંતનાં દર્દો વગેરે અનેક રોગનો પ્રકોપ થાય છે.

નાભિથી ચોથી એકસો ને સાંઠ નાડી નીચી મર્મસ્થાન ઉપર પથરાઈને, અપાન દ્વાર સુધી પહોંચી છે. તેની શક્તિ વડે બંધેજ રહી શકે છે. તેને નુકશાન થવાથી લઘુનીત, વડીનીતની કબજાયાત અથવા અનિયમિત છૂટ થઈ પડે છે. તેમજ વાયુ, કૃમિપ્રકોપ, ઉદર વિકાર, હરસ, ચાંદી, પ્રમેહ, પવનરોધ, પાંડુરોગ, જળોદર, કઠોદર, ભગંદર, સંગ્રહણી વગેરેનો પ્રકોપ થાય છે. નાભિથી પચ્ચીસ નાડી ઉપડીને ઊંચી શ્લેષ્મ દ્વાર સુધી પહોંચી છે તે શ્લેષ્મની ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે. તેની નુકશાનીથી શ્લેષ્મ, પીનસનો રોગ થાય છે. તેમજ બીજી પચ્ચીસ નાડી તે તરફ આવીને પિત્ત ધાતુને પુષ્ટિ આપે છે. તેની નુકશાનીથી પિત્તનો પ્રકોપ અને જ્વરાદિક રોગ થાય છે. તેમજ ત્રીજી દશ નાડી વીર્ય ધારણ કરનારી છે, તે વીર્યને પુષ્ટિ આપે છે. તેમાં નુકશાન થવાથી સ્વપ્ન ધાતુ, મુખલાળ, ખરાબ પેશાબ વગેરેથી નબળાઈમાં વધારો થાય છે. એ સર્વે મળીને સાતસો નાડી રસ ખેંચી પુષ્ટિ આપે છે અને તે શરીરને ટકાવી રાખનારી છે. તે નિયમિત રીતે ચાલવાથી નિરોગ અને નિયમભંગ થવાથી રોગ થાય છે. તે સિવાયની બસો નાડી ગુપ્ત અને જાહેર રીતે શરીરનું પોષણ કરે છે, તેથી નવસોં નાડી કહેવાય છે.

ઉપરની રીતે નવમા માસ સુધીમાં સર્વ અવયવ સાથે શરીર મજબૂત થઈ જાય છે. જ્યારથી ગર્ભનું બીજક રોપાયની ખબર પડે ત્યારથી જે સ્ત્રી બ્રહ્મચારિણી રહે છે તેનો ગર્ભ ઘણો ભાગ્યશાળી, મજબૂત બાંધાનો તથા બળીયાવર અને સ્વરૂપવાન થાય છે. ન્યાય, નીતિવાળો અને ધર્મી નીવડે છે, તે ઉભયના કૃળનો ઉદ્ધાર કરી, માતા પિતાને યશ આપે છે અને પાંચે ઈન્દ્રિયો ચોક્કસી પામે છે. જે સ્ત્રી ગર્ભ રહ્યો તેમ જાણે છે છતાં જન્મવાના છેલ્લા દિવસ સુધી, નિર્દય બુદ્ધિ

રાખી કુશીલ સેવ્યાં કરે, તેમાં જો પુત્રી ગર્ભમાં હોય તો તેના માતાપિતા દુષ્ટમાં દુષ્ટ, પાપીમાં પાપી, રૌ રૌ નરકના અધિકારી થાય છે. તેમજ તેનો ગર્ભ મરણ પામે છે. અને જો જીવતો રહે તો કાણા, કુબડા, કોઢીયા, લુલા, પાંગળા, બાબડા, મૂંગા, ઈન્દ્રિયવિહોણા, કુરૂપ, દુબળા, શક્તિહીણ બાંધાના તથા ઘાટ વગરનાં થઈ જાય છે. કોધી, રીસાળ, કલેશી, પ્રપંચી અને ખોટી ચાલે ચાલનારા નીવડે છે.

વિશેષમાં ઉપર બતાવેલા ગર્ભવાસના સ્થાનકમાં મહાકષ્ટ ને પીડા ભોગવવી પડે છે. તેનું દૃષ્ટાંત એ છે કે જેમ કોઈ પુરૂષનું શરીર કોઢ તથા પતના રોગથી નીંગળતું હોય, તેને સાડાત્રણ કોડ સોય, અગ્નિમાં ધખાવી તેના સાડાત્રણ કોડ રૂંવાડાંમાં પરોવે, તેનાં ઉપર ખાર અને ચૂનાનું પાણી છાંટે, તે પછી આળા ચામડાથી મઢીને તડકે નાંખે, અને દડાની જેમ અથડાવે, તે વખતની પીડાનું પ્રમાણ કેટલું ભયંકર છે ? તે તો ભોગવનારો તથા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા જાણે દેખે છે. એવી ગર્ભ વેદના પહેલે મહિને ભોગવવી પડે છે. તેથી બીજે મહિને બમણી, ત્રીજે મહિને ત્રણ ગણી એમ ચડતાં ચડતાં નવમે મહિને નવ ગણી પીડા થાય છે. અથવા દરેક રૂંવાડે નવનવ સોય પરોવવાના ન્યાયની પીડા સમજવી. ગર્ભવાસની જગા નાની છે અને ગર્ભનું સ્થૂળ મોટું છે. તેથી સફ્રડ ભીંસાઈને કેરીની માફક ગિંધિ માથે લટકીને રહેવું પડે છે. તે વખતે બે ઢીંચણ છાતીમાં ભરાવેલા અને બે હાથની મુઢી આંખો આડી દીધેલી હોય છે. કર્મ જોગે બીજો ને ત્રીજો ગર્ભ જોડ હોય તો તે વખતની સંકડાશનું અને મુંઝવણનું માપ કરી શકાતું નથી. બેઠેલી માતા ઊભી થાય તે વખતે ગર્ભ જાણે છે કે હું આસમાનમાં ફેંકાઈ ગયો છું. હેઠે બેસતી વખતે જાણે છે કે હું પાતાળમાં પટકાઈ ગયો છું. ચાલતી વખતે જાણે છે કે હું મસકમાં ભરેલા દહીંની માફક

ડહોળાઉં છું. રસોઈ કરવા વખતે જાણે છે કે હું ઈંટની ભઠ્ઠીમાં ભરાઈ બળું છું. ઘંટીએ બેસતી વખતે જાણે છે કે હું કુંભારને ચાકડે ચડ્યો છું. માતા ચત્તી સૂવે ત્યારે ગર્ભ જાણે છે કે મારી છાતી ઉપર સવા મણની શિલા પડી છે. કુશીલ સમયમાં ગર્ભને ઉખળ મુસળનો ન્યાય મળે છે. એવી રીતે માતાપિતાના કરેલા તથા ગર્ભસ્થાનથી મળેલા એવા બે જાતના દુઃખોથી પીડાયેલા, કુટાયેલા, ખંડાયેલા અને અશુચિથી તરબોળ થયેલા દુઃખી જીવની દયા શીયળવંતી ધર્માત્મા માતાપિતા વિના કોણ રાખી શકે ? અર્થાત્ પાપી સ્ત્રી પુરૂષોમાંથી કોઈ નહિ.

ગર્ભસ્થ જીવની ગતિનું વિવેચન : જેવા સ્વભાવવાળી માતા હોય તેવા સ્વભાવની છાયા ગર્ભમાં પડે છે. ગર્ભમાંથી બહાર આવ્યા પછી તે પુત્ર, પુત્રીના આચાર, વિચાર, આહાર, વ્યવહાર વગેરે સર્વ માતાના સ્વભાવ મુજબ નિવડે છે. તે ઉપરથી માતા પિતાના ઊચ્ચ નીચ બિજકની તથા જશ, અપજશ વગેરેની પરીક્ષા, પ્રજારૂપ ચિત્ર ઉપરથી વિવેકી સ્ત્રી પુરૂષો કરી શકે છે. કેમકે તે ચિત્ર માતાપિતાની પ્રકૃતિના આધારે ચિત્રાયેલું છે. **શું ગર્ભમાં રહેલો જીવ મરીને નરક, દેવ આદિ ગતિમાં જાય છે ?** ગર્ભમાં રહેલો કોઈ જીવ રાજવંશ આદિથી ગર્ભમાં આવ્યો હોય અને સંજોગોવશાત્ તેનો કોઈ શત્રુ રાજા તેના રાજ્યને જીતી લેવા સૈન્ય લઈને ચડી આવે તો તે ગર્ભસ્થ જીવને પોતાના રાજ્યની રક્ષા કરવાની, તેના ધન, રાજ્ય અને કામભોગોની લાલસાની તીવ્રતા ઉત્પન્ન થાય છે. ગર્ભમાં રહેલો સંજી પંચેન્દ્રિય, સર્વ પર્યાપ્તિથી પર્યાપ્તો જીવ, વીર્ય લબ્ધિ દ્વારા, વૈક્રિય લબ્ધિ દ્વારા પોતાના આત્મ પ્રદેશોને ગર્ભમાંથી બહાર કાઢીને વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરે છે. તે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત કરીને હાથી, ઘોડા, રથ અને પાયદળરૂપી ચતુરંગિણી સેના બનાવીને શત્રુ સેના સાથે લડાઈ

કરે છે. શત્રુ રાજાને મારી નાખું અને મારું રાજ્ય બચાવી લઉં તેવી ભાવના ગર્ભસ્થ જીવમાં હોય છે અને આવા સમયે જો તેનું મૃત્યુ થાય તો તે **મરીને નરકમાં જાય છે**. પરંતુ તેથી વિપરીત તે ગર્ભસ્થ જીવ જો આગમાનુસાર વ્રતનું પાલન કરવાવાળા સાધુ અથવા દેશવ્રતના ધારક શ્રાવકની પાસે ધાર્મિક વચનો સાંભળીને, તેને હૃદયમાં ધારણ કરીને, ધર્મમાં શ્રદ્ધા કરે છે. તે સંવેગને પ્રાપ્ત કરી ધર્મ, પુણ્ય, સ્વર્ગ અને મોક્ષની ઈચ્છાવાળો બની તેમાં લય બની જાય છે ત્યારે આવા સમયે શુભ અધ્યવસાયમાં જો તેનું મૃત્યુ થાય તો તે **મરીને દેવલોકમાં જાય છે**. માતા મહા કપટમાં જોડાઈ હોય અને તે વખતે જો ગર્ભનું મરણ થાય તો તે તિર્યંચમાં જાય છે. માતા મહાભદ્રિક અને પ્રપંચ વિનાના વિચારમાં જોડાઈ હોય તો તે વખતે ગર્ભ **મરે તો તે મનુષ્યમાં જાય છે**. એમ ગર્ભનો જીવ ચારે ગતિમાં જઈ શકે છે.

ગર્ભકાળ પૂરો થાય ત્યારે માતા તથા ગર્ભની નાભિની વિંટાયેલી રસહરણી નાડી ઉખડી જાય છે. ત્યારે જન્મ થવાની તૈયારી થાય છે. તેમાં માતા તથા ગર્ભના પુણ્યનું તથા આયુષ્યનું બળ હોય તો સીધે રસ્તે જન્મ થઈ શકે છે. તે વખતે કેટલાક માથા તરફથી તો કેટલાક પગ તરફથી જન્મે છે. પણ જો બન્ને ભારે કર્મી હોય તો ગર્ભ આડો પડી જાય છે તેથી બેઉ મરણ પામે છે. અથવા માતાને બચાવવા માટે પાપી ગર્ભના જીવને છરીથી ખંડોખંડ કરી મૃત કરાય છે. તેનો કોઈને સોગ, સંતાપ થતો નથી. સીધે રસ્તે જન્મ લેનારાઓ સોના રૂપાના તાર જેવા છે. માતાનું શરીર જતરડો છે. જેમ સોની તાર ખેંચે તેમ ગર્ભ ખેંચાઈને કોટિ કષ્ટે બહાર આવે છે. અર્થાત્ નવમે મહિને થતી પીડા ઉપર કહી છે તેને કોડ ગણી કરતાં જે પીડા થાય છે તે દુઃખ જન્મ વખતે થાય છે. મરતી વખતે તે પીડા દુઃખને કોડાકોડ ગણું

કરતાં જે દુઃખ થાય છે તેવું બેહદ દુઃખ થાય છે. તે સર્વ પોતાના કરેલાં પુણ્ય પાપનાં ફળ છે અને તે ઉદયકાળમાં ભોગવાય છે. એ સર્વ મોહનીય કર્મનો સંતાપ છે.

ગર્ભના જીવની સ્થિતિ : જે જીવે પૂર્વમાં શુભ કર્મ ઉપાર્જન કર્યા છે તે આ જન્મે સ્વરૂપવાન હોય છે, સુવર્ણ, સુગંધ, સુરસ અને સુસ્પર્શવાળો હોય છે. ઈષ્ટ, કાંત, પ્રિય, શુભ અને મનોજ હોય છે. આદેય વચનવાળો હોય છે. તેથી વિપરીત જેણે પૂર્વ ભવમાં અશુભ કર્મ ઉપાર્જન કર્યા છે તે કુરૂપ, કુવર્ણ, દુર્ગંધ, દુઃરસ અને દુઃસ્પર્શવાળો થાય છે. તે અનિષ્ટ, અકાંત, અપ્રિય, અશુભ અને અમનોજ હોય છે. તે હીનસ્વર, દીનસ્વરવાળો અને અનાદેય વચનવાળો હોય છે.

મૈથુન સેવનમાં કયા પ્રકારનો અસંયમ હોય છે ? જેમ કોઈ વાંસ આદિની નળીમાં રૂ અથવા બૂરની વનસ્પતિ ભરી હોય, તેમાં કોઈ પુરુષ ગરમ કરેલી લોખંડની સોય નાખે તો નળીમાં રહેલું રૂ અથવા બૂર બળીને ભસ્મ થઈ જાય છે તેમ મૈથુન સેવનમાં યોનિમાં રહેલા જીવોનો નાશ થઈ જાય છે. તે જીવ પંચેન્દ્રિય હોય છે. તેમનો વિનાશ થાય છે.

જન્મવા પછી ભંગીયાણીનો દરકરો લઈ માતાએ ઘણી સંભાળથી ઉછેરી પુખ્ત ઉંમરનો કીધો છે. તે પ્રજાની આશામાં માતાનું જોબન લુંટાયું છે, વ્યવહારિક સુખ પર તિલાંજલી કરી છે, તે સર્વને તથા ગર્ભવાસના અને જન્મવા વખતનાં દુઃખોને ભૂલી જઈ જોબન મદમાં છકેલાં પુત્ર, પુત્રીઓ, મહા ઉપકારી માતાને તિરસ્કારની દૃષ્ટિ વડે પિક્કાર આપી, અનાદર કરે છે.

હવે બીજા પક્ષમાં વિવેકી, ધર્માત્મા તથા શિયળવ્રત ધારણ કરનારી સગર્ભા માતાના પુત્ર પુત્રીઓ જન્મી ઉછેરે છે, તેઓની

જન્મ ક્રિયા પણ તેવી જ છે, પણ માત્ર સ્વભાવની છાયા પડવામાં ફેર છે. તેવી માતાઓના પુત્ર, પુત્રીઓ પણ, પોતપોતાના પુણ્યના ઉદય મુજબ સર્વ વૈભવનો ઉપભોગ કરે છે તેમ છતાં પોતાના માતાપિતા સાથે સદ્ વિનયથી વર્તી શકે છે. ગુરુજનોમાં ભક્તિપરાયણ નીવડે છે. લક્ષ્મી, દયા, ક્ષમાદિ ગુણોમાં અને પ્રભુ પ્રાર્થનામાં આગળ વધે છે. અભિમાનથી વિમુખ રહી, મૈત્રી ભાવની સન્મુખ થાય છે. જીંદગીમાં સાર્થક, યોગ્ય, સત્સંગ, કરી જ્ઞાન મેળવે છે, અને શરીર સંપત્તિ વગેરેથી ઉદાસ રહી આત્મસ્મરણમાં જીંદગી પૂર્ણ કરે છે.

સર્વ કોઈ વિવેક દષ્ટિવાળા સ્ત્રી પુરુષોએ આ અશુચિથી પ્રાપ્ત થયેલા ગંદા શરીરની નીપજ ઉપર ધ્યાન રાખી મમતા ઘટાડવી જોઈએ. મિથ્યાભિમાનથી પાછા હટવું જોઈએ, મળેલી જીંદગીને સાર્થક કરવા યોગ્ય કાર્ય કરવામાં ઉદમ કરવો જોઈએ, જેથી કરીને ઉપર કહેલા ગર્ભવાસના દુઃખને આધીન થવું ન પડે.

ઈતિ ગર્ભ વિચાર.

૨૮. નક્ષત્ર પરિચય

જંબુદ્વિપ પત્તિ વક્ષકાર ૭

નભચક્રમાં તારાનાં કેટલાંક ઝૂમખાં એવાં છે કે તે સર્વદા એક સરખાં આકારનાં અને માંહોમાંહેના અંતરના ન્યૂનાધિકતા ન થાય તેવા છે. તેથી તે નક્ષત્ર કહેવાય છે. એવા નક્ષત્રો કુલ ૨૮ છે. દરેક નક્ષત્રનો ચંદ્રમા સાથેનો યોગ લગભગ સાઠ ઘડીનો હોય છે. પણ

અભિજિત (અભિય) નક્ષત્ર ૧૯ ઘડીનું છે તેથી તેની પહેલાનું ઉત્તરાષાઢા ૪૫ ઘડીનું હોવાથી તેમાં તેની ૧૫ ઘડી અને અભિય પછીનું શ્રવણ નક્ષત્ર ૫૬ ઘડીનું હોવાથી તેમાં તેની ચાર ઘડી ભેળવી અભિજિતને જુદું નક્ષત્ર કેટલાંક ગણતા નથી. આ રીતે ૨૭ નક્ષત્રોની બાર રાશિઓ ગણવામાં આવે છે. દરેક રાશિમાં સવા બે નક્ષત્ર હોય છે.

નીચે નક્ષત્રના નામ, આકાર તથા તારાની સંખ્યા દર્શાવતો કોઠો આપ્યો છે.

ક્રમ	નામ	આકાર	તારાની સંખ્યા
૦૧	અભિજિત	ગાયના મસ્તક જેવો	૩
૦૨	શ્રવણ	કાવડના જેવો	૩
૦૩	ધનિષ્ઠા	પોપટના પાંજરા જેવો	૫
૦૪	શતભિષા	વિખરાયેલાં ફૂલ જેવો	૧૦૦
૦૫	પૂર્વા ભાદ્રપદ	અર્ધ વાવડી જેવો	૨
૦૬	ઉત્તરા ભાદ્રપદ	અર્ધ વાવડી જેવો	૨
૦૭	રેવતી	વહાણ જેવો	૩૨
૦૮	અશ્વિની	ઘોડાની ખૂંધ જેવો	૩
૦૯	ભરણી	સ્ત્રીના મર્મસ્થાન જેવો	૩
૧૦	કૃતિકા	હજામની કોથળી જેવો	૬
૧૧	રોહિણી	ગાડાના ઊંટડા જેવો	૫
૧૨	મૃગશીર્ષ	મૃગલાના મુખ જેવો	૩
૧૩	આર્દ્રા	લોહીબિંદુ જેવો	૧
૧૪	પુનર્વસુ	ત્રાજવાં જેવો	૫
૧૫	પુષ્ય	બે જોડેલાં રામપાત્ર જેવો	૩

૧૬	આશલેષા	ધ્વજા જેવો	૬
૧૭	મઘા	પડેલા ગઢની દીવાલ જેવો	૭
૧૮	પૂર્વા ફાલ્ગુની	અર્ધા પલંગ જેવો	૨
૧૯	ઉત્તરા ફાલ્ગુની	અર્ધા પલંગ જેવો	૨
૨૦	હસ્ત	હાથના પંજા જેવો	૫
૨૧	ચિત્રા	ખીલેલા પુષ્પ જેવો	૧
૨૨	સ્વાતિ	નાગફણી (ખીલા) જેવો	૧
૨૩	વિશાખા	ઘોડાની દામણી જેવો	૫
૨૪	અનુરાધા	એકાવળી હાર જેવો	૪
૨૫	જ્યેષ્ઠા	હાથીદાંત જેવો	૩
૨૬	મૂળ	વીંછી જેવો	૧૧
૨૭	પૂર્વાષાઢા	હાથીની ચાલનાં પગલા જેવો	૪
૨૮	ઉત્તરાષાઢા	બેઠેલા સિંહ જેવો	૪

ઉપર મુજબ નક્ષત્રોના આકાર અને તારાની સંખ્યા ઉપરથી નક્ષત્ર ઓળખવાં સુગમ પડે છે. છતાં ગુરુગમથી જાણી લેવાં.

ચંદ્રમાની ગતિ મંદ અને નક્ષત્રની ગતિ શીઘ્ર હોવાથી રોજ રોજ એક એક નક્ષત્ર બદલાતું રહે છે. આથી તે દૈનિક નક્ષત્ર કહેવાય છે.

સૂર્યની ગતિ ચંદ્રના કરતાં શીઘ્ર પણ નક્ષત્રના કરતાં મંદ હોવાથી ચંદ્રમાના કરતાં સૂર્ય સાથે તે નક્ષત્રો વધારે વખત (અમુક દિવસો) સુધી રહે છે તે સૂર્ય નક્ષત્ર કહેવાય છે. ઋતુઓના પરિવર્તન આ સૂર્ય નક્ષત્ર ઉપર અવલંબે છે.

ઘણું કરીને દરેક મહિનાની પૂર્ણિમાએ જે નક્ષત્ર ચંદ્ર સાથે રહી રાત પૂરતું હોય છે તે નક્ષત્રના નામ ઉપરથી મહિનાનાં નામ

પડેલા છે. જેમકે કૃતિકા ઉપરથી કાર્તિક, મૃગશીર્ષ ઉપરથી માગશર યાવત્ અશ્વિની ઉપરથી અશ્વિન. (આસો)

શ્રી ઠાણાંગ સૂત્રના દશમે ઠાણે નીચેનાં દશ નક્ષત્રો જ્ઞાન વૃદ્ધિ કારક કલાં છે. ૧ મૃગશીર્ષ, ૨ આદ્રા, ૩ પુષ્ય, ૪,૫,૬ ત્રણે પૂર્વા, ૭ મૂળ, ૮ આશલેષા, ૯ હસ્ત, ૧૦ ચિત્રા.

ઈતિ નક્ષત્ર પરિચય.

૩૦. પાંચ દેવ

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૨, ઉ. ૯

ગાથા

નામ ગુણ ઉવવાએ, ઠી વીયુ ચવણ સંચિઠણા ।

અંતર અપ્પાં બહુયં ચ, નવ ભેએ દેવ દારાએ । ।

દારના નામ : ૧. નામ દાર, ૨. ગુણ દાર, ૩. ઉવવાય દાર, ૪. સ્થિતિ દાર, ૫. રૂદ્ધિ તથા વિકુવણા દાર, ૬. ચવણ દાર, ૭. સંચિઠણા દાર, ૮. અવગાહના દાર, ૯. અંતર દાર, ૧૦. અલ્પ બહુત્વ દાર. એ દશ દાર, પાંચ દેવ પર ઉતારે છે.

૧. નામ દાર : ૧. ભવિય દ્રવ્યદેવ, ૨. નરદેવ, ૩. ધર્મદેવ, ૪. દેવાધિદેવ, ૫. ભાવદેવ.

૨. ગુણ દાર : ૧. મનુષ્ય તથા તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જૈને દેવતામાં ઉપજવું છે તેને ભવિય દ્રવ્યદેવ કહીએ.

૨. નરદેવ : ચક્રવર્તીની રિદ્ધિ ભોગવે તેને નરદેવ કહીએ. તે ચક્રવર્તીની રિદ્ધિનું વર્ણન : નવનિધાન, ચૌદ રત્ન, ચોરાસી લાખ હાથી, ચોરાસી લાખ ઘોડા, ચોરાસી લાખ રથ, છત્ર કોડ પાયદળ,

છ ખંડનો સ્વામી તથા બત્રીસ હજાર મુકુટબંધી રાજા જેની આજ્ઞામાં છે, બત્રીસ હજાર સામાનિક રાજા, સોળ હજાર દેવતા ચાકરી કરે, ચોસઠ હજાર સ્ત્રી, ત્રણસો સાઠ રસોઈયા, વીસ હજાર સોનાના આગાર વિ.

૩. ધર્મદેવ : આઠ પ્રવચન માતાના સેવનાર, નવવાડ વિશુદ્ધ બ્રહ્મચર્યના પાલનહાર, દશવિધ યતિધર્મના પાલણહાર, બાર ભેદે તપસ્યાના કરનાર, સત્તર ભેદે સંયમના પાળનાર, બાવીસ પરિષહના સહનાર, સાધુના સત્તાવીસ ગુણે કરી સહિત, તેત્રીસ આશાતનાના ટાળણહાર, છત્રુ દોષરહિત આહાર પાણીના લેનાર જે છે તેને **ધર્મદેવ** કહીએ.

૪. દેવાધિદેવ : ચોત્રીસ અતિશયે કરી બિરાજમાન, પાંત્રીસ વચન વાણીના ગુણે કરી સહિત, ચોસઠ ઈંદ્રના પૂજનીક, એક હજાર ને અષ્ટ ઉત્તમ લક્ષણના ધણી, અઢાર દોષ રહિત અને બાર ગુણે કરી સહિત હોય, તે બાર ગુણ, **૧** જ્યાં જ્યાં ભગવંત ઊભા રહે, બેસે, સમોસરે ત્યાં ત્યાં દશ બોલ સહિત તે ભગવંતથી બારગુણો ઊંચો તત્કાળ અશોકવૃક્ષ થઈ આવે ને સ્વામીને છાંયો કરે. **૨** ભગવંત જ્યાં જ્યાં સમોસરે ત્યાં ત્યાં પાંચવર્ણા અચેત ફૂલની વૃષ્ટિ થાય ને ઢીંચણ પ્રમાણે ઢગલા થાય. **૩** ભગવંતની જોજન પ્રમાણે વાણી વિસ્તરે ને સહુનાં મનનો સંશય હરે. **૪** ભગવંતને ચોવીસ જોડ ચામર વીંઝાય. **૫** સ્ફટિક રત્નમય પાદપીઠ સહિત સિંહાસન સ્વામીની આગળ થાય. **૬** ભામંડળ અંબોડાને ઠેકાણે તેજમંડળ બિરાજે, દિશોદિશના અંધકાર ટળે. **૭** આકાશે સાડાબાર કોડ ગેબી વાજાં વાગે. **૮** ભગવંતની ઉપર ત્રણ છત્ર ઉપરાઉપરી બિરાજે. **૯** અનંત જ્ઞાન અતિશય. **૧૦** અનંત અર્થા અતિશય — પરમપૂજ્યપણું.

૧૧ અનંત વચન અતિશય, ૧૨ અનંત અપાયાગમ અતિશય તે સર્વ દોષ રહિતપણું. (૧ થી ૮ અતિશય છે અને ૯ થી ૧૨ ગુણ છે.) અઢાર દોષ રહિત તે ૧ અજ્ઞાન, ૨ ક્રોધ, ૩ મદ, ૪ માન, ૫ માયા, ૬ લોભ, ૭ રતિ, ૮ અરતિ, ૯ નિદ્રા, ૧૦ શોક, ૧૧ અસત્ય, ૧૨ ચોરી, ૧૩ મત્સર, ૧૪ ભય, ૧૫ પ્રાણીવધ, ૧૬ પ્રેમ, ૧૭ કીડા પ્રસંગ, ૧૮ હાસ્ય. તેને દેવાધિદેવ કહીએ.

૫. ભાવદેવ : ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક એ ચાર જાતિના દેવતાને ભાવે પ્રવર્તે છે તેને ભાવદેવ કહીએ.

૩. ઉવવાય દ્વાર :

૧. ભવિય દ્રવ્યદેવમાં ૧૭૯ની લટ, ૭ નારકી, સર્વાર્થસિદ્ધ છોડી ૯૮ દેવનાં પર્યામા મળી ૨૮૪ બોલનાં આવે.

૨. નરદેવ પ્રથમ નરક, ૧૦ ભવનપતિ, ૨૬ વાણવ્યંતર, ૧૦ જ્યોતિષી, ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુ. વિમાનનાં પર્યામા મળીને ૮૨ બોલના આવે.

૩. ધર્મદેવ : ૧૭૧ ની લટ (તેઉ, વાઉના વર્જને), ૯૯ દેવ, પાંચ નરકનાં પર્યામા મળી ૨૭૫ બોલના આવે.

૪. દેવાધિદેવ : ૧૨ દેવલોક, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગ્રૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન, પ્રથમ ત્રણ નરક એ ૩૮ ના પર્યામા આવે.

૫. ભાવદેવ : ૧૦૧ સંજી મનુષ્ય, ૫ સંજી તિર્યચ, ૫ અસંજી તિર્યચ પંચે. એ સર્વ ૧૧૧ ના પર્યામા આવીને ઉપજે.

૪. સ્થિતિ દ્વાર :

૧. ભવિય દ્રવ્યદેવની જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. ત્રણ પલ્લ.
૨. નરદેવની જ. સાતસો વર્ષ ઉ. ચોરાસી લાખ પૂર્વ.
૩. ધર્મદેવની જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. દેશે ઊણી પૂર્વકોડ વર્ષ.

૪. દેવાધિદેવની જ. ૭૨ વર્ષ ઉ. ૮૪ લાખ પૂર્વ.

૫. ભાવદેવની જ. દશ હજાર વર્ષ ઉ. ૩૩ સાગરની.

૫. રૂદ્ધિ તથા વિકુવણા દ્વાર : ભવિય દ્રવ્યદેવ તથા ધર્મદેવમાં જેને વૈક્રિય લબ્ધિ ઉપજી હોય તેને, તથા નરદેવ, ભાવદેવને તો હોય જ. એ ચાર વૈક્રિય રૂપ કરે તો જ. ૧,૨,૩ ઉ. સંખ્યાતા રૂપ કરે. શક્તિ તો અસંખ્યાતા રૂપ કરવાની છે, પણ કરે નહિ. દેવાધિદેવની શક્તિ અનંત છે, પણ કરે નહિ.

૬. ચવણ દ્વાર :

૧. ભવિય દ્રવ્યદેવ ચવીને ૧૯૮ ભેદનાં દેવ થાય.

૨. નરદેવની ગતિ ૧૪ ભેદ ૭ નરકના અપર્યામાને પર્યામા.

૩. ધર્મદેવ ૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયક, ૯ લોકાંતિક, ૫ અનુત્તર વિમાન એ ૩૫ ભેદ વૈમાનિકના અપર્યામા ને પર્યામા એમ ૭૦ ભેદમાં જાય.

૪. દેવાધિદેવ મોક્ષમાં જાય.

૫. ભાવદેવ ૧૫ કર્મભૂમિ, ૫ સંજી તિર્યચ, બાદર પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિ એ ૨૩ ના અપર્યામા અને પર્યામા એ ૪૬ ભેદમાં જાય.

૭. સંચિઠણા દ્વાર : સંચિઠણા એટલે દેવના દેવપણે કેટલો વખત રહે તે.

૧. ભવિય દ્રવ્યદેવની સંચિઠણા જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. ૩ પલ્યોપમની.

૨. નરદેવની જ. ૭૦૦ વર્ષ ઉ. ૮૪ લાખ પૂર્વની.

૩. ધર્મદેવની પરિણામ આશ્રી એક સમય, પ્રવર્તન આશ્રી જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. દેશે ઊણી પૂર્વકોડ વર્ષની.

૪. દેવાધિદેવની જ. ૭૨ વર્ષ ઉ. ૮૪ લાખ પૂર્વની.

૫. ભાવદેવની જ. દશહજાર વર્ષ ઉ. ૩૩ સાગરોપમની.

૮. અવગાહના દ્વાર : જઘન્ય અવ. ઉત્કૃષ્ટ અવ.

૧. ભવિય દ્રવ્યદેવની	આંગુલનો અસં.મો ભાગ	૧૦૦૦ યોજન
૨. નરદેવની	સાત ધનુષ્ય	૫૦૦ ધનુષ્ય.
૩. ધર્મદેવની	બે હાથ	૫૦૦ ધનુષ્ય.
૪. દેવાધિદેવની	સાત હાથ	૫૦૦ ધનુષ્ય.
૫. ભાવદેવની	એક હાથ	સાત હાથ.

૯. અંતર દ્વાર : ૧. ભવિય દ્રવ્યદેવનું આંતરું પડે તો જ. દશ હજાર વર્ષ અને અંતર્મુહૂર્ત અધિક ઉ. અનંતકાળનું. ૨. નરદેવનું જ. એક સાગર ઝાઝેરું ઉ. અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન દેશે ઊણું. ૩. ધર્મદેવનું જ. બે પલ્ય ઝાઝેરું ઉ. અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન દેશે ઊણું. ૪. દેવાધિદેવનું આંતરું નથી. ૫. ભાવદેવનું જ. અંતર્મુહૂર્ત ઉ. અનંતકાળનું.

૧૦. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : સર્વથી થોડા નરદેવ ૧. તેથી દેવાધિદેવ સંખ્યાત ગુણા ૨. તેથી ધર્મદેવ સંખ્યાત ગુણા ૩. તેથી ભવિય દ્રવ્યદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૪. તેથી ભાવદેવ અસંખ્યાત ગુણા ૫.

ઇતિ અલ્પ બહુત્વ આદિ ૧૦ દ્વાર

ઇતિ પાંચ દેવનો થોકડો.

નોંધ :-

૩૧. આરાધક-વિરાધક તથા દેવોત્પાતનાં ૧૪ બોલ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૧, ઉદ્દેશો ૨ તથા પત્રવણા સૂત્ર પદ ૨૦

બોલનું નામ	જઘન્ય જાય	ઉત્કૃષ્ટ જાય
૧. અસંજતિ ભવિય દ્રવ્ય દેવ (સ્વલિંગી, અન્યલિંગી - ૧ થી ૪ ગુણસ્થાનકવાળા જીવો)	ભવનપતિ	નવ ગૈવેયક
૨. આરાધક સાધુ	પહેલું દેવલોક	સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન
૩. વિરાધક સાધુ	ભવનપતિ	પહેલું દેવલોક
૪. આરાધક શ્રાવક	પહેલું દેવલોક	બારમું દેવલોક
૫. વિરાધક શ્રાવક	ભવનપતિ	જ્યોતિષી
૬. અસંજી તિર્યચ	ભવનપતિ	વાણવ્યંતર
૭. તાપસના મતવાળા (કંદમૂળ ભક્ષક આદિ)	ભવનપતિ	જ્યોતિષી
૮. કંદર્પિયા સાધુ (હાંસી મજાક કરનારા)	ભવનપતિ	પહેલું દેવલોક
૯. ચરક પરિવ્રાજક મતવાળા (અંબડ સંન્યાસીના મતવાળા)	ભવનપતિ	પાંચમું દેવલોક
૧૦. કિલ્વિષિકો (જમાલીના મતવાળા)	ભવનપતિ	છઠ્ઠું દેવલોક
૧૧. સંજી તિર્યચ	ભવનપતિ	આઠમું દેવલોક
૧૨. આજીવિકા મતવાળા* (ગોશાળાના મતવાળા)	ભવનપતિ	બારમું દેવલોક

* ચિત્રપટ આદિ બતાવીને પોતાની આજીવિકા કરનારા

૧૩. આભિયોગીકો

(મંત્રતંત્ર કરનારા)

ભવનપતિ

બારમું દેવલોક

૧૪. દર્શન વિરાધક

સ્વલિંગી સાધુ

ભવનપતિ

નવ ગૈવેયક

ઇતિ આરાધક – વિરાધક તથા દેવોત્પાતનાં ૧૪ બોલ.

૩૨. ત્રણ જાગરિકા

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૨, ઉદ્દેશો ૧

શ્રી વીર ભગવાનને ગૌતમસ્વામી પૂછતા હતા કે હે ભગવાન ! જાગરિકા કેટલા પ્રકારે કહી છે ?

ભગવાને કહ્યું : હે ગૌતમ ! જાગરિકા ત્રણ પ્રકારની કહી છે.

૧. ધર્મ જાગરિકા, ૨. અધર્મ જાગરિકા, ૩. સુદધુ જાગરિકા.

[૧] ધર્મ જાગરિકા : તેના ચાર ભેદ : ૧) આચાર ધર્મ, ૨) ક્રિયા ધર્મ, ૩) દયા ધર્મ, ૪) સ્વભાવ ધર્મ.

૧) આચાર ધર્મનાં પાંચ ભેદ : ૧. જ્ઞાનાચાર, ૨. દર્શનાચાર, ૩. ચારિત્રાચાર, ૪. તપાચાર અને ૫. વીર્યાચાર. તેમાં જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ, દર્શનાચારના ૮ ભેદ, ચારિત્રાચારના ૮ ભેદ, તપાચારના ૧૨ ભેદ, વીર્યાચારના ૩ ભેદ, એમ કુલ ૩૯ ભેદ થાય.

૧. જ્ઞાનાચારના ૮ ભેદ : ૧. જ્ઞાન ભણવાના વખતે જ્ઞાન ભણવું, ૨. જ્ઞાન લેતાં વિનય કરવો, ૩. જ્ઞાન તથા જ્ઞાનીનું બહુમાન કરવું, ૪. જ્ઞાન ભણતાં યથાશક્તિ તપ કરવું, ૫. અર્થ તથા ગુરુને ગોપવવા નહિ, ૬. અક્ષર શુદ્ધ, ૭. અર્થ શુદ્ધ, ૮. અક્ષર અને અર્થ બન્ને શુદ્ધ ભણે.

૨. દર્શનાચારના ૮ ભેદ : ૧. જૈન ધર્મમાં શંકારહિતપણું, રં. પાખંડી ધર્મની વાંછારહિતપણું, ૩. કરણીના ફળનું સંદેહરહિતપણું, ૪. પાખંડીના આડંબર દેખી મુંઝાય નહિ, ૫. સ્વધર્મની પ્રશંસા કરે, ૬. ધર્મથી પડતાને સ્થિર કરે, ૭. સ્વધર્મની ભક્તિ કરે, ૮. જૈન ધર્મને અનેક રીતે દીપાવે, કૃષ્ણ મહારાજા કે શ્રેણિક રાજાની જેમ.

૩. ચારિત્રીચારના ૮ ભેદ : ૧. ઈર્યા સમિતિ, ૨. ભાષા સમિતિ, ૩. એષણા સમિતિ, ૪. આયાણભંડમત્તનિક્ષેવણયા સમિતિ, ૫. ઉચ્ચાર પાસવણ ખેલ, જલ્લ, સિંઘાણ પારિઠાવણિયા સમિતિ, ૬. મન ગુપ્તિ, ૭. વચન ગુપ્તિ, ૮. કાય ગુપ્તિ.

૪. તપાચારના ૧૨ ભેદ : ૯ બાહ્ય તપ અને ૯ આભ્યંતર તપ એમ ૧૨ તપ. ૯ બાહ્ય તપના નામ — ૧. અણસણ, ૨. ઉણોદરી, ૩. વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪. રસપરિત્યાગ, ૫. કાયકલેશ, ૬. પ્રતિસંલીનતા. આભ્યંતર તપના ૯ ભેદ — ૧. પ્રાયશ્ચિત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાવચ્ચ, ૪. સજ્જાય, ૫. ધ્યાન, ૬. કાયોત્સર્ગ. એમ ૧૨ ભેદ તપાચારના જાણવા. તેમાં ઈહલોક, પરલોકના સુખની વાંછારહિત તપ કરે અથવા આજીવિકારહિત તપ કરે એ તપના બાર આચાર જાણવા.

૫. વીર્યાચારના ત્રણ ભેદ : ૧. બળ, વીર્ય, ધર્મનાં કામમાં ગોપવે નહિ. ૨. પૂર્વોક્ત ઉદ્ભોલમાં ઉદ્યમ કરે. ૩. શક્તિ અનુસાર કામ કરે.

ઈતિ આચારધર્મના ૩૯ ભેદ

૨) ક્રિયાધર્મ : કરણસિત્તેરીના ૭૦ ભેદ : ૪ પ્રકારે પિંડવિશુદ્ધિ^૧, ૫ સમિતિ, ૧૨ ભાવના, સાધુની ૧૨ પરિમા, પાંચ

૧ પિંડ એટલે આહાર માટે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવથી. વિશુદ્ધિ એટલે પ્રાસુક આદિ સૂઝતા દ્રવ્ય લેવા.

ઈન્દ્રિયોનો નિરોધ તે ૫, ૨૫ પ્રકારની પડિલેહણા; ૩ ગુપ્તિ, ૪ અભિગ્રહ.

ચરણસિત્તેરીના ૭૦ ભેદ : ૫ મહાવ્રત, ૧૦ યતિધર્મ, ૧૭ પ્રકારનો સંયમ, ૧૦ પ્રકારની વૈયાવચ્ચ, ૯ બ્રહ્મચર્યની વાડ, ૩ રત્ન (જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર), ૧૨ તપ, ૪ કષાયનો નિગ્રહ તે ૭૦.

૩) દયાધર્મ : તેના ૮ ભેદ : ૧. સ્વદયા^૧ — તે પોતાના આત્માને પાપથી બચાવે તે. ૨. પરદયા — તે બીજા જીવોની રક્ષા કરે તે. ૩. દ્રવ્ય દયા — દેખાદેખીથી અથવા શરમથી જીવોની રક્ષા કરે અથવા કૂળઆચારે દયા પાળે તે. ૪. ભાવદયા — જ્ઞાનના માધ્યમથી જીવને જીવાત્મા જાણીને તે ઉપર અનુકંપા લાવી જીવ બચાવવો તે. ૫. વ્યવહાર દયા — જેવી શ્રાવકને દયા પાળવી કહી છે તે સાચવે તે, ઘરનાં અનેક કામકાજ કરતાં જતના રાખવી તે. ૬. નિશ્ચય દયા — તે આપણાં આત્માને કર્મબંધથી છોડાવવો, તેનો ખુલાસો એ છે કે પુદ્ગલ પરવસ્તુ છે. તેના ઉપરથી મમતા ઉતારીને, તેનો પરિચય છાંડીને, આપણા આત્માના ગુણમાં રમણ કરવું, જીવનું કર્મરહિત શુદ્ધ સ્વરૂપ પ્રગટ કરવું. તે નિશ્ચય દયા ચૌદમા ગુણસ્થાનકને અંતે સંપૂર્ણ લાભે. ૭. સ્વરૂપ દયા — તે કોઈ જીવને મારવાને ભાવે, પહેલાં તે જીવને સારી રીતે ખવરાવે અને શરીરે માતો કરે, સાર સંભાળ લે, એ દયા ઉપરથી દેખાવ માત્ર છે, પરંતુ પાછળથી તે જીવને મારવાના પરિણામ છે, તે ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રના સાતમા અધ્યયને બોકડાના અધિકારથી સમજવું. ૮. અનુબંધ દયા — તે જીવને ત્રાસ પમાડે પણ અંતરથી તેને શાતા દેવાના કામી છે. તે, જેમકે માતા પુત્રને રોગ મટાડવાને અર્થે કડવું ઔષધ પાય પણ

૧ સ્વદયામાં પરદયાની નિયમા અને પરદયામાં સ્વદયાની ભજના.

અંતરથી તેનું ભલું ઈચ્છે છે તથા જેમ પિતા પુત્રને ભલી શિખામણ આપવા માટે ઉપરથી તર્જના કરે, મારે, પણ અંતરથી તેના ગુણ વધારવા માટે ભલું ઈચ્છે છે.

૪) સ્વભાવ ધર્મ : તે જે વસ્તુ જીવ અથવા અજીવ તેની જે પરિણતિ છે તે. તેના બે ભેદ : તેમાં એક શુદ્ધ સ્વભાવથી અને બીજો કર્મના સંજોગથી અશુદ્ધ પરિણતિ છે તે જીવને વિષય કષાયના સંજોગથી વિભાવ થાય છે. હવે જીવ અને પુદ્ગલને વિભાવ છે. તેને દૂર કરીને જીવ પોતાના જ્ઞાનાદિક ગુણમાં રમણ કરે, તે સ્વભાવ ધર્મ અને પુદ્ગલનો એક વર્ણ, એક ગંધ, એક રસ, બે સ્પર્શમાં રમણ થાય તે પુદ્ગલનો શુદ્ધ સ્વભાવ ધર્મ જાણવો. એ સિવાય બીજા ધર્માસ્તિકાય આદિ ચાર દ્રવ્યમાં સ્વભાવ ધર્મ છે, પણ વિભાવ ધર્મ નથી. તે ચલણ ગુણ, સ્થિર ગુણ, અવકાશ ગુણ, વર્તના ગુણ, તે પોતપોતાના સ્વભાવને છોડતા નથી તે માટે શુદ્ધ સ્વભાવ ધર્મ છે. એ ચાર પ્રકારની ધર્મ જાગરિકા કહી.

[૨] અધર્મ જાગરિકા : તે સંસારમાં ધન, કુટુંબ, પરિવારનો સંજોગ મેળવવો, તેને માટે આરંભાદિક કરવા, તેની રક્ષા કરવી, તેના ઉપર દૃષ્ટિ રાખવી, તે અધર્મ જાગરિકા જાણવી.

[૩] સુદખુ જાગરિકા : તે સુ કહેતાં ભલી અને દખુ કહેતાં ચતુરાઈવાળી જાગરિકા, એ જાગરિકા શ્રાવકને હોય છે, કેમકે સમ્યક્ જ્ઞાન, દર્શન સહિત ધન — કુટુંબાદિક તથા વિષય કષાયને ખોટા જાણે છે, દેશથી નિવર્ત્યા છે, ઉદય ભાવથી ઉદાસીનપણે રહે છે, ત્રણ મનોરથ ચિંતવે છે. તે સુદખુ જાગરિકા જાણવી.

ઈતિ ત્રણ જાગરિકા.

૩૩. છકાયના ભવ

શ્રી ગૌતમ સ્વામી વીર ભગવાનને વંદણા નમસ્કાર કરીને પૂછતા હતા કે, હે ભગવાન ! છકાયના જીવ અંતર્મુહૂર્તમાં કેટલા ભવ કરે ?

વીર ભગવાને કહ્યું હે ગૌતમ ! તે નીચે મુજબ છે.

	છકાયનું નામ	જઘન્ય ભવ	ઉત્કૃષ્ટ ભવ
૧.	પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ	૧	૧૨,૮૨૪
૨.	પ્રત્યેક વનસ્પતિ	૧	૩૨,૦૦૦
૩.	સાધારણ વનસ્પતિ	૧	૬૫,૫૩૬
૪.	બેઈન્દ્રિય	૧	૮૦
૫.	તેઈન્દ્રિય	૧	૬૦
૬.	ચૌરેન્દ્રિય	૧	૪૦
૭.	અસંજી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય	૧	૨૪
૮.	સંજી તિર્યચ, સંજી મનુષ્ય	૧	૧
૯.	સંમૂર્ચિમ મનુષ્ય	૧	૧

એક મુહૂર્ત (બે ઘડી) ની ૧,૬૭,૭૭,૨૧૬ (એક કરોડ, સડસઠ લાખ, સત્યોતેર હજાર, બસોને સોળ) આવલિકા થાય. અને એક ક્ષુદ્રક ભવ (નાનામાં નાનો ભવ) ૨૫૬ આવલિકાથી નાનો ન હોય.

ઈતિ છકાયના ભવ.

૩૪. અવધિ પદ

પન્નવણા સૂત્ર પદ ૩૩

દશ દ્વારના નામ : ૧. ભેદ દ્વાર, ૨. વિષય દ્વાર, ૩. સંઠાણ દ્વાર, ૪. આભ્યંતર અને બાહ્ય દ્વાર, ૫. દેશ થકી અને સર્વ થકી, ૬. અણુગામી, ૭. હિયમાન અને વર્ધમાન, ૮. અવઢીયા, ૯. પરિવાઈ, ૧૦. અપરિવાઈ.

૧. ભેદ દ્વાર : તેમાં નારકી અને દેવતા ભવ પ્રત્યે દેખે એટલે ઉપજતી વખતે સાથે અવધિજ્ઞાન હોય છે. તિર્યંચ અને મનુષ્ય ક્ષયોપશમ પ્રમાણે દેખે.

૨. વિષય દ્વાર : પ્રથમ નરકના નારકી જઘન્ય સાડાત્રણ ગાઉ, દેખે ઉત્કૃષ્ટ ચાર ગાઉ દેખે. બીજી નરકનાં નારકી જ. ત્રણ ગાઉ, ૩. સાડા ત્રણ ગાઉ દેખે. ત્રીજી નરકના નારકી જ. અઢી ગાઉ, ૩. ત્રણ ગાઉ દેખે. ચોથી નરકના નારકી જ. બે ગાઉ, ૩. અઢી ગાઉ દેખે. પાંચમી નરકના નારકી જ. દોઢ ગાઉ, ૩. બે ગાઉ દેખે. છઠી નરકના નારકી જ. એક ગાઉ, ૩. દોઢ ગાઉ દેખે. સાતમી નરકના નારકી જ. અડધો ગાઉ, ઉત્કૃષ્ટ એક ગાઉ દેખે. અસુરકુમાર (ભવનપતિ) જ. ૨૫ જોજન સુધી દેખે, ૩. ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઊંચું પહેલા બીજા દેવલોક સુધી, નીચું ત્રીજી નરકના તળા સુધી, અને ત્રીજું પલ્લવના આયુષ્યવાળા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે અને સાગરના આયુષ્યવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. નવ નિકાયના દેવો તથા વાણવ્યંતર દેવો જ. ૨૫ જોજન, ૩. ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઊંચું પહેલા દેવલોક સુધી, નીચું પાતાળ કળશા સુધી, ત્રીજું સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર સુધી દેખે. જ્યોતિષી અને પહેલા બીજા દેવલોકના દેવતા જ. આંગુલનો

અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ. ત્રણ પ્રકારનું દેખે. ઊંચું પોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી, નીચું પહેલી નરકના તળા સુધી, ત્રીછું પલ્લના આયુષ્યવાળા સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર દેખે અને સાગરના આયુષ્યવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. ત્રીજા દેવલોકથી સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનના દેવતા ઊંચું પોતપોતાના વિમાનની ધ્વજા સુધી દેખે. ત્રીછું અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. નીચું ત્રીજા ચોથા દેવલોકના દેવો બીજી નરકના તળા સુધી, પાંચમા છઠ્ઠા દેવલોકના દેવો ત્રીજી નરકના તળા સુધી, સાતમા આઠમા દેવલોકના દેવો ચોથી નરકના તળા સુધી, નવથી બાર દેવલોકના દેવો પાંચમી નરકના તળા સુધી, નવ ગ્રૈવેયકના દેવો છઠ્ઠી નરકના તળા સુધી, પ્રથમ ચાર અનુત્તર વિમાનના દેવો સાતમી નરકના તળા સુધી અને સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતા દેશે ઊણી લોકનાલિકા (૧૪ રાજલોક) સુધી દેખે. તિર્યંચ જ. આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ. અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર દેખે. મનુષ્યને જ. આંગુલનો અસંખ્યાતમો ભાગ અને ઉ. આખા લોક અને અલોકમાં લોક જેવડા અસંખ્યાતા ખંડ જોવાની શક્તિ છે.

૩. સંઠાણ દ્વાર : નારકી, ત્રાપાને આકારે દેખે. ભવનપતિ, પાલાને આકારે દેખે. વાણવ્યંતર પડહને આકારે દેખે. જ્યોતિષી, ઝાલરને આકારે દેખે. બાર દેવલોકના દેવતા, મૃદંગને આકારે દેખે. નવ ગ્રૈવેયકના દેવતા કૂલની ચંગેરીના આકારે દેખે. અનુત્તર વિમાનના દેવતા, કુંવારી કન્યાના કંચવાને આકારે દેખે.

૪. આભ્યંતર અને બાહ્ય દ્વાર : નારકી દેવતા આભ્યંતર દેખે, તિર્યંચ બાહ્ય દેખે, મનુષ્ય આભ્યંતર અને બાહ્ય દેખે, કારણકે તીર્થંકર દેવને અવધિજ્ઞાન સાથે જ હોય છે.

૫. દેશ અને સર્વથકી દ્વાર : નારકી, તિર્યંચ અને દેવતા દેશ

થકી અને મનુષ્ય દેશથી તથા સર્વથી દેખે.

૬. અણુગામી અને અણાણુગામી દ્વાર : નારકી, દેવતાને અણુગામી કહેતાં, સાથે જનારું અવધિજ્ઞાન હોય. મનુષ્ય, તિર્યચને અણુગામી અને અણાણુગામી બન્ને હોય.

૭-૮. હિયમાન, વર્ધમાન અને અવઢિયા દ્વાર : નારકી, દેવતાને અવઢિયા (અવસ્થિત) હોય તેટલું અવધિજ્ઞાન રહે. મનુષ્ય, તિર્યચને હિયમાન, વર્ધમાન અને અવઢિયા એ ત્રણે પ્રકારનું હોય.

૯-૧૦. પડિવાઈ અને અપડિવાઈ દ્વાર : નારકી અને દેવતાને અપડિવાઈ અવધિજ્ઞાન હોય. મનુષ્ય અને તિર્યચને પડિવાઈ અને અપડિવાઈ બન્ને અવધિજ્ઞાન હોય.

ઈતિ અવધિ પદ.

૩૫. ધર્મ ધ્યાન

ઉવવાઈ સૂત્રનો પાઠ

સે કિં તં ધમ્મજ્ઞાણે ? ચઉવ્વિહે, ચઉપ્પરિયારે પત્તત્તે તં જહા :
 ૧ આણાવિજએ, ૨ અવાયવિજએ, ૩ વિવાગવિજએ,
 ૪ સંઠાણવિજએ. ધમ્મસ્સણંજ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ લક્ખણા પત્તતા
 તંજહા, ૧ આણારૂઈ, ૨ નિસગ્ગરૂઈ, ૩ સુત્તરૂઈ, ૪ ઉવએસરૂઈ.
 ધમ્મસણંજ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ આલંબણા પત્તતા તં જહા, ૧ વાયણા,
 ૨ પુચ્છણા, ૩ પરિયટ્ઠણા, ૪ ધમ્મકહા. ધમ્મસણંજ્ઞાણસ્સ ચત્તારિ
 અંણુપ્પેહા પત્તતા તંજહા, ૧ એગચ્ચ્યાણુપ્પેહા, ૨ અણિચ્ચ્યાણુપ્પેહા,
 ૩ અસરણાણુપ્પેહા, ૪ સંસારાણુપ્પેહા.

આ ધર્મધ્યાનનો સૂત્ર પાઠ કહ્યો, હવે તેનો અર્થ કહે છે. ધર્મધ્યાનના ૪ ભેદ છે. (૧) આજ્ઞાવિજએ, (૨) અવાયવિજએ, (૩) વિવાગવિજએ, (૪) સંઠાણવિજએ.

પહેલો ભેદ : આજ્ઞાવિજએ : આજ્ઞાવિજએ એટલે વીતરાગ દેવની આજ્ઞાનો વિચાર ચિંતવવો. વીતરાગદેવની આજ્ઞા એ છે કે સમકિત સહિત શ્રાવકનાં ૧૨ વ્રત, ૧૧ પડિમા, સાધુજીના ૫ મહાવ્રત તથા ૧૨ ભિક્ષુની પડિમા, શુભ ધ્યાન, શુભ યોગ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તપ ને છકાય જીવની રક્ષા એ વીતરાગ દેવની આજ્ઞાને આરાધવી. તેમાં સમય માત્રનો પ્રમાદ ન કરવો. ચતુર્વિધ સંઘનાં ગુણ કીર્તન કરવા. આ ધર્મધ્યાનનો પહેલો ભેદ કહ્યો.

બીજો ભેદ : અવાયવિજએ : અવાયવિજએ કહેતાં – જીવ સંસારમાં દુઃખ શા થકી ભોગવે છે ? તેનો વિચાર ચિંતવવો. તેનો વિચાર એ છે કે મિથ્યાત્વ, અવ્રત, પ્રમાદ, કષાય, અશુભ યોગ, અઠાર પાપસ્થાનક અને છકાય જીવની હિંસા આનાથી જીવ દુઃખ પામે છે. માટે એવું દુઃખનું કારણ જાણી એવો આશ્રવ માર્ગ છોડી, સંવર માર્ગ આદરવો જેથી જીવ દુઃખ ન પામે. આ ધર્મધ્યાનનો બીજો ભેદ કહ્યો.

ત્રીજો ભેદ : વિવાગવિજએ : વિવાગવિજએ એટલે જીવ સંસારમાં સુખ અને દુઃખ શા થકી ભોગવે છે, તેનો વિચાર ચિંતવવો. તેનો વિચાર એ છે કે, જીવે જેવા રસથી પૂર્વે જેવાં શુભાશુભ જ્ઞાનાવરણીય આદિ આઠ કર્મ ઉપાર્જન કર્યા છે, તેવાં શુભાશુભ કર્મના ઉદયથી, જીવ તે પ્રમાણે સુખ અને દુઃખ અનુભવે છે. તે અનુભવતાં થકા કોઈ ઉપર રાગદ્વેષ ન આંણી, સમતાભાવ રાખી, મન, વચન, કાયાના શુભ યોગ સહિત જૈન ધર્મમાં પ્રવર્તે તો નિરાબાધ

પરમ સુખ પામે. આ ધર્મધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ કહ્યો.

ચોથો ભેદ : સંઠાણવિજએ : સંઠાણવિજએ કહેતાં ત્રણ લોકના આકારનો વિચાર ચિંતવવો. ત્રણ લોકના આકારનું સ્વરૂપ સુપર્ઈઠીક સરાવલાના આકારે છે. લોક જીવ - અજીવથી સંપૂર્ણ ભર્યો છે. મધ્યભાગે અસંખ્યાતા યોજન પ્રમાણે તિચ્છાલોક છે. તેમાં અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર છે. અસંખ્યાતા વાણવ્યંતરના નગરો છે. અસંખ્યાતા જ્યોતિષીનાં વિમાનો છે. અસંખ્યાતી દેવતાની રાજધાનીઓ છે. તેને મધ્યભાગે અઢીદ્વીપ છે. તેમાં જઘન્ય તીર્થકર ૨૦ અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો ૧૬૦ અથવા ૧૭૦, જઘન્ય બે કોડ કેવલી અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ કોડ કેવલી, જઘન્ય બે હજાર કોડ સાધુ સાધ્વીજી અને ઉત્કૃષ્ટ હોય તો નવ હજાર કોડ સાધુ સાધ્વીજી હોય તેમને વંદામિ, નમંસામિ, સક્કારેમિ, સમ્માણેમિ, કલ્લાણં, મંગલં, દેવયં, ચેઈયં, પઠ્ઠુવાસામિ. તેમ જ તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતા શ્રાવક શ્રાવિકાઓ છે તેમના ગુણગ્રામ કરવા.

તિચ્છાલોકથી અસંખ્યાત ગુણો અધિક (મોટો) ઉર્ધ્વલોક છે. તેમાં ૧૨ દેવલોક, ૯ ઐવેયક, અને ૫ અનુત્તર વિમાન છે. તે સર્વ મળીને કુલ ચોરાશી લાખ, સત્તાણું હજાર, ત્રેવીશ (૮૪,૯૭,૦૨૩) વિમાનો છે. તે ઉપર સિદ્ધશિલા છે. તેની ઉપર (લોકાગ્રે) સિદ્ધક્ષેત્ર છે. ત્યાં સિદ્ધ ભગવંતજી બિરાજી રહ્યાં છે તેમને વંદામિ, નમંસામિ, સક્કારેમિ, સમ્માણેમિ, કલ્લાણં, મંગલં, દેવયં, ચેઈયં, પઠ્ઠુવાસામિ.

તે ઉર્ધ્વલોકથી કાંઈક વિશેષ અધિક (મોટો) અધોલોક છે. તેમાં સાત નરકના ચોરાશી લાખ નરકાવાસા છે. સાત કરોડ બહોંતેર લાખ ભવનપતિના ભવનો છે.

એવા ત્રણે લોકના સર્વ સ્થાનો (પાંચ અનુત્તર વિમાનના દેવો

સિવાય) સમકિત રહિત કરણી કરીને, આ જીવે અનંતીવાર જન્મ મરણો કરી સ્પર્શી મૂક્યા છે. તો પણ આ જીવનો પાર આવ્યો નહિ. એવું જાણી સમકિત સહિત શ્રુત (જ્ઞાન, દર્શન) અને ચારિત્ર ધર્મની આરાધના કરવી. જેથી અજર, અમર, નિરાબાધ, પરમસુખને પામીએ. આ ધર્મધ્યાનનો ચોથો ભેદ કહ્યો.

ધર્મધ્યાનના ચાર લક્ષણ : પહેલું લક્ષણ – આજ્ઞારૂઠ કહેતાં વીતરાગની આજ્ઞા અંગીકાર કરવાની રૂચિ ઉપજે તે.

બીજું લક્ષણ – નિસગ્ગરૂઠ કહેતાં જીવને સ્વભાવે જ તથા જાતિસ્મરણાદિક જ્ઞાને કરી શ્રુતસહિત ચારિત્ર ધર્મ કરવાની રૂચિ ઉપજે તે.

ત્રીજું લક્ષણ – સુતરૂઠ કહેતાં સૂત્રના બે ભેદ. અંગપવિઠ અને અંગબાહિર. અંગપવિઠ તે આચારાંગાદિ ૧૨ અંગ તેમાં ૧૧ કાલિક અને બારમું અંગ દૃષ્ટિવાદ તે ઉત્કાલિક. અંગ બાહિરના બે ભેદ, આવશ્યક અને આવશ્યક વ્યતિરિક્ત. આવશ્યક તે સામાયિકાદિ છ અધ્યયન તે ઉત્કાલિક તથા ઉત્તરાધ્યયનાદિ કાલિકસૂત્ર તથા ઉવવાઈ પ્રમુખ ઉત્કાલિક સૂત્ર, સાંભળવા તથા ભણવાની રૂચિ ઉપજે તેને સૂત્રરૂચિ કહીએ.

ચોથું લક્ષણ – ઉવએસરૂઠ કહેતાં અજ્ઞાને કરી ઉપાજ્યાર્થા કર્મ તે જ્ઞાને કરી ખપાવીએ, જ્ઞાને કરી નવા કર્મ ન બાંધીએ. મિથ્યાત્વે કરી ઉપાજ્યાર્થા કર્મ તે સમકિતે કરી ખપાવીએ. સમકિતે કરી નવા કર્મ ન બાંધીએ. અવ્રતે કરી ઉપાજ્યાર્થા કર્મ તે વ્રતે કરી ખપાવીએ, વ્રતે કરી નવાં કર્મ ન બાંધીએ, પ્રમાદે કરી ઉપાજ્યાર્થા કર્મ તે અપ્રમાદે કરી ખપાવીએ. અપ્રમાદે કરી નવા કર્મ ન બાંધીએ, કષાયે કરી ઉપાજ્યાર્થા કર્મ તે કષાયને અણકરવે કરીને ખપાવીએ. કષાયને

અણકરવે કરીને નવા કર્મ ન બાંધીએ. અશુભ યોગે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે શુભ યોગે કરી બપાવીએ. શુભયોગે કરી નવા કર્મ ન બાંધીએ. પાંચ ઈન્દ્રિયના સ્વાદરૂપ આશ્રવે કરી ઉપાજ્યા કર્મ તે તપરૂપ સંવરે કરી બપાવીએ. તપરૂપ સંવરે કરી નવા કર્મ ન બાંધીએ. માટે અજ્ઞાનાદિક આશ્રવ માર્ગ છોડીને જ્ઞાનાદિ સંવર માર્ગ આદરવો એવો તીર્થંકરનો ઉપદેશ સાંભળવાની રૂચિ ઉપજે, તેને ઉપદેશ રૂચિ કહીએ. એ ધર્મધ્યાનનું ચોથું લક્ષણ છે.

હવે ધર્મધ્યાનના ચાર આલંબન કહે છે. પહેલું આલંબન વાયણા કહે છે. વાયણા તે કોને કહીએ ? વિનય સહિત જ્ઞાન તથા નિર્જરાને અર્થે સૂત્ર -- અર્થના જાણ ગુર્વાદિક સમીપે સૂત્ર તથા અર્થની વાંચણી લેવી, તેને વાયણા કહીએ.

બીજું આલંબન પુચ્છણા કહે છે. પુચ્છણા તે કોને કહીએ ? અપૂર્વજ્ઞાન પામવાને અર્થે તથા જૈનમત દીપાવવાને અર્થે તથા સંદેહ નિવારવાને અર્થે તથા પરની પરીક્ષા લેવાને અર્થે યથાયોગ્ય વિનય સહિત ગુર્વાદિકને પ્રશ્ન પૂછીએ તેને પુચ્છણા કહીએ.

ત્રીજું આલંબન પરિચક્ષણા કહે છે. પરિચક્ષણા તે કોને કહીએ ? પૂર્વે જે જિનભાષિત સૂત્ર અર્થ ભણ્યા છે તે અસ્ખલિત કરવાને અર્થે તથા નિર્જરાને અર્થે શુદ્ધ ઉપયોગ સહિત શુદ્ધ સૂત્ર અર્થની વારંવાર સજ્ઞાય કરે તેને પરિચક્ષણા કહીએ.

ચોથું આલંબન ધર્મકથા કહે છે. ધર્મકથા તે કોને કહીએ ? વીતરાગે જે ભાવ જેવા પ્રરૂપ્યા છે તે ભાવ પોતે ગ્રહીને વિશેષ નિશ્ચય કરીને શંકા, કંબા, વિતિગિચ્છા રહિતપણે પોતાની નિર્જરાને અર્થે પરના ઉપકારને અર્થે સભા મધ્યે તે ભાવ તેવા જ પ્રરૂપીએ તેને ધર્મકથા કહીએ. એવી ધર્મકથા કહેતાં થકાં અને સાંભળીને સદહતા

થકાં તે બન્ને વીતરાગની આજ્ઞાના આરાધક હોય તે ધર્મકથા – સંવરરૂપી વૃક્ષ સેવીએ, તેથી મનવાંછિત સુખ પામીએ. તે સંવરરૂપી વૃક્ષ વખાણીએ છીએ. તે સંવરરૂપી વૃક્ષ કેવું છે ? જેનું વિશુદ્ધ સમકિતરૂપ મૂળ છે. ધૈર્ય રૂપ કંદ છે. વિનયરૂપ વેદિકા છે. તીર્થંકર તથા ચાર તીર્થના ગુણ કીર્તનરૂપ થડ છે. પાંચ મહાવ્રતરૂપ મોટી શાખા છે. પચ્ચીસ ભાવનારૂપ ત્વચા છે. શુભધ્યાનને શુભયોગરૂપ પ્રધાન પદ્મવ પત્ર છે. ગુણરૂપ ફૂલ છે, શીયળરૂપ સુગંધ છે, આનંદરૂપ રસ છે, મોક્ષરૂપ પ્રધાન ફળ છે. મેરૂ ગિરિના શિખર ઉપર જેમ ચૂલિકા બિરાજે છે. તેમ સમકિતિના હૃદયમાં સંવરરૂપી વૃક્ષ બિરાજે છે. એવી સંવરરૂપી શીતળ છાંયા જેને પરિણામે તેના ભવોભવનાં પાપ ટળે ને તે પરમ અતુલ સુખ પામે. ઈત્યાદિ ચાર પ્રકારની કથા. સંવેગણી, નિર્વેદણી, વિક્ષેપણી, આક્ષેપણી. એ ચાર કથા વિસ્તારપણે કહે તેને ધર્મકથા કહીએ એ ધર્મ ધ્યાનનું ચોથું આલંબન કહ્યું. આક્ષેપણી પ્રમુખ ૪ કથાનો વિસ્તાર ઠાણાંગ સૂત્રનાં ચોથે ઠાણે બીજે ઉદ્દેશે સૂત્ર ૫૮ મધ્યે છે.

હવે ધર્મધ્યાનની ચાર અણુપ્પેહા કહે છે. અણુપ્પેહા તે કોને કહીએ ? જીવ દ્રવ્ય અને અજીવ દ્રવ્ય તેનો સ્વભાવ સ્વરૂપ જાણવાને અર્થે સૂત્રના અર્થ વિસ્તારે ચિંતવીએ તેને અણુપ્પેહા કહીએ.

પહેલી અણુપ્પેહા કહે છે. એગચ્યાણુપેહા તે કોને કહીએ ? જીવ અસંખ્યાત પ્રદેશી, અરૂપી, સદા સઉપયોગી તે ચૈતન્યરૂપ એવો એક મારો આત્મા નિશ્ચયનયે છે. તેમ સર્વ આત્મા નિશ્ચયનયે એવા જ છે. અને વ્યવહારનયે આત્મા અનાદિકાળનો અચૈતન્ય, જડ, વર્ણાદિ ૨૦ રૂપ સહિત પુદ્ગલનો સંયોગી થકો ત્રસ ને સ્થાધર રૂપ લઈને, નૃત્યકાર નટુવાની પેરે અનેકરૂપે અનેક છંદે પ્રવર્તે છે. તે

ત્રસનો ત્રસરૂપે પ્રવર્તે તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ બે હજાર સાગર ઝાઝેરા સુધી રહે અને સ્થાવરનો સ્થાવરપણે પ્રવર્તે તો જઘન્ય અંતર્મુહૂર્ત ઉત્કૃષ્ટ અનંતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળથી, ક્ષેત્રથી અનંતા લોક પ્રમાણ અલોકના આકાશ પ્રદેશ થાય, તેટલા કાળયુગ ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી જાણવી. તેના અસંખ્યાતા પુદ્ગલ પરાવર્તન થાય. આંગુલને અસંખ્યાતમે ભાગે આકાશ પ્રદેશ આવે તેટલા અસંખ્યાતા પુદ્ગલ પરાવર્તન થાય. સ્થાવર મધ્યે પુદ્ગલ લઈ ખેલ્યો એ વ્યવહાર નયથી જીવ જાણીએ.

વળી ત્રસ સ્થાવર મધ્યે રહ્યો થકો સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક વેદે પુદ્ગલને સંયોગે ખેલ્યો, પ્રવર્ત્યો, અનેક રૂપો ધારણ કર્યા, તે કહે છે. કોઈક પ્રસ્તાવે દેવીપણે ભવનપતિ આદિથી ઈશાન દેવલોક સુધી ઈંદ્રની ઈંદ્રાણી સુરૂપવંતી અપ્સરા થઈ. જઘન્ય ૧૦ હજાર વર્ષ ઉત્કૃષ્ટ પપ પલ્યોપમ, દેવાંગનાને રૂપે અનંતીવાર જીવ ખેલ્યો. દેવતાપણે ભવનપતિ આદિથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી મહર્ષિક દેવપણે મહાશક્તિવંત ઈંદ્રાદિક લોકપાળ પ્રમુખપણે રૂપવંત દેદીપ્યમાન વાંછિતભોગ સંયોગપણે પ્રવર્ત્યો. જઘન્ય ૧૦ હજાર વર્ષ ઉત્કૃષ્ટ ૩૧ સાગરોપમ એમ અનંતીવાર ભોગી થયો. ઈંદ્ર મહારાજે એક ભવમાંહિ ૭ પલ્યોપમની દેવી, બાવીસ કોડાકોડ, પંચાસી લાખ કોડ, એકોતેર હજાર કોડ, ચારસો અઢાવીસ કોડ, સત્તાવન લાખ ચૌદ હજાર બસો ને અઢાસી ઉપર પાંચ એટલી દેવી ભોગવી તો પણ તૃપ્તિ ન પામ્યો.

મનુષ્ય મધ્યે સ્ત્રી પુરુષપણે થયો. દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ મધ્યે યુગલયુગલાણી થયો. ત્યાં મહા મનોહરરૂપ મનવાંછિત સુખ ભોગવ્યાં. ૧૦ પ્રકારનાં કલ્પવૃક્ષથી મનવાંછિત સુખ ભોગવ્યાં. સ્ત્રી પુરુષને ક્ષણમાત્રનો વિયોગ ન પડે. ૩ પલ્યોપમ સુધી નિરંતર સુખ વિલસ્યાં.

હરિવાસ, રમ્યક્રવાસ મધ્યે ૨ પલ્યોપમ અને હેમવયક્ષેત્ર, હિરણ્યવયક્ષેત્ર મધ્યે ૧ પલ્ય સુધી, છપ્પન અંતરદ્વીપ મધ્યે પલ્યોપમનો અસંખ્યાતમો ભાગ, યુગલયુગલાણી પણે અનંતીવાર સ્ત્રી પુરૂષનાં રૂપ લઈ ખેલ્યો પણ આત્મા તૃપ્તિ ન પામ્યો. વળી ચક્રવર્તીના ઘરે સ્ત્રી રત્નપણે લક્ષ્મી સરીખા રૂપ અનંતીવાર જીવ લઈ ખેલ્યો પણ તૃપ્તિ ન પામ્યો. વાસુદેવ, માંડલિક રાજા, પ્રધાન, વ્યવહારીયાને ઘરે સ્ત્રી પણે મનોજ સુખોમાં પૂર્વકોડાદિના આયુષ્યપણે પ્રવર્ત્યો. વળી તે જ જીવ મનુષ્ય મધ્યે કુરૂપવાન, દુર્ભાગી, નીચ કુળ, દરિદ્રી ભર્તારની સ્ત્રીપણે, અલછરૂપ દુર્ભાગીપણે, નટવાપણે પ્રવર્ત્યો. છતાં મનુષ્યપણે સ્ત્રી પુરૂષના અવતાર પૂરાં ન થયા.

વળી તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જળચરાદિ મધ્યે સ્ત્રી વેદે, પુરૂષ વેદે પ્રવર્ત્યો. વળી તે જીવ સાત નરકમાં, પાંચ એકેન્દ્રિયમાં, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય તથા અસંજી તિર્યચ અને અસંજી મનુષ્ય મધ્યે નિયમા નપુંસક વેદે અને સંજી તિર્યચ, મનુષ્ય મધ્યે પણ નપુંસક હોય તે સર્વે નપુંસક વેદે જીવ પ્રવર્ત્યો. સ્ત્રી વેદે પ્રવર્ત્યો, તે ઉત્કૃષ્ટ ૧૧૦ પલ્ય અને પૃથક્ પૂર્વ કોડ સુધી સ્ત્રી વેદે ખેલ્યો, જઘન્ય આયુષ્ય ભોગવ્યા આશ્રી અંતર્મુહૂર્ત, પુરૂષવેદે ઉત્કૃષ્ટ પૃથક સો સાગર ઝાઝેરા સુધી પુરૂષ વેદ મધ્યે ખેલ્યો. જઘન્ય આઉષ્ય ભોગવ્યા આશ્રી અંતર્મુહૂર્ત, નપુંસકવેદે ઉત્કૃષ્ટ અનંતા કાળચક્ર, અસંખ્યાતા પુદ્ગલ પરાવર્તન સુધી નપુંસક વેદે ખેલ્યો. જ્યાં ગયો ત્યાં એકલો પુદ્ગલને સંયોગે અનેક રૂપ પરાવર્તન કીધાં. એ સર્વ વ્યવહાર નય જીવને વિષે જાણવો.

એવા પરિભ્રમણનો મિટાવણહાર શ્રી જૈનધર્મને વિષે શુદ્ધ

સદ્દહણા સહિત શુદ્ધ ઉદમ પરાક્રમનું ફોરવવું થાય ત્યારે જ આત્માનું સાધન થાય. તે વારે સિદ્ધપણું પામે. તેમાં એકલો જ નિશ્ચયનય આત્મા જાણવો. જ્યારે શુદ્ધ વ્યવહારે પ્રવર્તે ને અશુદ્ધ વ્યવહાર મટાડે તે વારે સિદ્ધ હોય એવો મારો એક આત્મા છે. જે ભણી અપર પરિવાર તે સ્વાર્થરૂપી છે. અને પઉગસા^૧, વિસસા^૨, અને મીસસા^૩ પુદ્ગલ તે પર્યવે કરી જેવે સ્વભાવે છે, તેવે સ્વભાવે ન રહે તે પણ અશાશ્વતા છે, તે માટે એક મારો પોતાનો આત્મા પોતાના કાર્યનો સાધક શાશ્વતો જાણીને પોતાના આત્માનું સાધન કરીએ. એ ધર્મધ્યાનની પહેલી અણુપ્પેહા કહી.

બીજી અણુપ્પેહા કહે છે. અણિચ્યાણુપ્પેહા તે કોને કહીએ ? રૂપી પુદ્ગલની અનેક પ્રકારે યતના કરીએ. તે પણ અનિત્ય છે. નિત્ય એક શ્રી જૈનધર્મ પરમ સુખદાયક છે. પોતાના આત્માને નિત્ય જાણીને સમકિતાદિ સંવરે કરીને પુષ્ટ કરીએ એ ધર્મધ્યાનની બીજી અણુપ્પેહા કહી.

ત્રીજી અણુપ્પેહા કહે છે. અસરણાણુપ્પેહા તે કોને કહીયે ? આ ભવને વિષે અને પરભવ પહોંચતાં જીવને એક સમકિતપૂર્વક જૈનધર્મ વિના જન્મ જરા મરણનાં દુઃખ નિવારવા બીજો કોઈ શરણ સમર્થ નથી, એમ જાણી શ્રી જૈનધર્મનું શરણ કરીએ, જેથી પરમ સુખ ઉપજે. એ ધર્મધ્યાનની ત્રીજી અણુપ્પેહા કહી.

હવે ચોથી અણુપ્પેહા કહે છે. સંસારાણુપ્પેહા તે કોને કહીયે ? સ્વાર્થરૂપ સંસાર સમુદ્રમાંહે જન્મ, જરા, મરણ, સંયોગ, વિયોગ, શારીરિક માનસિક દુઃખ, કષાય, મિથ્યાત્વ, તૃષ્ણારૂપ ઘણા જળ

૧ પ્રયોગથી બનાવેલ પુદ્ગલ, ૨ કુદરતી બનતાં પુદ્ગલ,
૩ બંનેના મિશ્રણથી બનેલા પુદ્ગલ.

કિલ્લોલાદિકની લહેરે કરી ચાર ગતિ, ચોવીસ દંડકને વિષે પરિભ્રમણ કરતાં જગત જીવને શ્રી જૈન ધર્મરૂપ દ્વીપનો આધાર છે. તથા સંજમરૂપ નાવાનો શુદ્ધ સમકિતરૂપ નિર્જામક નાવનો ખેવણહાર છે. એવી નાવાએ કરી જીવ સિદ્ધિ રૂપ મહાનગરને વિષે પહોંચે. ત્યાં અનંત અતુલ વિમલ સિદ્ધતાં સુખ, જીવ પામે એ ધર્મધ્યાનની ચોથી અણુખેલા કહી. એવા ધર્મધ્યાનના ગુણ જાણીને સદા ધર્મધ્યાન ધ્યાઈયે જેથી પરમ સુખ પામીએ.

ઈતિ ધર્મધ્યાન.

૩૬. છ લેશ્યા

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૩૪

નામાઈ વણ્ણ રસ ગંધ ફાસ પરિણામલક્ષણં ।

ઠાણં ઠિઈં ગઈં ચાઉં, લેસાણ તુ સુણો હ મે ॥ ૨ ॥

લેશ્યાના અગિયાર દ્વાર કહે છે. ૧ નામ, ૨ વર્ણ, ૩ રસ, ૪ ગંધ, ૫ સ્પર્શ, ૬ પરિણામ, ૭ લક્ષણ, ૮ સ્થાનક, ૯ સ્થિતિ ૧૦ ગતિ અને ૧૧ અવન દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧. કૃષ્ણ લેશ્યા, ૨. નીલ લેશ્યા, ૩. કાપોત લેશ્યા, ૪. તેજો લેશ્યા, ૫. પદ્મ લેશ્યા અને ૬. શુક્લ લેશ્યા.

૨. વર્ણ દ્વાર : ૧. કૃષ્ણ લેશ્યાનો વર્ણ — જેવો પાણી સહિત મેઘ કાળો, જેવાં પાડામાં શીંગડાં કાળાં, જેવા અરીઠાનાં બીજ, જેવું ગાડાનું ખંજન, આંખની કીકી એ કરતાં અનંત ગુણો કાળો વર્ણ છે.

૨. નીલ લેશ્યાનો વર્ણ – જેવો અશોકવૃક્ષ નીલો, જેવી યાસ પક્ષીની પાંખ, વૈદુર્ય રત્ન એથી અનંત ગુણો નીલ લેશ્યાનો નીલો વર્ણ છે.

૩. કાપોત લેશ્યાનો વર્ણ – જેવાં અળશીનાં ફૂલ, જેવી કોયલની પાંખ, જેવી પારેવાની ડોક કાંઈક રાત્રી કાંઈક કાળી, એ કરતાં અનંતગુણો અધિક વર્ણ કાપોત લેશ્યાનો છે.

૪. તેજો લેશ્યાનો વર્ણ – જેવો ઉગતો સૂર્ય રાત્રો, જેવી સુડાની ચાંચ, જેવી દીવાની શીખા એ કરતાં અનંતગુણો અધિક રાત્રો.

૫. પદ્મ લેશ્યાનો વર્ણ – જેવી હરતાળ, જેવી હળદર, જેવાં શણનાં ફૂલ, એ કરતાં અનંતગુણો અધિક પીળો.

૬. શુક્લ લેશ્યાનો વર્ણ – જેવો શંખ, જેવું અંકરત્ન, જેવું મોગરાનું ફૂલ, જેવું ગાયનું દૂધ, જેવો રૂપાનો હાર એ કરતાં અનંત ગુણો અધિક શ્વેત વર્ણ છે.

૩. રસનો દ્વાર : ૧. કૃષ્ણ લેશ્યાનો રસ – જેવું કડવું તુંબડું, જેવો કડવો લીંબડાનો રસ, જેવો રોહિણી નામે વનસ્પતિનો રસ, એથી અનંતગુણો અધિક કડવો રસ. ૨. નીલ લેશ્યાનો રસ – જેવો સૂંઠનો તીખો રસ, જેવો પીપર, મરીનો રસ, એથી અનંતગુણો અધિક તીખો રસ. ૩. કાપોત લેશ્યાનો રસ – જેવો કૂણી કાચી કેરીનો રસ, જેવો કાચા કોઠાંનો રસ, એથી અનંતગુણો અધિક ખાટો રસ. ૪. તેજો લેશ્યાનો રસ – જેવો પાકા આંબાનો રસ, જેવો પાકા કોઠાનો રસ, એથી અનંતગુણો કાંઈક ખાટો ને કાંઈક મીઠો રસ. ૫. પદ્મ લેશ્યાનો રસ – જેવો વાઝણીનો રસ, જેવો આસવ (દ્રાક્ષાસવ) નો રસ, જેવો મધુનો રસ એથી અનંતગુણો અધિક મધુરો રસ. ૬. શુક્લ લેશ્યાનો રસ – જેવો ખજૂરનો રસ, જેવો

દ્રાક્ષનો રસ, જેવો દૂધનો રસ, જેવો સાકરનો રસ, એથી અનંતગુણો અધિક મીઠો રસ.

૪. ગંધ દ્વાર : ૧. જેવી ગાયના મડાની (મૃત કલેવરની), કૂતરાના મડાની, સર્પના મડાની એથી અનંતગુણી અધિક અપ્રશસ્ત, પ્રથમ ત્રણ માઠી લેશ્યાની ગંધ જાણવી. જેવો કપુર, કેવડો, પ્રમુખ સુગંધી પદાર્થ વાટતાં (ઘુંટતાં) જેવી સુગંધ નીકળે તે કરતાં અનંતગુણી અધિક પ્રશસ્ત ત્રણ સારી લેશ્યાની ગંધ જાણવી.

૫. સ્પર્શ દ્વાર : જેવી કરવતની ધાર, જેવી ગાયની જીભ, જેવું મુંઝનું તથા વાંસનું પાન તે કરતાં અનંત ગુણો માઠો અપ્રશસ્ત લેશ્યાનો કર્કશ સ્પર્શ જાણવો. જેવી બુર નામે વનસ્પતિ, જેવું માખણ, જેવાં સરસવના ફૂલ, જેવું મખમલ, એ કરતાં અનંત ગુણો અધિક પ્રશસ્ત લેશ્યાનો સ્પર્શ સુંવાળો જાણવો.

૬. પરિણામ દ્વાર : લેશ્યા ત્રણ પ્રકારે પરિણમે. જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ તથા નવ પ્રકારે પરિણમે. તે ઉપર ત્રણ કહી તેના એકેકના ત્રણ ભેદ થાય. જેમકે જઘન્યનો જઘન્ય, જઘન્યનો મધ્યમ, જઘન્યનો ઉત્કૃષ્ટ એ રીતે દરેકના ત્રણ ત્રણ ભેદ કરતા નવ ભેદ થાય. એમ નવના સત્તાવીસ ભેદ થાય, સત્તાવીસના એકાસી અને એકાસીના બસો ને તેંતાલીસ ભેદ થાય એટલા ભેદે લેશ્યા પરિણમે.

૭. લક્ષણ દ્વાર : ૧. **કૃષ્ણ લેશ્યાનું લક્ષણ** – પાંચ આશ્રવનો સેવનાર, ત્રણ અગુપ્તિવંત, છકાય જીવનો હિંસક, આરંભનો તીવ્ર પરિણામી તથા દ્વેષી, પાપ કરવામાં સાહસિક, કઠોર પરિણામી, જીવહિંસા સુગ રહિત કરનાર, અજીતેન્દ્રિય એવા જોગે કરી સહિત હોય. ૨. **નીલ લેશ્યાનું લક્ષણ** – ઈર્ષ્યાવંત (કદાગ્રહી), મૂર્ખવંત, તપ રહિત, માયાવી, પાપ કરતાં લાજે નહીં, ગૃહ, ધૂતારો, પ્રમાદી,

રસનો લોલુપી, માયાનો ગવેષ, આરંભનો અત્યાગી, પાપને વિષે સાહસિક હોય. ૩. **કાપોત લેશ્યાના લક્ષણ** – વાંકાબોલો, વાંકા કામ કરનાર, માયા કરીને હરખાય, સરળપણા રહિત, મોઢે જુદો અને પૂંઢે જુદો, મિથ્યા ખોટા વચનનો બોલનાર, ચોરી, મત્સરનો કરનાર હોય. ૪. **તેજો લેશ્યાના લક્ષણ** – મર્યાદાવંત, માયા રહિત, ચપળપણા રહિત, કુતૂહલ રહિત, વિનયવંત, દમિતેન્દ્રિય, શુભ જોગવંત, ઉપધાન તપ સહિત, દૃઢ ધર્મી, પ્રિય ધર્મી, પાપ થકી બીએ. ૫. **પદ્મ લેશ્યાના લક્ષણ** – ક્રોધ, માન, માયા, લોભ પાતળા કર્યા છે, પ્રશાંત ચિત્ત, આત્માનો દમણહાર, યોગ ઉપધાન સહિત હોય, થોડા બોલો, ઉપશાંત, જીતેન્દ્રિય. ૬. **શુક્લ લેશ્યાના લક્ષણ** – અતિ આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાનથી રહિત હોય, ધર્મધ્યાન, શુક્લધ્યાન સહિત દશ પ્રકારની ચિત્ત સમાધિએ કરી સહિત, આત્માનો દમણહાર ઈત્યાદિ.

૮. **સ્થાનક દ્વાર** : અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણીના જેટલા સમય થાય તથા અસંખ્યાતા લોકના જેટલા આકાશ પ્રદેશ થાય, એટલા લેશ્યાનાં સ્થાનક જાણવા.

૯. **સ્થિતિ દ્વાર** : સમુચ્ચય છ એ લેશ્યાની જઘન્ય સ્થિતિ અંતર્મુહૂર્તની, નીચે ફક્ત ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ બતાવી છે.

૧. **કૃષ્ણ લેશ્યા** – ૩૩ સાગરોપમને અંતર્મુહૂર્ત અધિક.
૨. **નીલ લેશ્યા** – ૧૦ સાગરને પલ્લવનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક.
૩. **કાપોત લેશ્યા** – ૩ સાગરને પલ્લવનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક.
૪. **તેજો લેશ્યા** – બે સાગરને પલ્લવનો અસંખ્યાતમો ભાગ અધિક.
૫. **પદ્મ લેશ્યા** – ૧૦ સાગરોપમને અંતર્મુહૂર્ત અધિક.
૬. **શુક્લ લેશ્યા** – ૩૩ સાગરોપમને અંતર્મુહૂર્ત અધિક.

હવે ચાર ગતિની લેશ્યાની સ્થિતિ બતાવવામાં આવે છે.

૧. નારકીમાં :	જઘન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
કાપોત લેશ્યા	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	૩ સાગરને પલ્ચનો અસંખ્યાતમો ભાગ
નીલ લેશ્યા	૩ સાગરને પલ્ચનો અસંખ્યાતમો ભાગ	૧૦ સાગરને પલ્ચનો અસંખ્યાતમો ભાગ
કૃષ્ણ લેશ્યા	૧૦ સાગરને પલ્ચનો અસંખ્યાતમો ભાગ	૩૩ સાગરને અંતર્મુહૂર્ત અધિક

૨. મનુષ્ય તિર્યચ છન્દસ્થ આશ્રી છ એ લેશ્યા જ. અંતર્મુહૂર્ત,
૩. અંતર્મુહૂર્ત. સજોગી કેવળી આશ્રી શુકલ લેશ્યાની જ. અંતર્મુહૂર્ત,
૩. દેશે ઊણી પૂર્વકોડ વર્ષની.

૩. દેવતામાં : જઘન્ય સ્થિતિ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ

ભવનપતિ, વાણવ્યંતર આશ્રી		
કૃષ્ણ લેશ્યા	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	પલ્ચના અસં.મા ભાગની
નીલ લેશ્યા	કૃષ્ણ લેશ્યાની ઉ. સ્થિતિ થી ૧ સમય અધિક	પલ્ચના અસં.મા ભાગની
કાપોત લેશ્યા	નીલ લેશ્યાની ઉ. સ્થિતિ થી ૧ સમય અધિક	પલ્ચના અસં.મા ભાગની
ભવનપતિમાં તેજો લેશ્યા	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	એક સાગર ઝાઝેરી
વાણવ્યંતરમાં તેજો લેશ્યા	૧૦,૦૦૦ વર્ષ	એક પલ્ચ
જ્યોતિષીમાં તેજો લેશ્યા	પલ્ચનો આઠમો ભાગ	એક પલ્ચને એક લાખ વર્ષ

વેમાનિકમાં		
તેજો લેશ્યા	એક પલ્લ	બે સાગર ઝાઝેરી
પદ્મ લેશ્યા	બે સાગર	દશ સાગર
શુક્લ લેશ્યા	દશ સાગર	૩૩ સાગરને અંત.અધિક

૧૦. ગતિ દ્વાર : કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત એ ત્રણ અપ્રશસ્ત, અધમ લેશ્યા તેણે કરી જીવ દુર્ગતિએ જાય. તેજો, પદ્મ, શુક્લ એ ત્રણ ધર્મ લેશ્યા, તેણે કરીને જીવ સુગતિએ જાય.

૧૧. અવન દ્વાર : સઘળી લેશ્યા પ્રથમ પરિણમતી વખતે કોઈ જીવને ઉપજવું કે ચવવું નથી તથા લેશ્યાના છેલ્લા સમયે કોઈ જીવને ઉપજવું કે ચવવું નથી. પરભવને વિષે કેમ ચવે તે કહે છે -

લેશ્યા પરભવની આવી થકી અંતર્મુહૂર્ત ગયા પછી શેષ અંતર્મુહૂર્ત આયુષ્ય આડાં રહે થકે જીવ પરલોકને વિષે જાય.

ઈતિ શ્રી લેશ્યાનો થોકડો.

૩૭. યોનિ પદ

પન્નવણા સૂત્ર પદ - ૯

યોનિ ત્રણ પ્રકારની છે : ૧. શીતયોનિ, ૨. ઉષ્ણયોનિ, ૩. શીતોષ્ણ યોનિ.

તેનો વિસ્તાર : પહેલી નરકથી ત્રીજી નરક સુધી શીતયોનિયા, (તેથી તે નારકીઓને ઉષ્ણ વેદના હોય. આમ દરેક જગ્યાએ જે

યોનિ છે તેથી વિરૂદ્ધ પ્રકારની વેદના હોય તેમ સમજવું.) ચોથી નરકે શીતયોનિયા ઘણા અને ઉષ્ણયોનિયા થોડા, પાંચમી નરકે ઉષ્ણયોનિયા ઘણા અને શીતયોનિયા થોડા, છઠ્ઠી નરકે ઉષ્ણયોનિયા, સાતમી નરકે મહા ઉષ્ણયોનિયા. અગ્નિ વર્ણને ચાર સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં ત્રણ યોનિ પામે. તેઉકાયમાં એક ઉષ્ણયોનિ. સંજી તિર્યચ, સંજી મનુષ્ય અને દેવતામાં યોનિ એક શીતોષ્ણયોનિ.

તેનો અલ્પબહુત્વ કહે છે. : સર્વથી થોડા શીતોષ્ણયોનિયા, તેથી ઉષ્ણયોનિયા અસંખ્યાત ગુણા, તેથી અયોનિયા સિદ્ધ ભગવંત અનંત ગુણા, તેની શીતયોનિયા અનંતગુણા.

યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે. ૧. સચેત, ૨. અચેત, ૩. મિશ્ર. નારકી અને દેવતામાં એક અચેત યોનિ. પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, સંમૂર્ચ્છિમ તિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં યોનિ ત્રણ પામે. સંજી તિર્યચ, સંજી મનુષ્યમાં યોનિ એક મિશ્ર.

તેનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા મિશ્ર યોનિયા, તેથી અચેત યોનિયા અસંખ્યાત ગુણા, તેથી અયોનિયા અનંતગુણા, તેથી સચેત યોનિયા અનંતગુણા.

યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે. ૧. સંવુડા, ૨. વિયડા, ૩. સંવુડાવિયડા. સંવુડા કહેતાં ઢાંકી, વિયડા કહેતાં ઉઘાડી, સંવુડાવિયડા કહેતાં કાંઈક ઢાંકી અને કાંઈક ઉઘાડી.

પાંચ સ્થાવર, દેવતા અને નારકીમાં યોનિ એક સંવુડા. ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, અસંજી તિર્યચ અને સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યમાં યોનિ એક વિયડા. સંજી તિર્યચ, સંજી મનુષ્યમાં યોનિ એક સંવુડાવિયડા.

તેનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા સંવુડાવિયડા, તેથી

વિયડાયોનિયા અસંખ્યાતગુણા, તેથી અયોનિયા અનંતગુણા, તેથી સંવુડા યોનિયા અનંતગુણા.

યોનિ ત્રણ પ્રકારની કહી છે. ૧. શંખા – શંખને આકારે, ૨. કચ્છા – કાચબાની પીઠના આકારે, ૩. વંશપતા – વાંસના પાંદડાને આકારે.

ચક્રવર્તીની સ્ત્રીરત્નની યોનિ શંખને આકારે. તે યોનિવાળી સ્ત્રીને સંતાન ન થાય. ૫૪ શલાકા પુરૂષની (૯ પ્રતિવાસુદેવ વર્જીને) માતાની યોનિ કાચબાને આકારે હોય અને સર્વ સંસારી જીવોની માતાને યોનિ વાંસના પાંદડાને આકારે હોય.

ઈતિ યોનિ પદ.

નોંધ :-

૩૮. આઠ આત્માનો વિચાર

ભગવતી શતક ૧૨, ઉ. ૧૦

શિષ્ય પૂછે છે કે હે ભગવાન ! સંગ્રહનયને મતે આત્મા એક જ સ્વરૂપી કહેવામાં આવ્યો છે, તેમ છતાં બીજે મતે તો આત્માના ત્રિન્ન ભિન્ન પ્રકાર કહેવાય છે, તો શું આત્માના જુદા જુદા ભેદ છે ? જો હોય તો તે કેટલા છે ?

ગુરુ જવાબમાં કહે છે, હે શિષ્ય ! ભગવતીજીનો અભિપ્રાય જોતાં આત્મા તે તો આત્મા જ છે. તે આત્મા સ્વશક્તિએ કરીને એક જ રીતે એક જ સ્વરૂપી છે. સમાન પ્રદેશી અને સમાન ગુણી છે. તેથી નિશ્ચયે એક જ ભેદ કહેવાય છે. પણ વ્યવહારનયની અપેક્ષા કેટલાક કારણોને લઈને આઠ આત્મા કહેવાય છે. ૧. દ્રવ્ય આત્મા, ૨. કષાય આત્મા, ૩. જોગ આત્મા, ૪. ઉપયોગ આત્મા, ૫. જ્ઞાન આત્મા, ૬. દર્શન આત્મા, ૭. ચારિત્ર આત્મા, ૮. વીર્યાત્મા. એ આઠ ગુણો કરી આઠ નામ કહેવાય છે. તે રીતે એક બીજા સાથે મળી જવાથી તેના અનેક વિકલ્પ ભેદ થાય છે, તે યંત્રથી જણાશે.

સામે આપેલ કોઠામાં **ભજનાનો** અર્થ હોય અથવા ન હોય, **નિયમાનો** અર્થ નિશ્ચયથી હોય તે.

અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા ચારિત્ર આત્મા, તેથી જ્ઞાન આત્મા અનંતગુણા, તેથી કષાય આત્મા અનંતગુણા, તેથી જોગ આત્મા વિશેષાહિયા, તેથી વીર્ય આત્મા વિશેષાહિયા, તેથી દ્રવ્ય આત્મા અને ઉપયોગ આત્મા તથા દર્શન આત્મા માંહોમાંહે તુલ્ય ને તેથી વિશેષાહિયા.

|| એક એક આત્મામાં બીજા કયા કયા આત્મા લાભી શકે ? તે સમજાવતો કોઠો. ||

૧.	૨.	૩.	૪.	૫.	૬.	૭.	૮.
દ્રવ્ય આત્મામાં	કષાય આત્મામાં	જોગ આત્મામાં	ઉપયોગ આ.માં	જ્ઞાન આત્મામાં	દર્શન આત્મામાં	ચારિત્ર આ. માં	વીર્ય આત્મામાં
કષાય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની	દ્રવ્ય આત્માની
લજના.	નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ
જોગ આત્માની	જોગ આત્માની	કષાય આત્માની	કષાય આત્માની	કષાય આત્માની	કષાય આત્માની	કષાય આત્માની	કષાય આત્માની
લજના	નિયમ	લજના	લજના	લજના	લજના	લજના	લજના
ઉપયોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા	જોગ આત્માની	જોગ આત્માની	જોગ આત્માની	જોગ આત્માની	જોગ આત્માની
ની નિયમ	ની નિયમ	ની નિયમ	લજના	લજના	લજના	લજના	લજના
જ્ઞાન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની	ઉપયોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા	ઉપયોગ આત્મા
લજના	લજના	લજના	લજના	ની નિયમ	ની નિયમ	ની નિયમ	ની નિયમ
દર્શન આત્માની	દર્શન આત્માની	દર્શન આત્માની	દર્શન આત્માની	દર્શન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની	જ્ઞાન આત્માની
નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ	નિયમ	લજના	નિયમ	લજના
ચારિત્ર આત્મા	ચારિત્ર આત્મા	ચારિત્ર આત્મા	ચારિત્ર આત્મા	ચારિત્ર આત્મા	ચારિત્ર આત્મા	દર્શન આત્માની	દર્શન આત્માની
ની લજના	ની લજના	ની લજના	ની લજના	ની લજના	ની લજના	નિયમ	નિયમ
વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	વીર્ય આત્માની	ચારિત્ર આત્મા
લજના	નિયમ	નિયમ	લજના	લજના	લજના	નિયમ	ની લજના

આઠ આત્મામાં જીવના ૧૪ ભેદમાંથી, ૧૪ ગુણઠાણામાંથી, ૧૫ જોગમાંથી, ૧૨ ઉપયોગમાંથી,
૬ લેશ્યામાંથી કેટલા કેટલા ભેદ લાભે ? તે બતાવતો યંત્ર

આત્માનું નામ	જીવના ૧૪ ભેદ	૧૪ ગુણઠાણા	૧૫ જોગ	૧૨ ઉપયોગ	૬ લેશ્યા
૧. દ્રવ્ય આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧૪ ગુણઠાણા લાભે	૧૫	૧૨ ઉપયોગ	૬
૨. કષાય આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧ થી ૧૦ ગુણ.	૧૫	કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન વર્ણને ૧૦	૬
૩. જોગ આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧ થી ૧૩ ગુણ.	૧૫	૧૨ ઉપયોગ	૬
૪. ઉપયોગ આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧૪ ગુણઠાણા લાભે	૧૫	૧૨ ઉપયોગ	૬
૫. જ્ઞાન આત્મામાં	૩ વિકલે., ૧ અસંજીનો અપ., સંજીના બે એ ૬	પહેલું ને ત્રીજું વર્ણને ૧૨ ગુણઠાણા લાભે	૧૫	૩ અજ્ઞાન વર્ણને ૮ ઉપયોગ	૬
૬. દર્શન આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧૪ ગુણઠાણા લાભે	૧૫	૧૨ ઉપયોગ	૬
૭. ચારિત્ર આત્મામાં	૧ સંજીનો પર્યા. લાભે	૬ થી ૧૪ ગુણ. લાભે	૧૫	૩ અજ્ઞાન વર્ણને ૮ ઉપયોગ	૬
૮. વીર્ય આત્મામાં	૧૪ ભેદ લાભે	૧૪ ગુણઠાણા લાભે	૧૫	૧૨ ઉપયોગ	૬

૩૯. વ્યવહાર સમક્રિત

૬૭ બોલ

૬૭ બોલના ૧૨ દ્વાર કહે છે. ૧. સદહણા ચાર, ૨. લિંગ ત્રણ, ૩. વિનય દશ, ૪. શુદ્ધતા ત્રણ, ૫. લક્ષણ પાંચ, ૬. ભૂષણ પાંચ, ૭. દૂષણ પાંચ, ૮. પ્રભાવના આઠ, ૯. આગાર છ, ૧૦. જયણા છ, ૧૧. સ્થાનક છ, ૧૨. ભાવના છ.

હવે તેનો વિસ્તાર કહે છે.

૧. સદહણા ચાર : ૧) પરમત્થ સંયવો – પરમાર્થનો પરિચય કરવો, સર્વજ્ઞ કથિત તત્ત્વના ભાવોને જાણવા. ૨) પરમાર્થના જાણવાવાળા સર્વજ્ઞ ગીતાર્થની ઉપાસના કરવી. ૩) પોતાના મતના પાસત્યા^૧, ઉસત્તા^૨ અને કુલિંગી^૩ તથા શ્રદ્ધાભ્રષ્ટ આદિની સોબત ન કરે. ૪) પરતીર્થીનો અધિક પરિચય ન કરે. અધર્મી પાખંડીઓની પ્રશંસા ન કરે.

૨. લિંગ ત્રણ : ૧) જેમ યુવાન પુરુષ રંગરાગમાં રાચે તેમ ભવ્યાત્મા શ્રી જૈન શાસન પર રાચે. ૨) જેમ ક્ષુધાવાન પુરુષ ખીરખાંડનાં ભોજનને પ્રેમ સહિત આદર કરે તેમ વીતરાગની વાણીનો આદર કરે. ૩) જેમ વ્યવહારિક જ્ઞાન શીખવાની તીવ્ર ઈચ્છા હોય અને શીખવાનાર મળી જાય તો શીખીને આ લોકમાં સુખી થાય. તેમ વીતરાગનાં કહેલાં સૂત્રોનું સૂક્ષ્માર્થ ન્યાયવાણું જ્ઞાન શીખીને પરમ સુખી થાય.

૧ જેનો આચાર શિથિલ છે. ૨ જે સંયમથી થાકી ગયેલ છે.
૩ જેનો વેષ જૈન સાધુથી વિપરીત છે.

૩. વિનયના દશ ભેદ : ૧) અરિહંતનો વિનય કરે. ૨) સિદ્ધનો વિનય કરે. ૩) આચાર્યનો વિનય કરે. ૪) ઉપાધ્યાયનો વિનય કરે. ૫) સ્થવિરનો વિનય કરે. ૬) ગણ (એક આચાર્યના શિષ્યનો સમૂહ) નો વિનય કરે. ૭) કૂળ (બહુ આચાર્યોના શિષ્યનો સમૂહ નો વિનય કરે. ૮) સ્વધર્મીનો વિનય કરે. ૯) સંઘનો વિનય કરે. ૧૦) સંભોગીનો વિનય કરે. એ દશનો બહુમાનપૂર્વક વિનય કરે. જૈનશાસનમાં વિનય ધર્મનું મૂળ કહેવાય છે. વિનય કરવાથી અનેક સદ્ગુણોની પ્રાપ્તિ થાય છે.

૪. શુદ્ધતા ત્રણ : ૧) મન શુદ્ધતા – મનથી અરિહંત દેવ કે જે ૩૪ અતિશય, ૩૫ વાણી, ૮ મહાપ્રતિહાર્ય સહિત, ૧૮ દૂષણ રહિત, ૧૨ ગુણ સહિત એવા જે દેવ છે તે જ સાચા દેવ છે. એના સિવાય હજારો કષ્ટ પડે તો પણ બીજા સરાગી દેવોનું મનથી પણ સ્મરણ ન કરે. ૨) વચન શુદ્ધતા – વચનથી અરિહંતના ગુણકીર્તન કરે. બીજા સરાગી દેવોના ન કરે. ૩) કાય શુદ્ધતા – કાયાથી અરિહંત સિવાયના બીજા સરાગી દેવોને નમસ્કાર ન કરે.

૫. લક્ષણ પાંચ : ૧) સમ – શત્રુ મિત્ર ઉપર સમભાવ રાખવો. ૨) સંવેગ – વૈરાગ્ય ભાવ રાખવો. સંસાર અસાર છે, વિષય અને કષાયથી અનંતકાળ જીવ ભવભ્રમણ કરે છે. આ ભવમાં સારી સામગ્રી મળી છે તો ધર્મ આરાધવો. ઈત્યાદિ વિચાર કરવો. ૩) નિર્વેદ – શરીર અથવા સંસારના અનિત્યપણાનું ચિંતન કરવું. બને ત્યાં સુધી આ મોહમય જગતથી અલગ રહેવું અથવા જગતારક જિનરાજની દીક્ષા લઈ કર્મ શત્રુઓને જીતી લઈ સિદ્ધ પદને પ્રાપ્ત કરવાની અભિલાષા (ભાવના) રાખવી. ૪) અનુકંપા – પોતાની તથા પરના આત્માની અનુકંપા કરવી. દુઃખી જીવોને સુખી કરવા.

પ) આસ્થા – ત્રિલોક પૂજનીય શ્રી વીતરાગ દેવનાં વચનો ઉપર દૃઢ શ્રદ્ધા રાખવી ને હિતાહિતનો વિચાર કરવો.

૬. ભૂષણ પાંચ – ૧) જૈનશાસનમાં ધૈર્યવાન હોય ને શાસનનાં દરેક કાર્યો ધૈર્યતાથી કરે. ૨) જૈનશાસનમાં ભક્તિવાન હોય. ૩) શાસનમાં ક્રિયાવાન હોય. ૪) શાસનમાં ચતુર હોય. શાસનના દરેક કાર્ય એવી ચતુરાઈથી (બુદ્ધિબળથી) કરે કે જેથી નિર્વિઘ્નતાથી પાર પડી જાય. ૫) શાસનમાં ચતુર્વિધ સંઘની ભક્તિ તથા બહુમાન કરવાવાળો હોય. આ પાંચ ભૂષણોથી શાસનની શોભા વધે છે.

૭. દૂષણ પાંચ : ૧) શંકા – જિનવચનમાં શંકા કરે. ૨) કંખા – બીજા મતોના આડંબર દેખી તેની વાંછા કરે. ૩) વિતિગિચ્છા – ધર્મકરણીના ફળમાં સંદેહ રાખે કે આનું ફળ હશે કે નહિ ? અત્યારે વર્તમાનમાં તો કાંઈ દેખાતું નથી. એવો સંદેહ કરે. ૪) પરપાખંડી ઓની પ્રશંસા કરે. ૫) પરપાખંડીનો હંમેશાં પરિચય કરે. આ પાંચ દૂષણો ટાળવા.

૮. પ્રભાવના આઠ : ૧) જે કાળમાં જેટલા સૂત્રાદિ હોય તેને ગુરુગમથી જાણે એ શાસનનો પ્રભાવક બને છે. ૨) મોટા આડંબરથી ધર્મ-કથા વ્યાખ્યાન કરીને શાસનના જ્ઞાનની પ્રભાવના કરે. ૩) મહાન વિકટ તપશ્ચર્યા કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે. ૪) ત્રણ કાળ અથવા ત્રણ મતનો જાણનાર હોય. ૫) તર્ક, વિતર્ક, હેતુ, વાદ, યુક્તિ, ન્યાય, તથા વિદ્યાદિ બળથી વાદિઓનો શાસ્ત્રાર્થથી પરાજય કરીને શાસનની પ્રભાવના કરે. ૬) પુરુષાર્થવાળો પુરુષ દીક્ષા લઈને શાસનની પ્રભાવના કરે. ૭) કવિતા કરવાની શક્તિ હોય તો કવિતા કરી શાસનની પ્રભાવના કરે. ૮) બ્રહ્મચર્ય આદિ મોટા વ્રત પ્રગટ રીતે ઘણા માણસોની ઉપસ્થિતિમાં લે, કારણકે એથી લોકોને શાસન

પર શ્રદ્ધા અથવા વ્રતાદિ લેવાની રૂચી વધે છે. અથવા દુર્બળ સ્વધર્મી ભાઈઓને સહાયતા કરવી એ પણ પ્રભાવના છે.

૯. આગાર છ : સમકિતની અંદર છ પ્રકારના આગાર છે.

૧) રાજાનો, ૨) દેવતાનો, ૩) ન્યાતનો, ૪) માતા પિતા અને ગુરુનો, ૫) બળાત્કારનો, ૬) દુષ્કાળમાં સુખથી આજીવિકા ન ચાલે તો. એ છ પ્રકારના આગારોથી સમકિતમાં કોઈ અનુચિત કાર્ય કરવું પડે તો સમકિતનો ભંગ થતો નથી.

૧૦. જયણા છ : ૧) આલાપ — સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે એકવાર બોલે, ૨) સંલાપ — સ્વધર્મી ભાઈઓની સાથે વારંવાર બોલે, ૩) મુનિને દાન દેવું અથવા સ્વધર્મી ભાઈઓની વાત્સલ્યતા કરવી, ૪) આવું વારંવાર પ્રતિદિન કરવું, ૫) ગુણીજનોના ગુણ પ્રગટ કરવા, ૬) તથા વંદન, નમસ્કાર, બહુમાન કરવું.

૧૧. સ્થાન છ : ૧) ધર્મરૂપી નગર તથા સમકિતરૂપી દરવાજો, ૨) ધર્મરૂપી વૃક્ષ તથા સમકિતરૂપી થડ, ૩) ધર્મરૂપી પ્રાસાદ તથા સમકિતરૂપી પાયો, ૪) ધર્મરૂપી ભોજન તથા સમકિતરૂપી થાળ, ૫) ધર્મરૂપી માલ તથા સમકિતરૂપી દુકાન, ૬) ધર્મરૂપી રત્ન તથા સમકિતરૂપી તિજોરી.

✓ **૧૨. ભાવના છ :** ૧) જીવ ચૈતન્ય લક્ષણયુક્ત, અસંખ્યાત પ્રદેશી, અમૂર્તિ છે. ૨) અનાદિકાળથી જીવ અને કર્મોનો સંયોગ છે. જેમ દૂધમાં ધૂત, તલમાં તેલ, ધૂળમાં ધાતુ, ફૂલમાં સુગંધ, ચંદ્રની કાંતિમાં અમૃત, છે તે પ્રમાણે અનાદિ સંયોગ છે. ૩) જીવ સુખ દુઃખનો કર્તા છે અને ભોક્તા છે. નિશ્ચય નયથી કર્મનો કર્તા સકર્મક જીવ છે અને વ્યવહાર નયથી જીવ છે. ૪) જીવ, દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, પ્રાણ અને ગુણસ્થાનક સહિત છે. ૫) ભવ્ય જીવનો મોક્ષ થાય છે.

દ) જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એ મોક્ષનો ઉપાય છે.

આ થોકડાને કંઠસ્થ કરી વિચાર કરો કે આ ૬૭ બોલ વ્યવહાર સમકિતના છે. એમાંથી મારામાં કેટલા છે ? અને પછી અધૂરાં હોય તેમાં આગળ વધવાનો પ્રયાસ કરો અને પુરુષાર્થ દ્વારા તેને પ્રાપ્ત કરો.

ઈતિ વ્યવહાર સમકિતના ૬૭ બોલ.

૪૦. કાય સ્થિતિ

પન્નવણા સૂત્ર પદ ૧૮

સ્થિતિ બે પ્રકારની છે. ૧) ભવ સ્થિતિ – એક જીવ એક ભવમાં જેટલો કાળ રહે તેટલો કાળ તે ભવસ્થિતિ. જેમ કે પૃથ્વીકાયના એક જીવની ભવસ્થિતિ જ. અંત. ઉ. ૨૨ હજાર વર્ષની.

૨) કાય સ્થિતિ – પૃથ્વીકાય આદિ એક જ કાયના જીવ તે જ કાયમાં વારંવાર જન્મ મરણ કરતા રહે અને બીજી કાય (અપકાય, તેઉકાય વિ.) માં ન ઉપજે ત્યાં સુધીની સ્થિતિ.

બાદર કાળ (અસંખ્યાતો કાળ) – દ્રવ્યથી અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળ. ક્ષેત્રથી આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલ આકાશપ્રદેશ પ્રમાણ. કાળથી અસંખ્યાતો કાળ. ભાવથી બાદર કાળ.

પુઢવી કાળ (અસંખ્યાતો કાળ) – દ્રવ્યથી અસંખ્યાતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળ. ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત લોકનાં આકાશપ્રદેશ

ખાલી થાય તેટલો કાળ. કાળથી અસંખ્યાતો કાળ. ભાવથી આંગુલના અસંખ્યાતમા ભાગના આકાશપ્રદેશની સંખ્યા જેટલા લોક, તેટલા લોકના આકાશ પ્રદેશ પ્રમાણ.

અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ (અનંતો કાળ) – દ્રવ્યથી અનંતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી. ક્ષેત્રથી અનંતા લોક. કાળથી અનંતો કાળ. ભાવથી અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન.

વનસ્પતિકાળ (અનંતો કાળ) – દ્રવ્યથી અનંતી ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી. ક્ષેત્રથી અનંતા લોક. કાળથી અનંતો કાળ. ભાવથી અસંખ્યાત પુદ્ગલ પરાવર્તન. તે આવલિકાનાં અસંખ્યાતમા ભાગમાં જેટલા અસંખ્યાતા સમય જાય તેટલાં પુદ્ગલ પરાવર્તન.

ટૂંકા શબ્દ પ્રયોગનો અર્થ – અ.અ. – અનાદિ અનંત. અ.સાં. – અનાદિ સાંત. સા.સાં. – સાદિ સાંત. અંત. – અંતર્મુહૂર્ત. સં. – સંખ્યાતા. અસં. – અસંખ્યાતા.

કાય સ્થિતિના દ્વાર બતાવતી ગાથા

જીવ ગઈ ઈન્દ્રિય કાએ જોગે, વેદે કસાય લેસ્સા ય ।
સમ્મત નાણ દંસણ, સંજય ઉવઓગ આહારે ॥ ૧ ॥
ભાસગ પરિત્ત પજ્જત્ત સુહુમ, સત્તી ભવડત્થિ ચરિમેય ।
એએસિં તુ પયાણં, કાયઠિઈ હોઈ નાયવ્વા ॥ ૨ ॥

કાય સ્થિતિના દ્વારના નામ: ૧) જીવ, ૨) ગતિ, ૩) ઈન્દ્રિય, ૪) કાય, ૫) યોગ, ૬) વેદ, ૭) કષાય, ૮) લેશ્યા, ૯) સમ્યક્ત્વ, ૧૦) જ્ઞાન, ૧૧) દર્શન, ૧૨) સંયત, ૧૩) ઉપયોગ, ૧૪) આહાર, ૧૫) ભાષક, ૧૬) પરિત્ત, ૧૭) પર્યાપ્ત, ૧૮) સૂક્ષ્મ, ૧૯) સંજી, ૨૦) ભવસિદ્ધિક, ૨૧) અસ્તિકાય, ૨૨) ચરમ.

ક્રમ	માગણા	જીવન્ય કાયસ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ કાયસ્થિતિ
૧.	જીવ દ્વાર :-		
૧	સમુચ્ચય જીવ	શાશ્વતા	શાશ્વતા
૨.	ગતિ દ્વાર :-		
૨	નારકી	૧૦ હજાર વર્ષ	૩૩ સાગરોપમ
૩	દેવતા	૧૦ હજાર વર્ષ	૩૩ સાગરોપમ
૪	દેવી	૧૦ હજાર વર્ષ	૫૫ પલ્યની
૫	તિર્યચ (નપુંસક)	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ (વનસ્પતિ.)
૬	તિર્યચાણી, તિર્યચ પુરુષ	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્ય ને પ્રત્યેક કોડ પૂર્વ
૭	મનુષ્ય	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્ય ને પ્રત્યેક કોડ પૂર્વ
૮	મનુષ્યાણી	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્ય ને પ્રત્યેક કોડ પૂર્વ
૯	સિદ્ધ ભગવાન	-----	સાદિ અનંત (શાશ્વતા)

૧૦ થી ૧૬. અપર્યાપ્તા નારકી, અપર્યાપ્તા દેવતા, અપર્યાપ્તા દેવી, અપર્યાપ્તા તિર્યચ, અપર્યાપ્તા તિર્યચાણી - તિર્યચ પુરુષ, અપર્યાપ્તા મનુષ્ય, અપર્યાપ્તા મનુષ્યાણી,

એ સાતેની કાયસ્થિતિ	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૭ પર્યાપ્તા નારકી	૧૦ હજાર વર્ષમાં અંતર્મુહૂર્ત ઊણી	૩૩ સાગરમાં અંત. ઊણી
૧૮ પર્યાપ્તા દેવ	૧૦ હજાર વર્ષમાં અંતર્મુહૂર્ત ઊણી	૩૩ સાગરમાં અંત. ઊણી
૧૯ પર્યાપ્તા દેવી	૧૦ હજાર વર્ષમાં અંતર્મુહૂર્ત ઊણી	૫૫ પલ્યમાં અંત. ઊણી
૨૦ પર્યાપ્તા તિર્યચ	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્યમાં અંત. ઊણી

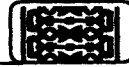
૨૧ પર્યામા તિર્યયાણી	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્યમાં અંત. ઊણી
૨૨ પર્યામા મનુષ્ય	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્યમાં અંત. ઊણી
૨૩ પર્યામા મનુષ્યાણી	અંતર્મુહૂર્ત	૩ પલ્યમાં અંત. ઊણી

૩. ઇન્દ્રિય દ્વાર :-

૨૪ સઇન્દ્રિય	-----	અ. અ., અ. સાં.
૨૫ એકેન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ (વનસ્પતિ.)
૨૬ બેઇન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતો કાળ
૨૭ તેઇન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતો કાળ
૨૮ ચૌરેન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતો કાળ
૨૯ પંચેન્દ્રિય	અંતર્મુહૂર્ત	૧૦૦૦ સાગર સાધિક
૩૦ અનિન્દ્રિય	-----	સાદિ અનંત

૪. કાય દ્વાર :-

૩૧ સકાયી	-----	અનાદિ અનંત, અનાદિ સાંત
૩૨ પૃથ્વીકાય	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતો કાળ-પુઢવી કાળ
૩૩ અપકાય	"	"
૩૪ તેઉકાય	"	"
૩૫ વાઉકાય	"	"
૩૬ વનસ્પતિકાય	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ (વનસ્પતિ.)
૩૭ ત્રસકાય	અંતર્મુહૂર્ત	૨૦૦૦ સાગરને સંખ્યાત વર્ષ અધિક
૩૮ અકાય	-----	સાદિ અનંત
૩૯ થી ૪૫ સકાયી થી ત્રસકાયના (ક્રમ ૩૧ થી ૩૭ના)		
અપર્યામાની	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૪૬ સકાયી પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક

૪૭ પૃથ્વીકાય પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ
૪૮ અપકાય પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ
૪૯ તેઉકાય પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા દિવસની
૫૦ વાઉકાય પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ
૫૧ વનસ્પતિ. પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ
૫૨ ત્રસકાય પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૫૩ સમુચ્ચય બાદર	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતો કાળ (બાદર)
૫૪ બાદર વનસ્પતિ	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતો કાળ (બાદર)
૫૫ સમુચ્ચય નિગોદ	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતો કાળ
(અઢી ક્ષેત્ર પુદ્ગલ પરાવર્તન)		
૫૬ બાદર ત્રસકાય	અંતર્મુહૂર્ત	૨૦૦૦ સાગર ઝાઝેરી
૫૭ થી ૬૨ બાદર પૃ, બા.અપ, બા.તેઉ, બા.વાઉ, પ્રત્યેક વનસ્પતિ, બાદર નિગોદની	અંતર્મુહૂર્ત	૭૦ કોડકોડી સાગર
૬૩ થી ૬૯ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ, સૂ. પૃ, સૂ. અપ, સૂ. તેઉ, સૂ. વાઉ, સૂ. વન., સૂ. નિગોદની	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતોકાળ(પુઢવીકાળ)
૭૦ થી ૮૬ માં ક્રમ ૫૩ થી ૬૯ ના અપર્યામા (સમુ. બાદર થી સૂક્ષ્મ નિગોદ સુધી)	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૮૭ થી ૯૩ સમુચ્ચય સૂક્ષ્મ, સૂ. પૃ, સૂ. અપ, સૂ. તેઉ, સૂ. વાઉ, સૂ. વન., સૂ. નિગોદના પર્યામાની	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૯૪ થી ૯૭ બાદર પુથ્વી, બા. અપ, બા. વાઉ અને પ્રત્યેક બાદર વનસ્પતિ પર્યામાની	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતા હજાર વર્ષ
૯૮ બાદર તેઉકાયના પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	સંખ્યાતી અહોરાત્રી

૯૯ સમુચ્ચય બાદર પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૧૦૦ સમુચ્ચય નિગોદ પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૦૧ બાદર નિગોદના પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત

૫. યોગ દ્વાર :-

૧૦૨ સયોગી	-----	અ.અ., અ.સાં.
૧૦૩ મન યોગ	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત
૧૦૪ વચન યોગ	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત
૧૦૫ કાય યોગ	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ/વનસ્પતિ કાળ
૧૦૬ અયોગ	-----	સાદિ અનંત

૬. વેદ દ્વાર :-

૧૦૭ સવેદી	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
સવેદી સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	દેશોજિણું અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન
૧૦૮ સ્ત્રી વેદ	૧ સમય	૧૧૦ પલ્લ, પ્રત્યેક કોડ પૂર્વ અધિક
૧૦૯ પુરુષ વેદ	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૧૧૦ નપુંસક વેદ	૧ સમય	અનંતકાળ (વનસ્પતિકાળ)
૧૧૧ અવેદી	-----	સા.સાં., સા.અ.
અવેદી સા.સાં.	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત

૭. કષાય દ્વાર :-

૧૧૨ સકષાયી	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
સકષાયી સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	દેશોજિણા અર્ધ પુદ્ગલ
૧૧૩ કોષ કષાય	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત

૧૧૪ માન કષાય	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૧૫ માયા કષાય	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૧૬ લોભ કષાય	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત
૧૧૭ અકષાયી	-----	સા.અ., સા.સાં.
અકષાયી સા.સાં. ૧ સમય		અંતર્મુહૂર્ત

૮. લેશ્યા દ્વાર :-

૧૧૮ સલેશી	-----	અ.અ., અ.સાં.
૧૧૯ કૃષ્ણલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૩૩ સાગર, અંતર્મુહૂર્ત અધિક
૧૨૦ નીલલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૧૦ સાગર, પલ્યનો અસં ભાગ અધિક
૧૨૧ કાપોતલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૩ સાગર, પલ્યનો અસં ભાગ અધિક
૧૨૨ તેજોલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૨ સાગર, પલ્યનો અસં ભાગ અધિક
૧૨૩ પદ્મલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૧૦ સાગરોપમ ને અંત. અધિક
૧૨૪ શુક્લલેશ્યા	અંતર્મુહૂર્ત	૩૩ સાગરોપમ ને અંત. અધિક
૧૨૫ અલેશી	-----	સાદિ અનંત

૯. સમ્યક્ત્વ દ્વાર :-

૧૨૬ સમ્યક્ત્વ દૃષ્ટિ	-----	સા.અ., સા.સાં.
" " સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	૬૬ સાગર અધિક
૧૨૭ ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ	-----	સાદિ અનંત
૧૨૮ ક્ષયોપશમ સમ.	અંતર્મુહૂર્ત	૬૬ સાગર અધિક
૧૨૯ સાસ્વાદન સમ.	૧ સમય	૬ આવલિકા
૧૩૦ ઉપશમ સમ્યક્ત્વ	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૩૧ વેદક સમ્યક્ત્વ	૧ સમય	૬૬ સાગર અધિક
૧૩૨ મિથ્યા દૃષ્ટિ	-----	અ.અ.(અભવ્ય), અ.સા., સા.સાં.
૧૩૩ મિથ્યા " સા.સાં	અંતર્મુહૂર્ત	દેશેઉષ્ણું અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન

૧૩૪ મિશ્ર દષ્ટિ

અંતર્મુહૂર્ત

અંતર્મુહૂર્ત

૧૦. જ્ઞાન દ્વાર :-

૧૩૫ સનાણી	-----	સા.અ., સા.સાં.
૧૩૬ મતિ જ્ઞાન	-----	સા.અ., સા.સાં.
૧૩૭ શ્રુત જ્ઞાન	-----	સા.અ., સા.સાં.
ત્રણેનાં સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	૬૬ સાગર સાધિક
૧૩૮ અવધિ જ્ઞાન	૧ સમય	૬૬ સાગર સાધિક
૧૩૯ મન:પર્યવ જ્ઞાન	૧ સમય	દેશ ઊણા પૂર્વ કોડ વર્ષ
૧૪૦ કેવળ જ્ઞાન	-----	સાદિ અનંત
૧૪૧ અજ્ઞાન	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
૧૪૨ મતિ અજ્ઞાન	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
૧૪૩ શ્રુત અજ્ઞાન	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
ત્રણેનાં સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	દેશેઊણું અર્ધ પુદ્. પરાવર્તન
૧૪૪ વિભંગ જ્ઞાન	૧ સમય	૩૩ સાગરને દેશેઊણું પૂર્વકોડ અધિક

૧૧. દર્શન દ્વાર :-

૧૪૫ ચક્ષુ દર્શન	અંતર્મુહૂર્ત	૧ હજાર સાગર અધિક
૧૪૬ અચક્ષુ દર્શન	-----	અ.અ., અ.સાં.
૧૪૭ અવધિ દર્શન	૧ સમય	૧૩૨ સાગર અધિક
૧૪૮ કેવળ દર્શન	-----	સાદિ અનંત
૧૨. સંયત દ્વાર :-		
૧૪૯ સંયત	૧ સમય	દેશે ઊણું પૂર્વ કોડ વર્ષ
૧૫૦ અસંયત	-----	અ.અ., અ.સાં., સા.સાં.
૧૫૧ અસંયત સા.સાં.	અંતર્મુહૂર્ત	દેશે ઊણું અર્ધ પુદ્. પરાવર્તન

૧૫૨ સંયતાસંયત | અંતર્મુહૂર્ત | દેશે ઊણું પૂર્વ કોડ વર્ષ
 ૧૫૩ નોસંયત નોઅસંયત નોસંયતાસંયત - સાદિ અનંત
 ૧૫૪ થી ૧૫૭ / સામાયિક ચારિત્ર, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર,
 પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર અને યથાખ્યાત ચારિત્ર

૧૫૮ સૂક્ષ્મસંપ. ચારિત્ર	૧ સમય	દેશે ઊણું પૂર્વ કોડ વર્ષ અંતર્મુહૂર્ત
-------------------------	-------	--

૧૩. ઉપયોગ દ્વાર :-

૧૫૯ સાકાર ઉપયોગ	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૬૦ અનાકાર ઉપયોગ	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૪. આહાર દ્વાર :-		
૧૬૧ આહારક છવ્રસ્થ	૨ સમય ન્યૂન એક ક્ષુદ્ધક ભવ	અસંખ્યાતો કાળ બાદરકાળ
૧૬૨ આહારક કેવળી	અંતર્મુહૂર્ત	દેશે ઊણું પૂર્વકોડ વર્ષ
૧૬૩ અણાહારી છવ્રસ્થ	૧ સમય	૩ સમય
૧૬૪ ભવસ્થ સયોગી કેવળી અણાહારક	---	અજઘન્ય અનુત્કૃષ્ટ ૩ સમય
૧૬૫ ભવસ્થ અયોગી કેવળી અણાહારક	---	પાંચ હ્રસ્વ અક્ષર ઉચ્ચારણ કાળ
૧૬૬ સિદ્ધ અણાહારક	---	સાદિ અનંત

* કાય પરિત એટલે પ્રત્યેક શરીરી જીવ.
 સંસાર પરિત એટલે જેણે સમ્યક્ત્વ દ્વારા પોતાના ભવભ્રમણને
 પરિમિત કરી લીધેલ છે તે.
 કાય અપરિત એટલે નિગોદના જીવ (સાધારણ શરીરી).
 સંસાર અપરિત એટલે અનાદિના મિથ્યાત્વી જીવો.

૧૫. ભાષક દ્વાર :-

૧૬૭ ભાષક	૧ સમય	અંતર્મુહૂર્ત
૧૬૮ અભાષક સિદ્ધ	-----	સાદિ અનંત
૧૬૯ અભાષક સંસારી	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ-વનસ્પતિકાળ

૧૬. પરિત દ્વાર * :-

૧૭૦ કાય પરિત	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાત કાળ-પુઢવીકાળ
૧૭૧ સંસાર પરિત	અંતર્મુહૂર્ત	દેશગિણું અર્ધ. પુદ્. ૫૨ા.
૧૭૨ કાય અપરિત	અંતર્મુહૂર્ત	અનંતકાળ (વનસ્પતિકાળ)
૧૭૩ સંસાર અપરિત	----	અ.અ., અ.સાં.
૧૭૪ નોપરિત નોઅપરિત	----	સાદિ અનંત

૧૭. પર્યામા દ્વાર :-

૧૭૫ પર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૧૭૬ અપર્યામા	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત
૧૭૭ નોપર્યામા નોઅપર્યામા	----	સાદિ અનંત

૧૮. સૂક્ષ્મ દ્વાર :-

૧૭૮ સૂક્ષ્મ	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતો કાળ-પુઢવીકાળ
૧૭૯ બાદર	અંતર્મુહૂર્ત	અસંખ્યાતો કાળ/બાદરકાળ
૧૮૦ નોસૂક્ષ્મ નોબાદર	○	સાદિ અનંત

૧૯. સંજી દ્વાર :-

૧૮૧ સંજી	અંતર્મુહૂર્ત	પ્રત્યેક સો સાગર સાધિક
૧૮૨ અસંજી	અંતર્મુહૂર્ત	વનસ્પતિકાળ
૧૮૩ નોસંજી નોઅસંજી	○	સાદિ અનંત

૨૦. ભવ સિદ્ધિક દ્વાર :-

૧૮૪ ભવ સિદ્ધિય	○	અનાદિ સાંત
----------------	---	------------

કાય સ્થિતિ

૪૨૭

૧૮૫ અભવ સિદ્ધિયા	○	અનાદિ અનંત
૧૮૬ નોભવ સિદ્ધિયા નોઅભવ સિદ્ધિયા		સાદિ અનંત

૨૧. અસ્તિકાય દ્વાર :-

૧૮૭ થી ૧૯૧ પાંચ અસ્તિકાય (ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાળ, પુદ્ગલ)	○	સર્વકાળ
--	---	---------

૨૨. ચરમ દ્વાર :-

૧૯૨ ચરમ (ભવી જીવો)	○	અનાદિ સાંત
૧૯૩ અચરમ (અભવી અને સિદ્ધના જીવો)	○	અનાદિ અનંત, સાદિ અનંત

ઈતિ કાય સ્થિતિ.

૪૧. યોગોનો અલ્પબહુત્વ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૧

જીવના આત્મપ્રદેશોમાં અધ્યવસાય ઉપજે છે. અધ્યવસાયથી જીવ શુભાશુભ કર્મ (પુદ્ગલો) ને ગ્રહણ કરે છે તે પરિણામ એ સૂક્ષ્મ છે. પરિણામોની પ્રેરણાથી લેશ્યા થાય છે અને લેશ્યાની પ્રેરણાથી મન, વચન, કાયાના યોગ થાય છે.

યોગ બે પ્રકારના છે. ૧ જઘન્ય યોગ = ૧૪ જીવોના ભેદમાં સામાન્ય યોગ સંચાર, ૨ ઉત્કૃષ્ટ યોગ; તરતમતા મુજબ. તેનો અલ્પબહુત્વ નીચે મુજબ છે.

(૦૧)	સૌથી થોડા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયના અપર્યામાનો જઘન્ય યોગ તેથી		
(૦૨)	બાદર એકેન્દ્રિયના અપર્યામાના જઘન્ય યોગ અસં. ગુણા "		
(૦૩)	બેઈન્દ્રિયના	"	"
(૦૪)	તેઈન્દ્રિયના	"	"
(૦૫)	ચૌરેન્દ્રિયના	"	"
(૦૬)	અસંજી પંચેન્દ્રિયના	"	"
(૦૭)	સંજી પંચેન્દ્રિયના	"	"
(૦૮)	સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયના પર્યામાનો	"	"
(૦૯)	બાદર એકેન્દ્રિયના પર્યામાનો	"	"
(૧૦)	સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયના અપર્યામાનો ઉત્કૃષ્ટ યોગ	"	"
(૧૧)	બાદર એકેન્દ્રિયના અપર્યામાનો	"	"
(૧૨)	સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયના પર્યામાનો	"	"
(૧૩)	બાદર એકેન્દ્રિયના પર્યામાનો	"	"
(૧૪)	બેઈન્દ્રિયના	" જઘન્ય યોગ	"
(૧૫)	તેઈન્દ્રિયના	"	"
(૧૬)	ચૌરેન્દ્રિયના	"	"
(૧૭)	અસંજી પંચેન્દ્રિયના	"	"
(૧૮)	સંજી	"	"
(૧૯)	બેઈન્દ્રિયના અપર્યામાનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	"
(૨૦)	તેઈન્દ્રિયના અપર્યામાનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	"
(૨૧)	ચૌરેન્દ્રિયના અપર્યામાનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	"
(૨૨)	અસંજી પંચેન્દ્રિયના	"	"
(૨૩)	સંજી પંચેન્દ્રિયના	"	"
(૨૪)	બેઈન્દ્રિય પર્યામાનો	"	"

પુદ્ગલનો અલ્પબહુત્વ

૪૨૯

(૨૫) તેઈન્દ્રિય પર્યાપ્તનો	ઉત્કૃષ્ટ યોગ	"	"
(૨૬) ચૌરેન્દ્રિય	"	"	"
(૨૭) અસંજી પંચે.ના પર્યા. નો	"	"	"
(૨૮) સંજી પંચે.ના પર્યા. નો	"	"	"

ઈતિ યોગોનો અલ્પબહુત્વ.

૪૨. પુદ્ગલનો અલ્પબહુત્વ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ ૩

પુદ્ગલ પરમાણુ, સંખ્યાત પ્રદેશી, અસંખ્યાત પ્રદેશી અને અનંત પ્રદેશી પુદ્ગલના સ્કંધનો દ્રવ્ય, પ્રદેશ અને દ્રવ્ય પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ કહે છે.

પુદ્ગલનો દ્રવ્ય અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ : (૧) સૌથી થોડા અનંતપ્રદેશી પુદ્ગલના સ્કંધના દ્રવ્ય, તેથી (૨) પરમાણુ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અનંતગુણા તેથી, (૩) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા.

પુદ્ગલનો પ્રદેશ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ ઉપર પ્રમાણે દ્રવ્યના અલ્પબહુત્વવત્. દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ : (૧) સૌથી થોડા અનંતપ્રદેશી સ્કંધના દ્રવ્ય, તેથી (૨) અનંતપ્રદેશી

સંખ્યાત પ્રદેશી કે અસંખ્યાત પ્રદેશી પુદ્ગલને નજરે જોઈ શકાતા નથી. બાદર સ્વભાવી, અનંત પ્રદેશી પુદ્ગલને જ જોઈ શકાય છે. તેમાં પણ બધા અનંત પ્રદેશી પુદ્ગલને ન જોઈ શકાય.

સ્કંધના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી (૩) પરમાણુ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી (૪) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૫) સંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી (૬) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૭) અસંખ્યાત પ્રદેશી સ્કંધના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા.

ક્ષેત્ર અપેક્ષાએ એક આકાશ પ્રદેશ અવગાહ્યા, સંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા અને અસંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા **પુદ્ગલનો દ્રવ્યથી અલ્પબહુત્વ :** (૧) સૌથી થોડા એક આકાશ પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય, તેથી (૨) સંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) અસંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા.

પ્રદેશ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ ઉપર પમાણે દ્રવ્યના અલ્પબહુત્વવત્. દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ : (૧) સૌથી થોડા એક પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશ, તેથી (૨) સંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) સંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્યના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અસંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૫) અસંખ્યાત પ્રદેશ અવગાહ્યા પુદ્ગલ દ્રવ્યના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા.

કાળ અપેક્ષા એક સમયની સ્થિતિવાળા, સંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા અને અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિવાળા **પુદ્ગલનો દ્રવ્યથી અલ્પબહુત્વ :** (૧) સૌથી થોડા એક સમયની સ્થિતિના પુદ્ગલ દ્રવ્ય, તેથી (૨) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિના પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિના પુદ્ગલ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા.

પ્રદેશ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ ઉપર પમાણે દ્રવ્યના

અલ્પબહુત્વવત્. દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ :

- (૧) સૌથી થોડા એક સમયની સ્થિતિના પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશ, તેથી
- (૨) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિના દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી
- (૩) સંખ્યાત સમયની સ્થિતિના દ્રવ્યના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી
- (૪) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી
- (૫) અસંખ્યાત સમયની સ્થિતિના દ્રવ્યના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા.

ભાવ અપેક્ષા એકગુણ કાળા, સંખ્યાતગુણ કાળા, અસંખ્યાતગુણ અને અનંતગુણ કાળા પુદ્ગલના દ્રવ્યનો અલ્પબહુત્વ : (૧) સૌથી થોડા અનંતગુણ કાળા પુદ્ગલોના દ્રવ્ય, તેથી (૨) એકગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી (૩) સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અસંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા.

પ્રદેશ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ ઉપર પમાણો દ્રવ્યના અલ્પબહુત્વવત્. દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ :

- (૧) સૌથી થોડા અનંતગુણ કાળા પુદ્ગલોના દ્રવ્ય, તેથી (૨) અનંતગુણ કાળા પુદ્ગલોના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી (૩) એકગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અને પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી (૪) સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૫) સંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી (૬) અસંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૭) અસંખ્યાતગુણ કાળા પુદ્ગલના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા. એમ ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૪ સ્પર્શ (શીત, ઉષ્ણ, સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ) એ ૧૬ બોલનો વિસ્તાર કાળા વર્ણની જેમ દ્રવ્ય, પ્રદેશ તથા દ્રવ્ય પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ કહેવા. તેથી $૧૬ \times ૩ = ૪૮$ અલ્પબહુત્વ થાય.

કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્યનો અલ્પબહુત્વ : (૧) સૌથી થોડા એક ગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય, તેથી (૨) સંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) અસંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અનંતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અનંતગુણા.

કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ :

(૧) સૌથી થોડા એક ગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ, તેથી (૨) સંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) અસંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અનંતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ અનંતગુણા.

કર્કશ સ્પર્શ દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ :

(૧) સૌથી થોડા એક ગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ, તેથી (૨) સંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય સંખ્યાતગુણા, તેથી (૩) સંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ સંખ્યાતગુણા, તેથી (૪) અસંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૫) અસંખ્યાતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી (૬) અનંતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી (૭) અનંતગુણ કર્કશ સ્પર્શ પુદ્ગલના પ્રદેશ અનંતગુણા. એમ મૃદુ, ગુરુ અને લઘુ સ્પર્શના દ્રવ્ય, પ્રદેશ તથા દ્રવ્ય પ્રદેશના ભેગા અલ્પબહુત્વ $(૪ \times ૩ = ૧૨)$ સમજવા. આમ કુલ દ્રવ્યના ૩, ક્ષેત્રના ૩, કાળના ૩ અને ભાવના $૪૮ + ૧૨ = ૬૦$ મળીને ૬૯ અલ્પબહુત્વ થાય.

ઇતિ પુદ્ગલનો અલ્પબહુત્વ.

૪૩. આકાશ શ્રેણી

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૩

જ્યાં જીવ અને પુદ્ગલોની ગતિ હોય છે, એ આકાશપ્રદેશોની પંક્તિને શ્રેણી કહે છે. સમુચ્ચ આકાશ પ્રદેશની દ્રવ્યાપેક્ષા શ્રેણી અનંતી છે. પૂર્વાદિ છ દિશાની અને અલોકાકાશની શ્રેણી અનંતી છે. દ્રવ્યાપેક્ષા લોકાકાશની તથા છયે દિશાની શ્રેણી અસંખ્યાતી છે. દ્રવ્યાપેક્ષા અલોકાકાશની તથા છયે દિશાની શ્રેણી અનંતી છે. પ્રદેશાપેક્ષા સમુચ્ચ આકાશ પ્રદેશની તથા છયે દિશાની શ્રેણી અનંતી છે. પ્રદેશાપેક્ષા લોકાકાશ આકાશ પ્રદેશની તથા છયે દિશાની શ્રેણી અસં. છે. અલોકાકાશની શ્રેણી સ્યાત્ સંખ્યાતી, સ્યાત્ અસંખ્યાતી, સ્યાત્ અનંતી છે. તેમ જ ઊંચી, નીચી, દિશામાં પણ ત્રણ પ્રકાર હોય છે. પૂર્વ આદિ ચાર દિશામાં શ્રેણી અનંતી છે.

સમુચ્ચ શ્રેણી તથા છયે દિશાની શ્રેણી અનાદિ અનંત છે. લોકાકાશની શ્રેણી તથા છયે દિશાની શ્રેણી સાદિસાંત છે. અલોકાકાશની શ્રેણી સ્યાત્ સાદિસાંત છે, સ્યાત્ સાદિ અનંત છે, સ્યાત્ અનાદિ સાંત છે, અને સ્યાત્ અનાદિ અનંત છે.

(૧) સાદિ સાંત લોકના વ્યાઘાતમાં.

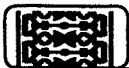
(૨) સાદિ અનંત લોકના અંતમાં અલોકની આદિ છે પણ અંત નથી.

(૩) અનાદિ સાંત – અલોક અનાદિ છે પણ લોક પાસે અંત છે.

(૪) અનાદિ અનંત – જ્યાં લોકનો વ્યાઘાત ન પડે ત્યાં.

ચાર દિશામાં સાદિસાંત સિવાયના ત્રણ ભાંગા. ઊંચી, નીચી દિશામાં ચાર ભાંગા.

શ્રેણી ચાર છે. ૧. કડજુમ્મા^૧, ૨. ત્રિયોગા^૨,
૩. દાવરજુમ્મા^૩, ૪. કલયોગા^૪.

દ્રવ્યાપેક્ષા શ્રેણી કડજુમ્મા છે. છ દિશામાં અને દ્રવ્યાપેક્ષા લોકાકાશની શ્રેણી, છ દિશાની શ્રેણી અને અલોકાકાશની શ્રેણી પણ એ જ. પ્રદેશાપેક્ષા આકાશ શ્રેણી તથા છ દિશામાં શ્રેણી કડજુમ્મા છે. પ્રદેશાપેક્ષા-લોકાકાશની શ્રેણી સ્યાત્ કડજુમ્મા છે, સ્યાત્ દાવરજુમ્મા છે. પૂર્વાદિ ચાર દિશામાં અને ઊંચી નીચી દિશાપેક્ષા કડજુમ્મા છે.

પ્રદેશાપેક્ષા અલોકાકાશની શ્રેણી સ્યાત્ કડજુમ્મા જાવ સ્યાત્ કલયોગા છે. એવં ચાર દિશાની શ્રેણી, પરંતુ ઊંચી નીચી દિશામાં કલયોગા સિવાયની ત્રણ શ્રેણી છે.

શ્રેણી ૭ પ્રકારે પણ છે. ૧. ઋજુ (-), ૨. એક વકા (L), ૩. ઊભય વકા (Z [ ), ૪. એક ખૂણાવાળી ([), ૫. બે ખૂણાવાળી (Z), ૬. ચક્રવાલ (O), ૭. અર્ધ ચક્રવાલ (U).

જીવ અનુશ્રેણી (સમ) ગતિ કરે, વિશ્રેણી ગતિ ન કરે, પુદ્ગલો પણ અનુશ્રેણી ગતિ જ કરે, વિશ્રેણી ગતિ ન કરે.

ઈતિ આકાશ શ્રેણી.

૧ કડજુમ્મા : જે સંખ્યાને ૪ વડે ભાગતાં ૪ શેષ બાકી રહે તે સંખ્યા. જેમકે ૪, ૮, ૧૨, ૧૬ .....

૨ ત્રિયોગા : જે સંખ્યાને ૪ વડે ભાગતાં ૩ શેષ બાકી રહે તે સંખ્યા. જેમકે ૭, ૧૧, ૧૫, ૧૯ .....

૩ દાવરજુમ્મા : જે સંખ્યાને ૪ વડે ભાગતાં ૨ શેષ બાકી રહે તે સંખ્યા. જેમકે ૬, ૧૦, ૧૪, ૧૮ .....

૪ કલયોગા : જે સંખ્યાને ૪ વડે ભાગતાં ૧ શેષ બાકી રહે તે સંખ્યા. જેમકે ૧, ૫, ૯, ૧૩ .....

૪૪. બળનો અલ્પબહુત્વ

પૂર્વાચાર્યોની પ્રાચીન પ્રતના આધારે

(૧) સૌથી થોડું સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યામાનું બળ તેથી,				
(૨) બાદર નિગોદના	અપર્યામાનું બળ અસંખ્યાતગણું તેથી			
(૩) સૂક્ષ્મ નિગોદના	પર્યામાનું	"	"	"
(૪) બાદર નિગોદના	"	"	"	"
(૫) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના	અપર્યામાનું	"	"	"
(૬) સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના	પર્યામાનું	"	"	"
(૭) બાદર "	અપર્યામાનું	"	"	"
(૮) બાદર "	પર્યામાનું	"	"	"
(૯) બાદર વનસ્પતિકાયના	અપર્યામાનું	"	"	"
(૧૦) "	" પર્યામાનું	"	"	"
(૧૧) તનુવાયુના	પર્યામાનું	"	"	"
(૧૨) ઘનોદધિના	પર્યામાનું	"	"	"
(૧૩) ઘનવાયુના	પર્યામાનું	"	"	"
(૧૪) કુંથવાનું	બળ	"	"	"
(૧૫) લીંબનું	બળ	પાંચગણું		"
(૧૬) જૂનું	"	દશગણું		"
(૧૭) કીડી મકોડાનું	"	વીસગણું		"
(૧૮) માખીનું	"	પાંચગણું		"
(૧૯) ડાંસમચ્છરનું	"	દશગણું		"
(૨૦) ભમરાનું	"	વીસગણું		"
(૨૧) તીડનું	"	પચાસગણું		"

(૨૨) ચકલીનું	બળ	સાઠગણું	તેથી
(૨૩) પારેવાનું	"	પંદરગણું	"
(૨૪) કાગડાનું	"	સોગણું	"
(૨૫) કૂકડાનું	"	સોગણું	"
(૨૬) સાપનું	"	હજારગણું	"
(૨૭) મોરનું	"	પાંચસોગણું	"
(૨૮) વાંદરાનું	"	હજારગણું	"
(૨૯) ઘેટાનું	"	સોગણું	"
(૩૦) મેંઢાનું	"	હજારગણું	"
(૩૧) પુરૂષ (મનુષ્ય) નું	"	સોગણું	"
(૩૨) વૃષભનું	"	બારગણું	"
(૩૩) અશ્વનું	"	દશગણું	"
(૩૪) પાડાનું	"	બારગણું	"
(૩૫) હાથીનું	"	પાંચસોગણું	"
(૩૬) સિંહનું	"	પાંચસોગણું	"
(૩૭) અષ્ટાપદનું	"	બે હજારગણું	"
(૩૮) બળદેવનું	"	દશ હજારગણું	"
(૩૯) વાસુદેવનું	"	બે હજારગણું	"
(૪૦) ચક્રવર્તીનું	"	બે હજારગણું	"
(૪૧) વ્યંતરદેવનું	"	કોડ હજારગણું	"
(૪૨) નાગાદિ ભવનપતિનું	"	અસંખ્યગણું	"
(૪૩) અસુરકુમાર દેવોનું	"	"	"
(૪૪) તારા	"	"	"
(૪૫) નક્ષત્ર	"	"	"

(૪૬) ગ્રહના દેવોનું	બળ	અસંખ્યગણું	તેથી
(૪૭) વ્યંતર ઈંદ્રનું	"	"	"
(૪૮) નાગાદિ દેવોના ઈંદ્રનું	બળ	"	"
(૪૯) અસુર દેવોના ઈંદ્રનું	બળ	"	"
(૫૦) જ્યોતિષી દેવોના ઈંદ્રનું	બળ	"	"
(૫૧) વૈમાનિક દેવોનું	બળ	"	"
(૫૨) વૈમાનિક દેવોના ઈંદ્રનું	બળ	"	"
(૫૩) ત્રણે કાળના ઈંદ્રોથી પણ તીર્થંકરની કનિષ્ઠ (ટયલી) આંગળીનું	બળ અનંતગણું છે. (તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય)		

ઈતિ બળનો અલ્પબહુત્વ.

૪૫. સમકિતના ૧૨ દ્વાર

દ્વારના નામ : ૧. નામ, ૨. લક્ષણ, ૩. આવણ, ૪. પાવણ, ૫. પરિમાણ, ૬. ઉચ્છેદ, ૭. સ્થિતિ, ૮. અંતર, ૯. નિરંતર, ૧૦. આગરેશ, ૧૧. ક્ષેત્રસ્પર્શના, ૧૨. અલ્પબહુત્વ દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : સમકિતના ચાર પ્રકાર. ૧. ક્ષાયક સમકિત, ૨. ઉપશમ સમકિત, ૩. ક્ષયોપશમ સમકિત, ૪. વેદક સમકિત.

૨. લક્ષણ દ્વાર :

(૧) ચાર અનંતાનુબંધીનો ક્ષય કરે અને ત્રણને ઉપશમાવે તે ક્ષયોપશમ સમકિત.

- (૨) પાંચ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે અને બેને ઉપશમાવે તે ક્ષયોપશમ સમકિત.
 (૩) છ પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે અને એકને ઉપશમાવે તે ક્ષયોપશમ સમકિત.
 (૪) ચાર પ્રકૃતિનો ક્ષય કરે, બેને ઉપશમાવે અને એકને વેદે તે ક્ષયોપશમ વેદક સમકિત.
 (૫) પાંચ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે, એકને ઉપશમાવે અને એકને વેદે તે ક્ષયોપશમ વેદક સમકિત.
 (૬) છ પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવે અને એકને વેદે તે ઉપશમ વેદક સમકિત.
 (૭) સાતેય પ્રકૃતિઓને ઉપશમાવે તે ઉપશમ સમકિત.
 (૮) છ પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે અને એકને વેદે તે ક્ષાયિક વેદક સમકિત.
 (૯) સાતેય પ્રકૃતિઓનો ક્ષય કરે તે ક્ષાયિક સમકિત.

૩. આવણ દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ માત્ર મનુષ્યભવમાં આવે શેષ ત્રણ સમ્યક્ત્વ ચાર ગતિમાં આવે.

૪. પાવણ દ્વાર : ચારેય સમ્યક્ત્વ ચારેય ગતિમાં પાવે—હોય.

૫. પરિભાણ દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ અનંતા (સિદ્ધ આશ્રી). શેષ ત્રણ સમ્યક્ત્વવાળા અસંખ્યાતા જીવ.

૬. ઉચ્છેદ દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વનો ઉચ્છેદ કદિ ન થાય શેષ ત્રણનો ઉચ્છેદ થાય.

૭. સ્થિતિ દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ સાદિ અનંત. ઉપશમ સમ્યક્ત્વ જ. ઉ. અંતર્મુહૂર્ત. ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વની સ્થિતિ જ. અંત. ઉ. દદ સાગર ઝાઝેરી. વેદક સમ. ની સ્થિતિ જ. ૧ સમય ઉ. દદ સાગર ઝાઝેરી.

૮. અંતર દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વનો આંતરો ન પડે. શેષ ત્રણ નો આંતરો પડે તો જ. અંત. ઉ. અનંતકાળ યાવત્ દેશ ઊણા

અર્ધ પુદ્ગલ પરાવર્તન.

૯. નિરંતર દ્વાર : ક્ષાયક સમકિત નિરંતર આઠ સમય સુધી આવે. શેષ ત્રણ સમ્યક્ત્વ આવલિકાના અસંખ્યાતમો ભાગ જેટલો સમય નિરંતર આવે.

૧૦. આગરેશ દ્વાર : (કિટલી વખત આવે ?) ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ એક વાર જ આવે. ઉપશમ સમ્યક્ત્વ એક ભવમાં જ. ૧ વાર ઉ. ૨ વાર આવે. ઘણા ભવ આશ્રી જ. ૨ વાર ઉ. ૫ વાર આવે. શેષ ૨ સમ્યક્ત્વ એક ભવ આશ્રી જ. ૧ વાર ઉ. પ્રત્યેક હજાર વાર આવે અને ઘણા ભવ આશ્રી જ. ૨ વાર ઉ. અસંખ્યાતી વાર આવે.

૧૧. ક્ષેત્ર સ્પર્શના દ્વાર : ક્ષાયક સમ્યક્ત્વ આખો લોક સ્પર્શે (કેવળી સમુદ્ઘાત આશ્રી). શેષ ત્રણ સમ્યક્ત્વ દેશ ઊણા સાત રાજલોક સ્પર્શે. (મારણાંતિક સમુદ્ઘાત આશ્રી).

૧૨. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : સૌથી થોડા ઉપશમ સમકિતી, તેથી ક્ષયોપશમ સમકિતી અસંખ્યાતગુણા, તેથી વેદક સમકિતી વિશેષાધિક (ક્ષાયિક વે., ક્ષયોપશમ વે., ઉપશમ વે.), તેથી ક્ષાયિક સમકિતી અનંતગુણા (સિદ્ધ અપેક્ષા), તેથી સમુચ્ચય સમકિતી વિશેષાધિક.

ઈતિ સમકિતના બાર દ્વાર.

નોંધ :-

૪૬. ખંડા જોયણ

જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞપ્તિ સૂત્રનો અધિકાર

ખંડા જોયણ વાસા, પવ્વય કૂડા તિત્થ સેઢીઓ ।

વિજય દહ સલિલાઓ, પિંડએ હોઈ સંગહણી ॥

એક લાખ યોજન લાંબા પહોળા જંબુદ્વીપમાં (જેમાં આપણે રહીએ છીએ તે) ૧ ખંડ, ૨ યોજન, ૩ વાસ, ૪ પર્વત, ૫ કૂટ (પર્વત ઉપરના), ૬ તીર્થ, ૭ તીર્થ શ્રેણી, ૮ વિજય, ૯ દ્રહ, ૧૦ નદીઓ કેટલી છે ? તે આ ૧૦ દ્વારથી બતાવવામાં આવશે.

જંબુદ્વીપ ઘંટીના પડ જેવો ગોળ છે. તેની પરિધિ ૩,૧૬,૨૨૭ યોજન, ૩ ગાઉ, ૧૨૮ ધનુષ્ય, ૧૩૧ આંગળ, ૧ જવ, ૧ જૂ, ૧ લીખ, ૬ વાલાગ્ર અને ૧ વ્યવ પરમાણુ જેટલી છે. તેને ફરતો કોટ (જગતિ) છે. ૧ પદ્મવર વેદિકા, ૧ વનખંડ અને ૪ દરવાજાથી સુશોભિત છે.

(૧) ખંડ દ્વાર : દક્ષિણ ઉત્તર ભરત જેવડા ખંડ કરીએ તો જંબુદ્વીપના ૧૯૦ ખંડ થઈ શકે. (૧૯ કળા = ૧ યોજન)

ક્રમ	ક્ષેત્રનું નામ	ખંડ	યોજન-કળા
૦૧	ભરતક્ષેત્ર	૧	૫૨૬-૬
૦૨	ચુલહિમવંત પર્વત	૨	૧૦૫૨-૧૨
૦૩	હેમવય ક્ષેત્ર	૪	૨૧૦૫-૫
૦૪	મહાહેમવંત પર્વત	૮	૪૨૧૦-૧૦
૦૫	હરિવાસ ક્ષેત્ર	૧૬	૮૪૨૧-૧
૦૬	નિષિધ પર્વત	૩૨	૧૬૮૪૨-૨
૦૭	મહાવિદેહ ક્ષેત્ર	૬૪	૩૩૬૮૪-૪

ખંડા જોયણ

૪૪૧

૦૮ નિલવંત પર્વત	૩૨	૧૬૮૪૨-૨
૦૯ રમ્યક્રવાસ ક્ષેત્ર	૧૬	૮૪૨૧-૧
૧૦ રૂપી (રુકમી) પર્વત	૮	૪૨૧૦-૧૦
૧૧ હિરણ્યવય ક્ષેત્ર	૪	૨૧૦૫-૫
૧૨ શિખરી પર્વત	૨	૧૦૫૨-૧૨
૧૩ ઐરવત ક્ષેત્ર	૧	૫૨૬-૬

૧૯૦

૧,૦૦,૦૦૦

પૂર્વ પશ્ચિમના ૧ લાખ યોજનનું માપ

ક્રમ	ક્ષેત્રના નામ	યોજન
૦૧	મેરૂપર્વતની પહોળાઈ	૧૦,૦૦૦
૦૨	પૂર્વ ભદ્રશાલ વન	૨૨,૦૦૦
૦૩	પૂર્વ આઠ વિજય	૧૭,૭૦૨
૦૪	પૂર્વ ચાર વસ્ખાર પર્વત	૨,૦૦૦
૦૫	પૂર્વ ત્રણ અંતર નદી	૩૭૫
૦૬	સીતામુખ વન	૨,૯૨૩
૦૭	પશ્ચિમ ભદ્રશાલ વન	૨૨,૦૦૦
૦૮	પશ્ચિમ વિજય	૧૭,૭૦૨
૦૯	પશ્ચિમ ચાર વસ્ખાર પર્વત	૨,૦૦૦
૧૦	પશ્ચિમ ત્રણ અંતર નદી	૩૭૫
૧૧	પશ્ચિમ સીતામુખ વન	૨,૯૨૩
		૧,૦૦,૦૦૦

(૨) યોજન દ્વાર : ૧ લાખ યોજનના લાંબા પહોળા જંબુદ્વીપના જો ૧ યોજન સમયોરસ જેવડા ખંડ કરે તો ૭,૯૦,૫૬,૭૪,૧૫૦ ખંડ (સાત અબજ, નેવું કોડ, છપ્પન લાખ, ચુમ્મોતેર હજાર, એકસો

પયાસ) થતાં ૩૫૧૫ ધનુષ્ય અને ૬૦ આંગળ ક્ષેત્ર વધે.

(૩) વાસા દ્વાર : મનુષ્યને રહેવાના વાસ ૭ તથા ૧૦ છે. કર્મભૂમિના મનુષ્યોના ૩ ક્ષેત્ર - ભરત, ઐરવત અને મહાવિદેહ. અકર્મભૂમિના મનુષ્યોના ૪ ક્ષેત્ર હેમવય, હિરણ્યવય, હરિવાસ, રમ્યક્રવાસ એમ ૭. જો દશ ગણવા હોય તો મહાવિદેહ ક્ષેત્રના ૪ ભાગ કરવાથી ૧૦ થશે. (૧) પૂર્વ મહાવિદેહ, (૨) પશ્ચિમ મહાવિદેહ, (૩) દેવકુરૂ અને (૪) ઉત્તરકુરૂ. એમ ૧૦ થાય.

જગતિ (કોટ) ૮ જોજન ઊંચો છે અને મૂળમાં ૧૨, મધ્યમાં ૮ અને ઉપર ૪ યોજનનો પહોળો છે. બધો વજ્ર રત્નમય છે. જગતિની એક બાજુ ઝરુખાની લાઈન છે. તે ૦૧૧ યોજન ઊંચી, ૫૦૦ ધનુષ્ય પહોળી છે. કોષીશા અને કાંગરા રત્નમય છે.

જગતિ ઉપર મધ્યમાં પન્નવર વેદિકા છે. તે ૦૧૧ યોજન ઊંચી, ૫૦૦ ધનુષ્ય પહોળી છે. તેની બન્ને બાજુ નીલા, પન્નાના સ્તંભ અને તે ઉપર સુંદર પુતળીઓ અને મોતીની માળાઓ છે. મધ્ય ભાગમાં પન્નવર વેદિકાઓને લીધે બે વિભાગ થયેલ છે. (૧) અંદરના વિભાગમાં અનેક જાતના વૃક્ષવાણું વનખંડ છે. તેમાં પાંચ વર્ષનું રત્નમય તૃણ છે. વાયુના સંચારે તેમાં છ રાગ અને ૩૬ રાગિણી નીકળે છે. તેમાં બીજી વાવો અને પર્વતો છે. અનેક આસનો છે. ત્યાં વ્યંતર દેવદેવીઓ કીડા કરે છે. (૨) બહારના વિભાગમાં તૃણ નથી. બાકીની રચના અંદરના વિભાગ જેવી છે.

મેરૂ પર્વતથી ચારે દિશામાં ૪૫-૪૫ હજાર યોજન પર ચાર દરવાજા છે. પૂર્વ વિજય, દક્ષિણે વિજયંત, પશ્ચિમે જયંત અને ઉત્તરે અપરાજિત નામે છે. દરેક દરવાજો ૮ યોજન ઊંચો, ૪ યોજન પહોળો છે. દરવાજા ઉપર નવભૂમિ અને સફેદ ધુમ્મટ, છત્ર, ચામર,

ધ્વજા અને ૮-૮ માંગલિક છે. દરવાજાની બન્ને તરફ બબ્બે ચોતરા છે. તેની ઉપર પ્રાસાદ, તોરણ, ચંદનકળશા, ઝારી, થાળ, ધૂપકડછા અને મનોહર પુતળીઓથી શોભે છે.

ક્ષેત્રોનો વિસ્તાર

(૧) ભરત ક્ષેત્ર : મેરૂની દક્ષિણે અર્ધચંદ્રાકારે છે. મધ્યમાં વૈતાદ્વય પર્વત આવવાથી ભરતના બે ભાગ થાય છે. ઉત્તર ભરત અને દક્ષિણ ભરત. ભરતની મર્યાદા કરનાર ચૂલહિમવંત પર્વત પર પદ્મદ્રહ છે. તેમાંથી ગંગા અને સિંધુ નદી નીકળીને તમસ્ત્ર ગુફા અને ખંડપ્રભા ગુફાની નીચે વૈતાદ્વય પર્વતને ભેદીને લવણ સમુદ્રને મળે છે. આથી ભરતના છ ખંડ થાય છે.

દક્ષિણ ભરત ૨૩૮ જોજન ૩ કલાનું છે. તેમાં ૩ ખંડ છે. મધ્ય ખંડમાં ૧૪ હજાર દેશ છે. મધ્ય ભાગમાં કોશલ દેશ, વનિતા (અયોધ્યા) નગરી છે. તે ૧૨ યોજન લાંબી, ૮ યોજન પહોળી છે. પૂર્વમાં ૧ હજાર અને પશ્ચિમમાં ૧ હજાર દેશ છે. કુલ દક્ષિણ ભરતમાં ૧૬ હજાર દેશ છે. એવાજ ૧૬,૦૦૦ દેશ ઉત્તર ભરતમાં છે. આ ભરતમાં કાળચક્રનો પ્રભાવ છે. (છ આરા વત્).

(૨) ઐરવત ક્ષેત્ર - મેરૂની છેક ઉત્તરે શીખરી પર્વતથી આગળ ઐરવત ક્ષેત્ર છે.

(૩) મહાવિદેહ ક્ષેત્ર - નિષિધ અને નીલવંત પર્વતની વચ્ચે છે. પલંગને સંઠાણે છે. ૩૨ વિજય છે. મધ્યમાં ૧૦ હજાર યોજનના વિસ્તારવાળો મેરૂ છે. પૂર્વ પશ્ચિમ બન્ને તરફ ૨૨-૨૨ હજાર યોજન ભદ્રશાલ વન છે. બન્ને તરફ ૧૬-૧૬ વિજય છે.

મેરૂની ઉત્તરે અને દક્ષિણે ૨૫૦-૨૫૦ યોજનના ભદ્રશાલ વન છે. દક્ષિણમાં નિષિધ સુધી દેવકુરૂ અને ઉત્તરમાં નીલવંત સુધી

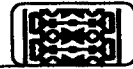

ઉત્તરકુરૂ છે. એ બન્ને ક્ષેત્રો બબ્બે ગજદંતે કરીને અર્ધ ચંદ્રાકાર છે. આ ક્ષેત્રોમાં યુગલ મનુષ્ય ૩ ગાઉની અવધેણાવાળા (ઉત્સેધ આંગુલથી) અને ૩ પલ્યના આયુવાળા વસે છે. દેવકુરૂમાં કુડશામલી વૃક્ષ, ચિત્રવિચિત્ર (ચિત્ત વિચિત્ત) પર્વત, ૧૦૦ કંચનગિરિ પર્વત અને ૫ દ્રહ છે. એમ જ ઉત્તરકુરૂમાં પણ છે, પણ તેમાં જંબુ સુદર્શન વૃક્ષ છે.

નિષિધ અને મહાહેમવંત પર્વતો વચ્ચે હરિવાસ ક્ષેત્ર છે તથા નીલવંત અને રૂપ્પી પર્વતો વચ્ચે રમ્યક્ર્વાસ ક્ષેત્ર છે. એ બન્ને ક્ષેત્રોમાં ૨ ગાઉની અવધેણા અને ૨ પલ્યની સ્થિતિવાળા યુગલ મનુષ્યો રહે છે.

મહા હેમવંત અને યુલ હેમવંત પર્વતની વચ્ચે હેમવય ક્ષેત્ર અને રૂપ્પી તથા શિખરી પર્વતની વચ્ચે હિરણ્યવય ક્ષેત્ર છે. એ બન્ને ક્ષેત્રોમાં ૧ ગાઉની અવધેણા અને ૧ પલ્યના આયુવાળા યુગલ મનુષ્યો છે.

ક્ષેત્ર	દક્ષિણ ઉત્તર	બાહુ	જીવા	ધનુષ્ય પીઠ
	પહોળાઈ	યોજ.કળા	યોજન-કળા	યોજન-કળા
દક્ષિણ ભરત	૨૩૮-૩	૦૦૦	૯૭૪૮-૧૨	૯૭૬૬-૧
ઉત્તર ભરત	૨૩૮-૩	૧૮૯૨-૭૧૧	૧૪૪૭૧-૬	૧૪૫૨૮-૧૧
હેમવય	૨૧૦૫-૫	૬૭૫૫-૩	૩૭૬૭૪-૧૬	૩૮૭૪૦-૧૦
હરિવાસ	૮૪૨૧-૧	૧૩૩૬૧-૬	૭૩૯૦૧-૧૭	૮૪૦૧૬-૪
મહાવિદેહ	૩૩૬૮૪-૪	૩૩૭૬૭-૭	૧૦૦૦૦૦	૧૫૮૧૧૩-૧૬
દેવકુરૂ	૧૧૮૪૨-૨	૦૦૦	૫૩૦૦૦	૬૦૪૧૮-૧૨
ઉત્તરકુરૂ	૧૧૮૪૨-૨	૦૦૦	૫૩૦૦૦	૬૦૪૧૮-૧૨
રમ્યક્ર્વાસ	૮૪૨૧-૧	૧૩૩૬૧-૬	૭૩૯૦૧-૧૭	૮૪૦૧૬-૪
હિરણ્યવય	૨૧૦૫-૫	૬૭૫૫-૩	૩૭૬૭૪-૧૬	૩૮૭૪૦-૧૦
દક્ષિણ ઐરવત	૨૩૮-૩	૧૮૯૨-૭૧૧	૧૪૪૭૧-૬	૧૪૫૨૮-૧૧
ઉત્તર ઐરવત	૨૩૮-૩	૦૦૦	૯૭૪૮-૧૨	૯૭૬૬-૧

(૪) પવ્વય (પર્વત) દ્વાર : ૨૬૯ પર્વત શાશ્વતા છે. દેવકુરૂમાં ૫ દ્રહ છે. તેના બન્ને તટ પર દશ દશ કંચનગિરિ પર્વતો સર્વ સુવર્ણમય છે. દશ તટ પર ૧૦૦ (૧૦×૧૦) પર્વત છે. એવા જ ૧૦૦ કંચનગિરિ ઉત્તરકુરૂમાં છે તથા ૩૪ દીર્ઘ વૈતાદ્ય, ૧૬ વસ્ખાર પર્વત, ૬ વર્ષધર પર્વત, ૪ ગજદંતા પર્વત, ૪ વૃત્તવૈતાદ્ય પર્વત, ૪ ચિત્તવિચિત્તાદિ અને ૧ મેરૂ પર્વત એમ ૨૬૯ પર્વત છે. તે સર્વ પર્વતો ક્યાં આવેલા છે ? તે બતાવે છે.

૩૪ દીર્ઘવૈતાદ્ય પર્વતો — ૩૨ વિજય, ૧ ભરત અને ૧ ઐરવતના મધ્યભાગમાં છે.

૧૬ વસ્ખાર પર્વતો — ૧૬, ૧૬ વિજયમાં સીતા સીતોદા નદીથી ૮-૮ વિજયના ૪ ભાગ થયા છે. તેના ૭ અંતર છે. તેમાં ૪ વસ્ખાર પર્વત અને ૩ અંતર નદી છે. એક એક વિભાગમાં ૪ વસ્ખાર પર્વત એવં ૪ વિભાગમાં મળીને કુલ ૧૬ વસ્ખાર પર્વત છે. તેનાં નામ — ચિત્ર, વિચિત્ર, નલિન, એકશૈલ, ત્રિકુટ, વૈશ્રમણ, અંજન, મર્યાજન, અંકવાઈ, પવમાવાઈ, આશીવિષ, સુહાવહ, ચંદ્ર, સૂર્ય, નાગ અને દેવ.

૬ વર્ષધર પર્વત — ૭ મનુષ્ય ક્ષેત્રની વચ્ચે વચ્ચે છે. તેના નામ : ચુલ હેમવંત, મહા હેમવંત, નિષિધ, નીલવંત, રૂપી અને શિખરી.

૪ ગજદંતા પર્વત — દેવકુરૂ, ઉત્તરકુરૂ અને મહાવિદેહની વિજય વચ્ચે આવેલ છે. તેના નામ : ગંધમર્દન, માલવંત, વિદ્યુત્પ્રભા અને સુમાનસ.

૪ વૃત્ત વૈતાદ્ય પર્વત — હેમવય, હિરણ્યવય, હરિવાસ, રમ્યક્રવાસની વચ્ચે છે. તેના નામ : સદાવાઈ, વયડાવાઈ, ગંધાવાઈ, માલવંતા.

૪ ચિત્તવિચિત્તાદિ પર્વત — નિષિધ પર્વત પાસે સીતા નદીના બે

તટ પર ચિત્ત અને વિચિત્ત પર્વત છે, તથા નીલવંત પાસે સીતોદાના બે તટ પર જમગ અને સમગ બે પર્વતો છે.

૧ મેરૂપર્વત, જંબુદ્વીપની બરાબર મધ્યમાં છે.

પર્વતના નામ	ઊંડાઈ	ઊંચાઈ	વિસ્તાર
૨૦૦ કંચનગિરિ	૨૫ યોજન	૧૦૦ યોજન	૧૦૦ યોજન
૩૪ દીર્ઘ વૈતાદ્વય	૨૫ ગાઉ	૨૫ યોજન	૫૦ યોજન
૧૬ વસ્ખાર પર્વતો	૫૦૦ ગાઉ	૫૦૦ યોજન	૫૦૦ યોજન
ચુલ હેમવંત/શિખરી	૨૫ યોજન	૧૦૦ યોજન	૧૦૫૨-૧૨
મહા હેમવંત/રૂપ્પી	૫૦ યોજન	૨૦૦ યોજન	૪૨૧૦-૧૦
નિષિધ ને નીલવંત	૧૦૦ યોજન	૪૦૦ યોજન	૧૬૮૪૨-૨
૪ ગજદંતા પર્વતો	૧૨૫ યોજન	૫૦૦ યોજન	૩૦૨૦૯-૬
૪ વૃત્ત વૈતાદ્વય	૨૫૦ યોજન	૧૦૦૦ યો.	૧૦૦૦ યોજન
ચિત્ત, વિચિત્ત, જમગ, સમગ પર્વત	૨૫૦ યોજન	૧૦૦૦ યો.	૧૦૦૦ યોજન
મેરૂ પર્વત	૧૦૦૦ યો.	૯૯૦૦૦ યો.	૧૦૦૯૦ યો.

મેરૂ પર્વત પર ૪ વન છે. ભદ્રશાલવન, નંદનવન, સુમાનસવન અને પંડકવન.

(૧) ભદ્રશાલ વન - પૂર્વ, પશ્ચિમ ૨૨,૦૦૦ યોજન, ઉત્તર, દક્ષિણ ૨૫૦ યોજન વિસ્તાર છે. મેરૂથી ૫૦ યોજન દૂર ચારે દિશામાં ૪ સિદ્ધાયતન છે. તેમાં યક્ષ પ્રતિમાઓ છે. મેરૂથી ઈશાનમાં ૪ પુષ્કરણી (વાવ) છે. ૫૦ યોજન લાંબી, ૨૫ યોજન પહોળી, ૧૦ યોજન ઊંડી છે. વેદિકા, વનખંડ, તોરણાદિથી યુક્ત છે. ચાર વાવની મધ્યે ઈશાનેન્દ્રનો મહેલ છે. ૫૦૦ યોજન ઊંચો, ૨૫૦ યોજન વિસ્તારવાળો છે. એવી જ રીતની ૨૫નાવાળી

અગ્નિકોણમાં ૪ વાવ છે. ઉત્પલા, ગુમ્મા, નિલના અને ઉજ્જવલા.

તેની મધ્યે શકેન્દ્રનો મહેલ છે.

વાયુકોણમાં ૪ વાવ છે. લિગા, લીંગનામ, અંજના, અંજનપ્રભા.

તેની મધ્યે શકેન્દ્રના મહેલ છે.

નૈઋત્યકોણમાં ૪ વાવ છે. શ્રીકન્તા, શ્રીચંદા, શ્રીમહિતા, શ્રીનલીતા.

તેની મધ્યે ઈશાનેન્દ્રના મહેલ છે.

આઠ વિદિશામાં ૮ હસ્તિકૂટ પર્વતો છે. પચુત્તર, નીલવંત, સુહસ્તિ, અંજનગિરિ, કુમુદ, પોલાશ, વિદિસ અને રોયણગિરિ પર્વત. તે દરેક પર્વત ૧૨૫ યોજન ધરતીમાં, ૫૦૦ યોજન ઊંચા; મૂળમાં ૫૦૦ યોજન, મધ્યે ૩૭૫ યોજન અને ઉપર ૨૫૦ યોજન વિસ્તારવાળા છે. અનેક વૃક્ષ, ગુચ્છા, ગુલ્મ, વેલી, તૃણથી શોભે છે. વિદ્યાધરો અને દેવોનું કિડાસ્થાન છે.

(૨) નંદન વન – ભદ્રશાલથી ૫૦૦ યો. ઊંચે મેરૂ પર્વત પર વલયાકારે છે. ૫૦૦ યોજન વિસ્તાર છે. વેદિકા, વનખંડ, ૪ સિદ્ધાયતન, ૧૬ વાવ, ૪ પ્રાસાદ પૂર્વવત્ છે. ૮ કૂટ છે. નંદનવનકૂટ, મેરૂકૂટ, નિષિધકૂટ, હેમવંતકૂટ, રજ્જતકૂટ, રૂચિતકૂટ, સાગરચિત, વજ્જ અને બલકૂટ. ૮ કૂટ ૫૦૦ યો. ઊંચા છે. આઠેય પર ૧ પલ્વવાળી દિશાકુમારીઓના ભુવન છે. તેના નામ : મેઘંકરા, મેઘવતી, સુમેઘા, હેમમાલિની, સુવચ્છા, વચ્છમિત્રા, વજ્જસેના, બલહકા દેવી. બલકૂટ ૧૦૦૦ યો. ઊંચો; મૂળમાં ૧૦૦૦ યો., મધ્યે ૭૫૦ યો., ઉપર ૫૦૦ યો. વિસ્તાર છે. બલ દેવતાના મહેલ છે. શેષ ભદ્રશાલવન જેવી સુંદરતા અને વિસ્તાર છે.

(૩) સુમાનસ વન – નંદનવનથી ૬૨૫૦૦ યો. ઊંચે છે. ૫૦૦ યો. વિસ્તારવાળું મેરૂની ચોતરફ વલયાકારે છે. વેદિકા, વનખંડ,

૧૬ વાવ, ૪ સિદ્ધાયતન, શકેન્દ્ર, ઈશાનેન્દ્રના ૪ મહેલો આદિ પૂર્વવત્.

(૪) પંડક વન - સુમાનસ વનથી ૩૬,૦૦૦ યો. ઊંચે મેરૂ શિખર પર છે. ૪૮૪ યો. ચુડી આકારે છે. મેરૂની ૧૨ યો.ની ચુલિકાને ચોતરફ વિંટાયેલ છે. વેદિકા, વનખંડ, ૪ સિદ્ધાયતન, ૧૬ વાવ, મધ્યે ૪ મહેલ સર્વ પૂર્વવત્ જાણવું.

મધ્યની મેરૂ ચુલિકા મૂળમાં ૧૨ યો., મધ્યે ૮ યોજન, ઉપર ૪ યો. ના વિસ્તારવાળી ૪૦ યો. ઊંચી છે. વૈદુર્ય રત્નમય છે. ૧ વેદિકા વનખંડથી વિંટાયેલ છે. મધ્યે ૧ સિદ્ધાયતન છે.

પંડક વનની ૪ દિશામાં ૪ શિલાઓ છે. પાંડૂ, પાંડૂબલ, રક્ત અને રત્નકંબલ. દરેક શિલા ૫૦૦ યો. લાંબી, ૨૫૦ યો. પહોળી, ૪ યોજન જાડી, અર્ધચંદ્રાકારે છે. પૂર્વ પશ્ચિમ શિલાઓ પર બબ્બે સિંહાસન છે. ત્યાં મહાવિદેહના તીર્થંકરોનો જન્માભિષેક, ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક દેવો કરે છે. ઉત્તરદક્ષિણે એક એક સિંહાસન છે. ત્યાં ભરત, ઐરવતના તીર્થંકરોનો અભિષેક ૪ પ્રકારના દેવો કરે છે.

મેરૂ પર્વતના ૩ કરંડ છે. હેઠલો ૧૦૦૦ યો. ધરતીમાં, મધ્યનો ૬૩,૦૦૦ યો. ધરતી પર અને ઉપલો ૩૬,૦૦૦ યો. નો એમ કુલ ૧ લાખ યોજનનો શાશ્વતો મેરૂ છે.

(૫) કૂટ દ્વાર : ૪૬૭ કૂટ પર્વતોની ઉપર અને ૫૮ કૂટ ક્ષેત્રોમાં

છે.

	કૂટ સંખ્યા	ઊંચા યોજન	મૂળમાં વિસ્તાર	ઊંચે (ટોચ પર)વિસ્તાર
ચૂલ હેમવંત પર	૧૧	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
મહા હેમવંત પર	૮	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
નિષિધ પર્વત પર	૯	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
નીલવંત પર્વત પર	૯	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦

રૂપી પર્વત પર	૮૦	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
શિખરી પર્વત પર	૧૧	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
વૈતાદ્ર્ય ૩૪×૯ =>	૩૦૬	૨૫ ગાઉ	૨૫ ગાઉ	૧૨ ગાઉ
વસ્ખાર ૧૬×૪ =>	૬૪	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
વિદ્યુતપ્રભા ગજદંતા પર	૯	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
માલવંતા ગજદંતા પર	૯	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
સુમાનસ ગજદંતા પર	૭	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
ગંધમાલ ગજદંતા પર	૭	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
મેરૂના નંદનવનમાં	૯	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
પર્વતો ઉપર	૪૬૭			
ભદ્રશાલના વનમાં	૮	૫૦૦	૫૦૦	૨૫૦
દેવકુરૂમાં	૮	૮ યો.	૮ યો.	૪ યો.
ઉત્તરકુરૂમાં	૮	૮ યો.	૮ યો.	૪ યો.
ચકવર્તીના વિજયમાં	૩૪	૮ યો.	૮ યો.	૪ યો.
કુલ	૫૨૫	(જમીન પર ૫૮ + ૪૬૭ પર્વતના)		

ગજદંતાના ૨ અને નંદનવનના ૧ કૂટને ૧,૦૦૦ યો. ઊંચા, ૧,૦૦૦ યો. મૂળમાં અને ઊંચે ૫૦૦ યોજનનો વિસ્તાર સમજવો.

૭૬ કૂટો (૧૬ વસ્ખાર, ૮ દેવકુરૂ, ૮ ઉત્તરકુરૂ, ૩૪ વૈતાદ્ર્ય) પર યક્ષ ગૃહો છે.

શેષ કૂટો પર દેવદેવીના મહેલો છે. ૪ વનમાં ચાર - ચાર (૧૬), મેરૂચૂલાપર ૧, જંબુ વૃક્ષ પર ૧, સામલી વૃક્ષ પર ૧, યક્ષ ગૃહ ; એમ કુલ ૯૫ શાશ્વતા સિદ્ધાયતન છે.

(૬) તીર્થ દ્વાર : ૩૪ વિજય (૩૨ મહાવિદેહના, ૧ ભરત, ૧ ઐરવત) માં દરેકમાં ત્રણ ત્રણ લૌકિક તીર્થ છે. મગધ, વરદામ

અને પ્રભાસ. જ્યારે ચક્રવર્તીઓ ખંડ સાધવા જાય ત્યારે ત્યાં રોકાય છે. અટક કરે છે. તીર્થંકરોના જન્માભિષેક માટે પણ એ તીર્થોનું જળ અને ઔષધિ દેવો લાવે છે.

(૭) શ્રેણી દ્વાર : વિદ્યાધરોની તથા દેવોની ૧૩૬ શ્રેણી છે. વૈતાદ્ય પર ૧૦ યો. ઊંચે વિદ્યાધરોની શ્રેણી છે. દક્ષિણ શ્રેણીમાં ૫૦ અને ઉત્તર શ્રેણીમાં ૬૦ નગરો છે. ત્યાંથી ૧૦ યો. ઊંચે અભિયોગ દેવોની બે શ્રેણી (ઉત્તર, દક્ષિણની) છે.

એમ ૩૪ વૈતાદ્ય પર ચાર ચાર શ્રેણી છે. કુલ $૩૪ \times ૪ = ૧૩૬$ શ્રેણીઓ છે.

(૮) વિજય દ્વાર : કુલ ૩૪ વિજય છે. જ્યાં ચક્રવર્તી છ ખંડનું એક છત્ર રાજ્ય કરી શકે છે. તેમાંથી ૩૨ વિજય મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં છે. તેના નામ નીચે મુજબ :-

પૂર્વ વિદેહ	સીતા નદી	પશ્ચિમ વિદેહ	સીતોદા નદી
ઉત્તર કિનારે ૮	દક્ષિણ કિનારે ૮	ઉત્તર કિનારે ૮	દક્ષિણ કિનારે ૮
કચ્છ વિજય	વચ્છ વિજય	પન્ન વિજય	વિપ્રા વિજય
સુકચ્છ વિજય	સુવચ્છ વિજય	સુપન્ન વિજય	સુવિપ્રા વિજય
મહાકચ્છ વિજય	મહાવચ્છ વિજય	મહાપન્ન વિજય	મહાવિપ્રા વિજય
કચ્છવતી વિજય	વચ્છવતી વિજય	પન્નાવતી વિજય	વિપ્રાવતી વિજય
આવતા વિજય	રમા વિજય	સંખા વિજય	વગ્ગુ વિજય
મંગળા વિજય	રમક વિજય	કુમુદા વિજય	સુવગ્ગુ વિજય
પુરકલા વિજય	રમણિક વિજય	નિલીના વિજય	ગન્ધીલા વિજય
પુષ્કલાવતી "	મંગલાવતી "	સલીલાવતી "	ગન્ધીલાવતી "

પ્રત્યેક વિજય ૧૬,૫૮૨ યો. ૨ કળા દક્ષિણોત્તર લાંબી અને ૨૨૨૩ યોજન પૂર્વ પશ્ચિમમાં પહોળી છે. એ ૩૨ તથા ૧ ભરતક્ષેત્ર,

૧ ઐરવત ક્ષેત્ર, એમ ૩૪ વિજયમાં ચક્રવર્તી થઈ શકે છે. આ ૩૪ વિજયોમાં, ૩૪ દીર્ઘ વૈતાદ્ય પર્વત, ૩૪ તમસ્ ગુફા, ૩૪ ખંડ પ્રભા ગુફા, ૩૪ રાજ્યાની, ૩૪ નગરી, ૩૪ કૃતમાલી દેવ, ૩૪ નટમાલી દેવ, ૩૪ ઋક્ષભકૂટ, ૩૪ ગંગા નદી, ૩૪ સિંધુ નદી, એ બધા શાશ્વત છે.

(૯) દ્રહ દ્વાર : ૬ વર્ષધર પર્વતો પર છ દ્રહ છે. ૫ દેવકુરુમાં અને ૫ ઉત્તરકુરુમાં છે.

દ્રહના નામ (કુંડ)	ક્યા પર્વત ઉપર છે.	લંબાઈ યોજન	પહોળાઈ યોજન	ઊંડાઈ યોજન	દેવી	કમળ
પદ્મ દ્રહ	ચુલહેમવંત	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	શ્રીદેવી	૧૨૦૫૦૧૨૦
મહાપદ્મ દ્રહ	મહાહેમવંત	૨૦૦૦	૧૦૦૦	૧૦	લક્ષ્મી	૨૪૧૦૦૨૪૦
ત્રીગચ્છ દ્રહ	નિષેધ	૪૦૦૦	૨૦૦૦	૧૦	ધૃતિ	૪૮૨૦૦૪૮૦
કેશરી દ્રહ	નીલવંત	૪૦૦૦	૨૦૦૦	૧૦	બુદ્ધિ	૪૮૨૦૦૪૮૦
મહાપુંડરીક	રૂપી	૨૦૦૦	૧૦૦૦	૧૦	હ્રી	૨૪૧૦૦૨૪૦
પુંડરીક દ્રહ	શિખરી	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	કીર્તિ	૧૨૦૫૦૧૨૦
૧૦ દ્રહ	જમીન પર	૧૦૦૦	૫૦૦	૧૦	૧૦દેવ	૨૪૧૦૦૨૪૦
કુલ -						૧૯,૨૮,૦૧,૯૨૦

દેવકુરુના ૫ દ્રહ - નિષેધ દ્રહ, દેવકુરુ દ્રહ, સૂર્ય દ્રહ, સૂલસ દ્રહ અને વિદ્યુતપ્રભ દ્રહ.

ઉત્તરકુરુના ૫ દ્રહ - નીલવંત દ્રહ, ઉત્તરકુરુ દ્રહ, ચંદ્ર દ્રહ, ઐરવત દ્રહ અને માલવંત દ્રહ.

(૧૦) નદી દ્વાર : ૧૪,૭૦,૦૦૦ નદીઓ છે. નીચેના યંત્રથી વિગત જાણવી.

ની. ઊં. = નીકળતાં ઊંડી, પ્ર. ઊં. = સમુદ્રમાં પ્રવેશતાં ઊંડી

ની. વિ. = નીકળતાં વિસ્તાર, પ્ર. વિ. = સમુદ્રમાં પ્રવેશતાં વિસ્તાર

નદી	પર્વતથી	કુંડથી	ની.ઊં.	ની.વિ.	પ.ઊં.	પ. વિ.	પરિવાર નદીઓનો
ગંગા	ચુલહેમવંત	પદ્મ	૦૧ગાઉ	૬૧ યો.	૧૧ યો.	૬૨૧ યો.	૧૪૦૦૦
સિંધુ	"	"	"	"	"	"	૧૪૦૦૦
રોહિતા	"	"	૧ ગાઉ	૧૨૧ યો	૨૧ યો	૧૨૫ યો	૨૮૦૦૦
રોહિતંસા	મહાહેમ.	મહાપદ્મ	"	"	"	"	૨૮૦૦૦
હરિકંતા	"	"	૨ ગાઉ	૨૫ યો	૫ યો	૨૫૦ યો	૫૬૦૦૦
હરિ-	નિષિધ	ત્રીગચ્છ	"	"	"	"	૫૬૦૦૦
સલીલા	"	"	"	"	"	"	"
સીતા	"	"	૪ ગાઉ	૫૦ યો	૧૦ યો	૫૦૦ યો	૫૩૨૦૦૦
સીતોદા	નીલવંત	કેશરી	"	"	"	"	૫૩૨૦૦૦
નરકંતા	"	"	૨ ગાઉ	૨૫ યો	૫ યો	૨૫૦ યો	૫૬૦૦૦
નારીકંતા	રૂપી-મહાપુંડરીક	"	"	"	"	"	૫૬૦૦૦
રૂપકુલા	"	"	૧ ગાઉ	૧૨૧ યો	૨૧ યો	૧૨૫ યો	૨૮૦૦૦
સુવર્ણકુલા	શિખરી	પુંડરિક	"	"	"	"	૨૮૦૦૦
રક્તા	"	"	૦૧ગાઉ	૬૧ યો.	૧૧ યો.	૬૨૧ યો	૧૪૦૦૦
રક્તોદા	"	"	"	"	"	"	૧૪૦૦૦
વિદેહની	કુંડોથી	ધરતીપર	"	"	"	"	૧૪૦૦૦
૬૪ નદી			કુલ ૭૮ નદીઓનો પરિવાર- ૧૪,૭૦,૦૦૦				

દરેક નદી, ઉપર બતાવેલ પર્વત ઉપરના કુંડથી નીકળીને આગળ વહેતા ગંગાપ્રભાસ, સિંધુપ્રભાસ, આદિ કુંડમાં ધોધ રૂપે પડે છે. ત્યાંથી આગળ જતાં અર્ધા પરિવાર જેટલી નદીઓ મળે છે. તે સાથે વચ્ચે આવતા પહાડની નીચેથી આગળ વહે છે. ત્યાં અર્ધા પરિવારની નદીઓ મળે છે. તે સાથે વહીને જંબુદ્વીપની જગતિથી બહાર લવણસમુદ્રને મળે છે.

ગંગાપ્રભાસ આદિ કુંડોમાં ગંગાદ્વીપ આદિ નામના એકેક દ્વીપ છે. તેમાં એ જ નામની એકેક દેવી સપરિવાર રહે છે. આ કુંડો, દ્વીપો

અને દેવીઓ નદીના જેવાં નામે છે. એ નામો શાશ્વતા છે.

યંત્રમાં બતાવ્યા મુજબ ૭૮ મૂળ નદીઓ અને તેના પરિવારની (મળનારી) ૧૪,૭૦,૦૦૦ નદીઓ છે. એ ઉપરાંત મહાવિદેહના ૩૨ વિજયોના ૨૮ અંતર છે. તેમાં ૧૬ વસ્ખાર પર્વત પહેલા લખ્યા છે અને શેષ ૧૨ અંતરમાં, ૧૨ અંતરનદીઓ છે. તેના નામ : ગૃહવંતી, દ્રહવંતી, પંકવંતી, તંતજલા, મંતજલા, ઉગમજલા, ક્ષીરોદા, સિંહસોતા, અંતોબહની, ઉપમાલની, ફેનમાલની અને ગંભીરમાલની. આ દરેક નદી ૧૨૫ યો. પહોળી, ૨૧૧ યો. ઊંડી અને ૧૬૫૮૨ યો. ૨ કળાની લાંબી છે. એવં કુલ નદીઓ ૧૪,૭૦,૦૦૦ છે. વધુ વિસ્તાર જંબુદ્વીપ પ્રશ્નિ સૂત્રથી જાણવો.

ઈતિ ખંડા જોયણ.

૪૭. ધર્મથી સન્મુખ થવાના ૧૫ કારણ

- (૧) નીતિમાન હોય કારણકે નીતિ ધર્મની માતા છે.
- (૨) હિંમતવાન ને બહાદુર હોય કારણકે કાયરોથી ધર્મ બની શકે નહિ.
- (૩) ધૈર્યવાન હોય કારણકે દરેક કાર્યોમાં આતુરતા (સાહસ) ન કરે.
- (૪) બુદ્ધિમાન હોય કારણકે દરેક કાર્ય પોતાની મતિએ વિચારીને કરે.
- (૫) અસત્યને ધિક્કારી કાઢનાર હોય અને સત્ય વચન બોલનાર હોય.
- (૬) નિષ્કપટી હોય, હૃદય સાફ, સ્ફટિક રત્ન માફક હોય.
- (૭) વિનયવાન હોય, મધુર ભાષાનો બોલનાર હોય.

- (૮) ગુણગ્રાહી હોય અને સ્વ આત્મશલાઘા ન કરે. (પોતે પોતાના ગુણ બીજા તરફથી માન પામવા માટે ન કહે.)
- (૯) પ્રતિજ્ઞાનો પાલક હોય એટલે જે નિયમો કર્યા હોય તેને બરાબર પાળે.
- (૧૦) દયાવાન હોય એટલે પરોપકારની બુદ્ધિ હોય.
- (૧૧) સત્ય ધર્મનો અર્થી હોય ને સત્યનો જ પક્ષ કરનાર હોય.
- (૧૨) જીતેન્દ્રિય હોય ને કષાયની મંદતા હોય.
- (૧૩) આત્મકલ્યાણની દ્રઢ ઈચ્છાવાળો હોય.
- (૧૪) તત્ત્વ વિચારમાં નિપુણ હોય ને તત્ત્વમાં જ રમણતા કરે.
- (૧૫) જેની પાસે ધર્મ પામ્યો હોય તેનો ઉપકાર કોઈ વખત ભૂલે નહિ અને વખત આવે પાછો ઉપકારી ઉપર સામો ઉપકાર કરનાર હોય.
- ઈતિ ધર્મથી સન્મુખ થવાના ૧૫ કારણ.

૪૮. માર્ગાનુસારીના

૩૫ ગુણ

- (૧) ન્યાય સંપન્ન દ્રવ્ય મેળવે. (૨) સાત કુલ્યસનનો ત્યાગી.
- (૩) અભક્ષ્યનો ત્યાગી. (૪) ગુણપરીક્ષાથી લગ્ન સંબંધ જોડે.
- (૫) પાપભીરૂ. (૬) દેશહિતકર વર્તનવાળો. (૭) પરનિંદાનો ત્યાગી. (૮) અતિપ્રગટ, અતિગુપ્ત કે ઘણા દ્વારવાળા મકાનમાં ન રહે. (૯) સદ્ગુણીની સોબત કરે. (૧૦) બુદ્ધિમાન. (૧૧) કદાચહી ન હોય (સરજા હોય). (૧૨) સેવાભાવી (પોષ્ય વર્ગનો પોષક)

હોય. (૧૩) વિનયી. (૧૪) ભયસ્થાન ત્યાગે. (૧૫) આયવ્યય (આવક-ખર્ચ)નો હિસાબ રાખે. (૧૬) ઉચિત સભ્ય વસ્ત્રાભૂષણપહેરે. (૧૭) સ્વાધ્યાય કરે. (રોજ નિયમિત ધાર્મિક વાંચન, શ્રવણ કરે.) (૧૮) અજીર્ણમાં ભોજન ન કરે. (૧૯) યોગ્ય વખતે - ભૂખ લાગે ત્યારે મિત (મર્યાદામાં), પથ્ય (પચે તેટલું) અને નિયમિત ભોજન કરે. (૨૦) સમયનો સદુપયોગ કરે. (૨૧) ત્રણ પુરૂષાર્થ (ધર્મ, અર્થ, કામ)માં વિવેકી. (૨૨) સમયજ્ઞ (દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવનો જાણ) હોય. (૨૩) શાંત પ્રકૃતિવાળો. (૨૪) બ્રહ્મચર્યના ધ્યેય સમજનારો. (૨૫) સત્ય વ્રતધારી. (૨૬) દીર્ઘદર્શી. (૨૭) દયાળુ. (૨૮) પરોપકારી. (૨૯) કૃતખ્ન ન થતાં કૃતજ્ઞ (અપકારી પર પણ ઉપકાર કરે) હોય. (૩૦) આત્મપ્રશંસા ન ઈચ્છે, ન કરે, ન કરાવે. (૩૧) વિવેકી (યોગ્ય અયોગ્યનો ભેદ સમજનારો હોય). (૩૨) લજ્જાવાન હોય. (૩૩) ધૈર્યવાન હોય. (૩૪) ષડ્ગુણિયુ (ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, રાગ, દ્વેષ) નો નાશ કરવાનો કામી હોય. (૩૫) જીતેન્દ્રિય હોય. એ ૩૫ ગુણધારી હોય તે નૈતિક, ધાર્મિક, જૈન જીવનને યોગ્ય થઈ શકે.

ઈતિ માર્ગાનુસારીના ૩૫ ગુણ.

૪૯. શ્રાવકના ૨૧ ગુણ

- (૧) અક્ષુદ્ર - ઉદાર હૃદયી હોય, તુચ્છવૃત્તિ નહીં તે.
 (૨) યશવંત, રૂપવંત હોય. (૩) સૌમ્ય પ્રકૃતિવાળો હોય.
 (૪) લોકપ્રિય હોય. (૫) અકૂર હોય, (૬) પાપભીરૂ હોય,

- (૭) ધર્મ શ્રદ્ધાવંત હોય, (૮) ચતુરાઈ (દાક્ષિણ્ય) યુક્ત હોય,
 (૯) લજ્જાવાન હોય, (૧૦) દયાવંત હોય,
 (૧૧) માધ્યસ્થ દ્રષ્ટિ હોય, (૧૨) ગંભીર, સહિષ્ણુ, વિવેકી હોય,
 (૧૩) ગુણાનુરાગી હોય, (૧૪) ધર્મોપદેશ કરનાર હોય,
 (૧૫) ન્યાયપક્ષી હોય, (૧૬) શુદ્ધ વિચારક હોય,
 (૧૭) મર્યાદાયુક્ત વ્યવહાર કરનાર, (૧૮) વિનયશીલ હોય,
 (૧૯) કૃતજ્ઞ (ઉપકારનો જાણ) હોય, (૨૦) પરોપકારી હોય,
 (૨૧) સત્કાર્યમાં સદા સાવધાન હોય.

ઈતિ શ્રાવકના ૨૧ ગુણ.

૫૦. વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ બોલ

- (૧) મોક્ષની અભિલાષા રાખવાથી, (૨) ઉચ તપશ્ચર્યા કરવાથી, (૩) ગુરુમુખે સૂત્ર સિદ્ધાંત સાંભળવાથી, (૪) આગમ સાંભળી તેવી પ્રવૃત્તિ કરવાથી, (૫) પાંચેય ઈન્દ્રિય વશ કરવાથી, (૬) છકાય જીવોની રક્ષા કરવાથી, (૭) ભોજન સમયે સાધુ સાધ્વીની ભાવના ભાવવાથી, (૮) સદ્જ્ઞાન ભણવા-ભણાવવાથી, (૯) નિયાણારહિત એક કોટિથી વ્રતમાં રહેતો થકો નવ કોટિએ વ્રત પરચક્રખાણ કરવાથી, (૧૦) દશ પ્રકારની વૈયાવચ્ચ કરવાથી, (૧૧) કષાયને પાતળા પાડી નિર્મૂળ કરવાથી, (૧૨) છતી શક્તિએ ક્ષમા કરવાથી, (૧૩) લાગેલ પાપોની તરત આલોચના કરવાથી, (૧૪) લીધેલ વ્રતો નિર્મૂળ રીતે પાળવાથી, (૧૫) અભયદાન --

- (૫) સ્થવિર (વૃદ્ધ) મુનિના ગુણકીર્તન કરવાથી,
 (૬) બહુશ્રુતના ગુણકીર્તન કરવાથી,
 (૭) તપસ્વીના ગુણકીર્તન કરવાથી,
 (૮) ભણેલા જ્ઞાનને વારંવાર ચિંતવવાથી,
 (૯) સમકિત નિર્મળ પાલન કરવાથી,
 (૧૦) વિનય કરવાથી, (૭-૧૦-૧૩૪ પ્રકારનો વિનય),
 (૧૧) ઉભયકાળ આવશ્યક - પ્રતિક્રમણ કરવાથી,
 (૧૨) લીધેલ વ્રત પચ્ચક્ષ્માણ નિર્મળ પાળવાથી,
 (૧૩) શુભ ધ્યાન ધ્યાવવાથી, (ધર્મ અને શુકલધ્યાન),
 (૧૪) બાર પ્રકારના તપથી નિર્જરા કરવાથી,
 (૧૫) દાન દેવાથી, (અભયદાન, સુપાત્રદાન),
 (૧૬) વૈયાવચ્ચ કરવાથી, (૧૦ પ્રકારની સેવા),
 (૧૭) ચતુર્વિધ સંઘને સમાધિ (સેવા, શોભા) દેવાથી,
 (૧૮) નવું નવું અપૂર્વ તત્ત્વજ્ઞાન ભણવાથી,
 (૧૯) સૂત્ર સિદ્ધાંતની ભક્તિ (સેવા) કરવાથી,
 (૨૦) મિથ્યાત્વ નાશ અને સમકિત ઉદ્યોત કરવાથી (પ્રવચનની પ્રભાવના કરવાથી).

જીવ અનંતાનંત કર્મોને ખપાવે છે. એ સત્કાર્યો કરતાં ઉત્કૃષ્ટ રસાયણ (ભાવના) આવે તો તીર્થંકર નામ કર્મ બંધાય.

ઈતિ તીર્થંકર નામ બાંધવાના ૨૦ કારણો.

તીર્થકર નામ બાંધવાના કારણો

૪૫૭

સુપાત્રદાન દેવાથી, (૧૬) શુદ્ધ મનથી શીયળ (બ્રહ્મચર્ય) પાળવાથી, (૧૭) નિર્વદ્ય (પાપરહિત) મધુર વચન બોલવાથી, (૧૮) લીધેલ સંયમભારને અખંડ પાળવાથી, (૧૯) ધર્મ – શુક્લ ધ્યાન ધ્યાવવાથી, (૨૦) દર માસે છ છ પૌષધ કરવાથી, (૨૧) ઉભયકાળ આવશ્યક કરવાથી, (૨૨) પાછલી રાત્રે ધર્મ જાગરણ કરી, ત્રણ મનોરથ* આદિ ચિંતવવાથી, (૨૩) મરણાંતે આલોચનાદિથી શુદ્ધ થઈ સમાધિ પંડિત મરણ મરવાથી.

આ ૨૩ બોલને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને સેવન કરવાથી જીવ વહેલો મોક્ષે જાય.

ઈતિ વહેલા મોક્ષ જવાના ૨૩ બોલ.

૫૧. તીર્થકર નામ બાંધવાના ૨૦ કારણો

શ્રી જ્ઞાતાસૂત્ર અધ્યયન ૮

- (૧) શ્રી અરિહંત ભગવાનના ગુણકીર્તન કરવાથી,
- (૨) શ્રી સિદ્ધ ભગવાનના ગુણકીર્તન કરવાથી,
- (૩) આઠ પ્રવચન માતાનું આરાધન કરવાથી, (૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિ),
- (૪) ગુણવંત ગુરુના ગુણકીર્તન કરવાથી,

* ઠાણાંગ સૂત્રના ત્રીજે ઠાણે ત્રણ મનોરથનું ચિંતન મહાનિર્જરાનું કારણ બતાવેલ છે (૧) હું ક્યારે અલ્પ આરંભી અને અલ્પ પરિગ્રહી બનીશ. (૨) હું ક્યારે આ દુઃખરૂપ અને પાપરૂપ સંસારનો ત્યાગ કરી સંયમ ગ્રહણ કરીશ. (૩) હું ક્યારે સંથારો લઈ, પંડિત મરણો મરીશ. તે દિવસ મારો ધન્ય બનશે.

પર. પરમ કલ્યાણના ૪૦ બોલ

નીચેના ૪૦ બોલમાંથી એક અથવા અનેક બોલનું સેવન, આરાધન કરવાથી જીવનું પરમ કલ્યાણ થાય છે.

ક્રમ	ગુણ	દર્શાત	સૂત્રની સાક્ષી
૦૧	સમકિત નિર્મળ પાળવાથી	શ્રેણિક મહારાજા	ઠાણાંગ સૂત્ર
૦૨	નિયાણા રહિત તપશ્ચર્યાથી	તામલી તાપસ	ભગવતી સૂત્ર
૦૩	ત્રણ યોગો નિશ્ચળ કરવાથી	ગજસુકુમાળ મુનિ	અંતગડ સૂત્ર
૦૪	સમભાવે ક્ષમા કરવાથી	અર્જુનમાળી	અંતગડ સૂત્ર
૦૫	૫ મહાવ્રત નિર્મળ પાળવાથી	ગૌતમસ્વામી	ભગવતી સૂત્ર
૦૬	પ્રમાદ છોડી અપ્રમાદી થવાથી	શૈલક રાજર્ષિ	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૦૭	ઈન્દ્રિય દમન કરવાથી	હરિકેશી મુનિ	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૦૮	મિત્રોમાં માયા—કપટ ન "	મલ્લિનાથના મિત્રો	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૦૯	ધર્મ ચર્યા કરવાથી	કેશી — ગૌતમ	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૧૦	સત્ય ધર્મ પર શ્રદ્ધા કરવાથી	વરૂણનાગ નટુઆના મિત્ર	ભગવતી સૂત્ર
૧૧	જીવોપર કરૂણા કરવાથી	મેઘકુમાર—હાથીભવે	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૧૨	સત્યવાત નિઃશંકપણે કહેવાથી	આનંદ શ્રાવક	ઉપાશક દશાંગ
૧૩	કષ્ટમાં પણ વ્રતોમાં દૃઢતાથી	અંબડ ને ૭૦૦ શિષ્ય	ઉવવાઈ સૂત્ર
૧૪	શુદ્ધ મને શીયળ પાળવાથી	સુદર્શન શેઠ	સુદર્શન ચરિત્ર
૧૫	પરિગ્રહની મમતા છોડવાથી	કપિલ બ્રાહ્મણ	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૧૬	ઉદારભાવે સુપાત્ર દાન દેવાથી	સુમુખ ગાથાપતિ	વિપાક સૂત્ર
૧૭	વ્રતથી ડગતાને સ્થિર કરવાથી	રાજેમતી	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૧૮	ઉચ્ચ તપસ્યા કરવાથી	ધન્નામુનિ	અનુત્તરોવવાઈ
૧૯	અગ્લાનપણે વૈયાવચ્ચ "	પંથકમુનિ	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૨૦	સદૈવ અનિત્યભાવનો ભાવતાં	ભરત ચક્રવર્તી	જંબુદ્વીપ પ્રજ્ઞમિ
૨૧	અશુભ પરિણામો રોકવાથી	પ્રસન્નચંદ્ર રાજર્ષિ	શ્રેણિકચરિત્ર
૨૨	સત્યજ્ઞાન પર શ્રદ્ધા રાખવાથી	અર્હન્નક શ્રાવક	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

૨૩	ચતુર્વિધ સંઘની વૈયાવચ્ચથી	સનતકુમાર ચકવર્તી	ભગવતી સૂત્ર
		પૂર્વ ભવે	
૨૪	ચડતે ભાવે મુનિસેવા કરવાથી	બાહુભલી પૂર્વ ભવે	ઋષભદેવ ચરિત્ર
૨૫	શુદ્ધ અભિગ્રહ કરવાથી	પાંચ પાંડવ	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૨૬	ધર્મદલાલી કરવાથી	શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ	અંતગડ સૂત્ર
૨૭	સૂત્રજ્ઞાનની ભક્તિ કરવાથી	ઉદાયન રાજા	ભગવતી સૂત્ર
૨૮	જીવદયા પાલન કરવાથી	ધર્મરૂચિ આણગાર	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર
૨૯	વ્રતથી પડતાં જ સાવચેત થાય	અરણિક મુનિ	આવશ્યક સૂત્ર
૩૦	આપત્તિ આવ્યે ધૈર્ય રાખવાથી	ખંધક ઋષિના ૫૦૦ શિષ્ય	ભગવતી સૂત્ર
૩૧	જિનરાજની ભક્તિ કરવાથી	પ્રભાવતી રાણી	ગ્રંથમાંથી
૩૨	પ્રાણની પરવા મૂકી દયા પાળે	મેઘરથ રાજા	શાંતિનાથ ચરિત્ર
૩૩	છતી શક્તિએ ક્ષમા કરવાથી	પરદેશી રાજા	રાયપ્રશ્રીય સૂત્ર
૩૪	સગા ભાઈનો પણ મોહ છોડવાથી	રામ-બ્રજદેવ	૬૩ સલાકા પુરૂષ ચરિત્ર
૩૫	દેવાદિના ઉપસર્ગ સહેવાથી	કામદેવ શ્રાવક	ઉપાશક દશાંગ
૩૬	દેવ ગુરુ વંદનમાં નિર્ભિક થવાથી	સુદર્શન શેઠ	અંતગડ સૂત્ર
૩૭	ચર્યાથી વાદીઓને જીતવાથી	મંડુક શ્રાવક	ભગવતી સૂત્ર
૩૮	મળેલા નિમિત્ત પર શુભ ભાવનાથી	આર્દ્રકુમાર	સૂત્રકૃતાંગ સૂત્ર
૩૯	એકત્વ ભાવના ભાવવાથી	નમિ રાજર્ષિ	ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર
૪૦	વિષય સુખમાં ગૃહ ન થવાથી	જિનરક્ષ-જિનપાલ	જ્ઞાતાધર્મકથા સૂત્ર

ઈતિ પરમ કલ્યાણના ૪૦ બોલ.

પ૩. તીર્થકરના ૩૪ અતિશય

સમવાયાંગ સૂત્ર - ૩૪

- (૧) તીર્થકરના કેશ, નખ ન વધે, સુશોભિત રહે.
 (૨) શરીર નિરોગી રહે. (૩) લોહીમાંસ ગોક્ષીર (મીઠા દૂધ) જેવા હોય. (૪) શ્વાસોશ્વાસ પદ્મકમળ જેવો સુગંધી હોય.
 (૫) આહાર નિહાર અદૃશ્ય હોય. (૬) આકાશમાં ધર્મચક્ર ચાલે.
 (૭) આકાશમાં ત્રણ છત્ર ધરાય. (૮) બે ચામર વિંઝાય.
 (૯) આકાશે પાદપીઠ સહિત સિંહાસન ચાલે.
 (૧૦) આકાશમાં ઈન્દ્રધ્વજ ચાલે. (૧૧) તીર્થકરની અવગાહનાથી ૧૨ ગણું ઊંચું અશોકવૃક્ષ રહે. (૧૨) ભામંડળ હોય.
 (૧૩) વિષમ ભૂમિ સમ થાય. (૧૪) કાંટા ઊંધા થઈ જાય.
 (૧૫) છયે ઋતુ અનુકૂળ થાય. (૧૬) અનુકૂળ વાયુ વાય.
 (૧૭) પાંચ વર્ષના અચેત ફૂલની દેવતા વૃષ્ટિ કરે. (૧૮) અશુભ પુદ્ગલોનો નાશ થાય. (૧૯) સુગંધી વર્ષાથી ભૂમિ છંટાય.
 (૨૦) શુભ પુદ્ગલ પ્રગટે. (૨૧) યોજનગામી વાણીની ધ્વનિ હોય.
 (૨૨) અર્ધમાગધી ભાષામાં દેશના દે. (૨૩) સર્વ સભા પોતાની ભાષામાં સમજે. (૨૪) જન્મ વેર, જાતિ વેર શાંત થાય.
 (૨૫) અન્ય મતિ પણ દેશના સાંભળે અને વિનય કરે.
 (૨૬) પ્રતિવાદી નિરૂત્તર બને.
 પચ્ચીસ યોજન સુધી નીચે પ્રમાણે કોઈ જાતના ઉપદ્રવ ન થાય.
 (૨૭) મહામારી (પ્લેગ) ન થાય. (૨૮) તીડ, મચ્છર વિ. કોઈ ઉપદ્રવ ન થાય. (૨૯) સ્વચક્રનો ભય ન હોય. (૩૦) પરલશકરનો ભય ન હોય. (૩૧) અતિવૃષ્ટિ ન થાય. (૩૨) અનાવૃષ્ટિ ન થાય.

(૩૩) દુકાળ ન પડે. (૩૪) પહેલાં થયેલ ઉપદ્રવ શાંત થાય.

૨-૩-૪-૫ અતિશય જન્મથી હોય, ૧૨મું તથા ૨૧ થી ૩૪ સુધીનાં ૧૫ અતિશય કેવળજ્ઞાન થયા પછી પ્રગટે અને બાકીના ૧૫ અતિશય દેવકૃત હોય છે.

ઇતિ તીર્થકરના ૩૪ અતિશય.

૫૪. બ્રહ્મચર્યની ૩૨ ઉપમા

શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રના અધ્યયન ૯ ના આધારે

૧ સૌ જ્યોતિષી સમૂહમાં ચંદ્રમાં તેમ સૌ વ્રતોમાં બ્રહ્મચર્ય મોટું, કિંમતી અને પ્રધાન.

૨ સૌ ખાણોમાં સોનાની ખાણ કિંમતી તેમ	"
૩ સૌ રત્નોમાં વૈડુર્ય રત્ન પ્રધાન તેમ	"
૪ સૌ આભૂષણોમાં મુગટ પ્રધાન તેમ	"
૫ સૌ વસ્ત્રોમાં ક્ષેમયુગલ* પ્રધાન તેમ	"
૬ સૌ ચંદનમાં ગોશીર્ષ ચંદન પ્રધાન તેમ	"
૭ સૌ ફૂલોમાં અરવિંદકમળ પ્રધાન તેમ	"
૮ સૌ ઔષધીશ્વરમાં ચૂલહેમવંત પર્વત પ્રધાન તેમ	"
૯ સૌ નદીઓમાં સીતા, સીતોદા પ્રધાન તેમ	"
૧૦ સૌ સમુદ્રોમાં સ્વયંભુરમણ પ્રધાન તેમ	"
૧૧ સૌ પર્વતોમાં મેરૂ ઊંચો ને પ્રધાન તેમ	"

* દરેક જિનને (તીર્થકરને) ઈન્દ્રએ આપેલ દેવદૃષ્ય વસ્ત્ર.

- ૧૨ સૌ હાથીઓમાં ઐરાવત પ્રધાન તેમ   "
- ૧૩ સૌ ચતુષ્પદોમાં કેશરીસિંહ   "
- ૧૪ સૌ ભવનપતિમાં ધરણેન્દ્ર   "
- ૧૫ સુવર્ણકુમાર દેવમાં વેણુદેવેન્દ્ર   "
- ૧૬ દેવલોકમાં બ્રહ્મલોક મોટું ને   "
- ૧૭ સૌ સભાઓમાં સૌધર્મી સભા મોટીને પ્રધાન   "
- ૧૮ સૌ સ્થિતિના દેવોમાં સર્વાર્થસિદ્ધ—
 —વિમાનના દેવોની સ્થિતિ પ્રધાન તેમ   "
- ૧૯ સૌ દાનોમાં અભયદાન મોટું ને પ્રધાન તેમ   "
- ૨૦ સૌ રંગોમાં કિરમજી રંગ પ્રધાન તેમ   "
- ૨૧ સૌ સંસ્થાનોમાં સમયઉરંજી પ્રધાન તેમ   "
- ૨૨ સૌ સંહનનમાં વજ્રઋષભનારાય પ્રધાન તેમ   "
- ૨૩ સૌ લેશ્યામાં શુક્લ લેશ્યા મોટી ને પ્રધાન તેમ   "
- ૨૪ સૌ ધ્યાનોમાં શુક્લ ધ્યાન મોટું ને પ્રધાન તેમ   "
- ૨૫ સૌ જ્ઞાનમાં કેવળજ્ઞાન પ્રધાન તેમ   "
- ૨૬ સૌ ક્ષેત્રોમાં મહાવિદેહક્ષેત્ર પ્રધાન તેમ   "
- ૨૭ સૌ સાધુઓમાં તીર્થંકર પ્રધાન તેમ   "
- ૨૮ સૌ ગોળ પર્વતોમાં રુચક પર્વત પ્રધાન તેમ   "
- ૨૯ સૌ વૃક્ષોમાં સુદર્શનવૃક્ષ પ્રધાન તેમ   "
- ૩૦ સૌ વનોમાં નંદનવન પ્રધાન તેમ   "
- ૩૧ સૌ ઋદ્ધિમાં ચક્રવર્તી ની ઋદ્ધિ પ્રધાન તેમ   "
- ૩૨ સૌ યોદ્ધામાં વાસુદેવ પ્રધાન તેમ   "

ઈતિ બ્રહ્મચર્યની ૩૨ ઉપમાં.

પપ. શ્રમણ નિર્ગથના સુખની તુલ્યતા

ભગવતી શતક ૧૪, ઉ. ૯

એક માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી વાણવ્યંતરના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

બે માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી નવનિકાયના (અસુરકુમાર સિવાયના ૯ ભવનપતિ) દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

ત્રણ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી અસુરકુમારના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

ચાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ગ્રહ-નક્ષત્ર-તારાના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

પાંચ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ચંદ્ર-સૂર્યના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

છ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ૧-૨ જા દેવલોકના દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

સાત માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ૩-૪ થા દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

આઠ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ૫-૬ ઠા દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

નવ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ૭-૮ મા દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

દશ માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી ૯ થી ૧૨ મા દેવલોકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

અગિયાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી નવ ગૈવેયકના દેવનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

બાર માસ નિર્મળ સંયમ પાળવાથી પાંચ અનુત્તર વિમાનવાસી દેવોનું સુખ ઉલ્લંઘી જાય.

એ પછી શુદ્ધ શુદ્ધતર પરિણામવાળા થઈ સિદ્ધ થાય છે યાવત્ સર્વ દુઃખો અંત કરે છે.

ઈતિ શ્રમણ નિર્ગથના સુખની તુલ્યતા.

૧૨ જાડા

૫૬. ૫૬ દ્રવ્ય પર ૩૧ દ્વાર

ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૩, ઉ. ૪, ફક્ત દ્વાર ૨૮ અને ૩૦ માટે તથા પત્રવણા ૫૬ ૩, ફક્ત દ્વાર ૩૧ માટે

૩૧ દ્વારના નામ : ૧. નામ દ્વાર, ૨. આદિ, ૩. સંઠાણ, ૪. દ્રવ્ય, ૫. ક્ષેત્ર, ૬. કાળ, ૭. ભાવ, ૮. સામાન્ય-વિશેષ, ૯. નિશ્ચય, ૧૦. નય, ૧૧. નિક્ષેપ, ૧૨ ગુણ, ૧૩. પર્યાય, ૧૪. સાધારણ, ૧૫. સાધર્મી, ૧૬. પારિણામિક, ૧૭. જીવ, ૧૮. મૂર્ત, ૧૯. પ્રદેશ, ૨૦. એક, ૨૧. ક્ષેત્રક્ષેત્રી, ૨૨. ક્રિયા, ૨૩. નિત્ય, ૨૪. કારણ, ૨૫. કર્તા, ૨૬. ગતિ, ૨૭. પ્રવેશ, ૨૮. પૃચ્છા, ૨૯. સ્પર્શના, ૩૦. પ્રદેશસ્પર્શના, અને ૩૧. અલ્પબહુત્વ દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧ ધર્મ, ૨ અધર્મ, ૩ આકાશ, ૪ જીવ, ૫ પુદ્ગલાસ્તિકાય, ૬ કાળ દ્રવ્ય.

૨. આદિ દ્વાર : દ્રવ્યાપેક્ષા બધા દ્રવ્ય અનાદિ છે. ક્ષેત્રાપેક્ષા પુદ્ગલ, જીવ, ધર્મ, અધર્મ, લોક વ્યાપક છે, તે માટે સાદિ છે. માત્ર આકાશ અનાદિ છે. કાળાપેક્ષા પેદૈ દ્રવ્ય અનાદિ છે. ભાવાપેક્ષા પેદૈ દ્રવ્યમાં ઉત્પાદ વ્યય અપેક્ષાએ સાદિસાન્ત છે.

૩. સંઠાણ દ્વાર : ધર્માસ્તિકાય અને અધર્માસ્તિકાયનું સંઠાણ ગાડાના ઓઘણ^૧ જેવું, આકાશસ્તિકાયનું સંઠાણ લોકમાં ડોકના દાગીના જેવું, અલોકમાં ઓઘણાકાર. જીવ તથા પુદ્ગલના સંઠાણ અનેક પ્રકારનાં અને કાળને આકાર નથી, પ્રદેશ નથી માટે.

૪. દ્રવ્ય દ્વાર : ગુણ પર્યાયના સમૂહયુક્ત હોય તેને દ્રવ્ય કહે છે. દરેક દ્રવ્યના મૂળ છ સ્વભાવ છે. અસ્તિત્વ^૨, વસ્તુત્વ, દ્રવ્યત્વ, પ્રમેયત્વ, અગુરૂલઘુત્વ, પ્રદેશત્વ. ઉત્તર સ્વભાવ અનંત છે. યથા નાસ્તિત્વ, નિત્ય, અનિત્ય, એક, અનેક, ભેદ, અભેદ, ભવ્ય, અભવ્ય,

^૧ આ રીતે વધતા લોકાન્ત સુધી અસંખ્ય પ્રદેશી છે.
 (ગાડાના ઓઘણનો આકાર)

૨ અસ્તિત્વ (સતત્વ) : જે શક્તિના કારણે દ્રવ્યનો કદિ નાશ ન થાય તે. દ્રવ્યનું સદા રહેવું પડે તે.

વસ્તુત્વ : જે શક્તિના કારણે દ્રવ્યમાં અર્થ ક્રિયા હોય તે. જેમ કે ઘડાની અર્થ ક્રિયા જળને ધારણ કરવું તે.

દ્રવ્યત્વ : જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્ય સદાએ સરખા ન રહે અને જેની પર્યાયો હંમેશાં બદલાતી રહે તે.

પ્રમેયત્વ : જે શક્તિના કારણથી દ્રવ્ય કોઈને કોઈ જ્ઞાનનો વિષય હોય તે.

અગુરૂ લઘુત્વ : જે શક્તિના કારણથી એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્ય રૂપે ન પરિણમે તથા એક દ્રવ્યના અનેક અથવા અનંત ગુણ વીખરાઈને જુદા જુદા ન થઈ જાય તે.

પ્રદેશત્વ : જે શક્તિના કારણે દ્રવ્યનો કોઈને કોઈ આકાર અવશ્ય હોય જ.

વકતવ્ય, પરમ ઈત્યાદિ. ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એક એક દ્રવ્ય છે. જીવ, પુદ્ગલ, કાળ અનંત છે. વિશેષ સ્વભાવ પોતપોતાના ગુણ છે જેમાં છ દ્રવ્યો અરસપરસ ભિન્નતા ધરાવે છે.

૫. ક્ષેત્ર દ્વાર : ધર્મ, અધર્મ, જીવ અને પુદ્ગલ લોક વ્યાપક છે. આકાશ લોકાલોક વ્યાપક છે અને કાળ અદ્વીદ્વીપમાં પ્રવર્તનરૂપ છે અને ઉત્પાદ વ્યય રૂપે લોકાલોક વ્યાપક છે.

૬. કાળ દ્વાર : ધર્મ, અધર્મ, આકાશ અને જીવ દ્રવ્યાપેક્ષા અનાદિ અનંત છે. ઉત્પાદ વ્યય (ક્રિયાપેક્ષા) અપેક્ષા સાદિસાંત છે. પુદ્ગલ દ્રવ્ય અપેક્ષા અનાદિ અનંત, પ્રદેશાપેક્ષા સાદિ સાંત છે. કાળ દ્રવ્ય અપેક્ષા અનાદિઅનંત, સમયાપેક્ષા સાદિસાંત છે.

૭. ભાવ દ્વાર : પુદ્ગલ રૂપી છે. શેષ ૫ દ્રવ્યો અરૂપી છે.

૮. સામાન્ય - વિશેષ દ્વાર : સામાન્યથી વિશેષ બળવાન છે. જેમ સામાન્યતઃ દ્રવ્ય ૧ છે, વિશેષતઃ છે. ધર્માસ્તિકાયનો વિશેષ ગુણ ચલણ સહાય છે, અધર્માસ્તિકાયનો સ્થિર સહાય, આકાશાસ્તિકાયનો અવગાહનાદાન, કાળનો વર્તના ગુણ, જીવાસ્તિકાયનો ચૈતન્ય ગુણ, પુદ્ગલાસ્તિકાયનો પૂરણ, ગલન, વિધ્વંસન ગુણ અને સામાન્ય ગુણો છ યે દ્રવ્યોના અનંત અનંત છે.

૯. નિશ્ચય વ્યવહાર દ્વાર - નિશ્ચયથી દરેક દ્રવ્ય પોતપોતાના ગુણોમાં પ્રવર્તે છે. વ્યવહારમાં અન્ય દ્રવ્યોને પોતાના ગુણની સહાયતા આપે છે. જેમ, લોકાકાશમાં બધાં દ્રવ્યો રહે છે તો તેને આકાશ અવગાહનામાં સહાયક થાય છે. પણ અલોકમાં અન્ય દ્રવ્યો નથી એટલે અવગાહનામાં સહાયતા નથી દેતા. છતાં અવગાહન ગુણમાં ષટ્ગુણ હાને વૃદ્ધિ સદા થયો કરે છે. એવી જ રીતે બધા દ્રવ્યો માટે જાણવું.

૧૦. નય દ્વાર : નય એટલે પદાર્થોના અંશનું ગ્રહણ કરે તે.

શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહ

નય ૭ છે. ૧. નૈગમનય, ૨. સંગ્રહનય, ૩. વ્યવહારનય, ૪. ઋજુસૂત્રનય, ૫. શબ્દનય, ૬. સમભિરૂઢનય, ૭. એવંભૂત નય. એ સાતે નયવાળાની માન્યતા કેવી છે ? એ જાણવા માટે જીવ દ્રવ્ય પર સાત નય ઉતારે છે.

- ૧) નૈગમ નયવાળો જીવ, નામના બધાંને ગ્રહણ કરે છે.
- ૨) સંગ્રહ નયવાળો જીવ કહેવાથી જીવનાં અસંખ્ય પ્રદેશો ગ્રહણ કરે.
- ૩) વ્યવહાર નયવાળો જીવ કહેવાથી ત્રસ સ્થાવર જીવોને ગ્રહણ કરે.
- ૪) ઋજુસૂત્ર નયવાળો જીવ કહેવાથી સુખદુઃખ ભોગવતાં જીવને ગ્રહણ કરે છે.
- ૫) શબ્દ નયવાળો જીવ કહેવાથી જીવના ભાવપ્રાણોને ગ્રહણ કરે.
- ૬) સમભિરૂઢ નયવાળો જીવ કહેવાથી કેવળજ્ઞાનીને (ક્ષાયક સમકિતી) ગ્રહણ કરે છે.
- ૭) એવંભૂત નયવાળો જીવ કહેવાથી સિદ્ધ અવસ્થાને (ક્ષાયક સમકિતી) ગ્રહણ કરે છે.

એ રીતે સાતેય નય બધા દ્રવ્યો પર ઉતારી શકાય.

૧૧. નિક્ષેપા દ્વાર : નિક્ષેપ ચાર છે. ૧. નામ — દ્રવ્યનાં નામ માત્રને "નામ નિક્ષેપ" કહે છે. ૨. સ્થાપના — દ્રવ્યની સદૃશ કં-
અસદૃશ સ્થાપના (આકૃતિ) ને "સ્થાપના નિક્ષેપ" કહે છે. ૩. દ્રવ્ય — દ્રવ્યની ભૂત કે ભવિષ્ય પર્યાયને વર્તમાનમાં કહેવી તે "દ્રવ્ય નિક્ષેપ" છે. ૪. ભાવ — દ્રવ્યની મૂળ ગુણયુક્ત દશા તે "ભાવ નિક્ષેપ" છે. ૫. દ્રવ્ય પર એ ચારેય નિક્ષેપ ઉતારીને પણ બોધ કરી શકાય.

૧૨. ગુણ દ્વાર : પ્રત્યેક દ્રવ્યમાં ચાર ચાર ગુણો છે.

ધર્માસ્તિકાયમાં અરૂપી, અંચેતન, અક્રિય અને ચલનસહાય એ ૪ ગુણ
અધર્માસ્તિકાયમાં " " " અને સ્થિર સહાય એ ૪.

આકાશાસ્તિકાયમાં અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને અવગાહનાદાન, ૪.
જીવાસ્તિકાયમાં અરૂપી, ચૈતન્ય, સક્રિય અને ઉપયોગ અથવા

જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વીર્ય એ ૪ ગુણ.

કાળદ્રવ્યમાં અરૂપી, અચેતન, અક્રિય અને વર્તનાગુણ એ ૪ ગુણ.

પુદ્ગલાસ્તિકાયમાં રૂપી, અચેતન, સક્રિય અને પૂરણગલન એ ૪.

૧૩. પર્યાય દ્વાર : પ્રત્યેક દ્રવ્યની ચાર ચાર પર્યાય છે.

ધર્માસ્તિકાયની સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરૂલઘુ એ ૪ પર્યાય.

અધર્મસ્તિકાયની સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરૂલઘુ એ ૪ પર્યાય.

આકાશાસ્તિકાયની સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ અને અગુરૂલઘુ એ ૪ પર્યાય.

જીવાસ્તિકાયની અવ્યાબાધ, અનાવગાહ, અમૂર્ત અને અગુરૂલઘુ, ૪.

પુદ્ગલાસ્તિકાયની વર્ણ, ગંધ, રસ અને સ્પર્શ એ ૪ પર્યાય.

કાળદ્રવ્યની ભૂત, ભવિષ્ય, વર્તમાન અને અગુરૂલઘુ એ ૪ પર્યાય.

૧૪. સાધારણ દ્વાર : સાધારણ ધર્મ જે અન્ય દ્રવ્યમાં પણ લાભે, જેમ કે ધર્માસ્તિકાયમાં અગુરૂલઘુ. અસાધારણ ધર્મ જે અન્ય દ્રવ્યમાં ન લાભે, જેમ કે ધર્માસ્તિકાયમાં મૂલુનુસહાય ઈત્યાદિ.

૧૫. સાધર્મી દ્વાર : ૫૨ દ્રવ્યોમાં પ્રતિસમય ઉત્પાદ વ્યયપણું છે, કેમકે અગુરૂલઘુ પર્યાયમાં ૫૨ ગુણ હાનિ વૃદ્ધિ થાય છે તે છ જે દ્રવ્યોમાં સમાન છે.

૧૬. પારિણામિક દ્વાર:— નિશ્ચય નયથી છ જે દ્રવ્યો પોતપોતાના ગુણોમાં પરિણમે છે. વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ અન્યાન્ય સ્વભાવમાં પરિણમે છે. જેમ જીવ મનુષ્ય આદિ રૂપે અને પુદ્ગલ બે પ્રદેશી યાવત્ અનંત પ્રદેશી સ્કંધ રૂપે પરિણમે છે.

૧૭. જીવ દ્વાર : જીવાસ્તિકાય જીવ છે. શેષ ૫ દ્રવ્ય અજીવ છે.

૧૮. મૂર્ત દ્વાર : પુદ્ગલ રૂપી છે. શેષ અરૂપી છે. કર્મ સંગે

જીવ પણ રૂપી છે.

૧૯. પ્રદેશ દ્વાર : પાંચ દ્રવ્ય સપ્રદેશી છે. કાળ દ્રવ્ય અપ્રદેશી છે. ધર્મ અધર્મ અસંખ્ય પ્રદેશી છે. આકાશ (લોકાલોક અપેક્ષા) અનંત પ્રદેશી છે. એકેક જીવ અસંખ્ય પ્રદેશી છે. અનંત જીવોના અનંત પ્રદેશ છે. પુદ્ગલ પરમાણુ એક પ્રદેશી છે. પરંતુ પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનંત પ્રદેશી છે.

૨૦. એક દ્વાર : ધર્મ, અધર્મ, આકાશ એકેક દ્રવ્ય છે. શેષ ત્રણ દ્રવ્ય અનંત છે.

૨૧. ક્ષેત્રક્ષેત્રી* દ્વાર : આકાશ ક્ષેત્ર છે. બાકીના પાંચ ક્ષેત્રી છે. એટલે કે પ્રત્યેક લોકાકાશ પ્રદેશ પર પાંચેય દ્રવ્ય પોતપોતાની ક્રિયા કરવા છતાં એકબીજામાં મળી જતાં નથી.

૨૨. ક્રિયા દ્વાર :— નિશ્ચયથી બધા દ્રવ્યો પોતપોતાની ક્રિયા કરે છે. વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ ક્રિયા કરે છે. શેષ અક્રિય છે.

૨૩. નિત્ય દ્વાર : દ્રવ્યાસ્તિક નયથી બધા દ્રવ્ય નિત્ય છે. પર્યાયાસ્તિક નયથી બધા અનિત્ય છે. વ્યવહાર નયથી જીવ, પુદ્ગલ અનિત્ય છે. શેષ ચાર દ્રવ્ય નિત્ય છે.

૨૪. કારણ દ્વાર : પાંચેય દ્રવ્ય જીવને કારણ છે પણ જીવ કોઈને કારણ નથી. જેમ જીવ કર્તા અને ધર્માસ્તિકાય કારણ મળવાથી જીવને ચલન કાર્યની પ્રાપ્તિ થઈ. એમ જ બીજા દ્રવ્યો સમજવા.

૨૫. કર્તા દ્વાર :— નિશ્ચયથી બધા દ્રવ્ય પોતપોતાના સ્વભાવ કાર્યના કર્તા છે, વ્યવહારથી જીવ અને પુદ્ગલ કર્તા છે. શેષ અકર્તા છે.

૨૬. ગતિ દ્વાર :— આકાશની ગતિ (વ્યાપકતા) લોકાલોકમાં છે. શેષ લોકમાં છે.

* જગ્યા આપે તે ક્ષેત્ર. તેનો ઉપયોગ કરે તે ક્ષેત્રી.

૨૭. પ્રવેશ દ્વાર :- એક એક આકાશપ્રદેશ પર પાંચેય દ્રવ્યોનો પ્રવેશ છે. તેઓ પોતપોતાની ક્રિયા કર્યે જાય છે. છતાં એક બીજામાં ભળી જતાં નથી જેમ એક નગરમાં પાંચ માણસ પોતપોતાના કાર્ય કરતા રહે પણ એકરૂપ ન થાય.

૨૮. પૃથ્થા દ્વાર : શ્રી ગૌતમ સ્વામી શ્રી મહાવીર સ્વામીને સવિનયે આ પ્રમાણેના પ્રશ્નો પૂછે છે અને શ્રી મહાવીર પ્રભુ તેના ઉત્તર આપે છે.

પ્ર ૧. ધર્માસ્તિકાયના એક પ્રદેશને ધર્માસ્તિકાય કહેવાય ?

જ. નહિ. (એવંભૂતનય અપેક્ષાએ) ધર્માસ્તિકાયના ૧-૨-૩ જાવ સંખ્યાત, અસંખ્યાત પ્રદેશ, જેમાં ધર્માસ્તિકાયનો એક પણ પ્રદેશ બાકી હોય ત્યાં સુધી ધર્માસ્તિકાય ન કહેવાય. સંપૂર્ણ પ્રદેશ યુક્તને જ ધર્માસ્તિકાય કહે છે.

પ્ર ૨. કેવી રીતે ? જ. એવંભૂત નયવાળો થોડા પણ તૂટેલા અપૂર્ણ પદાર્થને પદાર્થ ન માને. અખંડિત દ્રવ્ય ને જ દ્રવ્ય કહે. તેમ બધાં દ્રવ્યો માટે સમજવું.

પ્ર ૩. લોકનો મધ્યપ્રદેશ ક્યાં છે ?

જ. રત્નપ્રભા ૧,૮૦,૦૦૦ યોજનની છે. તેની નીચે ૨૦,૦૦૦ યોજન ઘનોદધિ છે. તેની નીચે અસંખ્ય યોજન ઘનવાયુ, અસંખ્ય યોજન તનવાયુ, અસંખ્ય યોજન આકાશ છે. તે આકાશના અસંખ્યાતમા ભાગમાં લોકનો મધ્યભાગ છે.

પ્ર ૪. અધોલોકનો મધ્યપ્રદેશ ક્યાં છે ?

જ. તે પંકપ્રભાની નીચેના આકાશપ્રદેશ સાધિકમાં છે.

પ્ર ૫. ઉર્ધ્વલોકનો મધ્યપ્રદેશ ક્યાં છે ?

જ. બ્રહ્મ દેવલોકનાં ત્રીજા રિષ્ટ પ્રતરમાં છે.

પ. દ. તિચ્છા લોકનો મધ્યપ્રદેશ ક્યાં છે ?

જ. મેરૂ પર્વતના આઠ રૂચક પ્રદેશમાં છે.

આ જ રીતે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, આકાશના પ્રશ્નોત્તર સમજવા. જીવનો મધ્યપ્રદેશ આઠ રૂચક પ્રદેશોમાં છે. કાળનો મધ્ય પ્રદેશ વર્તમાન સમય છે.

૨૯. સ્પર્શના દ્વાર : ધર્માસ્તિકાય^{નો} એક દ્રવ્ય અધર્માસ્તિકાય, લોકાકાશ, જીવ અને પુદ્ગલ એ ચાર દ્રવ્યને સંપૂર્ણ સ્પર્શે. કાળને ક્યાંક સ્પર્શે ક્યાંક ન સ્પર્શે. તેવી જ રીતે શેષ ચાર અસ્તિકાય સ્પર્શે. કાળ દ્રવ્ય અઢીઢીપમાં બધા દ્રવ્યોને સ્પર્શે અન્ય ક્ષેત્રમાં નહિ.

૩૦. પ્રદેશ સ્પર્શના દ્વાર :

પ. ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ ધર્માસ્તિકાયના કેટલા પ્રદેશને સ્પર્શે ?

જ. ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ ધર્માસ્તિકાયના જઘન્ય (જ.) ૩ અને ઉત્કૃષ્ટ (ઉ.) ૬ પ્રદેશને સ્પર્શે. આ જ પ્રમાણે અન્ય પશ્ચો જેમકે ધર્માસ્તિકાયનો એક પ્રદેશ અધર્મના, આકાશના, જીવના, પુદ્ગલના કે કાળના કેટલા પ્રદેશને સ્પર્શે ? અધર્મનો એક પ્રદેશ ધર્મ, અધર્મ, આકાશ આદિના કેટલા પ્રદેશને સ્પર્શે ? તે નીચેના કોઠાથી સમજવું.

દ્રવ્યનું નામ	ધર્મને		અધર્મને		આકાશ		જીવને સ્પર્શે	પુદ્ગલ ને સ્પર્શે	કાળને સ્પર્શે
	જ.	ઉ.	જ.	ઉ.	જ.	ઉ.			
ધર્મનો ૧ પ્રદેશ	૩	૬	૪	૭	૭	૭	અનંત પ્રદેશો	અનંત પ્રદેશો	સ્યાત્ ન સ્પર્શે સ્યાત્ અનંત પ્રદેશ
અધર્મ "	૪	૭	૩	૬	૭	૭	"	"	"
આકાશનો ૧ પ્રદેશ ધર્મ, અધર્મ, જીવ, પુદ્ગલ તથા કાળને સ્યાત્ સ્પર્શે સ્યાત્ ન સ્પર્શે, જો સ્પર્શે તો -									
	૧	૭	૧	૭	૬	૬	અનંત પ્રદેશો	અનંત પ્રદેશો	સ્યાત્ ન સ્પર્શે સ્યાત્ અનંત પ્રદેશ

	ધર્મને		અધર્મને		આકાશ	જીવને	પુદ્ગલ	કાળને
જીવ નો ૧ પ્રદેશ	૪	૭	૪	૭	૭ ૭	અનંત પ્રદેશો	અનંત પ્રદેશો	સ્યાત્ ન સ્પર્શે સ્યાત્ અનંત પ્રદેશ
પુદ્ગલનો ૧ પ્રદેશ	૪	૭	૪	૭	૭ ૭	"	"	"

પુદ્ગલાસ્તિકાયના ૨ પ્રદેશ ધર્માસ્તિકાયના જ. બમણાથી બે અધિક ($૨ \times ૨ = ૪ + ૨$) એટલે કે ૬ પ્રદેશને સ્પર્શે. ઉ. પાંચ ગણાથી બે અધિક ($૨ \times ૫ = ૧૦ + ૨$) એટલે કે ૧૨ પ્રદેશને સ્પર્શે. તેવી જ રીતે પુદ્ગલાસ્તિકાયના ૩ પ્રદેશ ધર્માસ્તિકાયના જ. બમણાથી બે અધિક ($૩ \times ૨ = ૬ + ૨$) એટલે કે ૮ પ્રદેશને સ્પર્શે. ઉ. પાંચ ગણાથી બે અધિક ($૩ \times ૫ = ૧૫ + ૨$) એટલે કે ૧૭ પ્રદેશને સ્પર્શે. તેવી જ રીતે ૪, ૫, ૬ થી અનંત પ્રદેશી પુદ્ગલ જ. બમણાથી બે અધિક અને ઉ. પાંચ ગણાથી બે અધિક પ્રદેશને સ્પર્શે. (જુઓ વિશેષ સમજણ)

કાળદ્રવ્યનો એક સમય ધર્માસ્તિકાય આદિ પાંચે દ્રવ્યના પ્રદેશને સ્યાત્ સ્પર્શે, સ્યાત્ ન સ્પર્શે.

વિશેષ સમજણ — અહિં એ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે કે ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ તો સમગ્ર લોકમાં અસંખ્યાતા જ છે તો પુદ્ગલાસ્તિકાયના અનંત પ્રદેશ ધર્માસ્તિકાયના અનંત પ્રદેશને (ઉપર પદ્ધતિ બતાવી તે પ્રમાણે ગણવાથી) કેવી રીતે સ્પર્શે ? સમાધાન :- ધર્માસ્તિકાયના અસંખ્ય પ્રદેશ છે તેથી પુદ્ગલ તેના અસંખ્ય પ્રદેશને જ સ્પર્શે પણ જો કદાચિત્ ધર્માસ્તિકાયના અનંત પ્રદેશ હોત તો ઉપર બતાવેલ પદ્ધતિ પ્રમાણે પુદ્ગલ તેના અનંત પ્રદેશને જરૂરથી સ્પર્શે. તે બતાવવા માટે પુદ્ગલના અનંત પ્રદેશની સ્પર્શના બતાવી છે. જો કે તેવું બન્યું નથી અને બનશે પણ નહિ.

૩૧. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : દ્રવ્ય અપેક્ષા – ધર્મ, અધર્મ, આકાશ પરસ્પર તુલ્ય છે. તેથી જીવ દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી પુદ્ગલ દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી કાળ અનંતો છે.

પ્રદેશ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ – સર્વથી થોડા ધર્મ, અધર્મના પ્રદેશ. તેથી જીવના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી પુદ્ગલના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી કાળ દ્રવ્યના પ્રદેશ અનંતગુણા, તેથી આકાશના પ્રદેશ અનંતગુણા.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશનો સાથે અલ્પબહુત્વ – સૌથી થોડા ધર્મ, અધર્મ, આકાશના (પરસ્પર તુલ્ય) દ્રવ્ય, તેથી ધર્મ, અધર્મના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા (પરસ્પર તુલ્ય), તેથી જીવ દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી જીવના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી પુદ્ગલના દ્રવ્ય અનંતગુણા, તેથી પુદ્ગલના પ્રદેશ અસંખ્યાતગુણા, તેથી કાળના દ્રવ્ય અને પ્રદેશ (પરસ્પર તુલ્ય) અનંતગુણા, તેથી આકાશના પ્રદેશ અનંતગુણા.

ઈતિ ચત્ત્વર્ય પર ૩૧ દ્વાર સંપૂર્ણ.

૫૭. ચાર ધ્યાન

ઠાણાંગ સૂત્ર ૪, ઉ. ૧ તથા ઉવવાઈ સૂત્ર

કોઈપણ એક જ વિષય પર મનની એકાગ્રતા કરવી તેને ધ્યાન કહે છે. ધ્યાનનાં ૪ પ્રકાર છે. ૧. આર્તધ્યાન, ૨. રૌદ્રધ્યાન, ૩. ધર્મધ્યાન અને ૪. શુક્લધ્યાન.

આર્તધ્યાન

આર્તધ્યાનનાં ચાર પાયા – ૧. મનોજ વસ્તુની અભિલાષા કરવી. ૨. અમનોજ વસ્તુને દૂર કરવાની અભિલાષા કરવી. ૩. રોગાદિ અનિષ્ઠોનો વિયોગ ચિંતવવો. ૪. ભોગોમાં આસક્ત બની તેનો વિયોગ ન થાય તેમ ચિંતવવું.

આર્તધ્યાનના ચાર લક્ષણો – ૧. કન્દન – શબ્દ સાથે અશ્રુપાત કરવો. ૨. શોચન – સતત ચિંતા / શોક કરવાં, દીનતા બતાવવી. ૩. તિપ્પન – અવાજ વિના અશ્રુપાત કરવો. ૪. વિલપન – વિલાપ કરતાં કરતાં વારંવાર પૂર્વે કરેલાં કર્મોનું ચિંતવન કરી કલેશ યુક્ત બોલવું.

રોદ્રધ્યાન

રોદ્રધ્યાનના ચાર પાયા – ૧. હિંસા, ૨. જૂઠ, ૩. ચોરી, ૪. પરિગ્રહ કે ભોગોપભોગનું ચિંતન. આ ચારેમાં આનંદ માનવો.

રોદ્રધ્યાનના લક્ષણો – ૧. ઉસન્ન દોષ – હિંસાદિ કોઈ એક પાપમાં પ્રવૃત્ત રહેવું. ૨. બહુ દોષ – હિંસાદિ સર્વ પાપમાં પ્રવૃત્ત રહેવું. ૩. અજ્ઞાન દોષ – મિથ્યા શાસ્ત્રોનાં સંસ્કારોથી હિંસાદિ ધર્મ વિમુખ કાર્યમાં પ્રવૃત્ત રહેવું. ૪. આમરણાંત દોષ – મરણપથારીએ પણ પશ્ચાતાપ ન કરે. આખી જીંદગી પર્યંત દ્વેષ રાખે.

ધર્મધ્યાન

ધર્મધ્યાનનાં ચાર પાયા –

૧. આજ્ઞાવિજએ – વીતરાગદેવની આજ્ઞાનો વિચાર ચિંતવવો.
૨. અવાયવિજએ – કર્મ / દુઃખ આવવાના કારણને વિચારવા.
૩. વિવાગવિજએ – શુભાશુભ કર્મ વિપાકને (ફળ) વિચારવું.
૪. સંઠાણવિજએ – ત્રણ લોકના આકારનો વિચાર ચિંતવવો.

- ધર્મધ્યાનનાં ૪ લક્ષણ - ૧. આજ્ઞા રૂચિ - વીતરાગની આજ્ઞાની રૂચિ. ૨. નિસર્ગ રૂચિ - જ્ઞાનાદિ ઉપજવાથી થયેલી રૂચિ. ૩. ઉપદેશ રૂચિ - ધર્મ સાંભળવાની રૂચિ. ૪. સૂત્ર રૂચિ - સિદ્ધાંત / આગમ ભણવાની રૂચિ.

ધર્મધ્યાનનાં ચાર આલંબન -

૧. વાંચના, ૨. પૃચ્છના, ૩. પરિચદ્દશા અને ૪. ધર્મકથા.

ધર્મધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા - ૧. એગચ્ચાણુખ્પેહા - જીવ એકલો આવ્યો છે ને એકલો જશે. તેનો વિચાર કરવો.

૨. અણ્ણિચ્ચાણુખ્પેહા - સંસારની અનિત્યતાનો વિચાર કરવો.

૩. અસરણાણુખ્પેહા - સંસારમાં કોઈ કોઈનું શરણ નથી તેનો વિચાર કરવો.

૪. સંસારાણુખ્પેહા - સંસારની સ્થિતિ દશા નો વિચાર કરવો.

શુક્લધ્યાન

શુક્લધ્યાનનાં ચાર પાયા - ૧. પૃથક્ત્વ-વિતર્ક-સવિચાર

: એક એક દ્રવ્યમાં ભિન્ન ભિન્ન અનેક પર્યાય (ઉપનેવા, વિન્હેવા, ધ્રુવેવા) ભાવનો વિચાર કરવો. ૨. એકત્વ-વિતર્ક-નિર્વિચાર :

અનેક દ્રવ્યોમાં એક ભાવ (અગુરુલઘુ આદિ) નો વિચાર ચિંતવવો.

૩. સૂક્ષ્મ ક્રિયા પ્રતિપાતિ : તેરમા ગુણસ્થાનકના અંતમાં આયુષ્ય

અંતર્મુહૂર્ત રહે ત્યારે અચળ અવસ્થામાં ત્રણે યોગોનું નિરૂદ્ધપણું

વિચારે. આ અવસ્થાથી પાછા ફરવું નથી. ૪. સમુચ્છિન્નક્રિયા

નિવૃત્તિ - ચૌદમા ગુણસ્થાનની શ્વાસ ઉચ્શ્વાસ આદિ સૂક્ષ્મ ક્રિયાથી

પણ નિવર્તવાનું ચિંતવવું.

શુક્લધ્યાનનાં ચાર લક્ષણ - ૧. વિવેક - 'શરીર અને

આત્મા ભિન્ન છે' એમ ચિંતવવું. ૨. વ્યુત્સર્ગ - શરીરને અનિત્ય

સમજી અને પુદ્ગલને પર—પદાર્થ જાણીને તેનો ત્યાગ કરવો. ૩. અવ્યય — દેવાદિના ઉપસર્ગથી ચલિત ન થવું. ૪. અસંમોહ — સૂક્ષ્મ ભાવ (ધર્મની ઝીણવટ) સાંભળીને ગ્લાનિ ન લાવવી.

શુક્લધ્યાનનાં ચાર અવલંબન — ૧. ક્ષમા, ૨. નિર્લોભતા, ૩. નિષ્કપટતા, ૪. મદ રહિતતા.

શુક્લધ્યાનની ચાર અનુપ્રેક્ષા — ૧. અપાયાનુપ્રેક્ષા — આત્મા દ્વારા કરાયેલ રાગ દ્વેષરૂપી કર્મોને કારણે આ જીવે અનંતવાર સંસારભ્રમણ કર્યું છે એમ વિચારવું. ૨. અશુભાનુપ્રેક્ષા — સંસાર, દેહ અને ભોગોની અશુભતાનો વિચાર કરવો. ૩. અનંતવૃત્તિતાનુપ્રેક્ષા — અનંત સંસાર પરિભ્રમણનું મુખ્ય કારણ શુભાશુભ કર્મ છે એમ વિચારવું. ૪. વિપરિણામાનુપ્રેક્ષા — વસ્તુઓના વિવિધ પરિણામોનો વિચાર કરવો. શુભ પુદ્ગલ અશુભરૂપે અને અશુભ પુદ્ગલ શુભરૂપે પરિણમે છે તેમ વિચારવું. આવા વિચારોમાં તન્મય (એકરૂપ) થઈ જવાય તે શુક્લધ્યાન.

આ ચારે ધ્યાન જ્ઞેય એટલે કે જાણવા યોગ્ય છે. આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં આયુષ્યનો બંધ પડે તો જીવ તિર્યંચ અથવા નરક ગતિમાં જઈ શકે છે. કર્મબંધનાં કારણ હોવાથી તે બંને હેય છે. ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન જીવને મહાન કર્મનિર્જરા કરાવી સુગતિમાં લઈ જઈ પરંપરાએ મોક્ષ અપાવે છે. આ બંને ધ્યાન ઉપાદેય છે.

ઈતિ ચાર ધ્યાન.

૫૮. આરાધના પદ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૮, ઉ. ૧૦

આરાધના ત્રણ પ્રકારની જ્ઞાનની, દર્શન (સમકિત) ની અને ચારિત્રની.

જ્ઞાન આરાધના : ઉ. ૧૪ પૂર્વનું જ્ઞાન, મધ્યમ ૧૧ અંગનું જ્ઞાન, જ. ૮ પ્રવચન માતાનું જ્ઞાન.

દર્શન આરાધના : ઉ. ક્ષાયક સમકિત, મધ્યમ ક્ષયોપશમ સમ. તથા ઉપશમ સમકિત, જ. સાસ્વાદાન સમકિત.

ચારિત્ર આરાધના : ઉ. યથાખ્યાત ચારિત્ર, મધ્યમ સૂક્ષ્મ સંપરાય તથા પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, જ. સામાયિક તથા છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર.

(ઉપરનું વર્ણન ટીકામાં જોવા મળે છે. મૂળ પાઠમાં નથી. એક માન્યતા એમ પણ છે કે ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જઘન્ય આરાધના કરવાની તમત્રા અને પુરુષાર્થ જ અહિં લઈ શકાય અને તો જ હવે પછીનું વર્ણન યથાર્થ ઠરે છે. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય).

- ઉ. જ્ઞાન આરાધનામાં દર્શન આરાધના બે (ઉત્કૃષ્ટ અને મધ્યમ).
- ઉ. જ્ઞાન આરાધનામાં ચારિત્ર આરાધના બે (ઉત્કૃષ્ટ અને મધ્યમ).
- ઉ. દર્શન આરાધનામાં ચારિત્ર આ. ત્રણ (જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ).
- ઉ. દર્શન આરાધનામાં જ્ઞાન આ. ત્રણ (જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ).
- ઉ. ચારિત્ર આરાધનામાં જ્ઞાન આ. ત્રણ (જઘન્ય, મધ્યમ, ઉત્કૃષ્ટ).
- ઉ. ચારિત્ર આરાધનામાં દર્શન આરાધના નિયમા ઉત્કૃષ્ટ ૧.

ઉત્કૃષ્ટ જ્ઞાન આરાધનાવાળા જઘન્ય ૧ ભવ, ઉત્કૃષ્ટ ૨ ભવ કરે.
મધ્યમ જ્ઞાન આરાધનાવાળા જઘન્ય ૨ ભવ, ઉત્કૃષ્ટ ૩ ભવ કરે.

જઘન્ય જ્ઞાન આરાધનાવાળા જઘન્ય ૩ ભવ, ઉત્કૃષ્ટ ૧૫ ભવ કરે.

દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના પણ ઉપર માફક.

જીવોમાં જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રની આરાધના ઉત્કૃષ્ટ, મધ્યમ અને જઘન્ય રીતે થઈ શકે છે. તેના કુલ ૨૭ ભાંગા (પ્રકાર) થાય છે. તેમાંથી ૧૦ ભાંગા બનતા નથી તેને આ ☒ નિશાની જમણી તરફ કરીને બતાવેલ છે અને બાકીના ૧૭ ભાંગા બને છે.

(૩ = ઉત્કૃષ્ટ, ૨ = મધ્યમ, ૧ = જઘન્ય આરાધના સમજવી.)

જ્ઞાન,દર્શ.,ચા.	જ્ઞાન,દર્શ.,ચા.	જ્ઞાન,દર્શ.,ચા.	જ્ઞાન,દર્શ.,ચા.
૩-૩-૩	૩-૧-૩☒	૨-૨-૩☒	૧-૩-૧
૩-૩-૨	૩-૧-૨☒	૨-૨-૨	૧-૨-૩☒
૩-૩-૧☒	૩-૧-૧☒	૨-૨-૧	૧-૨-૨
૩-૨-૩☒	૨-૩-૩	૨-૧-૩☒	૧-૨-૧
૩-૨-૨	૨-૩-૨	૨-૧-૨	૧-૧-૩☒
૩-૨-૧☒	૨-૩-૧	૨-૧-૧	૧-૧-૨
		૧-૩-૩	૧-૧-૧
		૧-૩-૨	

ઇતિ આરાધના પદ.

નોંધ :-

૫૯. સંજ્ઞા ૫૬

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ ૮

સંજ્ઞા *— જીવોની ઈચ્છા. સંજ્ઞા ૧૦ પ્રકારની છે. ૧. આહાર, ૨. ભય, ૩. મૈથુન, ૪. પરિગ્રહ, ૫. ક્રોધ, ૬. માન, ૭. માયા, ૮. લોભ, ૯. લોક અને ૧૦. ઓઘ સંજ્ઞા.

૧. આહાર સંજ્ઞા ૪ કારણથી ઉપજે : ૧. પેટ ખાલી થવાથી, ૨. ક્ષુધા વેદનીયના ઉદયથી, ૩. આહાર દેખવાથી, ૪. આહારની ચિંતવના કરવાથી. (આહાર સંજ્ઞા વેદનીય કર્મના ઉદયથી)

૨. ભય સંજ્ઞા ૪ કારણથી ઉપજે : ૧. અઘૈર્ય રાખવાથી, ૨. ભયમોહના ઉદયથી, ૩. ભય ઉપજાવનારા પદાર્થ જોવાથી, ૪. ભયની ચિંતવના કરવાથી.

૩. મૈથુન સંજ્ઞા ૪ કારણથી ઉપજે : ૧. શરીર પુષ્ટ બનાવવાથી, ૨. વેદમોહના કર્મોદયથી, ૩. સ્ત્રી આદિને દેખવાથી, ૪. કામભોગની ચિંતવના કરવાથી.

૪. પરિગ્રહ સંજ્ઞા ૪ કારણથી ઉપજે : ૧. મમત્વ વધારવાથી, ૨. લોભમોહના ઉદયથી, ૩. ધનમાલ જોવાથી, ૪. ધન પરિગ્રહની ચિંતવના કરવાથી.

૫-૮. ક્રોધ, માન, માયા, લોભ સંજ્ઞા ૪ કારણથી ઉપજે : ૧. ક્ષેત્ર (ખુણ્હી જમીન) માટે, ૨. વત્થુ (ઢાંકેલા-મકાન આદિ) માટે, ૩. શરીર - ઉપધિ માટે, ૪. ધનધાન્ય આદિ ઔષધિ માટે.

* વેદનીય અને મોહનીયના ઉદયથી તથા જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થવાવાળી અનેક પ્રકારની આહારાદિની પ્રાપ્તિની ઈચ્છાને સંજ્ઞા કહે છે.

ભયસંજ્ઞા થી લોભસંજ્ઞા (૨ થી ૮) મોહનીય કર્મના ઉદયથી તથા જ્ઞાનાવરણીય અને દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે.

લોક સંજ્ઞા : અન્ય લોકોને દેખીને પોતે એવું કામ કરવું.

(જ્ઞાનાવરણીય, દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી).

ઓધ સંજ્ઞા : શૂન્ય ચિત્તે વિલાપ કરે, ખંજોળે, ઘાસ તોડે, ધરતી ખોતરે ઈ. કરે. (જ્ઞાના., દર્શનાવરણીય કર્મના ક્ષયોપશમથી).

નરકાદિ ૨૪ દંડકમાં દશે દશ સંજ્ઞા હોય છે. કોઈમાં સામગ્રી અધિક મળવાથી પ્રવૃત્તિરૂપે હોય છે. કોઈમાં સત્તારૂપે હોય છે. સંજ્ઞાનું અસ્તિત્વ ઇચ્છા ગુણસ્થાન સુધી રહે છે. હવે તેનો અલ્પબહુત્વ કહે છે. ચાર ગતિમાં આહાર, ભય, મૈથુન અને પરિગ્રહ સંજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ:

(૧) (૨) (૩) (૪)

નારકીમાં સૌથી થોડી મૈથુન સંજ્ઞા તેથી આહાર સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, તેથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, તેથી ભય સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી. (૩,૧,૪,૨)

તિર્યંચમાં સૌથી થોડી પરિગ્રહ સંજ્ઞા, તેથી મૈથુન સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, તેથી ભય સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, તેથી આહાર સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી. (૪,૩,૨,૧)

મનુષ્યમાં સૌથી થોડી ભય સંજ્ઞા, તેથી આહાર સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, પરિગ્રહ સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી, તેથી મૈથુન સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી.

(૨,૧,૪,૩)

દેવતામાં સૌથી થોડી આહાર સંજ્ઞા, તેથી ભય સં. સંખ્યાત ગણી, તેથી મૈથુન સં. સંખ્યાત ગણી, તેથી પરિગ્રહ સંજ્ઞા સંખ્યાત ગણી. (૧,૨,૪,૩)

ચાર ગતિમાં ક્રોધ, માન, માયા, લોભ સંજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ :

(૧) (૨) (૩) (૪)

નારકીમાં સૌથી થોડો લોભ, તેથી માયા સંખ્યાત ગણી, તેથી માન સંખ્યાત ગણું, તેથી ક્રોધ સંખ્યાત ગણો. (૪,૩,૨,૧)

તિર્યંચમાં સૌથી થોડું માન, તેથી ક્રોધ વિશેષાધિક, તેથી લોભ વિશેષાધિક, તેથી માયા વિશેષાધિક. (૨,૧,૪,૩)

મનુષ્યમાં સૌથી થોડી માયા, તેથી લોભ વિશેષાધિક, તેથી ક્રોધ વિશેષાધિક, તેથી માન વિશેષાધિક. (૩,૪,૧,૨)

દેવતામાં સૌથી થોડો ક્રોધ, તેથી માન સંખ્યાત ગણું, તેથી માયા સંખ્યાત ગણી, તેથી લોભ સંખ્યાત ગણો. (૧,૨,૩,૪)

ઈતિ સંજ્ઞા પદ.

૬૦. વેદના પદ

શ્રી પન્નવણા સૂત્ર પદ ૩૫

જીવ ૭ પ્રકારે વેદના વેદે. ૧. શીત, ૨. દ્રવ્ય, ૩. શરીર, ૪. શાતો, ૫. દુઃખ, ૬. અભૂગમિયા, અને ૭. નિદા દ્વાર. હવે એ ૭ દ્વારનો વિસ્તાર કરે છે.

૧. વેદના ૩ પ્રકારે : શીત, ઉષ્ણ અને શીતોષ્ણ. સમુચ્ચય જીવ ૩ પ્રકારની વેદના વેદે. ૧-૨-૩ નારકીમાં ઉષ્ણ વેદના વેદે (કારણ નેરઈયા શીત યોનિના છે). યોથી નારકીમાં બે વેદના, ઉષ્ણ વેદના વેદનારા ઘણા, શીત વેદનાવાળા થોડા. પાંચમી નારકીમાં બે વેદના, ઉષ્ણ વેદના વેદનારા થોડા, શીત વેદનાવાળા ઘણા. છઠ્ઠી

નારકીમાં શીત વેદના અને સાતમી નરકમાં મહાશીત વેદના છે. શેષ ૨૩ દંડકમાં ત્રણેય પ્રકારની વેદના વેદાય છે.

૨. વેદના ૪ પ્રકારની : દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ અને ભાવથી. સમુચ્ચય જીવ અને ૨૪ દંડકમાં ચાર પ્રકારની વેદના વેદાય છે. દ્રવ્ય વેદના = ઈષ્ટ અનિષ્ટ પુદ્ગલોની વેદના. ક્ષેત્ર વેદના = નારકાદિ શુભાશુભ ક્ષેત્રની વેદના. કાળ વેદના = શીત, ઉષ્ણ કાળની વેદના. ભાવ વેદના = મંદતીવ્ર રસ (અનુભાગ) ની વેદના.

૩. વેદના ૩ પ્રકારે : શારીરિક, માનસિક અને શરીર-મનની સાથે. સમુચ્ચય જીવમાં ૩ પ્રકારની વેદના વેદે. સંજીના ૧૬ દંડકમાં ૩ પ્રકાર. ૫ સ્થાવર, ૩ વિકલેન્દ્રિયમાં ૧ શારીરિક વેદના.

૪. વેદના ૩ પ્રકારે : શાતા, અશાતા અને શાતા-અશાતા સાથે. સમુચ્ચય જીવ અને ૨૪ દંડકમાં ત્રણેય પ્રકારની વેદના છે.

૫. વેદના ૩ પ્રકારે : સુખ, દુઃખ અને સુખદુઃખ, સમુચ્ચય જીવ અને ૨૪ દંડકમાં ત્રણેય પ્રકારની વેદના વેદાય.

૬. વેદના ૨ પ્રકારે : ૧ ઉદીરણાજન્ય (લોચ, તપશ્ચર્યાદિથી), ૨ ઉદયજન્ય (કર્મ ઉદય આવવાથી). તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્યમાં બન્ને પ્રકારની વેદના, શેષ ૨૨ દંડકમાં ઉદયજન્ય વેદના હોય.

૭. વેદના ૨ પ્રકારે : નિદા અને અનિદા. ૧ નારકી, ૧૦ ભવનપતિ અને ૧ વ્યંતર એ ૧૨ દંડકમાં બે વેદના. સંજી નિદા વેદે, અસંજી અનિદા વેદે. (સંજી મનુષ્ય, અસંજી મનુષ્ય, તિર્યચમાંથી મરીને આવ્યા તે અપેક્ષા સમજવી.)

પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય અનિદા વેદના વેદે. (અસંજી હોવાથી). તિર્યચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્યમાં બન્ને પ્રકારની વેદના. જ્યોતિષી અને વૈમાનિકમાં બન્ને પ્રકારની વેદના છે, કારણકે બે

પ્રકારના દેવતા છે.

૧. અમાયી સમ્યક્ દૃષ્ટિ – નિદા વેદના (મનના જાણપણા સહિત વેદે છે) ૨. માયી મિથ્યા દૃષ્ટિ – અનિદા વેદના (મનના જાણપણા રહિત) વેદે છે.

ઇતિ વેદના પદ.

૬૧. સમુદ્ઘાત પદ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૩૬

મૂળ શરીરને છોડ્યા વિના એકાગ્રતાપૂર્વક, પ્રબળતા સાથે અનંતાનંત કર્મપુદ્ગલોથી વ્યાપ્ત પોતાના આત્મપ્રદેશોને શરીરની બહાર કાઢીને કર્મ પુદ્ગલોની નિર્જરા કરવાની પ્રક્રિયા તે સમુદ્ઘાત.

(૧) નામ દ્વાર : વેદનીય, કષાય, મારણાંતિક, વૈક્રિય, તૈજસ, આહારક અને કેવળી સમુદ્ઘાત. એ સાત સમુદ્ઘાત ને ૨૪ દંડક ઉપર ઉતારે છે.

૧. વેદનીય સમુ. – અશાતાવેદનીય કર્મને કારણે આત્મપ્રદેશોમાં સ્પંદન થઈને અમુક આત્મપ્રદેશોનું શરીરથી બહાર આવવું તે. તેના દ્વારા ઉદય પ્રાપ્ત અશાતા વેદનીય કર્મનો નાશ થાય છે. શાતા વેદનીયકર્મની સમુદ્ઘાત થતી નથી. ૨. કષાય સમુ. – તીવ્ર ક્રોધાદિ કષાયને કારણે આત્મપ્રદેશોમાં સ્પંદન થઈને અમુક આત્મપ્રદેશોનું શરીરથી બહાર આવવું તે. ચારે કષાયોની સમુદ્ઘાત થઈ શકે છે. તેના દ્વારા ઉદય પ્રાપ્ત કષાય મોહનીયનો નાશ થાય છે.

સમુચ્ચ જીવોમાં ૭ સમુ., નારકીમાં ૪ સમુ. પ્રથમની, દેવતાના ૧૩ દંડકમાં ૫ સમુ. પ્રથમની, વાયુમાં ૪ સમુ. પ્રથમની, ૪ સ્થાવર, ૩ વિકલે. માં ૩ સમુ. પ્રથમની; તિર્યચ પંચે. માં સમુ. ૫ પ્રથમની, મનુષ્યમાં ૭ સમુ. લાભે.

(૨) કાળ દ્વાર : ૯ સમુ. નો કાળ અસંખ્યાત સમયના અંતર્મુહૂર્ત સુધીનો અને કેવળી સમુ. નો કાળ ૮ સમયનો છે.

(૩) ૨૪ દંડક એકેક જીવની અપેક્ષા : વેદનીય, કષાય, મારણાંતિક, વૈક્રિય અને તૈજસ સમુ. ૨૪ દંડકના એક એક જીવે ભૂતકાળમાં અનંતી કરી અને ભવિષ્યમાં કોઈ કરશે, કોઈ નહિ કરે, કરે તો ૧-૨-૩ જીવ સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંત કરે.

૩. મારણાંતિક સમુ. - મૃત્યુના અંતર્મુહૂર્ત પહેલા ઉત્પત્તિના સ્થાન સુધી આત્મપ્રદેશોને ફેલાવવા તે. **૪. વૈક્રિય સમુ.** - વૈક્રિયરૂપનું નિર્માણ કરવાના હેતુથી વૈક્રિય વર્ગજ્ઞાના પુદ્ગલોને ગ્રહણ કરવા માટે આત્મપ્રદેશોને દિશા અથવા વિદિશામાં સંખ્યાત યોજન સુધી ફેલાવવા તે. **૫. તૈજસ સમુ.** - શીત અથવા ઉષ્ણ તેજોલેશ્યાનો ઉપયોગ કરવાના હેતુથી આત્મપ્રદેશોને દિશા અથવા વિદિશામાં સંખ્યાત યોજન સુધી ફેલાવવા તે. **૬. આહારક સમુ.** - આહારકનું પૂતળું બનાવવા આત્મપ્રદેશોને દિશા અથવા વિદિશામાં સંખ્યાત યોજન સુધી ફેલાવવા તે. **૭. કેવળ સમુ.** - આયુષ્ય સિવાયના ૩ અઘાતી કર્મોને ખપાવવા માટે ૪ સમયમાં આત્મ પ્રદેશોને સમગ્ર લોકમાં ફેલાવવા તથા ૪ સમયમાં તેને સંકોચી લેવા તે. કેવળ સમુ. ના અંતર્મુહૂર્ત બાદ અવશ્ય મોક્ષ થઈ જાય છે. જેમનું આયુષ્ય ૬ મહિના અથવા તેથી ઓછું બાકી હોય અને તેમને કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય તો તેવા કેવળીમાંથી જેમનું આયુષ્ય ઓછું અને વેદનીય આદિ કર્મની સ્થિતિ વધારે હોય તેને સમ કરવા માટે કેવળ સમુદ્ઘાત કરાય છે.

આહારક સમુદ્ઘાત ૨૩ દંડકના એકેક જીવે ભૂતકાળમાં સ્યાત્ કરી, સ્યાત્ ન કરી. જો કરી છે તો ૧-૨-૩ વાર, ભવિષ્યમાં જો કરે તો ૧-૨-૩-૪ વાર કરશે. મનુષ્ય દંડકના એકેક જીવે ભૂતકાળમાં તો ૧-૨-૩-૪ વાર કરી શેષ પૂર્વવત્.

કેવળી સમુદ્ઘાત ૨૩ દંડકના એકેક જીવોએ ભૂતકાળમાં નથી કરી. ભવિષ્યમાં કરે તો ૧ વાર કરશે. મનુષ્યમાં કરી હોય તો ભૂતમાં ૧ વાર, ભવિષ્યમાં પણ ૧ વાર કરશે.

(૪) ઘણા જીવ અપેક્ષા ૨૪ દંડક : પાંચ (પ્રથમની) સમુદ્ઘાત ૨૪ દંડકના ઘણા જીવોએ ભૂતકાળમાં અનંતી કરી ભવિષ્યમાં અનંતી કરશે.

આહારક સમુદ્ઘાત ૨૨ દંડકના ઘણા જીવો આશ્રી ભૂતકાળમાં અસંખ્યાતી કરી અને ભવિષ્યમાં અસંખ્યાતી કરશે. વનસ્પતિમાં ભૂત - ભવિષ્યની અનંતી કહેવી. મનુષ્યમાં ભૂત ભવિષ્યની સ્યાત્ સંખ્યાતી, સ્યાત્ અસંખ્યાતી કહેવી.

કેવળી સમુદ્ઘાત ૨૨ દંડકમાં ભૂતમાં નથી કરી. ભવિષ્યમાં અસંખ્યાત કરશે. વનસ્પતિમાં ભૂતમાં નથી કરી, ભવિષ્યમાં અનંત કરશે. મનુષ્યના ઘણા જીવે ભૂતમાં કરી હોય તો જ. ૧-૨-૩ ઉ. પ્રત્યેક સો ભવિષ્યમાં સ્યાત્ સંખ્યાતી સ્યાત્ અસંખ્યાતી કરશે.

(૫) પરસ્પરની અપેક્ષા ૨૪ દંડક : એક એક નારકીએ ભૂતકાળમાં નારકીપણે અનંતી વેદનીય સમુદ્ઘાત કરી, ભવિષ્યમાં કોઈ કરશે, કોઈ નહિ કરે, જો કરે તો ૧-૨-૩ સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી, અનંતી કરે. એવી એકેક નારકીની અસુરકુમારપણે યાવત્ વૈમાનિક દેવપણે કહેવી.

એકેક અસુરકુમારે નારકીપણે વેદનીય સમુદ્ઘાત ભૂતમાં

અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. અસુરકુમારે અસુરકુમારપણે વેદનીય સમુદ્ઘાત ભૂતમાં અનંત કરી, ભવિષ્યમાં કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. એમ વૈમાનિક સુધી કહેવી. એમ ૨૪ દંડકમાં સમજવી.

કષાય સમુદ્ઘાત એકેક નારકીએ નારકીપણે ભૂતમાં અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. એકેક નારકીએ અસુરકુમારપણે ભૂતમાં અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં કરે તો સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી, અનંતી કરશે. એમ જ વ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિકપણે ભવિષ્યમાં કરે તો અસંખ્યાતી, અનંતી કરશે.

ઔદારિકના ૧૦ દંડકમાં ભૂતકાળે અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. એવં ભવનપતિ પણ કહેવા.

એકેક પૃથ્વીકાપી જીવે નારકીપણે કષાય સમુદ્ઘાત ભૂતમાં અનંતી કરી, અને ભવિષ્યમાં કરશે તો સ્યાત્ સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી, અનંતી કરશે. એવં ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષી અને વૈમાનિક પણ ભવિષ્યમાં સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી, અનંતી કરશે. ઔદારિકના ૧૦ દંડકમાં ભવિષ્યમાં સ્યાત્ ૧-૨-૩ જાવ સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી, અનંતી કરશે. એમ ઔદારિકના ૧૦ દંડક, વ્યંતર, જ્યોતિષી, વૈમાનિક, અસુરકુમારની માફક જાણવા.

એકેક નારકીએ નારકીપણે મારણાંતિક સમુદ્ઘાત ભૂતમાં અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં જો કરે તો ૧-૨-૩, સંખ્યાતી જાવ અનંતી કરશે. એવં ૨૪ દંડક કહેવા. પણ સ્વસ્થાન પરસ્થાન સર્વત્ર ૧-૨-૩ કહેવી, કારણ મારણાંતિક સમુદ્ઘાત એક ભવમાં એક જ વાર થાય છે.

એકેક નારકીએ નારકીપણે વૈક્રિય સમુદ્ઘાત ભૂતમાં અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં જો કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. એમ

ચોવીસે દંડક, ૧૭ દંડકપણે કષાય સમુદ્ઘાત જેમ કરે. સાત દંડક (૪ સ્થાવર, ૩ વિકલેન્દ્રિય) માં વૈક્રિય સમુદ્ઘાત નથી.

એકેક નારકીએ નારકીપણે તૈજસ સમુદ્ઘાત ભૂતમાં નથી કરી, ભવિષ્યમાં નહિ કરે.

એકેક નારકીએ અસુરકુમારપણે ભૂતકાળમાં તૈજસ સમુદ્ઘાત અનંતી કરી અને ભવિષ્યમાં કરશે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંતી કરશે. એમ તૈજસ સમુદ્ઘાત ૧૫ દંડકમાં મારણાંતિક માફક.

આહારક સમુ. મનુષ્ય સિવાયના ૨૩ દંડકના જીવોએ પોતાના કે અન્ય ૨૩ દંડકપણે નથી કરી અને કરશે પણ નહિ. એકેક ૨૩ દંડકના જીવે મનુષ્યપણે આહારક સમુદ્ઘાત જો કરી હોય તો ૧-૨-૩ અને ભવિષ્યમાં જો કરે તો ૧-૨-૩-૪ વાર કરશે.

કેવળી સમુદ્ઘાત મનુષ્ય સિવાયના ૨૩ દંડકના જીવોએ પોતાના કે અન્ય ૨૩ દંડકપણે ભૂતકાળમાં નથી કરી અને ભવિષ્યમાં કરશે નહિ. મનુષ્યપણે ભૂતકાળમાં નથી કરી અને ભવિષ્યમાં કરશે તો એકવાર કરશે. એકેક મનુષ્યે ૨૩ દંડકપણે કેવળી સમુદ્ઘાત કરી નથી અને કરશે પણ નહિ. એકેક મનુષ્યે મનુષ્યપણે કેવળી સમુદ્ઘાત કરી હોય તો ૧ વાર અને કરશે તો પણ ૧ વાર.

(૬) ઘણા જીવો પરસ્પર : ઘણા નારકીએ ઘણા નારકીપણે વેદનીય સમુદ્ઘાત ભૂતમાં અનંતી કરી, ભવિષ્યમાં અનંતી કરશે, એમ ચોવીસે દંડક માટે પણ સમજવું. શેષ ૨૩ દંડકમાં પણ નારકીવત્ વેદનીય માફક જ કષાય, મારણાંતિક, વૈક્રિય અને તૈજસ સમુદ્ઘાતનું સમજવું. પણ વૈક્રિય સમુદ્ઘાત ૧૭ દંડકમાં અને તૈજસ સમુદ્ઘાત ૧૫ દંડકમાં કહેવું.

ઘણા નારકીએ ૨૩ દંડક (મનુષ્ય સિવાયના) પણ આહારક

સમુદ્ઘાત ન કરી, ન કરશે. મનુષ્યપણે ભૂતમાં અસંખ્યાતી કરી ભવિષ્યમાં અસંખ્યાતી કરશે, એવં ૨૩ દંડક (વનસ્પતિ સિવાયના) પણે સમજવું. વનસ્પતિમાં અનંતી કહેવી.

ઘણા મનુષ્યે ૨૩ દંડકપણે આહારક સમુદ્ઘાત કરી નથી અને કરશે પણ નહિ. મનુષ્યપણે ભૂતમાં સ્યાત્ સંખ્યાતી, સ્યાત્ અસંખ્યાતી કરી અને ભવિષ્યમાં પણ કરે તો સ્યાત્ સંખ્યાતી સ્યાત્ અસંખ્યાતી કરશે.

ઘણા નારકાદિ ૨૩ દંડકના જીવોએ ઘણા નરકાદિ ૨૩ દંડકપણે કેવળી સમુદ્ઘાત કરી નથી અને કરશે પણ નહિ. મનુષ્યપણે કરી નથી. જો કરે તો સંખ્યાતી, અસંખ્યાતી કરશે.

ઘણા મનુષ્યે ૨૩ દંડકપણે કેવળી સમુદ્ઘાત કરી નથી. કરશે પણ નહિ. મનુષ્યપણે કરી હોય તો સંખ્યાતી કરી. ભવિષ્યમાં કરશે તો સ્યાત્ સંખ્યાતી સ્યાત્ અસંખ્યાતી કરશે.

(૭) અલ્પબહુત્વ :

સમુચ્ચય અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા આહારક સમુદ્ઘાતવાળા
૨. તેથી કેવળ સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા.
૩. તેથી તૈજસ સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા.
૪. તેથી વૈકિય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા.
૫. તેથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા અનંત ગણા.
૬. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા.
૭. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા વિશેષાધિક.
૮. તેથી અંસમોહિયા (સમુદ્ઘાત નહિ કરનારા) સંખ્યાત ગણા.

મનુષ્યનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા આહારક સમુદ્ઘાતવાળા
૨. તેથી કેવળી સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી તૈજસ સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૫. તેથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૬. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૭. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૮. તેથી અસમોહિયા સંખ્યાત ગણા,

દેવતાનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા તૈજસ સમુદ્ઘાતવાળા
૨. તેથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૫. તેથી વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૬. તેથી અસમોહિયા સંખ્યાત ગણા,

નારકીનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા,
૨. તેથી વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૫. તેથી અસમોહિયા સંખ્યાત ગણા,

તિર્યચ પંચેન્દ્રિયનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા તૈજસ સમુદ્ઘાતવાળા

૨. તેથી વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૫. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૬. તેથી અસમોહિયા સંખ્યાત ગણા,

પૃથ્વી આદિ ચાર સ્થાવરનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા,
૨. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા વિશેષાહિયા,
૪. તેથી અસમોહિયા અસંખ્યાત ગણા.

વાયુકાયનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા વૈક્રિય સમુદ્ઘાતવાળા,
૨. તેથી મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા વિશેષાધિક,
૫. તેથી અસમોહિયા અસંખ્યાત ગણા.

વિકલેન્દ્રિયનો અલ્પબહુત્વ -

૧. સૌથી થોડા મારણાંતિક સમુદ્ઘાતવાળા
૨. તેથી વેદનીય સમુદ્ઘાતવાળા અસંખ્યાત ગણા,
૩. તેથી કષાય સમુદ્ઘાતવાળા સંખ્યાત ગણા,
૪. તેથી અસમોહિયા અસંખ્યાત ગણા.

ઈતિ સમુદ્ઘાત પદ.

૬૨. ઉપયોગ પદ

શ્રી પન્નવણા સૂત્ર પદ ૨૯

ઉપયોગ બે પ્રકારના છે. ૧. સાકાર ઉપયોગ (જ્ઞાનનો) અને ૨. અનાકાર ઉપયોગ (દર્શનનો). સાકાર ઉપયોગ આઠ પ્રકારનો છે. પાંચ જ્ઞાન તે મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યવ અને કેવળજ્ઞાન. ત્રણ અજ્ઞાન તે મતિ, શ્રુત અજ્ઞાન અને વિભંગજ્ઞાન).

અનાકાર ઉપયોગ ૪ પ્રકારનો છે. ચક્ષુ, અચક્ષુ, અવધિ અને કેવળદર્શન. હવે ૨૪ દંડકમાં કેટકેટલા ઉપયોગ લાભે છે તે કહે છે.

દંડક	નામ	ઉપયોગ	સાકાર	અનાકાર
	સમુચ્ચય જીવમાં	૨	૮	૪
૧	નારકી	૨	૬	૩
૧૩	દેવતા	૨	૬	૩
૫	સ્થાવર	૨	૨	૧
૧	બેઈન્દ્રિય	૨	૪	૧
૧	તેઈન્દ્રિય	૨	૪	૧
૧	ચૌરેન્દ્રિય	૨	૪	૨
૧	તિર્યચ પંચેન્દ્રિય	૨	૬	૩
૧	મનુષ્ય	૨	૮	૪

ઈતિ ઉપયોગ પદ.

૬૩. ઉપયોગ અધિકાર

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૩, ઉ. ૧/૨

ઉપયોગ ૧૨ છે. ૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન અને ૪ દર્શન. એ ૧૨ ઉપયોગમાંથી જીવ કઈ ગતિમાં કેટલા ઉપયોગ સાથે લઈ જાય છે ? કેટલા ઉપયોગ સાથે લઈને નીકળે છે ? એ અહિં બતાવાશે.

(૧) ૧-૨-૩ નરકમાં જતી વખતે ૮ ઉપયોગ [૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન (અચક્ષુ અને અવધિ)] લઈને આવે અને ૭ ઉપયોગ (ચક્ષુ દર્શન, વિભંગ જ્ઞાન વર્જને) લઈને નીકળે. [૮૭]

૪-૫-૬ નરકમાં ૮ ઉપયોગ ઉપરવત્ લઈને આવે અને ૫ ઉપયોગ (૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન) લઈને નીકળે. [૮૫]

૭ મી નરકમાં ૫ ઉપયોગ (૩ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન) લઈને આવે અને ૩ ઉપયોગ (૨ અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન) લઈને નીકળે. [૫૩]

(૨) ભવનપતિ, વાણવ્યંતર, જ્યોતિષી દેવ ૮ ઉપયોગ (૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન) લઈને આવે અને ૫ ઉપયોગ (૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન) લઈને નીકળે. [૮૫]

૧૨ દેવલોક, ૯ ગ્રૈવેયકમાં ૮ ઉપયોગ લઈને આવે અને ૭ ઉપયોગ (વિભંગજ્ઞાન વર્જને) લઈને નીકળે. [૮૭]

અનુત્તર વિમાનમાં ૫ ઉપયોગ (૩ જ્ઞાન, ૨ દર્શન) લઈને આવે અને એ જ ૫ ઉપયોગ લઈને નીકળે. [૫૫]

(૩) ૫ સ્થાવરમાં ૩ ઉપયોગ (૨ અજ્ઞાન, ૧ દર્શન) લઈને આવે અને ૩ ઉપયોગ લઈને નીકળે. [૩૩]

ત્રણ વિકલેન્દ્રિયમાં ૫ ઉપયોગ (૨ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૧ અચક્ષુદર્શન) લઈને આવે અને ૩ ઉપયોગ (૨ અજ્ઞાન, ૧ દર્શન)

લઈને નીકળે. [૫૩]

તિર્થંચ પંચેન્દ્રિયમાં ૫ ઉપયોગ લઈને આવે અને ૮ ઉપયોગ લઈને નીકળે. [૫૮]

મનુષ્યમાં ૭ ઉપયોગ (૩ જ્ઞાન, ૨ અજ્ઞાન, ૨ દર્શન) લઈને આવે અને ૮ ઉપ. લઈને નીકળે. [૭૮]

સિદ્ધમાં કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન લઈને આવે અને અનંતકાળ સુધી આનંદઘન રૂપે શાશ્વતા બિરાજે.

ઈતિ ઉપયોગ અધિકાર.

૬૪. નિયંઠા

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૬

ગાથા

પણ્ણવણ્ણ વેદ રાગે કપ્પ, ચરિત્ત પડિસેવણ્ણાણ્ણાણ્ણે ।
 તિત્થ લિંગ સરીરે ખત્તે, કાલ ગતિ સંજમ નિકાસે ॥ ૧ ॥
 જોગુવઓગ કસાએ લેસ્સા, પરિણામ બંધ વેદે ય ।
 કમ્મોદીરણ્ણ ઉવસંપજહણ્ણ, સન્ના ય આહારે ॥ ૨ ॥
 ભવ આગરિસે કાલંતરે ય, સમુઘાય ખત્ત હુસણ્ણા ય ।
 ભાવે પરિમાણ્ણે ખલુ, અપ્પાભહુયં નિયંઠાણ્ણં ॥ ૩ ॥

નિર્ગથોનાં ૩૬ દ્વારના નામ - ૧. પન્નવણ્ણા (પરૂપણ્ણા),
 ૨. વેદ, ૩. રાગ, ૪. કલ્પ, ૫. ચારિત્ર, ૬. પડિસેવણ્ણા, ૭. જ્ઞાન,
 ૮. તીર્થ, ૯. લિંગ, ૧૦. શરીર, ૧૧. ક્ષેત્ર, ૧૨. કાળ,
 ૧૩. ગતિ, ૧૪. સંયમ સ્થાન, ૧૫. નિકાસે (ચારિત્ર પર્યાય),
 ૧૬. યોગ, ૧૭. ઉપયોગ, ૧૮. કષાય, ૧૯. લેશ્યા, ૨૦. પરિણામ,

૨૧. બંધ, ૨૨. વેદે, ૨૩. ઉદિરણા, ૨૪. ઉપસંપજાણ (ક્યાં જાય ?), ૨૫. સજાબહુતા, ૨૬. આહાર, ૨૭. ભવ, ૨૮. આગરેસ, ૨૯. કાળ-સ્થિતિ, ૩૦. આંતરો, ૩૧. સમુદ્ધાત, ૩૨. ક્ષેત્ર વિસ્તાર, ૩૩. સ્પર્શના, ૩૪. ભાવ, ૩૫. પરિમાણ, ૩૬. અલ્પબહુત્વદ્વાર.

૧. **પન્નવણા (પરૂપણા) દ્વાર** - નિર્ગથ (સાધુ) છ પ્રકારના પરૂપ્યા છે. (૧) પુલાક, (૨) બકુશ, (૩) પડિસેવણા, (૪) કષાયકુશીલ, (૫) નિર્ગથ, (૬) સ્નાતક.

(૧) **પુલાક** - શાળ (ચોખા) ના પૂળા જેવા. જેમાં સાર વસ્તુ ઓછી અને ઘાસ માટી વધુ હોય. પુલાકના બે ભેદ છે.

(અ) **લબ્ધિ પુલાક** - કોઈ ચક્રવર્તી આદિ કોઈ જૈન મુનિની કે જૈન શાસન આદિની આશાતના કરે તો તેની સેના આદિને સજા કરવા/ ચક્ર્યૂર કરવા માટે લબ્ધિનો પ્રયોગ કરે તે.

(બ) **પ્રતિસેવના પુલાક** - તેના પાંચ પ્રકાર છે. (૧) જ્ઞાનપુલાક (૨) દર્શનપુલાક (૩) ચારિત્રપુલાક (૪) લિંગપુલાક (અકારણ વેશ બદલે) (૫) અહાસુહુમપુલાક - જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને લિંગ એ ચારેમાંથી કોઈ બે, ત્રણ કે ચાર ભેદોમાં થોડી થોડી વિરાધના કરે.

(૨) **બકુશ** - બકુશ નિર્ગથ તે ખળામાં પડેલી શાળવત્. બકુશના પાંચ પ્રકાર છે. (i) આભોગબકુશ - જાણીને દોષ લગાડે, (ii) અનાભોગ બકુશ - અજાણતાં દોષ સેવે તે. (iii) સંવુડા બકુશ - છાનાં દોષ લગાડે. (iv) અસંવુડા બકુશ - પ્રગટ દોષ લગાડે. (v) અહાસુહુમ બકુશ - હાથ, મોં ધોવે, આંખ આંજે ઈત્યાદિ કરે.

(૩) **પડિસેવણા કુશીલ** - શાળના ઊપણેલા ખળા જેવા. તેના પાંચ પ્રકાર. જે જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને લિંગ નિમિત્તે દોષ

લગાડનાર હોય તેને ક્રમશઃ (૧) જ્ઞાનપડિસેવણા કુશીલ, (૨) દર્શનપડિસેવણા કુશીલ, (૩) ચારિત્રપડિસેવણા કુશીલ, (૪) લિંગપડિસેવણા કુશીલ કહે છે. (૫) તપના ફળની ઈચ્છા કરે અને દેવાદિપદની ઈચ્છા કરે તે અહાસુહુમ પડિસેવણા કુશીલ છે.

(૪) કષાયકુશીલ - ફોતરાંવાળી, કચરા વિનાની શાળ જેવા. ફક્ત સંજ્વલનના કષાયને કારણે જેનું ચારિત્ર દૂષિત છે તેને કષાયકુશીલ કહે છે. તેના પાંચ ભેદ છે. (૧) જ્ઞાન, (૨) દર્શન અને (૩) ચારિત્રમાં કષાય કરે, (૪) કષાય કરીને લિંગ બદલે, (૫) તપ કરીને કષાય કરે.

(૫) નિર્ગથ - ફોતરાં કાઢેલી - ખાંડેલી શાળ જેવા. તેના પાંચ ભેદ છે. (૧) પ્રથમ સમય નિર્ગથ - દસમે ગુણસ્થાનકેથી ૧૧ કે ૧૨ મા ગુણસ્થાનકે ચડતાં પ્રથમ સમયના. (૨) અપ્રથમ સમય નિર્ગથ - ૧૧ કે ૧૨ ગુણસ્થાનકમાં એક સમયથી વધુ સમય થયો હોય તે. (૩) ચરમ સમય નિર્ગથ - ૧ સમયનું નિર્ગથપણું જેને બાકી હોય. (૪) અચરમ સમય નિર્ગથ - એક સમયથી વધારે નિર્ગથપણું જેને બાકી હોય. (૫) અહાસુહુમ નિર્ગથ - ઉપરોક્ત પ્રકારના અને સર્વ પ્રકારના નિર્ગથો.

(૬) સ્નાતક - શુદ્ધ, અખંડ એવં સુગંધિત ચોખા જેવા. તેના પાંચ ભેદ (૧) અચ્છવી - યોગ નિરોધને કારણે જેમાં છવિ (શરીર) ભાવ બિલકુલ ન હોય તે. (૨) અસબલે - ૨૧ સબલા દોષ રહિત તે, જેમાં અતિચારરૂપ મેલ જરાપણ ન હોય. (૩) અકમ્બે - ઘાતિ કર્મથી રહિત. (૪) સંશુદ્ધ - વિશુદ્ધ કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શનના ધારક એવા કેવળી, અરિહંત આદિ. (૫) અપરિસ્સવી - કર્મબંધના પ્રવાહથી રહિત એવા અબંધક.

૨. વેદ દ્વાર - (૧) પુલાક પુરુષવેદી અને પુરુષ નપુંસક વેદી હોય. (૨-૩) બકુશ, પ્રતિસેવના ત્રણે ત્રણ વેદી. (૪) કષાયકુશીલ ત્રણ વેદી અથવા અવેદી (ઉપશાંત કે ક્ષીણ). (૫) નિર્ગથ અવેદી (ઉપશાંત કે ક્ષીણ). (૬) સ્નાતક ક્ષીણ અવેદી હોય.

૩. રાગ દ્વાર - પ્રથમ ચાર નિયંઠા સરાગી, પાંચમો નિર્ગથ નિયંઠો વિતરાગી (ઉપશાંત કે ક્ષીણ), સ્નાતક ક્ષીણ વિતરાગી હોય.

૪. કલ્પ દ્વાર - કલ્પ એટલે નિયમ. તેના પાંચ પ્રકાર છે. ૧ સ્થિતકલ્પ, ૨ અસ્થિતકલ્પ, ૩ સ્થવિરકલ્પ, ૪ જિનકલ્પ અને ૫ કલ્પાતીત. તેમ જ બીજી રીતે કલ્પ દશ પ્રકારના છે.

૧. અચેલ^૧, ૨. ઉદ્દેશી, ૩. રાજપિંડ, ૪. સેઙ્ગાંતર, ૫. માસકલ્પ^૨, ૬. ચૌમાસી કલ્પ, ૭. વ્રત, ૮. પ્રતિક્રમણ, ૯. કૃતિકર્મ (કીર્તિધર્મ)^૩, ૧૦. પુરુષ જ્યેષ્ઠ.

૧. સ્થિતકલ્પ, ૨. અસ્થિતકલ્પ - ૨૪ તીર્થકરનાં દરેકના શાસનમાં જેનું પાલન અવશ્ય કરવામાં આવે છે તે સ્થિતકલ્પ. ઉપરના ૧૦ કલ્પમાંથી ૪. સેઙ્ગાંતર, ૭. વ્રત, ૮. કૃતિકર્મ, ૧૦. પુરુષ જ્યેષ્ઠ એ ચાર સ્થિતકલ્પ છે. પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરના શાસનમાં સાધુ સાધ્વીજીને ૧૦ કલ્પનું પાલન ફરજિયાત હોય છે. મધ્યના ૨૨ તીર્થકરના અને મહાવિદેહના સાધુઓને ૪, ૭, ૮, ૧૦ એ ચાર કલ્પ ફરજિયાત અને શેષ છ ની ભજના હોય છે. ૧-૨-૩-૫-૬-૮ એ છ અસ્થિતકલ્પ છે.

૧. અચેલ - અલ્પ વસ્ત્ર અથવા અલ્પ કિંમતના વસ્ત્ર.

૨. માસકલ્પ - સાધુને ૨૮ દિવસ તથા સાધ્વીજીને ૫૮ દિવસ.

૩. કૃતિકર્મ - નાની દીક્ષાપર્યાયવાળા મોટી દીક્ષાપર્યાયવાળાને વંદન કરે તે વ્યવહાર.

૩. સ્થવિરકલ્પ - જે સંઘ કે સમૂહમાં, ઉપાશ્રયમાં રહે છે, શિષ્ય આદિ બનાવે છે, શાસ્ત્રોક્ત મર્યાદાનુસાર વસ્ત્ર - પાત્રાદિ રાખે તે.

૪. જિનકલ્પ - જે સંઘ કે સમૂહમાં રહેતા નથી, ગુફા આદિમાં રહે છે. જઘન્ય ૨ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૨ ઉપકરણ રાખે છે.

૫. કલ્પાતીત - કેવળજ્ઞાની, ઇન્દ્રસ્થ તીર્થંકર, અરિહંત તથા વીતરાગી.

(૧) પુલાક - સ્થિત, અસ્થિત અને સ્થવિરકલ્પી હોય. (૨,૩) બકુશ અને પડિસેવણામાં સ્થિત, અસ્થિત, સ્થવિર, જિનકલ્પ એમ ૪ કલ્પ હોય. (૪) કષાયકુશીલમાં પાંચે કલ્પ હોય (પાંચમો કલ્પ ઇન્દ્રસ્થ તીર્થંકર આદિ અપેક્ષા). (૫,૬) નિર્ગંથ અને સ્નાતકમાં - સ્થિત, અસ્થિત અને કલ્પાતીત એ ત્રણ કલ્પ હોય.

૫. ચારિત્ર દ્વાર - ચારિત્ર પાંચ છે. ૧. સામાયિક ચારિત્ર, ૨. છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩. પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, ૫. યથાખ્યાત ચારિત્ર. પુલાક, બકુશ, પડિસેવણામાં સામાયિક અને છેદોપસ્થાપનીય બે ચારિત્ર. કષાયકુશીલમાં ૪ ચારિત્ર તે સામા., છેદો., પરિ.વિ. અને સૂક્ષ્મસંપરાય. નિર્ગંથ અને સ્નાતકમાં એક યથાખ્યાત ચારિત્ર હોય.

૬. પડિસેવણા દ્વાર - મૂળગુણ પ્રતિસેવી (મહાવતમાં દોષ લગાડે) અને ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવી (અનાગત આદિ ૧૦ પચ્ચક્રખાણ^૧ વિ. ઉત્તરગુણમાં દોષ લગાડે). પુલાક અને પડિસેવણા મૂળગુણ

૧ ૧) અનાગત, ૨) અતિકાન્ત, ૩) કોટિસહિત, ૪) નિયંત્રિત, ૫) સાગાર, ૬) અનાગાર, ૭) પરિમાણ કૃત, ૮) નિરવિશેષ, ૯) સાંકેતિક, અને ૧૦) અદ્વા. પચ્ચક્રખાણ.

અને ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવી. બકુશ મૂળગુણ અપ્રતિસેવી, ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવી. શેષ ત્રણ નિયંઠા અપ્રતિસેવી (વતોમાં દોષ ન લગાડે).

૭. જ્ઞાન દ્વાર – પુલાક, બકુશ, પરિસેવણા નિયંઠામાં બે જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત) અથવા ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ). કષાયકુશીલ અને નિર્ગથમાં બે જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત) અથવા ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ) અથવા ત્રણ જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, મન:પર્યવ) અથવા ચાર જ્ઞાન (મતિ, શ્રુત, અવધિ, મન:પર્યવ). સ્નાતકમાં એક કેવળજ્ઞાન. પુલાક શ્રુતજ્ઞાન આશ્રી જઘન્ય ૯ મા પૂર્વની ત્રીજી આચારવત્યુ, ઉત્કૃષ્ટ ૯ પૂર્વ પૂર્ણ. બકુશ અને પરિસેવણાને જ. અષ્ટ પ્રવચન માતા, ઉ. ૧૦ પૂર્વ. કષાયકુશીલ અને નિર્ગથ જ. અષ્ટ પ્રવચન માતા, ઉ. ૧૪ પૂર્વ. સ્નાતક સૂત્ર(શ્રુત) વ્યતિરિક્ત છે.

૮. તીર્થ દ્વાર – પુલાક, બકુશ, પરિસેવણા તીર્થમાં હોય. શેષ ત્રણ તીર્થ અને અતીર્થ બન્નેમાં હોય. અતીર્થમાં તીર્થકર તથા પ્રત્યેક બુદ્ધ આદિ હોય.

૯. લિંગ દ્વાર – છ એ નિયંઠા દ્રવ્યલિંગ અપેક્ષા સ્વલિંગ, અન્યલિંગ અથવા ગૃહસ્થલિંગમાં હોય. ભાવ અપેક્ષા સ્વલિંગમાં જ હોય.

૧૦. શરીર દ્વાર – પુલાક, નિર્ગથ અને સ્નાતકમાં ૩ શરીર (ઔ., તૈ., કા.). બકુશ, પરિસેવણામાં ૪ શરીર (ઔ., વૈ., તૈ., કા.). કષાયકુશીલમાં પાંચ શરીર.

૧૧. ક્ષેત્ર દ્વાર – છ નિયંઠા જન્મ અપેક્ષાએ ૧૫ કર્મભૂમિમાં હોય. સંહરણ અપેક્ષાએ પાંચ નિયંઠા પુલાક સિવાયના કર્મભૂમિ અને અકર્મભૂમિમાં હોય. (પ્રસંગોપાત) પુલાક લબ્ધિ સાધુ, આહારક શરીરી, અવેદી, પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રવાળા, ચૌદપૂર્વધર, સાધ્વી, અપ્રમાદી, ઉપશમ શ્રેણીવાળા, ક્ષપંક શ્રેણીવાળા તથા કેવળી થયા

બાદ સંહરણ થતું નથી.

૧૨. કાળ દ્વાર - પુલાક, નિર્ગથ અને સ્નાતક અવસર્પિણી કાળમાં ૩-૪ થે આરે જન્મે અને ૩-૪-૫ મા આરામાં પ્રવર્તે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં ૨-૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪ થા આરામાં પ્રવર્તે. પુલાકનું સાહરણ ન થાય પણ નિર્ગથ અને સ્નાતક સાહરણ અપેક્ષાએ બીજા કાળમાં પણ હોય. બકુશ, પરિસેવણા અને કષાયકુશીલ અવસર્પિણી કાળમાં ૩-૪-૫ મે આરે જન્મે અને ૩-૪-૫ મા આરામાં પ્રવર્તે. ઉત્સર્પિણી કાળમાં ૨-૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪ થા આરામાં પ્રવર્તે. છ એ નિયંઠા મહાવિદેહ ક્ષેત્રમાં સદા હોય.

૧૩. ગતિ દ્વાર -		ગતિ		સ્થિતિ પામે	
નિયંઠો	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	
પુલાક	સુધર્મ દેવલોક	સહસ્ત્રાર દેવલોક	પ્રત્યેક પલ્ય	૧૮ સાગર	
બકુશ	સુધર્મ દેવલોક	અચ્યુત દેવલોક	પ્રત્યેક પલ્ય	૨૨ સાગર	
પરિસેવણા	સુધર્મ દેવલોક	અચ્યુત દેવલોક	પ્રત્યેક પલ્ય	૨૨ સાગર	
કષાયકુશીલ	સુધર્મ દેવલોક	અનુત્તર વિમાન	પ્રત્યેક પલ્ય	૩૩ સાગર	
ઉપશાંત નિર્ગથ	પાંચ અનુત્તર વિમાન		૩૩ સાગર	૩૩ સાગર	
ક્ષીણ નિર્ગથ	મોક્ષ		સાદિ અનંત		
સ્નાતક	મોક્ષ		સાદિ અનંત		

દેવતામાં પદવી પાંચ છે. ૧. ઈન્દ્ર ૨. લોકપાલ, ૩. ત્રાયસ્તિંશક, ૪. સામાનિક, ૫. અહમેન્દ્ર. પુલાક, બકુશ, પરિસેવણા પ્રથમ ૪ પદવીમાંની કોઈપણ ૧ પદવી પામે. કષાયકુશીલ પાંચમાંથી ૧ પદવી પામે. નિર્ગથ અહમેન્દ્ર જ થાય. સ્નાતક મોક્ષે જાય. જઘન્ય વિરાધક હોય તો ૪ પદવીમાંથી એક પદવી પામે, ઉત્કૃષ્ટ વિરાધક હોય તો ૨૪ દંડકમાં અથવા અન્ય ગતિઓમાં ભ્રમણ કરે.

૧૪. સંયમ સ્થાન દ્વાર — સંયમ સ્થાન = કષાયની મંદતા, તરતમતા. સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતા છે. પ્રથમ ચાર નિયંઠામાં અસંખ્યાતા સંયમ સ્થાન છે. નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકમાં સંયમસ્થાન એક જ હોય.

અલ્પબહુત્વ — સૌથી થોડા નિર્ગ્રંથ અને સ્નાતકનાં સંયમસ્થાન. તેથી પુલાકના સંયમસ્થાન અસંખ્યાતગણા. તેથી બકુશના સંયમસ્થાન અસંખ્યાતગણા. તેથી પરિસેવણાના સંયમસ્થાન અસંખ્યાતગણા. તેથી કષાયકુશીલના સંયમસ્થાન અસંખ્યાતગણા.

૧૫. નિકાસે (સંયમના પર્યવ) દ્વાર — પર્યવ = આત્મ શુદ્ધિ. બધાના ચારિત્ર પર્યવ અનંતા અનંતા. પુલાકથી પુલાકના ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર છઠ્ઠાણવડિયા. તેમાં છ સ્થાન હીનાધિકતા આ પ્રમાણે છે. ૧. અનંતભાગહીન, ૨. અસંખ્યાતભાગહીન, ૩. સંખ્યાતભાગહીન, ૪. સંખ્યાતગુણહીન, ૫. અસંખ્યાતગુણહીન, ૬. અનંતગુણહીન. છ સ્થાન અધિક (વૃદ્ધિ), ૧. અનંતભાગવૃદ્ધિ, ૨. અસંખ્યાતભાગવૃદ્ધિ, ૩ સંખ્યાતભાગવૃદ્ધિ, ૪. સંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ૫. અસંખ્યાતગુણવૃદ્ધિ, ૬. અનંતગુણવૃદ્ધિ.

(૧) પુલાક નિયંઠા — બકુશ અને પરિસેવણાથી અનંતગુણહીન. કષાયકુશીલથી છઠ્ઠાણવડિયા. નિર્ગ્રંથ, સ્નાતકથી અનંતગુણહીન.
 (૨) બકુશ નિયંઠા — પુલાકથી અનંતગુણવૃદ્ધિ. બકુશ બકુશથી છઠ્ઠાણવડિયા. પરિસેવણા, કષાયકુશીલથી છઠ્ઠાણવડિયા. નિર્ગ્રંથ, સ્નાતકથી અનંતગુણહીન. (૩) પરિસેવણા નિયંઠા બકુશની જેમ સમજવા. (૪) કષાયકુશીલ નિયંઠા પ્રથમ ચાર નિયંઠાથી છઠ્ઠાણવડિયા. નિર્ગ્રંથ, સ્નાતકથી અનંતગુણહીન. (૫) નિર્ગ્રંથ નિયંઠા પ્રથમ ચાર નિયંઠાથી અનંતગુણ અધિક. નિર્ગ્રંથ, સ્નાતકથી સમતુલ્ય.

(૬) સ્નાતકને નિર્ગંથની માફક (ઉપરવત્) જાણવા.

સંયમ પર્યવનો અલ્પબહુત્વ — પુલાક અને કષાયકુશીલના જઘન્ય ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય. તેથી પુલાકના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનંતગણા. તેથી બકુશ અને પરિસેવણાના જ. ચારિત્ર પર્યવ પરસ્પર તુલ્ય અને અનંતગણા. તેથી બકુશના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનંતગણા. તેથી પરિસેવણાના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનંતગણા. તેથી કષાયકુશીલના ઉત્કૃષ્ટ ચારિત્ર પર્યવ અનંતગણા. તેથી નિર્ગંથ અને સ્નાતકના ચારિત્ર પર્યવ (પરસ્પર તુલ્ય) અને અનંતગણા.

૧૬. યોગ દ્વાર — પ્રથમ પાંચ નિયંઠા સયોગી. સ્નાતક સયોગી તથા અયોગી.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર — છ નિયંઠામાં સાકાર, નિરાકાર બન્ને ઉપ.

૧૮. કષાય દ્વાર — પ્રથમ ૩ નિયંઠામાં સંજ્વલન કષાય હોવાથી સકષાયી. કષાયકુશીલમાં સંજ્વલન કષાય ૪-૩-૨-૧. નિર્ગંથ અકષાયી (ઉપશાંત કે ક્ષીણ). સ્નાતક ક્ષીણ અકષાયી.

૧૯. લેશ્યા દ્વાર — પ્રથમ ત્રણ નિયંઠામાં ત્રણ શુભ લેશ્યા. કષાયકુશીલમાં ૬ લેશ્યા. નિર્ગંથમાં શુક્લ લેશ્યા. સ્નાતકમાં શુક્લ લેશ્યા અથવા અલેશી.

૨૦. પરિણામ દ્વાર — પ્રથમ ચાર નિયંઠામાં ત્રણ પરિણામ હિયમાન (ઘટતા), વર્ધમાન (વધતા), અવસ્થિત (સમાન). તેમાં હિયમાન, વર્ધમાનની સ્થિતિ જ. ૧ સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્તની. અવસ્થિતની* સ્થિતિ જ. ૧ સમય, ઉ. ૭ સમયની. નિર્ગંથમાં બે પરિણામ વર્ધમાન અને અવસ્થિત. વર્ધમાનની સ્થિતિ જ. ઉ.

* આ સ્થિતિ ફક્ત સરાગી જીવો માટે છે પરંતુ વીતરાગીને તો અવસ્થિત પરિણામ જ હોય, તેને ૭ સમયનું ગંધન ન હોય.

અંતર્મુહૂર્તની. અવસ્થિતની જ. ૧ સમય ઉ. અંતર્મુહૂર્ત. સ્નાતકમાં બે પરિણામ વર્ધમાન અને અવસ્થિત. વર્ધમાનની સ્થિતિ જ. અંત. ઉ. અંત. અને અવસ્થિતની સ્થિતિ જ. અંત. ઉ. દેશે ઉણી પૂર્વ કોડ વર્ષ.

૨૧. બંધ દ્વાર — પુલાક ૭ કર્મ (આયુષ્ય સિવાય) બાંધે. બકુશ અને પરિસેવણા ૭ — ૮ કર્મ બાંધે. કષાયકુશીલ ૭-૮-૬ (આયુષ્ય, મોહનીય સિવાય) કર્મ બાંધે. નિર્ગથ ૧ શાતાવેદનીય બાંધે. સ્નાતક શાતાવેદનીય બાંધે અથવા અબંધક.

૨૨. વેદે દ્વાર — પ્રથમ ૪ નિયંઠા ૮ કર્મ વેદે. નિર્ગથ મોહનીય છોડીને ૭ કર્મ વેદે. સ્નાતક ચાર અઘાતિ કર્મ વેદે.

૨૩. ઉદિરણા દ્વાર — પુલાક ૯ કર્મની (આયુષ્ય, વેદનીય વર્જ) ઉદિરણા કરે. બકુશ, પરિસેવણા ૬/૭ કે ૮ કર્મની ઉદિરણા કરે. કષાયકુશીલ ૭, ૮, ૬, ૫ કર્મની ઉદિરણા કરે. (૫ ની કરે તો આયુષ્ય, વેદનીય, મોહનીય વર્જને). નિર્ગથ ૫ કે ૨ (નામ, ગોત્ર) કર્મની ઉદિરણા કરે. સ્નાતક નામ, ગોત્રની ઉદિરણા કરે અથવા અનુદિરક.

૨૪. ઉપસંપજ્ઞાણં દ્વાર — (તે સ્થાનને છોડી કયું સ્થાન સ્વીકારે?) — પુલાક, પુલાકપણાને છોડીને કષાયકુશીલમાં કે અસંયમમાં જાય. બકુશ બકુશપણાને છોડીને પરિસેવણામાં, કષાયકુશીલમાં, અસંયમમાં કે સંયમાસંયમમાં જાય. પરિસેવણાવાળો બકુશ, ક.કુ.માં, અસંયમમાં કે સંયમાસંયમમાં એ ૪ માં જાય. કષાયકુશીલ — પુ., બ., પરિ., અસ., સંય.માં કે નિર્ગથમાં જાય. નિર્ગથ — કષાયકુશીલ, સ્નાતક કે અસંયમમાં જાય. સ્નાતક મોક્ષમાં જાય.

૨૫. સંજ્ઞા દ્વાર — પુલાક, નિર્ગથ અને સ્નાતક નોસંજ્ઞાબહુતા હોય. બકુશ, પરિસેવણા અને કષાયકુશીલ સંજ્ઞાબહુતા અને

નોસંજાબહુતા^૧ હોય.

૨૬. આહાર દ્વાર — પ્રથમ પાંચ નિયંત્રા આહારક અને સ્નાતક આહારક, અણાહારક બન્ને.

૨૭. ભવ દ્વાર — પુલાક અને નિર્ગથ ભવ કરે જઘન્ય ૧, ઉત્કૃષ્ટ ૩ (મનુષ્યના). બકુશ, પડિસેવણા, કપાયકુશીલ જ. ૧, ઉ. ૮ ભવ^૨ કરે. સ્નાતક તે જ ભવે મોક્ષે જાય.

૨૮. આગરેશ (આકર્ષ) દ્વાર — (સંયમ કેટલી વાર આવે ?) પુલાકપણું એક ભવમાં જ. ૧, ઉ. ૩ વાર આવે. ઘણાં ભવ આશ્રી જ. ૨, ઉ. ૭ વાર આવે. બકુશ, પડિ. અને કપાયકુશીલપણું જ. ૧, ઉ. પ્રત્યેક સો વાર આવે. ઘણાં ભવ આશ્રી જ. ૨, ઉ. પ્રત્યેક હજારવાર (૭૨૦૦ વખત). નિર્ગથપણું એક ભવ આશ્રી જ. ૧, ઉ. ૨ વાર આવે. ઘણાં ભવ આશ્રી જ. ૨, ઉ. ૫ વાર આવે. સ્નાતકપણું ૧ વાર જ આવે.

૨૯. કાળ દ્વાર — પુલાક એક જીવ અપેક્ષા જ. અંત., ઉ. અંત. ઘણાં જીવ અપેક્ષા જ. ૧ સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત. બકુશ, પડિસેવણા, કપાય કુશીલ એ ત્રણમાં એક જીવ અપેક્ષા જ. ૧ સમય, ઉ. દેશઉણા ક્રોડપૂર્વ વર્ષ. ઘણા જીવ અપેક્ષા શાશ્વતા. નિર્ગથ એક તથા ઘણા જીવ અપેક્ષા જ. ૧ સમય, ઉ. અંત. સ્નાતક એક જીવ અપેક્ષા જ. અંત. ઉ. દેશઉણા ક્રોડપૂર્વ વર્ષ. ઘણા જીવ અપેક્ષા શાશ્વતા.

૩૦. અંતર દ્વાર — પ્રથમ પાંચ નિયંત્રાને અંતર પડે તો એક જીવ આશ્રી જ. અંત., ઉ. દેશઉણા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ

- ૧ અપ્રમત્ત હોવાથી આહારાદિ સંજ્ઞામાં ઉપયોગ ન હોય તેવા.
- ૨ ભવદ્વારમાં ભવની સંખ્યા તેવા સાધુપાત્રાનાં જ જે ભવ કરે તે જ ગણતરીમાં લીધેલ છે. બાકીનાં ગણ્યા નથી.

સુધી. સ્નાતકને એક જીવ અપેક્ષા કોઈ અંતર ન પડે. ઘણા જીવ અપેક્ષા અંતર પડે તો પુલાકને જ. ૧ સમય, ઉ. સંખ્યાતા વર્ષ. નિર્ગ્રથને જ. ૧ સમય ઉ. ૬ માસનું. શેષ જ નિયંઠાને અંતર ન પડે.

૩૧. સમુદ્ઘાત દ્વાર — પુલાકમાં સમુ. ૩ વેદનીય, કષાય, મારણાંતિક. બ્રહ્મશમાં તથા પડિસેવણામાં (વે., ક., મા., વૈ., તૈ.) ૫ સમુ. કષાયકુશીલમાં કેવળ સમુ. વર્જને ૬ સમુ., નિર્ગ્રથમાં એક પણ સમુ. નથી. સ્નાતકમાં જો હોય તો કેવળ સમુદ્ઘાત એક જ હોય.

૩૨. ક્ષેત્ર દ્વાર — પ્રથમ પાંચ નિયંઠા લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય. સ્નાતક લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં, ઘણાં અસંખ્યાતા ભાગોમાં અથવા સર્વલોકમાં (કેવળ સમુદ્ઘાત અપેક્ષા) હોય.

૩૩. સ્પર્શના દ્વાર — અવગાઢ ક્ષેત્ર કરતાં સ્પર્શના કંઈક અધિક જાણવી.

૩૪. ભાવ દ્વાર — પ્રથમ જ નિયંઠા ક્ષયોપશમ ભાવમાં હોય. નિર્ગ્રથ ઉપશમ કે ક્ષાયિક ભાવમાં હોય. સ્નાતક ક્ષાયિક ભાવમાં હોય.

૩૫. પરિમાણ દ્વાર — (સંખ્યા)

	વર્તમાન પર્યાય અપેક્ષા		પૂર્વ પર્યાય અપેક્ષા	
	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
પુલાક હોયતો	૧, ૨, ૩,	પ્રત્યેક સો (૨૦૦ થી ૯૦૦)	૧, ૨, ૩,	પ્રત્યેક હજાર (૨ થી ૯ હજાર)
બ્રહ્મશ	૧, ૨, ૩,	પ્રત્યેક સો	---	પ્રત્યેક સો કોડ નિયમા (૨૦૦ થી ૩૦૦ કોડ)
પડિસેવણા	૧, ૨, ૩,	પ્રત્યેક સો	----	પ્રત્યેક સો કોડ નિયમા (૪૦૦ થી ૬૦૦ કોડ)
કષાયકુશીલ	૧, ૨, ૩,	પ્રત્યેક હજાર	---	પ્રત્યેક હજાર કોડ નિયમા (૧૦૦૦ થી ૯૦૦૦ કોડ)

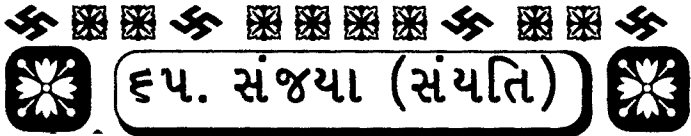

નિર્ગથ હોયતો	૧,૨,૩,	૧૬૨	૧,૨,૩.	પ્રત્યેક સો
સ્નાતક નિયમા	૧,૨,૩,	૧૦૮	---	પ્રત્યેક કોડ

૩૬. અલ્પબહુત્વ દ્વાર — સૌથી થોડા નિર્ગથ નિયંઠા, તેનાથી પુલાક સંખ્યાતગુણા, તેનાથી સ્નાતક સંખ્યાતગુણા, તેનાથી બકુશ સંખ્યાતગુણા, તેનાથી પરિસેવણા સંખ્યાતગુણા, તેનાથી કષાયકુશીલના જીવ સંખ્યાતગુણા.

ઈતિ નિયંઠા સંપૂર્ણ.

૬૫. સંજયા (સંયતિ)

શ્રી ભગવતીજી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૭

સંજયાના ૩૬ દ્વાર અને તેની ગાથા નિયંઠા માફક જાણવા.

૧. પત્રવણા દ્વાર — સંયતિ પાંચ પ્રકારના — (૧) સામાયિક ચારિત્ર, (૨) છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, (૩) પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, (૪) સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, (૫) યથાખ્યાત ચારિત્ર.

૧. સામાયિક ચારિત્ર — તેના બે ભેદ.

(અ) ઈત્વરીક (સ્વલ્પકાળના) — પ્રથમ અને ચરમ તીર્થંકરના સાધુઓના શાસનમાં આ ચારિત્ર હોય છે. પરંપરાથી જઘન્ય ૭ દિવસ, મધ્યમ ૪ માસ અને ઉત્કૃષ્ટ ૬ માસ સુધીની કાચી દીક્ષાવાળાને હોય.

(બ) યાવત્કથિક (જીવજીવના) — મધ્યના ૨૨ તીર્થંકરના અને મહાવિદેહ ક્ષેત્રના સાધુઓને જીવજીવનું સામાયિક ચારિત્ર હોય છે.

૨. છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર – (જે ચારિત્રમાં પૂર્વપર્યાયનો છેદ કરી મહાવ્રતોનું આરોપણ કરવામાં આવે છે.) તેના બે ભેદ.

(અ) સાતિચાર – પૂર્વ સંયમમાં દોષ લાગવાથી નવી દીક્ષા લે તે.

(બ) નિરતિચાર – શાસન કે સંપ્રદાય બદલીને ફરી દીક્ષા લે. જેમ પાર્શ્વનાથના શાસનના સાધુ મહાવીર પ્રભુના શાસનમાં દીક્ષા લે. તેમજ ઈત્વરિક સામાયિક ચારિત્રી સાધુને (નવ દીક્ષિતને) જે મહાવ્રતોનું આરોપણ કરાય છે તે નિરતિચાર હોય છે.

૩. પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર – ૯ – ૯ વર્ષના ૯ જણ દીક્ષા લે, ૨૦ વર્ષ ગુરુ કુલવાસ કરીને જ. ૯ પૂર્વની ત્રીજી આચાર વત્થુ, ૩. ૧૦ પૂર્વ ભણે. પછી ગુરુઆજ્ઞાએ વિશેષ ગુણ પ્રાપ્તિ માટે નવેય સાધુઓ પરિહારવિશુદ્ધ ચારિત્ર લે. તેમાં છ માસ સુધી ૪ મુનિ તપ કરે, ૪ મુનિ વૈયાવચ્ચ કરે, ૧ મુનિ વ્યાખ્યાન વાંચે. બીજા છ માસમાં ૪ વૈયાવચ્ચી મુનિ તપ કરે, ૪ તપ કરનારા વૈયાવચ્ચ કરે, ૧ મુનિ વ્યાખ્યાન વાંચે. ત્રીજા છ માસમાં ૧ વ્યાખ્યાન વાંચનાર તપ કરે, ૧ વ્યાખ્યાન વાંચે અને ૭ મુનિ વૈયાવચ્ચ કરે. તપશ્ચર્યામાં ઉનાળે ૧-૨-૩ ઉપવાસ, શિયાળે ૨-૩-૪ ઉપવાસ, ચોમાસે ૩-૪-૫ ઉપવાસ કરે. એમ ૧૮ માસ તપ કરીને જીનકલ્પી થાય અથવા ફરી ગુરુકુલવાસ સ્વીકારે અથવા પરિહાર વિશુદ્ધ કલ્પ ફરી ચાલુ કરે. આ ચારિત્ર છેદોપસ્થાપનીય વાળાને જ હોય. તેના બે ભેદ.

(i) નિર્વિશ માનક – તપ કરનારા,

(ii) નિર્વિશ કાયિક – વૈયાવચ્ચ કરનારા.

૪. સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્ર – તેના ૨ ભેદ.

(અ) સંકલેશ પરિણામ – તે ઉપશમ શ્રેણીથી પડનારા,

(બ) વિશુદ્ધ પરિણામ — તે ઉપશમ અને ક્ષપક શ્રેણી પર ચડનારા.

પ. યથાખ્યાત ચારિત્ર — તેના ૨ ભેદ —

(અ) છન્નસ્થ અને (બ) કેવળી.

(અ) છન્નસ્થ ના બે ભેદ, (i) ઉપશાંત વીતરાગી (૧૧મું ગુણ.) અને (ii) ક્ષીણ વીતરાગી (૧૨મું ગુણ.).

(બ) કેવળીના બે ભેદ, (i) સયોગી કેવળી (૧૩મું ગુણ.) અને (ii) અયોગી કેવળી (૧૪મું ગુણ.).

૨. વેદ દ્વાર — સામા., છેદો. ચારિત્રી સવેદી (૩ વેદ) તથા અવેદી (૯ મા ગુણ. અપેક્ષા). પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રી પુરુષવેદી કે પુરુષ નપુંસક વેદી. સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્રી તથા યથાખ્યાત ચારિત્રી અવેદી.

૩. રાગ દ્વાર — પ્રથમ ચાર સંયતિ સરાગી. યથાખ્યાત ચારિત્રી વીતરાગી.

૪. કલ્પ દ્વાર — કલ્પ એટલે નિયમ. તેના પાંચ પ્રકાર છે. સ્થિતકલ્પ, અસ્થિતકલ્પ, સ્થવિરકલ્પ, જિનકલ્પ અને કલ્પાતીત. તેમ જ બીજી રીતે કલ્પ દશ પ્રકારના છે. ૧. અચેલ, ૨. ઉદ્દેશી, ૩. રાજપિંડ, ૪. સેઠ્ઠાંતર, ૫. માસકલ્પ, ૬. ચૌમાસી કલ્પ, ૭. વ્રત, ૮. પ્રતિક્રમણ, ૯. કૃતિકર્મ, ૧૦. પુરુષ જયેષ્ઠ.

૧. સ્થિતકલ્પ, ૨. અસ્થિતકલ્પ — ૨૪ તીર્થંકરનાં દરેકના શાસનમાં જેનું પાલન અવશ્ય કરવામાં આવે છે તે સ્થિતકલ્પ. ઉપરના ૧૦ કલ્પમાંથી ૪. સેઠ્ઠાંતર, ૭. વ્રત, ૯. કૃતિકર્મ, ૧૦. પુરુષ જયેષ્ઠ એ ચાર સ્થિતકલ્પ છે. પહેલાં અને છેલ્લા તીર્થંકરના શાસનમાં સાધુ સાધ્વીજીને ૧૦ કલ્પનું પાલન ફરજિયાત હોય છે. મધ્યના ૨૨

તીર્થંકરના અને મહાવિદેહના સાધુઓને ૪, ૭, ૯, ૧૦ એ ચાર કલ્પ ફરજિયાત અને શેષ છ ની ભજના હોય છે. ૧-૨-૩-૫-૬-૮ એ છ અસ્થિતકલ્પ છે.

૩. સ્થવિરકલ્પ - જે સંઘ કે સમૂહમાં, ઉપાશ્રયમાં રહે છે, શિષ્ય આદિ બનાવે છે, શાસ્ત્રોક્ત મર્યાદાનુસાર વસ્ત્ર - પાત્રાદિ રાખે તે.

૪. જિનકલ્પ - જે સંઘ કે સમૂહમાં રહેતા નથી, ગુફા આદિમાં રહે છે. જઘન્ય ૨ અને ઉત્કૃષ્ટ ૧૨ ઉપકરણ રાખે છે.

૫. કલ્પાતીત - કેવળજ્ઞાની, છન્નસ્થ તીર્થંકર, અરિહંત તથા વીતરાગી.

સામાયિક સંયતિમાં પાંચ કલ્પ. છેદો. અને પરિ.વિ. માં ૩ કલ્પ (સ્થિત, સ્થવિર, જિનકલ્પ). સૂક્ષ્મ. અને યથા. માં ૩ કલ્પ (સ્થિત, અસ્થિત, કલ્પાતીત).

૫. નિયંઠા દ્વાર - સામા. તથા છેદો. ચારિત્રમાં ચાર નિયંઠા.(પુલાક, બકુશ, પડિસેવણા અને કષાયકુશીલ.) પરિ. વિ. અને સૂક્ષ્મ. માં એક કષાયકુશીલ નિયંઠો. યથાખ્યાતમાં ૨ નિયંઠા (નિર્ગથ અને સ્નાતક).

૬. પડિસેવણા દ્વાર - સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીયમાં મૂળ ગુણ પ્રતિસેવી (પાંચ મહાવ્રતમાં દોષ લગાડે) કે અપ્રતિસેવી (દોષ ન લગાડે) તથા ઉત્તરગુણ પ્રતિસેવી કે અપ્રતિસેવી. શેષ ૩ ચારિત્રી અપ્રતિસેવી.

૭. જ્ઞાન દ્વાર - પ્રથમ ચાર સંયતિના ચાર (૨ ૩-૩-૪) જ્ઞાનની અને યથાખ્યાતમાં ૫ જ્ઞાનની ભજના. વ્રતજ્ઞાન અખ્યાસની અપેક્ષાએ સામા., છેદો., સૂક્ષ્મ. માં ૪ નષ્ટપચન, ઉ. ૧૪ પૂર્વ

સુધી. પરિ. વિશુ. માં જ. ૯ મા પૂર્વની ત્રીજી આચારવત્યુ સુધી ઉ. ૧૦ પૂર્વમાં ન્યૂન. યથા. ચા. માં જ. અષ્ટપ્રવચન, ઉ. ૧૪ પૂર્વ સુધી (છન્નસ્થ અવસ્થામાં) અથવા સૂત્ર(શ્રુત) વ્યતિરિક્ત (કિવળજ્ઞાન આશ્રી).

૮. તીર્થ દ્વાર - સામા., સૂક્ષ્મ., યથા. ચારિત્રી તીર્થ અને અતીર્થ બન્નેમાં હોય (અતીર્થમાં છન્નસ્થ તીર્થકર અને પ્રત્યેક બુદ્ધ અપેક્ષા). છેદો. તથા પરિ. વિ. ચારિત્રી તીર્થમાં જ હોય.

૯. લિંગ દ્વાર - પરિ. વિ. ચારિત્રી દ્રવ્ય - ભાવથી સ્વલિંગી હોય છે. શેષ ચાર સંયતિ દ્રવ્યથી સ્વલિંગી, અન્યલિંગી કે ગૃહસ્થલિંગી હોય પણ ભાવથી સ્વલિંગી હોય.

૧૦. શરીર દ્વાર - સામા., છેદો. માં ૩-૪-૫ શરીર. શેષ ત્રણમાં ૩ શરીર હોય.

૧૧. ક્ષેત્ર દ્વાર - સામા., સૂક્ષ્મ., યથા. ૧૫ કર્મભૂમિમાં હોય. છેદો., પરિ.વિ. ફક્ત ૫ ભરત, ૫ ઈરવતમાં જ હોય. તે ચારે સાહરણ અપેક્ષાએ અકર્મભૂમિમાં હોય. પરિ.વિ. સંયતિનું સાહરણ ન થાય.

૧૨. કાળ દ્વાર - સામા. ચારિત્રી અવસર્પિણી કાળના ૩-૪-૫ મા આરામાં જન્મે અને ૩-૪-૫ મા આરામાં વિચરે. ઉત્સર્પિણી કાળના ૨-૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪ થા આરામાં પ્રવર્તે. મહાવિદેહમાં સદા હોય. સાહરણ અપેક્ષા અન્ય ક્ષેત્ર (૩૦ અકર્મભૂમિ) માં પણ હોય. છેદો. ચારિત્રી મહાવિદેહમાં ન હોય, શેષ ઉપરવત્. પરિ.વિ. અવસર્પિણી કાળના ૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪-૫ મા આરામાં વિચરે. ઉત્સ. ના ૨-૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪ થા આરામાં પ્રવર્તે, મહાવિદેહમાં ન હોય, સાહરણ ન થાય. સૂક્ષ્મ., યથા. ચારિત્રી અવસર્પિણી કાળના ૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪-૫ મા

આરામાં વિચરે. ઉત્સ. ના ૨-૩-૪ થા આરામાં જન્મે અને ૩-૪ થા આરામાં પ્રવર્તે, મહાવિદેહમાં પણ હોય. સંહરણ પણ થાય.

૧૩. ગતિ દ્વાર -

		ગતિ	સ્થિતિ પામે	
સંયત	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
સામાયિક	સૌધર્મ કલ્પ	પાંચ અનુ. વિમાન	૨ પલ્લ	૩૩ સાગર
છેદોપસ્થાપની	સૌધર્મ કલ્પ	પાંચ અનુ. વિમાન	૨ પલ્લ	૩૩ સાગર
પરિહાર વિ.	સૌધર્મ કલ્પ	સહસ્ત્રાર દેવલોક	૨ પલ્લ	૧૮ સાગર
સૂક્ષ્મ સંપરાય		પાંચ અનુત્તર વિમાન	૩૩ સાગર	૩૩ સાગર
ઉપશાંત યથા.		પાંચ અનુત્તર વિમાન	૩૩ સાગર	૩૩ સાગર
ક્ષીણ યથાખ્યા.		મોક્ષ		સાદિ અનંત

દેવતામાં પાંચ પદવી છે. ઈન્દ્ર સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિંશક, લોકપાલ અને અહમેન્દ્ર. સામા. છેદો. બન્ને આરાધક હોય તો આ પાંચમાંથી કોઈપણ એક પદવી પામે. પરિ. પ્રથમ ૪ માંથી ૧ પદવી પામે. સૂક્ષ્મ., યથા. (ઉપશાંત મોહી) અહમેન્દ્ર પદ પામે. જ. વિરાધક હોય તો ૪ પ્રકારના દેવમાં ઉપજે અને ઉ. વિરાધક હોય તો ૨૪ દંડકમાં - અન્ય ગતિઓમાં સંસાર પરિભ્રમણ કરે.

૧૪. સંયમ સ્થાન દ્વાર - સામા., છેદો., પરિ. માં અસંખ્ય સંયમ સ્થાન હોય. સૂક્ષ્મ. માં અંતર્મુહૂર્તના સમય જેટલા અસંખ્ય અને યથા. નું સંયમ સ્થાન એક જ છે.

અલ્પબહુત્વ - સૌથી થોડા યથાખ્યાત ચારિત્રીના સંયમ સ્થાન, તેથી સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રીના સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગણા, તેથી પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રીના સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગણા, તેથી સામા., છેદો. ના સંયમ સ્થાન અસંખ્યાતગણા (પરસ્પર તુલ્ય).

૧૫. નિકાસે દ્વાર - એકેક સંયમના પર્યવ (પંજ્જવા) અનંત અનંત છે. સૂક્ષ્મ સંપ. અને યથાખ્યાતથી પ્રથમ ૩ સંયમના સંયમ

પર્યવ અનંતગણા ન્યૂન છે. સૂક્ષ્મ. ના ત્રણેયથી અનંતગણા અધિક છે. પરસ્પર પદ્મગુણ હાનિ વૃદ્ધિ અને યથાખ્યાતથી અનંતગણા ન્યૂન છે. યથાખ્યાતના ચારેયથી અનંતગણા અધિક છે. પરસ્પર તુલ્ય છે. તે સંયમપર્યવનો અલ્પબહુત્વ નીચે મુજબ છે.

- (૧) સૌથી થોડા સામા., છેદો. ના જ. સંયમ પર્યવ (પરસ્પરતુલ્ય) તેથી
 (૨) પરિહારવિશુદ્ધના જઘન્ય " અનંતગણા "
 (૩) " " ઉત્કૃષ્ટ " " "
 (૪) સામા. છેદો. ના ઉત્કૃષ્ટ " " "
 (૫) સૂક્ષ્મ સંપરાયના જઘન્ય સંયમ પર્યવ અનંતગણા તેથી
 (૬) " " ઉત્કૃષ્ટ " " "
 (૭) યથાખ્યાત ચારિત્રના ઉત્કૃષ્ટ સંયમ પર્યવ અનંતગણા પરસ્પર તુલ્ય

૧૬. યોગ દ્વાર — પ્રથમ ૪ સંયતિ સયોગી. યથાખ્યાત સંયતિ સયોગી અને અયોગી બન્ને.

૧૭. ઉપયોગ દ્વાર — સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્રમાં એક સાકાર ઉપયોગ. શેષ ૪ ચારિત્રમાં સાકાર, નિરાકાર બન્ને ઉપયોગ.

૧૮. કષાય દ્વાર — સામા., છેદો. માં સંજ્વલનના ૪-૩-૨ કષાય હોય. પરિ. વિ. માં સંજ્વલનનો ચોક. સૂક્ષ્મ સં. ચા. માં ફક્ત સંજ્વલનનો લોભ. યથા. અકષાયી (ઉપશાંત કે ક્ષીણ) હોય.

૧૯. લેશ્યા દ્વાર — સામાયિક, છેદો. માં છ લેશ્યા. પરિહાર વિશુદ્ધમાં ૩ શુભ લેશ્યા. સૂક્ષ્મસંપરાયમાં ૧ શુક્લ લેશ્યા. યથાખ્યાત ચારિત્રમાં ૧ શુક્લ લેશ્યા અથવા અલેશી.

૨૦. પરિણામ દ્વાર — સામાયિક, છેદો., પરિહાર વિશુદ્ધમાં ૩ પરિણામ. હિયમાન અને વર્ધમાનની સ્થિતિ જ. ૧ સમય, ૩. અંતર્મુહૂર્ત. અવસ્થિતની જ. ૧ સમય, ૩. ૭ સમયની. સૂક્ષ્મસંપરાય ચારિત્રમાં બે પરિણામ હિયમાન (શ્રેણીથી પડતા) અને વર્ધમાન

(શ્રેણી ચડતા) બન્નેની સ્થિતિ જ. ૧ સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત. યથાપ્યાત ચારિત્રમાં બે પરિણામ વર્ધમાન (જ. અંતર્મુહૂર્ત, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત), અને અવસ્થિત (જ. ૧ સમયની ઉ. દેશઉણા પૂર્વકોડ વર્ધની).

૨૧. બંધ દ્વાર — પ્રથમ ત્રણ સંયતિ ૭-૮ કર્મનો બંધ કરે. સૂક્ષ્મ. ૬ કર્મ બાંધે (મોહ., આયુ. વર્જને). યથા. ચા. કર્મ બાંધે તો શાતાં વેદનીય અથવા અબંધ.

૨૨. વેદે દ્વાર — પ્રથમ ચાર સંયતિ ૮ કર્મ વેદે. યથા. સંયતિ ૭ કર્મ વેદે તો મોહનીય વર્જને અથવા ૪ અઘાતિ કર્મ વેદે.

૨૩. ઉદિરણા દ્વાર— સામાયિક, છેદો., પરિહાર વિશુદ્ધમાં ૭-૮-૬ કર્મની ઉદિરણા કરે. (સાતની કરે તો આયુ. વર્જ, છ ની કરે તો આયુ. વેદ. બે વર્જ). સૂક્ષ્મસંપરાયમાં ૬-૫ કર્મની ઉદિરણા કરે. (છ ની કરે તો આયુ. વેદ. બે વર્જ, પાંચની કરે તો આયુ. વેદ. મોહ વર્જને). યથા.માં ૫ કર્મ અથવા ૨ કર્મની (નામ, ગોત્ર કર્મ) ઉદિરણા કરે અથવા ઉદિરણા ન કરે.

૨૪. ઉપસંપજ્ઞાણં દ્વાર — (તે સ્થાનને છોડી ક્યું સ્થાન સ્વીકારે ?) — સામા. ચારિત્રી સામા. છોડે તો ૪ ઠેકાણે (છેદો. , સૂક્ષ્મ., સંયમાસંયમ, અસંયમમાં) જાય. છેદો. વાળા છોડે તો ૫ ઠેકાણે (સામા. , પરિ., સૂક્ષ્મ., સંયમાસંયમ કે અસંયમમાં) જાય. પરિ. વાળા છોડે તો ૨ ઠેકાણે (છેદો. કે અસંયમમાં) જાય. સૂક્ષ્મ.વાળા છોડે તો ૪ ઠેકાણે (સામા., છેદો., યથા. કે અસંયમમાં) જાય. યથા.વાળા છોડે તો ૩ ઠેકાણે (સૂક્ષ્મ., અસંયમ કે મોક્ષમાં) જાય.

૨૫. સંજ્ઞા દ્વાર — પ્રથમ ત્રણ ચારિત્રમાં ચાર સંજ્ઞાની ભજના. (હોય કે ન હોય) સૂક્ષ્મ. તથા યથા. ચારિત્રી નોસંજ્ઞાબહુતાં હોય છે.

૨૬. આહાર દ્વાર — પ્રથમનાં ચાર ચારિત્ર આહારક અને

યથા. ચારિત્રી આહારક, અણાહારક બન્ને.

૨૭. ભવ દ્વાર – સામાયિક અને છેદો. ના જ. ૧, ઉ. ૮ ભવ કરે. પરિ. તથા સૂક્ષ્મ. * ના જ. ૧, ઉ. ૩ ભવ કરે. યથા. જ. ૧, ઉ. ૩ ભવ કરીને કે તે જ ભવે મોક્ષે જાય.

૨૮. આગરેશ દ્વાર – (સંયમ કેટલી વાર આવે ?)

ચારિત્ર	એક ભવ અપેક્ષા		ઘણા ભવ અપેક્ષા	
	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જઘન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
સામાયિક	૧ વાર	પ્રત્યેક સો વાર	બે વાર	પ્રત્યેક હજાર વાર (૭૨૦૦ વખત)
છેદોપસ્થા.	૧ વાર	પ્રત્યેક વીસ વાર (૧૨૦ વાર)	બે વાર	૮૦૦ વારથી અધિક (૮૬૦ વાર)
પરિ. વિ.	૧ વાર	૩ વાર	બે વાર	૭ વાર
સૂક્ષ્મ સંપરા.	૧ વાર	૪ વાર	બે વાર	૯ વાર
યથાખ્યાત.	૧ વાર	૨ વાર	બે વાર	૫ વાર

૨૯. સ્થિતિ દ્વાર – (સંયમ કેટલો વખત રહે ?)

ચારિત્ર	એક જીવ અપેક્ષાએ	ઘણા જીવ અપેક્ષાએ
સામાયિક ચારિત્ર	જ. ૧ સમય, ઉ. દેશઉણા કોડપૂર્વ વર્ષ	શાશ્વતા
છેદોપસ્થા. ચારિત્ર	જ. ૧ સમય, ઉ. દેશઉણા કોડપૂર્વ વર્ષ	જ. ૨૫૦ વર્ષ. ઉ. ૫૦ લાખ કોડ સાગર વર્ષ
પરિ. વિશુદ્ધ ચારિત્ર	જ. ૧ સમય, ઉ. ૨૯ વર્ષ ઉણા કોડપૂર્વ વર્ષ	જ. દેશ ઉણા ૨૦૦ વર્ષ (૧૪૨) ઉ. ૨ કોડપૂર્વમાં ૫૮ વર્ષ ઓછા
સૂક્ષ્મ સંપરા. ચારિત્ર	જ. ૧ સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત	જ. ૧ સમય, ઉ. અંતર્મુહૂર્ત
યથાખ્યાત. ચારિત્ર	જ. ૧ સમય, ઉ. દેશઉણા કોડપૂર્વ વર્ષ	શાશ્વતા

* સૂક્ષ્મ. માં કુલ ત્રણ ભવ જ થાય. ચાર વખત ઉપશમ શ્રેણી માંડે તો પણ બે ભવમાં જ માંડે, ત્રીજા ભવે ક્ષપક શ્રેણી થાય.

૩૦. અંતર દ્વાર - એક જીવ અપેક્ષા પાંચ સંયતિનું અંતર જ. અંત., ઉ. દેશઉણા અર્ધપુદ્ગલ પરાવર્તન કાળ. ઘણા જીવ અપેક્ષા સામાયિક, યથા.નું અંતર ન પડે. કારણકે બન્ને ચારિત્ર શાશ્વતા છે. ઘણા જીવ અપેક્ષા છેદો. નું જ. ૬૩,૦૦૦ વર્ષ, પરિહારનું જ. ૮૪,૦૦૦ વર્ષનું અને બન્નેનું ઉ. દેશઉણા ૧૮ કોડાકોડ સાગરનું. ઘણા જીવ અપેક્ષા સૂક્ષ્મ.માં જ. ૧ સમયનું, ઉ. ૬ માસનું અંતર પડે.

૩૧. સમુદ્ઘાત દ્વાર - સામા., છેદો. માં છ સમુદ્ઘાત (કેવળ વર્જને). પરિ. વિ.માં પ્રથમ ૩ સમુ. સૂક્ષ્મ. સંપ. માં એક પણ નહિ. યથા. માં હોય તો ૧ કેવળ સમુ.

૩૨. ક્ષેત્ર દ્વાર - પ્રથમ ચાર સંયતિ લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં હોય. યથા. સંયતિ લોકના અસંખ્યાતમા ભાગમાં, ઘણાં અસંખ્યાતા ભાગોમાં અથવા સર્વલોકમાં (કેવળ સમુદ્ઘાત અપેક્ષા) હોય.

૩૩. સ્પર્શના દ્વાર - અવગાઠ ક્ષેત્ર કરતાં સ્પર્શના કંઈક અધિક જાણવી.

૩૪. ભાવ દ્વાર - પ્રથમ ૪ સંયતિ એક ક્ષયોપશમ ભાવમાં હોય. યથા. સંયતિ ઉપશમ કે ક્ષાયિક ભાવમાં હોય.

૩૫. પરિમાણ દ્વાર - પાંચેય ચારિત્રવાળા કેટલી સંખ્યામાં

હોય ?	વર્તમાન અપેક્ષા		પૂર્વ પર્વાય અપેક્ષા	
	જથ્થન્ય	ઉત્કૃષ્ટ	જથ્થન્ય	ઉત્કૃષ્ટ
સામાયિક ચા.	૧-૨-૩	પ્રત્યેક હજાર	નિયમા પ્રત્યેક હજાર કોડ	
છેદોપસ્થા. ચા.	૧-૨-૩	પ્રત્યેક સો	જો હોય તો નિયમા પ્રત્યેક સો કોડ	
પરિહાર. ચા.	૧-૨-૩	પ્રત્યેક સો	" " ૧,૨,૩	પ્રત્યેક હજાર
સૂક્ષ્મ સં. ચા.	૧-૨-૩	૧૬૨ (૧૦૮ ક્ષપક, ૫૪ ઉપશમ)	૧-૨-૩	પ્રત્યેક સો
યથા.ચા.હોય તો	૧-૨-૩	૧૬૨ (")	નિયમા પ્રત્યેક કોડ (કેવળી)	

૩૬. અલ્પબહુત્વ દ્વાર — સૌથી થોડા સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્રવાળા, તેથી પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્રવાળા સંખ્યાતગુણા, તેથી યથાખ્યાત ચારિત્રવાળા સંખ્યાતગુણા, તેથી છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્રવાળા સંખ્યાતગુણા, તેથી સામાયિક ચારિત્રવાળા સંખ્યાતગુણા.

ઈતિ સંજયા (સંયતિ).

૬૬. અષ્ટપ્રવચન
(૫ સમિતિ, ૩ ગુપ્તિ)

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૪

પાંચ સમિતિ : ૧. ઈરિયા સમિતિ (રસ્તામાં ચાલવાની વિધિ), ૨. ભાષા સમિતિ (બોલવાની), ૩. એષણા સમિતિ (ગોચરીની), ૪. નિક્ષેપણા સમિતિ (આદાન ભંડમત્ત-વસ્ત્રપાત્રાદિ લેવા મૂકવાની) અને ૫. ઉચ્ચાર, પાસવણ, ખેલ, જલ્લ, સિંઘાણ પારિઠાવણિયા સમિતિ (વડીનીત, લઘુનીત, બળખા, લીંટ આદિ પરઠવાની).

ત્રણ ગુપ્તિ : (ગોપવવું) ૧. મન ગુપ્તિ, ૨. વચન ગુપ્તિ, ૩. કાય ગુપ્તિ.

૧. ઈરિયા સમિતિ : ના ૪ ભેદ (૧) આલંબન — જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રનું. (૨) કાળ — દિવસનો*. (૩) માર્ગ — કુમાર્ગ છોડીને સુમાર્ગ ચાલવું. (૪) યત્ના (જયણા—સાવધાની) ના ૪ ભેદ—દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ. દ્રવ્યથી છકાય જીવોની યત્ના કરી ચાલે.

* રાત્રે ચક્ષુનો વિષય ન હોવાને કારણે અત્યંત જરૂરી કારણ સિવાય ગમન કરવાની તીર્થકરની આજ્ઞા નથી છતાં ચાલવું પડે તો પૂંજને ચાલે.

ક્ષેત્રથી ધૂંસરી (૩૥ હાથ) પ્રમાણ જમીન આગળ જોતાં ચાલે, કાળથી દિવસે અને ભાવથી રસ્તે ચાલતાં ૧૦ બોલ વર્જીને ચાલે તે વાંચન, પૂછવું, પર્યટ્ટણા, અનુપ્રેક્ષા, ધર્મકથા આદિ ન કરે. તેમજ શબ્દ, રૂપ, ગંધ, રસ, સ્પર્શાદિ વિષયમાં ધ્યાન ન દે.

૨. ભાષા સમિતિ : ના ૪ ભેદ. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી. (૧) દ્રવ્યથી ૮ પ્રકારની ભાષા (કર્કશ, કઠોર, છેદકારી, ભેદકારી, માર્મિક, મૃષા, સાવધ, નિશ્ચયકારી) ન બોલે. (૨) ક્ષેત્રથી રસ્તે ચાલતા ન બોલે. (૩) કાળથી રાત્રે ૧ પહોર વિત્યા બાદ જોરથી ન બોલે. (૪) ભાવથી રાગદ્વેષ યુક્ત ભાષા ન બોલે.

૩. એષણા સમિતિ : ના ૪ ભેદ. દ્રવ્યથી, ક્ષેત્રથી, કાળથી, ભાવથી. (૧) દ્રવ્યથી - ૪૨ (૧૬ ઉદ્ગમના, ૧૬ ઉત્પાદના, ૧૦ એષણા^૧ના) તથા ૯૬ દોષ ટાળીને નિર્દોષ આહાર પાણી, વસ્ત્ર, પાત્ર, મકાનાદિ યાચે (ગ્રહે). (૨) ક્ષેત્રથી - ૨ ગાઉ ઉપરાંત જઈને આહાર પાણી ન ભોગવે. (૩) કાળથી - પહેલા પહોરના આહાર પાણી ચોથા પહોરમાં ન ભોગવે. (૪) ભાવથી - માંડલાના પાંચ દોષ^૨ ટાળીને અનાશક્ત પણે ભોગવે.

૪. આદાન ભંડ મત્ત નિક્ષેપણિયા સમિતિ : મુનિઓના ઉપકરણ આ પ્રકારે ૧ મુહપત્તિ, ૧ ગુચ્છો, ૧ રજોહરણ, ૧ ચોલપટો

૧ એષણા ત્રણ પ્રકારની - (૧) આહારાદિ ગ્રહણ કરતાં પહેલાં શુદ્ધિ અશુદ્ધિ જોવી તે ગવૈષણી^૧ ષણા. (૨) આહારાદિ ગ્રહણ કરતી વખતે શુદ્ધિ અશુદ્ધિની સાવધાની રાખવી તે ગ્રહણી^૨ ષણા. (૩) આહારાદિ ભોગવતી વખતે શુદ્ધિ અશુદ્ધિનું ધ્યાન રાખે તે પરિભોગી^૩ ષણા.

૨ ૧. સંયોગ - સ્વાદ ખાતર બીજી વસ્તુ ભેળવવી તે. ૨. અંગાલ - વખાણ કરીને ખાવું. ૩. ધૂમ - વખોડીને ખાવું. ૪. પરિમાણ - ભૂખથી વધું ખાવું. ૫. કારણ - ભૂખ વગર ખાવું.

(૫ હાથ), ૩ ચાદર (પછેડી, સાધ્વી ૪ પછેડી રાખે), કાષ્ટ, તુંબી કે માટીનાં પાત્ર, ૧ આસન, ૧ સંસ્તારક (૨૥ હાથ લાંબું બિછાવવાનું કપડું) તથા જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્રની વૃદ્ધિ નિમિત્તે જરૂરી વસ્તુઓ. (ક્રમશઃ અનુક્રમથી પ્રતિલેખન કરે).

(૧) દ્રવ્યથી ઉપરનાં ઉપકરણો યત્નાથી લે, મૂકે અને વાપરે.

(૨) ક્ષેત્રથી વ્યવસ્થિત રાખે, જ્યાં ત્યાં વીંખણ પીંખણ ન રાખે.

(૩) કાળથી બન્ને વખત (૧લા અને ૪થા પહોરમાં) પડિલેહણ, પુંજન કરે. પહેલા પહોરના ચોથા ભાગે અને ચોથા પહોરના છેલ્લા ચોથા ભાગે કરે.

(૪) ભાવથી મમતા રહિત સંયમ સાધન સમજીને ભોગવે.

(૫) ઉચ્ચાર પાસવણ ખેલ જલ્લ સિંઘાણ પારિશ્રાવણિયા

સમિતિ : ના ૪ ભેદ. (૧) દ્રવ્યથી મળમૂત્રાદિ ૧૦ પ્રકારના સ્થાન પર પરઠે નહિ - ૧ માણસોની આવજા થતી હોય ત્યાં, ૨ જીવની ઘાત થાય ત્યાં, ૩ વિષમ ઊંચી નીચી ભૂમિપર, ૪ પોલી ભૂમિપર, ૫ સચિત્ત ભૂમિપર, ૬ સાંકડી (વિશાળ નહિ) ભૂમિમાં, ૭ તરતની અચિત્ત ભૂમિપર, ૮ નગરગામની નજીકમાં, ૯ લીલ ફૂગ હોય ત્યાં, ૧૦ જીવોનાં બીલ (દર) હોય ત્યાં ન પરઠે. (૨) ક્ષેત્રથી વસ્તીને દુર્ગંધા થાય ત્યાં કે જાહેર રસ્તા પર ન પરઠે. (૩) કાળથી પરઠણ ભૂમિને કાળોકાળ પડિલેહિ, પુંજીને પરઠે. (૪) ભાવથી પરઠવા નીકળે ત્યારે 'આવસ્સહી' ૩ વાર કહે. પરઠતાં પહેલાં શકેન્દ્ર મહારાજની આજ્ઞા માગે. ચાર આંગુલ ઉપરથી યત્નાપૂર્વક પરઠે. પરઠતાં 'વોસિરે' ૩ વાર કહે. પરઠીને આવતાં 'નિસ્સહી' ૩ વાર કહે. જલ્દી સૂકાઈ જાય તેમ પરઠે.

હવે ત્રણ ગુમ્તિના ચાર ચાર ભેદ કહે છે.

(૧) મન ગુપ્તિ : તેના ૪ ભેદ. (૧) દ્રવ્યથી આરંભ સમારંભમાં મન ન પ્રવર્તાવે. (૨) ક્ષેત્રથી આખા લોકમાં. (૩) કાળથી જાવજીવ સુધી. (૪) ભાવથી વિષયકષાય, આર્ત, રૌદ્ર, રાગદ્વેષમાં મન ન પ્રવર્તાવે.

(૨) વચન ગુપ્તિ : તેના ૪ ભેદ. (૧) દ્રવ્યથી ચાર વિકથા ન કરે. (૨) ક્ષેત્રથી આખા લોકમાં. (૩) કાળથી જાવજીવ સુધી. (૪) ભાવથી સાવધ (રાગ દ્વેષ, વિષયકષાય યુક્ત) વચન ન બોલે.

(૩) કાય ગુપ્તિ : તેના ૪ ભેદ. (૧) દ્રવ્યથી શરીરની શુશ્રુષા (શોભા) ન કરે. (૨) ક્ષેત્રથી આખા લોકમાં. (૩) કાળથી જાવજીવ સુધી. (૪) ભાવથી સાવધ યોગ (પાપકારી કાર્ય) ન પ્રવર્તાવે (ન સેવન કરે).

ઈતિ અષ્ટ પ્રવચન.

૬૭. બાવન અનાચાર

શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્ર અધ્યયન ૩

- (૧) મુનિને માટે જ તૈયાર થયેલ આહાર, વસ્ત્ર, પાત્ર કે મકાન ભોગવે તો અનાચાર.
- (૨) મુનિને માટે જ ખરીદેલ આહાર વસ્ત્ર, પાત્ર કે મકાન ભોગવે તો.
- (૩) હંમેશાં એક ઘરનો આહાર ભોગવે તો.
- (૪) સામે લાવેલો આહાર ભોગવે તો.
- (૫) રાત્રિભોજન કરે તો.

- (૬) દેશ સ્નાન કે સર્વ સ્નાન (શરીર લૂછીને કે પૂરી રીતે ન્હાવું તે) કરે તો.
- (૭) સચિત્ત અચિત્ત પદાર્થોની સુગંધ લે તો.
- (૮) ફૂલ વગેરેની માળા પહેરે તો.
- (૯) પંખા, વીજણાથી પવન ઢોળે (હવા ખાય) તો.
- (૧૦) તેલ, ઘી આદિ આહારનો સંગ્રહ કરે તો.
- (૧૧) ગૃહસ્થના વાસણમાં ભોજન કરે તો.
- (૧૨) રાજપીંડ (બલિષ્ઠ-રાજા માટે બનાવેલ) આહાર લે તો.
- (૧૩) દાનશાળામાંથી આહારાદિ લાવે તો.
- (૧૪) શરીરનું વિનાકારણ મર્દન કરે, કરાવે તો.
- (૧૫) વિના કારણે આંગળીથી દાંત ધૂએ તો.
- (૧૬) ગૃહસ્થોને સુખશાતા પૂછી ખુશામત કરે તો.
- (૧૭) દર્પણ (કાચ) માં અંગોપાંગ નીરખે તો.
- (૧૮) ચોપાટ, શતરંજ આદિ રમત રમે તો, જુગાર કે સટ્ટો કરે તો.
- (૧૯) ટાઢતડકા માટે છત્ર (છત્રી આદિ) રાખે તો.
- (૨૦) રોગનો સાવધ ઈલાજ કરે તો.
- (૨૧) પગરખાં, મોજાં આદિ પગમાં પહેરે તો.
- (૨૨) અગ્નિકાય આદિનો આરંભ (તાપ આદિ) કરે તો.
- (૨૩) મકાનની આજ્ઞા દેનાર (શય્યાન્તર)ને ત્યાંથી વહોરે તો.
- (૨૪) ગૃહસ્થોને ત્યાં પલંગ, ગાદી-તકીયાદિ આસને બેસે તો.
- (૨૫) ગૃહસ્થોને ત્યાં પલંગ, ખાટ આદિ પર બેસે તો.
- (૨૬) વિના કારણે ગૃહસ્થોને ત્યાં બેસીને કથાદિ કરે તો.
- (૨૭) વિના કારણે શરીર પીઠી, માલિસ આદિ કરે તો.
- (૨૮) ગૃહસ્થ લોકોની વૈયાવચ્ચ, સેવા કરે તો.

- (૨૯) પોતાની જાતિ, કૂળ આદિ બતાવીને આજીવિકા કરે તો.
 (૩૦) પૂર્ણ રીતે પકવેલું નથી તેવાં અન્ન કે પાણી ભોગવે તો.
 (૩૧) શરીરમાં રોગાદિ થયે ગૃહસ્થોની સહાયતા લે તો.
 (૩૨) સચિત્ત મૂળા આદિ લીલોત્રી, (૩૩) સ. આદુ, (૩૪) શેરડી,
 (૩૫) કન્દ, (૩૬) મૂળ, (૩૭) ફળફૂલ, (૩૮) બીજ આદિ,
 (૩૯) સચિત્ત મીઠું,
 (૪૦) સિંધા લુણ,
 (૪૧) સાંભરલુણ,
 (૪૨) ધૂડ ખારાનું લુણ, (૪૩) સમુદ્રનું લુણ,
 (૪૪) કાળું લુણ (સંચળ આદિ), ભોગવે (વાપરે—ખાય) તો અનાચાર લાગે.
 (૪૫) કપડાંને ધૂપ આદિથી સુગંધી બનાવે તો અનાચાર લાગે.
 (૪૬) ભોજન કરીને વમન કરે તો અનાચાર લાગે.
 (૪૭) વગર કારણે એનીમા લે તો અનાચાર લાગે.
 (૪૮) વગર કારણે રેચ (જૂલાબ) આદિ લે તો અનાચાર લાગે.
 (૪૯) આંખમાં આંજણ, સૂરમો લગાડે તો અનાચાર લાગે.
 (૫૦) વિના કારણે દાતણ આદિથી દાંત સાફ કરે તો અનાચાર લાગે.
 (૫૧) શરીરને તેલ આદિ લગાડીને સુંદર બનાવે તો.
 (૫૨) શરીરની શુશ્રુષા (શોભા) અર્થે વાળ, નખાદિ ઉતારે તો અનાચાર લાગે.

એ બાવન અનાચાર (દોષ) ટાળીને સાધુજી સદા નિર્મળ ચારિત્ર પાળે.

ઈતિ બાવન અનાચાર :

૬૮. આહારના ૧૦૬ દોષ

મુનિ ૧૦૬ દોષ ટાળીને ગોચરી કરે. તે જુદા જુદા સૂત્રોના આધારે જાણવા. આચારાંગ, સૂયગડાંગ તથા નિશીથ સૂત્રના આધારે ૪૨ દોષ કહે છે.

- (૧) આધાકર્મી = મુનિ નિમિત્તે છકાયનો આરંભ કરી બનાવેલ.
- (૨) ઉદ્દેશિક = બીજા સાધુને માટે બનેલો આધાકર્મી આહાર.
- (૩) પૂતિકર્મ = નિર્વદ્ય આહારમાં આધાકર્મી અંશ માત્ર મળેલો હોય તે અથવા રસોઈમાં સાધુ માટે થોડું વધારે કર્યું હોય તે.
- (૪) મિશ્રદોષ = કંઈક ગૃહસ્થને માટે, કંઈક સાધુ નિમિત્તે બનેલો મિશ્ર આહાર.
- (૫) ઠવણાદોષ = સાધુ માટે રાખી મૂકેલ આહાર હોય તે.
- (૬) પાહૂડિય = મહેમાન માટે બનાવેલ હોય (સાધુ નિમિત્તે મહેમાનોની તિથિ ફેરફાર થઈ હોય તો.)
- (૭) પાવર = જ્યાં અંધારું પડતું હોય ત્યાં સાધુ નિમિત્તે બારી કરાવી દે તો.
- (૮) ક્રિય = સાધુ માટે વેચાતો લાવી આપેલ હોય તે.
- (૯) પામિચ્ચે = સાધુ માટે ઉધાર લાવી આપેલ હોય તે.
- (૧૦) પરિચડે = સાધુ માટે વસ્તુ બદલે વસ્તુ આપીને લાવીને આપે તે.
- (૧૧) અભિહડ = અન્ય સ્થાનથી સામે લાવીને આપે તે.
- (૧૨) ભિન્ને = ઝાંપો, કમાડ આદિ ઉઘાડીને આપે તે.
- (૧૩) માલોહડ = મેડા (માળ) ઉપરથી મુશ્કેલીથી ઉતારી શકાય તેવો.
- (૧૪) અચ્છીક્ષ્ણે = નિર્બળ પર દબાણ કરીને સબળને અંપાવે તે.
- (૧૫) અણિસિદ્ધે = ભાગીદારીની ચીજ હોઈ તેમાં કોઈ દેવા ઈચ્છે

અને કોઈ દેવા ન ઈચ્છે તેવી વસ્તુ.

- (૧૬) અજ્ઞોયર = ગૃહસ્થે સાધુ નિમિત્તે પોતાનો આહાર વધુ બનાવ્યો હોય તે.
- (૧૭) ધાઈ દોષ = ગૃહસ્થોનાં બચ્ચાને રમાડીને લીધો હોય તે.
- (૧૮) દુઈ દોષ = દુતિપણું (સમાચાર લાવવા લઈ જવા) કરીને લીધેલ હોય તે.
- (૧૯) નિમિત્ત = ભૂત ભવિષ્યના નિમિત્ત (જોષ) કહીને લીધેલ હોય તે.
- (૨૦) આજીવ = જાતિ, કૂળ આદિનું ગૌરવ બતાવીને લીધો હોય તે.
- (૨૧) વાણીમગ્ગ = ભિખારી માફક દીનપણે યાચીને લીધો હોય તે.
- (૨૨) તિગિચ્છં = ઔષધિ (દવા) આદિ બતાવીને લીધો હોય તે.
- (૨૩) કોહે = ક્રોધ કરીને ,
- (૨૪) માણે = માન કરીને,
- (૨૫) માયા = કપટ કરીને,
- (૨૬) લોહે = લોભ કરીને લીધેલ હોય તે.
- (૨૭) પુવ્વ પચ્છં સંથુવ = પહેલાં કે પછી દાતારની સ્તુતિ કરીને લે તે.
- (૨૮) વિજ્ઞા = ગૃહસ્થોને વિદ્યા બતાવીને લે તે.
- (૨૯) મંત્ત = મંત્ર, તંત્રાદિ બતાવીને લે તે.
- (૩૦) ચૂન્ન = એક બીજા પદાર્થો મેળવવાથી થતી વસ્તુઓ શીખવીને લે તે.
- (૩૧) જોગે = લેપ, વશીકરણ આદિ બતાવીને લે તે.
- (૩૨) મૂલકમ્મે = ગર્ભપાત આદિની દવા બતાવીને લે તે.
- ઉપરમાંના પ્રથમ ૧૬ દોષ 'ઉદ્ગમન' એટલે ભદ્રિક શ્રાવકો ભક્તિને નામે અજ્ઞાનતાથી સાધુઓને લગાડે છે. પછીના ૧૬ દોષ

'ઉત્પાત' છે. તે મુનિઓ સ્વયં લગાડે છે.

હવે ૧૦ દોષ સાધુ અને ગૃહસ્થ બન્નેના પ્રયોગે લાગે તે કહે છે.

(૩૩) સંકિએ = જેમાં સાધુ કે ગૃહસ્થને શુદ્ધતા (નિર્દોષતા) ની શંકા હોય તે.

(૩૪) મંકિખએ = વહોરાવનારના હાથની રેખા કે વાળ સચિત્તથી ભીંજાયેલ હોય તો.

(૩૫) નિક્ષિખત્તે = સચિત્ત વસ્તુ પર અચિત્ત આહાર મૂકેલો હોય તે.

(૩૬) પહિયે = અચિત્ત વસ્તુ સચિત્ત વસ્તુથી ઢાંકેલ હોય તે.

(૩૭) મિસીયે = સચિત્ત - અચિત્ત વસ્તુ ભેગી હોય તે.

(૩૮) અપરિણીયે = પૂરો અચિત્ત આહાર ન થયો હોય તે.

(૩૯) સહારિયે = એક વાસણથી બીજા (ન વાપરવાના) વાસણમાં લઈને દે તે.

(૪૦) દાયગો = અંગોપાંગથી હીન હોય એવા ગૃહસ્થથી લે કે જેથી તેને હરતાંફરતાં દુઃખ થતું હોય.

(૪૧) લીત્ત = તરતનું લીપેલ આંગણું હોય ત્યાંથી લે તે.

(૪૨) છંડિયે = વહોરાવતાં વસ્તુ નીચે પડતી, ટપકતી હોય તો.

આવશ્યક સૂત્રમાં બતાવેલા પાંચ દોષ (શ્રમણસૂત્ર)

(૧) ગૃહસ્થોના દરવાજા, કમાડ ઉઘડાવીને લે તે.

(૨) ગાય, કૂતરા આદિ માટે ઉતારેલ રોટલી પ્રમુખ લે તો.

(૩) દેવ, દેવીના નૈવેદ્ય, બલિદાન માટે બનેલી ચીજ લે તે.

(૪) વિના દેખી ચીજ - વસ્તુ લે તે.

(૫) પહેલાં નિરસ આહાર પૂરતો આવ્યો હોય, ફરીથી સરસ આહાર માટે નિમંત્રણ થાય ત્યારે રસલોલુપતાથી સરસ આહાર લઈ લે તો.

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્રમાં બતાવેલ બે દોષ

- (૧) અન્ય કૂળમાંથી ગોચરી ન કરતાં પોતાના સ્વજન સંબંધીઓને ત્યાંથી જ ગોચરી કરે તે.
- (૨) વિના કારણ આહાર લે નહિ અને વિના કારણ આહાર ત્યાગે નહિ. (૨૬ મું અધ્યયન).

છ કારણે આહાર લે : ૧. ક્ષુધાવેદનીય સહન ન થાય તો, ૨. આચાર્યાદિની વૈયાવચ્ચ હેતુથી, ૩. ઈર્ષ્યા સમિતિના પાલન માટે, ૪. સંયમ નિર્વાહ માટે, ૫. જીવોની રક્ષા કરવા નિમિત્તે, ૬. ધર્મ કથાદિ કરવા માટે.

છ કારણથી આહાર છોડે : ૧. રોગાદિ થવાથી, ૨. ઉપસર્ગ આવવાથી, ૩. બ્રહ્મચર્ય ન પળાય તો, ૪. જીવોની રક્ષા માટે, ૫. તપશ્ચર્યા માટે, ૬. અનશન (સંથારો) કરવા માટે.

શ્રી દશવૈકાલિક સૂત્રમાં બતાવેલા ૨૩ દોષ

- (૧) નીચા દરવાજામાં થઈ જવાતું હોય તો ત્યાં ગોચરી કરવાથી.
- (૨) અંધારું પડતું હોય એવે ઠેકાણે ગોચરી કરવાથી.
- (૩) ગૃહસ્થોનાં દ્વાર પર (ખડકી આગળ) બેઠેલ બકરા, બકરી, (૪) બચ્ચા બચ્ચી, (૫) કૂતરાં, (૬) વાછડી આદિને ઓળંગી (ટપી) ને જાય તો.
- (૭) અન્ય કોઈ પ્રાણીને ઓળંગી (ટપી) ને જાય તો.
- (૮) સાધુને આવતા જાણી ગૃહસ્થે સંઘટ્ટાની (સચિત્તાદિ) ચીજો આઘી પાછી કરી હોય ત્યાંથી ગોચરી લે તો.
- (૯) દાન માટે બનાવેલ (૧૦) પુણ્ય માટે બનાવેલ લે તો.
- (૧૧) રાંક ભિખારી માટે બનાવેલ (૧૨) બાવા સાધુઓ માટે બનાવેલ આહાર લે તો.

- (૧૩) રાજપિંડ (રાજાને જમવાનો બલિષ્ઠ) આહાર લે તો.
 (૧૪) શય્યાંતર પિંડ – મકાનદાતાને ત્યાંથી આહાર લે તો.
 (૧૫) નિત્ય પિંડ – રોજ એક જ ઘરેથી આહાર લે તો.
 (૧૬) પૃથ્વી આદિ સચિત્ત ચીજોને લાગેલો (અડેલો) આહાર લે તો.
 (૧૭) ઈચ્છા પૂરનારી દાનશાળાનો આહાર લે તો.
 (૧૮) તુચ્છ વસ્તુ (થોડી ખવાય, વધુ પરઠવી પડે તેવી) ગોચરીમાં લે તો.
 (૧૯) આહાર દેતાં પહેલાં સચિત્ત પાણીથી હાથ ધોયા હોય કે વહોરાવ્યા પછી સચિત્ત પાણીથી હાથ ધોવે એવો આહાર લે તો.
 (૨૦) નિષિદ્ધ કૂળ (મધ, માંસાદિ અભક્ષ્ય ભોજ) નો આહાર લે તો.
 (૨૧) અપ્રતિતકારી (સ્ત્રી, પુરૂષો દુરાચારી હોય તેવા કૂળનો) આહાર લે તો.
 (૨૨) ગૃહસ્થે પોતાને ઘરે આવવાની ના કહી હોય તેવા ઘરેથી આહાર લે તો.
 (૨૩) મદિરાદિ કેફી વસ્તુની ગોચરી કરે તો મહાદોષ.

શ્રી આચારાંગ સૂત્રમાં બતાવેલા ૮ દોષ

- (૧) મહેમાન માટે બનાવેલ આહાર, તેમના જમ્યા પહેલાં લે તો.
 (૨) ત્રસ જીવોનું માંસ સર્વથા નિષિદ્ધ છે તે લે તો મહાદોષ.
 (૩) પુણ્યાર્થ ધન, ધાન્યમાંથી બનાવેલ આહાર લે તો.
 (૪) જમણવાર (ઘણાં માટે ન્યાત ભોજન આદિ)માંથી આહાર લે તો.
 (૫) જ્યાં બહુ ભિખારી, ભોજનાર્થી ભેગા થયા હોય તે ઘરમાંથી આહાર લે તો.
 (૬) ભૂમિગ્રહ (ભોંયરા, ઊંડા ભંડકીયા)માંથી આહાર કાઢીને આપે તે લે તો.

- (૭) ગરમ આહારને ફૂક દઈને વહોરાવે તેવો આહાર લે તો.
 (૮) વીંજણાદિથી ઠંડો કરેલો આહાર લે તો દોષ લાગે.

શ્રી ભગવતી સૂત્રમાં બતાવેલા ૧૨ દોષ

- (૧) સંયોગ દોષ – નિરસ આહારને મનોજ્ઞ બનાવવા બીજી ચીજો મળવે તો. (જેમ દૂધ મોળું છે તેમાં સાકર આદિ).
 (૨) દ્વેષ દોષ – નિરસ આહાર મળવાથી નફરત (ચીડ) લાવે તો.
 (૩) રાગ દોષ – સરસ આહાર મળવાથી ખુશી (ગૃહ્ણિ) લાવે તો.
 (૪) અધિક પ્રમાણમાં (ઠાંસીને) આહાર કરે તો.
 (૫) કાલાતિક્રમ દોષ – પહેલા પહોરનો (સવારમાં) લાવેલ આહાર ચોથા પહોરે (સાંજે) આહાર કરે તો.
 (૬) માર્ગાતિક્રમ દોષ – બે ગાઉથી (૭ કિ.મી.) દૂર લઈ જઈને આહાર કરે તો.
 (૭) સૂર્યોદય પહેલાં કે સૂર્યાસ્ત પછી આહાર કરે તો.
 (૮) દુષ્કાળ કે અટવીમાં દાનશાળાનો આહાર લે તો.
 (૯) દુષ્કાળમાં ગરીબો માટે કરેલો આહાર લે તો.
 (૧૦) ગ્લાન રોગી પ્રમુખ માટે કરેલો આહાર લે તો.
 (૧૧) અનાથો માટે બનાવેલો આહાર લે તો.
 (૧૨) ગૃહસ્થના આમંત્રણથી તેને ઘેર જઈને આહાર લે તો દોષ.

શ્રી પ્રશ્ન વ્યાકરણ સૂત્રમાં બતાવેલા પાંચ દોષ

- (૧) મુનિ માટે આહારનું રૂપાંતર કરીને દે તેવો આહાર લે તો.
 (જેમ બુંદીના લાડવા વાળીને આપે).
 (૨) મુનિ માટે આહારનો પર્યાય પલટીને આહાર લે તો.
 (જેમ દહીંનું રાઈતું કે છાશ કરીને આપે).
 (૩) ગૃહસ્થોને ત્યાંથી પોતાને હાથે આહાર લે તો.

(૪) મુનિને માટે ઓરડા આદિની અંદરથી લાવીને આપેલો આહાર લે તો.

(૫) મધુર મધુર (ખુશામતી) વચનો બોલીને આહારની યાચના કરે તો.

શ્રી નિશીથ સૂત્રમાં બતાવેલા ૬ દોષ

(૧) ગૃહસ્થોને ત્યાં જઈને 'આ વાસણમાં શું છે?' એમ પૂછીને યાચના કરે તો.

(૨) અનાથ, મજૂર પાસેથી યાચીને દીનતાથી આહાર લે તો.

(૩) અન્યતીર્થી (બાવા સાધુ)ની ભિક્ષામાંથી યાચીને આહાર લે તો.

(૪) પાસત્યા (શિથિલાચારી) પાસેથી યાચીને આહાર લે તો.

(૫) જૈન મુનિઓની દુર્ગંધા કરનાર કૂળમાંથી યાચીને આહાર લે તો.

(૬) મકાનની આજ્ઞા દેનાર (શય્યાંતર) ને સાથે લઈ, તેની દલાલીથી આહાર લે તો.

શ્રી દશાશ્રુતસ્કંધ સૂત્રમાં બતાવેલા ૨ દોષ

(૧) બાળક માટે બનાવેલ આહાર લે તો.

(૨) ગર્ભવતી માટે બનાવેલ આહાર લે તો.

શ્રી બૃહતકલ્પ સૂત્રમાં બતાવેલ ૧ દોષ

(૧) ચાર પ્રકારનો આહાર રાત્રે વાસી રાખીને બીજે દિવસે ભોગવે તો દોષ.

એવં ૪૨ + ૫ + ૨ + ૨૩ + ૮ + ૧૨ + ૫ + ૬ + ૨ + ૧ = ૧૦૬. તેમાં ૫ માંડલાના અને ૧૦૧ ગોચરીના દોષ જાણવા.

ઈતિ આહારના ૧૦૬ દોષ.

૬૯. સાધુ સમાચારી તથા સાધુઓના દિનકૃત્ય અને રાત્રિકૃત્ય

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૬ ના આધારે

સમાચારી ૧૦ પ્રકારની છે. (૧) આવસ્સિય, (૨) નિસિહિય, (૩) આપુચ્છણા, (૪) પરિપુચ્છણા, (૫) છંદણા, (૬) ઈચ્છાકાર, (૭) મિચ્છાકાર, (૮) તહકકાર, (૯) અબ્ભુટ્ટણા, (૧૦) ઉપસંપયા.

સમાચારી અને તેની સમજણ.

(૧) આવસ્સિય – સાધુ આવશ્યક, જરૂરી (આહાર, નિહાર, વિહાર) કારણે ઉપાશ્રય (મકાન)થી બહાર જાય ત્યારે 'આવસ્સિય' શબ્દ બોલીને બહાર નીકળે.

(૨) નિસિહિય – કાર્ય પુરું કરી, નિવર્તિ ને પાછા ઉપાશ્રય, સ્વસ્થાનમાં આવે ત્યારે 'નિસિહિ' શબ્દ બોલતાં આવે.

(૩) આપુચ્છણા – ગોચરી, પરિલેહણ આદિ પોતાના સર્વ કાર્ય ગુરુની આજ્ઞા લઈને કરે.

(૪) પરિપુચ્છણા – અન્ય સાધુઓનાં દરેક કાર્ય ગુરુની આજ્ઞા લઈને કરે.

(૫) છંદણા – આહાર પાણી ગુરુની આજ્ઞા મુજબ વહેંચી આપે અને પોતાના ભાગે આવેલ આહાર પણ મોટાને આમંત્રીને પછી ખાય.

(૬) ઈચ્છાકાર – (પાત્રલેપાદિ) દરેક કાર્યમાં ગુરુની ઈચ્છા પૂછીને કરે.

(૭) મિચ્છાકાર - યત્કિંચિત્ અપરાધ માટે ગુરુ સમક્ષ આત્મનિંદા કરી "મિચ્છામિ દુક્કંડં" દે.

(૮) તહક્કાર - ગુરુના વચનને સદા 'તહત્ત' (પ્રમાણ) કહીને પ્રસન્નતાથી કાર્ય કરે.

(૯) અબ્બુદ્ધણા - ગુરુ, રોગી, તપસ્વી આદિની અગ્લાન પણે વૈયાવચ્ચ કરે.

(૧૦) ઉપસંપયા - જીવન પર્યંત ગુરુકૂળવાસ કરવો. (ગુરુ આજ્ઞા મુજબ વિચરે).

દિનકૃત્ય : ચાર પહોર દિવસના અને ચાર પહોર રાત્રિના હોય છે. દિનના કે રાતના ચોથા ભાગને પ્રહર કહેવો (તેની સમજણ આગળના યંત્રથી જાણવી.)

(૧) દિવસ ઉગતાં જ પહેલા પહોરના પહેલા ચોથા ભાગમાં બધા ઉપકરણોનું પડિલેહણ કરવું. (૨) ત્યારબાદ ગુરુને પૂછે કે વૈયાવચ્ચ કરું કે સજ્જાય ? ગુરુ આજ્ઞા આપે તેમ ૧ પહોર પૂરો થાય ત્યાં સુધી કરે. (૩) બીજા પહોરમાં ધ્યાન (કરેલ સ્વાધ્યાયની ચિંતવના) કરે. (૪) ત્રીજા પહોરે ગોચરી કરે. પ્રાસુક આહાર લાવીને ગુરુને બતાવી, સંવિભાગ કરી, મોટેરાંને આમંત્રીને આહાર કરે. (૫) ચોથા પ્રહરના ત્રણ ભાગ સુધી સ્વાધ્યાય કરે અને (૬) ચોથા પહોરના ચોથા ભાગમાં ઉપકરણોનું પડિલેહણ કરે તથા પરઠવાની ભૂમિ પણ પડિલેહે ત્યારબાદ, (૭) દેવસી પ્રતિક્રમણ કરે. (૮) આવશ્યક કરે.)

રાત્રિકૃત્ય

દેવસિ પ્રતિક્રમણ કર્યા બાદ પહેલે પહોરે અસજ્જાય ટાળીને

સ્વાધ્યાય કરે. બીજે પહોરે ધ્યાન કરે. સ્વાધ્યાયના અર્થ ચિંતવે, ત્યારબાદ નિદ્રા આવે તો ત્રીજે પહોરે સવિધિ યત્નાપૂર્વક સંથારો સંસ્તરીને સ્વલ્પ નિદ્રા લે. ૧ પહોરની નિદ્રા લઈને ચોથા પહોરની શરૂઆતમાં ઊઠવું, નિદ્રાના દોષ ટાળવા કાઉસ્સગ્ગ કરવો. પોણા પહોર સુધી સ્વાધ્યાય (સજ્જાય) કરવી. છેલ્લા (ચોથા) પહોરમાં ચોથા (અંતિમ) ભાગમાં રાઈય પ્રતિક્રમણ કરવું પછી ગુરુવંદન કરી પર્યક્ષખાણ કરવા.

ઈતિ સાધુ સમાચારી.

૭૦. અહોરાત્રિની ઘડીઓનો યંત્ર

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન રહ ના આધારે

૭ શ્વાસોશ્વાસનો ૧ થોક, ૭ થોકનો ૧ લવ, ૩૮૥ લવની ૧ ઘડી (૨૪ મિનિટ), પ્રતિદિન ૨૥ લવને ૨૥ થોક દિવસે વધેઘટે તેનો યંત્ર :

માસ	દિવસ કેટલી ઘડીના ?				રાત્રિ કેટલી ઘડીની ?			
	વદ સાતમે	વદ અમાસે	સુદ સાતમે	પૂર્ણિ માએ	વદ સાતમે	વદ અમાસે	સુદ સાતમે	પુનમે
અષાઠ	૩૪૥	૩૫	૩૫૥	૩૬	૨૫૥	૨૫	૨૪૥	૨૪
શ્રાવણ	૩૫૥	૩૫	૩૪૥	૩૪	૨૪૥	૨૫	૨૫૥	૨૬
ભાદ્રપદ	૩૩૥	૩૩	૩૨૥	૩૨	૨૬૥	૨૭	૨૭૥	૨૮
આસો	૩૧૥	૩૧	૩૦૥	૩૦	૨૮૥	૨૮	૨૮૥	૩૦
કાર્તિક	૨૯૥	૨૯	૨૮૥	૨૮	૩૦૥	૩૧	૩૧૥	૩૨

માર્ગશીર્ષ	૨૭ ૨૭	૨૬ ૨૬	૩૨ ૩૩	૩૩ ૩૪	૩૪ ૩૫	૩૫ ૩૬	૩૬ ૩૭	૩૭ ૩૮
પોષ	૨૫ ૨૫	૨૪ ૨૪	૩૪ ૩૫	૩૫ ૩૬	૩૬ ૩૭	૩૭ ૩૮	૩૮ ૩૯	૩૯ ૪૦
માઘ	૨૪ ૨૫	૨૫ ૨૬	૩૫ ૩૬	૩૬ ૩૭	૩૭ ૩૮	૩૮ ૩૯	૩૯ ૪૦	૪૦ ૪૧
ફાલ્ગુન	૨૬ ૨૭	૨૭ ૨૮	૩૩ ૩૩	૩૩ ૩૪	૩૪ ૩૫	૩૫ ૩૬	૩૬ ૩૭	૩૭ ૩૮
ચૈત્ર	૨૮ ૨૮	૨૮ ૩૦	૩૧ ૩૧	૩૧ ૩૨	૩૨ ૩૩	૩૩ ૩૪	૩૪ ૩૫	૩૫ ૩૬
વૈશાખ	૩૦ ૩૧	૩૧ ૩૨	૨૮ ૨૮	૨૮ ૨૯	૨૯ ૩૦	૩૦ ૩૧	૩૧ ૩૨	૩૨ ૩૩
જ્યેષ્ઠ	૩૨ ૩૩	૩૩ ૩૪	૨૭ ૨૭	૨૭ ૨૮	૨૮ ૨૯	૨૯ ૩૦	૩૦ ૩૧	૩૧ ૩૨

ઈતિ અહોરાત્રિની ઘડીઓનો યંત્ર.

૭૧. દિન પહોર માપનો યંત્ર

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૬ ના આધારે

દિવસમાં પ્રથમ બે પહોરમાં માપ ઉત્તર તરફ મ્હોં રાખીને લેવું અને પાછલા બે પહોરમાં માપ દક્ષિણ તરફ મ્હોં રાખીને લેવું. જમણા પગના ઢીંચણ સુંધીનો પડછાયો પડે તે પોતાના પગલાં અને આંગળથી માપવો. એ રીતે પોરસી તથા પોણી પોરસીનું માપ પગલાં અને આંગળ (પ.આં.) બતાવનારો યંત્ર.

	૧ લી અને ૪ થી ૧ પોરસી				પોણી પોરસી			
માસ	વદ સાતમે પ.આં.	વદ અમાસે પ.આં.	સુદ સાતમે પ.આં.	પૂર્ણિ માએ પ.આં.	વદ સાતમે પ.આં.	વદ અમાસે પ.આં.	સુદ સાતમે પ.આં.	પુનમે પ.આં.
અષાઢ	૨-૩	૨-૨	૨-૧	૨-૦	૨-૮	૨-૮	૨-૭	૨-૬
શ્રાવણ	૨-૧	૨-૨	૨-૩	૨-૪	૨-૭	૨-૮	૨-૮	૨-૧૦
ભાદ્રપદ	૨-૫	૨-૬	૨-૭	૨-૮	૩-૧	૩-૨	૩-૩	૩-૪
આસો	૨-૮	૨-૧૦	૨-૧૧	૩-૦	૩-૫	૩-૬	૩-૭	૩-૮
કાર્તિક	૩-૧	૩-૨	૩-૩	૩-૪	૩-૮	૩-૧૦	૩-૧૧	૪-૦

માર્ગશીર્ષ	૩-૫	૩-૬	૩-૭	૩-૮	૪-૩	૪-૪	૪-૫	૪-૬
પોષ	૩-૯	૩-૧૦	૩-૧૧	૪-૦	૪-૭	૪-૮	૪-૯	૪-૧૦
માઘ	૩-૧૧	૩-૧૦	૩-૯	૩-૮	૪-૯	૪-૮	૪-૭	૪-૬
ફાલ્ગુન	૩-૭	૩-૬	૩-૫	૩-૪	૪-૩	૪-૨	૪-૧	૪-૦
ચૈત્ર	૩-૩	૩-૨	૩-૧	૩-૦	૩-૧૧	૩-૧૦	૩-૯	૩-૮
વૈશાખ	૨-૧૧	૨-૧૦	૨-૯	૨-૮	૩-૭	૩-૬	૩-૫	૩-૪
જ્યેષ્ઠ	૨-૭	૨-૬	૨-૫	૨-૪	૩-૧	૩-૦	૨-૧૧	૨-૧૦

ઢોંચણને બદલે વેંતથી માપ કરવું હોય તો ઉપરથી અડધું સમજવું.

ઈતિ દિન પહોર માપનો યંત્ર.

૭૨. રાત્રિ પહોર જોવાની રીત

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૬ ના આધારે

જે કાળને વિષે જે જે નક્ષત્ર આખી રાત્રિ પૂર્ણ કરતા હોય તે નક્ષત્ર રાત્રિના ચોથા ભાગને વિષે આવે, તે વારે પોરસી આવી જાણવી. રાત્રિની ચોથી પોરસી છેલ્લા ચોથા ભાગને (બે ઘડી રાત્રિનો) પાઉસ (પ્રભાત) કાળ કહે છે. એ વખતે સજ્જાયથી નિવર્તિને પ્રતિક્રમણ કરવું. નક્ષત્રો નીચે મુજબ રહે છે.

શ્રાવણમાં ૧૪ રોજ ઉત્તરાષાઢા, ૭ રોજ અભિય, ૮ રોજ શ્રવણ, ૧ રોજ ઘનિષ્ઠા,

ભાદ્રપદમાં ૧૪ રોજ ઘનિષ્ઠા, ૭ રોજ શતભિષા, ૮ રોજ પૂર્વા ભાદ્રપદ, ૧ રોજ ઉત્તરા ભાદ્રપદ.

આસોમાં ૧૪ રોજ ઉત્તરા ભાદ્રપદ, ૧૫ રોજ રેવતી, ૧ રોજ અશ્વિની.

કાર્તિકમાં ૧૪ રોજ અશ્વિની, ૧૫ રોજ ભરણી, ૧ રોજ કૃતિકા.

માગશરમાં ૧૪ રોજ કૃતિકા, ૧૫ રોજ રોહિણી, ૧ રોજ મૃગશર.
પોષમાં ૧૪ રોજ મૃગશર, ૮ રોજ આર્દ્રા, ૭ રોજ પુનર્વસુ, ૧ રોજ
પુષ્ય.

માઘમાં ૧૪ રોજ પુષ્ય, ૧૫ રોજ અશ્લેષા, ૧ રોજ મઘા.

ફાલ્ગુનમાં ૧૪ રોજ મઘા, ૧૫ રોજ પૂર્વાફાલ્ગુની, ૧ રોજ ઉ. ફા.

ચૈત્રમાં ૧૪ રોજ ઉત્તરા ફાલ્ગુની, ૧૫ રોજ હસ્ત, ૧ રોજ ચિત્રા.

વૈશાખમાં ૧૪ રોજ ચિત્રા, ૧૫ રોજ સ્વાતિ, ૧ રોજ વિશાખા.

જ્યેષ્ઠમાં ૧૪ રોજ વિશાખા, ૧૫ રોજ અનુરાધા, ૧ રોજ જ્યેષ્ઠા.

અષાઢમાં ૧૪ રોજ જ્યેષ્ઠા, ૧૫ રોજ મૂળ, ૧ રોજ પૂર્વાષાઢા.

છેલ્લો એકેક રોજ લખ્યો તે નક્ષત્ર પૂર્ણિમાએ હોય તે
મહિનાનો છેલ્લો દિવસ સમજવો. આ મહિના વદ ૧ થી શરૂ થાય છે.

વદમાં ગુજરાતી માસથી આગળનો સમજવો. સુદમાં સાથે છે.

ઈતિ રાત્રિ પહોર જોવાની રીત સંપૂર્ણ.

૭૩. ૧૪ પૂર્વનો યંત્ર

શ્રી નંદી સૂત્ર તથા શ્રી સમવાયાંગ સૂત્ર

તીર્થ પ્રવર્તન કરવાનાં સમયે તીર્થકર ભગવાન ગણધરોને
જે અર્થનો સર્વ પ્રથમ ઉપદેશ આપે છે અથવા ગણધરો જે અર્થને
સૂત્રરૂપમાં પ્રથમ ગૂંથન કરે છે તેને પૂર્વ કહે છે.

૧૪ પૂર્વનો કર્તા પાંચમા ગણધર શ્રી સુધર્મા સ્વામી છે.

વત્થુ – અધ્યયન. ચુલવત્થુ. – વત્થુનાં પેટા ભેદ (અંતરભેદ).

૧૪ પૂર્વનાં નામ	પદ સંખ્યા	વત્થુ	ચુલ્લ વત્થુ	શાહી હસ્તિ	વિષય વર્ણન
ઉત્પાદ પૂર્વ	૧ કોડ	૧૦	૪	૧	સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પર્યાયનું ઉત્પન્ન અને નાશ
અગ્રણીય " વીર્ય પૂર્વ	૯૬ લાખ	૧૪	૧૨	૨	સર્વ દ્રવ્ય ગુણ પ.નું જાણપણું જીવોના વીર્યનું વર્ણન
અસ્તિનાસ્તિ પૂર્વ	૭૦ લાખ	૧૮	૧૦	૮	અસ્તિ નાસ્તિનું સ્વરૂપ અને સ્યાદવાદ
જ્ઞાન પ્રવાહ પૂર્વ	૧ કોડમાં ^૧	૧૨	૦	૧૬	પાંચ જ્ઞાનનું વિવેચન
સત્ય પ્રવાહ પૂર્વ	૧ ઓછી				
સત્ય પ્રવાહ પૂર્વ	૧ કોડ	૨	૦	૩૨	સત્ય સંયમનું વિવેચન
આત્મા પ્રવાહ પૂર્વ	૬ લાખ				
આત્મા પ્રવાહ પૂર્વ	૨૬ કોડ	૧૬	૦	૬૪	નય, પ્રમાણ, દર્શન સહિત આત્મસ્વરૂપ
કર્મ પ્રવાહ પૂર્વ	૧ કોડ ^૨	૩૦	૦	૧૨૮	કર્મની પ્રકૃતિ, સ્થિતિ, અનુભાગ, મૂળ ઉત્તર પ્રકૃતિ
પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાહ પૂર્વ	૮૦ લાખ				
પ્રત્યાખ્યાન પ્રવાહ પૂર્વ	૮૪ લાખ	૨૦	૦	૨૫૬	પ્રત્યાખ્યાનનું પ્રતિપાદન
વિદ્યા પ્રવાહ પૂર્વ	૧ કોડ ^૩	૧૫	૦	૫૧૨	વિદ્યાના અતિશયોનું વર્ણન
વિદ્યા પ્રવાહ પૂર્વ	૧૦ લાખ				
અવંધ્ય પૂર્વ	૨૬ કોડ	૧૨	૦	૧૦૨૪	શુભાશુભ ફળનું વર્ણન
પ્રાણાવાય પૂર્વ	૧ કોડ	૧૩	૦	૨૦૪૮	ભેદ સહિત પ્રાણના વિષયનું વર્ણન
પ્રાણાવાય પૂર્વ	૫૬ લાખ				
ક્રિયા વિશાલ	૮ કોડ	૩૦	૦	૪૦૯૬	ક્રિયાનું વ્યાખ્યાન, વિવેચન
લોકબિંદુસાર પૂર્વ	૧૨ કોડ	૨૫	૦	૮૧૯૨	બિંદુમાં લોકસ્વરૂપ, સર્વ અક્ષર સન્નિપાત

૧ મતાંતરથી પદ સંખ્યા ૨ કોડ ની છે. ૨ મતાંતરથી પદ સંખ્યા ૧ કોડ ૮૦ હજાર છે. ૩ મતાંતરથી પદ સંખ્યા ૧ કોડ ૧૦ હજાર છે.

અંબાડી સહિત હાથીના જેટલા શાહીના ઢગલાથી ૧ પૂર્વ લખાય, એમ ૧૪ પૂર્વ લખવા માટે કુલ ૧૬,૩૮૩ હાથી પ્રમાણ શાહી જોઈએ. એટલી શાહીએ લખી શકાય એટલા જ્ઞાનને ૧૪ પૂર્વનું જ્ઞાન કહેવું. પૂર્વનું જ્ઞાન કોઈએ લખ્યું નથી અને લખાશે નહીં.

ઈતિ ૧૪ પૂર્વનો યંત્ર.

૭૪. સમ્યક્ પરાક્રમના

૭૩ બોલ

શ્રી ઉત્તરાધ્યયન સૂત્ર અધ્યયન ૨૯

- (૧) સંવેગ – વૈરાગ્ય તે મોક્ષ પહોંચવાની અભિલાષા.
- (૨) નિર્વેદ – વિષય ઉપર અભિલાષા રહિતપણું.
- (૩) ધર્મશ્રદ્ધા – ધર્મ કરવાની શ્રદ્ધા.
- (૪) ગુરુ સ્વધર્મીની સેવા ભક્તિ કરવી.
- (૫) આલોચના – પોતે કરેલા પાપની આલોચના કરવી.
- (૬) આત્મનિંદા – આત્મદોષોની આત્મસાક્ષીએ નિંદા કરે.
- (૭) આત્મ ગર્હા – ગુરુ સમીપે પાપની નિંદા કરે.
- (૮) સામાયિક – સાવધ યોગોથી નિવૃત્તિ કરે.
- (૯) ચઉવીસત્થો – તીર્થકરોની સ્તુતિ કરે.
- (૧૦) વંદના – ગુરુને વંદન કરે.
- (૧૧) પ્રતિક્રમણ – પાપથી નિવૃત્ત થવા માટે પ્રતિક્રમણ કરે.
- (૧૨) કાઉસ્સગ્ગ – કાઉસ્સગ્ગ (કાયોત્સર્ગ) કરે.
- (૧૩) પચ્ચક્રખાણ – વ્રત પ્રત્યાખ્યાન કરે.
- (૧૪) સ્તવસ્તુતિ મંગલ – પ્રતિક્રમણ કરીને નમોત્થણ કરે, સ્તુતિ

મંગળ કરે.

- (૧૫) કાળ પ્રતિલેખના - સ્વાધ્યાયનો કાળ પ્રતિલેખે.
 (૧૬) પ્રાયશ્ચિત - ગુરુ સમીપે પ્રાયશ્ચિત લે.
 (૧૭) ક્ષમાપના - પોતે કરેલા દોષોની માફી માંગે. ખમાવે.
 (૧૮) સ્વાધ્યાય - કાળોકાળ સ્વાધ્યાય કરે.
 (૧૯) વાંચના - સૂત્ર સિદ્ધાંતની વાંચણી દે.
 (૨૦) પ્રતિપૃચ્છના - સૂત્ર અને અર્થમાં સંદેહ પડતાં પ્રશ્ન પૂછે.
 (૨૧) પરિચક્ષણા - વારંવાર સૂત્રજ્ઞાન ફેરવે.
 (૨૨) અનુપ્રેક્ષા - સૂત્રાર્થનું ચિંતન કરે.
 (૨૩) ધર્મકથા - ધર્મકથા (ધર્મ ઉપદેશ) કહે.
 (૨૪) શ્રુત આરાધના - સૂત્ર સિદ્ધાંતની આરાધના કરે.
 (૨૫) મનની એકાગ્રતા - એકાગ્ર શુભ મનની સ્થાપના કરે.
 (૨૬) સંયમ - સત્તર ભેદે સંયમ પાળે.
 (૨૭) તપ - બાર ભેદે તપ કરે.
 (૨૮) વ્યવદાન - પૂર્વકૃત કર્મોનો ક્ષય કરે. કર્મ ટાળે.
 (૨૯) સુખશાતા - વિષયસુખને ટાળે.
 (૩૦) અપ્રતિબદ્ધતા - વિષયસુખમાં આસક્તિનો ત્યાગ.

અપ્રતિબદ્ધ પણું કરે.

- (૩૧) વિવિક્ત શયનાસન - સ્ત્રી, પશુ, પંડગ (નપુંસક) રહિત સ્થાન ભોગવે.
 (૩૨) વિનિવર્તના - વિશેષે કરી વિષયથી નિવર્ત.
 (૩૩) સંભોગ પચ્યક્ષખાણ - પોતાનો તથા બીજાનો લાવેલ આહાર, વસ્ત્રાદિ ભેગા કરી વહેંચી લે તે સંભોગ. તેનું પચ્યક્ષખાણ કરે.
 (૩૪) ઉપધિ પચ્યક્ષખાણ - ઉપકરણના પચ્યક્ષખાણ કરે.

- (૩૫) આહાર પચ્યક્રખાણ - સદોષ આહાર લેવાના પચ્યક્રખાણ કરે.
- (૩૬) કષાય પચ્યક્રખાણ - ચાર કષાયના પચ્યક્રખાણ કરે.
- (૩૭) જોગ પચ્યક્રખાણ - અશુભ યોગના પચ્યક્રખાણ કરે.
- (૩૮) શરીર પચ્યક્રખાણ - શરીર શુશ્રુષાના પચ્યક્રખાણ કરે.
- (૩૯) સહાય પચ્યક્રખાણ - બીજા સાધુ, શિષ્યોની સહાય ન લેવી.
- (૪૦) ભત્ત પચ્યક્રખાણ - આહાર લેવાના પચ્યક્રખાણ કરે.
- (૪૧) સદ્ભાવ પચ્યક્રખાણ - દિશારૂપ અનાદિ સ્વભાવના પચ્યક્રખાણ કરે. (પ્રવૃત્તિમાત્રનો ત્યાગ કરે).
- (૪૨) પ્રતિરૂપતા - કપટાર્થ રહિત યતિના વેશે અને અનાચારે પ્રવર્તે.
- (૪૩) વૈયાવચ્ચ - ગુણવંત સાધુની સેવા કરે.
- (૪૪) સર્વ ગુણ સંપન્ન - જ્ઞાનાદિ સર્વ ગુણ સંપન્ન હોય.
- (૪૫) વીતરાગતા - રાગ દ્વેષ રહિત પ્રવર્તે.
- (૪૬) ખંતિ - ક્ષમા સહિત પ્રવર્તે.
- (૪૭) મુક્તિ - લોભ રહિત પ્રવર્તે.
- (૪૮) આર્જવતા - અહંકાર રહિત પ્રવર્તે.
- (૪૯) મૃદુતા - સરળ (નિષ્કપટ) પણે પ્રવર્તે.
- (૫૦) ભાવ સત્ય - શુદ્ધ અંતઃકરણ (સત્યતા)થી પ્રવર્તે.
- (૫૧) કરણ સત્ય - (સવિધિ) ક્રિયા કરતા પ્રવર્તે.
- (૫૨) યોગ સત્ય - મન, વચન, કાયા જોગ સત્ય પ્રવર્તે.
- (૫૩) મન ગુપ્તિ - પાપથી મન નિવારીને મન ગુપ્તિપણે પ્રવર્તાવે.
- (૫૪) વચન ગુપ્તિ - વચન ગુપ્તિપણે પ્રવર્તાવે.
- (૫૫) કાયા ગુપ્તિ - કાયાને ગુપ્તિપણે પ્રવર્તાવે.
- (૫૬) મન સમાધારણા - મનને સત્યભાવે સ્થાપવાપણે પ્રવર્તાવે.

(૫૭) વચન સમાધારણા - વચનને (સ્વાધ્યાયાદિ પર) સત્યભાવે પ્રવર્તાવે.

(૫૮) કાય સમાધારણા - કાયાને સત્યભાવે પ્રવર્તાવે.

(૫૯) જ્ઞાન સંપન્નતા - શ્રુત જ્ઞાનાદિથી સંપન્ન હોય.

(૬૦) દર્શન સંપન્નતા - સમ્યક્ત્વ સહિત હોય.

(૬૧) ચારિત્ર સંપન્નતા - સમ્યક્ ચારિત્ર સહિત હોય.

(૬૨-૬૬) શ્રોત્રેન્દ્રિય, ચક્ષુઠન્દ્રિય, ઘ્રાણેન્દ્રિય, રસેન્દ્રિય, સ્પર્શેન્દ્રિય એ પાંચનો નિગ્રહ કરે.

(૬૭-૭૦) ક્રોધ, માન, માયા અને લોભને જીતે.

(૭૧) રાગ, દ્વેષ અને મિથ્યાત્વને જીતે.

(૭૨) મન, વચન, કાયાના યોગને રૂંધીને શૈલેષી અવસ્થા ધારણ કરે.

(૭૩) કર્મો રહિત થઈને મોક્ષે પહોંચે.

એમ આત્મા ૭૩ બોલે કરીને ક્રમશઃ મોક્ષ પહોંચીને

શીતલીભૂત થાય.

ઈતિ સમ્યક્ પ્રરાક્રમના ૭૩ બોલ.

૭૫. ૧૪ રાજલોક

લોક અસંખ્યાત કોડાકોડી યોજનના વિસ્તારમાં છે.

એમાંજ પંચાસ્તિકાય ભરેલી છે. અલોકમાં આકાશ સિવાય કંઈ નથી. લોકનું પ્રમાણ બતાવવાને 'રાજ' એવી માપની સંજ્ઞા છે.

એક 'રાજ' (રાજુ) એટલે શું ? ૩,૮૧,૧૨,૯૭૦ મણનો ૧ ભાર, એવા ૧૦૦૦ ભાર વજનના એક ગોળાને ઊંચેથી ફેંકે તે ૬

માસ, ૬ દિન, ૬ પ્રહર, ૬ ઘડી, ૬ પળમાં જેટલો નીચે આવે, તેટલા ક્ષેત્રને ૧ રાજુ કહે છે. એવા ૧૪ રાજુ લાંબો (ગિંચો) આ લોક છે. (ગ્રંથના આધારે).

વળી 'રાજના' ૪ પ્રકાર છે. (૧) ધનરાજ – લંબાઈ, પહોળાઈ, જાડાઈ એકેક રાજુ. (૨) પરતરરાજ – ધનરાજનો ચોથો ભાગ. (૩) સૂચિરાજ – પરતરરાજનો ચોથો ભાગ અને (૪) ખંડરાજ – સૂચિરાજનો ચોથો ભાગ.

અધોલોક ૭ રાજુ ઝાઝેરો જાડપણે છે. તેમાં એકેક રાજુની જાડી એવી ૭ નરક છે.

નરક નામ	જાડી રાજુ	પહોળી રાજુ	ધનરાજ રાજુ	પરતરરાજ રાજુ	સૂચિરાજ રાજુ	ખંડરાજ રાજુ
રત્નપ્રભા	૧	૧	૧	૪	૧૬	૬૪
શર્કરાપ્રભા	૧	૨	૬	૨૫	૧૦૦	૪૦૦
વાલુપ્રભા	૧	૪	૧૬	૬૪	૨૫૬	૧૦૨૪
પંકપ્રભા	૧	૫	૨૫	૧૦૦	૪૦૦	૧૬૦૦
ધૂમ્રપ્રભા	૧	૬	૩૬	૧૪૪	૫૭૬	૨૩૦૪
તમઃપ્રભા	૧	૬	૪૨	૧૭૮	૬૭૬	૨૭૦૪
તમઃતમાપ્રભા	૧	૭	૪૯	૧૯૬	૭૮૪	૩૧૩૬
	૭	૩૨	૧૭૫	૭૦૨	૨૮૦૮	૧૧૨૩૨

અધોલોકમાં કુલ ૧૭૫|| ધનરાજ, ૭૦૨ પરતરરાજ, ૨૮૦૮ સૂચિરાજ, ૧૧,૨૩૨ ખંડરાજ હોય છે.

૧૮૦૦ યોજન જાડપણે ૧ રાજ વિસ્તારવાળો તિર્થ્ણલોક છે. તેમાં અસંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્રો (મનુષ્ય તિર્યચના સ્થાન) અને જ્યોતિષી દેવો છે. તિર્થ્ણ અને ઉર્ધ્વલોક મળીને ૭ રાજુ આછેરો છે.

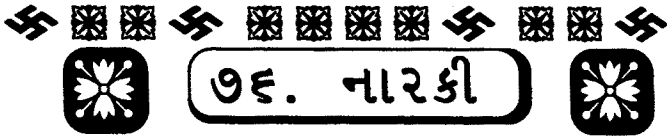

સમભૂમિથી ૧૥ રાજુ ઊંચે પહેલું બીજું દેવલોક છે. ત્યાંથી ૧ રાજુ ઊંચે ત્રીજું ચોથું દેવલોક છે. ત્યાંથી ૦૥૥ રાજ ઊંચે બ્રહ્મ દેવલોક છે. ૦૧ રાજ ઊંચે લાંતક દેવલોક, ત્યાંથી ૦૧ રાજ ઊંચે સાતમું, ૦૧ રાજ ઊંચે આઠમું, ૦૥ રાજ ઊંચે ૯-૧૦ મું દેવલોક, ૦૥ રાજ ઊંચે ૧૧-૧૨મું દેવલોક, ૧ રાજ ઊંચે ૯ ગ્રૈવેયક, ૧ રાજ ઊંચે ૫ અનુ. વિમાન આવે છે. તેનો ક્રમશઃ વધતા ઘટતા વિસ્તાર માટે યંત્ર

સ્થાન	જાડ વિસ્તાર ધનરાજ			પરતર	સૂચિ	ખંડ
	પણું			રાજ	રાજ	રાજ
સમભૂમિથી	૦૥	૧	૦૥	૨	૮	૩૨
ત્યાંથી	૦૥	૧૥	૧ ૧/૮	૪૥	૧૮	૭૨
ત્યાંથી	૦૧	૨	૧	૪	૧૬	૬૪
૧-૨ દેવલોકથી	૦૧	૨૥	૧૥ ૧/૧૬	૬૧	૨૫	૧૦૦
ત્યાંથી	૦૥	૩	૪ ૥	૧૮	૭૨	૨૮૮
૩-૪ દેવલોક	૦૥	૪	૮	૩૨	૧૨૮	૫૧૨
૫મા દેવલોક	૦૥૥	૫	૧૮ ૥૥	૭૫	૩૦૦	૧૨૦૦
છઠ્ઠા દેવલોક	૦૧	૫	૬૧	૨૫	૧૦૦	૪૦૦
૭ મા દેવલોક	૦૧	૪	૪	૧૬	૬૪	૨૫૬
૮ મા દેવલોક	૦૧	૪	૪	૧૬	૬૪	૨૫૬
૯-૧૦ દેવલોક	૦૥	૩	૪ ૥	૧૮	૭૨	૨૮૮
૧૧-૧૨ દેવ.	૦૥	૨ ૥	૩ ૧/૮	૧૨ ૥	૫૦	૨૦૦
ત્યાંથી	૦૧	૨ ૥	૧ ૥ ૧/૧૬	૬૧	૨૫	૧૦૦
૯ ગ્રૈવેયક	૦ ૥ ૥	૨	૩	૧૨	૪૮	૧૯૨
ત્યાંથી	૦ ૥	૧ ૥	૧ ૧/૮	૪ ૥	૧૮	૭૨
૫ અનુ. વિમાન	૦ ૥	૧	૦ ૥	૨	૮	૩૨

કુલ ઉર્ધ્વલોકના ૬૩૥ ધનરાજ થયા અને આખા લોકના ૨૩૯ ધનરાજ. ઇતિ ૧૪ રાજલોક.

પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ ૨

નારકીનાં ૨૧ દ્વાર : ૧. નામ, ૨. ગોત્ર, ૩. જાડપણું, ૪. પહોળાઈ, ૫. પૃથ્વીપિંડ, ૬. કરંડ, ૭. પાથડા, ૮. આંતરા, ૯. પાથડે પાથડાનો આંતરો, ૧૦. ઘનોદધિ, ૧૧. ઘનવાયુ, ૧૨. તનવાયુ, ૧૩. આકાશ, ૧૪. નરક નરકનું અંતર, ૧૫. નરકાવાસા, ૧૬. અલોક અંતર, ૧૭. વલીયા, ૧૮. ક્ષેત્રવેદના, ૧૯. દેવ વેદના, ૨૦. વૈક્રિય, ૨૧. અલ્પબહુત્વ દ્વાર, તેનો વિસ્તાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧ ઘમા, ૨ વંશા, ૩ શીલા, ૪ અંજના, ૫ રીઠા, ૬ મઘા, ૭ માઘવઈ.

૨. ગોત્ર દ્વાર : ૧ રત્નપ્રભા, ૨ શર્કરાપ્રભા, ૩ વાલુપ્રભા, ૪ પંકપ્રભા, ૫ ધૂમ્રપ્રભા, ૬ તમઃપ્રભા, ૭ તમઃતમા (મહાતમ) પ્રભા.

૩. જાડપણા દ્વાર : પ્રત્યેક નરક એકેક રાજુ જાડી છે.

૪. પહોળાઈ દ્વાર : પહેલી નરક ૧ રાજ પહોળી, બીજી ૨૥ રાજ, ત્રીજી ૪ રાજ, ચોથી ૫ રાજ, પાંચમી ૬ રાજ, છઠ્ઠી ૭ રાજ અને સાતમી નરક ૭ રાજુ વિસ્તારે પહોળી છે. પણ નેરીયા ૧ રાજુ વિસ્તારે (ત્રસનાળ પ્રમાણે) ૪ છે.

૫. પૃથ્વી પિંડ દ્વાર : પ્રત્યેક નરક અસંખ્ય યોજનની છે. પણ પૃથ્વીપિંડ પહેલી નરકનો ૧,૮૦,૦૦૦ યોજન, બીજીનો ૧,૩૨,૦૦૦

યોજન, ત્રીજીનો ૧,૨૮,૦૦૦ યોજન, ચોથીનો ૧,૨૦,૦૦૦ યોજન, પાંચમીનો ૧,૧૮,૦૦૦ યોજન, છઠ્ઠીનો ૧,૧૬,૦૦૦ યોજન અને સાતમીનો ૧,૦૮,૦૦૦ યોજનનો પૃથ્વીપિંડ છે.

૬. કરંડ દ્વાર : પહેલી નરકમાં ૩ કરંડ છે.

(૧) ખરકાંડ - ૧૬ જાતના રત્નમય ૧૬ હજાર યોજનનો.

(૨) આયુલબહુ - પાણીમય ૮૦ હજાર યોજનનો,

(૩) પંકબહુલ - કર્દમમય ૮૪ હજાર યોજનનો. કુલ ૧,૮૦,૦૦૦ યોજન છે. શેષ ૬ નરકમાં કરંડ નથી.

૭-૮. પાથડા, આંતરા દ્વાર : પૃથ્વી પિંડમાંથી ૧૦૦૦ યોજન ઉપર અને ૧૦૦૦ યોજન નીચે છોડીને બાકીની પોલારમાં આંતરા અને પાથડા છે. ફક્ત ૭ મી નર્કમાં ૫૨,૫૦૦ યોજન ઉપર, ૫૨,૫૦૦ યોજન નીચે છોડીને ૩૦૦૦ યોજનનો ૧ પાથડો છે.

પહેલી નર્કમાં ૧૩ પાથડા, ૧૨ આંતરા છે.

બીજી નર્કમાં ૧૧ પાથડા, ૧૦ આંતરા છે.

ત્રીજી નર્કમાં ૯ પાથડા, ૮ આંતરા છે.

ચોથી નર્કમાં ૭ પાથડા, ૬ આંતરા છે.

પાંચમી નર્કમાં ૫ પાથડા, ૪ આંતરા છે.

છઠ્ઠી નરકમાં ૩ પાથડા, ૨ આંતરા છે.

સાતમી નરકમાં ૧ પાથડો છે. આંતરો નથી.

પહેલી નર્કના ૧૨ આંતરામાંથી ૨ ઉપરના છોડીને શેષ ૧૦ આંતરામાં દશ જાતના ભવનપતિ દેવો વસે છે. શેષ નરકોનાં આંતરામાં ભવનપતિ દેવોનો વાસ નથી. દરેક પાથડો ૩૦૦૦ યોજનનો છે. તેમાં ૧૦૦૦ યોજન ઉપર, ૧૦૦૦ યોજન નીચે છોડીને, મધ્યના ૧૦૦૦ યોજનમાં નારકીને ઉપજવાની કુંભીઓ હોય છે.

૯. પાથડે પાથડાનું અંતર : પહેલી નર્કમાં ૧૧,૫૮૩ ૧/૩ યોજન; બીજીમાં ૯,૭૦૦ યો., ત્રીજીમાં ૧૨,૭૫૦ યો, ચોથીમાં ૧૬,૧૬૬ ૨/૩ યો., પાંચમીમાં ૨૫,૨૫૦ યો., છઠ્ઠીમાં ૫૨,૫૦૦ યો.નું અંતર (છેટું) છે, સાતમીમાં એક પાથડો હોવાથી અંતર નથી.

૧૦. ઘનોદધિ દ્વાર : પ્રત્યેક નરકના નીચે ૨૦ હજાર યોજનનો ઘનોદધિ છે.

૧૧. ઘનવાયુ દ્વાર : પ્રત્યેક નરકના ઘનોદધિ નીચે અસંખ્ય યોજનનો ઘનવાયુ છે.

૧૨. તનવાયુ દ્વાર : પ્રત્યેક નરકના ઘનવાયુ નીચે અસંખ્ય યોજનનો તનવાયુ છે.

૧૩. આકાશ દ્વાર : પ્રત્યેક નરકના તનવાયુ નીચે અસંખ્ય યોજનનો આકાશ છે.

૧૪. નરક-નરકનું અંતર : બે નરક વચ્ચે અસંખ્ય અસંખ્ય યોજનનું અંતર છે.

૧૫. નરકાવાસા દ્વાર : પહેલી નરકમાં ૩૦ લાખ, બીજીમાં ૨૫ લાખ, ત્રીજીમાં ૧૫ લાખ, ચોથીમાં ૧૦ લાખ, પાંચમીમાં ૩ લાખ, છઠ્ઠીમાં ૯૯,૯૯૫ અને સાતમી નર્કમાં ૫ નરકાવાસા છે. એમ ૮૪ લાખ નરકાવાસામાં ૪/૫ ભાગ (૬૭,૨૦,૦૦૦) નરકાવાસા અસંખ્યાતા યોજનનાં લાંબા પહોળા છે તથા ૧/૫ ભાગ (૧૬,૮૦,૦૦૦) સંખ્યાતા યોજનનાં લાંબા પહોળા છે.

ત્રણ ચપટી વગાડતાં જંબુદ્વીપની ૨૧ વાર પ્રદક્ષિણા કરવાની ગતિવાળા દેવને જ. ૧-૨-૩ દિન, ૩. ૬ માસ લાગે. કેટલાકનો છેડો આવે અને કેટલાકનો ન આવે, એવા અસંખ્ય યોજનના વિસ્તારવાળા કોઈ કોઈ નરકાવાસા છે.

૧૬. અલોક અંતર, ૧૭. વલીયા દ્વાર : અલોક અને નારકીને અંતર છે. તેમાં ઘનોદધિ, ઘનવાયુ અને તનવાયુના ત્રણ વલય (ચૂડી આકારે) છે. તે નીચે મુજબ :

નારક	અલોક અંતર	વલય સંખ્યા	ઘનોદધિ યોજન	ઘનવાત યોજન	તનવાત યોજન
રત્નપ્રભા	૧૨ યો.	૩	૬ યો.	૪૧૧ યો.	૧૧૧ યો.
શર્કરાપ્રભા	૧૨૨/૩	૩	૬૧/૩	૪૧૧૧ યો.	૧૧૧ ૧/૧૨
વાલુપ્રભા	૧૩૧/૩	૩	૬૨/૩	૫ યો.	૧૧૧ ૨/૧૨
પંકપ્રભા	૧૪ યો.	૩	૭ યો.	૫૧ યો.	૧૧૧૧ યો.
ધૂમ્રપ્રભા	૧૪૨/૩	૩	૭૧/૩	૫૧૧ યો.	૧૧૧૧ ૧/૧૨
તમ:પ્રભા	૧૫૧/૩	૩	૭૨/૩	૫૧૧૧ યો.	૧૧૧૧ ૨/૧૨
તમ:તમાપ્રભા	૧૬ યો.	૩	૮ યો.	૬ યો.	૨ યો.

૧૮. ક્ષેત્રવેદના દ્વાર : ૧૦ પ્રકારની છે. અનંત ક્ષુધા, તૃષ્ણા, શીત, ઉષ્ણ, દાહ, જ્વર, ડર, ચિંતા, ખુજલી અને પરાધીનતા. એકથી બીજામાં બીજીથી ત્રીજામાં એમ અનંતગણી વેદના સાતમી નરક સુધી છે. નરકમાં નામ પ્રમાણેના પદાર્થોની પણ અનંતી વેદના છે.

૧૯. દેવકૃત વેદના : ૧-૨-૩ નરકમાં પરમાધામી દેવો પૂર્વકૃત પાપો યાદ કરાવી કરાવીને વિવિધ પ્રકારે માર, દુઃખ દે છે. શેષ નારકી જીવો પરસ્પર લડીને કપાય છે.

૨૦. વૈક્રિય દ્વાર : નારકી વૈક્રિય શરીર દ્વારા ખરાબ (તીક્ષ્ણ) શસ્ત્ર જેવાં રૂપ બનાવે છે અથવા વજ્ર મુખ કીડારૂપ થઈને બીજા નારકીના શરીરમાં પ્રવેશે છે. અંદર ગયા બાદ મોટું રૂપ બનાવીને શરીરના ટૂકડે ટૂકડા કરે છે.

૨૧. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : સૌથી થોડા સાતમી નરકના નેરઈયા.

તેથી ઉપરના અસંખ્યાતગણા નેરઈયા જાણવા. શેષ વિસ્તાર ૨૪ દંડકાદિ થોકડામાંથી જાણવો.

ઈતિ નારકી.

૭૭. ભવનપતિ દેવ

પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ - ૨ તથા જીવાભિગમ સૂત્ર

ભવનપતિ દેવોના ૨૧ દ્વાર :- ૧. નામ, ૨. વાસા, ૩. રાજધાની, ૪. સભા, ૫. ભવનસંખ્યા, ૬. વર્ષ, ૭. વસ્ત્ર, ૮. ચિહ્ન, ૯. ઈન્દ્ર, ૧૦. સામાનિક, ૧૧. લોકપાલ, ૧૨. ત્રાયસ્થિંશ, ૧૩. આત્મરક્ષક, ૧૪. અનીકા, ૧૫. દેવી, ૧૬. પરિષદા, ૧૭. પરિચારણા, ૧૮. વેક્રિય, ૧૯. અવધિ, ૨૦. સિદ્ધ, ૨૧. ઉત્પન્ન દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧૦ ભવનપતિનાં નામ :- ૧ અસુરકુમાર, ૨ નાગકુમાર, ૩ સુવર્ણકુમાર, ૪ વિદ્યુતકુમાર, ૫ અગ્નિકુમાર, ૬ દ્વીપકુમાર, ૭ ઉદધિકુમાર, ૮ દિશાકુમાર, ૯ વાયુ (પવન) કુમાર, ૧૦ સ્તનિતકુમાર.

૧૫ પરમાધામીનાં નામ :- ૧ અંબ, ૨ અંબરિસ, ૩ સામ, ૪ સબલ, ૫ રૂદ્ર, ૬ વૈરૂદ્ર, ૭ કાળ, ૮ મહાકાળ, ૯ અસિપત્ર, ૧૦ ધનુષ્ય, ૧૧ કુંભ, ૧૨ વાલુ, ૧૩ વૈતરણી, ૧૪ ખરસ્વર, ૧૫ મહાધોષ.

૨. વાસા દ્વાર : ૧લી નરકમાં આવેલા ૧૨ આંતરા પૈકીના નીચેના ૧૦ આંતરામાં દશ જાતિના ભવનપતિ દેવો છે.

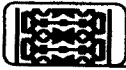
૩. રાજધાની દ્વાર : ભવનપતિની રાજધાની તિર્થાલોકના અરૂણવર દ્વીપ – સમુદ્રોમાં ઉત્તર દિશામાં **અમરચંચા** બલેન્દ્રની રાજધાની છે અને બીજા નવનિકાયના દેવોની પણ રાજધાનીઓ છે. દક્ષિણ દિશામાં **ચમરચંચા** ચમરેન્દ્રની અને નવનિકાયના દેવોની પણ રાજધાનીઓ છે.

૪. સભા દ્વાર : એકેક ઈન્દ્રને પાંચ પાંચ સભા છે. (૧) ઉત્પાત સભા (દેવ ઉપજવાના સ્થાન), (૨) અભિષેક સભા (ઈન્દ્રના રાજ્યાભિષેકનું સ્થાન), (૩) અલંકાર સભા (દેવોને વસ્ત્રાભૂષણ, અલંકાર સજવાનું સ્થાન), (૪) વ્યવસાય સભા (દેવ યોગ્ય ધર્મ, નીતિનાં પુસ્તકોનું સ્થાન) અને (૫) સૌધર્મી સભા (ન્યાય, ઈન્સાફ કરવાનું સ્થાન).

૫. ભવન સંખ્યા : કુલ ભવન ૭,૭૨,૦૦,૦૦૦ છે. તેમાં ૪ કોડ, ૬ લાખ ભવન દક્ષિણમાં અને ૩ કોડ, ૬૬ લાખ ભવન ઉત્તર દિશામાં છે. વિસ્તાર યંત્રથી જાણવો.

૬. વર્ણ, ૭. વસ્ત્ર, ૮. ચિન્હ, ૯. ઈન્દ્ર દ્વાર : યંત્રથી વિસ્તાર જાણવો.

નામ	ભવન(લાખ)			ધ્વજ	ઉત્તરના ઈન્દ્ર	દક્ષિણના ઈન્દ્ર
	ઉત્તરમાં	દક્ષિણમાં	વર્ણ વસ્ત્ર			
અસુરકુમાર	૩૦	૩૪	કાળો રાતા	યુગમણિ	બલેન્દ્ર	ચમરેન્દ્ર
નાગકુમાર	૪૦	૪૪	ધોળો નીલા	નાગફેણ	ભૂતેન્દ્ર	ધરણેન્દ્ર
સુવર્ણકુમાર	૩૪	૩૮	સુવર્ણ ધોળા	ગરુડ	વેણુદાલી	વેણુદેવ
વિદ્યુતકુમાર	૩૬	૪૦	રાતો નીલા	વજ્ર	હરિસિંહ	હરિકંત
અગ્નિકુમાર	૩૬	૪૦	રાતો નીલા	કલશ	અગ્નિ માનવ	અગ્નિ સિંહ
દ્વીપકુમાર	૩૬	૪૦	રાતો નીલા	સિંહ	વિશિષ્ટ	પૂર્ણ

ઉદધિકુમાર	૩૬	૪૦	સુવર્ણ	સફેદ	ગજ	અમૃત	અમૃત
દિશાકુમાર	૩૬	૪૦	પાંડૂર	નીલા	અશ્વ	વાહન	ગતિ
વાયુકુમાર	૪૬	૫૦	શ્યામ	પંચવર્ણી	મગર	જલપ્રભ	જલકંત
સ્તનિકુમાર	૩૬	૪૦	સુવર્ણ	સફેદ	વર્ધમાન	પ્રભંજન	વેલવ
						મહાઘોષ	ઘોષ

૧૦. સામાનિક દેવ : (ઈંદ્રના ઉમરાવ જેવા દેવો). ચમરેન્દ્રના ૬૪,૦૦૦, બલેન્દ્રના ૬૦,૦૦૦ અને શેષ ૧૮ ઈંદ્રોના છ છ હજાર સામાનિક દેવો છે.

૧૧. લોકપાલ દેવ : (કોટવાલ જેવાં) દરેક ઈન્દ્રોને ચાર ચાર લોકપાલ દેવો છે.

૧૨. ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવ : (રાજગુરુ જેવા) દરેક ઈન્દ્રોને તેત્રીસ તેત્રીસ ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવો છે.

૧૩. આત્મરક્ષક દેવ : ચમરેન્દ્રને ૨,૫૬,૦૦૦ દેવ, બલેન્દ્રને ૨,૪૦,૦૦૦ દેવ અને શેષ ઈન્દ્રોને ૨૪-૨૪ હજાર દેવો છે.

૧૪. અનીકા દ્વાર (સેના) : હાથી, ઘોડા, રથ, મહેલ, પાયદળ, ગંધર્વ, નૃત્યકાર એવં ૭ પ્રકારની અનીકા હોય છે. પ્રત્યેક અનીકાની દેવ સંખ્યા ચમરેન્દ્રને ૮૧,૨૮,૦૦૦, બલેન્દ્રને ૭૬,૨૦,૦૦૦ અને ૧૮ ઈંદ્રને ૩૫,૫૬,૦૦૦ દેવો હોય છે.

૧૫. દેવી દ્વાર : ચમરેન્દ્રની તથા બલેન્દ્રની ૫-૫ અગ્રમહિષી (પટરાણી) છે. પ્રત્યેક પટરાણીને આઠ હજાર દેવીઓનો પરિવાર છે. એકેક દેવી આઠ હજાર વૈક્રિય કરે એટલે ૩૨ કોડ વૈક્રિય રૂપો થાય. શેષ ૧૮ ઈંદ્રોની છ છ અગ્રમહિષી, એકેકને છ છ હજાર દેવીનાં પરિવાર અને બધી છ છ હજાર વૈક્રિય કરે, એમ ૨૧ કોડ ૬૦ લાખ વૈક્રિય રૂપ થાય.

૧૬. પરિષદા દ્વાર : પરિષદા (સભા) ત્રણ પ્રકારની છે.

૧. આભ્યંતર સભા : સલાહ યોગ્ય વડેરાની સભા, જે માનપૂર્વક બોલાવ્યેથી આવે.

૨. મધ્યમ સભા : સામાન્ય વિચારવાળા દેવોની સભા, જે બોલાવ્યેથી આવે, વિના મોકલે જાય.

૩. બાહ્ય સભા : જેને હુકમ દઈ શકાય એવા દેવોની સભા, જે વિના બોલાવ્યે આવે ને જાય.

	આભ્યંતર સભા		મધ્ય સભા		બાહ્ય સભા	
ઈન્દ્રો	દેવ સંખ્યા	સ્થિતિ	દેવ સંખ્યા	સ્થિતિ	દેવ સંખ્યા	સ્થિતિ
ચમરેન્દ્ર	૨૪૦૦૦	૨૥૫ પલ્ય	૨૮૦૦૦	૨ પલ્ય	૩૨૦૦૦	૧૥૫ પલ્ય
બલેન્દ્ર	૨૦૦૦૦	૩૥૫ પલ્ય	૨૪૦૦૦	૩ પલ્ય	૨૮૦૦૦	૨૥૫ પલ્ય
દક્ષિણના ૯	૬૦૦૦૦	૦૥૫ અધિ	૭૦૦૦૦	૦૥૫ "	૮૦૦૦૦	૦૥૫ " ન્યૂન
ઉત્તરના ૯	૫૦૦૦૦	૧ પલ્ય	૬૦૦૦૦	૦૥૫ "	૭૦૦૦૦	૦૥૫ પલ્ય
ઈન્દ્રો		માં ન્યૂન		અધિક		

	આભ્યંતર સભા		મધ્ય સભા		બાહ્ય સભા	
ઈન્દ્રો	દેવીસંખ્યા	સ્થિતિ	દેવીસંખ્યા	સ્થિતિ	દેવીસંખ્યા	સ્થિતિ
ચમરેન્દ્ર	૩૫૦	૧૥૫ પલ્ય	૩૦૦	૧ પલ્ય	૨૫૦	૦૥૫ પલ્ય
બલેન્દ્ર	૪૫૦	૨૥૫ પલ્ય	૪૦૦	૨ પલ્ય	૩૫૦	૧૥૫ પલ્ય
દક્ષિણના ૯	૧૭૫	૦૥૫ પલ્ય	૧૫૦	૦૥૫ "	૧૨૫	૦૥૫ પલ્ય
ઈન્દ્રો		ન્યૂન		અધિક		
ઉત્તરના ૯	૨૨૫	૦૥૫ પલ્ય	૨૦૦	૦૥૫ પલ્ય	૧૭૫	૦૥૫ પલ્ય
ઈન્દ્રો				ન્યૂન		અધિક

૧૭. પરિચારણા દ્વાર : (મૈથુન) પાંચ પ્રકારે : મન, રૂપ, શબ્દ, સ્પર્શ અને કાય પરિચારણા (મનુષ્યવત્ દેવી સાથે ભોગ).

૧૮. વૈક્રિય દ્વાર : વૈક્રિય રૂપ કરે તો -

ચમરેન્દ્ર, દેવ-દેવીથી આખો જંબુદ્વીપ ભરે, અસંખ્ય દ્વીપ ભરવાની શક્તિ છે, પણ ભરે નહિ.

બલેન્દ્ર દેવ-દેવીથી સાધિક જંબુદ્વીપ ભરે, અસંખ્ય દ્વીપ ભરવાની

શક્તિ છે, પણ ભરે નહિ.

શેષ ૧૮ ઇન્દ્રો દેવ-દેવીથી આખો જંબુદ્વીપ ભરે, સંખ્યાતા દ્વીપ ભરવાની શક્તિ છે, પણ ભરે નહિ.

લોકપાલ દેવીની શક્તિ સંખ્યાત દ્વીપ ભરવાની. બાકી સૌના સામાનિક, ત્રાયસ્ત્રિંશ દેવ દેવી અને લોકપાલ દેવની વૈક્રિય શક્તિ પોતાના ઇન્દ્રવત્. વૈક્રિયનો કાળ ૧૫ દિવસનો જાણવો.

૧૯. અવધિ દ્વાર : અસુરકુમાર દેવો જ. ૨૫ યોજન, ઉ. ઊંચે ઉર્ધ્વ સૌધર્મ દેવલોક, નીચે ત્રીજી નરક, તિર્થા અસંખ્ય દ્વીપ સમુદ્ર સુધી જાણે દેખે. શેષ ૯ જાતના ભવનપતિ દેવો જ. ૨૫ યો. ઉ. ઊંચે જ્યોતિષીનું ઉપરનું તળું, નીચે પહેલી નરક, તિર્થા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો સુધી જાણે દેખે.

૨૦. સિદ્ધ દ્વાર : ભવનપતિમાંથી નીકળેલ દેવો મનુષ્ય થઈ ૧ સમયમાં ૧૦ જીવ મોક્ષ જઈ શકે. ભવનપતિ દેવીઓના નીકળીને મનુષ્ય થઈ ૧ સમયમાં ૫ જીવ મોક્ષ જઈ શકે.

૨૧. ઉત્પન્ન દ્વાર : સર્વ પ્રાણ, ભૂત, જીવ, સત્ત્વ, ભવનપતિ દેવ દેવીપણે અનંતવાર ઉપજ્યાં પણ સત્ય જ્ઞાન વિના ગરજ સરી નહિ. શેષ વિસ્તાર લઘુદંડક આદિ થોકડાથી જાણવો.

ઈતિ ભવનપતિ દેવ.

૭૮. વાણવ્યંતર દેવ

શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર

વાણવ્યંતર દેવોના ૨૧ દ્વાર :- ૧. નામ, ૨. વાસા, ૩. નગર, ૪. રાજધાની, ૫. સભા, ૬. વર્ણ, ૭. વસ્ત્ર, ૮. ચિહ્ન,

૯. ઈન્દ્ર, ૧૦. સામાનિક, ૧૧. આત્મરક્ષક, ૧૨. પરિષદા, ૧૩. દેવી, ૧૪. અનીકા, ૧૫. વૈક્રિય, ૧૬. અવધિ, ૧૭. પરિચારણા, ૧૮. સુખ, ૧૯. સિદ્ધ, ૨૦. ભવ, અને ૨૧. ઉત્પન્ન દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧૬ વાણવ્યંતરનાં નામ :- ૧ પિશાય, ૨ ભૂત, ૩ યક્ષ, ૪ રાક્ષસ, ૫ કિન્નર, ૬ કિંપુરુષ, ૭ મહોરગ, ૮ ગંધર્વ, ૯ આણપત્રી, ૧૦ પાણપત્રી, ૧૧ ઈસીવાઈ, ૧૨ ભુઈવાઈ, ૧૩ કંદીય, ૧૪ મહાકંદિય, ૧૫ કોહંડ, ૧૬ પયંગદેવ.

૧૦ જૈંભકાના નામ :- ૧ આણજૈંભકા, ૨ પાણજૈંભકા, ૩ લયણજૈંભકા, ૪ સયણજૈંભકા, ૫ વલ્યજૈંભકા, ૬ પુષ્પજૈંભકા, ૭ ફળજૈંભકા, ૮ બ્રીયજૈંભકા, ૯ વિષ્કુજૈંભકા, ૧૦ અવિયતજૈંભકા.

૨. વાસા દ્વાર : રત્નપ્રભા નર્કનો ઉપલો ૧ હજાર યોજનનો જે પિંડ છે તેમાં ૧૦૦ યો. ઉપર, ૧૦૦ યો. નીચે છોડીને ૮૦૦ યો. માં ૮ જાતિના વ્યંતર દેવો રહે છે. અને ઉપરના ૧૦૦ યો. પિંડમાં ૧૦ યો. ઉપર, ૧૦ યો. નીચે છોડીને ૮૦ યો. માં ૯ થી ૧૬ જાતિના વાણવ્યંતર દેવો રહે છે. (એક માન્યતા એમ કહે છે કે ૮૦૦ યો. માં ૧૬ જાતિના વ્યંતર દેવો અને ૮૦ યો.માં ૧૦ જાતિના જૈંભક દેવો વસે છે.)

૩. નગર દ્વાર : ઉપરના વાસામાં વાણવ્યંતર દેવોના અસંખ્યાતા નગર છે તે સંખ્યાતા સંખ્યાતા યોજનના વિસ્તારવાળા અને રત્નમય છે.

૪. રાજધાની દ્વાર : ભવનપતિથી થોડા વિસ્તારવાળી પ્રાયઃ ૧૨ હજાર યોજનની તિચ્છા લોકના દ્વીપસમુદ્રોમાં રત્નમય રાજધાની વાણવ્યંતર દેવોની છે.

૫. સભા દ્વાર : એકેક ઈન્દ્રને ૫-૫ સભાઓ છે, ભવનપતિવત્.

૬. વર્ણ, ૭. વસ્ત્ર, ૮. ચિન્હ અને ૯. ઈન્દ્ર દ્વાર : દરેક વાણવ્યંતરની જાતના બે બે ઈન્દ્ર છે.

નામ	વર્ણ	વસ્ત્ર વર્ણ	ધ્વજા પર ચિન્હ	દક્ષિણના ઈન્દ્ર	ઉત્તરના ઈન્દ્ર
૧ પિશાય	શ્યામ	નીલા	કદંબ વૃક્ષ	કાલેન્દ્ર	મહાકાલેન્દ્ર
૨ ભૂત	કાળો	નીલા	સુલક્ષ વૃક્ષ	સુરૂપેન્દ્ર	પ્રતિરૂપેન્દ્ર
૩ યક્ષ	શ્યામ	પીળા	વડ વૃક્ષ	પૂર્ણેન્દ્ર	મણિભદ્ર
૪ રાક્ષસ	ધોળો	નીલા	ખટક ઉપકર	ભીમ	મહાભીમ
૫ કિત્તર	ધોળો	પીળા	અશોક વૃક્ષ	કિત્તર	કિંપુરૂપ
૬ કિંપુરૂપ	ધોળો	પીળા	ચંપક વૃક્ષ	સાપુરૂપ	મહાપુરૂપ
૭ મહોરગ	શ્યામ	શ્યામ	નાગ વૃક્ષ	અતિકાય	મહાકાય
૮ ગંધર્વ	શ્યામ	શ્યામ	તુંબરૂ વૃક્ષ	ગતિરતિ	ગતિયશ
૯ આણપત્રી	શ્યામ	નીલા	કદંબ વૃક્ષ	સનિહિ	સામાની
૧૦ પાણપત્રી	કાળો	નીલા	સુલક્ષ વૃક્ષ	ધાઈ	વિધાઈ
૧૧ ઈસીવાઈ	શ્યામ	પીળા	વડ વૃક્ષ	ઋષિ	ઋષિપાલ
૧૨ ભુઈવાઈ	ધોળો	નીલા	ખટક ઉપકર	ઈશ્વર	મહેશ્વર
૧૩ કંદિય	ધોળો	પીળા	અશોક વૃક્ષ	સુવિચ્છ	વિશાળ
૧૪ મહાકંદિય	ધોળો	પીળા	ચંપક વૃક્ષ	હાસ્ય	હાસ્યરતિ
૧૫ કોહંડ	શ્યામ	શ્યામ	નાગ વૃક્ષ	શ્વેત	મહાશ્વેત
૧૬ પયંગદેવ	શ્યામ	શ્યામ	તુંબરૂ વૃક્ષ	પતંગ	પતંગપતિ

૧૦. સામાનિક દ્વાર : બધા ઈન્દ્રોને ૪-૪ હજાર સામાનિક દેવો છે.

૧૧. આત્મરક્ષક દ્વાર : બધા ઈન્દ્રોને સોળ સોળ હજાર આત્મરક્ષક દેવો છે.

૧૨. પરિષદા દ્વાર : ભવનપતિ જેવી જ ત્રણ પ્રકારની સભા છે.

પરિષદા	દેવ સંખ્યા	સ્થિતિ	દેવી સંખ્યા	સ્થિતિ
૧ આભ્યંતર	૮,૦૦૦	૦૥૥ પલ્લ	૧૦૦	૦૥૥ પલ્લ ઝાઝેરી
૨ મધ્યમ સભા	૧૦,૦૦૦	૦૥૥ " ન્યૂન	૧૦૦	૦૥૥ પલ્લ
૩ બાહ્ય સભા	૧૨,૦૦૦	૦૥૥ " ઝાઝેરી	૧૦૦	૦૥૥ પલ્લ ન્યૂન

૧૩. દેવી દ્વાર : પ્રત્યેક ઈન્દ્રને ચાર ચાર દેવી, એક એક હજારના પરિવાર સહિત, બધી દેવીઓ હજાર હજાર વૈક્રિય રૂપ કરી શકે છે.

૧૪. અનીકા (સેના) દ્વાર : હાથી, ઘોડા આદિ ૭ પ્રકારની અનીકામાં પ્રત્યેકમાં ૫,૦૮,૦૦૦ દેવ હોય છે.

૧૫. વૈક્રિય દ્વાર : જંબુદ્વીપ ભરીને રૂપો બનાવે, સંખ્યાત દ્વીપ ભરવાની શક્તિ છે.

૧૬. અવધિ દ્વાર : જ. ૨૫ યો., ઉ. ઊંચે જ્યોતિષીનું તણું, નીચે પહેલી નરક અને તિસ્થા સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્રો જાણે દેખે.

૧૭. પરિચારણા દ્વાર : પાંચ પ્રકારે ભવનપતિવત્.

૧૮. સુખ દ્વાર : અબાધિત માનુષી સુખોથી અનંત ગણા સુખ છે.

૧૯. સિદ્ધ દ્વાર : વાણવ્યંતર દેવોમાંથી નીકળેલા મનુષ્ય થઈને ૧ સમયમાં ૧૦ સિદ્ધ અને દેવીમાંથી નીકળેલા ૫ સિદ્ધ થાય.

૨૦. ભવ દ્વાર : સંસાર ભ્રમણ કરે તો ૧-૨-૩ જાવ અનંત ભવ કરે.

૨૧. ઉત્પન્ન દ્વાર : સર્વ જીવો અનંતી વાર વાણવ્યંતરમાં ઉત્પન્ન થઈ આવ્યા, પણ એ પૌદ્ગલિક સુખથી સિદ્ધિ થઈ નહિ.

ઈતિ વાણવ્યંતર દેવ.

૭૯. જ્યોતિષી દેવ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૨ તથા જીવાભિગમ સૂત્ર

જ્યોતિષી દેવ અઢીઢીપમાં ચર (ફરનાર) છે અને અઢીઢીપની બહાર સ્થિર છે. તે પાકી ઈંટના સંસ્થાને છે. સૂર્ય-સૂર્યને અને ચંદ્ર-ચંદ્રને એકેક લાખ યોજનનું અંતર છે. ચર જ્યોતિષીથી અચર (સ્થિર) જ્યોતિષી અડધી કાંતિવાળા છે. ચંદ્ર સાથે અભિચ નક્ષત્ર અને સૂર્ય સાથે પુષ્ય નક્ષત્રનો સદા યોગ છે. માનુષોત્તર પર્વતથી આગળ અને અલોકથી ૧૧૧૧ યો. આ બાજુ તેની વચ્ચે સ્થિર જ્યોતિષી દેવના વિમાનો છે. પરિવાર ચર જ્યોતિષીની માફક જાણવો.

જ્યોતિષીના ૩૧ દ્વાર : ૧ નામ, ૨ વાસા, ૩ રાજધાની, ૪ સભા, ૫ વર્ણ, ૬ વસ્ત્ર, ૭ ચિન્હ, ૮ વિમાન પહોળાઈ, ૯ વિમાન જાડાઈ, ૧૦ વિમાનવાહક, ૧૧ માંડલા, ૧૨ ગતિ, ૧૩ તાપક્ષેત્ર, ૧૪ અંતર, ૧૫ સંખ્યા, ૧૬ પરિવાર, ૧૭ ઈન્દ્ર, ૧૮ સામાનિક, ૧૯ આત્મરક્ષક, ૨૦ પરિષદા, ૨૧ અનીકા, ૨૨ દેવી, ૨૩ ગતિ, ૨૪ ઋદ્ધિ, ૨૫ વૈક્રિય, ૨૬ અવધિ, ૨૭ પરિચારણા, ૨૮ સિદ્ધ, ૨૯ ભવ, ૩૦ અલ્પબહુત્વ, ૩૧ ઉત્પન્ન દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧ ચંદ્ર, ૨ સૂર્ય, ૩ ગ્રહ, ૪ નક્ષત્ર, ૫ તારા.

૨. વાસા દ્વાર : તિચ્છાં લોકમાં સમપૃથ્વીથી ૭૯૦ યોજન ઊંચે ૧૧૦ યો. માં અને ૪૫ લાખ યો. ના વિસ્તારમાં જ્યો. દેવોના વિમાન છે. જેમ કે ૭૯૦ યો. ઊંચે તારાનાં વિમાન, ત્યાંથી ૧૦ યો. ઊંચે સૂર્યના વિમાન, ત્યાંથી ૮૦ યો. ઊંચે ચંદ્રનાં વિમાન, ત્યાંથી ૪ યો. ઊંચે નક્ષત્રનાં વિમાન, ત્યાંથી ૪ યો. ઊંચે બુધનાં, ત્યાંથી ૩ યો. ઊંચે શુક્રનાં, ત્યાંથી ૩ યો. ઊંચે બૃહસ્પતિનાં, ત્યાંથી ૩ યો. ઊંચે

મંગળનાં વિમાન, ત્યાંથી ૩ યો. ઊંચે શનિશ્વરનાં વિમાન છે. સર્વસ્થાને તારાનાં વિમાન ૧૧૦ યોજનમાં છે.

૩. રાજધાની દ્વાર : તિર્થલોકમાં અસંખ્યાતી રાજધાનીઓ છે.

૪. સભા દ્વાર : જ્યોતિષીના ઇન્દ્રોને પણ ૫-૫ સભા છે તે ભવનપતિવત્.

૫. વર્ણ દ્વાર : તારાનાં શરીર પંચવર્ણા શેષ ચારનો સુવર્ણ જેવો.

૬. વસ્ત્ર દ્વાર : સર્વ વર્ણનાં સુંદર, કોમળ વસ્ત્રો બધા દેવોના છે.

૭. ચિન્હ દ્વાર : ચંદ્ર પર ચંદ્ર માંડલ, સૂર્ય પર સૂર્ય માંડલ, એમ સર્વ દેવોના મુગટ ઉપર પોતપોતાના ચિન્હો છે.

૮. વિમાન પહોળાઈ, ૯. જાડાઈ દ્વાર : એક યોજનના ૬૧ ભાગ કરીએ તેમાંના ૫૬ ભાગ (૫૬/૬૧ યો.) ચંદ્ર વિમાનની પહોળાઈ, ૪૮ ભાગ (૪૮/૬૧) સૂર્ય વિમાનની, બે ગાઉ ગ્રહ વિમાનની, ૧ ગાઉ નક્ષત્રના વિમાનની, અને ૦|| ગાઉ તારા વિમાનની પહોળાઈ છે. જાડાઈ એથી અડધી અડધી જાણવી. સર્વ વિમાન સ્ફટિક રત્નમય છે.

૧૦. વિમાન વાહક : જ્યોતિષી વિમાનો આકાશને આધારે રહી શકે છે. પણ માલિકના બહુમાન માટે જે દેવો વિમાન ઉપાડીને ફરે છે, તેની સંખ્યા - ચંદ્ર, સૂર્યના વિમાનને ૧૬-૧૬ હજાર દેવો, ગ્રહના વિમાનને ૮-૮ હજાર દેવો, નક્ષત્રના વિમાનને ૪-૪ હજાર દેવો અને તારાના વિમાનને ૨-૨ હજાર દેવો વાહક છે. તેઓ સરખે ભાગે ચારે દિશામાં મુખ રાખી પૂર્વમાં સિંહના રૂપે, પશ્ચિમમાં વૃષભ રૂપે, ઉત્તરમાં અશ્વરૂપે, અને દક્ષિણમાં હાથીરૂપે દેવો રહે છે.

૧૧. માંડલા દ્વાર : ચંદ્ર સૂર્ય આદિને ફરવાનો - દક્ષિણાયનથી ઉત્તરાયન જવાના માર્ગને માંડલા કહે છે. માંડલાનું ક્ષેત્ર ૫૧૦ યોજનનું છે. તેમાં ૩૩૦ યો. લવણસમુદ્રમાં અને ૧૮૦ યો. જંબુદ્વીપમાં છે.

ચંદ્રના ૧૫ માંડલા છે તેમાંના ૧૦ લવણસમુદ્રમાં, ૫ જંબુદ્વીપમાં છે. સૂર્યના ૧૮૪ માંડલામાંથી ૧૧૯ લવણસમુદ્રમાં અને ૬૫ જંબુદ્વીપમાં છે. ગ્રહના ૮ માંડલામાંથી ૬ લવણસમુદ્રમાં અને ૨ જંબુદ્વીપમાં છે. જંબુદ્વીપમાં જ્યોતિષીના જે માંડલા છે તે નિષિધ અને નીલવંત પર્વત ઉપર છે. ચંદ્રના માંડલાનું અંતર ૩૫ ૩૦/૬૧ યો. છે. સૂર્યના માંડલા માંડલાનું અંતર બબ્બે યો. નું છે. (આ માપ જંબુદ્વીપના છે.)

૧૨. ગતિ દ્વાર : સૂર્યની ગતિ કર્કસંકાંતે (અષાઢી પૂનમે) ૧ મુહૂર્તમાં ૫૨૫૧ ૨૯/૬૧ ક્ષેત્ર તથા મકર સંકાંતે (પોષ પૂનમે) ૧ મુહૂર્તમાં ૫૩૦૫ ૨૯/૬૧ ક્ષેત્ર છે. ચંદ્રની ગતિ કર્ક સંકાંતે ૧ મુ. માં ૫૦૭૩ ૭૫૪/૧૩૭૨૫ અને મકર સંકાંતે ૫૧૨૫ ૬૯૯૦/૧૩૭૨૫ ક્ષેત્ર છે.

૧૩. તાપ ક્ષેત્ર દ્વાર : કર્કસંકાંતે તાપક્ષેત્ર ૯૭,૨૫૬ ૨૨/૬૧ અને ઊગતો સૂર્ય ૪૭,૨૬૩ ૨૧/૬૧ યોજન દૂરથી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. મકર સંકાંતે તાપક્ષેત્ર ૬૩,૬૬૩ ૧૬/૬૧, ઊગતો સૂર્ય ૩૧,૮૩૧ ૩૮/૬૧ યો. દૂરથી દૃષ્ટિગોચર થાય છે.

૧૪. અંતર દ્વાર : અંતર બે પ્રકારે પડે. ૧. વ્યાઘાત તે કોઈ પદાર્થ વચ્ચે આવી જવાથી અને ૨. નિર્વ્યાઘાત તે આડા આવ્યા વિના. વ્યાઘાત અપેક્ષા જ. ૨૬૬ યો.નું અંતર કારણ — નિષિધ, નીલવંત પર્વતનું શિખર ૨૫૦ યો. છે અને ત્યાંથી ૮-૮ યો. દૂર જ્યોતિષચક્ર ચાલે છે. એટલે $૨૫૦+૮+૮ = ૨૬૬$. ઉ. ૧૨૨૪૨ યો. કારણ મેરૂ શિખર ૧૦ હજાર યો. નું છે અને તેનાથી ૧૧૨૧ યો. દૂર જ્યોતિષ વિમાનો ફરે છે. એટલે $૧૦૦૦૦+૧૧૨૧+૧૧૨૧ = ૧૨,૨૪૨$ યો. નું અંતર છે. અલોક અને જ્યોતિષ દેવોનું અંતર ૧,૧૧૧ યો.નું, મંડલ અપેક્ષા અંતર મેરૂ પર્વતની ૪૪,૮૮૦ યો. અંદરના મંડળનું

અને ૪૫,૩૩૦ યો. બહારના મંડળનું અંતર છે. ચંદ્ર ચંદ્રના મંડળને ૩૫ ૩૦/૬૧ યો. નું અને સૂર્ય સૂર્યના મંડળને ૨ યો. નું અંતર છે. નિર્વ્યાઘાત અપેક્ષા જ. ૫૦૦ ધનુષ્યનું અને ઊ. ૨ ગાઉનું અંતર છે.

૧૫. સંખ્યા દ્વાર : જંબુદ્વીપમાં ૨ ચંદ્ર, ૨ સૂર્ય છે. લવણ સમુદ્રમાં ૪ ચંદ્ર, ૪ સૂર્ય છે. ધાતકીખંડમાં ૧૨ ચંદ્ર, ૧૨ સૂર્ય છે. કાળોદધિ સમુદ્રમાં ૪૨ ચંદ્ર, ૪૨ સૂર્ય છે. પુષ્કરાર્ધ દ્વીપમાં ૭૨ ચંદ્ર, ૭૨ સૂર્ય છે. એમ મનુષ્યના ક્ષેત્રમાં ૧૩૨ ચંદ્ર, ૧૩૨ સૂર્ય છે. આગળ પણ એ જ હિસાબે એટલે પહેલા દ્વીપ કે સમુદ્રમાં જેટલા ચંદ્ર કે સૂર્ય હોય તેને ત્રણે ગુણીને પાછલી સંખ્યા ઉમેરવી.

દૃષ્ટાંત - કાળોદધિ સમુદ્રના ચંદ્ર, સૂર્ય જાણવા માટે તેથી પહેલા ધાતકી ખંડમાં ૧૨ ચંદ્ર, ૧૨ સૂર્ય છે તેને $૧૨ \times ૩ = ૩૬$ માં પાછલી સંખ્યા (લવણ સમુદ્રના ૪ અને જંબુદ્વીપના ૨ એમ $૪+૨ = ૬$) ઉમેરતાં ૪૨ થાય.

૧૬. પરિવાર દ્વાર : એકેક ચંદ્ર અને એકેક સૂર્યને ૨૮ નક્ષત્ર, ૮૮ ગ્રહ અને ૬૬,૯૭૫ કોડાકોડી તારાનો પરિવાર છે.

૧૭. ઈન્દ્ર દ્વાર : અસંખ્ય ચંદ્ર સૂર્ય છે. તે બધા ઈન્દ્રો છે. પરંતુ ક્ષેત્ર અપેક્ષા ૧ ચંદ્ર ઈન્દ્ર અને ૧ સૂર્ય ઈન્દ્ર છે.

૧૮. સામાનિક દ્વાર : એકેક ઈન્દ્રને ૪-૪ હજાર સામાનિક દેવો છે.

૧૯. આત્મરક્ષક દ્વાર : એકેક ઈન્દ્રને ૧૬-૧૬ હજાર આત્મરક્ષક દેવો છે.

૨૦. પરિષદા દ્વાર : પરિષદા ત્રણ છે. આભ્યંતર સભામાં ૮૦૦૦ દેવ, મધ્યમ સભામાં ૧૦ હજાર દેવ અને બાહ્ય સભામાં ૧૨ હજાર દેવો છે. દેવીઓ ત્રણે સભાની ૧૦૦, ૧૦૦, ૧૦૦ છે. એમ

દરેક ઇન્દ્રની સભાઓ છે.

૨૧. અનીકા દ્વાર : એકેક ઇન્દ્રને ૭-૭ અનીકા છે. પ્રત્યેક અનીકાના ૫ લાખ ૮૦ હજાર દેવતા છે. સાત અનીકા ભવનપતિવત્.

૨૨. દેવી દ્વાર : એકેક ઇન્દ્રની ૪-૪ અગ્રમહિષી છે. એકેક પટ્ટરાણીને ચાર ચાર હજાર દેવીઓનો પરિવાર, એકેક દેવી ૪-૪ હજાર વૈક્રિયરૂપ કરે એટલે $૪ \times ૪૦૦૦ = ૧૬૦૦૦ \times ૪૦૦૦ = ૬,૪૦,૦૦,૦૦૦$ દેવીરૂપ એકેક ઇન્દ્રને છે.

૨૩. ગતિ દ્વાર : સર્વથી મંદ ગતિ ચંદ્રની, તેથી સૂર્યની શીઘ્ર, તેથી ગ્રહની શીઘ્ર, તેથી નક્ષત્રની શીઘ્ર, તેથી તારાની શીઘ્ર ગતિ છે.

૨૪. ઋદ્ધિ દ્વાર : સર્વથી થોડી ઋદ્ધિ તારાની, તેથી ઉત્તરોત્તર નક્ષત્ર, ગ્રહ, સૂર્ય અને ચંદ્રની મહાઋદ્ધિ.

૨૫. વૈક્રિય દ્વાર : વૈક્રિય રૂપથી સંપૂર્ણ જંબુદ્વીપ ભર્યો છે. સંખ્યાતા જંબુદ્વીપ ભરવાની શક્તિ ચંદ્ર, સૂર્ય, સામાનિક અને દેવીઓમાં પણ છે.

૨૬. અવધિ દ્વાર : તિચ્છર્ણ જ. ઉ. સંખ્યાત દ્વીપ સમુદ્ર, ઊંચે પોતાની ધ્વજા પતાકા સુધી અને નીચે પહેલી નરક સુધી જાણે દેખે.

૨૭. પરિચારણા દ્વાર : પાંચેય પ્રકારે મનુષ્યવત્ ભોગ કરે.

૨૮. સિદ્ધ : જ્યોતિષી દેવથી નીકળીને મનુષ્ય થઈને ૧ સમયે ૧૦ જીવ અને તેની દેવીથી નીકળીને ૨૦ જીવ મોક્ષે જઈ શકે.

૨૯. ભવ દ્વાર : ભવ કરે તો જ. ૧-૨-૩ ઉ. અનંતા ભવ કરે.

૩૦. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : સૌથી થોડા ચંદ્ર, સૂર્ય, તેથી નક્ષત્ર, તેથી ગ્રહ અને તેથી તારાના દેવો સંખ્યાત સંખ્યાત ગણા.

૩૧. ઉત્પન્ન દ્વાર : જ્યોતિષી દેવ પણે આ જીવ અનંત અનંત વાર ઉપજ્યો પણ વીતરાગ આજ્ઞા આરાધ્યા વિના આત્મિક સુખ

પામ્યો નહિ.

ચંદ્ર, સૂર્ય ગ્રહણનો વિરહ પડે તો જ. ૬ માસનો અને ઉ. ચંદ્રગ્રહણનો ૪૨ માસનો તથા સૂર્યગ્રહણનો ૪૮ વર્ષનો પડે.

ઇતિ જ્યોતિષી દેવ.

૮૦. વૈમાનિક દેવ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૨ તથા શ્રી જીવાભિગમ સૂત્ર

વૈમાનિક દેવોના ૨૭ દ્વાર : ૧ નામ, ૨ વાસા, ૩ સંસ્થાન, ૪ આધાર, ૫ પૃથ્વીપિંડ, ૬ વિમાન ઊંચાઈ, ૭ વિમાન સંખ્યા, ૮ વિમાન વર્ણ, ૯ વિમાન વિસ્તાર, ૧૦ ઈન્દ્ર નામ, ૧૧ ઈન્દ્ર વિમાન, ૧૨ ચિન્હ, ૧૩ સામાનિક, ૧૪ લોકપાલ, ૧૫ ત્રાયસ્ત્રિંશક, ૧૬ આત્મરક્ષક, ૧૭ અનીકા, ૧૮ પરિષદા, ૧૯ દેવી, ૨૦ વૈક્રિય, ૨૧ અવધિ, ૨૨ પરિચારણા, ૨૩ પુન્ય, ૨૪ સિદ્ધ, ૨૫ ભવ, ૨૬ ઉત્પન્ન અને ૨૭ અલ્પબહુત્વ દ્વાર.

૧. નામ દ્વાર : ૧૨ દેવલોકનાં નામ : ૧ સુધર્મા, ૨ ઈશાન, ૩ સનત્કુમાર, ૪ માહેન્દ્ર, ૫ બ્રહ્મલોક, ૬ લાંતક, ૭ મહાશુક, ૮ સહસ્ત્રાર, ૯ આણત, ૧૦ પ્રાણત, ૧૧ આરણ, ૧૨ અચ્યુત. પાંચમા દેવલોકમાં ત્રીજા પ્રતરમાં રહેતાં ૯ લોકાંતિકનાં નામ : ૧ સારસ્વત, ૨ આદિત્ય, ૩ વન્હિ, ૪ વરૂણ, ૫ ગર્દતોયા, ૬ તોષિયા, ૭ અવ્યાબાધા, ૮ અગિચ્યા, ૯ રિક્ષા. ૩ કિલ્વિષીનાં નામ : ૧ ત્રણ પલીયા, ૨ ત્રણ સાગરીયા, ૩ તેર સાગરીયા. ૯ શૈવેયકનાં નામ : ૧ ભદ્રે, ૨ સુભદ્રે, ૩ સુજાએ, ૪ સુમાણસે, ૫ પ્રિયદંસણે, ૬ સુદંસણે, ૭ આમોહે,

૮ સુપડિબદ્ધે, ૯ જશોધરે. ૫ અનુત્તર વિમાનનાં નામ : ૧ વિજય, ૨ વિજયંત, ૩ જયંત, ૪ અપરાજિત, ૫ સર્વાર્થસિદ્ધ.

૨. વાસા દ્વાર : જ્યોતિષી દેવોથી અસંખ્ય કોડા કોડી યોજન ઊંચે વૈમાનિક દેવોનો નિવાસ છે. રાજધાનીઓ અને ૫-૫ સભાઓ પોતપોતાના દેવલોકમાં જ છે. શકેન્દ્ર, ઇશાનેન્દ્રના મહેલો, તેમના લોકપાલ અને દેવીઓની રાજધાનીઓ તિર્થ્ણાલોકમાં પણ છે.

૩. સંઠાણ દ્વાર : ૧, ૨, ૩, ૪ અને ૯, ૧૦, ૧૧, ૧૨ એ ૮ દેવલોક અર્ધ ચંદ્રાકારે છે. ૫, ૬, ૭, ૮ એ ૪ દેવલોક અને ૯ ગૈવેયક પૂર્ણ ચંદ્રાકારે છે. ચાર અનુત્તર વિમાન ત્રિકોણ ચારે તરફ છે. અને વચ્ચે સર્વાર્થસિદ્ધ ગોળ ચંદ્રાકાર છે.

૪. આધાર દ્વાર : વિમાન અને પૃથ્વીપિંડ રત્નમય છે. ૧-૨ દેવલોક ઘનોદધિના આધારે છે. ૩-૪-૫ દેવલોક ઘનવાયુને આધારે છે. ૬-૭-૮ દેવલોક ઘનોદધિ, ઘનવાયુને આધારે. શેષ વિમાનો આકાશને આધારે છે.

૫. પૃથ્વીપિંડ, ૬. વિમાન ઊંચાઈ, ૭. વિમાન અને પરતર, ૮. વર્ણ દ્વાર :

વિમાન	પૃથ્વીપિંડ	વિ.ઊંચાઈ	વિ.સંખ્યા	પરતર	વર્ણ
૧	૨૭૦૦ યો.	૫૦૦ યો.	૩૨ લાખ	૧૩	૫
૨	૨૭૦૦ યો.	૫૦૦ યો.	૨૮ લાખ		
૩	૨૬૦૦ યો.	૬૦૦ યો.	૧૨ લાખ	૧૨	૪
૪	૨૬૦૦ યો.	૬૦૦ યો.	૮ લાખ		
૫	૨૫૦૦ યો.	૭૦૦ યો.	૪ લાખ	૬	૩
૬	૨૫૦૦ યો.	૭૦૦ યો.	૫૦ લાખ	૫	૩
૭	૨૪૦૦ યો.	૮૦૦ યો.	૪૦ લાખ	૪	૨

૮	૨૪૦૦ યો.	૮૦૦ યો.	૬ હજાર	૪	૨
૯	} ૨૩૦૦ યો.	૯૦૦ યો.	} ૪૦૦	૪	૧
૧૦		૯૦૦ યો.			
૧૧	} ૨૩૦૦ યો.	૯૦૦ યો.	} ૩૦૦	૪	૧
૧૨		૯૦૦ યો.			
૯ ગ્રૈવેયક	૨૨૦૦ યો.	૧૦૦૦ યો.	૩૧૮	૯	૧
૫ અનુ.	૨૧૦૦ યો.	૧૧૦૦ યો.	૫	૧	૧

૯. વિમાન વિસ્તાર : કેટલાક વિમાનનો વિસ્તાર ચારભાગના અસંખ્યાતા યોજનનો અને કેટલાક એક ભાગના સંખ્યાત યોજનના વિસ્તારના છે. પણ સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન ૧ લાખ યો. વિસ્તારે છે.

૧૦. ઈન્દ્ર દ્વાર : ૧૨ દેવલોકના ૧૦ ઈન્દ્રો છે. આગળ બધા અહમેન્દ્ર છે.

૧૧. વિમાન દ્વાર : તીર્થકરોના કલ્યાણક વખતે મૃત્યુલોકમાં વૈમાનિક દેવો જે વિમાનમાં બેસીને આવે છે તેના નામ પાલક, પુષ્પ, સુમાણસ, શ્રીવત્સ, નંદીવર્તન, કામગમનામ, મણોગમ, પ્રિયગમ, વિમલ, સર્વતોભદ્ર.

૧૨. ચિન્હ, ૧૩. સામાનિક, ૧૪. લોકપાલ, ૧૫. ત્રાયસ્ત્રિંશક, ૧૬. આત્મરક્ષક દ્વાર : દરેક ઈન્દ્રના પોતાના ૪ લોકપાલ (લો.) અને ૩૩ ત્રાયસ્ત્રિંશક (ત્રા.) દેવો છે.

વિમાન-ઈન્દ્ર	ચિન્હ	સામાનિક	આત્મરક્ષક	લો.	ત્રા.
૧-શકેન્દ્ર	મૃગ	૮૪૦૦૦	૩,૩૬૦૦૦	૪	૩૩
૨-ઈશાનેન્દ્ર	મહિષ	૮૦૦૦૦	૩,૨૦૦૦૦	૪	૩૩
૩-સનતકુ.ઈન્દ્ર	સૂવંર(વરાહ)	૭૨૦૦૦	૨,૮૮૦૦૦	૪	૩૩
૪-મહેન્દ્ર	સિંહ	૭૦૦૦૦	૨,૮૦૦૦૦	૪	૩૩

૫--બ્રહ્મિન્દ્ર	બકરો(છગલ)	૬૦૦૦૦	૨,૪૦૦૦૦	૪	૩૩
૬--લાંતકેન્દ્ર	દેડકો	૫૦૦૦૦	૨,૦૦૦૦૦	૪	૩૩
૭--મહાશુકેન્દ્ર	અશ્વ	૪૦૦૦૦	૧,૬૦૦૦૦	૪	૩૩
૮--સહસ્ત્રેન્દ્ર	હસ્તિ(હાથી)	૩૦૦૦૦	૧,૨૦૦૦૦	૪	૩૩
૯/૧૦--પ્રાણતેન્દ્ર	સર્પ	૨૦૦૦૦	૮૦,૦૦૦	૪	૩૩
૧૧/૧૨--અચ્યુતેન્દ્ર	ગરુડ(ખગ)	૧૦૦૦૦	૪૦,૦૦૦	૪	૩૩

૯ ગ્રૈવેયકનું ચિન્હ વૃષભ અને ૫ અનુત્તર વિમાનનું ચિન્હ વિડિમ છે. તેઓ અહમેન્દ્ર હોવાથી ત્યાં સામા., લો., આદિ હોતા નથી.

૧૭. અનીકા દ્વાર : દરેક ઈન્દ્રની અનીકા ૭-૭ પ્રકારની છે. પ્રત્યેક અનીકામાં દેવો તે તે ઈન્દ્રોના સામાનિકથી ૧૨૭ ગણા દેવો છે.

૧૮. પરિષદા દ્વાર : દરેક ઈન્દ્રોને ત્રણ ત્રણ પ્રકારની પરિષદો છે. તેનો કોઈનો નીચે મુજબ છે.

ઈન્દ્ર	આભ્યંતર દેવ	મધ્યમ દેવ	બાહ્ય દેવ	દેવીઓ આભ્યંતર મધ્યમ ને બાહ્ય		
				૭૦૦	૬૦૦	૫૦૦
૧	૧૨ હજાર	૧૪ હજાર	૧૬ હજાર	૭૦૦	૬૦૦	૫૦૦
૨	૧૦ હજાર	૧૨ હજાર	૧૪ હજાર	૮૦૦	૮૦૦	૭૦૦
૩	૮ હજાર	૧૦ હજાર	૧૨ હજાર	નથી		
૪	૬ હજાર	૮ હજાર	૧૦ હજાર	નથી		
૫	૪ હજાર	૬ હજાર	૮ હજાર	નથી		
૬	૨ હજાર	૪ હજાર	૬ હજાર	નથી		
૭	૧ હજાર	૨ હજાર	૪ હજાર	નથી		
૮	૫૦૦	૧ હજાર	૨ હજાર	નથી		
૯	૨૫૦	૫૦૦	૧ હજાર	નથી		
૧૦	૧૨૫	૨૫૦	૫૦૦	નથી		

૧૯. દેવી દ્વાર : શકેન્દ્રને આઠ અગ્રમહિષી દેવી છે. એકેક દેવીને ૧૬-૧૬ હજાર દેવીઓનો પરિવાર છે. પ્રત્યેક દેવી ૧૬-૧૬ હજાર વૈક્રિય કરે. એમ જ ઈશાનેન્દ્રની પણ $૮ \times ૧૬,૦૦૦ = ૧,૨૮,૦૦૦ \times ૧૬,૦૦૦ = ૨,૦૪,૮૦,૦૦,૦૦૦$ જાણવી. શેષમાં દેવીઓ ન ઉપજે, માત્ર પહેલા, બીજા દેવલોકમાં રહે અને આઠમા દેવલોક સુધી જાય ખરી.

૨૦. વૈક્રિય દ્વાર : શકેન્દ્ર વૈક્રિયના દેવ દેવીથી ૨ જંબુદ્વીપ ભરી શકે. ઈશાનેન્દ્ર બે જંબુ. ઝાઝેરા, સનતકુમાર ૪ જંબુ., મહેન્દ્ર ૪ જંબુ. ઝાઝેરા, બ્રહ્મેન્દ્ર ૮ જંબુ., લાંતકેન્દ્ર ૮ જંબુ. ઝાઝેરા, મહાશુક ૧૬ જંબુ., સહસ્ત્રેન્દ્ર ૧૬ જંબુ. ઝાઝેરા, પ્રાણતેન્દ્ર ૩૨ જંબુ., અચ્યુતેન્દ્ર ૩૨ જંબુ. ઝાઝેરા ભરે. (લોકપાલ, ત્રાયસ્તિંશ દેવીઓ વગેરે પણ પોતાના ઈન્દ્રવત્) અસંખ્ય જંબુદ્વીપ ભરવા જેટલી શક્તિ છે પણ એટલા વૈક્રિય ન કરે.

૨૧. અવધિ દ્વાર : બધા દેવો જ. આંગળનો અસંખ્યાતમો ભાગ, ઉ. ઊંચે પોતાના વિમાનની ધ્વજાપતાકા સુધી, તિચ્છાં પલ્ચના આયુષ્યવાળા દેવો સંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર અને સાગરના આયુષ્યવાળા અસંખ્યાતા દ્વીપ સમુદ્ર, જાણે દેખે. નીચે ૧-૨ દેવલોકવાળા પહેલી નર્ક સુધી, ૩-૪ દેવ. બીજી નર્ક સુધી, ૫-૬ દેવ. ત્રીજી નર્ક સુધી, ૭-૮ દેવ. ચોથી નર્ક સુધી, ૯ થી ૧૨ દેવ. પાંચમી નર્ક સુધી, ૯ ચૈવેયક છઠ્ઠી નર્ક સુધી, ૪ અનુત્તર વિમાન સાતમી નર્ક સુધી અને સર્વાર્થસિદ્ધવાળા ત્રસનાળી સંપૂર્ણ (ઉપર પોતાના વિમાન સુધી) જાણે દેખે.

૨૨. પરિચારણા દ્વાર : ૧-૨ દેવ. માં પાંચ (મન, શબ્દ, રૂપ, સ્પર્શ અને કાય) પરિચારણા. ૩-૪ દે. માં પ્રથમ ચાર, ૫-૬ દે. માં

પ્રથમ ત્રણ, ૭-૮ દે.માં મન, શબ્દ એ બે તથા ૯ થી ૧૨ દે.માં મન પરિચારણા. આગળ પરિચારણા નથી.

૨૩. પુણ્ય દ્વાર : જેટલાં પુણ્ય વ્યંતર દેવ હસી, કુતૂહલ કરી અનંત શુભ પ્રકૃતિરૂપ કર્મોને (પુણ્યને) ૧૦૦ વર્ષમાં ક્ષય કરે છે. તેટલા પુણ્ય નાગાદિ ૯ દેવો ૨૦૦ વર્ષમાં, અસુર. ૩૦૦ વર્ષમાં, ગ્રહ-નક્ષત્ર-તારા ૪૦૦ વર્ષમાં, ચંદ્ર-સૂર્ય ૫૦૦ વર્ષમાં, ૧-૨ દેવ. ૧૦૦૦ વર્ષમાં, ૩-૪ દેવ. ૨૦૦૦ વર્ષમાં, ૫-૬ દેવ. ૩૦૦૦ વર્ષમાં, ૭-૮ દેવ. ૪૦૦૦ વર્ષમાં, ૯ થી ૧૨ દેવ. ૫૦૦૦ વર્ષમાં, પહેલી ત્રિક ૧ લાખ વર્ષમાં, બીજી ત્રિક ૨ લાખ વર્ષમાં, ત્રીજી ત્રિક ૩ લાખ વર્ષમાં, ૪ અનુ. વિ. ૪ લાખ વર્ષમાં અને સર્વાર્થસિદ્ધના દેવતા ૫ લાખ વર્ષમાં એટલા પુણ્ય ક્ષય કરે.

૨૪. સિદ્ધ દ્વાર : વૈમાનિક દેવમાંથી નીકળેલા મનુષ્યમાં આવીને એક સમયમાં ૧૦૮ સિદ્ધ થઈ શકે. દેવીમાંથી ૨૦ સિદ્ધ થઈ શકે.

૨૫. ભવ દ્વાર : વૈમાનિક દેવ થયા બાદ ભવ કરે તો ૪. ૧-૨-૩ સંખ્યાત, અસંખ્યાત યાવત્ અનંત ભવ પણ કરે.

૨૬. ઉત્પન્ન દ્વાર : ૯ ગૈવેયક સુધીના વૈમાનિક દેવપણે અનંતીવાર આ જીવ ઉપજ્યો. ૪ અનુત્તર વિમાનમાં ગયા બાદ સંખ્યાત (૧૩) ભવમાં અને સર્વાર્થસિદ્ધથી ૧ ભવમાં મોક્ષે જાય.

૨૭. અલ્પબહુત્વ દ્વાર : સૌથી થોડા ૫ અનુ. વિમાનના દેવ, તેથી ઊતરતા ક્રમે ૯ મા દેવલોક સુધી સંખ્યાતગણા, ૮ માથી ઊતરતા બીજા દેવ. સુધી અસંખ્યાતગણા દેવ, તેથી બીજા દેવલોકની દેવી સંખ્યાતગણી, તેથી પહેલા દેવ.ના દેવ સંખ્યાતગણા, તેથી પહેલા દેવલોકની દેવી સંખ્યાતગણી.

ઈતિ વૈમાનિક દેવ.

૮૧. સંખ્યાદિ ૨૧ બોલ અર્થાત્ ડાલાપાલા

શ્રી અનુયોગ દ્વાર સૂત્ર - પ્રમાણ પદ

સંખ્યાના ૨૧ બોલ છે. ૧. જઘન્ય સંખ્યાતા, ૨ મધ્યમ સંખ્યાતા, ૩. ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા. અસંખ્યાતાના ૯ પ્રકાર છે.

૧ જ. પ્રત્યેક અસંખ્યાતા, ૪ જ. યુક્તા અસંખ્યાતા, ૭ જ. અસં. અસંખ્યાતા
૨ મધ્ય. " " ૫ મધ્ય. " " ૮ મધ્ય. " "
૩ ઉ. " " ૬ ઉ. " " ૯ ઉ. " "
અનંતના * ૯ પ્રકાર છે.

૧ જ. પ્રત્યેક અનંતા, ૪ જ. યુક્તા અનંતા, ૭ જ. અનંતા અનંતા
૨ મધ્ય. " " ૫ મધ્ય. " " ૮ મધ્ય. " "
૩ ઉ. " " ૬ ઉ. " " ૯ ઉ. " "

જ. સંખ્યાતામાં એક, બે સુધી ગણના. મધ્યમ સંખ્યાતામાં ત્રણથી આગળ યાવત્ ઉ. સંખ્યાતામાં એક ન્યૂન. ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા માટે માપ બતાવે છે.

ચાર પાલા કલ્પવા (૧) શીલાક, (૨) પ્રતિશીલાક, (૩) મહાશીલાક, અને (૪) અનવસ્થિત. એ પ્રત્યેક પાલા ધાન્ય માપવાની પાલીના આકારે જાણવા. પણ પ્રમાણમાં ૧ લાખ યોજન લાંબા પલોળા, ૩, ૧૬, ૨૨૭ યો. અધિકની પરિધિવાળા, ૧ હજાર યો. ઊંડા, ૮ યો.

* પ્રથમના ૩ અનંતા ખાલી છે. ચોથા અનંતામાં અભવી જીવો છે. ૫ મા અનંતામાં પડિવાઈ સમ્યક્ દ્રષ્ટિ તથા સિદ્ધ તેથી અનંતગુણા છે. છઠો. સાતમો અનંતો ખાલી છે. ૮ મા અનંતામાં નિગોદનાં જીવો, આકાશ શ્રેણી તથા કેવળ જ્ઞાન, કેવળદર્શનની પર્યાય અનુક્રમે અનંતગુણી છે. ૯ મો અનંતો ખાલી છે.

ની જગતિ (કોટ) તે ઉપર ૦૧૧ યો. ની વેદિકા હોય તેવા ગોળાકારે કલ્પવા. એમાંના અનવસ્થિત પાલાને સરસવના દાણાથી સંપૂર્ણ ભરીને કોઈ દેવ ઉપાડો. જંબુદ્વીપથી માંડીને એકેક દાણો એકેક દ્વીપ અને સમુદ્રમાં નાંખતો નાંખતો ચાલ્યો જાય. અંતે ૧ દાણો રહે તે દ્વીપ કે સમુદ્રમાં રોકાય. તે દાણો તે જ દ્વીપ કે સમુદ્રમાં નાંખે અને નવો એક દાણો શીલાક પાલામાં નાંખે. ફરીથી જે દ્વીપ યા સમુદ્ર સુધી પહોંચ્યો છે એવડો મોટો, લાંબો, પહોળો પાલો પણ એક હજાર યોજન ઊંડો, ૮ યો. જગતી, ૦૧૧ યો. ની વેદિકાવાળો બનાવે. તેને સરસવથી ભરી આગળના દ્વીપ અને સમુદ્રમાં એકેક દાણો નાંખતો જાય. એક દાણો છેલ્લો રહે ત્યાં રોકાય. તે ૧ દાણો તે જ દ્વીપ કે સમુદ્રમાં નાંખે અને નવો એક શીલાક પાલામાં નાંખે. ફરીથી તે દ્વીપ કે સમુદ્રના વિસ્તાર જેવડો (ઊંડાઈ, જગતી, ઉપરવત્) બનાવીને સરસવથી ભરી આગળ ને આગળ એકેક દ્વીપ એકેક સમુદ્રમાં એકેક દાણો નાંખીને શીલાકને ભરે. જ્યારે શીલાક પૂરો ભરાય ત્યારે તેને ઉપાડીને અંતિમ (બાકી મૂકેલ) દ્વીપ કે સમુદ્રથી આગળ એકેક દાણો નાંખતા, નાંખતા ખાલી કરે, અને એક દાણો પ્રતિશીલાક પાલામાં નાંખે. એમ આગળને આગળના દ્વીપસમુદ્રને અનવસ્થિત પાલો બનાવતાં એકેક દાણાથી શીલાકને ભરવો. પછી પ્રતિશીલાકને ખાલી કરતા એકેક દાણાથી મહાશીલાકને ભરવો. આવી રીતે મહાશીલાક ભરાઈ રહે, પછી પ્રતિશીલાકને ભરવો. પછી શીલાક અને અનવસ્થિત ભરી મૂકવો.

આવી રીતે ચારે પાલા ભર્યા છે. છેલ્લો દાણો જે દ્વીપ કે સમુદ્રમાં પડ્યો હતો ત્યાંથી પ્રથમ દ્વીપ સુધી પડેલા બધા દાણાને એકઠા કરવા તેમાં ચારેય પાલાના દાણા મેળવીને એક ઢગલો કરવો. તેમાંથી ૧ દાણો કાઢી લે તે **ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતા**. કાઢેલો એક દાણો પાછો ઉમેરી દે

તો જઘન્ય પ્રત્યેક અસંખ્યાતા કહેવા. એ દાણાની સંખ્યાને પરસ્પર ગુણે (અભ્યાસ કરે ✱) અને જે સંખ્યા થાય તેને જઘન્ય યુક્તા અસંખ્યાતા કહેવા. તેમાંથી ૧ દાણો ન્યૂન તે ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક અસંખ્યાતા, બે દાણા ન્યૂન તે મધ્યમ પ્રત્યેક અસંખ્યાતા (૧ આવલિકાના સમય જઘન્ય યુક્તા અસંખ્યાતા જાણવા.)

જઘન્ય યુક્તા અસંખ્યાતાની રાશિ (ઢગલા) ને પરસ્પર ગુણતાં જે આવે તે જઘન્ય અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા જાણવા. તેમાંથી ૧ ન્યૂન તે ઉત્કૃષ્ટ યુક્તા અસંખ્યાતા. બે ઓછા તે મધ્યમ યુક્તા અસંખ્યાતા જાણવા.

જઘન્ય અસં. અસંખ્યાતાની રાશિને પરસ્પર ગુણતાં આવે તેને જઘન્ય પ્રત્યેક અનંતા જાણવા. તેમાંથી ૨ ન્યૂન તે મધ્યમ અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા અને ૧ ન્યૂન તે ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા જાણવા.

જઘન્ય પ્રત્યેક અનંતાની રાશિને પરસ્પર ગુણતા આવે તે જઘન્ય યુક્તા અનંતા, તેમાંથી બે ન્યૂન તે મધ્યમ પ્રત્યેક અનંતા અને ૧ ન્યૂન તે ઉત્કૃષ્ટ પ્રત્યેક અનંતા જાણવા.

જઘન્ય યુક્તા અનંતાને પરસ્પર ગુણે તો જ. અનંતાનંત થાય. તેમાંથી બે ન્યૂન તે મધ્યમ યુક્તા અનંતા, ૧ ન્યૂન હોય તે ઉત્કૃષ્ટ યુક્તા અનંતા જાણવા.

જઘન્ય અનંતાનંતને પરસ્પર ગુણી (વર્ગ કરી) ને જે આવે તેને મધ્યમ અનંતાનંત કહે છે. એને પરસ્પર ગુણતાં (વર્ગ કરતાં) આવે તે ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત જાણવા. પણ સંસારમાં ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત જેટલો

✱ તેને તે જ રકમને તેટલી વાર ગુણવી તેનું નામ અભ્યાસ. ગુણાકાર તે એક વખત કરે જેમ ૫×૫ અને અભ્યાસ એટલે એક સંખ્યાને એ જ સંખ્યાથી એટલી વાર ગુણવી જેમ કે ૫×૫×૫×૫×૫.

કોઈ પદાર્થ નથી. તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય.

ઈતિ સંખ્યાદિ ૨૧ બોલ (ડાલાપાલા).

૮૨. પ્રમાણ — નય

શ્રી અનુયોગ દ્વાર સૂત્ર તથા અન્ય ગ્રંથો

૨૪ દ્વારના નામ : (૧) સાત નય, (૨) ચાર નિક્ષેપ, (૩) દ્રવ્ય, ગુણ, પર્યાય, (૪) દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ, (૫) દ્રવ્ય — ભાવ, (૬) કાર્ય — કારણ, (૭) નિશ્ચય — વ્યવહાર, (૮) ઉપાદાન — નિમિત્ત, (૯) ચાર પ્રમાણ, (૧૦) સામાન્ય — વિશેષ, (૧૧) ગુણ — ગુણી, (૧૨) જ્ઞેય, જ્ઞાન, જ્ઞાની, (૧૩) ઉપન્નેવા, વિગમે વા, ધુવે વા, (૧૪) આધેય — આધાર, (૧૫) આવિર્ભાવ — તિરોભાવ, (૧૬) ગૌણતા — મુખ્યતા, (૧૭) ઉત્સર્ગ — અપવાદ, (૧૮) ત્રણ આત્મા, (૧૯) ચાર ધ્યાન, (૨૦) ચાર અનુયોગ, (૨૧) ત્રણ જાગૃતિ, (૨૨) નવ વ્યાખ્યા, (૨૩) આઠ પક્ષ, (૨૪) સપ્તભંગી.

૧. નય : (પદાર્થોના અંશને ગ્રહણ કરે તે.) પ્રત્યેક પદાર્થના અનેક ધર્મ છે અને એ દરેકને ગ્રહણ કરનાર એકેક નય ગણાય. એ રીતે અનંત નય થઈ શકે, પણ અત્રે સંક્ષેપથી ૭ નય વર્ણવાશે.

નયના મુખ્ય ૨ ભેદ છે. દ્રવ્યાસ્તિક (દ્રવ્યને ગ્રહણ કરે) અને પર્યાયાસ્તિક (જે પર્યાયોને ગ્રહણ કરે). દ્રવ્યાસ્તિક નયના ૧૦ ભેદ છે. ૧ નિત્ય, ૨ એક, ૩ સત્, ૪ વસ્તુવ્ય, ૫ અશુદ્ધ, ૬ અન્વય,

૭ પરમ, ૮ શુદ્ધ, ૯ સત્તા, ૧૦ પરમ ભાવ દ્રવ્યાસ્તિક નય. પર્યાયાસ્તિક નયના ૬ ભેદ છે. ૧ દ્રવ્ય, ૨ દ્રવ્ય વ્યંજન, ૩ ગુણ, ૪ ગુણવ્યંજન, ૫ સ્વભાવ, અને ૬ વિભાવ-પર્યાયાસ્તિક નય. આ બંને નયોના ૭૦૦ ભાંગા થઈ શકે.

નય સાત : ૧. નૈગમ, ૨. સંગ્રહ, ૩. વ્યવહાર, ૪. ઋજુસૂત્ર, ૫. શબ્દ, ૬. સમભિરૂઢ, ૭. એવંભૂત નય. એમાંથી પહેલા ૪ નયોને દ્રવ્યાસ્તિક, અર્થ કે ક્રિયાનય કહે છે. અને પાછલા ત્રણને પર્યાયાસ્તિક, શબ્દ કે જ્ઞાન નય કહે છે. હવે તેનો વિસ્તાર કહે છે.

(૧) **નૈગમ નય** - જેનો એક (ગમ) સ્વભાવ નથી, અનેક માન, ઉન્માન, પ્રમાણથી વસ્તુ માને. ત્રણે કાળ, ૪ નિક્ષેપા, સામાન્ય, વિશેષ આદિ માને. તેના ૩ ભેદ. (૧) **અંશ** - વસ્તુના અંશને ગ્રહીને વસ્તુ માને, જેમ નિગોદને સિદ્ધ સમાન માને. (૨) **આરોપ** - ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાન, ત્રણે કાળનો વર્તમાનમાં આરોપ કરે. (૩) **વિકલ્પ** - અધ્યવસાય ઉત્પન્ન થાય તે. એવા ૭૦૦ વિકલ્પ થઈ શકે છે. શુદ્ધ નૈગમ નય અને અશુદ્ધ નૈગમ નય એમ બે ભેદ પણ છે.

(૨) **સંગ્રહ નય** - વસ્તુની મૂળ સત્તાને ગ્રહણ કરે. જેમ સર્વ જીવોને સિદ્ધ સમ જાણે. જેમ 'એગે આયા' આત્મા એક છે (એક સરખા સ્વભાવ અપેક્ષા). ત્રણ કાળ, ચાર નિક્ષેપા અને સામાન્યને માને. વિશેષ ન માને.

(૩) **વ્યવહાર નય** - અંતઃકરણ (આંતરિક દશા)ની દરકાર ન કરતાં, બાહ્ય વ્યવહાર માને, જેમ જીવને મનુષ્ય, તિર્યચ, નારક, દેવ માનવા, જનમ્યો, મર્યો વિ. પ્રત્યેક રૂપી પદાર્થોમાં વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ ૨૦ બોલ સત્તામાં છે પણ બાહ્ય દેખાય તે જ માને. જેમ હંસને ધોળો, ગુલાબને સૂગંધી, સાકરને મીઠી માને. તેના પણ શુદ્ધ,

અશુદ્ધ બે ભેદ. સામાન્ય સાથે વિશેષ માને. ૪ નિક્ષેપા, ત્રણે કાળની વાત માને.

(૪) ઋજુસૂત્ર નય – ભૂત, ભવિષ્યની પર્યાયોને છોડી માત્ર વર્તમાન, સરળ, પર્યાયને માને. વર્તમાન કાળ, ભાવ નિક્ષેપ અને વિશેષને જ માને. જેમ સાધુ છતાં ભોગમાં ચિત્ત ગયું તેને ભોગી અને ગૃહસ્થ છતાં ત્યાગમાં ચિત્ત ગયું તેને સાધુ માને.

એ ચાર દ્રવ્યાસ્તિક નય છે. એ ચારે નય સમકિત, દેશવ્રત, સર્વ વ્રત, ભવ્ય, અભવ્ય બન્નેમાં હોય પણ શુદ્ધોપયોગ રહિત હોવાથી જીવનું કલ્યાણ નથી થતું.

(૫) શબ્દ નય – સરખા શબ્દનો એક જ અર્થ કરે. વિશેષ વર્તમાનકાળ અને ભાવનિક્ષેપને જ માને. લિંગભેદ ન માને. શુદ્ધ ઉપયોગને જ માને. જેમ કે શકેન્દ્ર, દેવેન્દ્ર, પુરેન્દ્ર, સુચિપતિ એ બધાને એક માને.

(૬) સમભિરૂઢ નય – શબ્દના ભિન્ન ભિન્ન અર્થને માને, જેમ શકસિંહાસન પર બેઠેલાને જ શકેન્દ્ર માને. એક અંશ ન્યૂન હોય તેને પણ વસ્તુ માની લે. વિશેષ ભાવ નિક્ષેપ અને વર્તમાન કાળને જ માને.

(૭) એવંભૂત નય – એક અંશ પણ ઓછો ન હોય એને વસ્તુ માને. શેષને અવસ્તુ માને. વિશેષ, વર્તમાનકાળ અને ભાવનિક્ષેપને જ માને.

જેમ અસંખ્યાત પ્રદેશ યુક્ત ધર્માસ્તિકાય દ્રવ્ય હોય તો જ તેને ધર્માસ્તિકાય માને. પણ ૨-૪ પ્રદેશને ધર્માસ્તિકાય ન માને. આ નયવાળાની દૃષ્ટિ ફક્ત ઉપયોગ તરફ જ રહે.

જે નયથી જ એકાંત પક્ષ ગ્રહણ કરે તે નયાભાસ (મિથ્યાત્વી) કહેવાય છે. જેમ સાત આંધળાએ ૧ હાથીના અનુક્રમે દંતશૃળ, સૂંઢ,

કાન, પેટ, પગ, પૂંછડું અને કુંભ સ્થળ પકડીને કહેવા લાગ્યા કે હાથી સાંભેલા જેવો, ગણેશ જેવો, સૂપડા જેવો, કાઠી જેવો, થાંભલા જેવો, ચામર જેવો, કે ઘડા જેવો છે. ત્યારે સમદષ્ટા તો બધાને એકાંતવાદી સમજી મિથ્યા માનશે, પણ બધા નયો મેળવવાથી સત્ય સ્વરૂપ થાય છે અને તે જ સમદષ્ટિ કહેવાય.

૨. નિક્ષેપ દ્વાર * : તે ચાર છે. એકેક વસ્તુના જેમ અનંત નય હોઈ શકે તેમ નિક્ષેપ પણ અનંત હોઈ શકે. પણ અહીં મુખ્ય ચાર નિક્ષેપા વર્ણવ્યા છે. નિક્ષેપા - સામાન્ય રૂપ પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન છે. વસ્તુ તત્ત્વગ્રહણમાં અતિ આવશ્યક છે. તેના ચાર ભેદ.

(૧) નામ નિક્ષેપ - જીવ કે અજીવનું અર્થશૂન્ય, યથાર્થ કે અયથાર્થ નામ રાખવું તે.

(૨) સ્થાપના નિક્ષેપ - જીવ કે અજીવની સદૃશ (સદ્ભાવ) કે અસદૃશ (અસદ્ભાવ) સ્થાપના (આકૃતિ કે ઓડું) કરવી તે સ્થાપના નિક્ષેપ.

(૩) દ્રવ્ય નિક્ષેપ - ભૂત અને ભવિષ્યની દશાને વર્તમાનમાં ભાવશૂન્ય હોવા છતાં કહેવી, માનવી. જેમ યુવરાજને કે પદભ્રષ્ટ રાજાને રાજા માનવો. કોઈના કલેવર (મડદાં) ને એના નામે જાણવું.

(૪) ભાવ નિક્ષેપ - સંપૂર્ણ ગુણ યુક્ત વસ્તુને જ વસ્તુરૂપે માનવી.

દષ્ટાંત - મહાવીર નામ તે **નામ નિક્ષેપ**. તે ગમે તેનું નામ રાખ્યું હોય, મહાવીર લખ્યું હોય, ચિત્ર કર્યું હોય, મૂર્તિ હોય કે કોઈ ચીજ મૂકીને એને મહાવીર તરીકે કહીએ તે મહાવીરનો **સ્થાપના**

* નિક્ષેપ - વસ્તુની સર્વાંગીણ વ્યાખ્યા કરવા માટે વસ્તુને નામાદિક ભેદોથી વ્યાખ્યાલિત કરવું તે નિક્ષેપ છે.

નિક્ષેપ. કેવળજ્ઞાન થયા પહેલાના સંસારી જીવનને કે નિર્વાણ પામ્યા બાદના શરીરને મહાવીર માનવા તે મહાવીરનો દ્રવ્ય નિક્ષેપ. મહાવીર પોતે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન સહિત બિરાજતા હોય તેમને જ મહાવીર કહેવા તે ભાવ નિક્ષેપ. એ રીતે જીવ, અજીવ આદિ સર્વ પદાર્થોનું ચાર નિક્ષેપા ઉતારી જ્ઞાન થઈ શકે.

૩. દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય દ્વાર : ધર્માસ્તિકાય આદિ જેમ છ દ્રવ્ય છે, ચલનસહાય આદિ સ્વભાવ તે દરેકના જુદા ગુણ છે, અને દ્રવ્યોમાં ઉત્પાદ, વ્યય, ધ્રુવ આદિ પરિવર્તન થવું તે પર્યાયો છે.

દૃષ્ટાંત - જીવ તે દ્રવ્ય, જ્ઞાન-દર્શન આદિ તેના ગુણ, મનુષ્ય, તિર્યચ, દેવ, સાધુ આદિ દશા તે પર્યાય સમજવી.

૪. દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ દ્વાર : દ્રવ્ય તે જીવ, અજીવ આદિ. ક્ષેત્ર તે આકાશ પ્રદેશ. કાળ તે સમય, ઘડી, જાવ કાળચક્ર. ભાવ તે વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ આદિ. જીવ, અજીવ બધા પર દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ - ભાવ ઉતારી શકાય.

૫. દ્રવ્ય - ભાવ દ્વાર : ભાવને પ્રગટ કરવામાં સહાયક તે દ્રવ્ય છે. જેમ દ્રવ્યથી જીવ અમર, શાશ્વત છે, ભાવથી અશાશ્વત છે. દ્રવ્યથી લોક શાશ્વત છે, ભાવથી અશાશ્વતો છે. એટલે કે દ્રવ્ય તે મૂળ વસ્તુ છે, સદૈવ - શાશ્વતી છે. ભાવ તે વસ્તુની પર્યાય છે, અશાશ્વતી છે.

જેમ ભમરો લાકડું કોતરે છે તેમાં 'ક' જેવો આકાર બની ગયો તે દ્રવ્ય 'ક' અને કોઈ પંડિતે સમજીને 'ક' લખ્યો તે ભાવ 'ક' જાણવો.

૬. કારણ - કાર્ય દ્વાર : કાર્ય (સાધ્ય) ને પ્રગટ કરનાર પહોંચાડનાર તે કારણ છે. કારણ વિના કાર્ય ન થાય જેમ ઘડો બનાવવો તે કાર્ય છે, તો માટી, કુંભાર, ચાકડો આદિ કારણ અવશ્ય જોઈએ માટે કારણ મુખ્ય છે.

૭. નિશ્ચય — વ્યવહાર દ્વાર : નિશ્ચયને પ્રગટ કરનાર તે વ્યવહાર છે. વ્યવહાર બળવાન છે. વ્યવહારથી જ નિશ્ચયને પહોંચી શકાય છે. જેમ નિશ્ચયમાં કર્મનો કર્તા કર્મ છે. વ્યવહારથી જીવ કર્મોનો કર્તા મનાય છે. જેમ નિશ્ચયથી આપણે ચાલીએ છીએ અને વ્યવહારથી કહીએ કે ગામ આવ્યું, પાણી ચૂવે તેને કહીએ કે નાળ ચૂવે છે ઇત્યાદિ.

૮. ઉપાદાન — નિમિત્ત દ્વાર : ઉપાદાન તે મૂળ કારણ જે સ્વયં કાર્ય રૂપ પરિણમે. જેમ ઘડાનું ઉપાદાન કારણ માટી અને નિમિત્ત તે સહકારી કારણો તે કુંભાર, પાવડો, ચાકડો વગેરે. શુદ્ધ નિમિત્ત કારણ હોય તો ઉપાદાનને સાધક થાય અને અશુદ્ધ નિમિત્ત હોય તો ઉપાદાનને બાધક પણ થાય.

૯. પ્રમાણ દ્વાર * : તે ચાર છે. ૧. પ્રત્યક્ષ, ૨. આગમ, ૩. અનુમાન અને ૪. ઉપમા પ્રમાણ.

૧. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ — તેના ૨ ભેદ — ૧. ઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ (પાંચ ઈન્દ્રિયોથી થતું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન) અને ૨. નોઈન્દ્રિય પ્રત્યક્ષ (ઈન્દ્રિયોની સહાય વિના માત્ર આત્મશુદ્ધતાથી પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન થાય તે). તેના પણ બે ભેદ ૧. દેશથી તે અવધિ, મનઃપર્યવ અને ૨. સર્વથી તે કેવળજ્ઞાન.

૨. આગમ પ્રમાણ — શાસ્ત્રવચન, આગમોની લક્ષીકર્તાને પ્રમાણ માનવી. તેના ૩ ભેદ સુત્તાગમે, અત્યાગમે, તદુભયાગમે.

૩. અનુમાન પ્રમાણ — જે વસ્તુ અનુમાનથી જણાય તે. તેના ૫ ભેદ. (૧) કારણથી — જેમ ઘડાનું કારણ માટી છે, માટીનું કારણ ઘડો નથી. (૨) ગુણથી — જેમ પુષ્પમાં સુગંધ, સુવાર્ણમાં કોમળતા, જીવમાં જ્ઞાન. (૩) આસરણ — જેમ ધૂમાડાથી અગ્નિ, વીજળીથી

* પ્રમાણ — જેના વડે વસ્તુની વસ્તુતા સિદ્ધ થાય અથવા જેનાથી અર્થ, પદાર્થ જાણી શકાય તે.

વાદળાં આદિ જાણવું તે. (૪) આવયવેણં – જેમ દંતશૂળથી હાથી, યુડીઓથી સ્ત્રી, શાસન રૂચિથી સમકિતી જણાય. (૫) દિદ્વિસામન્ન – સામાન્યથી વિશેષને જાણે. જેમ ૧ રૂપિયાને જોઈ ઘણાને જાણે. ૧ માણસને જોવાથી આખા દેશના માણસોને જાણે. ભલા, બૂરા ચિહ્ન જોઈને ત્રણે કાળના જ્ઞાનની કલ્પના અનુમાનથી થઈ શકે છે.

૪. ઉપમા પ્રમાણ : ઉપમા આપવી, સરખામણીથી જ્ઞાન કરવું. તેના ૪ ભેદ (૧) યથાર્થ (સત્) વસ્તુને યથાર્થ ઉપમા, (૨) યથાર્થ વસ્તુને અયથાર્થ (અસત્) ઉપમા, (૩) અયથાર્થ વસ્તુને યથાર્થ ઉપમા, (૪) અયથાર્થ વસ્તુને અયથાર્થ ઉપમા.

૧૦. સામાન્ય વિશેષ : સામાન્યથી વિશેષ બળવાન છે. સમુદાયરૂપ જાણવું તે સામાન્ય. વિવિધ ભેદાનુભેદથી જાણવું તે વિશેષ. જેમ દ્રવ્ય સામાન્ય, જીવ, અજીવ એ વિશેષ.

જીવ દ્રવ્ય સામાન્ય, સંસારી, સિદ્ધ વિશેષ ઈત્યાદિ.

૧૧. ગુણ ગુણી : પદાર્થમાં ખાસ વસ્તુ (સ્વભાવ) છે તે ગુણ છે અને એ ગુણ જેમાં છે તે વસ્તુ (ગુણધારક)ને ગુણી કહે છે. જેમ જ્ઞાન તે ગુણ અને જીવ ગુણી. સુગંધ ગુણ, પુષ્પ ગુણી, ગુણ અને ગુણી અભેદ (અભિન્ન) રૂપે રહે છે.

૧૨. જ્ઞેય – જ્ઞાન – જ્ઞાની : જાણવા યોગ્ય (જ્ઞાનના વિષયભૂત) સર્વ દ્રવ્યો જ્ઞેય છે, દ્રવ્યોનું જાણપણું તે જ્ઞાન છે અને પદાર્થોને જાણનાર તે જ્ઞાની છે. જેમ ધ્યેય, ધ્યાન, ધ્યાની વગેરે.

૧૩. ઉપન્ને વા, વિગમે વા, ધ્રુવેવા : ઉપજવું, નાશ થવું અને નિશ્ચય રૂપે રહેવું. જેમ જન્મવું, મરવું અને જીવપણે કાયમ (અમર) રહેવું.

૧૪. આધેય – આધાર : ધારી રાખે તે આધાર. તેને આધારે

રહે તે આધેય. જેમ પૃથ્વી આધાર, ઘટાદિ પદાર્થો આધેય. જીવ આધાર, જ્ઞાનાદિ આધેય.

૧૫. આવિર્ભાવ તિરોભાવ : જે પદાર્થ દૂર છે તે તિરોભાવ અને જે પદાર્થ ગુણ નજીકમાં છે તે આવિર્ભાવ. જેમ દૂધમાં ઘીનો તિરોભાવ છે અને માખણમાં ઘીનો આવિર્ભાવ છે.

૧૬. ગૌણતા — મુખ્યતા : અન્ય વિષયો છોડીને આવશ્યક વસ્તુનું વ્યાખ્યાન કરાય તે મુખ્યતા અને જે વસ્તુ ગુપ્તપણે અવધાનપણે રહી હોય તે ગૌણતા છે. જેમ — જ્ઞાનથી મોક્ષ થાય છે, એમ કહેવામાં જ્ઞાનની મુખ્યતા રહી અને દર્શન, ચારિત્ર, તપ આદિની ગૌણતા રહી.

૧૭. ઉત્સર્ગ — અપવાદ : ઉત્સર્ગ તે ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ છે અને અપવાદ તેનો રક્ષક છે. ઉત્સર્ગ માર્ગથી પતિત અપવાદનું અવલંબન લઈને ફરીથી ઉત્સર્ગ (ઉત્કૃષ્ટ) માર્ગ પહોંચી શકે છે. જેમ સદા ૩ ગુપ્તિથી રહેવું તે ઉત્સર્ગ માર્ગ અને ૫ સમિતિ તે ગુપ્તિના રક્ષક, સહાયક, અપવાદ માર્ગ છે. જિનકલ્પ ઉત્કૃષ્ટ માર્ગ છે, સ્થવિરકલ્પ અપવાદ માર્ગ છે. ઈત્યાદિ ષટ્દ્રવ્યમાં પણ જાણવા.

૧૮. ત્રણ આત્મા : બહિરાત્મા, અંતરાત્મા અને પરમાત્મા. બહિરાત્મા શરીર, ધન, ધાન્યાદિ સમૃદ્ધિ, કુટુંબ, પરિવાર આદિમાં તક્ષીન થવું તે મિથ્યાત્વી.

અંતરાત્મા — બાહ્ય વસ્તુને પર સમજીને તેને ત્યાગવા ચાહે ત્યાગે તે. ૪ થી ૧૨ ગુણસ્થાનવાળા.

પરમાત્મા — સર્વ કાર્ય સિદ્ધ થયા. કર્મમુક્ત થઈ સ્વ-સ્વરૂપમાં લીન છે તે સિદ્ધ તથા કેવળજ્ઞાની ભગવંતો પરમાત્મા.

૧૯. ચાર ધ્યાન :

૧. પદ્મસ્થ - પંચ પરમેષ્ઠિના ગુણોનું ધ્યાન કરવું તે.
૨. પિંડસ્થ - શરીરમાં રહેલ અનંત ગુણયુક્ત ચૈતન્યનું અધ્યાત્મ ધ્યાન કરવું.
૩. રૂપસ્થ - અરૂપી છતાં કર્મયોગે આત્મા સંસારમાં અનેક રૂપ ધારણ કરે છે એ વિચિત્ર સંસાર અવસ્થાનું ધ્યાન કરવું, તેથી છૂટવાના ઉપાય ચિંતવવા તથા અરિહંતના ગુણોનો વિચાર કરવો.
૪. રૂપાતીત - સચ્ચિદાનંદ, અગમ્ય, નિરાકાર, નિરંજન, સિદ્ધ પ્રભુનું ધ્યાન કરવું. શુદ્ધ આત્માના ગુણોનો અનુભવ કરવો.

૨૦. ચાર અનુયોગ : ૧. દ્રવ્યાનુયોગ - જીવ, અજીવ, ચૈતન્ય, જડ (કર્મ) આદિ દ્રવ્યોનાં સ્વરૂપનું જેમાં વર્ણન હોય. ૨. ગણિતાનુયોગ - જેમાં ક્ષેત્ર, પહાડ, નદી, દેવલોક, નારકી, જ્યોતિષી આદિના ગણિતમાપનું વર્ણન હોય. ૩. ચરણકરણાનુયોગ - જેમાં સાધુ, શ્રાવકના આચાર, ક્રિયાનું વર્ણન હોય. ૪. ધર્મકથાનુયોગ - જેમાં સાધુ, શ્રાવક, રાજા, રંક આદિના વૈરાગ્યમય બ્રોધદાયક જીવન પ્રસંગોનું વર્ણન હોય.

૨૧. જાગરણ ત્રણ : (૧) બુદ્ધ જાગ્રિકા - તીર્થંકર અને કેવળીઓની દશા. (૨) અબુદ્ધ જાગ્રિકા - છન્નસ્થ મુનિઓની, (૩) સુદૃષ્ટ જાગ્રિકા - શ્રાવકોની.

૨૨. વ્યાખ્યા નવ : એકેક વસ્તુની ઉપચાર નયથી ૯-૯ રીતે વ્યાખ્યા કરાય.

- (૧) દ્રવ્યમાં દ્રવ્યનો ઉપચાર - જેમ કાષ્ટમાં વંશલોચન.
- (૨) દ્રવ્યમાં ગુણનો ઉપચાર - જેમ જીવ જ્ઞાનવંત છે.
- (૩) દ્રવ્યમાં પર્યાયનો ઉપચાર - જેમ આ જીવ સ્વરૂપવાન છે.

- (૪) ગુણમાં દ્રવ્યનો ઉપચાર - જેમ અજ્ઞાની જીવ છે.
 (૫) ગુણમાં ગુણનો ઉપચાર - જેમ જ્ઞાની છતાં બહુ ક્ષમાવંત છે.
 (૬) ગુણમાં પર્યાયનો ઉપચાર - જેમ આ તપસ્વી ઘણા રૂપાળા છે.
 (૭) પર્યાયમાં દ્રવ્યનો ઉપચાર - જેમ આ પ્રાણી દેવતાનો જીવ છે.
 (૮) પર્યાયમાં ગુણનો ઉપચાર - જેમ આ મનુષ્ય બહુ જ્ઞાની છે.
 (૯) પર્યાયમાં પર્યાયનો ઉપચાર - જેમ આ મનુષ્ય શ્યામ વર્ણનો છે.

૨૩. પક્ષ આઠ : એક વસ્તુની અપેક્ષાએ અનેક વ્યાખ્યા થઈ શકે છે. એમાં મુખ્યતા આઠ પક્ષ લઈ શકાય. નિત્ય, અનિત્ય, એક, અનેક, સત્, અસત્, વક્તવ્ય, અવક્તવ્ય. આ આઠ પક્ષ નિશ્ચય અને વ્યવહારથી જીવ પર ઊતારે છે.

પક્ષ	વ્યવહાર નય અપેક્ષા	નિશ્ચય નય અપેક્ષા
નિત્ય	એક ગતિમાં ફરતા નિત્ય છે.	જ્ઞાન, દર્શન અપેક્ષા નિત્ય છે.
અનિત્ય	સમય સમય આયુષ્ય ક્ષય થતાં અનિત્ય છે.	અગુરુલઘુ આદિ પર્યાયથી અનિત્ય છે.
એક	ગતિમાં વર્તતા એ દશાએ એક.	ચૈતન્ય અપેક્ષા જીવ એક છે.
અનેક	પુત્ર, ભાઈ આદિ સગપણે અનેક છે.	અસંખ્ય પ્રદેશ અપેક્ષા અનેક છે.
સત્	સ્વગતિ, સ્વક્ષેત્રાપેક્ષા સત્ છે.	જ્ઞાનાદિ ગુણાપેક્ષા સત્ છે.
અસત્	પરગતિ, પરક્ષેત્રાપેક્ષા અસત્ છે.	પરગુણ અપેક્ષા અસત્ છે.
વક્તવ્ય	ગુણસ્થાન આદિની વ્યાખ્યા થઈ શકે તે.	સિદ્ધના ગુણોની જે વ્યાખ્યા થઈ શકે તે.
અવક્તવ્ય	જે વ્યાખ્યા કેવળી પણ ન કરી શકે તે અનુક્રમ વગર વ્યાખ્યા ન થઈ શકે તે.	સિદ્ધના સર્વ ગુણોની વ્યાખ્યા ન થઈ શકે તે.

૨૪. સમભંગી : ૧ સ્યાત્ અસ્તિ, ૨ સ્યાત્ નાસ્તિ, ૩ સ્યાત્ અસ્તિ-નાસ્તિ, ૪ સ્યાત્ અવક્તવ્ય, ૫ સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય,

૬ સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય, ૭ સ્યાત્ અસ્તિ – નાસ્તિ અવક્તવ્ય.

આ સમભંગી દરેક પદાર્થ (દ્રવ્ય) પર ઊતારી શકાય છે. તેમાં જ સ્યાદવાદનું રહસ્ય રહેલું છે. એકેક પદાર્થને અનેક અપેક્ષાએ જોનાર સદા સમભાવી હોય.

દૃષ્ટાંત માટે સિદ્ધ પરમાત્મા પર સમભંગી ઊતારે છે.

૧ સ્યાત્ અસ્તિ – સિદ્ધો સ્વગુણ અપેક્ષા છે.

૨ સ્યાત્ નાસ્તિ – સિદ્ધો પર ગુણ અપેક્ષા નથી. (પરગુણનો અભાવ છે.)

૩ સ્યાત્ અસ્તિ-નાસ્તિ – સિદ્ધોમાં સ્વગુણોની અસ્તિ અને પરગુણોની નાસ્તિ છે.

૪ સ્યાત્ અવક્તવ્ય – અસ્તિ, નાસ્તિ યુગપત્ છે છતાં એક સમયમાં કહી શકાતી નથી.

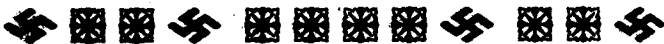
૫ સ્યાત્ અસ્તિ અવક્તવ્ય – સ્વગુણોની અસ્તિ છે અને એક સમયમાં કહી શકાતા નથી.

૬ સ્યાત્ નાસ્તિ અવક્તવ્ય – પરગુણોની નાસ્તિ છે અને એક સમયમાં કહી શકાતા નથી.

૭ સ્યાત્ અસ્તિ – નાસ્તિ અવક્તવ્ય – અસ્તિ, નાસ્તિ બન્ને છે પણ એક સમયમાં કહી શકાતા નથી.

એ સ્યાદવાદ સ્વરૂપ સમજીને સદા સમભાવી બનીને રહેવું જેથી આત્મકલ્યાણ થાય.

ઈતિ પ્રમાણ નય વિસ્તાર.

૮૩. ભાષા પદ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૧૧

(૧) ભાષા જીવને જ હોય છે, અજીવને નથી હોતી, કોઈ પ્રયોગવશ અજીવમાંથી ભાષા નીકળતી સંભળાય છે તે પણ જીવની સત્તા છે.

(૨) ભાષાની ઉત્પત્તિ – ઔદારિક, વૈક્રિય અને આહારક એ ત્રણ શરીર દ્વારા જ છે.

(૩) ભાષાનું સંસ્થાન વજ્ર જેવું છે. ભાષાના પુદ્ગલો વજ્ર સંસ્થાનવાળા છે.

(૪) ભાષાનાં પુદ્ગલો ઉત્કૃષ્ટ, લોકના છેડા (લોકાંત) સુધી જાય છે.

(૫) ભાષા બે પ્રકારની છે. પર્યામ ભાષા (સત્ય, અસત્ય) અને અપર્યામ ભાષા (મિશ્ર અને વ્યવહાર ભાષા).

(૬) ભાષક – સમુચ્ચય જીવ અને ત્રસના ૧૯ દંડકમાં ભાષા બોલાય છે. ૫ સ્થાવર અને સિદ્ધ ભગવાન અભાષક છે. ભાષક થોડા છે. અભાષક એથી અનંતગુણા છે.

(૭) ભાષા ૪ પ્રકારે છે – સત્ય, અસત્ય, વ્યવહાર અને મિશ્ર ભાષા. ૧૬ દંડકમાં ચારેય ભાષા. ત્રણ દંડક (વિકલેન્દ્રિય)માં વ્યવહાર ભાષા છે. ૫ સ્થાવરમાં ભાષા નથી.

(૮) સ્થિર અસ્થિર – જીવ જે પુદ્ગલો ભાષારૂપે ગ્રહે છે તે સ્થિર છે યા અસ્થિર ? આત્માની નજીક રહેલા સ્થિર પુદ્ગલોને જ ભાષાપણે ગ્રહે છે તે દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાળ, ભાવ અપેક્ષા ચાર પ્રકારે ગ્રહણ કરે છે.

૧. દ્રવ્યથી અનંતપ્રદેશી દ્રવ્યને ભાષાપણે ગ્રહે છે.

૨. ક્ષેત્રથી અસંખ્યાત આકાશ પ્રદેશ અવગાહે એવા અનંત પ્રદેશી દ્રવ્યને ભાષાપણે ગ્રહે છે.

૩. કાળથી ૧--૨--૩--૪--૫--૬--૭--૮--૯--૧૦, સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા સમયની એમ ૧૨ બોલની સ્થિતિવાળા પુદ્ગલોને ભાષાપણે ગ્રહે છે.

૪. ભાવથી ૫ વર્ણ, ૨ ગંધ, ૫ રસ, ૪ સ્પર્શવાળા પુદ્ગલો ભાષાપણે ગ્રહે, તે આ રીતે. એકેક વર્ણ, એકેક ગંધ, એકેક રસ, એકેક સ્પર્શના અનંતગુણ અધિક અધિકના ૧૩ ભેદ કરવા. એટલે વર્ણના $૫ \times ૧૩ = ૬૫$, ગંધના $૨ \times ૧૩ = ૨૬$, રસના $૫ \times ૧૩ = ૬૫$, સ્પર્શના $૪ \times ૧૩ = ૫૨$ બોલ થાય.

તેમાં દ્રવ્યનો ૧ બોલ, ક્ષેત્રનો ૧, કાળના ૧૨ બોલ ઉમેરવાથી ૨૨૨ બોલ થાય. એ ૨૨૨ બોલવાળા પુદ્ગલ દ્રવ્ય ભાષાપણે ગ્રહણ થાય છે તે (૧) સ્પર્શ કરેલા, (૨) આત્મ અવગાહન કરેલા, (૩) અનંતર અવગાહન કરેલા, (૪) આશુ સૂક્ષ્મ, (૫) બ્રાહ્મર સ્થૂલ, (૬) ઉર્ધ્વ દિશાના, (૭) અધોદિશાના, (૮) તિચ્છીદિશાના, (૯) આદિના, (૧૦) અંતના, (૧૧) મધ્યના, (૧૨) સ્વવિષયના (ભાષા યોગ્ય), (૧૩) આનુપૂર્વી (ક્રમશઃ), (૧૪) ત્રસનાળીના છ દિશાના, (૧૫) જ. ૧ સમય, ઉ. અસંખ્યાત સમયના અં. મુ. ના સાન્તર પુદ્ગલ, (૧૬) નિરંતર જ. ૨ સમય, ઉ. અસં. સમયના અં. મુ. ના, (૧૭) પ્રથમ સમયના - પુદ્ગલો ગ્રહણ કરે. અંત સમય ત્યાગે, મધ્યમ ગ્રહે અને છોડતો રહે.

એ ૧૭ બોલ અને ઉપરના ૨૨૨ મળી કુલ ૨૩૯ બોલ થયા. સમગ્રચ જીવ અને ૧૯ દેહક એમ વીણે ગુણતાં $૨૩૯ \times ૨૦ = ૪૭૮૦$ બોલ થયા.

(૯) સત્ય ભાષાપણે પુદ્ગલ ગ્રહે તો સમુચ્ચય જીવ અને ૧૬ દંડક એ ૧૭ બોલ. ૨૩૯ પ્રકારે ઉપર મુજબ ગ્રહે. એટલે $૧૭ \times ૨૩૯ = ૪૦૬૩$ બોલ. એવી રીતે અસત્ય ભાષાના ૪૦૬૩ બોલ અને મિશ્રભાષાના ૪૦૬૩ બોલ તથા વ્યવહાર ભાષાનો સમુચ્ચય જીવ અને ૧૯ દંડક એમ $૨૦ \times ૨૩૯ = ૪૭૮૦$ બોલ. કુલ મળી ૨૧,૭૪૯ બોલ એકવચનાપેક્ષા અને ૨૧,૭૪૯ બહુવચનાપેક્ષા એમ કુલ ૪૩,૪૯૮ ભાંગા થાય.

(૧૦) ભાષાનાં પુદ્ગલો મ્હોંમાંથી નીકળતાં જો તે ભેદાતાં નીકળે તો રસ્તામાંથી અનંતગણી વૃદ્ધિ થતા લોકના અંતભાગ સુધી ચાલ્યા જાય છે. જો અભેદાતાં પુદ્ગલો નીકળે તો સંખ્યાતા યોજન જઈને લય (વિધ્વંસ) પામી જાય છે.

(૧૧) ભાષાના ભેદાતાં પુદ્ગલો નીકળે તે ૫ પ્રકારથી
 (૧) ખંડા ભેદ - પત્થર, લોઢા, કાષ્ટ આદિના ટુકડા થવા વત્.
 (૨) પરતર ભેદ - અબરખનાં પડ વત્ (૩) ચૂર્ણ ભેદ - ધાન્ય કઠોળવત્. (૪) અણુતરિયા ભેદ - તળાવની સૂકી માટીવત્.
 (૫) ઉક્કરિયા ભેદ - કઠોળ આદિની સીંગ ફાટે તેમ. એ પાંચનો અલ્પબહુત્વ : સર્વથી થોડા ઉક્કરીયા, તેથી અણુતરિયા અનંતગણા, તેથી ચૂર્ણિય અનંતગણા, તેથી પરતર અનંતગણા, તેથી ખંડાભેદ ભેદાતા પુદ્ગલો અનંતગણા.

(૧૨) પુદ્ગલની સ્થિતિ જ. ૧ સમય ઉ. અંત. ની

(૧૩) ભાષકનો આંતરો જ. અંત. ઉ. અનંતકાળનો

(વનસ્પતિમાં જાય તો).

(૧૪) ભાષા પુદ્ગલ કાયયોગથી ગ્રહણ કરાય છે.

(૧૫) ભાષા પુદ્ગલ વચનયોગથી ધોડાય (મૂકાય) છે.

(૧૬) કારણ — મોહનીય અને અંતરાય કર્મના ક્ષયોપશમ અને વચનયોગથી સત્ય અને વ્યવહાર ભાષા બોલાય છે. જ્ઞાનાવરણીય અને મોહનીય કર્મના ઉદયથી અને વચન યોગથી અસત્ય અને મિશ્ર ભાષા બોલાય છે. કેવળી સત્ય અને વ્યવહાર ભાષા જ બોલે. તેમણે ૪ ઘાતી કર્મ ક્ષય થયા છે. વિકલેન્દ્રિય માત્ર વ્યવહાર ભાષા સંજ્ઞારૂપ જ બોલે છે. ચારેય પ્રકારે ૧૬ દંડકના જીવો બોલે છે.

(૧૭) જીવ જે પ્રકારની ભાષાપણે દ્રવ્ય ગ્રહણ કરે તે જ પ્રકારની ભાષા બોલે.

(૧૮) વચન દ્વાર : બોલનાર, વ્યાખ્યાનીએ નીચેનું વચન જ્ઞાન કરવું. એક વચન, દ્વિવચન, બહુવચન, સ્ત્રી વચન, પુરૂષવચન, નપુંસક વચન, અધ્યવસાય વચન, વર્ણ (ગુણ કીર્તન), અવર્ણ (અવર્ણવાદ), વર્ણાવર્ણ (પહેલા ગુણ કર્યા પછી અવર્ણવાદ), અવર્ણાવર્ણ (પહેલા અવગુણ કહી, પછી ગુણ કહેવા). ભૂત-ભવિષ્ય-વર્તમાન કાળ વચન, પ્રત્યક્ષ-પરોક્ષ વચન, એ ૧૬ પ્રકાર. સિવાય વિભક્તિ, તદ્વિત, ધાતુ, પ્રત્યય આદિનો જ્ઞાતા હોય.

(૧૯) શુભ ઈરાદાથી ચાર પ્રકારની ભાષા બોલનાર આરાધક થઈ શકે છે.

(૨૦) ચાર ભાષાનાં ૪૨ પ્રકાર છે. સત્ય ભાષાના ૧૦ પ્રકાર : (૧) લોકભાષા સત્ય, (૨) સ્થાપના સત્ય (જે ચિત્રાદિને નામે કહેવાતું હોય તે કહેવું), (૩) નામ સત્ય (ગુણ હોય કે ન હોય, જે નામ હોય તે કહેવું), (૪) રૂપ સત્ય (તાદૃશ રૂપ જેવું કહેવું, જેમ હનુમાનજી જેવા રૂપ પૂતળાને હનુમાન કહે), (૫) અપેક્ષા સત્ય, (૬) સંમત સત્ય, (૭) વ્યવહાર સત્ય, (૮) ભાવ સત્ય, (૯) યોગ સત્ય, (૧૦) ઉપમા સત્ય.

અસત્ય વચનના ૧૦ પ્રકાર : ૧. કોધથી, ૨. માનથી, ૩.

માયાથી, ૪ લોભથી, ૫. રાગથી, ૬. દ્વેષથી, ૭. હાસ્યથી, ૮. ભયથી (એ કારણોથી ભાષા આત્મજ્ઞાન ભૂલીને) બોલાયેલ હોવાથી સત્ય છતાં અસત્ય છે. ૯. પરપરિતાપવાળી, ૧૦. પ્રાણાતિપાત (હિંસક) ભાષા. એ ૧૦ પ્રકારની ભાષા અસત્ય છે.

મિશ્ર ભાષા ૧૦ પ્રકાર : આ નગરમાં આટલા માણસનો જન્મ થયો, આટલા મૃત્યુ પામ્યા, આજે આટલા જન્મ-મરણ થયા, આ બધા જીવ છે, આ બધા અજીવ છે, આમાં અડધા જીવ છે, અડધા અજીવ છે, આ વનસ્પતિ બધી અનંતકાય છે, આ બધી પરિતકાય છે. પોરસી દિન આવી ગયો, આટલાં વર્ષ થઈ ગયાં, એટલે કે જે વાતનો નિશ્ચય ન હોય (ભલે કાર્ય થઈ ગયું હોય) ત્યાં સુધી મિશ્ર ભાષા.

વ્યવહાર ભાષાના ૧૨ પ્રકાર : (૧) સંબોધિત ભાષા (હે વીર, હે દેવ ઇશ્વર.), (૨) આજ્ઞા દેવી, (૩) યાચના કરવી, (૪) પ્રશ્નાદિ પૂછવા, (૫) વસ્તુ - તત્ત્વ પ્રરૂપણા કરવી, (૬) પ્રત્યાખ્યાન આદિ કરવા, (૭) આગલાની ઇચ્છાનુસાર બોલવું જહાસુહં, (૮) ઉપયોગ શૂન્ય બોલવું, (૯) ઇરાદાપૂર્વક વ્યવહાર કરવો, (૧૦) શંકાયુક્ત બોલવું, (૧૧) અસ્પષ્ટ બોલવું, (૧૨) સ્પષ્ટતાથી બોલવું. જે ભાષામાં અસત્ય ન હોય અને સંપૂર્ણ યા નિશ્ચય સત્ય ન હોય તે વ્યવહાર ભાષા જાણવી.

(૨૧) **અલ્પબહુત્વ :** સૌથી થોડા સત્ય ભાષક, તેથી મિશ્ર ભાષક અસંખ્યાતગણા, તેથી અસત્ય ભાષક અસંખ્યાતગણા, તેથી વ્યવહાર ભાષક અસંખ્યાતગણા, તેથી અભાષક (સિદ્ધ તથા એકેન્દ્રિય) અનંત ગણા.

ઈતિ ભાષાપદ સંપૂર્ણ.

૮૪. આયુષ્યના ૧૮૦૦ ભાંગા

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૬

પાંચ સ્થાવરમાં જીવો નિરંતર ઉપજે અને એમાંથી નિરંતર નીકળે. ૧૯ દંડકમાં જીવો સાંતર અને નિરંતર ઉપજે અને સાંતર તથા નિરંતર નીકળે. સિદ્ધ ભગવાન સાંતર અને નિરંતર ઉપજે પણ સિદ્ધમાંથી નીકળે નહિ. ૪ સ્થાવર સમય સમય અસંખ્યાતા જીવો ઉપજે અને અસંખ્યાતા યવે. વનસ્પતિમાં સમય સમય અનંતા જીવો ઉપજે અને અનંતા યવે. ૧૯ દંડકમાં સમય સમય ૧-૨-૩ યાવત્ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા, જીવો ઉપજે અને યવે. સિદ્ધ ભગવાન ૧-૨-૩ જીવ ૧૦૮ ઉપજે પણ યવે નહિ.

આયુષ્ય બંધ ક્યારે થાય ? નારકી, દેવતા અને જુગલિયા આયુષ્યના છ માસ બાકી રહે ત્યારે પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. શેષ જીવો બે પ્રકારે બાંધે. સોપકમી અને નિરૂપકમી. નિરૂપકમી તો નિયમા ત્રીજા ભાગનું આયુષ્ય શેષ રહેતાં આયુષ્ય બાંધે અને સોપકમી આયુષ્યના ત્રીજા, નવમા, સત્યાવીસમા, એક્યાસીમા, ૨૪૩ મા ભાગમાં કે છેવટના અંતર્મુહૂર્તમાં પરભવનું આયુષ્ય બાંધે. આયુષ્ય કર્મ સાથે જ છ બોલ (જાતિ, ગતિ, સ્થિતિ, અવધાણા, પ્રદેશ અને અનુભાગ) નો બંધ થાય છે.

સમુચ્ચય જીવ અને ૨૪ દંડકના એકેક જીવ ઉપરના છ બોલોનો બંધ કરે. $(૨૫ \times ૬ = ૧૫૦)$ એમ જ ઘણા જીવો બંધ કરે. $૧૫૦ + ૧૫૦ = ૩૦૦$. ૩૦૦ નિદ્રત અને ૩૦૦ નિકાચિત બંધ થાય, એમ ૬૦૦ ભાંગા (પ્રકાર) નામ કર્મ સાથે, ૬૦૦ ગોત્ર સાથે અને ૬૦૦ નામ ગોત્રના સાથે લગાડવાથી આયુષ્ય કર્મના ૧૮૦૦ ભાંગા થાય.

જીવ જાતિ નિદ્ધત આયુષ્ય બાંધે છે. જેમ ગાય પાણી પીતાં ભયથી પાછું જૂએ, વળી પીએ, તેમ જીવ જાતિ નિદ્ધતાદિ આયુષ્યને જઘન્ય એક, બે, ત્રણ, ઉત્કૃષ્ટ આઠ આકર્ષણા કરી બાંધે. તેનો અલ્પબહુત્વ - સૌથી થોડા જીવ ૮ આકર્ષણા કરનારા, તેથી ૭ આકર્ષણા કરનારા જીવો સંખ્યાતગણા, તેથી ૬ આકર્ષણા કરનારા સંખ્યાતગણા, તેથી ૫-૪-૩-૨ અને ૧ આકર્ષનારાથી આયુ બાંધનારા ક્રમશઃ સંખ્યાત સંખ્યાતગણા.

જેમ જાતિ નામ નિદ્ધતનો સમુચ્ચય જીવ અપેક્ષા અલ્પબહુત્વ બતાવ્યો છે, તેમજ ગતિ આદિ ૬ બોલોનો અલ્પબહુત્વ ૨૪ દંડક પર ધાય. એમ ૧૫૦ નો અલ્પબહુત્વ યાવત્ ઉપરના ૧૮૦૦ ભાંગાનો અલ્પબહુત્વ કરી લેવો.

ઈતિ આયુષ્યના ૧૮૦૦ ભાંગા.

૮૫. સોપક્રમ - નિરૂપક્રમ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૦, ઊ. ૧૦

સોપક્રમ આયુષ્ય સાત કારણથી તૂટી શકે છે. ૧ અધ્યવસાય - અતિ હર્ષ, શોક કે ભયથી, ૨ નિમિત્ત - શસ્ત્ર, દંડ આદિથી, ૩ આહાર - વધારે કે પ્રતિકૂળ આહારથી, ૪ વેદના - જ્વર, રોગ આદિની પ્રાણનાશક પીડાથી, ૫ પરાઘાત - વીજળી પડવી, ખાડામાં પડવું, વૃક્ષ કે મકાન પરથી પડવાથી, ૬ સ્પર્શ - સર્પ વિ. જેરી પ્રાણી કરડવાથી, ૭ સ્વાસોશ્વવાસના રૂંધાવાથી મરે.

નિરૂપકમ આયુષ્ય બાંધેલ પૂરું આયુષ્ય ભોગવે વચ્ચે તૂટે નહિ. જીવ સોપકમ અને નિરૂપકમ એ બન્ને આયુષ્યવાળા હોય છે.

(૧) નારકી, દેવતા, જુગલ તિર્યંચ, જુગલ મનુષ્ય, તીર્થંકર, ચક્રવર્તી, વાસુદેવ, પ્રતિવાસુદેવ, બળદેવ એમના આયુષ્ય નિરૂપકમી હોય છે. શેષ સર્વ જીવોના બન્ને પ્રકારે છે.

(૨) નારકી સોપકમ (સ્વહસ્તે શસ્ત્રાદિથી) ઉપજે, પર ઉપકમથી કે વિના ઉપકમથી ? ત્રણે પ્રકારથી. એટલે કે મનુષ્ય, તિર્યંચપણે જીવે નર્કનું આયુષ્ય બાંધ્યું હોય તે મરતી વખતે પોતાના હાથે, બ્રીજાના હાથે અથવા આયુષ્ય પૂર્ણ થયે મરે. એમ ૨૪ દંડક જાણવા.

(૩) નારકી, નર્કથી નીકળે તે સ્વોપકમથી, પરોપકમથી કે વિના ઉપકમથી ? વિના ઉપકમથી. એવં દેવતાના ૧૩ દંડકમાં પણ વિના ઉપકમથી ચલે. પાંચ સ્થાવર, ત્રણ વિકલેન્દ્રિય, તિર્યંચ પંચેન્દ્રિય અને મનુષ્ય એ ૧૦ દંડકના જીવો ત્રણે ઉપકમથી ચલે.

(૪) નારકી સ્વાત્મઋદ્ધિ (નરકાયુ આદિ) થી ઉત્પન્ન થાય કે પરઋદ્ધિથી ઉત્પન્ન થાય ? સ્વઋદ્ધિથી અને નીકળે (ચલે) પણ સ્વઋદ્ધિથી એવં શેષ ૨૩ દંડકમાં જાણવું.

(૫) ૨૪ દંડકના જીવો સ્વપ્રયોગ (મન, વચન, કાય) થી ઉપજે અને નીકળે, પરપ્રયોગથી નહિ.

(૬) ૨૪ દંડકના જીવો સ્વકર્મથી ઉપજે અને નીકળે (ચલે) પરકર્મથી નહિ.

ઇતિ સોપકમ નિરૂપકમ.

૮૬. હિયમાણ — વઢ્ઢમાણ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૫, ઉ. ૮

(૧) જીવ હિયમાન (ઘટવું) છે કે વર્ધમાન (વધવું) ? હિયમાન નથી કે વર્ધમાન નથી પણ અવસ્થિત (વધ-ઘટ) વિના જેમના તેમ રહે છે.

(૨) નેરિયા હિયમાન, વર્ધમાન અને અવસ્થિત પણ છે. એવં ૨૪ દંડક. સિદ્ધ ભગવાન વર્ધમાન અને અવસ્થિત છે.

(૩) સમુચ્ચય જીવ અવસ્થિત રહે તો શાશ્વતા. નેરિયા હિયમાન, વર્ધમાન રહે તો જઘન્ય ૧ સમય, ઉ. આવલિકાને અસં. ભાગ અને અવસ્થિત રહે તો વિરહકાળથી બમણા. (જુઓ વિરહપદનો થોકડો). એવં ૧૮ દંડકમાં — અવસ્થિત કાળ વિરહકાળથી બમણો પણ પાંચ સ્થાવરમાં અવસ્થિત કાળ હિયમાનવત્ જાણવો. સિદ્ધોમાં વર્ધમાન જ. ૧ સમય, ઉ. ૮ સમય અને અવસ્થિત કાળ જ. ૧ સમય, ઉ. ૯ માસ.

ઈતિ હિયમાણ વઢ્ઢમાણ.

૮૭. સોવચય સાવચય

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૫, ઉ. ૮

૧. સોવચય * (વૃદ્ધિ), ૨. સાવચય (હાનિ), ૩. સોવચય સાવચયા (વૃદ્ધિ, હાનિ) અને ૪ નિરૂવચય — નિરવચયા (હાનિ * [૧. સોવચય (ઉત્પત્તિ), ૨. સાવચય (મરણ), ૩. સોવચય સાવચયા (ઉત્પત્તિ, મરણ) અને ૪ નિરૂવચય — નિરવચયા (ઉત્પત્તિ નહિ કે મરણ નહિ]. આવો પણ એક અર્થ કરવામાં આવે છે.

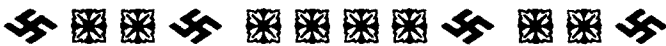

નહિ કે વૃદ્ધિ નહિ). એ ૪ ભાંગા પરના પ્રશ્નોત્તર :- સમુચ્ચય જીવોમાં ચોથો ભાંગા છે, શેષ ૩ નથી. ૨૪ દંડકમાં ચારે ભાંગા લાભે (હોય), સિદ્ધમાં ભાંગા ૨ (સોવચય અને નિરૂવચય— નિરવચયા).

સમુચ્ચય જીવમાં નિરૂવચય— નિરવચયા છે તે સર્વાર્થ છે અને નારકીમાં નિરૂવચય— નિરવચયા સિવાયના ત્રણ ભાંગાની સ્થિતિ જ. ૧ સમયની ઉ. આવલિકાના અસં. ભાગની તથા નિરૂવચય— નિરવચયાની સ્થિતિ વિરહ દ્વારવત્. એમ ૧૯ દંડકમાં જાણવું. સ્થાવરમાં નિરૂવચય— નિરવચય પણ જ. ૧ સમય, ઉ. આવલિકાને અસંખ્યાતમે ભાગ. સિદ્ધમાં સોવચય જ. ૧ સમય, ઉ. ૮ સમયની અને નિરૂવચય— નિરવચયાની જ. ૧ સમયની, ઉ. ૬ માસની સ્થિતિ જાણવી.

નોંધ — પાંચ સ્થાવરમાં અવસ્થિત કાળ તથા નિરૂવચય— નિરવચય કાળ આવલિકાને અસંખ્યાતમે ભાગ કહેલ છે તે પરકાયપેક્ષા છે. સ્વકાયનો વિરહ પડતો નથી.

ઈતિ સોવચય સાવચય.

૮૮. કત સંચય

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૦, ઉ. ૧૦

(૧) કત સંચય — જે બીજી ગતિમાંથી આવીને એક સમયમાં એક સાથે બે જીવોથી સંખ્યાતા જીવો ઉત્પન્ન થાય છે.

(૨) અકત સંચય — જે એક સમયમાં અસંખ્યાતા, અનંતાં જીવો ઉત્પન્ન થાય છે.

(૩) અવક્તવ્ય સંચય – એક સમયમાં એક જીવ ઉત્પન્ન થાય છે.

૭ નારકીનો ૧, ૧૦ ભવનપતિ, ૩ વિકલેન્દ્રિય, ૧ તિર્યચ પંચેન્દ્રિય, ૧ મનુષ્ય, ૧ વ્યંતર, ૧ જ્યોતિષી અને ૧ વૈમાનિક, એમ ૧૯ દંડકમાં ત્રણ પ્રકારના સંચય.

પૃથ્વીકાય આદિ ૫ સ્થાવરમાં અક્ત સંચય હોય. શેષ બે સંચય ન હોય. કારણ સમય સમય અસંખ્ય જીવો ઉપજે છે. જો કોઈ સ્થાન પર ૧-૨-૩ આદિ સંખ્યાતા કલા હોય તો તે પર કાય અપેક્ષા સમજવા.

સિદ્ધ ક્ત સંચય તથા અવક્તવ્ય સંચય છે, અક્ત સંચય નથી.

અલ્પબહુત્વ : નારકીમાં સૌથી થોડા અવક્તવ્ય સંચય. તેથી ક્ત સંચય સંખ્યાતગણા તેથી અક્તસંચય અસંખ્યાતગણા. એમ ૧૯ દંડકનો અલ્પબહુત્વ સમજવો.

૫ સ્થાવરમાં એક જ બોલ હોવાથી અલ્પબહુત્વ નથી.

સિદ્ધમાં સૌથી થોડા ક્તસંચય, તેથી અવક્તવ્ય સંચય સંખ્યાતગણા.

ઈતિ ક્ત સંચય.

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૨

દ્રવ્ય બે પ્રકારના છે. જીવ દ્રવ્ય અને અજીવ દ્રવ્ય. જીવ દ્રવ્ય સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા કે અનંતા છે ? અનંતા છે, કારણકે જીવ અનંતા છે.

અજીવ દ્રવ્ય સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા કે અનંતા છે ? અનંતા છે.

કારણકે અજીવ દ્રવ્ય પાંચ છે. ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાયના અસંખ્યાત પ્રદેશો છે, આકાશ અને પુદ્ગલના અનંત પ્રદેશો છે, અને કાળ વર્તમાન એક સમય છે. ભૂતભવિધ્યપેક્ષા અનંત સમય છે માટે અજીવ દ્રવ્ય અનંતા છે.

પ. જીવ દ્રવ્ય, અજીવ દ્રવ્યના કામમાં આવે છે કે અજીવ દ્રવ્ય જીવ દ્રવ્યના કામમાં આવે છે ?

ઉ. જીવ દ્રવ્ય, અજીવ દ્રવ્યના કામમાં નથી આવતા પણ અજીવ દ્રવ્ય જીવ દ્રવ્યના કામમાં આવે છે કેમકે જીવો અજીવ દ્રવ્યને ગ્રહણ કરીને ૧૪ બોલ ઉત્પન્ન કરે છે. યથા ૧ ઔદારિક, ૨ વૈક્રિય, ૩ આહારક, ૪ તૈજસ, ૫ કાર્મણ શરીર, ૬-૧૦. ૫ ઈન્દ્રિયો, ૧૧ મન, ૧૨ વચન, ૧૩ કાયા અને ૧૪ શ્વાસોચ્છ્વાસ.

પ. અજીવ દ્રવ્યને નારકીના નેરીયા કામ આવે કે નેરીયાને અજીવ દ્રવ્ય કામ આવે ?

ઉ. અજીવ દ્રવ્ય ને નેરીયા કામ ન આવે પણ નેરીયાને અજીવ દ્રવ્ય કામ આવે. અજીવ ગ્રહીને ૧૨ બોલ ઉત્પન્ન કરે. (૩ શરીર, ૫ ઈન્દ્રિય, મન, વચન, કાયા અને શ્વાસોચ્છ્વાસ).

દેવતાના ૧૩ દંડકના પ્રશ્નોત્તર પણ નારકીવત્ ૧૨ બોલ ઉપજાવે.

ચાર સ્થાવરના જીવો ૬ બોલ (૩ શરીર, સ્પર્શેન્દ્રિય, કાય અને શ્વાસોચ્છ્વાસ) ઉપજાવે. વાયુકાયના જીવો ૭ બોલ (ઉપરના ૬ માં એક વૈક્રિય ઉમેરી) ઉપજાવે.

બેઈન્દ્રિય જીવો ૮ બોલ ઉપજાવે (૩ શરીર, ૨ ઈન્દ્રિય, ૨ યોગ, ૧ શ્વાસોચ્છ્વાસ). તેઈન્દ્રિય જીવો ૯ બોલ ઉપજાવે (૩ શરીર, ૩ ઈન્દ્રિય, ૨ યોગ, ૧ શ્વાસોચ્છ્વાસ). ચૌરેન્દ્રિય જીવો ૧૦ બોલ

ઉપજાવે (૩ શરીર, ૪ ઈન્દ્રિય, ૨ યોગ, ૧ શ્વાસોચ્છ્વાસ). તિર્યચ પંચેન્દ્રિય જીવો ૧૩ બોલ ઉપજાવે (૪ શરીર, ૫ ઈન્દ્રિય, ૩ યોગ, ૧ શ્વાસોચ્છ્વાસ). મનુષ્ય પૂરેપૂરા ૧૪ બોલ ઉપજાવે.

લોક અસંખ્યાત પ્રદેશી હોવા છતાં તેમાં અનંત જીવ અને અજીવ દ્રવ્ય કૂટાગારશાળા તથા પ્રકાશનાં દૃષ્ટાંતથી સમાયાં છે.

ઈતિ દ્રવ્ય - જીવાજીવ.

૯૦. સંસ્થાન (સંઠાણ) દ્વાર

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૩

સંસ્થાન એટલે આકૃતિ. તેના બે ભેદ : જીવ સંસ્થાન અને અજીવ સંસ્થાન. જીવ સંસ્થાનના ૬ ભેદ : સમયઉરંસ, સાદિ, નિગ્રોધ પરિમંડળ, વામન, કુબ્જ અને હુંડ સંસ્થાન. અજીવ સંસ્થાનના ૬ ભેદ : પરિમંડળ (ચૂડી આકારે ગોળ), વટ્ટ (લાડવા જેવું ગોળ), ત્રંસ (ત્રિકોણ), ચૌરંસ (ચોરસ), આયત (લાકડી જેમ લાંબુ), અનવસ્થિત (એ પાંચથી ભિન્ન).

પરિમંડળ આદિ છ એ સંઠાણોના દ્રવ્ય અનંતા છે. સંખ્યાતા કે અસંખ્યાતા નથી.

એ છ એ સંઠાણોના પ્રદેશ પણ અનંતા છે. સંખ્યાતા અસંખ્યાતા નથી.

છ સંઠાણોનો દ્રવ્યાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા પરિમંડળ સંઠાણના દ્રવ્ય, તેથી વઢના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી ચૌરંસના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી ત્રંસના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી આયતના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી અનવસ્થિતના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગણા.

પ્રદેશાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ પણ દ્રવ્યાપેક્ષાવત્ જાણવો.

દ્રવ્ય – પ્રદેશાપેક્ષા ભેળો અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા પરિમંડળ દ્રવ્ય. તેથી વઢ દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી ચૌરંસના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી ત્રંસના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી આયતના દ્રવ્ય સંખ્યાતગણા, તેથી અનવસ્થિતના દ્રવ્ય અસંખ્યાતગણા, તેથી પરિમંડળ પ્રદેશ અસં. ગણા, તેથી વઢ પ્રદેશ સંખ્યાતગણા, તેથી ચૌરંસના પ્રદેશ સંખ્યાતગણા, તેથી ત્રંસના પ્રદેશ સંખ્યાતગણા, તેથી આયત પ્રદેશ સંખ્યાતગણા, તેથી અનવસ્થિતના પ્રદેશ અસંખ્યાતગણા.

ઈતિ સંસ્થાન (સંઠાણ) દ્વાર.

૯૧. સંસ્થાનના ભાંગા

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૨૫, ઉ. ૩

સંસ્થાન ૫ પ્રકારના છે : પરિમંડળ, વઢ, ત્રંસ, ચૌરંસ અને આયત. એ પાંચે સંઠાણ સંખ્યાતા, અસંખ્યાતા નહિ પણ અનંતા અનંતા છે.

૭ નારકી, ૧૨ દેવલોક, ૯ ગૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન, ૧ સિદ્ધશિલા અને ૧ પૃથ્વી એ ૩૫ સ્થાનમાં પાંચે પ્રકારના અનંતા

અનંતા સંસ્થાન છે. એમ $૩૫ \times ૫ = ૧૭૫$ ભાંગા થયા.

એક જવમધ્યે પરિમંડળ સંસ્થાનમાં બીજા પરિમંડળ સંસ્થાન અનંતા છે. એવં યાવત્ આયત સંસ્થાન સુધી અનંત અનંત કહેવા. એવી જ રીતે એક યવ મધ્ય પરિમંડળની જેમ બીજા ૪ સંસ્થાનોની વ્યાખ્યા કરવી. એક સંસ્થાનમાં બીજા પાંચ સંસ્થાન અનંતા છે. માટે દરેકના $૫ \times ૫ = ૨૫$ બોલ એ ઉક્ત ૩૫ સ્થાનોમાં હોય એટલે $૩૫ \times ૨૫ = ૮૭૫$ અને ૧૭૫ પહેલાના મળી કુલ ૧૦૫૦ ભાંગા થાય.

ઈતિ સંસ્થાનના ભાંગા.

૯૨. ખેતાણુવાઈ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર ૫૬ ૩

ત્રણ લોકના અહીં છ ભેદ કરીને દરેક ભાગમાં કોણ રહે છે તે બતાવે છે.

(૧) ઉર્ધ્વલોકમાં : (જ્યોતિષી દેવોના ઉપલા તળાથી ઉપર) ૧૨ દેવલોક, ૩ કિલ્વિષી, ૯ લોકાંતિક, ૯ ગૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન, એ ૩૮ દેવના પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તા (૭૬ દેવ.) તથા મેરૂની વાવડી અપેક્ષા બાદર તેઉના પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તા સિવાય ૪૬ જાતના તિર્યચ હોય, એમ $૭૬ + ૪૬ = ૧૨૨$ ભેદના જીવો છે.

(૨) અધોલોકમાં : (મેરૂની સમભૂમિથી ૯૦૦ યોજન નીચે તિચ્છા લોક છે તેથી નીચે) જીવના ભેદ ૧૧૫ છે. ૭ નારકીના ૧૪

ભેદ, ૧૦ ભવનપતિ, ૧૫ પરમાધામી એ ૨૫ના અપર્યા.ને પર્યા. ૫૦ દેવના ભેદ. સલીલાવતી વિજય અપેક્ષા (૧મહાવિદેહના અપર્યા.ને પર્યા. ને સંમૂ. મનુ. એમ) ૩ મનુષ્ય અને ૪૮ તિર્યચના ભેદ મળી $૧૪+૫૦+૩+૪૮ = ૧૧૫$ ભેદ છે.

(૩) **તિર્થાલોકમાં** : (૧૮૦૦ યોજન) ૩૦૩ મનુષ્ય, ૪૮ તિર્યચ, ૭૨ દેવ (૧૬ વ્યંતર, ૧૦ જૃંભકા, ૧૦ જ્યોતિષી એ ૩૬ ના અપ. ને પર્યા.) કુલ ૪૨૩ જીવોના ભેદ છે.

(૪) **ઉર્ધ્વ – તિર્થાલોકમાં** : (જ્યોતિષીના ઉપલા તળાના ૧ પ્રદેશી પ્રતરથી અને ઉર્ધ્વલોકની નીચેના ૧ પ્રદેશી પ્રતરની વચ્ચે) દેવો ગમનાગમન વખતે અને જીવો ચવીને ઉર્ધ્વલોકમાં કે તીર્થાલોકમાં જતાં ગમનાગમન વખતે સ્પર્શ છે.

(૫) **અધો – તિર્થાલોકમાં** : બન્ને પ્રતરોને, ચવીને જતાં આવતાં જીવો સ્પર્શ છે.

(૬) **ત્રણે લોકને** : દેવતા, દેવી કે મારણાંતિક સમુદ્ધાત કરતા જીવો એક સાથે સ્પર્શ કરે.

૨૪ દંડકના જીવો ઉપરોક્ત ૬ લોકમાં ક્યાં ન્યૂનાધિક છે ?

તેનો અલ્પબહુત્વ :

૨૦ બોલ (સમુચ્ચય એકેન્દ્રિય, ૫ સ્થાવર એ ૬ સમુચ્ચય, ૬ પર્યામા, ૬ અપર્યામા, ૧ સમુચ્ચય જીવ અને ૧ સમુચ્ચય તિર્યચ) નો અલ્પબહુત્વ :

સૌથી થોડા ઉર્ધ્વ – તિર્થાલોકમાં, તેથી અધો-તિર્થાલોકમાં વિશેષ. તેથી તિર્થા લોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ત્રણે લોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં વિશેષ.

૩ બોલ નારકીના (સમુચ્ચય નારકી, પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા) **અલ્પબહુત્વ** : સૌથી થોડા ત્રણે લોકમાં, અધો તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં અસંખ્યાતગણા.

૬ બોલ ભવનપતિના (સમુચ્ચય , પર્યાપ્તા અને અપર્યાપ્તા અને ૩ દેવીના) સૌથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છા લોકમાં અસંખ્યાત ગણા, તેથી ત્રણે લોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છા લોકમાં અસંખ્યાત ગણા, તેથી તિચ્છા લોકમાં અસંખ્યાત ગણા, તેથી અધો લોકમાં અસંખ્યાતગણા (દેવ અને દેવી બન્નેનો આ પ્રમાણે સમજવો).

૪ બોલ (તિર્યચાણી, સમુચ્ચય દેવ, સમુ. દેવી, પંચેન્દ્રિયના પર્યા.) નો **અલ્પબહુત્વ**: સૌથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ત્રણે લોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાત ગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં ૩ બોલ સંખ્યાત ગણા અને પંચેન્દ્રિયના પર્યાપ્તા અસંખ્યાતગણા.

૬ બોલ મનુષ્યના (સમુ. મનુ, પર્યા., અપ., અને ૩ મનુષ્યાણીના) તેનો **અલ્પબહુત્વ** : સૌથી થોડા ત્રણે લોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં મનુષ્ય અસંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા.

મનુષ્યાણીનો **અલ્પબહુત્વ** : મનુષ્ય પ્રમાણે જાણવો. ફરક માત્ર ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં મનુષ્યાણી સંખ્યાતગણી જાણવી.

૬ બોલ વ્યંતરના (સમુ. વ્યંતર દેવ, પર્યા., અપ., તથા ૩ દેવીના) તેનો **અલ્પબહુત્વ** : સૌથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છા લોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ત્રણ લોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો

તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા.

૬ બોલ જ્યોતિષીના (૩ દેવના, ૩ દેવીના ઉપરવત્) તેનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં અસં. ગણા, તેથી ત્રણેલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં અસં. ગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાત ગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા.

૬ બોલ વૈમાનિકના (૩ દેવના, ૩ દેવીના ઉપરવત્) તેનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં, તેથી ત્રણેલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા.

૬ બોલ ત્રણ વિકલેન્દ્રિયના (૩ પર્યામા, ૩ અપર્યામા) તેનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા ઉર્ધ્વલોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ત્રણ લોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા.

૫ બોલ (સમુ. પંચે., સમુ. અપર્યા., સમુ. ત્રસ, ત્રસના પર્યા. અને અપ.) તેનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા ત્રણે લોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં સંખ્યાતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા.

પુદ્ગલનો ક્ષેત્રાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા ત્રણે લોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં અનંતગણા,

તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં વિશેષ, તેથી તિચ્છાલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં વિશેષ.

દ્રવ્યનો ક્ષેત્રાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા ત્રણ લોકમાં, તેથી ઉર્ધ્વ તિચ્છાલોકમાં અનંતગણા, તેથી અધો તિચ્છાલોકમાં વિશેષ, તેથી ઉર્ધ્વલોકમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અધોલોકમાં અનંતગણા, તેથી તિચ્છાલોકમાં સંખ્યાતગણા.

પુદ્ગલનો દિશાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા ઉર્ધ્વ દિશામાં, તેથી અધો દિશામાં વિશેષ, તેથી ઈશાનનૈઋત્ય કોણમાં અસંખ્યાતગણા, તેથી અગ્નિવાયવ્યકોણમાં વિશેષ, તેથી પૂર્વ દિશામાં અસંખ્યાતગણા, તેથી પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષ, તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષ, અને તેથી ઉત્તર દિશામાં વિશેષ પુદ્ગલ જાણવા.

દ્રવ્યનો દિશાપેક્ષા અલ્પબહુત્વ

સૌથી થોડા દ્રવ્ય અધોદિશામાં, તેથી ઉર્ધ્વ દિશામાં અનંતગણા, તેથી ઈશાનનૈઋત્ય કોણમાં અનંતગણા, તેથી અગ્નિવાયુ કોણમાં વિશેષ, તેથી પૂર્વ દિશામાં અસંખ્યાતગણા, તેથી પશ્ચિમ દિશામાં વિશેષ, તેથી દક્ષિણ દિશામાં વિશેષ, તેથી ઉત્તર દિશામાં વિશેષ.

ઈતિ ખેતાણુવાઈ.

નોંધ :-

૯૩. અવધેશાનો અલ્પબહુત્વ

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૧૯, ઉ. ૩

૧	સૌથી થોડી સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તાની જઘન્ય અવધેશા તેથી,				
૨	સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્તાની જઘન્ય અવધેશા અસંખ્યાતગણી તેથી,				
૩	સૂક્ષ્મ તેઉકાયના "	"	"	"	"
૪	સૂક્ષ્મ અપકાયના "	"	"	"	"
૫	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના "	"	"	"	"
૬	બાદર વાયુકાયના "	"	"	"	"
૭	બાદર તેઉકાયના "	"	"	"	"
૮	બાદર અપકાયના "	"	"	"	"
૯	બાદર પૃથ્વીકાયના "	"	"	"	"
૧૦	બાદર નિગોદના "	"	"	"	"
૧૧	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વન. અપર્યા. "	"	"	"	"
૧૨	સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તાની	"	"	"	"
૧૩	સૂક્ષ્મ નિગોદના અપર્યાપ્તાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"	"
૧૪	સૂક્ષ્મ નિગોદના પર્યાપ્તાની	"	"	"	"
૧૫	સૂક્ષ્મ વાયુકાયના " જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"	"
૧૬	સૂક્ષ્મ વાયુકાયના અપર્યાપ્તાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"	"
૧૭	સૂક્ષ્મ વાયુકાયના પર્યાપ્તાની	"	"	"	"
૧૮	સૂક્ષ્મ તેઉકાયના પર્યાપ્તાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"	"
૧૯	સૂક્ષ્મ તેઉકાયના અપર્યાપ્તાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"	"
૨૦	સૂક્ષ્મ તેઉકાયના પર્યાપ્તાની	"	"	"	"
૨૧	સૂક્ષ્મ અપકાયના પર્યાપ્તાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"	"
૨૨	સૂક્ષ્મ અપકાયના અપર્યાપ્તાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"	"
૨૩	સૂક્ષ્મ અપકાયના પર્યાપ્તાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"	"

૨૪	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના પર્યામાની જઘન્ય	અવધેજ્ઞા	અસંખ્યાતગણી	તેથી
૨૫	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૨૬	સૂક્ષ્મ પૃથ્વીકાયના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૨૭	બાદર વાયુકાયના અપર્યામાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"
૨૮	બાદર વાયુકાયના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૨૯	બાદર વાયુકાયના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૩૦	બાદર તેઉકાયના પર્યામાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાગણી	"
૩૧	બાદર તેઉકાયના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૩૨	બાદર તેઉકાયના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૩૩	બાદર અપકાયના પર્યામાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"
૩૪	બાદર અપકાયના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૩૫	બાદર અપકાયના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૩૬	બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યામાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"
૩૭	બાદર પૃથ્વીકાયના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૩૮	બાદર પૃથ્વીકાયના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૩૯	બાદર નિગોદના પર્યામાની જઘન્ય	"	અસંખ્યાતગણી	"
૪૦	બાદર નિગોદના અપર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	વિશેષ	"
૪૧	બાદર નિગોદના પર્યામાની ઉત્કૃષ્ટ	"	"	"
૪૨	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વન. પર્યામાની જઘ.	"	અસંખ્યાતગણી	"
૪૩	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વન. અપર્યામાની ઉ.	"	અસંખ્યાતગણી	"
૪૪	પ્રત્યેક શરીરી બાદર વન. પર્યામાની ઉ.	"	અસંખ્યાતગણી	"

ઈતિ અવધેજ્ઞાનો અલ્પબહુત્વ.

નોંધ :-

૯૪. ચરમ પદ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૧૦

ચરમની અપેક્ષા અચરમ છે અને અચરમની અપેક્ષા ચરમ છે. આમાં ઓછામાં ઓછા બે પદાર્થ હોવા જોઈએ. નીચે રત્નપ્રભાદિ એકેક પદાર્થનો પ્રશ્ન છે. ઉત્તરમાં અપેક્ષાથી નાસ્તિ છે. બીજી અપેક્ષાથી અસ્તિ છે. એને જ સ્યાદ્વાદ ધર્મ કહે છે.

પૃથ્વી ૮ પ્રકારની છે. ૭ નારકી અને ઈશત્પ્રાગભારા (સિદ્ધશિલા).

પ્રશ્ન — રત્નપ્રભા શું (૧) ચરમ છે ? (૨) અચરમ છે ? (૩) ઘણા ચરમ છે ? (૪) ઘણા અચરમ છે ? (૫) ચરમ પ્રદેશ છે ? (૬) અચરમ પ્રદેશ છે ?

ઉત્તર — રત્નપ્રભા પૃથ્વી દ્રવ્યાપેક્ષા એક છે. માટે ચરમાદિ ૬ બોલ ન હોય. બીજી અપેક્ષા રત્નપ્રભાના મધ્યભાગ અને અંતભાગ એવા બે ભાગ કરીને જવાબ આપીયે તો ચરમ પદનું અસ્તિત્વ છે. જેમ કે રત્નપ્રભા પૃથ્વી દ્રવ્યાપેક્ષા (૧) ચરમ છે, કેમકે, મધ્ય ભાગની અપેક્ષા બહારનો (અંત) ભાગ ચરમ છે. (૨) અચરમ છે, કેમકે, અંત ભાગની અપેક્ષા મધ્ય ભાગ અચરમ છે. ક્ષેત્રાપેક્ષા (૩) ચરમ પ્રદેશ છે. કેમકે મધ્ય પ્રદેશાપેક્ષા અંત પ્રદેશ ચરમ છે. અને (૪) અચરમ પ્રદેશ છે. કેમકે, અંત પ્રદેશાપેક્ષા મધ્યના પ્રદેશ અચરમ છે.

રત્નપ્રભાની જેમ જ નીચેના ૩૬ બોલને ચાર ચાર બોલ લગાડી શકાય. ૭ નારકી, ૧૨ દેવલોક, ૯ ગૈવેયક, ૫ અનુત્તર વિમાન, ૧ સિદ્ધશિલા, ૧ લોક અને ૧ અલોક એમ $૩૬ \times ૪ = ૧૪૪$ બોલ થાય છે.

એ ૩૬ બોલોનો ચરમ પ્રદેશમાં તારતમ્યતા છે. તેનો અલ્પબહુત્વ.

રત્નપ્રભાના ચરમાચરમ દ્રવ્યનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા અચરમ દ્રવ્ય, તેથી ચરમ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગણા, તેથી ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ.

રત્નપ્રભાના ચરમાચરમ પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ સૌથી થોડા ચરમ પ્રદેશ, તેથી અચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાતગણા, તેથી ચરમાચરમ પ્રદેશ વિશેષ.

દ્રવ્ય અને પ્રદેશોનો સાથે અલ્પબહુત્વ :

સૌથી થોડા અચરમ દ્રવ્ય, તેથી ચરમ દ્રવ્ય અસંખ્યગણા, તેથી ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી ચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી અચરમ પ્રદેશ અસંખ્ય ગણા, તેથી ચરમા ચરમ પ્રદેશ વિશેષ, એજ રીતે લોક સિવાયના ઉપ બોલોનો અલ્પબહુત્વ જાણવો.

અલોકમાં : દ્રવ્યનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા અચરમ દ્રવ્ય, તેથી ચરમ દ્રવ્ય અસંખ્ય ગણા, તેથી ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ.

પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા ચરમ પ્રદેશ, તેથી અચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ.

દ્રવ્ય પ્રદેશનો ભેગો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા અચરમ દ્રવ્ય, તેથી ચરમ દ્રવ્ય અસંખ્ય ગણા, તેથી ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી ચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગણા, તેથી અચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી ચરમાચરમ પ્રદેશ વિશેષ.

લોકાલોકમાં ચરમાચરમ દ્રવ્યનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા લોકાલોકના ચરમ દ્રવ્ય, તેથી લોકના ચરમ દ્રવ્ય અસં. ગણા, તેથી અલોકના ચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ.

લોકાલોકમાં ચરમાચરમ પ્રદેશનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા લોકના ચરમ પ્રદેશ, તેથી અલોકના ચરમ પ્રદેશ વિશેષાધિક, તેથી

લોકના અચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાતગણા, તેથી અલોકના અચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ પ્રદેશ વિશેષ.

લોકાલોકમાં દ્રવ્યપ્રદેશ ચરમાચરમનો અલ્પબહુત્વ : સૌથી થોડા લોકાલોકના ચરમ દ્રવ્ય, તેથી લોકના ચરમ દ્રવ્ય અસંખ્યાતગણા, તેથી અલોકના ચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી લોકના ચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાતગણા, તેથી અલોકના ચરમ પ્રદેશ વિશેષ, તેથી લોકના અચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગણા, તેથી અલોકના અચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ પ્રદેશ વિશેષ.

એ ૮ બોલ અને સર્વ દ્રવ્ય, પ્રદેશ અને પર્યાય, ૧૨ બોલનો **અલ્પબહુત્વ :** સૌથી થોડા લોકાલોકના ચરમ દ્રવ્ય, તેથી લોકના ચરમ દ્રવ્ય અસં. ગણા, તેથી અલોકના ચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી લોકના ચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાત ગણા, તેથી અલોકના ચરમ પ્રદેશ વિશેષ, તેથી લોકના અચરમ પ્રદેશ અસંખ્યાતગણા, તેથી અલોકના અચરમ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી લોકાલોકના ચરમાચરમ પ્રદેશ વિશેષ, તેથી સર્વ દ્રવ્ય વિશેષ, તેથી સર્વ પ્રદેશ અનંતગણા, તેથી સર્વ પર્યાય અનંતગણી.

ઈતિ ચરમ પદ.

૯૫. ચરમાચરમ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૧૦

દ્વાર ૧૧ : (૧) ગતિ, (૨) સ્થિતિ, (૩) ભવ, (૪) ભાષા, (૫) શ્વાસોશ્વાસ, (૬) આહાર, (૭) ભાવ, (૮) વર્ણ, (૯) ગંધ, (૧૦) રસ, (૧૧) સ્પર્શ દ્વાર.

૧. ગતિ દ્વાર : ગતિ અપેક્ષા જીવ ચરમ પણ છે અને અચરમ પણ છે. તે જ ભવે મોક્ષ જવું છે તે ગતિચરમ અને હજી ભવ બાકી છે તે અચરમ. એક જીવ અપેક્ષા અને ૨૪ દંડક અપેક્ષાએ ઉપર મુજબ જાણવું. ઘણા તથા ૨૪ દંડકના ઘણા જીવ અપેક્ષાએ પણ ચરમ અચરમ ઉપર મુજબ જાણવા.

૨. સ્થિતિ દ્વાર : સ્થિતિ અપેક્ષા એકેક જીવ, ઘણા જીવ, ૨૪ દંડકના એકેક જીવ અને ૨૪ દંડકના ઘણા જીવ સ્યાત્ ચરમ સ્યાત્ અચરમ છે.

૩. ભવ દ્વાર : એજ રીતે એકેક અને ઘણા જીવ અપેક્ષા સમુચ્ચય જીવ અને ૨૪ દંડક ભવ અપેક્ષા સ્યાત્ ચરમ છે, સ્યાત્ અચરમ છે.

૪. ભાષા દ્વાર : ભાષા અપેક્ષા ૧૯ દંડક (૫ સ્થાવર સિવાયના) એકેક અને ઘણા જીવ ચરમ પણ છે અને અચરમ પણ છે.

૫. શ્વાસોશ્વાસ દ્વાર : શ્વાસોશ્વાસ અપેક્ષા બધા ચરમ પણ છે અચરમ પણ છે.

૬. આહાર દ્વાર : આહાર અપેક્ષા યથાવત્ ૨૪ દંડકના જીવો ચરમ પણ છે અચરમ પણ છે.

૭. ભાવ દ્વાર : (ઔદયિક ભાવ આદિ) અપેક્ષા યાવત્ ૨૪ દંડકના જીવો ચરમ પણ છે અચરમ પણ છે.

૮ થી ૧૧ વર્ણ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ : તેના ૨૦ બોલ અપેક્ષા યાવત્ ૨૪ દંડકના એકેક અને ઘણા જીવો ચરમ પણ છે અચરમ પણ છે.

ઇતિ ચરમાચરમ.

૮૬. જીવ પરિણામ પદ

શ્રી પન્નવણા સૂત્ર પદ ૧૩

જે પરિણતિપણે પરિણામે તે પરિણામ છે. જેમ જીવ સ્વભાવે નિર્મળ, સચ્ચિદાનંદ રૂપ છે. તથાપિ પર પ્રયોગથી કષાયમાં પરિણમીને કષાયી કહેવાય છે. ઇત્યાદિ પરિણામ બે પ્રકારના છે. જીવ પરિણામ, અજીવ પરિણામ.

જીવ પરિણામ : ૧૦ પ્રકારના છે. ગતિ, ઇંદ્રિય, કષાય, લેશ્યા, યોગ, ઉપયોગ, જ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર અને વેદ પરિણામ. તેનો વિસ્તાર: ગતિના ૪, ઇંદ્રિયના ૫, કષાયના ૪, લેશ્યાના ૬, યોગના ૩, ઉપયોગના ૨ (સાકાર-જ્ઞાન, નિરાકાર-દર્શન), જ્ઞાનના ૮ (૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન), દર્શનના ૩ (સમ., મિથ્યા., મિશ્ર દૃષ્ટિ), ચારિત્રના ૭ (૫ ચારિત્ર, ૧ દેશ વ્રત અને ૧ અવ્રત), વેદ (સ્ત્રી, પુરુષ, નપુંસક)ના ૩, એમ કુલ ૪૫ બોલ છે અને સમુચ્ચય જીવમાં (૧) અનિન્દ્રિય, (૨) અકષાય, (૩) અલેશી, (૪) અયોગી, (૫) અવેદી એ પાંચ બોલ મેળવવાથી ૫૦ બોલ થાય છે.

સમુચ્ચય જીવ એ ૫૦ બોલપણે છે માટે એ અસ્તિ ભાવપણે છે હવે તેને ૨૪ દંડક પર ઊતારે છે.

(૭) સાત નારકીના દંડકમાં ૨૯ બોલ લાભે. ૧ નર્ક ગતિ, ૫ ઈંદ્રિય, ૪ કષાય, ૩ લેશ્યા, ૩ યોગ, ૨ ઉપયોગ, ૬ જ્ઞાન (૩ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન), ૩ દર્શન, ૧ અસંયમ ચારિત્ર, ૧ વેદ (નપુંસક), એવં ૨૯ બોલ.

(૧૧) ૧૦ ભવનપતિ, ૧ વ્યંતર એમ ૧૧ દંડકમાં બોલ ૩૧ લાભે. ઉપરના ૨૯ માં ૧ સ્ત્રીવેદ અને ૧ તેજુ લેશ્યા વધારવી (નપુંસક વેદની જગ્યાએ પુરુષવેદ ગણવો).

(૧૨) જ્યોતિષી અને ૧-૨ દેવલોકમાં ૨૮ બોલ. ઉપરમાંથી ૩ અશુભ લેશ્યા ઘટાડવી.

(૩) ૩ જાથી ૫ મા દેવલોક સુધી ૨૭ બોલ. ઉપરમાંથી સ્ત્રીવેદ ઘટાડવો તથા લેશ્યા ૧ પદ્મ છઠ્ઠા દેવલોકથી નવ ગ્રૈવેયક સુધી ૨૭ બોલ. (ઉપર પ્રમાણે. લેશ્યા ૧ શુક્લ ગણવી.) પાંચ અનુત્તર વિમાનમાં ૨૫ બોલ, ૨ દૃષ્ટિ ને ૩ અજ્ઞાન ઘટાડવા.

(૩) પૃથ્વી, પાણી, વનસ્પતિમાં ૧૮ બોલ. ૧ ગતિ, ૧ ઈંદ્રિય, ૪ કષાય, ૪ લેશ્યા, ૧ યોગ, ૨ ઉપયોગ, ૨ અજ્ઞાન, ૧ દર્શન, ૧ ચારિત્ર, ૧ વેદ એવં ૧૮.

(૨) તેઉ વાઉમાં ૧૮ બોલ. ઉપરમાંથી ૧ તેજો લેશ્યા ઘટાડવી.

(૧) બેઈન્દ્રિયમાં ૨૩ બોલ. ઉપરના ૧૮ માં ૧ રસેંદ્રિય, ૧ વચનયોગ, ૨ જ્ઞાન, ૧ દૃષ્ટિ એમ ૫ ઉમેરવાથી ૨૩ થાય.

(૧) તેઈન્દ્રિયમાં ૨૪ બોલ. ઉપરના ૨૩માં ૧ ઘ્રાણેન્દ્રિય ઉમેરવી.

(૧) ચૌરેન્દ્રિયમાં ૨૫ બોલ. ઉપરના ૨૪માં ચક્ષુઈન્દ્રિય ઉમેરવી.

(૧) તિર્યચ પંચેન્દ્રિયમાં ૩૫ બોલ. ૧ ગતિ, ૫ ઈંદ્રિય, ૪ કષાય,

૬ લેશ્યા, ૩ યોગ, ૨ ઉપયોગ, ૬ જ્ઞાન, ૩ દૃષ્ટિ, ૨ ચારિત્ર, ૩ વેદ.
એવં ૩૫ બોલ.

(૧) મનુષ્યમાં ૪૭ બોલ. ૫૦ માંથી ૩ ગતિ ઓછી કરવી.
ઇતિ જીવ પરિણામ પદ.

૮૭. અજીવ પરિણામ પદ

શ્રી પત્રવણા સૂત્ર પદ ૧૩

અજીવ = પુદ્ગલનો સ્વભાવ પણ પરિણમનનો છે. તેના પરિણામના ૧૦ ભેદ છે. (૧) બંધન પરિણામ, (૨) ગતિ, (૩) સંસ્થાન, (૪) ભેદ, (૫) વર્ણ, (૬) ગંધ, (૭) રસ, (૮) સ્પર્શ, (૯) અગુરૂલઘુ, (૧૦) શબ્દ પરિણામ.

૧. બંધન પરિણામ : સમગુણ સ્નિગ્ધનું (ચીકણા) સમગુણ સ્નિગ્ધ સાથે બંધન ન થાય. (જેમ ઘી થી ઘી ન બંધાય.) સમગુણ રૂક્ષનું (રૂખા) સમગુણ રૂક્ષ સાથે બંધન ન થાય (જેમ રાખથી રાખ કે રેતીથી રેતી ન બંધાય). પણ સ્નિગ્ધ અને રૂક્ષ બે મેળવવાથી બંધ થાય છે. પણ અડધોઅડધ (સમ પ્રમાણ) હોય તો બંધ ન થાય. વિષમ (ન્યૂનાધિક) પ્રમાણમાં હોય તો બંધ થાય. તેમજ સ્નિગ્ધ સાથે બંધ થવા માટે બન્નેના પરમાણુ વચ્ચે બે ગુણનું અંતર હોવું જોઈએ. જેમ કે ૨ ગુણ સ્નિગ્ધ – ૪ ગુણ સ્નિગ્ધ, ૩ ગુણ રૂક્ષ – ૫ ગુણ રૂક્ષ.

૨. ગતિ : પુદ્ગલોની ગતિ બે પ્રકારની છે. (૧) સ્પર્શ કરતાં ચાલે (જેમ પાણીનો રેલો) અને (૨) સ્પર્શ કર્યા વિના ચાલે (જેમ

આકાશમાં પક્ષી).

૩. સંસ્થાન : (આકાર) ઓછામાં ઓછા બે પ્રદેશી જીવ અનંતા પરમાણુના સ્કંધને કોઈને કોઈ સંસ્થાન હોય છે. તેના પ ભેદ. પરિમંડલ, વદ્ધ , ત્રિકોણ, ચોરસ, આયતન.

૪. ભેદ : પુદ્ગલ ૫ પ્રકારે ભેદાય છે. (૧) ખંડાભેદ (લાકડા પત્થર આદિના કટકા જેમ), (૨) પ્રતર ભેદ (અબરખ જેમ પડ), (૩) ચૂર્ણ ભેદ (ધાન્યના લોટની જેમ), (૪) ઉકલિયા ભેદ (કઠોળની સીંગ સૂકાઈને ફાટે તેમ), (૫) અગુતડીયા ભેદ (તળાવના તડીયા જેમ).

૫. વર્ણ : મૂળ રંગ પાંચ છે. કાળો, નીલો, લાલ, પીળો, ઘોળો. એ રંગના સંયોગોથી અનેક જાતના રંગ બની શકે છે. જેમ બદામી, કેશરી, તપખીરી, ગુલાબી, ખાખી વગેરે.

૬. ગંધ : સુગંધ અને દુર્ગંધ. (એ બે ગંધવાળા પુદ્ગલો હોય છે.)

૭. રસ : મૂળ રસ પાંચ છે. તીખો, કડવો, કસાયેલો, ખાટો, મીઠો અને મીઠું (ખારાશ) ઉમેરવાથી ષટ્ રસ કહેવાય છે.

૮. સ્પર્શ : આઠ પ્રકારના છે. કર્કશ, મૂદુ, ભારે, હલકો, શીત, ઉષ્ણ, રૂક્ષ અને સ્નિગ્ધ.

૯. અગુરૂલધુ : હલકો નહી કે ભારે પણ નહિ. જેમ પરમાણુ, પ્રદેશ, મન, ભાષા, કાર્મણ શરીર આદિના પુદ્ગલ.

૧૦. શબ્દ : બે પ્રકારના છે. સુસ્વર અને દુઃસ્વર.

ઈતિ અજીવ પરિણામ પદ.

૯૯. બાર પ્રકારનાં તપ

શ્રી ઉવવાઈ સૂત્રનાં આધારે

તપ બાર પ્રકારનાં છે. તેમાં ૬ બાહ્ય તપના નામ ૧. અનશન, ૨. ઉણોદરી, ૩. વૃત્તિસંક્ષેપ, ૪. રસપરિત્યાગ, ૫. કાયકલેશ, ૬. પ્રતિસંલીનતા. ૬ આભ્યંતર તપના નામ. ૧. પ્રાયશ્ચિત, ૨. વિનય, ૩. વૈયાવચ્ચ, ૪. સ્વાધ્યાય, ૫. ધ્યાન, ૬. કાઉસ્સગ્ગ.

બાહ્ય તપનો વિસ્તાર

૧. અનશન તપ

અનશનના બે ભેદ છે.

અ. ઈત્વરિક — તે મર્યાદિત સમય માટે આહાર ત્યાગ.

બ. અવકાલિક — તે જીવજીવ આહારનો ત્યાગ.

અ. ઈત્વરિક અનશન તપ — તેના ૧૪ ભેદ છે. (૧) એક ઉપવાસ, (૨) બે ઉપવાસ, (૩) ત્રણ ઉપવાસ, (૪) ચાર ઉપવાસ, (૫) પાંચ ઉપવાસ, (૬) છ ઉપવાસ, (૭) સાત ઉપવાસ, (૮) પંદર ઉપવાસ, (૯) એક માસના ઉપવાસ, (૧૦) બે માસના ઉપવાસ, (૧૧) ત્રણ માસના ઉપવાસ, (૧૨) ચાર માસના ઉપવાસ, (૧૩) પાંચ માસના ઉપવાસ, (૧૪) છ માસના ઉપવાસ. પ્રથમ તીર્થંકરના શાસનમાં બાર માસના ઉપવાસ થઈ શકે. વચ્ચેના ૨૨ તીર્થંકરના શાસનમાં ૮ માસ અને અંતિમ તીર્થંકરના શાસનમાં છ માસ ઉપવાસ કરવાનું સામર્થ્ય હોય.

બ. અવકાલિક અનશન તપના ત્રણ ભેદ છે. ૧. પાદોપગમન પ્રત્યાખ્યાન, ૨. ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન. અને ૩. ઈંગિત મરણ.

૧. પાદોપગમન પ્રત્યાખ્યાન :— વૃક્ષની કાપેલી ડાળી જેમ

હાલ્યા ચાલ્યા વિના પડી રહે તેમ સંધારો કરીને સ્થિર થઈ જવું. તેમાં શરીર સંસ્કાર, હલન ચલન, પ્રતિક્રમણાદિ કરવાની જરૂર નથી. ચારે આહારનો ત્યાગ જરૂરથી કરે. વૈયાવચ્ચ ન કરાવે. તેના બે ભેદ. ૧. વ્યાધાત :- અગ્નિ, સિંહાદિનો ઉપદ્રવ આવ્યેથી અનશન કરવો. જેમ સુકોશલ તથા અતિસુકુમાલ મુનિએ કર્યો. ૨. નિર્વ્યાધાત :- નિરૂપદ્રવે, મૃત્યુ સમય પાસે જાણીને સ્વેચ્છાએ કરવો.

૨. ભક્ત પ્રત્યાખ્યાન :- જીવન પર્યંત ત્રણ કે ચાર આહારનો ત્યાગ કરીને સંધારો કરવો. તેમાં શરીર સંસ્કાર, હલન ચલન, પ્રતિક્રમણાદિ જરૂરથી કરે. વૈયાવચ્ચ પણ કરાવે. તેના બે ભેદ છે.

૧. વ્યાધાત :- ઉપદ્રવ આવે ત્યારે અમુક હદ સુધી ત્રણ કે ચાર આહારના પચ્ચક્રખાણ કરે. જેમ અર્જુનમાળીના ભયથી સુદર્શન શેઠે કરેલા. ૨. નિર્વ્યાધાત :- ઉપદ્રવ ન આવે તો પણ જાવજીવ ત્રણ કે ચાર આહારનો ત્યાગ કરે.

૩. ઈંગિતમરણ :- જાવજીવ પર્યંત ચારે આહારનો ત્યાગ કરવો. શરીર સંસ્કાર, હલન ચલન, પ્રતિક્રમણાદિ જરૂરથી કરે. દિશાની મર્યાદા કરે, વિહાર ન કરે. વૈયાવચ્ચ કરાવે અથવા ન કરાવે. તેના બે ભેદ છે. ૧. વ્યાધાત. ૨. નિર્વ્યાધાત. [આ રીતે અનશનના ઈત્વરીકના ૧૪ + ૬ અવકાલિકના એમ ૨૦ ભેદ થયા.]

૨. ઉણોદરી તપ

તેના બે ભેદ :- ૧. દ્રવ્ય ઉણોદરી, ૨. ભાવ ઉણોદરી.

૧. દ્રવ્ય ઉણોદરી :- તેના બે ભેદ છે. ક. ઉપકરણ દ્રવ્ય ઉણોદરી — તે વસ્ત્ર, પાત્ર અને દેહ ઉપયોગી સામગ્રી જરૂરથી ઓછાં રાખે, ભોગવે. ઉપકરણ ઉણોદરીના ૩ ભેદ. અ. એક વસ્ત્ર રાખવું. આ. એક પાત્ર રાખવું. ઈ. એક ઈષ્ટ વસ્તુ રાખવી.

ખ. ભક્તપાન ઉણોદરી :- તેના ૬ પ્રકાર છે. ૩૨ ક્વલે પુરો આહાર સમજવો. તેમાં (૧) પોણી ઉણોદરીવાળા ૮ ક્વલ (કોળિયા) આહાર કરે, (૨) અર્ધ ઉણોદરીથી કાંઈક વધુવાળા ૧૨ ક્વલ આહાર કરે, (૩) અર્ધ ઉણોદરીવાળા ૧૬ ક્વલ આહાર કરે, (૪) અર્ધ ઉણોદરીથી કાંઈક ઓછીવાળા ૨૦ ક્વલ આહાર કરે, (૫) પા ઉણોદરી તે ૨૪ ક્વલ આહાર કરે, (૬) ફક્ત એક ક્વલની ઉણોદરી કરે તે ૩૧ ક્વલ લે. આમ જેટલો ઓછો આહાર લે તેટલી ઉણોદરી.

ઉણોદરીથી રસેન્દ્રિય જીતાય, કામ જીતાય, નિરોગી થવાય.

૨. ભાવ ઉણોદરી :- અલ્પ ક્રોધ, અલ્પ માન, અલ્પ માયા, અલ્પ લોભ, અલ્પ શબ્દ (કલહ), અલ્પ ઝંઝટ (કોપયુક્ત વચન) એ ૬ પ્રકારે ભાવ ઉણોદરી થાય.

[આ રીતે ઉણોદરી તપના ૩ + ૬ + ૬ = ૧૫ ભેદ થાય]

૩. વૃત્તિસંક્ષેપ (ભિક્ષાચય) તપ

વૃત્તિસંક્ષેપના ૩૦ ભેદ છે. તે અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ (પ્રતિજ્ઞા) ધારણ કરે. (૧) જેમ દ્રવ્યથી અમુક વસ્તુ જ લેવી અમુક ન લેવી. (૨) ક્ષેત્રથી અમુક ઘરમાં જ લેવું અમુક ન લેવું. (૩) કાળ થી અમુક કલાકે, દિવસે કે મહિને લેવાનો અભિગ્રહ. (૪) ભાવથી - અમુક રંગના વસ્ત્રવાળા દે તો ભિક્ષા લેવી કલ્પે એવા અનેક પ્રકારના અભિગ્રહ કરે. (૫) ભોજન પકવેલા વાસણમાંથી ગૃહસ્થે કાઢેલું હોય તો લે. (૬) ભોજન પકવેલા વાસણમાંથી ગૃહસ્થે કાઢેલું ન હોય તો લે. (૭) ભોજન પકવેલા વાસણમાંથી ગૃહસ્થે તે જ જગ્યાએ અથવા બીજી જગ્યાએ રાખેલો આહાર લે અથવા ભોજન પકવેલા વાસણમાંથી ગૃહસ્થે કાઢેલું હોય તો અથવા ન કાઢ્યું હોય તો લે. (૮)

વાસણમાંથી ગૃહસ્થે એકાદ ચમચો કાઢેલું હોય અને શેષ બાકી હોય તો લેવું. (૯) પીરસવામાં આવતો આહાર લેવો. (૧૦) કોઈ આહાર ઠંડો કરીને વળી પાછો વાસણમાં નાખતા હોય તે લે. (૧૧) કોઈ ગૃહસ્થીએ કોઈની માટે લાવેલો આહાર લે. (૧૨) એક સ્થાનથી બીજા સ્થાન પર રાખેલ આહાર લે. (૧૩) પ્રશંસા અથવા નિંદા કરેલો આહાર લે. (જેમ કે પાણી ઠંડું છે પણ ખારું છે.) (૧૪) કોઈને મોકલવા માટે અલગ રાખેલો હોય તે લે. (૧૫) અચેત શાક આદિથી હાથ ખરડાયેલાં હોય તો લે. (૧૬) અચેત શાક આદિથી હાથ ખરડાયેલાં ન હોય તો લે. (૧૭) વહોરાવવા યોગ્ય આહાર જ હાથમાં હોય અને તેવા હાથે જ લે. (૧૮) પોતાનો પરિચય આપ્યા વગર લે અથવા અજ્ઞાત કુળથી લે. (૧૯) મૌન રહીને અથવા મૌન દાતાથી આહાર લે. (૨૦) દેખાતો આહાર લે અથવા પ્રથમ જે દાતા દેખાય તેના હાથે લે. (૨૧) ન જોયેલો આહાર લે અથવા ન જોયેલા દાતા (પહેલા ન હોય પણ પછીથી આવેલા) ના હાથે લે. (૨૨) હે સાધુ આપને શું આપું ? તેમ પૂછે તો આહાર લે. (૨૩) વગર કોઈ પશ્ચે આહાર દે તો લે. (૨૪) તિરસ્કાર કરીને / અવહેલના કરીને થોડો આહાર આપે તે આહાર લે. (૨૫) સાવ સાદો આહાર લે. (૨૬) રાતવાસી, ઠંડો આહાર લે. (૨૭) ભોજન કરવા બેઠેલાની પાસે પડેલા આહારમાંથી જ લે. (૨૮) પ્રમાણસહિત, ગણીને આહાર લે. (૨૯) શુદ્ધ - મસાલા આદિથી રહિત અથવા શંકાદિ દોષથી રહિત આહાર લે. (૩૦) ધાર તૂટ્યા વિના એકવારમાં જેટલો આહાર કે પાણી પાત્રામાં પડે તેટલું જ લે.

૪. રસપરિત્યાગ તપ

તેના ૯ પ્રકાર છે. (૧) વિગય (દૂધ, દહીં, ઘી, ગોળ, સાકર,

તેલ આદિ) રહિત આહાર લે. (૨) પ્રણીત રસ (રસ ઝરતાં) આહારનો ત્યાગ કરે. (૩) આયંબિલ કરે (૪) ઓસામણ અને તેમાં પડેલા ભાત લે. (૫) વઘાર વિનાનો નીરસ આહાર લે. (૬) જે રસહીન, જુનો થઈ ગયો હોય તેવો આહાર કરે. (૭) હલકા પ્રકારના ચણા, વાલ આદિનો આહાર કરે. (૮) ભોજન કર્યા બાદ વધેલો હોય તે આહાર લે. (૯) રુક્ષ કે જીભને અપ્રિય લાગે તેવો આહાર કરે.

૫. કાયકલેશ તપ

તેના ૧૩ પ્રકાર છે. (૧) એક જ રીતે, એક આસને ઊભા રહેવું. (૨) એક જ આસને બેસવું. (૩) ઉકડું આસને બેસવું. (૪) પ્રતિમા અંગીકાર કરીને વિચરવું. (૫) વીરાસને બેસવું (જમીન પર પગ રાખીને, સિંહાસન પર બેઠેલા વ્યક્તિની જેમ બેસવું.) (૬) પીઠ ટેકવીને અથવા પલાંઠી વાળીને બેસવું. (૭) લાકડીની જેમ લાંબા થઈ સૂઈને સ્થિર રહેવું. (૮) આડી લાકડીની જેમ સૂ વું. (પગ અને માથું જમીન પર અને બાકીનું શરીર જમીનથી અદ્ધર રાખવું) (૯) ઠંડીમાં અને ગરમીમાં આતાપના લે. (૧૦) શરીરને કપડાં આદિથી ન ઢાંકે. (૧૧) શરીરને ખંજવાળે નહિ. (૧૨) થૂંકવું નહિ. (૧૩) શરીરના કોઈ પણ અંગની વિભૂષા ન કરવી.

૬. પ્રતિસંલીનતા તપ

આ તપના ૧૩ ભેદ છે. ૧-૫) ઈન્દ્રિય પ્રતિસંલીનતા - તેના પાંચ ભેદ છે. તે પાંચે ઈન્દ્રિયોને પોતપોતાના વિષયમાં જતી રોકવી, પ્રાપ્ત વિષયમાં વિકાર (રાગ, દ્વેષ) ન કરવો. ૬-૯) ક્ષાય પ્રતિસંલીનતા તેના ચાર ભેદ છે. તે ક્રોધ, માન, માયા, લોભના ઉદયને નિષ્ફળ કરવો અને ક્ષમા, વિનીતતા, સરળતા, સંતોષ ધરવો.

૧૦-૧૨) યોગ પ્રતિસંલીનતા તેના ત્રણ ભેદ છે. મન, વચન અને કાયાના યોગોને ઉન્માર્ગમાંથી રોકી સન્માર્ગે પ્રવર્તાવવા.

૧૩) વિવિક્ત શય્યાસન સેવન પ્રતિસંલીનતા - સ્ત્રી, પશુ, નપુંશક રહિત ઉદ્યાન, ચૈત્ય, દેવાલય, દુકાન, વખાર, સ્મશાન, ઉપાશ્રય આદિ સ્થાને રહીને પાટ, પાટલા, બાજોઠ, પાટીયાં, બિછાનાં, વસ્ત્ર - પાત્રાદિ પ્રાસુક, નિર્જીવ, એષણીય અંગીકાર કરી વિચરે. આમ ૧૩ ભેદ પ્રતિસંલીનતા તપના થાય.

બાહ્ય તપના કુલ ૨૦ + ૧૫ + ૩૦ + ૯ + ૧૩ + ૧૩ = ૧૦૦ ભેદ થાય છે.

આભ્યંતર તપનો વિસ્તાર

૧. પ્રાયશ્ચિત તપ

વ્રત પાલનમાં થયેલા અતિચાર અથવા દોષોની વિશુદ્ધિ પ્રાયશ્ચિતથી થાય છે. તે તપના ૧૦ ભેદ છે. ૧. ગુરુ આદિ સન્મુખ પાપની આલોચના કરે. ૨. પાપ અથવા અશુભયોગથી પાછા ફરી "મિચ્છામિ દુક્કડં" કહી પ્રતિક્રમણ કરે. ૩. આલોચના અને પ્રતિક્રમણ બંને કરે. ૪. જ્ઞાનપૂર્વક દોષિત વસ્તુનો ત્યાગ કરે. ૫. દશ, વીસ, ત્રીસ, ચાલીસ લોગસ્સનો કાઉસ્સગ્ગ કરે. ૬. એકાશન, આયંબીલ યાવત્ છમાસી તપ કરે. ૭. પાંચ દિવસથી લઈને છમાસ સુધીની દીક્ષા ઘટાડે. ૮. નવી દીક્ષા આપી સૌથી નાનો બનાવે. ૯. પ્રાયશ્ચિતમાં આપેલ વિશિષ્ટ તપ જ્યાં સુધી ન કરે ત્યાં સુધી સાધુ સમુદાયની બહાર રાખે તથા નવી દીક્ષા ન આપે. ૧૦. સાધુ વેશ ઊતરાવી ગૃહસ્થ વેશે છમાસ સુધી સાથે ફેરવી ફરી નવી દીક્ષા દેવી. (વજ્રઋષભનારાય સંઘયણ અને ચૌદ પૂર્વના ધારકને જ. ૯ અને ૧૦ મું પ્રાયશ્ચિત અપાય છે.)

ઉપર પ્રમાણે ૧૦ પ્રાયશ્ચિતના ભેદ, તેમાં ૧૦ પ્રતિસેવના (પ્રાયશ્ચિત લેવું પડે તેવા દોષોનું સેવન કરવું), ૧૦ પ્રાયશ્ચિત દેવાવાળાના ગુણ, ૧૦ પ્રાયશ્ચિત લેવાવાળાના ગુણ અને ૧૦ પ્રાયશ્ચિતના દોષ (પ્રાયશ્ચિત લેતી વખતે લાગતાં દોષ) એમ સઘળાં મળીને પ્રાયશ્ચિત તપનાં કુલ ૫૦ ભેદ થાય છે.

૨. વિનય તપ

તેના ૭ ભેદ છે. ૧) જ્ઞાન વિનય, ૨) દર્શન વિનય, ૩) ચારિત્ર વિનય, ૪) મન વિનય, ૫) વચન, વિનય, ૬) કાય વિનય, ૭) વ્યવહાર વિનય.

૧) જ્ઞાન વિનય— તેના પાંચ ભેદ છે. મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મન:પર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન તે પાંચ જ્ઞાનની કે જ્ઞાનીની આશાતના કરવી નહિ. એમનું બહુમાન, ગુણકીર્તન કરવા. વિનયપૂર્વક વિધિ સહિત જ્ઞાન ગ્રહણ કરવું.

૨) દર્શન વિનય — દર્શન અને દર્શનવાન પ્રતિ બહુમાન ભક્તિરાખવી તે દર્શનવિનય છે. તેના બે ભેદ છે. ૧. સુશ્રુષા વિનય, ૨. અનાશાતના વિનય.

૧. સુશ્રુષા વિનય — તેના ૧૦ ભેદ છે. (૧) ગુરુજન અથવા રત્નાધિકને આવતાં જોઈને ઊભા થવું. (૨) જ્યાં તેમને બેસવાની ઈચ્છા હોય ત્યાં આસન લઈ જવું. (૩) તેમના માટે આસન પાથરવું. (૪) તેમનો સત્કાર કરવો. (૫) તેમને સન્માન દેવું. (૬) વિધિ સહિત વંદન નમસ્કાર કરવા. (૭) હાથ જોડીને સામે ઊભા રહેવું. (૮) ગુરુ આવતાં હોય તો સામે જવું. (૯) જ્યાં સુધી તે બેસે ત્યાં સુધી તેમની સેવા કરવી. (૧૦) ગુરુ પાછા જાય તો તેમને તેમના સ્થાન સુધી પહોંચાડવા પાછળ જવું.

૨. અનાશાતના વિનય. — તેના ૪૫ ભેદ છે. અરિહંત ભગવાન, અરિહંત પ્રરૂપિત ધર્મ, આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, સ્થવિર, કુલ, ગણ, સંઘ, ક્રિયાવાન, સાંભોગિક, મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન એ ૧૫ ની આશાતના ન કરવી. (૧૫) એ ૧૫ ની ભક્તિ-બહુમાન કરવા. (૩૦) એ ૧૫ નાં ગુણોની સ્તુતિ કરવી. (આમ કુલ ૪૫ થયા).

૩) ચારિત્ર વિનય — તેના પાંચ ભેદ છે. ૧. સામાયિક ચારિત્ર, ૨. છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ૩. પરિહાર વિશુદ્ધ ચારિત્ર, ૪. સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર, અને ૫. યથાખ્યાત ચારિત્ર એ પાંચ ચારિત્ર અને તે પાંચ ચારિત્રવાનનો વિનય કરવો.

૪) મન વિનય — તેના બે ભેદ અ. પ્રશસ્ત મન વિનય, બ. અપ્રશસ્ત મન વિનય.

અ. પ્રશસ્ત મન વિનય — તેના ૧૨ ભેદ છે. અસાવધ, નિષ્ક્રિય, અકર્કશ, મધુર, કોમળ, કરુણામય, અનાશ્રવી, અછેદકારી, અભેદકારી, અપરિતાપકારી, દયાળુ, જીવો પ્રત્યે શાતાકારી (અહિંસક ભાવ) મન પ્રવર્તન કરવું.

બ. અપ્રશસ્ત મન વિનય. ઉપરોક્ત ૧૨ બોલથી વિરૂદ્ધ સાવધ, કર્કશ, કટુ, કઠોર વિ. આચરણ કરવું તે અપ્રશસ્ત મન વિનય છે. આમ કુલ ૨૪ ભેદ મન વિનયના થયા.

૫) વચન વિનય — તેના બે ભેદ અ. પ્રશસ્ત વચન વિનય, બ. અપ્રશસ્ત વચન વિનય. મન વિનયની જેમ ૨૪ ભેદ વચન વિનયના સમજવા.

૬) કાય વિનય — તેના બે ભેદ. અ. પ્રશસ્ત કાય વિનય, બ. અપ્રશસ્ત કાય વિનય.

અ. પ્રશસ્ત કાય વિનય – તેના ૭ ભેદ તે યત્નાથી ચાલે, ઊભો રહે, બેસે, શયન કરે, ઓળંગે, વારંવાર ઓળંગે, સર્વ ઈન્દ્રિયો અને કાયની પ્રવૃત્તિ યત્નાથી કરે.

બ. અપ્રશસ્ત કાય વિનય – તેના ૭ ભેદ અયત્નાથી ચાલે, ઊભો રહે, બેસે, શયન કરે, ઓળંગે, વારંવાર ઓળંગે, સર્વ ઈન્દ્રિયો અને કાયની પ્રવૃત્તિ અયત્નાથી કરે.

આમ કાય વિનયના કુલ ૧૪ ભેદ થયા.

૭) વ્યવહાર વિનય – તેના ૭ ભેદ છે. ૧. ગુરુજનો, સત્પુરુષો પાસે બેસે. ૨. ગુરુ આદિની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તે. ૩. ગુરુ આદિ પાસેથી વિદ્યા પ્રાપ્ત કરવા અથવા જેની પાસેથી વિદ્યા લીધી છે તેની સેવા કરે. ૪. ઉપકાર યાદ કરીને ગુરુજનોની કૃતજ્ઞતાપૂર્વક સેવા કરે. ૫. રોગી, વૃદ્ધ, ગુરુ આદિની ચિંતા, દુઃખ જાણીને તે દૂર કરે. ૬. દેશ, કાળ અનુસાર પ્રભુ આજ્ઞા પ્રમાણે ઉચિત પ્રવૃત્તિ કરે. ૭. નિંદ્ર પ્રવૃત્તિ ન કરે. સર્વને અનુકૂળ કાર્ય કરે. (આમ ૫ + ૫ + ૫ + ૨૪ + ૨૪ + ૧૪ + ૭ = ૧૩૪ ભેદ વિનય તપના થયા.)

૩. વૈયાવચ્ચ તપ

આહાર, પાણી, ઔષધ આદિથી સેવા કરવી તે વૈયાવચ્ચ. તેના ૧૦ ભેદ. ૧. આચાર્ય, ૨. ઉપાધ્યાય, ૩. નવદીક્ષિત, ૪. રોગી, ૫. તપસ્વી, ૬. સ્થવિર, ૭. સ્વધર્મી, ૮. કુળ, ૯. ગણ, અને ૧૦ સંઘ એ ૧૦ ની વૈયાવચ્ચ (સેવાભક્તિ) કરે.

૪. સ્વાધ્યાય તપ

આત્મ ઉપયોગી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાના હેતુથી મર્યાદાપૂર્વક શાસ્ત્રોનું પઠન પાઠન કરવું. તેના પાંચ ભેદ છે. ૧. વાયણા – સૂત્રાદિની વાંચના લેવી, દેવી. ૨. પુચ્છણા – શંકાના સમાધાન માટે

પ્રશ્ન આદિ પૂછીને નિર્ણય કરવો. ૩. પરિચક્ષણા - ભણેલાં જ્ઞાનને ફેરવતાં રહેવું. ૪. અનુપ્રેક્ષા - સૂત્ર અને અર્થનું ચિંતન કરવું. ૫. ધર્મકથા - પરિષદામાં ચાર પ્રકારની ધર્મકથા કહેવી. (૧) આક્ષેપણી - મોક્ષની નજીક કરે. (૨) વિક્ષેપણી - સંસારથી દૂર કરાવે. (૩) સંવેગણી - વૈરાગ્યભાવને વધારનારી (૪) નિર્વેદણી - વિષય કષાયની અભિલાષા દૂર કરાવી આત્માને વિકાર રહિત બનાવે.

૫. ધ્યાન તપ

કોઈપણ એક જ વિષય પર મનની એકાગ્રતા કરવી તેને ધ્યાન કહે છે. ચાર ધ્યાનના મળીને કુલ ૪૮ ભેદ છે. આર્તધ્યાનના ૪ પાયા, ૪ લક્ષણ, રૌદ્રધ્યાનના ૪ પાયા, ૪ લક્ષણ, ધર્મધ્યાનના ૪ પાયા, ૪ લક્ષણ, ૪ આલંબન, ૪ અનુપ્રેક્ષા, શુકલધ્યાનના ૪ પાયા, ૪ લક્ષણ, ૪ આલંબન, ૪ અનુપ્રેક્ષા. $૮+૮+૧૬+૧૬=૪૮$ ભેદ થાય છે. તેનું વિવેચન ૪ ધ્યાનના થોકડામાં આપેલ છે તેથી અત્રે વિવેચન આપેલ નથી. (થોકડા નં. ૫૭ પાનું ૪૭૪).

૬. કાઉત્સર્ગ (વ્યુત્સર્ગ-કાયોત્સર્ગ) તપ

તેના બે ભેદ. ક. દ્રવ્ય કાયોત્સર્ગ. ખ. ભાવ કાયોત્સર્ગ.

ક. દ્રવ્ય કાયોત્સર્ગ - વ્યુત્સર્ગ એટલે આત્માથી અલગ પદાર્થોનો ત્યાગ. તેના ચાર ભેદ છે. ૧. શરીરના મમત્વનો ત્યાગ કરે. ૨. સંપ્રદાયના મમત્વનો ત્યાગ કરે. ૩. વસ્ત્ર, પાત્ર આદિ ઉપકરણનું મમત્વ ત્યાગે. ૪. આહાર પાણી આદિ પદાર્થોનું મમત્વ ત્યાગે.

ખ. ભાવ કાયોત્સર્ગ - આત્મ ભાવોથી ભિન્ન ભાવોનો ત્યાગ કરવો. તેનાં ૩ ભેદ છે. ૧. કષાય કાયોત્સર્ગ - તે ચાર કષાયનો ત્યાગ કરવો. ૨. સંસાર કાયોત્સર્ગ - તે ચાર ગતિમાં જવાનાં

કારણો બંધ કરવાં તે. ૩. કર્મ કાયોત્સર્ગ – તે ૮ કર્મબંધના કારણો જાણી તેનો ત્યાગ કરવો. આમ કાઉસ્સગ્ગના કુલ ૭ ભેદ થયા.

આભ્યંતર તપના ૫૦ + ૧૩૪ + ૧૦ + ૫ + ૪૮ + ૭
= ૨૫૪ ભેદ થાય છે.

આ રીતે ૧૨ તપના ૨૦+૧૫+૩૦+૯+૧૩+૧૩+૫૦+
૧૩૪ + ૧૦+૫+ ૪૮+૭ = ૩૫૪ કુલ ભેદ થાય છે.

ઈતિ બાર પ્રકારનાં તપ

૯૯. રોહા મુનિના પ્રશ્નોત્તર

શ્રી ભગવતી સૂત્ર શતક ૧, ઉ. ૬

સરળ અને ભદ્રિક પ્રકૃતિવાળા, ઉપશાંત કષાયી રોહા મુનિ જ્ઞાન, ધ્યાનમાં રમણતા કરતા હતા. એકદા તેમણે પ્રભુ મહાવીરને નીચેના પ્રશ્નો કર્યા, પ્રભુએ તેના શા જવાબ આપ્યા ? એ પ્રશ્નોત્તર નીચે મુજબ :

પ્ર. હે ભગવાન ! પહેલાં લોક થયો કે અલોક ?

ઉ. જે પદાર્થની આદિ કે અંત ન જ હોય તેને પહેલાં કે પછી થયાનું કેમ કહેવાય ? લોક અને અલોક બન્ને અનાદિ અનંત છે. કારણકે આકાશ શાશ્વત છે અને આકાશ સાથે ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, જીવાસ્તિકાય, પુદ્ગલાસ્તિકાય અને કાળ એ પાંચે દ્રવ્યો શાશ્વતા છે. એ દ્રવ્યો જેટલા આકાશમાં રહે છે તે લોક છે. બાકીના આકાશને અલોક કહ્યો છે. દ્રવ્યાપેક્ષા એ બધા નિત્ય છે. પર્યાયપેક્ષા અનિત્ય છે માટે જ અનાદિ અનંત શાશ્વત, લોક અલોકનો

બનાવનાર કોઈ નથી.

પ્ર. હે ભગવાન ! જીવ પહેલાં થયા કે અજીવ ?

ઉ. જીવ અને અજીવ બન્ને શાશ્વત પદાર્થ છે. બન્ને અનાદિ કાળથી છે. જો જીવ પહેલાં માનીએ તો આકાશ વિના તે રહે ક્યાં ? ધર્માસ્તિકાય વિના ચાલે કેમ ? અધર્માસ્તિકાય વિના સ્થિર કેમ થાય ? પુદ્ગલાસ્તિકાય વિના કર્મ કાર્ય કેમ ? જો અજીવ પહેલાં હોય તો જીવ વિના ઉપકાર કોનો કરે ? કોના ઉપયોગમાં આવે ? માટે એમાં પહેલાં પછી પણું નથી.

પ્ર. હે ભગવાન ! પહેલાં કૂકડી થઈ કે ઈંડુ ?

ઉ. કૂકડી ને ઈંડુ બન્ને શાશ્વત છે અનાદિ કાળથી છે.

પ્ર. હે પૂજ્ય ! પહેલાં લોકાંત કે અલોકાંત ?

ઉ. બન્ને શાશ્વત છે અનાદિ કાળથી છે.

એવી જ રીતે નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તરમાં પણ શાશ્વત અને અનાદિથી સમજવું.

૧ લોકાંત અને સાતમી નરકનો આકાશાંત.

૨ સાતમી નરકનો આકાશાંત અને સાતમી નરકનો તનવાયુ,

૩ સાતમી નરકનો તનવાયુ અને સાતમી નરકનો ઘનવાયુ,

૪ સાતમી નરકનો ઘનવાયુ અને સાતમી નરકનો ઘનોદધિ,

૫ સાતમી નરકનો ઘનોદધિ અને સાતમી નરકનો પૃથ્વીપિંડ,

૬ સાતમી નરકનો પૃથ્વીપિંડ અને છઠ્ઠી નરકનો આકાશાંત,

એવી જ રીતે તનવાયુ, ઘનવાયુ, ઘનોદધિ અને પૃથ્વીપિંડના

૪ બોલ એમ ૧૦. એવં પાંચમી, ચોથી, ત્રીજી, બીજી અને પહેલી

નરકનાં પાંચ પાંચ બોલ, એમ કુલ મળીને ૩૫ બોલ.

એવં લોકાંત, દ્વીપાંત, જંબુદ્વીપ આદિ અસંખ્યાતા અને લવણાદિ

સમુદ્ર અસંખ્યાતા, એવં ભરતાદિ સર્વ ક્ષેત્ર, સર્વ અલાવા લોકાંત સાથે મેળવી દેવા. તથા નરકાદિ ૨૪ દંડક, ૪૨ દ્રવ્ય, ૯ લેશ્યા, આઠ કર્મ, ત્રણ દૃષ્ટિ, ૪ દર્શન, ૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૪ સંજ્ઞા, ૩ યોગ, ૨ ઉપયોગ, સર્વ દ્રવ્ય, સર્વ પ્રદેશ, સર્વ પર્યાય. એ બધા પ્રશ્નોના ઉત્તર અનાદિ અનંત (શાશ્વતા) છે. હવે ચરમના પ્રશ્ન :-

પ્ર. હે પૂજ્ય ! લોકાંત પહેલાં કે કાળ પહેલાં ?

ઉ. બન્ને શાશ્વત છે, અનાદિ અનંત છે.

જેમ દ્વીપ સમુદ્રોથી કાળસુધી પ્રશ્ન લોકાંત સાથે કર્યા છે, તેમ અલોકાંત સાથે લગાડવા. જેમ લોકાંત અને અલોકાંત સાથે પ્રશ્નોત્તર છે, તેમ જ દ્વીપ સાથે નીચેના સર્વ સંયોગ લગાડવા, પછી દ્વીપને છોડીને સમુદ્ર સાથે, પછી સમુદ્રને છોડી ભરતાદિ ક્ષેત્ર સાથે, યાવત્ પર્યાયથી કાળની સાથે, સર્વ બોલોને લગાડવા. ઉ. અનાદિ અનંત.

ઈશ્વર કર્તૃત્વ માનનારાનું આ પ્રશ્નોથી જ નિરાકરણ થાય છે. કારણ ઈશ્વર કર્મરહિત, નિષ્ક્રિય, અમૂર્તિ, સચ્ચિદાનંદ, સ્વગુણ (જ્ઞાન, દર્શન) યુક્ત છે. જો ઈશ્વર કુંભાર માફક જગતને ઘડવા બેસે તો તેનું ઈશ્વરત્વ જ ન રહે. જગતમાં બે પ્રકારના પદાર્થો છે. શાશ્વતા અને કૃત્રિમ. શાશ્વતાના કોઈ કર્તા નથી અને કૃત્રિમ ચીજો કર્મ સહિત સંસારી જીવો બનાવે છે. સંસારી જીવ કર્મ સહિત છે, તે કર્મજન્ય સુખ દુઃખ ભોગવે છે, તદાનુસાર ક્રિયા કરે છે, અને તે જીવ જ્યારે તપ સંયમથી શુભાશુભ કર્મોનો નાશ કરશે ત્યારે ઈશ્વરરૂપ થશે.

રોહા મુનિ આ પ્રશ્નોત્તરોથી સંતુષ્ટ થઈ જ્ઞાન ધ્યાનમાં લીન થયા. એટલામાં ગૌતમ સ્વામીએ પ્રભુ સાથે નીચે મુજબ પ્રશ્નોત્તર કર્યા.

પ્ર. હે ભગવાન ! લોકસ્થિતિ કેટલા પ્રકારની છે ?

૩. આઠ પ્રકારની છે. (૧) આકાશના આધારે તનવાયુ અને તનવાયુને આધારે ઘનવાયુ છે. (૨) વાયુના આધારે પાણી (ઘનોદધિ) છે. (૩) પાણીના આધારે પૃથ્વી (નર્કના પૃથ્વીપિંડ) છે. (૪) પૃથ્વીના આધારે ત્રસ સ્થાવર જીવો રહેલ છે. (૫) અજીવ – જીવોનો સંગ્રહ (ઉપચરિત નયાપેક્ષા શરીરાદિ અજીવ જીવોનો સંગ્રહ સમજવો). (૬) જીવે કર્મોનો સંગ્રહ કરી રાખ્યો છે. (૭) અજીવનો સંગ્રહ જીવ કરે છે અર્થાત્ જીવ ભાષા – મનપણે પુદ્ગલોનો સંગ્રહ કરે છે. (૮) જીવ કર્મોનો સંગ્રહ કરે છે.

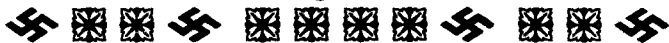
પ્ર. હે પ્રભુ ! એ લોકસ્થિતિ કેવા પ્રકારે છે ?

૩. હે ગૌતમ ! જેમ ચામડાની મસકમાં વાયુ ભરીને મોઢું પાકા દોરાથી બાંધે પછી મધ્ય ભાગે પાકા દોરાથી બંધ લે પછી નીચલો ભાગ વાયુથી ભરેલો રહેવા દઈ ઉપરના વાયુને કાઢીને તેને બદલે પાણી ભરી મોઢું પાકી રીતે બાંધી દે. પછી વચલો બંધ છોડી નાંખે તો પાણી ઉપર હતું ત્યાં જ વાયુના આધારે અદ્ધર રહે એ રીતે વાયુના આધારથી પાણી (ઘનોદધિ) અને પાણીના આધારે પૃથ્વી રહી છે. યાવત્ જીવ કર્મોનો સંગ્રહ કરે છે. એમ સમજવું.

પ્ર. હે ભગવાન ! સૂક્ષ્મ અપકાય હંમેશાં વરસે છે ?

૩. હા. ગૌતમ, સૂક્ષ્મ અપકાય ઊંચી, નીચી, તિચ્છી દિશામાં હંમેશાં વરસે છે, પણ સ્થૂળ અપકાયની જેમ દીર્ઘકાળ ટકતી નથી, દિવસે સૂર્યના તાપમાં જલ્દી નાશ પામે છે, રાત્રિના વખતે કંઈક ટકે છે. માટે સાધુ – સાધ્વી કે વ્રતધારી શ્રાવકો ખુદ્ધી જગાએ રાત્રે રહેતા નથી. કારણવશ જવું પડે તો માથે ઓઢીને ચાલે છે.

ઈતિ રોહા મુનિના પ્રશ્નોત્તર.

૧૦૦. દશ પચ્ચક્ષ્માણ

ઠાણાંગ સૂત્ર ૧૦

૧. નમોક્કાર સહિ

(નવકારશી, દિવસ ચદ્રયા પછી બે ઘડી સુધીનું)

સૂરે ઉગ્ગએ, નમોક્કારેસહિ પચ્ચક્ષ્મામિ, ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં અન્નત્થણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ : સૂર્ય ઉગ્યાથી, નવકાર ગણીને પાળતાં સુધી પચ્ચક્ષ્માણ કરું છું. ચાર પ્રકારના આહાર એટલે અન્ન, પાણી, મેવા, મિઠાઈ, મુખવાસ તેમાં અન્ય આગાર, ઈચ્છા વિના મોઢામાં પડવાથી, અચાનક પડવાથી (એવા આગાર રાખીને ચારે આહારને) વોસરાવું – તજું છું.

૨. પોરસિયં (પહોર દિવસ ચદ્રયા સુધીનું)

સૂરે ઉગ્ગએ, પોરસિયં પચ્ચક્ષ્મામિ ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં, પચ્છન્ન કાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ : 'સહસ્સાગારેણં' સુધીના અર્થ ઉપર મુજબ. પચ્છન્ન કાલેણં – વાદળાં આદિથી વખત ન જણાયેથી, દિસામોહેણં – દિશા ચઢવાથી, સાહુવયણેણં – સાધુના વચનથી, સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં – સર્વ પ્રકારે સમાધિ વર્તતા – ઔષધાદિ – નો આગાર રાખીને, વોસિરામિ – (ચારે આહારને) તજું છું.

૩. પુરિમંઠ (બે પહોર સુધીનું)

સૂરે ઉગ્ગએ, પુરિમંઠ પચ્ચક્ષામિ ચઉવિહં પિ આહારં
અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં,
પચ્છન્ન કાલેણં, દિસામોહેણં, સાહુવયણેણં,
સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ : 'સાહુવયણેણં' સુધીના અર્થ ઉપર મુજબ, વડેરાના
વિનયથી, સર્વ સમાધિ વર્તવાનો આગાર રાખીને, ચારે આહારને
તજું છું.

૪. એકાસણં

એકાસણં પચ્ચક્ષામિ, તિવિહં પિ આહારં, અસણં, ખાઈમં,
સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં સહસ્સાગારેણં, ૧ સાગારિ આગારેણં,
૨ આઉદ્દણંપસારેણં, ૩ ગુરુ અબ્બુઠ્ઠાણેણં, * મહત્તરાગારેણં
સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ : ૧ કારણવશ આસન બદલવું પડે તો, ૨ અંગોપાંગ
સંકોચવા, પસારવાથી, ૩ ગુરુઆદિ પધાર્યે ઊભું થવું પડે તો, (એ
આગારોથી). બીજા અર્થ ઉપર મુજબ.

દુવિહારના પચ્ચક્ષાણ લેવા હોય તે એકાસણંના
પચ્ચક્ષાણમાં દુવિહં પિ આહારં, અસણં, ખાઈમં શબ્દ બોલેવું,
બાકી યથાવત્.

૫. ઠામ ચૌવિહાર એક ટાણાનું

એકઠાણં પચ્ચક્ષામિ, ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં,
ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં, સાગારિ

* સાધુ પચ્ચક્ષાણ લે ત્યારે અહીં 'પરિઠાવણિયાગારેણં'
(પરઠવવું પડે તો) શબ્દ ઉમેરીને બોલવો.

આગારેણં, ગુરુ અબ્ભુકાણેણં, * મહત્તરાગારેણં
સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ ઉપર પ્રમાણે.

૬. આયંબિલ

આયંબિલ પચ્ચક્ખામિ, તિવિહં પિ (ચઉવિહં પિ) આહારં
અસણં, (પાણં) ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં,
સહસ્સાગારેણં, ૧ લેવાલેવેણં, ૨ ગિહત્થસંસઠેણં, ૩ ઉક્ખિત્ત
વિવગ્ગેણં, * મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં,
વોસિરામિ.

અર્થ : ૧ વાસણ ખરડાયેલા લેપાલેપથી, ૨ ગૃહસ્થના ઘી
આદિવાળા હાથ અડવાથી, ૩ વાસણમાં ઘી ગોળ વગેરે મૂકેલા હોય
તે ઉખેડ્યા બાદ ચોટેલ હોય તે લાગવાથી.

૭. તિવિહાર ઉપવાસ (અભત્તઠં)

સૂરે ઉગ્ગએ અભત્તઠં પચ્ચક્ખામિ, તિવિહં પિ આહારં
અસણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં સહસ્સાગારેણં *,
મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

ચઉવિહારા અભત્તઠં (ઉપવાસ)

સૂરે ઉગ્ગએ અભત્તઠં પચ્ચક્ખામિ, ચઉવિહં પિ આહારં
અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં સહસ્સાગારેણં,
મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

૮. દિવસ ચરિમં (સૂર્યાસ્ત સમયે ચઉવિહાર)

દિવસ ચરિમં પચ્ચક્ખામિ, ચઉવિહં પિ આહારં અસણં,
પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં,
મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

૯. નિવિગહિય (વિગય રહિત લૂખું ૧ વાર જમવાનું)

નિવિગહિયં પચ્ચક્રખામિ, ચઉવિહં પિ આહારં, અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણ્ણાભોગેણં, સહસ્સાગારેણં, લેવાલેવેણં, ગિહત્થસંસટ્ટેણં, ઉક્ખિત વિવગ્ગેણં, ૧ પદુચ્ચમક્રખેણં, * મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

અર્થ : ૧ મોણ દીધેલું હોય તેનો આગાર.

૧૦. અભિગ્ગહ

અભિગ્ગહં પચ્ચક્રખામિ, ચઉવિહં પિ આહારં અસણં, પાણં, ખાઈમં, સાઈમં, અન્નત્થણ્ણાભોગેણં સહસ્સાગારેણં, મહત્તરાગારેણં સવ્વસમાહિવત્તિયાગારેણં, વોસિરામિ.

પચ્ચક્રખાણ પારવાની વિધિ

ઉપર બતાવેલમાંથી કોઈ પણ પચ્ચક્રખાણ લીધા હોય તો તેને નીચે મુજબ પારવા. જે પચ્ચક્રખાણ (તેનું નામ બોલવું) લીધા હતાં તે પૂરાં થતાં પાણું છું તેના વિષે સમ્મં કાએણં, ન ફાસિયં ન પાલિયં, ન તીરિયં, ન કિટ્ટિયં, ન સોહિયં, ન આરાહિયં, આણાએ, અણુપાલિયં ન ભવઈ, તસ્સ મિચ્છામિ દુક્કં. તણ નવકાર ગણવા.

ઈતિ દશ પચ્ચક્રખાણ.

૧૦૧. કર્મ પદ્ધતિઓની સ્થિતિ તથા આભાધાકાળ

૧૨૧

શ્રી બૃહદ જૈન થોક સંગ્રહ

શ્રી પન્નવણા સૂત્ર પદ ૨૩, ઉ. ૨

પદ્ધતિ	કર્મની પ્રકૃતિનું નામ	જથ્થન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	આભાધાકાળ
(૧૪)	૫ જ્ઞાનાવરણીય, ૪ દર્શનાવરણીય, ૫ અંતરાય એ ૧૪.			
	(૧) સમુ. જીવ, સંજી પંચેન્દ્રિય અંતર્મુહૂર્ત	૩/૭ સાગરમાં પલ્થનો અસં.મો ભાગ ઊણી	૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ	૩૦૦૦ વર્ષ
	(૨) એકેન્દ્રિય	૨૫ સાગરના ૩/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૩/૭ સાગરોપમની	
	(૩) બેઠેન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૩/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૩/૭ ભાગ	
	(૩) તેઠેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૩/૭ ભાગમાં "	૫૦ સાગરના ૩/૭ ભાગ	
(૬)	(૪) ચૌરેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૩/૭ ભાગમાં "	સો સાગરના ૩/૭ ભાગ	
	(૫) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૩/૭ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૩/૭ ભાગ	
(૬)	૫ નિદ્રા (દર્શનાવરણીયકર્મની), ૧ અશાતાવેદનીય એ ૬.			
	(૧) સમુ. જીવ થી અસંજી પં. અસંખ્યાતમો ભાગ ઊણી	૧ સાગરના ૩/૭ ભાગમાં પલ્થનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઊણી	ઉત્કૃષ્ટ ઉપરવત્ અલગ અલગ જાણવી.	૩૦૦૦ વર્ષ

જે કર્મની જેટલા કોડાકોડી સાગરોપમની સ્થિતિ હોય છે તે કર્મનો તેટલા જ ૧૦૦ વર્ષનો આભાધાકાળ હોય છે. જે કર્મની સ્થિતિ કોડાકોડી સાગરોપમની અંદર છે તેનો આભાધાકાળ અંતર્મુહૂર્ત હોય છે. આયુષ્ય કર્મનો આભાધાકાળ જથ્થન્ય અંતર્મુહૂર્ત, ઉત્કૃષ્ટ કોડપૂર્વનો ત્રીજો ભાગ છે. (પન્નવણા સૂત્ર ટીકા ૪૭૮ - ૪૭૯)

(૨) સંજી પંચેન્દ્રિય	અંતઃકોડાકોડી સાગર (અ.કો.કો.સા. — એક સાગરમાં કંઈક ઊણી)	૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ વર્ષ	૩૦ કોડાકોડી સાગરોપમ વર્ષ
(૧) ઈર્ષ્યાપથિક શાતાવેદનીયની સાપંરાપિક શાતુવેદનીયની	ભે સમયની	ભે સમયની	ભે સમયની
(૧) સમુ. જીવ, સંજી પંચેન્દ્રિય	૧૨ મુહૂર્ત	૧૫૦૦ વર્ષ	૧૫૦૦ વર્ષ
(૨) એકેન્દ્રિય	૩/૧૪ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૩/૧૪ સાગરની	૩/૧૪ સાગરની
(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	૨૫ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ
(૩) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	૫૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ
(૪) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં "	૧૦૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	૧૦૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ
(૫) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં "	હજાર સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	હજાર સાગરના ૩/૧૪ ભાગ
(૧૨) અનંતાનુબંધી, અપ્રત્યાખ્યાની, પ્રત્યાખ્યાનાવરણીય ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ૧૨.	૪/૭ સાગરમાં પલ્યનો અસં. ભાગ ઊણી	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦ વર્ષ
(૧) સમુ. જીવ,	૪/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૪/૭ સાગરની	૪/૭ સાગરની
(૨) એકેન્દ્રિય	૨૫ સાગરના ૪/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૪/૭ ભાગ	૨૫ સાગરના ૪/૭ ભાગ
(૩) બેઈન્દ્રિયની	૫૦ સાગરના ૪/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૪/૭ ભાગ	૫૦ સાગરના ૪/૭ ભાગ
(૩) તેઈન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૪/૭ ભાગમાં "	૧૦૦ સાગરના ૪/૭ ભાગ	૧૦૦ સાગરના ૪/૭ ભાગ
(૪) ચૌરેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૪/૭ ભાગમાં "	હજાર સાગરના ૪/૭ ભાગ	હજાર સાગરના ૪/૭ ભાગ
(૫) અસંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦ વર્ષ
(૬) સંજી પંચેન્દ્રિય			

પ્રકૃતિ	કર્મની પ્રકૃતિનું નામ	જથ્થન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	આભાધાકાળ
(૧)	સંજવલનનો કોષ સમુ. જીવથી સંજી પંચે. સુધી	૨ મહિના	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦ વર્ષ
(૧)	સંજવલનનું માન સમુ. જીવથી સંજી પંચે. સુધી	૧ મહિના	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦ વર્ષ
(૧)	સંજવલનની માયા સમુ. જીવથી સંજી પંચે. સુધી	૧૫ દિવસ	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦ વર્ષ
(૧)	સંજવલનનો લોભ સમુ. જીવથી સંજી પંચે. સુધી	અંતમુહૂર્ત	૪૦ કો. કો. સા.	૪૦૦૦
(૩)	હાસ્ય, રતિ } (૧) સમુ. જીવ, પુરુષવેદ } (૧) સમુ. જીવ, (૨) એકેન્દ્રિય (૩) બેઈન્દ્રિયની (૪) તેઈન્દ્રિય (૫) ચૌરેન્દ્રિય (૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય (૭) સંજી પંચેન્દ્રિય (હા, રતિ) " " " પુરુષવેદ	૧/૭ સાગર ૮ વર્ષ ૧/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી ૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી ૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી ૧૦૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં " હજાર સાગરના ૧/૭ ભાગમાં " અં. કો. કો. સા. ૮ વર્ષ	૧/૭ સાગરની ૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગ ૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગ સો સાગરના ૧/૭ ભાગ હજાર સા.ના ૧/૭ ભાગ ૧૦ કો. કો. સા. ૧૦ કો. કો. સા.	૧૦૦૦ વર્ષ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ ૧૦૦૦ વર્ષ

(૪૪) અરતિ, લય, શોક, દુર્ગણા, નપુંસકવેદ (મોહનીય કર્મની પ), તિર્યચગતિ, તિર્યાનુપૂર્વી, એકેન્દ્રિય, પંચેન્દ્રિય, ઓદારિક શરીર / અંગોપાંગ / બંધન / સંઘાતન, તેજસ શરીર / બંધન / સંઘાતન, કર્મણ શરીર / બંધન / સંઘાતન, ઠ અશુભ સ્પર્શ (ખરખરો, ભારે, ટાઢો, લૂખો), દુરભિગંધ, સ્થાવરદશકની ઓ (સ્થાવરનામ, અસ્થિરનામ, અશુભનામ, દુર્ભાગ્યનામ, દુઃસ્વરનામ, અનાદેયનામ, અયશોકીર્તિનામ,) પ્રત્યેક પ્રકૃતિ ઓ (પરાધાતનામ, ઉચ્ચવાસનામ, આતાપનામ, ઉદ્યોતનામ, અગુરુલઘુનામ, નિર્માણનામ, ઉપધાતનામ,) ત્રસદશકની ઠ (ત્રસનામ, બાદરનામ, પ્રત્યેકનામ, પર્યાપ્તનામ,) અશુભવિધાયગતિ (નામ કર્મની ડડ), નીચગોત્ર, કુલ ઠ પ્રકૃતિ.

(૧) સમુ. જીવ	૨/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૨૦ કો. કો. સા.	૨૦૦૦
(૨) એકેન્દ્રિય	૨/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૨/૭ સાગરની	વર્ષ
(૩) બેઠંન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૨/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૨/૭ ભાગ	
(૪) તેઠંન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૨/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૨/૭ ભાગ	
(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૨/૭ ભાગમાં "	સો સાગરના ૨/૭ ભાગ	
(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૨/૭ ભાગમાં "	હજાર સાગરના ૨/૭ ભાગ	
(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૨૦ કો. કો. સા.	૨૦૦૦
(૩) સ્ત્રી વેદ (મોહનીય કર્મની), મનુષ્યગતિ, મનુષ્યાનુપૂર્વી (નામ કર્મની)			
(૧) સમુ. જીવ,	૩/૧૪ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૫ કોડકોડી સાગર	૧૫૦૦
(૨) એકેન્દ્રિય	૩/૧૪ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૩/૧૪ સાગરની	વર્ષ
(૩) બેઠંન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	

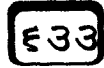
પ્રકૃતિ	કર્મની પ્રકૃતિનું નામ	જથ્થાન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	આભાધાકાળ
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં "	સો સાગરના ૩/૧૪ ભાગ	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૩/૧૪ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૩/૧૪ ભાગ	
	(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૧૫ કો. કો. સા.	૧૫૦૦ વર્ષ
(૧)	મિથ્યાત્વ મોહનીય			
	(૧) સમુ. જીવ	૧ સાગરમાં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	૭૦ કો. કો. સા.	૭૦૦૦ વર્ષ
	(૨) એકેન્દ્રિય	૧ સાગરમાં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	૧ સાગરની	
	(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરમાં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	૨૫ સાગરની	
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરમાં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	૫૦ સાગરની	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	સો સાગરમાં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	૧૦૦ સાગરની	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સા.માં પ. નો અસં. મો ભાગ ઊણી	હજાર સાગરની	
	(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૭૦ કો. કો. સા.	૭૦૦૦ વર્ષ
(૧)	મિશ્ર મોહનીયક્ર. સંજી પંચે.	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત	
(૧)	સમક્રિત મોહક્ર. સંજી પંચે.	અંતર્મુહૂર્ત	અંતર્મુહૂર્ત	
(૨)	નારકી / દેવતા (આયુષ્ય) :	(નારકી, નારકીનું કે દેવનું તથા દેવ, નારકીનું કે દેવનું આયુષ્ય બાંધતા નથી)	૧ કોડપૂર્વને ૬ માસ અધિક	
	(૧) મનુ.નું આયુ. બાંધે તો	પ્રત્યેક માસ ને છ માસ અધિક	૧ કોડપૂર્વને ૬ માસ અધિક	
	(૨) તિર્ય.નું આયુ. બાંધે તો	૬ માસ અંતર્મુહૂર્ત અધિક	૧ કોડપૂર્વને ૬ માસ અધિક	
	ક્ર મિશ્રમોહ. અને સમક્રિત મોહ.નો બંધ એકેન્દ્રિય થી પંચેન્દ્રિય કરતા નથી			

(૧)	તિર્યચ (આયુષ્ય કર્મની) (૧) નરકનું આયુ. બાંધે તો (૨) દેવનું આયુ. બાંધે તો (૩) તિ./મનુ.નું આ. બાંધે તો	૧૦,૦૦૦ વર્ષ, અંતર્મુહૂર્ત અધિક ૧૦,૦૦૦ વર્ષ, અંતર્મુહૂર્ત અધિક અંતર્મુહૂર્ત	૩૩ સા., કો.પૂ.નો ત્રીજો ભાગ અધિક ૧૮ સા., કો.પૂ.નો ત્રીજો ભાગ અધિક ૩ પલ્લ, કો.પૂ.નો ત્રીજો ભાગ અધિક
(૧)	મનુષ્ય (આયુષ્ય કર્મની) (૧) નરક/દિવ આયુ. બાંધે તો (૨) તિ./મનુ.નું આ. બાંધે તો	૧૦,૦૦૦ વર્ષ, પ્રત્યેક માસ અધિક અંતર્મુહૂર્ત	૩૩ સા., કો.પૂ.નો ત્રીજો ભાગ અધિક ૩ પલ્લ, કો.પૂ.નો ત્રીજો ભાગ અધિક
(૬)	નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, વૈક્રિય શરીર, વૈક્રિય અંગોપાંગ/ બંધન/ સંઘાતન (નામકર્મની) એ દ. (૧) સમુ. જીવ, અસં. પંચે. (૨) એકે., બેઈ., તેઈ., ચૌરે., (૩) સંજી પંચે.	૧૦૦૦ સા.ના ૨/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી નથી બાંધતા અં. કો. કો. સા.	૨૦ કો. કો. સા. નથી બાંધતા ૨૦ કો. કો. સા.
(૨)	દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી (નામકર્મની) (૧) સમુ. જીવ, (૨) એકે., બેઈ., તેઈ., ચૌરે., (૩) અસં. પંચે. (૪) સંજી પંચે.	૧૦૦૦ સા.ના ૨/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી નથી બાંધતા ૧૦૦૦ સા.ના ૨/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી અં. કો. કો. સા.	૧૦ કો. કો. સા. નથી બાંધતા ૧૦૦૦ સા.નો ૨/૭ ભાગ ૧૦ કો. કો. સા.
(૬)	બૈર્ષ્ટ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચૌરેન્દ્રિય, સૂક્ષ્મ નામ, સાધારણ નામ, અપર્યાપ્ત નામ (નામકર્મની) એ દ. (૧) સમુચ્ચય જીવ,	૧ સા.ના ૮/૩૫ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૧૮ કો. કો. સા.

પ્રકૃતિ	કર્મની પ્રકૃતિનું નામ	જથ્થન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	આભાષાકાળ
	(૨) એકેન્દ્રિય	૯/૩૫ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૯/૩૫ સાગરની	
	(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગ.ના ૯/૩૫ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૯/૩૫ ભાગ	
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગ.ના ૯/૩૫ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૯/૩૫ ભાગ	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૯/૩૫ ભાગમાં "	સો સાગરના ૯/૩૫ ભાગ	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૯/૩૫ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૯/૩૫ ભાગ	૧૮૦૦
	(૭) સંજી પંચે.	અં. કો. કો. સા.	૧૮ કો. કો. સા.	વર્ષ
(૫)	ચાર શુભ સ્પર્શ (સુવાળો, હલકો, ઊનો, સ્નિગ્ધ), સુરભિગંધ (નામકર્મની) એ પ.			૧૦૦૦
	(૧) સમુચ્ચય જીવ	૧/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૦ કો. કો. સા.	વર્ષ
	(૨) એકેન્દ્રિય	૧/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧/૭ સાગરની	
	(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગ	
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગ	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં "	૧૦૦ સાગરના ૧/૭ ભાગ	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૧/૭ ભાગમાં "	હજાર સાગરના ૧/૭ ભાગ	૧૦૦૦
	(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૧૦ કો. કો. સા.	વર્ષ
(૫)	આહારક શરીર / અંગોપાંગ / બંધન / સંઘાતન, તીર્થંકર નામ (નામકર્મની) એ પ.			૧૦૦૦
	(૧) સમુ. જીવ, સંજી પંચે.	અં. કો. કો. સા.	અં. કો. કો. સા.	વર્ષ
(૨)	ધોળો વર્ણ, મીઠો રસ (નામકર્મની) એ ૨.			નથી

(૧) સમુચ્ચય જીવ	૪/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૦ કો. કો. સા.	૧૦૦૦ વર્ષ
(૨) એકેન્દ્રિય	૪/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૪/૨૮ સાગરની	
(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગ.ના ૪/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૪/૨૮ ભાગ	
(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગ.ના ૪/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૪/૨૮ ભાગ	
(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૪/૨૮ ભાગમાં "	સો સાગરના ૪/૨૮ ભાગ	
(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૪/૨૮ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૪/૨૮ ભાગ	
(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૧૦ કો. કો. સા.	૧૦૦૦ વર્ષ
(૨) પીળો વર્ણ, ખાટો રસ (નામકર્મની) એ ર.			
(૧) સમુચ્ચય જીવ	૫/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	સાડાબાર કો. કો. સા.	૧૨૫૦ વર્ષ
(૨) એકેન્દ્રિય	૫/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૫/૨૮ સાગરની	
(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગ.ના ૫/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૫/૨૮ ભાગ	
(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગ.ના ૫/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૫/૨૮ ભાગ	
(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૫/૨૮ ભાગમાં "	સો સાગરના ૫/૨૮ ભાગ	
(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૫/૨૮ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૫/૨૮ ભાગ	
(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	સાડા બાર કો. કો. સા.	૧૨૫૦ વર્ષ
(૨) લાંબ વર્ણ, કસાયેલો રસ (નામકર્મની) એ ર.			
(૧) સમુચ્ચય જીવ	૬/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૫ કો. કો. સા.	૧૫૦૦ વર્ષ
(૨) એકેન્દ્રિય	૬/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૬/૨૮ સાગરની	

પ્રકૃતિ	કર્મની પ્રકૃતિનું નામ	જથ્થન્ય સ્થિતિ	ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ	આભાષાકાળ	
(૨)	(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૬/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૬/૨૮ ભાગ	૧૫૦૦	
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૬/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૬/૨૮ ભાગ	વર્ષ	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૬/૨૮ ભાગમાં "	સો સાગરના ૬/૨૮ ભાગ	૧૭૫૦	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૬/૨૮ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૬/૨૮ ભાગ	વર્ષ	
	(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૧૫ કો. કો. સા.	૧૭૫૦	
	નીલો વર્ણ, કડવો રસ (નામકર્મની) એ. ર.				
	(૧) સમુચ્ચય જીવ	૭/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	સાડા સત્તર કો. કો. સા.	૧૭૫૦	
(૨) એકેન્દ્રિય	૭/૨૮ સાગ.માં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૭/૨૮ સાગરની	વર્ષ		
(૨)	(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગ.ના ૭/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૭/૨૮ ભાગ	૧૭૫૦	
	(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગ.ના ૭/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૭/૨૮ ભાગ	વર્ષ	
	(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૭/૨૮ ભાગમાં "	સો સાગરના ૭/૨૮ ભાગ	૧૭૫૦	
	(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૭/૨૮ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૭/૨૮ ભાગ	વર્ષ	
	(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	સાડા સત્તર કો. કો. સા.	૨૦૦૦	
	કાંજો વર્ણ, તીખો રસ (નામકર્મની) એ. ર.				
	(૧) સમુચ્ચય જીવ	૮/૨૮ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૨૦ કો. કો. સા.	૨૦૦૦	
(૨) એકેન્દ્રિય	૮/૨૮ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૮/૨૮ સાગરની	વર્ષ		

(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૮/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૮/૨૮ ભાગ
(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૮/૨૮ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૫૦ સાગરના ૮/૨૮ ભાગ
(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૮/૨૮ ભાગમાં "	સો સાગરના ૮/૨૮ ભાગ
(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૮/૨૮ ભાગમાં "	હજાર સા.ના ૮/૨૮ ભાગ
(૭) સંજી પંચેન્દ્રિય	અં. કો. કો. સા.	૨૦ કો. કો. સા.
(૮) ત્રસ દશકની છ (સ્થિર, શુભ, સૌભાગ્ય, સુસ્વર, આદેય, યશોકીર્તિનામ,)	શુભ વિહાય ગતિ, ઉચ્ચગોત્ર એ ૮.	
યશોકીર્તિ, ઉચ્ચગોત્ર-સમુ જીવ	૮ મુહૂર્ત	૧૦૦૦
શેષ ૬ - સમુ. જીવ	૧/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૦ કો. કો. સા.
(૨) એકેન્દ્રિય	૧/૭ સાગરમાં પ. નો અ. મો ભાગ ઊણી	૧૦૦૦
(૩) બેઈન્દ્રિયની	૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૧/૭ સાગરની
(૪) તેઈન્દ્રિય	૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં પ. અ. ઊણી	૨૫ સાગરના ૧/૭ ભાગ
(૫) ચૌરેન્દ્રિય	૧૦૦ સાગરના ૧/૭ ભાગમાં "	૫૦ સાગરના ૧/૭ ભાગ
(૬) અસંજી પંચેન્દ્રિય	હજાર સાગરના ૧/૭ ભાગમાં "	સો સાગરના ૧/૭ ભાગ
(૭) સંજી પંચે. (યશો. ઉચ્ચ.)	૮ મુહૂર્ત	૧૦૦૦
શેષ ૬	અં. કો. કો. સા.	૧૦ કો. કો. સા.

(૧૨) છ-સંઘયજ્ઞ તથા છ સંઠાણ એ બાર પ્રકૃતિઓ સમુ. જીવ જઘન્ય અનુક્રમે (૧ સંઘયજ્ઞ તથા ૧ સંઠાણ)

૧૪૮ ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ સાગરમાં પલ્વના અસંખ્યાતમા ભાગ ઊણી

તથા ઉત્કૃષ્ટ અનુક્રમે ૧૦, ૧૨, ૧૪, ૧૬, ૧૮, ૨૦ કો. કો. સા. ની બાંધે છે. આબાધાકાળ ૧૦૦૦, ૧૨૦૦, ૧૪૦૦, ૧૬૦૦, ૧૮૦૦, ૨૦૦૦ વર્ષનો છે. એ ૧૨ પ્રકૃતિઓ એકેન્દ્રિય ઉત્કૃષ્ટ અનુક્રમે ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ સાગરની, બેઈન્દ્રિય અનુક્રમે ૨૫ સાગરના ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ ભાગની, તેઈન્દ્રિય અનુક્રમે ૫૦ સાગરના ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ ભાગની, ચૌરેન્દ્રિય અનુક્રમે ૧૦૦ સાગરના ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ ભાગની, અસંજી પંચે. અનુક્રમે ૧૦૦૦ સાગરના ૫/૩૫, ૬/૩૫, ૭/૩૫, ૮/૩૫, ૯/૩૫ તથા ૧૦/૩૫ ભાગની બાંધે છે. જઘન્ય પોતપોતાની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિમાં પલ્યનો અસંખ્યાતમો ભાગ ઊણી બાંધે છે. સંજી પંચે. આ ૧૨ પ્રકૃતિઓ જઘ. અં. કો. કો. સા. , ઉત્. અનુક્રમે ૧૦, ૧૨, ૧૪, ૧૬, ૧૮, ૨૦ કો. કો. સા. ની બાંધે છે. આબાધાકાળ ૧૦૦૦, ૧૨૦૦, ૧૪૦૦, ૧૬૦૦, ૧૮૦૦, ૨૦૦૦ વર્ષનો છે.

ઈતિ કર્મ પ્રકૃતિઓની સ્થિતિ તથા આબાધાકાળ.

ચૌભંગી

શ્રી ઠાણાંગ સૂત્ર ચોથે ઠાણે

૧. ચાર પ્રકારના ઘડા - ૧. અમૃતનો ઘડો અમૃતનું ઢાંકણું.
૨. અમૃતનો ઘડો વિષનું ઢાંકણું. ૩. વિષનો ઘડો ને અમૃતનું ઢાંકણું.
૪. વિષનો ઘડો ને વિષનું ઢાંકણું. એ ઘડાના દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ છે, તે કહે છે - ૧. એક પુરૂષ મનમાં નિર્મળો ને મોઢે પણ મધુરી ભાષા બોલે. ૨. એક પુરૂષ મનનો મેલો અને મોઢાનો મીઠો. ૩. એક

મોઢે કડવા બોલો અને મનમાં મીઠો. ૪. એક મોઢે કડવા બોલો અને મનમાં મેલો.

૨. ચાર જાતનાં ફૂલ – ૧ ફૂલ સુગંધે કરીને સહિત અને રૂપે કરીને પણ સહિત ચંપા, ગુલાબનું ફૂલ. ૨. એક ફૂલ સુગંધ સહિત છે પણ રૂપ નહીં તે બોરસલી, પોયણનું ફૂલ. ૩. એક ફૂલ રૂપ સહિત છે પણ સુગંધ નથી તે આવળનું ફૂલ. ૪. એક ફૂલને રૂપ નથી અને સુગંધ નથી તે આકડા ધતુરાનું ફૂલ. એ દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ છે, તે કહે છે – ૧. એક પુરૂષ રૂપ સહિત છે પણ શીલ સહિત નથી તે બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તીની પેરે. ૨. એક પુરૂષ શીલ સહિત છે પણ રૂપ નથી તે હરીકેશી અણગારની પેરે. ૩. એક પુરૂષ રૂપવંત છે અને શીલવંત પણ છે તે ભરત રાજાની પેરે. ૪. એક પુરૂષને રૂપ નથી અને શીલ એટલે ભલો આચાર પણ નથી તે કાળસૂર્યા કસાઈની પેરે.

૩. ચાર પ્રકારના શ્રાવક – ૧. સાધુને, માતાપિતા સમાન, ૨. ભાઈબંધ સમાન, ૩. ભાઈ સમાન, ૪. શોક્ય સમાન. ચાર પ્રકારના શ્રાવક ૧. અરીસા સરખા શ્રાવક તે સાધુ જેવું સિદ્ધાંત કહી સંભળાવે તેવું પાછું ફરી કહી બતાવે. ૨. બીજા ધ્વજા સરીખા, તે વિચિત્ર દેશના સાંભળી મન આઘુંપાછું થઈ જાય. ૩. ત્રીજા ઠૂંઠ, યાંભલા સરખા, તે લીધી વાત ખોટી ઠરે છતાં પણ મૂકે નહીં. ૪. ચોથા કાંટા સરખા, શિખામણ દેનારને પણ સામાં વચન કહી દુઃખ દે.

૪. ચાર પ્રકારના કરંડીયા – ૧. રાજનો કરંડીયો તે સમાન તીર્થંકર દેવ. ૨. વ્યવહારીઆનો કરંડીયો તે સમાન ગણધર દેવ. ૩. વેશ્યાનો કરંડીયો તે સમાન અન્યદર્શની. ૪. ચંડાલનો કરંડીયો તે સમાન જંત્ર મંત્ર કરનાર સાધુ.

૫. ચાર કષાય – કઈ કઈ જગ્યાએ લાભે તે કહે છે. ૧. નારકીમાં

કોષ ઘણો, ૨. મનુષ્યમાં માન ઘણું, ૩. તિર્યંચમાં માયા ઘણી, ૪. દેવતામાં લોભ ઘણો.

૬. ચાર જાતના અજીર્ણ — ૧. તપશ્યાનું અજીર્ણ કોષ, ૨. જ્ઞાનનું અજીર્ણ અભિમાન, ૩. કામનું અજીર્ણ નિંદાકૂથલી, ૪. પેટનું અજીર્ણ, અધિક અન્ન ખાય તે.

૭. ચાર પ્રકારના ઝાડ પરિવાર સહિત — ૧. એક શાલીનું ઝાડ અને શાલીનો પરિવાર તે આદિનાથ અને ભરત ચક્રવર્તીની પેરે. ૨. એક શાલીનું ઝાડ અને એરંડાનો પરિવાર તે ગર્ગાચાર્ય અને શિષ્યની પેરે. ૩. એરંડાનું ઝાડ અને શાલીનો પરિવાર તે ઈંગાલમર્દન આચાર્ય અને શિષ્યની પેરે. ૪. એક એરંડાનું ઝાડ અને એરંડાનો પરિવાર તે કાળસૂર્યા કસાઈ અને તેના પરિવારની પેરે.

૮. ચાર પ્રકારના મેઘ — ૧. એક મેઘ ગાજે પણ વરસે નહીં. ૨. એક મેઘ વરસે પણ ગાજે નહીં. ૩. એક મેઘ ગાજે અને વરસે. ૪. એક મેઘ ગાજે નહીં વરસે પણ નહીં તે ઠાલાં વાદળાં. એ દૃષ્ટાંતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ કહ્યા તે કહે છે. ૧. એક પુરૂષ અભિમાન કરે પણ દાન કરે નહીં. ૨. એક પુરૂષ દાન આપે પણ અભિમાન કરે નહીં. ૩. એક પુરૂષ દાન પણ આપે અને અભિમાન પણ કરે. ૪. એક પુરૂષ દાન પણ આપે નહીં અને અભિમાન કરે નહીં.

૯. ચાર પ્રકારના મેઘ — ૧. એક મેઘ કાળે વરસે પણ અકાળે વરસે નહીં. ૨. એક મેઘ અકાળે વરસે પણ કાળે વરસે નહીં. ૩. એક કાળે પણ વરસે અને અકાળે પણ વરસે. ૪. એક કાળે પણ વરસે નહીં અને અકાળે પણ વરસે નહીં. એવી રીતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ કહ્યા તે કહે છે. ૧. એક પુરૂષ જરૂરિયાતવાળાને દાન આપે પણ અજરૂરિયાતવાળાને દાન આપે નહીં. ૨. એક પુરૂષ જરૂરિયાત ન

હોય તેને દાન દે પણ જરૂરિયાત વાળાને દાન દે નહીં. ૩. એક જરૂરિયાતવાળાને દાન દે અને અજરૂરિયાતવાળાને પણ દાન દે. ૪. એક જરૂરિયાતવાળાને દાન દે નહીં અને અજરૂરિયાતવાળાને પણ દાન દે નહીં.

૧૦. ચાર પ્રકારના મેઘ — ૧. એક મેઘ ક્ષેત્રમાં વરસે પણ ખારમાં વરસે નહીં. ૨. એક ખારમાં વરસે પણ ક્ષેત્રમાં વરસે નહીં. ૩. એક ક્ષેત્રમાં વરસે અને ખારમાં વરસે. ૪. એક ક્ષેત્રમાં પણ વરસે નહીં અને ખારમાં પણ વરસે નહીં. એ રીતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ જાણવા. ૧. એક પુરૂષ સુપાત્રને દાન દે પણ કુપાત્રને દાન દે નહીં. ૨. એક પુરૂષ કુપાત્રને દાન દે પણ સુપાત્રને દે નહીં. ૩. એક પુરૂષ સુપાત્રને દાન દે અને કુપાત્રને પણ દાન દે. ૪. એક પુરૂષ સુપાત્રને પણ દાન દે નહીં અને કુપાત્રને પણ દાન દે નહીં તે કૃપણ.

૧૧. ચાર પ્રકારના મેઘ — ૧. એક મેઘ એકવાર વરસે અને તેમાં દશ હજાર વર્ષ સુધી અન્ન નીપજે. ૨. એક મેઘ એકવાર વરસે અને હજાર વર્ષ સુધી અન્ન નીપજે. ૩. એક મેઘ એક વાર વરસે અને દશ વર્ષ સુધી અન્ન નીપજે. ૪. એક મેઘ ઘણીવાર વરસે અને એકવાર ધાન્ય નીપજે. તે પાંચમા આરાનો મેઘ. એ દૃષ્ટાંત પુરૂષ ઉપર ઉતારે છે. ૧. સંયતી રાજાએ તથા ગજસુકુમારે એકવાર દેશના સાંભળી રાજ્ય છોડી દીક્ષા લીધી. ૨. પરદેશી રાજા કેશીકુમારની એકવાર વાણી સાંભળી અને બાર વ્રતધારી શ્રાવક થયા. ૩. શ્રેણિક રાજા એકવાર વાણી સાંભળી સમકિતિ થયા. ૪. પાંચમા આરાના જીવ ઘણીવાર સાંભળે પણ દ્રઢતા રહેવી ઘણી કઠણ. કારણકે સાંભળે ત્યાં સુધી દ્રઢતા તે ચોથા મેઘ સમાન જાણવા.

૧૨. ચાર પ્રકારનાં બળ — ૧. એક એક જીવને તપશ્યાનું

બળ છે પણ આહારનું બળ નહીં. ૨. એક એકને આહારનું બળ છે પણ તપશ્યાનું નહીં. ૩. એક એકને આહારનું બળ છે અને તપશ્યાનું પણ બળ છે. ૪. એક એકને આહારનું બળ પણ નથી અને તપશ્યાનું બળ પણ નથી તે માંદો.

૧૩. ચાર પ્રકારનાં ગોળા — ૧. એક માખણનો ગોળો તે તડકે તરત ઓગળી જાય. તેમ એક એક પુરુષ કોઈનાં માઠાં વચન સાંભળી તરત ધર્મ છોડી દે. ૨. એક લાખનો ગોળો તે તડકે ઓગળે નહીં પણ અગ્નિ પાસે મૂકીએ તો તે ઓગળી જાય. તેમ એક એક પુરુષ વચન સાંભળી ધર્મ છોડે નહીં પણ ગાળ, મહેણાં સાંભળી ધર્મ છોડી દે. ૩. એક લાકડાનો ગોળો તે તડકે, અગ્નિની પાસે મૂકવાથી ઓગળે નહીં પણ અગ્નિમાં નાંખ્યે બળે તેમ વચન સાંભળી ધર્મ મૂકે નહીં, મારકૂટ કરે તે વારે ધર્મ છોડે. ૪. એક માટીનો ગોળો, તે તાપમાં નાંખે તે વારે વિશેષ પાકો થાય, પણ ઓગળે નહીં, તેમ એક પુરુષને કોઈ દુઃખ દે ત્યારે ધર્મમાં વધારે દૃઢતા થાય, પણ ધર્મ મૂકે નહીં, કામદેવ શ્રાવકવત્.

૧૪. ચાર પ્રકારના પુરુષ — ૧. એક પુરુષને ધર્મ વહાલો છે પણ દૃઢતા નહીં. આપદા વખતે નાસી જાય. ૨. એકને ધર્મ વહાલો પણ છે અને દૃઢતા પણ છે. ૩. એકને ધર્મ ઉપર દૃઢતા છે પણ ધર્મ વહાલો નથી, એટલે દર રોજ ધર્મ બની શકતો નથી, અવસરે ધર્મનું કામ કરે છે. ૪. એકને ધર્મ વહાલો પણ નથી અને દૃઢતા પણ નથી, તે પર્યુષણનાં પારણા ખાનાર શ્રાવકો.

૧૫. ચાર પ્રકારના પુરુષ — ૧. એક પુરુષ બહારથી નાહી ધોઈ ઊજળો પણ માંહી કપટ, મેલે કરીને સહિત. ૨. એક પુરુષ બહાર મેલો પણ માંહી નિર્મળો. ૩. એક પુરુષ બહાર પણ ઊજળો અને માંહી

પણ ઊજળો. ૪. એક પુરૂષ બહાર પણ મેલો અને અંદર પણ મેલો.

૧૬. ચાર પ્રકારના પુત્ર — ૧. એક પુત્ર પિતા થકી અધિક, તે ઋષભદેવના પુત્ર ભરતની પેરે. ૨. એક પુત્ર પિતાથી હીન, તે ભરતેશ્વરના પુત્રની પેરે. ૩. એક પુત્ર, પિતાતુલ્ય તે આદિત્ય જશાના પુત્રની પેરે. ૪. એક પુત્ર, પિતાને કલંકરૂપ. તે કુંડરીકવત્.

૧૭. ચાર પ્રકારના રોગ — ૧. એક, દેખાવમાં દુષ્ટ પણ વેદના થોડી છે, તે મેદનો રોગ. ૨. એક, દેખાવમાં દુષ્ટ નહીં પણ વેદના ઘણી તે કંઠમાળનો રોગ. ૩. એક દેખાવમાં દુષ્ટ અને વેદના પણ ઘણી, તે પેટશૂળનો રોગ. ૪. એક, દેખાવમાં દુષ્ટ નહીં અને વેદના પણ નહીં, તે શૂન્ય ચિત્તનો રોગ.

૧૮. ચાર પ્રકારની દીક્ષા — ૧. એક સિંહની પેરે વ્રત લે અને સિંહની પેરે પાળે, તે ભરતેશ્વર રાજાની પેરે. ૨. એક સિંહની પેરે વ્રત લે અને શિયાળ જેવો થઈ વ્રત મૂકે, તે કુંડરીકની પેરે. ૩. એક શિયાળની પેરે વ્રત લે અને સિંહની પેરે વ્રત પાળે, તે અંગારમર્દન આચાર્યના શિષ્યની પેરે. ૪. એક શિયાળની પેરે વ્રત લે અને શિયાળ પેરે પાળે, તે કાલકાચાર્યના શિષ્યની પેરે.

૧૯. ચાર પ્રકારના સ્નેહ — ૧. એક, સુંઠના તરણાનો તાર તે તૂટ્યો સંધાય નહીં, તેમ સ્નેહ તૂટ્યો સંધાય નહીં. ૨. એક વાંસની છાલ તૂટી કંઈક સંધાય તેમ સ્નેહ કાંઈક તૂટ્યો સંધાય. ૩. એક ઊનની દોરી તૂટી વિશેષ સંધાય, તેમ સ્નેહ તૂટ્યો સંધાય. ૪. એક ચામડાની તાંતનો તાર તૂટતાં ઘણી વાર લાગે અને સાંધો પણ લાગે.

૨૦. ચાર પ્રકારના પુરૂષ — ૧. એક પોતાનો અવગુણ દેખે, પારકો ન દેખે. ૨. એક પારકો અવગુણ દેખે, પોતાનો ન દેખે. ૩. એક પારકો અવગુણ પણ દેખે અને પોતાનો પણ દેખે. ૪. એક પોતાને

અવગુણ પણ ન દેખે, અને પારકો પણ ન દેખે.

૨૧. ચાર પ્રકારે દેવતાની ગતિનો આવેલો જાણીએ -

૧. ઉદારચિત્ત હોય. ૨. સુસ્વર કંઠ હોય. ૩. ધર્મનો રાગી હોય.
૪. દેવગુરુનો ભક્ત હોય.

૨૨. ચાર પ્રકારે તિર્યચ ગતિનો આવેલો જાણીએ -

૧. અનાડી હોય, ૨. અસંતોષી હોય, ૩. કપટી હોય, ૪. મૂર્ખની સેવા કરે તથા ભૂખ ઘણી હોય.

૨૩. ચાર પ્રકારે મનુષ્ય ગતિનો આવેલો જાણીએ -

૧. વિનીત હોય, ૨. નિર્લોભી હોય, ૩. દયા ધર્મ પર હિતભાવ રાખનાર હોય, ૪. પરને વહાલો લાગે.

૨૪. ચાર પ્રકારે નારકીનો આવેલો જાણીએ -

૧. કોધી હોય, ૨. પંડિતાઈ રહિત હોય, ૩. દયા રહિત હોય, ૪. કંકાસી હોય.

૨૫. ચાર પ્રકારે કિલ્વિષી દેવતાનું આયુષ્ય બાંધે -

૧. તીર્થકરના અવગુણ બોલે, ૨. ધર્મના અવગુણ બોલે, ૩. આચાર્ય, ઉપાધ્યાયના અવગુણ બોલે, ૪. ચતુર્વિધ સંઘના અવગુણ બોલે.

૨૬. ચાર પ્રકારે જીવ ધર્મ પામે નહીં -

૧. અહંકારી, ૨. કોધી, ૩. રોગી, ૪. પ્રમાદી, ધર્મ ન પામે.

૨૭. લોકમાં ચાર ચીજો સરખી કહી છે -

૧. ઊડુ નામે વિમાન, ૨. શીમંતક નામે નરકાવાસો, ૩. મનુષ્ય ક્ષેત્ર, ૪. સિદ્ધશીલા. એ ચારે ૪૫ લાખ જોજનના છે.

૨૮. લોકમાં ચાર વાનાં એક લાખ જોજનનાં કહ્યાં છે -

૧. અપર્ષઠાણ નરકાવાસ, સાતમી નરકે. ૨. પાલક વિમાન, પહેલા દેવલોકે, ૩. જંબુદ્વીપ ત્રીછાલોકે, ૪. સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાન, ઊંચે દેવલોકે.

૨૯. ચાર પ્રકારના ફળ કહ્યાં છે તે -

૧. એક ફળ બહાર

કઠણ અને અંદર પોચું, તે નાળિએર. ૨. એક ફળ બહાર પોચું અને અંદર કઠણ, તે બોર. ૩. એક ફળ અંદર પોચું અને બહાર પોચું, તે દ્રાક્ષ. ૪. એક ફળ અંદર કઠણ અને બહાર પણ કઠણ, તે સોપારી.

૩૦. એ રીતે ચાર પ્રકારના પુરૂષ જાણવા – ૧. એક પુરૂષ ઉપરથી કઠોર બોલે પણ મનમાં પરિણામ ઘણાં નરમ તે માતા પિતા અથવા ભણાવનાર. ૨. એક ઉપરથી મીઠું બોલે પણ મનમાં ઘણું કઠણ તે કપટી દુશ્મન અથવા ઓરમાન મા. ૩. એક પુરૂષ ઉપરથી મીઠું બોલે અને મનમાં ઘણું હિત રાખે, તે સાધુમુનિરાજ. ૪. એક પુરૂષ મોઢે કડવા બોલો અને પેટમાં પણ ખોટા વિચાર રાખે, તે પાપી જીવ.

૩૧. ચાર પ્રકારે ઉપમા – ૧. છતી વસ્તુને અછતી ઉપમા, તે નગરી દેવલોક સરખી. ૨. અછતી વસ્તુને છતી ઉપમા તે છાશ, દૂધ જેવી. ૩. અછતી વસ્તુને અછતી ઉપમા, તે ચાર ગાઉનો કૂવો વાળથી ભરીએ સો સો વર્ષે એક એક વાળ કાઢીએ અને કૂવો ખાલી થાય ત્યારે એક પલ્લ થાય તે. ૪. છતી વસ્તુને છતી ઉપમા આપે. તે ગોળ સાકર જેવો.

૩૨. ચાર પ્રકારે નિર્જરા – ૧. ઘણી વેદના અને થોડી નિર્જરા તે સાતમી નરકવાળાને. ૨. થોડી વેદના અને ઘણી નિર્જરા તે સામાન્ય સાધુને. ૩. ઘણી વેદના અને ઘણી નિર્જરા તે પડિમાધારી તથા જિનકલ્પી સાધુને. ૪. થોડી વેદના અને થોડી નિર્જરા તે અનુત્તર વિમાનના દેવતાને.

૩૩. ચાર ઠેકાણે કષાયનો વાસો – ૧. ક્રોધનો વાસો કષાળમાં, ૨. માનનો વાસો ગરદનમાં, ૩. માયાનો વાસો હૈયામાં, ૪. લોભનો વાસો સર્વાંગમાં.

૩૪. ચાર જાતની અક્કલ – ૧. જાગે તો ચોર નાસે. ૨. ક્ષમા કરે તો કલેશ નાસે. ૩. ઉદ્યમ કરે તો દારિદ્ર નાસે. ૪. ભગવાનની વાત સાંભળે તો પાપ નાશે.

૩૫. ચાર પ્રકારના જીવ – ૧. એક સુખદુઃખ જાણે ને વેદે તે ચાર ગતિના જીવ જાણવા. ૨. એક જાણે પણ વેદે નહીં, તે સિદ્ધના જીવ. ૩. એક વેદે પણ જાણે નહીં, તે અસંજીનાં જીવ. ૪. એક જાણે પણ નહીં અને વેદે પણ નહીં, તે બેશુદ્ધ અથવા અજીવ.

૩૬. ચાર પ્રકારના પુરુષ – ૧. એક પોતાના કર્મનો અંત કરે અને બીજાના કર્મનો પણ અંત કરાવે, તે તીર્થંકર આદિ. ૨. એક પોતાનાં કર્મનો અંત કરે પણ બીજાનાં કર્મનો અંત કરાવે નહિ, તે પ્રત્યેક બુદ્ધ આદિ. ૩. એક પોતાનાં કર્મનો અંત ન કરે પણ બીજાનાં કર્મનો અંત કરાવે, તે અચરમ શરીરી આચાર્ય આદિ. ૪. એક પોતાનાં કર્મનો અંત ન કરે અને બીજાનાં કર્મનો પણ અંત ન કરાવે તે કાલિકાચાર્ય આદિ.

૩૭. ચાર પ્રકારના આચાર્ય – ૧. એક અંદરનો પરિષહ જીતે અને બહારનો પરિષહ પણ જીતે તે દેશથી અને સર્વથી આરાધક. ૨. એક અંદરનો પરિષહ જીતે અને બહારનો પરિષહ ન જીતે તે દેશથી વિરાધક અને સર્વથી આરાધક. ૩. એક બહારનો પરિષહ જીતે અને અંદરનો પરિષહ ન જીતે તે દેશથી આરાધક અને સર્વથી વિરાધક. ૪. એક અંદરનો પરિષહ જીતે નહીં અને બહારનો પરિષહ પણ જીતે નહીં તે દેશથી અને સર્વથી વિરાધક.

૩૮. ચાર પ્રકારના ચપળ – ૧. સ્થાનક ચપળ, તે જ્યાં ત્યાં બેસતો ફરે. ૨. ગતિ ચપળ, તે ઊંટની માફક ચાલતો ફરે. ૩. ભાષા ચપળ, તે જેમ તેમ બોલ બોલ કરે. ૪. ભાવ ચપળ, તે એક કામ કરતાં

અધુરું મૂકી બીજું કામ ઉપાડે. એ ચાર પ્રકારના ચપળ, જ્ઞાન ન પામે.

૩૯. ચાર પ્રકારના થોડા પુરૂષ — ૧. પર દુઃખે દુઃખીયા થોડા, ૨. પર ઉપકારી થોડા, ૩. ગુણગ્રાહી થોડા, ૪. ગરીબ સાથે સ્નેહ રાખે તેવા થોડા.

૪૦. ચાર દિશાઓમાં ચાર પુરૂષ — ૧. પૂર્વ દિશામાં ભોગી ઘણા, ૨. પશ્ચિમ દિશામાં શોગી ઘણાં, ૩. ઉત્તર દિશામાં જોગી ઘણાં, ૪. દક્ષિણ દિશામાં રોગી ઘણાં.

૪૧. ચાર પ્રકારનાં ગળણાં — ૧. ધરતીનું ગળણું, ઈર્ષ્યા સમિતિ, ૨. મતિનું ગળણું, શુભ ધ્યાન, ૩. વચનનું ગળણું, નિર્વદ્ય ભાષા, ૪. પાણીનું ગળણું, જાડું લૂગડું.

૪૨. ચાર પ્રકારના સાધુ — ૧. એક પોતાનું ભરણપોષણ કરે તે બીજાનું ન કરે, તે જિનકલ્પી. ૨. એક પોતાનું ન કરે અને પરનું કરે, તે પર ઉપકારી સાધુ. ૩. એક પોતાનું કરે અને પરનું કરે, તે સામાન્ય સાધુ. ૪. એક પોતાનું ન કરે અને બીજાનું પણ ન કરે, તે સંચારો કરેલ સાધુ (અથવા દરિદ્રી).

૪૩. ચાર પછેડી સાધ્વીને રાખવી તે — ૧. એક, બે હાથ પનાની સ્થાનકમાં ઓઢે, ૨. બીજી, બે હાથ પનાની ઠંડીલ જતાં ઓઢે, ૩. ત્રીજી, ત્રણ હાથ પનાની ગોચરી જતાં ઓઢે. ૪. ચોથી, ચાર હાથ પનાની સમોસરણમાં જતી વખતે ઓઢે.

૪૪. ચાર પ્રકારના પુરૂષ — ૧. એક પુરૂષ સાધુ વેષ મૂકે પણ જિનાજ્ઞારૂપ ધર્મ ન મૂકે, કોઈક કારણ વિશેષ. ૨. એક પુરૂષ સાધુ વેષ ન મૂકે પણ જિનાજ્ઞા રૂપ ધર્મ મૂકે, જમાલીની પેરે. ૩. એક પુરૂષ વેષ તથા ધર્મ બંને ન મૂકે, તે ભલા સાધુની પેરે. ૪. એક પુરૂષ સાધુ વેષ મૂકે અને ધર્મ પણ મૂકે, તે કુંડરિકની પેરે.

૪૫. ચાર પ્રકારે આહાર પરઠવવો – ૧. દ્રવ્યથક્ક આધાકર્માદિક, ૨. ક્ષેત્રથકી, બે ગાઉ ઉપરાંતનો, ૩. કાળથકી, ચોથ પહોરનો, ૪. ભાવથકી, અપથ્યકારી 'કડવા તુંબાની પેરે'.

૪૬. ચાર પ્રકારે આહાર પરઠવવો – ૧. પરઠવતી વખતે કોઈ મનુષ્ય દૂરથી આવે છે અને દેખે છે તે અશુદ્ધ. ૨. કોઈ દૂરથી આવે છે પણ દેખતો નથી તે પણ અશુદ્ધ. ૩. કોઈ આવતું નથી પણ દેખે છે તે પણ અશુદ્ધ. ૪. કોઈ આવતું નથી અને દેખતું પણ નથી, તે શુદ્ધ ભાંગે પરઠવવું.

૪૭. ચાર પ્રકારે અંતક્રિયા – (છેવટની) કહી તે – ૧. ભરત મહારાજે અંતક્રિયા કરી. ૨. મરૂદેવી માતા. ૩. ગજસુકુમાર. ૪. સનતકુમાર ચક્રવર્તી. એ ચાર અંતક્રિયા કરી મોક્ષે ગયા.

૪૮. ચાર પ્રકારની સ્ત્રીઓ કહી, તે કહે છે – ૧. એક સ્ત્રી, શીલ ગુણે કરી સહિત અને વસ્ત્રે કરીને પણ સહિત, સીતાવત્. ૨. એક શીલે કરીને સહિત અને વસ્ત્ર કરીને રહિત તે રાજેમતી ગુફાવત્. ૩. એક શીલે કરીને રહિત અને વસ્ત્રે કરીને સહિત તે વ્યભિચારિણીવત્. ૪. એક શીલે કરીને રહિત અને વસ્ત્રે કરીને પણ રહિત તે ગણિકા, વસ્ત્ર રહિત છબી પડાવનાર.

૪૯. ચાર મોક્ષ પામવાનાં અંગ કહ્યાં – ૧. મનુષ્યનો ભવ, ૨. સિદ્ધાંત સાંભળવાની પ્રીતિ. ૩. ધર્મ ઉપર પૂર્ણ શ્રદ્ધા. ૪. ધર્મ કાર્યમાં બળ – વીર્યનું ફોરવવું.

૫૦. મોક્ષના ચાર દરવાજા કહ્યા – ૧. જ્ઞાન, ૨. દર્શન, ૩. ચારિત્ર, ૪. તપ. ઈતિ ચૌભંગી.

ઈતિ શ્રી બૃહદ્ જૈન થોક સંગ્રહ.

ઘોર પાપ આચરણવાળા અને કુર પરિણામવાળા અસુર જાતિના દેવો જે ત્રીજી નરક સુધી નારકીના જીવોને વિવિધ પ્રકારના દુઃખો આપે છે તેને **પરમાધામી દેવો** કહે છે. તેઓ મિથ્યાત્વી હોય છે. તેમના નામ અને કાર્ય :

(૧) **અંબ** - નારક જીવોને ઊંચે આકાશમાં લઈ જઈને એકદમ નીચે પછાડે છે. (૨) **અંબરિષ** - નારકી જીવોના છરી આદિથી નાના-નાના ટૂકડા કરીને ભઠ્ઠીમાં પકાવવા યોગ્ય બનાવે છે. (૩) **સામ** - દોરડાથી યા લાત આદિથી નારકી જીવોને પીટે છે અને ભયંકર સ્થાનમાં ફેંકી દે છે. (૪) **સબલ** - શરીરના આંતરડા, નસો અને કાળજું આદિને બહાર ખેંચી લે છે. (૫) **રૂદ્ર** - ભાલા આદિ શસ્ત્રોમાં નારકીના જીવોને પરોવે છે. (૬) **વૈરૂદ્ર** - નારકીના અંગોપાંગને તોડી નાખે છે. (૭) **કાળ** - નારકી જીવોને કઢાઈ આદિમાં પકાવે છે. (૮) **મહાકાળ** - નારકી જીવોના માંસના ટૂકડે ટૂકડા કરી નાખે છે અને તેમને જ ખવડાવે છે. (૯) **અસિપત્ર** - વૈક્રિય શક્તિ દ્વારા તલવારના આકારના પાંદડાથી યુક્ત વનની વિકૃવણા કરીને તેમાં બેઠેલા નારકી જીવો ઉપર તલવાર જેવા પાંદડાને ઉપરથી ફેંકીને તલ-તલ જેવા નાના-નાના ટૂકડા કરી નાખે છે. (૧૦) **ધનુષ્ય** - વિકૃવણાથી બનાવેલ ધનુષ્યથી બાણ છોડીને નારકી જીવોના કાન આદિ કાપે છે. (૧૧) **કુંભ** - તલવાર આદિ દ્વારા કાપેલા નારકી જીવોને કુંભીઓમાં પકાવે છે. (૧૨) **વાલુ** - વૈક્રિય શક્તિ દ્વારા બનાવેલ કદમ્બ પુષ્પના આકારવાળી અથવા વજ્ર સમાન વેળુ-રેતીમાં નારકી જીવોને ચણાની જેમ ભૂંજે છે-શેકે છે. (૧૩) **વૈતરણી** - વૈક્રિય શક્તિથી ગરમ કરેલા માંસ, રૂધિર, રસી, તાંબું, સીસું વગેરે પદાર્થોથી ઊકળતી નદીમાં નારકી જીવોને ફેંકીને તરવાને માટે કહે છે. (૧૪) **ખરસ્વર** - વજ્ર સમાન કાંટાવાળા અવાજ કરતા થકા અથવા કરૂણ રૂદન કરતા થકા નારકી જીવોને ખેંચે છે. (૧૫) **મહાધોષ** - ડરથી ભાગતા થકા નારકી જીવોને પશુઓની જેમ વાડામાં પૂરી છે. અને જોરથી ખીજાતાં થકા તેઓને ત્યાંજ રોકી રાખે છે.

જાંભક દેવોને જાણો .....

જાંભક દેવો સદા ક્રીડામાં લીન રહે છે તથા દિવસ અને રાત્રિના ત્રણે કાળમાં ફરે છે તેથી તેને જાંભક કહે છે.

- (૧) આણજાંભકા - ભોજનના પરિમાણને વધારવું-ઘટાડવું, સરસ-નિરસ કરવું આદિ શક્તિવાળા.
- (૨) પાણજાંભકા - પાણીને ઘટાડવા-વધારવાવાળા દેવ.
- (૩) લયણજાંભકા - ઘર આદિની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૪) સયણજાંભકા - શય્યા આદિની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૫) વત્યજાંભકા - વસ્ત્રને વધારવા-ઘટાડવાની શક્તિવાળા દેવ.
- (૬) પુષ્પજાંભકા - ફૂલોની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૭) ફળજાંભકા - ફળોની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૮) બીયજાંભકા - ફૂલો અને ફળોની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૯) વિઠ્ઠુજાંભકા - વિદ્યાઓની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.
- (૧૦) અવિયતજાંભકા - સામાન્ય રૂપથી બધા પદાર્થોની રક્ષા કરવાવાળા દેવ.

કિલ્વિષી દેવોને જાણો .....

જિનેશ્વર દેવોની વાણીનાં ઉત્થાપક, તીર્થંકર દેવોની આશાતના કરવાવાળા, જિનાજ્ઞાના વિરાધક, તપ - સંયમની ચોરી કરવાવાળા, આચાર્ય ઉપાધ્યાયનાં અવર્ણવાદ બોલવાવાળા જીવો કિલ્વિષી દેવો થાય છે. જેમ આપણા ક્ષેત્રમાં ભંગી - ચાંડાળ આદિના માન - સન્માન નથી તેમ તે દેવોના કોઈ માન સન્માન નથી. તેઓ નજીકના દેવોની સભામાં આમંત્રણ વિના જાય છે અને દૂર બેસે છે. તેની ભાષા કોઈને સારી લાગતી નથી અને છતાં પોતે વચ્ચે બોલે તો "મા ભાષ દેવા" એમ કહીને તમને બોલતાં અટકાવી દેવાય છે.

શુભ થાઓ, કલ્યાણ થાઓ.

શ્રી મહાવીરાય નમઃ

જૈન દર્શન ચેરીટેબલ ટ્રસ્ટ સંચાલિત

(ટ્રસ્ટ રજી. નં. ઈ. ૧૧૦૫૧ અમદાવાદ તા. ૨૮-૧૦-૯૬)

સમગ્ર ભારતમાં સર્વ પ્રથમ સ્થાનકવાસી જૈન સમાજ
માટે જરૂરી તમામ વસ્તુઓ

એક જ સ્થળેથી મેળવવા માટે લખો યા મળો. ફોન : ૬૫૬૫૪૧૬

જૈન ઉપકરણ ભંડાર

૧૬, પ્રકાશ પાર્ક સોસાયટી, મેવાડા છાત્રાલય સામે,

કોમર્સ કોલેજ છ રસ્તા પાસે, નવરંગપુરા, અમદાવાદ - ૩૮૦૦૦૯

નીચે મુજબની વસ્તુઓ તૈયાર મળશે તેમજ ઓર્ડરથી મોકલી આપીશું.

નં. આઈટમનું નામ

૧. રજોહરણ દાંડી સાથે
૨. રજોહરણની માત્ર દાંડી
૩. ભાઈઓ માટે દાંડી સાથે ગુચ્છો
૪. ભાઈઓના ગુચ્છા માટે માત્ર દાંડી
૫. બહેનો માટે દાંડી સાથે ગુચ્છો
૬. બહેનોના ગુચ્છા માટે માત્ર દાંડી
૭. આસન
૮. સંઘારીયું
૯. માળા
૧૦. મુહપત્તિ દોરા સાથે
૧૧. મુહપત્તિના દોરા માટે રીલ (દડા)
૧૨. લાકડાની ઠવણી (નાની-મોટી)
૧૩. પુંજણી
૧૪. ચલોટા માટે કાપડ
૧૫. પછોડી માટે કાપડ
૧૬. કોટન શાલ
૧૭. ગરમ શાલ
૧૮. લાકડાના પાતરા નાના-મોટા

નં. આઈટમનું નામ

૧૯. તૈયાર ચોલપટ્ટા - ખેસ
(સામાયિકના ઉપકરણ)
૨૦. ગોલ્ડન બુથ કાપડ
૨૧. શ્વેતકંસ, કેમશ્રીક્સ
૨૨. સામાયિકના ઉપકરણ રાખવાની
થેલી (સફેદ)
૨૩. પહોળા મોંઢાના અચેત પાણીના
સ્પેશિયલ જગ
૨૪. સામાયિક - પ્રતિક મણ
(ગુજરાતીમાં)
૨૫. સામાયિક - પ્રતિક મણ
(ઈંગ્લીશમાં)
૨૬. બૃહદ જૈન થોક સંગ્રહ
૨૭. મચ્છરદાની
૨૮. આગમ-ગુટકા (દિક્ષાર્થી માટે
ચોપડીનો સેટ)
૨૯. સફેદ કાગળની ડાયરી

(તા.ક. દિક્ષાર્થી માટેના તમામ ઉપકરણ મળશે.)

સુધર્મ પ્રચાર મંડળ 'સાહિત્ય'

રૂ. પૈસા

૧.	શ્રી સામાયિક સૂત્ર	૨-૦૦
૨.	શ્રી સામાયિક પ્રતિક્રમણ સૂત્ર (સામા.પ્રતિક્રમણ પ્રશ્નોત્તર સહિત, સુધર્મ શ્રેણી પરીક્ષાલક્ષી)	૧૦-૦૦
૩.	શ્રી બૃહદ જૈન થોક સંગ્રહ (૧૦૧ થોકડાનો સંગ્રહ) (શ્રેણી ૮ થી ૧૬ ના અભ્યાસક્રમ મુજબની બુક સુધારા-વધારા સાથેની નવી આવૃત્તિ)	૩૫-૦૦
૪.	શ્રી મોટી સાધુ વંદણા	૧૦-૦૦
૫.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૧	૩-૦૦
૬.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૨	૩-૦૦
૭.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૩	૩-૦૦
૮.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૪ (નવી આવૃત્તિ)	૬-૦૦
૯.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૫	૩-૫૦
૧૦.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૬	૩-૫૦
૧૧.	સુધર્મ જૈન પાઠાવાલી ભાગ-૭	૩-૫૦
૧૨.	'હું કોણ છું ?' 'હું આત્મા છું'	૪-૦૦
૧૩.	શ્રાવકની આલોચણા	૪-૦૦
૧૪.	હું શ્રાવક છું (જૈન દર્શન ટ્રસ્ટ)	૪-૦૦
૧૫.	સામા. પ્રતિક્રમણ સૂત્ર (અંગ્રેજીમાં) બુક	૧૨-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૧ થી ૪ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૧૦-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૫ થી ૭ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૧૨-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૮ થી ૧૦ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૧૫-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૧૧-૧૨ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૧૩-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૧૩-૧૪ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૩૫-૦૦
	સુધર્મ શ્રેણી (પરીક્ષાલક્ષી) ૧૫-૧૬ ની પ્રશ્નોત્તર બુક	૩૫-૦૦

નોંધ : પુસ્તકની કિંમત + બુક પોસ્ટેજ ચાર્જ અગાઉથી મનીઓર્ડર દ્વારા મંડળના સરનામે અમદાવાદ મોકલી આપવા નમ્ર વિનંતી છે.

શ્રાવકના ત્રણ મનોરથ

પહેલા મનોરથમાં શ્રાવકજી એમ ચિંતવે છે કે અહો જિનેશ્વર દેવ ! આ બાહ્ય અને આત્મ્યંતર પરિગ્રહ, વિષય અને ક્રુપાયને વધારનાર છે. રાગ-દ્વેષના મૂળ છે. જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રનો નાશ કરનારા છે. અઢાર પાપને વધારનાર, દુર્ગતિને દેનાર છે. સંસારમાં પરિભ્રમણ કરાવનારા છે. તેથી ક્યારે હું આરંભ અને પરિગ્રહ થોડો કે વધુ ઘટાડીશ કે ઓછો કરીશ તે દિવસ મારો ધન્ય અને પરમ કલ્યાણકારી થશે.

બીજા મનોરથમાં શ્રાવકજી એમ ચિંતવે છે કે અહો જિનેશ્વર દેવ ! ક્યારે હું ગૃહવાસનો ત્યાગ કરી, સંસારનો ત્યાગ કરી, અઢાર પાપસ્થાનકનો ત્યાગ કરી, દ્રવ્ય અને ભાવથી મુંડિત થઈને, દીક્ષા અંગીકાર કરીને, દશ પ્રકારનો સાધુધર્મ, સત્તર પ્રકારનો સંયમ પાળતો થકો, વીતરાગ પ્રભુની આજ્ઞાનુસાર ચાલનારો બનું, તે દિવસ મારો ધન્ય અને પરમ કલ્યાણકારી થશે.

ત્રીજા મનોરથમાં શ્રાવકજી એમ ચિંતવે છે કે અહો જિનેશ્વર દેવ ! ક્યારે હું ચારે આહારનો ત્યાગ કરી, અઢાર પાપસ્થાનકનો ત્યાગ કરી, ભૂતકાળની ભૂલોની આલોચના કરી પડિક્કમિ, નિંદી, નિઃશલ્ય થઈ બધા જીવોને ખમી પી ચિત્તિ પ્રેમથી પાલન પોષણ કરેલા, આ શરીરના મમત્વને હટાવીને, ચાર શરણ લેતો થકો પંડિત મરણો મરીશ, તે દિવસ મારો ધન્ય અને પરમ કલ્યાણકારી થશે.